

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI PROGRAMI**

**TÜRK EDEBİYATINDA MANZUM HZ. ALİ CENK-NÂMELERİ
VE AYÂN-ZÂDE İBRAHİM ŞÜKRÎ’NİN KISSA-İ KAN KALESİ
İLE HİKÂYE-İ HÂVER-ZEMÎN ADLI MESNEVİLERİ**

İlyas KAYAOKAY

**Danışman
Prof. Dr. Âdem CEYHAN**

MANİSA-2022

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI PROGRAMI**

**TÜRK EDEBİYATINDA MANZUM HZ. ALİ CENK-NÂMELERİ
VE AYÂN-ZÂDE İBRAHİM ŞÜKRÎ’NİN KISSA-İ KAN KALESİ
İLE HİKÂYE-İ HÂVER-ZEMÎN ADLI MESNEVİLERİ**

İlyas KAYAOKAY

**Danışman
Prof. Dr. Âdem CEYHAN**

MANİSA-2022

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Türk Edebiyatında Manzum Hz. Ali Cenk-nâmeleri ve Ayân-zâde İbrahim Şükrî’nin Kıssa-i Kan Kal‘ası İle Hikâye-i Hâver-zemîn Adlı Mesnevileri” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

16/05/2021

İlyas KAYAOKAY

İmza

ÖZET

TÜRK EDEBİYATINDA MANZUM HZ. ALİ CENK-NÂMELERİ VE AYÂN-ZÂDE İBRAHİM ŞÜKRÎ'NİN KISSA-İ KAN KAL'ASI İLE HİKÂYE- İ HÂVER-ZEMÎN ADLI MESNEVİLERİ

Türk edebiyatında, Hz. Ali'nin hayatı ve İslam uğruna yaptığı savaşlar etrafında teşekkül etmiş, çeşitli yönlerden dikkat çekici edebî tür, cenk-nâme yahut gazavat-nâmelerdir. Sayısı yüzleri bulan manzum ve mensur Hz. Ali cenk-nâmeleri, özellikle meddahlık geleneği içerisinde kendisine ayrı bir yer edinmiş ve bu türde ilk örneğine ulaşabildiğimiz 13. asırdan 20. asra kadar ekseriyeti anonim olan pek çok metin ortaya konulmuştur. Manzum Hz. Ali cenklerinden çok azının müellifi yahut musannifi belli olup Şeyyad İsa, Tursun Fakih, Yusuf-ı Meddâh, Nakîboğlu Taceddin, Beypazarılı Ma'âzoğlu Hasan gibi Eski Anadolu Türkçesi devri şairleri bu konuda eser veren belli-başlı şairlerdir. Bu tezimizin asıl konusunu, daha evvel edebî literatüre girmemiş bir şairin iki manzum Hz. Ali cenk-nâmesi teşkil etmektedir. Söz konusu şair, 19. asırda Diyarbakır'a bağlı Ergani'de yaşamış Ayân-zâde Molla İbrahim Şükrî'dir. Şairin, 330 sayfadan meydana gelen, silik bir rika hattıyla istinsah edilmiş 1603 beyitlik Kan Kalesi ve 4511 beyitlik Hâver-zemîn mesnevilerinin tek yazma nüshası, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları Y. 790'da bulunmaktadır.

Giriş ve dört bölümden müteşekkil tezimizin birinci bölümünde, manzum Hz. Ali cenk-nâmeleri hakkında genel bir değerlendirmenin ardından kütüphanelerde kayıtlı, ulaşabildiğimiz bütün manzum cenk-nâmelerin nüshaları tanıtılarak ilk defa toplu bir kataloğu hazırlanmıştır. Manzum cenklerin özetleri ve bu sahadaki çalışmalar hakkında da bilgi verilmiştir. İkinci bölümde; Ayân-zâde İbrahim Şükrî'nin hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde şairin *Kıssa-i Kan Kal'ası* ve *Hikâye-i Hâver-zemîn* adlı mesnevilerinin şekil yönünden tahlili ve Thompson'ın Motif Index esaslı muhteva tahliliyle birlikte metinlerin günümüz Türkçesine çevrimine de yer verilmiştir. Dördüncü bölümde Kan Kalesi ve Hâver-zemîn mesnevilerinin transkripsiyon usulüyle Arap harflerinden Latin harflerine aktarımı yapılmıştır. Bu çalışmayla bilinmeyen bir şair ve onun konuya ait yayınlarda üzerinde durulmayan eserleri gün yüzüne çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Ali, Gazavat-nâme, Mesnevi, İbrahim Şükrî, Kan Kalesi, Hâver-nâme, Cenk.

ABSTRACT

IN TURKISH LITERATURE VERSE HZ. ALI CENK-NAMAS AND AYÂN-ZÂDE İBRAHİM ŞÜKRÎ'S MAHTNAWIS NAMED KISSA-I KAN KAL'ASI WITH HİKÂYE-I HÂVER-ZEMİN

In Turkish literature, the most remarkable literary genre, formed around Hz. Ali's life and his wars for the sake of Islam, is cenk-nama or gazavat-nama. The number of verse and prose Hz. Ali cenk-namas, especially in the tradition of meddah, have a special place for themselves and many anonymous texts have been revealed from the 13th century to the 20th century, the first example of which we can find in this genre. The poets or narrators of very few of the Ali wars in verse are known, and poets of the Old Anatolian Turkish era such as Şeyyad İsa, Tursun Fakih, Yusuf-ı Meddâh, Nakîboğlu Taceddin, Beypazarılı Ma'âzoğlu Hasan are the main poets who wrote works on this subject. The main subject of this thesis is of a poet who has not entered literary literature before written in verse two composes the Hz. Ali cenk-nama. The poet in question is Ayân-zâde Molla İbrahim Şükri, who lived in Ergani, Diyarbakir in the 19th century. The only manuscript copy of the poet's 1603 couplets Kan Kalesi and 4511 couplets Hâver-zemîn mahtnawis, which consists of 330 pages and is written in a faint rica font, is registered with the Topkapı Palace Museum Turkish Manuscripts with the place number Y. 790.

Our thesis, which consists of an introduction and four chapters in the first part, after a general evaluation about the poetic Hz. Ali cenk-namas, the copies of all the poetic cenk-namas registered in the libraries were introduced and a collective catalog was prepared for the first time. Summaries of verse wars and information about the work in this field is also given. In the second part; The life, literary personality and works of Ayan-zâde İbrahim Şükri are discussed. In the third chapter, the poet's "Kıssa-i Kan Kal'ası" and "Hikâye-i Hâver-zemîn", the analysis of the masnavis in terms of form and the translation of the texts into today's Turkish are also included, together with Thompson's Motif Index based content analysis. In the fourth chapter, Kan Kalesi, and Hâver-zemîn mahtnawis were transferred from Arabic letters to Latin letters by transcription method. With this study, an unknown

poet and his works that were not mentioned in the publications on the subject came to light. **Keyword:** Hz. Ali, mahtnawi, war poems, İbrahim Şükrî, Kan Castle, Hâver-namah, War.

ÖN SÖZ

Türk-İslam tarih, kültür ve edebiyatında önemli yer tutan eserlerden biri olan Hz. Ali cenk-nâmeleri, asırlarca sivil halk ve askerler arasında okunmuş ve dinlenmiş; Arap kaynaklı olmasına rağmen bu topraklarda yeniden işlenmiş ve çok sevilmiştir. Arap harfli el yazmaları hâlinde kitaplıklarda bulunan ve yine el yazması mecmualar, cönkler arasında yer alan onlarca, yüzlerce nüsha ve taş baskılı eserler, bu tür metinlere ne kadar rağbet edildiğinin bir nişanesidir. Anadolu’da bu cenklerin halk arasındaki tesirini 1985 yapımı Züğürt Ağa filminde dahi görebilmek mümkündür. Alp ve veli tipinin müttekâmil bir mümessili olan Hz. Ali’nin cenklerinin menkıbevî anlatımı, tarihimizde bir gelenek hâlini almıştır. Denilebilir ki onun Hz. Peygamber zamanında katıldığı ve daha sonra, bilhassa halifelik yıllarında İslam uğruna girdiği savaşlar, kendisine halk arasında tarihî kişiliği yanında efsanevî bir kahraman hüviyeti de kazandırmıştır. Anadolu’ya yolu düşmese de bu memlekette yaşayan halk, onu yabancı bulmayıp kendi yurdunun insanı gibi benimsemiş; çeşitli fazilet ve meziyetlerinden dolayı örnek alınacak büyük bir şahsiyet, millî kahraman kabul ederek yüzyıllar boyunca daima sayıp sevmiştir.

Hz. Ali cenklerini anlatan tarihî- edebî manzum eserleri doktora tezi konusu olarak belirlememizde etkili olan iki husus vardı: Bunlardan biri, çalıştığımız kurumun bulunduğu şehre çeşitli yönlerden katkıda bulunma, faydalı olma hedefi ile yöre insanının manevi kültürü, diğeri ise teklifimizi danışman hocam Prof. Dr. Âdem Ceyhan’ın tasviple karşılamasıdır. Hocama bu konuda çalışma niyetinde olduğumu, “Siz, Türk Edebiyatı tarihinde yer alan Hz. Ali vecizelerine dair belli-başlı eserleri yayımlayarak iyi bilinmeyen edebî bir türü ilim dünyasına tanıtmış oldunuz. Ben de Türk edebiyatı tarihinde yer tutan Hz. Ali cenk-nameleri konusunda ilmî çalışma yaparsam, hoca-talebe geleneğine uygun bir iş çıkarmış oluruz.” şeklinde ifade edince, kendileri bu düşüncemi memnuniyetle karşıladı. Akabinde doktora tezi konusu olabilecek bir eser aramaya ve yazma eser kataloglarını taramaya başladım. Bu arama-tarama faaliyetleri sonunda, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Kataloğu içerisinde, müellifi de belli 330 sayfalık hacimli bir Kan Kalesi cenk-namesine rastladım. Bu konuda çalışma yapan Prof. Dr. İsmail Güleç’le de istişare ettikten sonra, eseri temin edip okumaya başlayınca, yazmada aynı şairin başka ve daha hacimli bir metnin de yer aldığını fark ettim.

Burada karşıma, çözümlü açıklığa kavuşturulması gereken iki mesele çıktı: Bu problemlerden biri, şair İbrahim Şükrî'nin kim olduğunun bilinmemesiydi. Zira eserin, bazı mevlit metinlerinde görüldüğü üzere, toplama/ intihal ürünü olması ihtimali vardı. Diğer problem ise, metnin çok silik bir rika ile yazılmış olması, okunabilmesi için defalarca büyütülmesi lüzumu, ayrıca bazı yerlerinin tamamen silik görünüşü idi. Bu da diğer metinlere kıyasla daha fazla zaman ve çaba harcamak manasına geliyordu. Metinleri okuyup inceleme faslını da tamamladıktan sonra el yazması hâlindeki bütün manzum Hz. Ali cenk-namelerini bir katalog hâlinde toplamanın araştırmacılara büyük kolaylık sağlayacağını düşünerek ulaşabildiğim bütün yazmaların nüshalarını temin edip tanıttım. Böyle çalışmalarda bazı noksanlıkların bulunmasını uzun uzadıya anlatmaya herhâlde hacet yoktur. Eminiz ki çalışmamızda söz konusu ettiğimiz metinlerden başka eserler de araştırmacılar tarafından bulunup neşredilecektir. Amacımız bu sahadaki boşluğu doldurmak ve bizden sonra böyle eserler konusunda tez, makale, bildiri, kitap gibi çalışmalar yapabilecek edebiyat tarihi araştırmacılarının işini kolaylaştırmaktır.

Tezimiz giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm'de manzum Hz. Ali cenk-nâmeleri hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır. Bu konuda daha evvel akademik bir çalışma yapmış ve yayınlamış olan İsmet ÇETİN ile tekrara düşmemek için bazı hususlara ayrıca değinilmemiştir. Bu bölümde devlet ve şahıs kütüphanelerinde kayıtlı, temin edilebilen yüzlerce manzum cenk-nâmenin nüsha tavsifleri yapılarak ilk defa derli-toplu bir katalogu ortaya konulmuştur. Manzum cenk-namelerin geniş sayılabilecek özetlerine de yer verilmiş olup ilgili metin altına ayrıca görülen nüshaları, varsa üzerinde yapılan akademik çalışmalar da eklenmiştir. Bölümün sonunda ise bir manzum Hz. Ali cenk-nâmeleri bibliyografyasına yer verilmiştir.

İkinci Bölüm'de tez konumuzun mühim bir kısmını teşkil eden Ayân-zâde İbrahim Şükrî'nin hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri ele alınmıştır. Bu bölümde de bütün kaynakları tarayarak hayatı hakkındaki bazı bilgilere güç de olsa ulaşabildiğimiz şairin kimliği, edebî faaliyetleri, bulduğumuz çok az şiirleriyle iki manzum eseri kısaca tanıtılmıştır. Üçüncü Bölüm'de şairin “Kıssa-i Kan Kala'sı” ve “Hikâye-i Hâver-zemîn” adlı mesnevileri şekil yönünden incelenmiş; söz konusu

eserlerin muhteva tahlili sırasında ise roman çözümleme metotlarından faydalanılmış ve Thompson'ın *Motif Index*'i esas alınmıştır. Yine bu bölümlerde metinlerin günümüz Türkçesine çevrimine de yer verilmiştir. Dördüncü Bölüm'de de *Kan Kal'ası* ve *Hâver-zemîn* mesnevilerinin transkripsiyon usulüyle Arap harflerinden Latin harflerine aktarımı yapılmıştır.

Elimizden geldiği kadar titiz ve özenli bir çalışma yapmaya gayret etmiş olsak da elbette bazı hata ve eksikliklerimiz bulunabilecektir. Böyle geniş kapsamlı ve uzun süren akademik çalışmalarda onu tamamlamak için yıllarca uğraşan yazarın yanında kendisine destek veren, bilgi ve tecrübeleriyle rehberlik edenlerin de emeği vardır. Bu hususta doktora öğrenimim boyunca destek ve katkılarını gördüğüm, Eylül 2017 tarihinden beri kılavuzluğuyla yanımda olan, ilmî tecrübelerine ilâveten hayata dair de çok şey öğrendiğim danışman hocam Prof. Dr. Âdem CEYHAN'a şükranlarımı ifade etmek isterim. Yine bu yorucu çalışma boyunca tez izleme komitesi ve tez jürisinde yer alan, tavsiyeleriyle eserimin kemale ermesi yolunda bana rehberlik eden kıymetli hocalarım Prof. Dr. Mehtap ERDOĞAN TAŞ'a, Doç. Dr. Ramazan EKİNCİ'ye, Doç. Dr. Suat DONUK'a ve Doç. Dr. Halil Sercan KOŞİK'e müteşekkirim.

İlyas KAYAOKAY

Elazığ / 2021

İÇİNDEKİLER

İÇ KAPAK.....	II
YEMİN METNİ.....	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
ÖNSÖZ.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	X
KISALTMALAR.....	XV

GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Konusu, Kapsamı, Amacı, Önemi ve Metodu.....	1
1.1 Konusu ve Kapsamı.....	1
1.2. Amacı ve Önemi.....	2
1.3. Metodu.....	3
1.4. Cenk-nâme Nedir?.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

MANZUM HZ. ALİ CENK-NÂMELERİNE GENEL BAKIŞ

1.1. Türk Edebiyatındaki Manzum Hz. Ali Cenk-nâmeleri Hakkında Genel Bir Değerlendirme.....	6
1.2. Manzum Cenk-nâme Metinleri.....	17
1.2.1. Kütüphanelerde Kayıtlı Yazma Hâlindeki Manzum Cenk-nâmeler.....	17
1.2.1.1. İstanbul'daki Kütüphanelerde Kayıtlı Cenk-nâmeler.....	17
1.2.1.1.1. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Nadir Eserler Koleksiyonu'nda Kayıtlı Olan Mecmua.....	17
1.2.1.1.2. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Cenk-nâmeler.....	19
1.2.1.1.3. Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonunda Bulunan Cenk-nâmeler.....	22
1.2.1.1.4. Topkapı Sarayı Kütüphanesinde Bulunan Cenk-nâmeler.....	25
1.2.1.1.5. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesinde Yer Alan Cenk-nâme.....	27
1.2.1.2. Ankara'daki Kütüphanelerde Kayıtlı Olan Cenk-nâmeler.....	27
1.2.1.2.1. Millî Kütüphane'de Kayıtlı Olan Eserler.....	27

1.2.1.2.2. Türk Dil Kurumu Kütüphanesindeki Manzum Cenk-nâmeler.....	53
1.2.1.3. Diğer Kütüphanelerde Kayıtlı Eserler.....	54
1.2.1.3.1. Konya Mevlana Müzesi No: 4004'de Yer Alan Mecmuada Kayıtlı Cenk-nâme.....	54
1.2.1.3.2. Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesinde Kayıtlı Cenk-nâmeler.....	55
1.2.1.3.3. Erzurum Seyfettin Özege Kitaplığı'nda Kayıtlı Cenk-nâmeler.....	62
1.2.1.3.4. Afyon Gedik Ahmet Paşa Kütüphanesinde Kayıtlı Cenk-nâme.....	63
1.2.1.3.5. Balıkesir İl Halk Kütüphanesinde Kayıtlı Cenk-nâme.....	64
1.2.1.4. Yurtdışındaki Bazı Kütüphanelerde Kayıtlı Cenk-nâmeler.....	65
1.2.2. Şahıs Kütüphanelerinde Bulunan Cenk-nâmeler.....	66
1.3. Manzum Cenk-nâmelerin Muhtevası.....	77
1.3.1. Salsâl-nâme.....	77
1.3.2. Kan Kalesi Cengi.....	80
1.3.3. Kahkaha Sultan Cengi.....	82
1.3.4. Hz. Ali - İfrit Cengi.....	83
1.3.5. Hâver-zemîn.....	84
1.3.6. Bahr-ı Ummân ve Sandık.....	89
1.3.7. Selâsil Kalesi Cengi.....	92
1.3.8. Cenâdîl Kalesi Cengi.....	95
1.3.9. Aden Şehri Cengi.....	97
1.3.10. Kesikbaş Destanı.....	100
1.3.11. Ejderha Cengi.....	101
1.3.12. Mecusiyan Kalesi Cengi.....	103
1.3.13. Yemâme Cengi.....	105
1.3.14. Sehâvet-i İmâm 'Ali.....	109
1.3.15. Gazâvat-ı Mukaffa.....	112
1.3.16. Aremrem b. Musallat Cengi.....	115
1.3.17. Mukâtil Şah Cengi.....	116
1.3.18. Mikdâd b. Esved Cengi.....	118
1.3.19. Hayber Kalesi Cengi.....	120
1.3.20. Ali'nin Mancınıkla Atıldığı Cenk.....	121
1.3.21. Huneyn Gazası.....	123
1.3.22. Müzelzil b. Menazil Şah Cengi.....	125

1.3.23. Cafer-i Tayyar'ın Şehit Olduğu Cenk.....	126
1.3.24. Rum ve Şam Sultanları Cengi.....	128
1.4. Manzum Hz. Ali Cenk-nâmeleri Hakkında Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası.....	129
1.4.1. Kitap Çalışmaları.....	129
1.4.2. Tez Çalışmaları.....	130
1.4.3. Makaleler.....	131
1.4.4. Bildiriler.....	133

İKİNCİ BÖLÜM

İBRAHİM ŞÜKRÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ.....	135
2.1. Hayatı.....	135
2.1.1. Adı ve Mahlası.....	136
2.1.2. Doğum Tarihi ve Yeri.....	137
2.1.3. Ailesi.....	138
2.1.4. Eğitimi ve Mesleği.....	138
2.1.5. Tarikatı.....	139
2.1.6. Vefatı.....	139
2.2. Edebî Şahsiyeti ve Eserleri.....	139
2.2.1. Edebî Şahsiyeti.....	139
2.2.2. Eserleri.....	142

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNCELEME

3.1. KISSA-İ KAN KAL'ASI ADLI ESERİN ŞEKİL VE MUHTEVA İNCELEMESİ.....	144
3.1.1. Şekil Özellikleri.....	144
3.1.1.1. Eserin Adı.....	144
3.1.1.2. Yazılış Tarihi.....	145
3.1.1.3. Nazım Şekli ve Türü.....	145
3.1.1.4. Beyit Sayısı.....	146
3.1.1.5. Vezin.....	147
3.1.1.6. Redif ve Kafiye.....	150

3.1.1.7. Dil ve İmla Hususiyetleri.....	155
3.1.1.8. Nüsha Tavsifi.....	158
3.1.2. Muhteva Özellikleri.....	158
3.1.2.1. Mesnevinin Özeti.....	158
3.1.2.1.1. Olay Örgüsü.....	174
3.1.2.2. Şahıs Kadrosu.....	175
3.1.2.2. Mekân.....	185
3.1.2.3. Zaman.....	187
3.1.2.4. Anlatıcı.....	188
3.1.2.5. Motifler.....	189
3.1.2.5.1. Dinî Motifler.....	189
3.1.2.5.2. Menkıbevî Motifler.....	194
3.1.2.5.3. Efsanevî Motifler.....	197
3.1.2.5.4. Hayvan Motifi.....	197
3.1.2.5.5. Âletler.....	199
3.1.2.5.6. Formülistik Sayı.....	200
3.1.3. Mesnevinin Kendi Türü İçerisindeki Yeri.....	201
3.2. HİKÂYE-İ HÂVER-ZEMÎN ADLI ESERİN ŞEKİL VE MUHTEVA	
İNCELEMESİ.....	202
3.2.1. Şekil Özellikleri.....	202
3.2.1.1. Eserin Adı.....	202
3.2.1.2. Yazılış Tarihi.....	203
3.2.1.3. Nazım Şekli ve Türü.....	203
3.2.1.4. Beyit Sayısı.....	205
3.2.1.5. Vezin.....	206
3.2.1.6. Redif ve Kafiye.....	210
3.2.1.7. Dil ve İmla Hususiyetleri.....	215
3.2.1.8. Nüsha Tavsifi.....	220
3.2.2. Muhteva Tahlili.....	221
3.2.2.1. Mesnevinin Özeti.....	221

3.2.2.1.1. Olay Örgüsü.....	274
3.2.2.2. Şahıs Kadrosu.....	279
3.2.2.2. Mekân.....	306
3.2.2.3. Zaman.....	307
3.2.2.4. Anlatıcı.....	309
3.2.2.5. Motifler.....	310
3.2.2.5. 1. Dinî Motifler.....	310
3.2.2.5.2. Menkıbevî Motifler.....	316
3.2.2.5.3. Efsanevî Motifler.....	325
3.2.2.5.4. Hayvan Motifi.....	328
3.2.2.5.5. Aletler.....	330
3.2.2.5.6. Formülistik Sayı.....	333
3.2.3. Mesnevinin Kendi Türü İçerisindeki Yeri.....	334

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER

Metinlerin Neşrinde Takip Edilen Yol.....	337
4.1. Kışsa-i Kān Kāl'ası.....	339
4.2. Hikāye-i Hāver-zemīn.....	489
SONUÇ	914
KAYNAKÇA	916
EKLER	925

KISALTMALAR

age. :	Adı geçen eser
b. :	Beyit
b. :	Bin
bk. :	Bakınız
C. :	Cilt
ev. :	Çeviren
H. :	Hicrî
Haz. :	Hazırlayan
Hız. :	Hazreti
İSAM. :	İslam Araştırmaları Merkezi
İ.Ü. :	İstanbul Üniversitesi
M. :	Miladî
Mil:	Millî Kütüphane
ö. :	Ölüm Tarihi
s. :	Sayfa
S. :	Sayı
TDK. :	Türk Dil Kurumu
vd. :	Ve diğerkleri
v. :	Varak
Yz. :	Yazma

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu, Kapsamı, Amacı, Önemi ve Metodu

1.1 Konusu ve Kapsamı

Tezimizin konusu, genel olarak manzum Hz. Ali cenkleri ve yine manzum olduğu tespit edilen, edebiyat tarihlerinde ve konuyla ilgili çalışmalarda ismi geçmeyen, 19. asrın taşra şairlerinden Ayân-zâde Molla İbrahim Şükrî'nin Türk edebiyatında örneğine çok az rastlanılan *Kan Kalesi* ve *Hâver-zemîn* cenkleridir. Cenk-nâme konusu, halk edebiyatı hatta tarih biliminin inceleme alanına da girdiği için mensur olan cenk-nâmeler kapsamın dışında tutulmuştur. Zira mensur yazmalar daha fazla olup başlı başına bir inceleme konusudur. Bu tür mensur eserler, ekseriyetle dilcilerin ve halk bilimcilerin üzerinde durduğu metinlerdir. Manzum metinler, Klasik Türk edebiyatının inceleme sahasına giren mesnevi nazım şekliyle yazıldığı için sahaya uygun olarak tercihimiz manzumlardan yana olmuştur. Bu metinlerin mensurlara nazaran daha edebî ürünler olması da bir diğer tercih sebebidir.

Manzum cenk-nâmeler toplanırken ülkemizdeki kütüphanelerde kayıtlı el yazma eserlere ağırlık verilmiştir. Sadece katalogda yer alan nüsha tavsifi ile yetinilmemiş, bazen eserlerin konusunun anlaşılabilmesi için yazma metin baştan sona okunmuştur. Yine şahıs kitaplıklarına da müracaat edilmiş olup görmediğimiz hiçbir metin çalışmamızda yer almamıştır. Yurtdışındaki eserleri temin etmek oldukça güç ve ayrı bir mesai harcamak gerektirdiğinden cenk-nâmelerden sadece önemli olanları temin edilmiştir.

Hz. Ali cenk-nâmeleri üzerine bugüne kadar pek çok çalışma yapılmış olup bunlardan en önemlisi İsmet Çetin tarafından 1995 yılında hazırlanan ve 1997 yılında Kültür Bakanlığı tarafından bastırılan doktora tezidir. Giriş ve beş bölümden oluşan bu çalışmada, destan ve meddahlık geleneği bağlamında manzum ve mensur Hz. Ali cenkleri ele alınmıştır. Giriş bahsinde destan, hikâyecilik ve meddahlık hakkında bilgi verilerek Hz. Ali hakkında 1995'e kadar yapılan çalışmaların listesi ortaya konulmuştur. Birinci bölümde (s. 1-7) incelenen mensur ve ağırlığı manzum cenklerin nüsha tavsifleri ve 20 cengin kısa özetlerine değinilmiştir. İkinci bölümde (s. 43-59) Türk edebiyatındaki cenk-nâmelerin tasnifi ve tespit edilen beş müellifi

yahut musannifi hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde (s. 60-139) cenk-nâmelerin kaynakları üzerine durularak şekil ve üslup özellikleri incelenmiştir. Dördüncü kısımda (s. 147-325), cenk-nâmelerde tespit edilen tipler ortaya konulmuş, beşinci bölümde de (s. 327-450), Thompson'ın Motif Index'ine göre motifler incelenmiştir. Tezimizde, bu çalışma ile tekrara düşmemek için bazı hususlara ayrıca değinilmemiş, farklı bir başlık açılmamıştır. Manzum cenk-nâmeler hakkında genel bir değerlendirme yapılmış ve önceki yayınlarda eksik görülen hususların tamamlanmasına gayret edilmiştir.

1.2. Amacı ve Önemi

Tezimizin esas gayesi, daha evvel edebî literatüre girmemiş bir şairi ve onun eserlerinin Türk edebiyatı tarihinde yerini almasını sağlamaktır. Eserin müellif hattı yahut müellifin bizzat gördüğünü düşündüğümüz tek nüshasının bulunması onu, önemli kılmaktadır. Bu tür eski metinlerin dedelerden torunlarına geçen millî-kültürel mirasın birer parçası olduğu unutulmamalıdır.

İbrahim Şükrî'nin gerek *Kan Kalesi* gerek *Hâver-zemîn* mesnevileri kendi türü içerisinde de oldukça değerli metinlerdir. Zira *Kan Kalesi* cenk-nâmesi nazmeden sadece üç şair vardır. Edebiyatımızdaki manzum *Hâver-nâme* sayısı ise yine tespitlerimize göre üçtür. Şükrî'nin eserleriyle birlikte bu sayılar dörde yükselmiş olup ilk defa müellifi belli bir *Hâver-zemîn* cenk-nâmesi bu çalışma ile ortaya çıkmıştır. İlk bölümde ortaya konulan manzum Hz. Ali cenk-nâmeleri katalogu ise daha evvel yapılmamış olup onun sahayla ilgili büyük bir eksikliği tamamladığına inanmaktayız. Edebiyat araştırmacıları yeni bir metin bulduğu zaman eserin neşredilip neşredilmediğini yahut diğer nüshalarının nerede olduğunu bu katalog sayesinde kolayca bulabilecektir. Böylece tek nüshaya dayalı eksik çalışmaların önüne az da olsa geçilebilecektir.

Bugün Netflix gibi platformlarda olağanüstü olaylara dayalı diziler yoğun bir şekilde izlenmektedir. Temennimiz bu tür olağanüstü vak'a ve kahramanların yoğun olduğu böyle iki Hz. Ali cenk-nâmesinin de dizilere konu olabilmesidir. Dizi ve film senaristlerine de özellikle *Hâver-zemîn* gibi zengin malzemelerle dolu eserleri tanıtarak dikkatlerini celbetmek gayelerimizden biridir.

1.3. Metodu

Tezimizin her bölümünde ayrı bir usul tercih edilmiş olup asıl kısmını teşkil eden metin neşrinde, takip edilen yol ayrıca anlatılmıştır. Metin neşrinde klasik usul olarak bilinen transkripsiyon alfabesiyle Arap harflerinden Latin harflerine aktarım yapılmıştır. İnceleme bölümlerinde ise yer yer klasik usul kullanılmıştır. İlk bölümde kataloğu yapılan cenk-nâmelerin nüsha tavsifleri yine bu şekildedir. Üçüncü bölümlerdeki incelemelerde ise birden fazla metod kullanılmıştır. Özellikle eserlerin muhtevası tahlil edilirken yeni edebiyat metodlarından roman çözümleme tekniğinden istifade edilmiş ve mesneviler bir roman gibi kahraman, yer, zaman ve anlatıcı gibi unsurlarından hareketle incelenmiştir. Motifler ele alınırken de halk biliminin bir metodu olan Thompson'ın Motif İndex'i esas alınmıştır. Böylece hem Eski Türk Edebiyatı hem Yeni Türk Edebiyatı hem de Halk Biliminin inceleme metodlarından istifade edilerek meseleye dar bir çerçeveden değil, geniş bir perspektiften bakılmış ve metinlerin daha iyi anlaşılması hedeflenmiştir.

Tezin ortaya konulmasında öncelikle yazısı ve imlası itibariyle problemlili olan metnin tesisi sağlanmış, ardından şairin kim olduğu tespit edilmiştir. Diğer metinlerle mukayeseler yapılarak eserlerin intihal yahut toplama olup olmadığı anlaşılmıştır. Şairin tespitinden sonra eserlerin şekil ve muhtevası üzerinde durulmuş en sonunda da tüm manzum cenk-nâmelerin varlığı ortaya konulmuştur.

1.4. Cenk-nâme Nedir?

Farsça kökenli cenk kelimesi; “muharebe, kavga, savaş” anlamına gelmektedir. Cihad ile aynı anlamı karşılayan Arapça kökenli gazâ ise ; “din uğrunda kâfirlerle yapılan mücadele” manasında olup çoğulu gazâvat şeklindedir.¹ Cenk ve gaza arasındaki farkın temelinde din vardır. İslam için yapılmayan savaşlar için gaza kelimesi kullanılmaz. Ancak İslam için yapılan savaşlarda cenk kelimesi kullanılabilir. Bazen bu kavramlar birbirini yerine kullanılmış olup bir fark görülmemiştir.

Edebî terim olarak cenk-nâme; bir sefer neticesinde bir şehrin, kalenin alınması esnasında yahut av vb. vesilelerle bir düşman ile karşılaşan kahraman[lar]ın

¹ Daha fazla bilgi için bk: Şahin, Kürşat Şamil (2012). “Gazavât-nâmeler Üzerine Yapılan Çalışmalar Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi”, *Turkish Studies*, Cilt: 7, Sayı: 2, s. 997-1022.

gösterdiği üstün mücadeleyi, hünelerlerini betimleyen, yer yer menkıbevî unsurlarla tasvir eden, manzum yahut mensur veya manzum-mensur karışık yazılmış savaş ve kahramanlık muhtevalı metinlere verilen addır.

Türk edebiyatında “eski destanların bir nevi devamı sayılan” (Özkan, 2017: 5) gazâvat-nâme ise; “din düşmanları ile yapılan savaşları konu alan kitapların genel adıdır” (Canım, 2012: 61). Arap edebiyatında “megazi” adıyla bilinen bu tür eserler gazaları ve gazilerin kahramanlıklarını hikâye eder. Bu konuda ilk ciddi çalışmay² yapan Agâh Sırrı Levend, bugün dahi birbiri yerine kullanılan “gazâvat-nâme”, “fetih-nâme” ve “zafer-nâme” terimleri arasındaki nüansa dikkat çeker:

“Gazalarda fetih veya zafer bahis konusu değildir; gaza sadece savaştır. Bir şehrin yahut bir kalenin alınmasını anlatan eserler fetih-nâme adını alır. Fetihleri ve düşmanın yenilmesi ile biten savaşları hikâye eden gaza-nâmelere zafer-nâme de denilir. Bunlar, sonradan birbiriyle karıştırılmış fetih-nâme ve zafer-nâmelerin hepsine gazâvat-nâme, son devirlere ait savaşları hikâye eden eserlere de zafer-nâme denilmiştir” (2000: 1) Levend, gazâvat-nâme türüne ait üç yüz dolayındaki eseri tanıtırken sadece Osmanlı tarihi ile alâkalı olanlardan söz etmiştir. Levend, gazâvat-nâmeleri üç başlık altında tasnif etmektedir:

“1. Padişahlardan birinin hayatını mihver yaparak onun zamanındaki belli başlı olayları tasvir eden manzum ve mensur eserler: “Selim-nâme”ler, “Süleymân-nâme”ler gibi.

2. Vezirlerden veya ünlü komutanlardan birinin gazalarını tasvir eden gazâvat-nâmeler. Bunlar en çok Barbaros Hayreddin, Köprülü Fazıl Ahmed, Tiryaki Hasan, Özdemiroğlu Osman Paşaların şahsiyetleri etrafında toplanır.

3. Belli bir seferi yahut bir kalenin alınmasını tasvir eden gazâ-nâme, fetih-nâme veya zâfer-nâmeler” (2000: 4).

Bize göre Levend’in mezkûr çalışmasının en dikkat çekici eksikliği; Hz. Peygamber’in, Hz. Ali’nin yahut diğer İslam büyüklerinin gazalarından hiç söz etmeyişidir. Bu tür çalışmalarda göz ardı edilen “cenk-nâmeler” konusu, Rıdvan

² Levend, Agâh Sırrı (2000). *Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Beyi’in Gazavât-nâmesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Canım'ın türler üzerine yaptığı çalışmada da (2012) yer almaz. Metin Akkuş'un çalışmasında ise gazâvat-nâme bahsinde kısaca değinilir: "Cenk-nâmeler de sefer, fetih ve zafer konuları gibi kahramanlık mücadele ve savaş konularını hikâye eden gazâvat-nâme bölümlerinin bağımsızlaşmış benzer türleri olarak kabul edilmelidir" (2007: 45). Her ne kadar Akkuş, cenk-nâmeleri, "gazâvat-nâmelerdeki bölümlerin bağımsızlaşmış hâlleri" olarak kabul etse de kanaatimizce bu tespiti doğru değildir. Bize göre ise; cenk-nâmeler, konu sınırlaması olmadığı, yalnızca İslam için yapılan savaşlar olmadığı için gazâvat-nâmeleri de kapsayan metinlerdir.

Tezimizin başlığında ve diğer bahislerde "gazâvat-nâme" terimini tercih etmememizin sebebi; yazma metinlerde ekseriyetle "cenk" kelimesinin kullanılmasıdır. Bazen "gazâ" kelimesi de zikredilir ancak çoğunlukla cenk kelimesi tercih edilmiştir. Elbette bu metinler aynı zamanda birer gazâvat-nâme/ fetih-nâmedir. Zira Hz. Ali'nin içinde bulunduğu bütün savaşlar İslam adına yapılmıştır. Literatüre bu şekilde girdiği için tüm bölümlerde Hz. Ali cenkleri/cenk-nâmeleri ibaresi kullanılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MANZUM HZ. ALİ CENK-NÂMELERİNE GENEL BAKIŞ

1.1. Türk Edebiyatındaki Manzum Hz. Ali Cenk-nâmeleri Hakkında Genel Bir Değerlendirme³

Hız. Peygamber'den sonra en fazla ön plana çıkan en önemli din büyüklerinden olan Hız. Ali, Hız. Peygamber'in amcası oğlu, damadı ve ona inanan ilk Müslümanlardandır. M. 599 yahut 600 senesinde Mekke'de doğduğu rivayet edilir. Babası, Hız. Peygamber'in de amcası olan Ebû Tâlib, annesi, Fatıma b. Eset b. Hâşim'dir. Çocuk denilebilecek yaşlarda Hız. Peygamber'in himayesine girmiştir. Hicret zamanı Hız. Peygamber'in yatağında yatarak müşrikleri oyalamıştır. Hicret'in ikinci yılında Hız. Peygamber'in kızı Fatıma ile evlenmiştir. Hız. Peygamber'in hemen bütün gazalarına katılarak sancaktarlık vazifesini üstlenmiş, Tebük gazasında da vekili olarak Medine'de kalmıştır. Hız. Peygamber'in kâtiplik ve vahiy kâtipliğinde de bulunmuş, Hudeybiye Antlaşması'nı yazmıştır. M. 656'dan şehit edildiği 661 yılına kadar hâlifelik vazifesini yürütmüştür.⁴

Hız. Ali'nin tarihî kimliği dışında kerâmetleri, olağanüstü hâl ve davranışlarını ihtiva eden menkıbevî hatta mitolojik (Kutlar, 2011: 58) ciheti olan bir şahsiyeti de İslam kültüründe vardır. İslam toplumu arasında onunla ilgili çeşitli kıssa⁵ ve menkıbeler⁶ asırlarca dilden dile aktararak günümüze kadar ulaşmıştır. Özellikle Anadolu topraklarında Hız. Ali o denli benimsenmiştir ki bugün çeşitli yörelerde

³ Bu bölümün hazırlanmasında şu çalışmamızdan da istifade edilmiştir: Kayaokay, İlyas (2021). *Yeni Bir Nüsha Işığında Eski Anadolu Türkçesi Devri Manzum Hız. Ali Cenk-nâmeleri: Beypazarılı Ma'âzoğlu Hasan, Selâsil Kalesi Cengi-Cenâdil Kalesi Cengi, Nakıboğlu Taceddin, Aden Kalesi Cengi, Şeyyâd İsâ, Salsâl-nâme*, İstanbul: DYB Yayınları

⁴ Hayatı hakkında daha fazla bilgi için bk: Fırlalı, Ethem Ruhi (1989) "Ali", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.2, s. 375-378

⁵ Bir örneği için bk: Kayaokay, İlyas (2021). "Türk Edebiyatında bî-namaza dair nasihatnameler ve Hız. Ali ile bî-namazın bilinmeyen manzum bir kıssası", *International Kosova Congress on culture, arts and multi-disciplinary studies, Nisan 16-18, Kosova*, (Editör: Valbon Ademi, Merva Acar), Iconsos Publishing House, s. 160-190.

⁶ İki örneği için bk: Kayaokay, İlyas (2021b). "Bilinmeyen Manzum Bir Hız. Ali Menâkıb-nâmesi: Hikâyet-i İmâm 'Alî İbn Ebî Tâlib Kerrama'llâhu Firengistân'a Esir Oldığıdır", *International "Başkent" Congress On Physical, Social And Health Sciences*, Temmuz 16-17, (Editors: Prof.Dr. Ali Bilgili ve Tuba Fırat), ISCY Yayınevi, s. 301-330

Kayaokay, İlyas (2021d). "Bilinmeyen Manzum Bir Hız. Ali Menâkıb-nâmesi II: Hikâyet-i Câbir Kerâmet-i İmâm 'Alî", 6. International İstanbul Scientific Research Congress, 30-31 Ekim, (Editors: Dr. Özerk Yavuz, Vugar Qahramanov, Tuba Fırat), ISCYA Yayınevi, 67-80

onunla ilgili halk inanışları hasıl olmuştur. “Halk, onun maddî anlamda uzaklığını içine sindirememiş kendisine yakınlaştırmının yollarını aramıştır. Kayalar üzerinde bulunan Düldül ve Zülfikar’a ait izler, yapılan camiler vb. bunun nişanesidir. Maraş’taki Ali Kayası, Turhal’daki Kesikbaş Camii, Çarşamba’daki Göceli Camii, Sivas’taki Gezbel Geçidi, Beşikdüzü’ndeki Ali Taşı, İskilip Kalesi’ndeki kaya oyukları, Araklı’daki Azdehrin Gölü bunlardan yalnızca birkaçıdır” (Özalp, 2017: 9). Gaziantep Nizip’teki Taşbaş Tepesi, Tunceli’deki Düldül Tepesi gibi Anadolu’nun pek çok yerinde atı Düldül’ün izinin olduğuna dair efsane ve anlatılar mevcuttur. Hz. Ali’nin kültür ve edebiyata nasıl tesir ettiği hakkında genel bir değerlendirme yapan Prof. Dr. Âdem CEYHAN bu konuda şu tespitlerde bulunmuştur:

“Sadece Müslüman Arap dünyasının değil, İslamiyeti kabul eden bütün kavimlerin geçmiş ve şimdiki zamanları itibariyle hayatında, edebiyatında değerli bir mevkiye sahip bulunan Hz. Ali, Türk tarih ve kültüründe de bir “millî kahraman” gibi benimsenmiş ve sevilmiştir. Çünkü akıl, zekâ, ilim, hikmet, güzel ahlâk, kahramanlık, hitabet gibi pek çok insanî ve dinî meziyeti kendisinde toplamış bir şahsiyettir o. Hz. Ali, Hz. Muhammed’den intikal eden bilginin kanalı sayılması dolayısıyla pek çok tasavuf ve tarikat erbabınca “Şah-ı Evliyâ” kabul edilmiş; diğer taraftan katıldığı savaşlarda gösterdiği yiğitlikler itibariyle Müslüman halk ve asker arasında asırlar boyunca bir kahraman olarak tanınmış ve sevilmiş; tarihi kişiliğiyle birlikte efsanevî bir mahiyete de büründürülmüş; hatta kendisine duyulan aşırı sevgi, yer yer bazı küçük gruplarca dinin esasları ve aklın ölçüleri dışına taşırılmıştır” (2006: 11).

Bu kadar çok benimsenen ve sevilen Hz. Ali’nin Klasik Türk edebiyatına da o sevgi ve benimseme ölçüsünde yansımaları olmuştur. “Hz. Ali’nin doğumu, Hz. Peygamber’in hayatında katıldığı gazalar, hakkında inen ayetler ve rivayet edilen hadisler, halifeliği sırasında yaptığı savaşlar, bu harpler sırasındaki kahramanlıkları, keramet ve meziyetleri, hitabe, emirname, mektup, vecize ve şiirleri, fiziki yapısı hususunda çok miktarda eser meydana getirilmiştir” (Ceyhan, 2013: 116). Bu hususları ihtiva eden eserler çeşitli edebî türler altında incelenmektedir. Onun doğumunu ele alan mevlidler (Yekbaş, 2011), ölümünden söz eden vefat-nâmeler (Kayaokay, 2021e), şemailinden bahseden hilyeler (Erdoğan, 2013), kerametlerini hikâyelerle karışık anlatan kıssalar, fazilet-nâmeler (Tepeli,

1994), menkıbeler (Kutlar, 2010; Kutlar, 2011; Yıldırım, 2021; Kayaokay, 2021b; Kayaokay, 2021d), methiyeler, tavsiye ve öğütlerini ihtiva eden ahid-nâmeler (Ceyhan ve Kayaokay, 2018), nasihat-nâmeler (Kayaokay, 2021), yüz sözünü içeren sad-kelimeler, vecizeler (Ceyhan, 2006), Hz. Fatıma ile olan evliliğini anlatan “Tezvic-i Fatıma”lar⁷ belli başlı türlerdendir. Hz. Ali’nin yaptığı savaşlar etrafında teşekkül etmiş en önemli tür ise; telif, tercüme ve adapte edilen cenk-nâme yahut gazavât-nâmelerdir.

Hz. Ali cenklerinin menşei Fuat Köprülü’ye göre (1999: 369); “İslam geleneğinden geçen dinî mevzular” grubundadır. Pertev Nail, Boratav (1982: 307), Hz. Ali cenklerinin “Arap kaynaklı” olduğunu söyler. Nurettin Albayrak da (2007: 9-14) “Arap-İslam kaynaklı halk hikayeleri” başlığı altında Hz. Ali cenklerini zikreder. Agah Sırrı Levend ve Hasan Kavruk’un (2016: 14) tasniflerinde de dinî-kahramanlık hikâyeleri başlıkları altında değerlendirilir. Bir çeşit millî romanlarımız denilebilecek Hz. Ali cenkleri, her ne kadar Arap kültür ve edebiyatından bize intikal etmiş olsa da Osmanlı devrinden itibaren bu toprakların değerleriyle yoğrularak dilden dile, gönülden gönüle asırlarca terennüm edilmiştir. *“Önceden meddah tarzında anlatılarak nakledilen cenk-nâmeler, yazılı metinlerin yaygınlaşmasıyla birlikte bu anlatılar bir dinleyici topluluğu huzurunda okunmak üzere kaleme alınmıştır”* (Toprak, 2014: 8). Medreselerde, köy meclislerinde, tekke ve dergâhlarda, -son devirden itibaren- kahvehanelerde halkın başucu eserleri olmuş, Hz. Ali’nin şahsında, yiğitlik, iyilik, cesaret, merhamet, adalet ve bilhassa gaza ruhu, inceden inceye topluma aşılanmıştır. Osmanlı, asırlarca hüküm sürdüyse asker ocaklarında anlatılan, onların manevî değerlerini zirveye çıkaran bu gibi eserlerin hiç şüphesiz büyük katkısı ve tesiri olmuştur. Cenk-nâmelerin geniş halk kitlelerine yayılmasında meddahlık geleneği, şüphesiz ki büyük etki sağlamıştır. Osmanlı’nın dinî-ahlakî değerleri siyasî, ictimâî bilinci bu gibi cenk-nâmelerle muhafaza edilmiştir.

Divan edebiyatının yaygınlaşmaya başladığı 15. asırdan itibaren meddahlık geleneği aydın kesim tarafından küçümsenmeye başlanmış, bu nedenle okuma kültürü daha fazla ağırlık kazanarak hızlıca yazıya geçirilme safhasına geçilmiştir. Günümüze ulaşan cenk-nâmelerin kahir ekseriyeti manzum olup neredeyse tamamı

⁷ Bir örneği için bk: 06 Mil Yz A 7557/1, v. 1a-34a

mesnevi tarzında, *fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbıyla müretteptir. İsmail Ünver (1986: 438), bu şekilde yazılmış cenkleri “Okuyucunun kahramanlık duygusuna hitap eden, konusunu menkıbelerden yahut tarihten alanlar” grubunda zikreder. Mensur⁸, nazım-nesir karışık el yazma ve taşbaskı cenk-nâmelerin de sayısı bir hayli fazladır. Denilebilir ki *Mevlid*, *Sîretü’n-Nebî* vb. gibi eserlerden sonra en fazla okunan eserlerin başında cenk-nâmeler gelmektedir. Mattei’nin de ifade ettiği gibi cenk-nâmelerin Türk edebiyatının gelişip zenginleşmesinde büyük bir payı vardır. “*Türk dili ve edebiyatının dokunaklı ve hassas ilk numuneleri olan bu eserler, sözlü edebiyatın yazıya aktarılan ilk örnekleri olma özelliğine de sahiptir*” (2004: 15). Özellikle anonim cenk-nâmelerin edebî değerleri ise son derece zayıftır ve kafiye ve vezin sadece nazım gereği vardır. Müellifi belli metinler ise edebîlik noktasında daha iyi bir görünümündedir. Tüm cenk-nâmelerde süslü, edebî sanatlarla dolu bir anlatım yerine, halkın kolayca anlayabileceği, Arapça ve Farsça terkiplerin neredeyse hiç bulunmadığı, sâde, sarîh bir Türkçe hâkimdir. Manaya dayalı sanatlar yerine ses ve söze dayalı sanatlar daha fazla ön plandadır. Mensur cenk-nâmelerde de yine bir farklılık yoktur. Tüm cenk-nâmelerin en dikkat çekici özellikleri ise -mevlidlerdeki gibi- içerisindeki Eski Anadolu Türkçesi devrine ait arkaik kelime ve eklerin çokluğudur. Dilinin sade ve kolay anlaşılır oluşu, şüphesiz Orta Asya’dan Balkanlar’a kadar geniş bir coğrafyada asırlarca okunup dinlenilmesinde etkili olmuştur.

Cenk-nâmelerin büyük kısmı anonimdir. Müellif çoğu zaman meçhul olup çok az sayıdaki eserin yazarı bellidir. Bunlardan bazılarının müellif mi musannif mi yoksa müstensih mi olduğu yine tartışmaya açıktır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Tursun Fakih, Şeyyad İsa, Yusuf-ı Meddah, Kirdecî Ali, Davud, Nakîboğlu

⁸ Mensur Hz. Ali cenkleri hakkında daha fazla bilgi almak için bk: Demir, Necati ve Erdem, Mehmet Dursun (2007). Hz. Ali Cenklere, Ankara: Destan Yayınları; Toprak, Yaşar, Hülya (2007). “Hz. Ali’nin Hâver-nâme Cenklere”, Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi; Atalan, Mehmet (2008). “Türk Kültüründe Hz. Ali Cenknâmeleri”, E-Makâlât Mezhep Araştırmaları, Cilt: 1, Sayı: 2, s. 7–27; Bülbül, Eda (2008). “Hz. Ali’nin Cenklere Üzerine Bir Tedkik”, Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi; Güden, Zehra (2013). “Hz. Ali Cenknâmelerinin Estetik Değerler Bakımından İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi; Alkayış, Mehmet Fatih (2013). Hâveran-nâme, İstanbul: Kesit Yayınları; Soku, Ziya Şakir (2014). Hz. Ali Hayatı Öğütleri Cenklere, İstanbul: Demos Yayınları; İsmail (2014). Hz. Ali Cenklere, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, Töret Büyükokutan, Aslı (2016). Hz. Ali Cenknâmelerinden Kan Kalesi Kitabı, Ankara: Kömen Yayınları; Ercan, Aylin (2018). “Gazavât-ı İmâm Alî (K.A.V.) Adlı Yazma Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir: Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.

Taceddin, Begpazarlı Ma'âzoğlu Hasan, Şükrî, İbrahim, Erganili İbrahim Şükrî, Yetimî, Âşık Noksânî, Cevahir-zâde Mustafa Hilmî'nin bu konuda manzumeleri vardır. İlk yedi şairin 14.-16. asırda yaşadığı, Şükrî'nin ve İbrahim'in kimliğinin meçhul olduğu Yetimî'nin 18. asır, Erganili İbrahim Şükrî, ve Cevâhir-zâde'nin 19. asır, Âşık Noksânî'nin ise 20. asır şairi olduğu bilinmektedir.

H. Ali cenk-nâmelerinin çoğunun anonim olduğu görülür. Bunun sebebi, bu eserlerin işlevindendir. Zira edebî gâye ile yazılmayan bu sözlü kültür ürünleri, halk arasında okunup dinlenmek için vardır. Bilindiği üzere klasik şiir, 15. asrın ortalarına kadar kültür ve edebiyata tam anlamıyla hâkim değildir. Müellifi belli olan cenk-nâmelerin 14. ve 15. asırda yoğunlukta olması tesadüf değildir. Bu hususta Eski Anadolu Türkçesi devrine ait müellifi belli olan H. Ali cenk-nâmelerini hâvî iki önemli mecmua vardır. Bunlardan istinsah tarihi en eski olanı Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum No: 1222'de kayıtlı olan mecmuadır. Diğerisi ise 1766-67 yılında istinsah edilen Konya Koyunoğlu Müzesi No: 11930'da yer alan mecmuadır.

İstinsah tarihi en eski, müellifi belli (müstensih de olabilir) olan manzum H. Ali cenk-nâmesi, 1459 yılında istinsah edildiği bilinen "Davud" adlı yahut mahlaslı meçhul bir şairin 589 beyitlik *Mukâtil Şah Cengi*'dir. 03 Gedik 18349/3 v. 207a-228'de bulunan bu cenk-nâmenin 15. asır şairlerinden Muhammed'in *Siretü'n-Nebî*'sinden etkilenilerek yazıldığını düşünmekteyiz.

Tespitlerimize göre müellifi belli ve istinsah tarihi en eski olan ikinci manzum H. Ali cenk-nâmesinin H. 865/ M. 1460-61'de istinsah edilen 14. asır şairi Kirdeci Ali'nin *Kesikbaş Destanı* olduğu görülür. Aynı şairin *Ejderha* hikâyesi de manzum bir H. Ali cenk-nâmesi'dir. Nüshalarda beyit sayısı 90 ile 150 arasında değişen her iki mesnevinin de pek çok nüshasının bulunması, mevcut cenk-nâmeler içinde en çok okunan iki eser olduğuna işaret etmektedir.

H. 923/ M. 1517-18 yılında istinsah edilen, Kirdeci Ali'nin çağdaşı Şeyyâd İsa'nın *Hikâyet-i Salsâl*'i, bir diğer istinsah tarihi en eski ve müellifi belli olan H. Ali cenk-nâmesidir. 1007 beyit hacminde olan mesnevi, aruzun *fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbıyla yazılmış olup İbn Yusuf tarafından yeniden nazma çekildiği sanılmaktadır. Bu cenk-nâmenin nüshası, Paris National Biblioteque, Suppliment Turc 1207'de kayıtlı eksik bir *Hâfız Dîvânı* sonunda v.73b-97a arasında

bulunmaktadır. Şeyyad İsa'nın *Salsâl-nâme*'sinin H. Recep 1180/ M. 1766-67'de istinsah edilen farklı bir nüshası daha mevcuttur. Daha evvel bahsettiğimiz Konya Koyunoğlu Müzesi'nde 11930 yer numarasındaki bir mecmua içinde kayıtlı olup 321 beyit kadardır. Her iki nüsha da hacim ve muhteva yönünden çok farklı metinler olup aynı şairin iki farklı eseri olabileceği ihtimalini akla getirmektedir.

Konya Koyunoğlu Müzesi'nde bulunan mecmua, bu alandaki en değerli mecmua olarak görülebilir. Zira yine 14. asrın tartışmalı şairlerinden biri olan Yûsuf-ı Meddâh'ın da iki Hz. Ali cenk-nâmesi burada yer almaktadır. Şairin *fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbıyla yazılan 639 beyitlik *Ġazâvat-ı İmâm 'Alî İbn Ebî Tâlib Kerrema'llâhu Vechehu Hikâyet-i Yemâme* ve yine vezinde yazılan 402 beyitlik *Derbeyân-ı Şehâvet-i İmâm 'Alî Kerrema'llâhu Baba 'Amr'îy Nân İçün Ġavġâ İtdigidür* cenk-nâmeleri konusu itibariyle diğer cenklerden farklı ve orijinaldir (Kayaokay, 2022).

İki manzum Hz. Ali cenk-nâmesiyle bu alanda en çok öne çıkan şair; yine 14. asır müelliflerinden Tursun Fakih'tir. Şairin en hacimli nüshası⁹ 624 beyit olan *Gazâvat-ı Mukaffa* ve en hacimli nüshası¹⁰ 1300 beyit olan *Bahr-ı Ummân ve Sanduk* (diğer adıyla *Cumhur-nâme*) adlı iki mesnevisi vardır.

14. asırda yaşadığı anlaşılan Nakîboġlu Tâceddin'in de Ali Emiri ve Koyunoġlu'nda iki nüshası mevcut *Dâstân-ı 'Aden Der Kısâs-i Hasan ve Hüseyin* adında manzum bir Hz. Ali cenk-nâmesi vardır. H. 970/ M. 1562-63 istinsah tarihli baş tarafı eksik Ali Emiri nüshasında 382; H. 1180/ M. 1766-67 istinsah tarihli Koyunoġlu nüshasında 419 beyit vardır. *Fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbıyla yazılan mesnevinin tenkidli neşrinde 465 beyit olduğu tespit edilmiştir (Kayaokay, 2021a; Kayaokay, 2021c).

14.-15. asır şairlerinden olduğu düşünölen Beypazarılı olduğu dışında kimliği bilinmeyen Ma'âzoġlu Hasan'ın da *Selâsil Kalesi* cengi ve *Cenâdîl Kalesi* cengi adlı iki manzum Hz. Ali cenk-nâmesi vardır. Her iki eserin de iki nüshası Ali Emiri ve Koyunoġlu'nda bulunmaktadır. Yapılan tenkidli neşirde *Selâsil Kalesi* cenginin 752

⁹ H. 970/ M. 1562-63'de istinsah edilen Ali Emiri Manzum No: 1222'deki nüshadır.

¹⁰ H. 941/ M. 1534-35 yılında istinsah edilen Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Y 0978'de yer alan nüshadır.

beyit; *Cenâdil Kalesi* cenginin 601 beyit kadar olduğu tespit edilmiştir (Kayaokay, 2021c).

Divan şiirinin tahakkümü altında geçen 16. ile 18. asırlar arasında, bilinen bir şairin manzum Hz. Ali cenk-nâmesinin olmadığı anlaşılmaktadır. Bu yüzyıllarda istinsah edilmiş metinlerin tamamında mahlas yoktur. Yer yer müstensih adlarına tesadüf edilmektedir. Divan şiiri geleneğinin yavaş yavaş sona ermeye ve halk şiirinin canlanmaya başladığı 18. asırda Yetimî adında kim olduğu meçhul bir şairin *Kan Kalesi* mesnevisi tertip ettiğini görüyoruz. I. Abdulhamid devrinde yaşadığı anlaşılan Yetimî'nin 1159 beyitlik cenk-nâmesi, Hasan Kavruk ve Kazım Yoldaş'ın şahsî kütüphanesinde (Kavruk ve Yoldaş, 2013) bulunan bir mecmua içerisinde yer almaktadır.

Klasik Osmanlı şiiri kültürünün bitmeye yüz tuttuğu 19. asırda, Erganili Ayân-zâde Molla İbrahim Şükrî (1843-44-1920), hacimli iki manzum cenk-nâmesiyle dikkat çeker. 4511 beyitlik *Hâver-nâme*'si, Türk edebiyatında örneğine az rastladığımız mesnevinin, müellifi tek belli olanıdır. Yine onun 1603 beyitten müteşekkil bir *Kan Kalesi* cengi de mevcuttur. Bu doktora tezine konu olan her iki eserin yer aldığı mecmuanın tek nüshası, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Hazine Kitaplığı No: 677'de kayıtlıdır.

Görüldüğü üzere son devirlere doğru şairler arasında manzum *Kan Kalesi* cengi tertip etmek bir geleneğe dönüşmüştür. 19. asır şairlerinden Cevâhir-zâde Mustafa Hilmî'nin de 1549 beyitlik *Kan Kalesi* cenk-nâmesi vardır. Cevahir-zâde Hilmî'nin (ö.1910) torunu Ahmet Bobaroğlu'ndan, oğlu Metin Bobaroğlu'na geçen bu mesnevinin bir fotokopisi Prof. Dr. İsmail Güleç'e intikal etmiş ve günümüz Türkçesiyle neşredilmiştir (Güleç, 2011). 20. asır şairlerinden Sivaslı Âşık Noksanî'nin bir kopyası Dr. Doğan Kaya'nın elinde mevcut 2727 beyitlik *Kan Kalesi* cengi ise bu konuda yazılmış en hacimli mesnevidir.

10 Hk 1199'da kayıtlı mecmua içerisinde yer alan 370 beyitlik Hz. Ali-İfrit cengi de İbrahim adlı veya mahlaslı bir kimse tarafından nazma çekilmiştir. Türk edebiyatı tarihinde mesnevi dışında başka bir nazım şekliyle tertip edilen tek cenk-nâme olan 1300 beyit dolayındaki *Kahkaha Sultan* cenginin nâzımı Şükrî'nin ise kimliği meçhuldür.

Hız. Ali cenk-nâmelerinin esas konusu; İslam'ın tebliğı ve yayılması düşüncesidir. Bu noktada İslamiyet sonrası teşekkül etmiş “diğer Türk destanlarının da öncüsü durumundadır. İslami motifler bakımından diğer Türk destanlarının temeli pek çok bakımdan Hız. Ali cenklerine dayanmaktadır, denilebilir. Durum böyle olunca Hız. Hamza Destanı, Müseyyeb Gazi Destanı, Battal Gazi Destanı, Dânişmend Gazi Destanı, Saltuk Gazi Destanı'nda Hız. Ali'nin çok önemli bir yeri vardır” (Demir ve Erdem, 2007: 22). Hız. Ali, put-perest, ateş-perest, güneş-perest, Hristiyan ve Yahudilerle cenk etmiş, onların mal, mülk ve namusunda gözü olmamış, Hak dinini kabul edenlere kılıcını değdirmemiştir. Hatta ekmeğini yediklerine dahi dokunmamıştır. Hiçbir kâfire, doğrudan savaşa gidilmemiş, haksızlık da yapmış olsalar önce bir elçi yahut mektup aracılığıyla meramlarını bildirip dine davet etmişlerdir. Kimseyi ötekileştirmemiş, düşmanı ayırmaksızın öldürmeden evvel son bir fırsat vermiş ancak İslam'ı kabul etmeyen kimseye de Hız. Ali, merhamet etmemiştir. Bazı cenklerde onun cömertliği ön plana çıkmış ve *Sehâvet-i İmâm 'Ali* cenginde görüleceğı üzere bir âşkın sevdiğine kavuşabilmesi için kendisini feda etmeyi göze almıştır.

Cenk-nâmeler hemen hemen benzer konuları ihtiva eder. Hatta bazı cenklerin olay kurgusunda sadece isimler ve yer adları değişmektedir. Buna göre çoğı cenk, Hız. Peygamber'in mescitte oturması ve dışarıdan bir kimse yahut grubun gelip durumunu arz etmesiyle başlar. Bu kimse yahut grup, genellikle zâlim bir şah yahut beyden Müslüman olduğı/oldukları için eziyet görmüş ve gelip yardım istemiştir. Hız. Peygamber bu işi genellikle Hız. Ali'ye verir ve nihayetinde düşman öldürölür yahut İslam'ı kabul eder. (Kahkaha, Bahr-i Umman, Kesik Baş, Aremrem, Mecusiyan Kalesi, Mukâtil, Kurayza Kalesi, Müzelzil). Bitiş epizotları da yine aynı olup her hikâyenin sonunda ganimetlerle birlikte Medine'ye gidilir ve halk arasında pay edilir. Hız. Ali'nin kardeğı Cafer-i Tayyar'ın şehit ediliğı cengi haricinde bütün cenkler kazanılmıştır.

Hız. Ali cenklerinden bazılarının kaynağı; Arap tarihleri ve siyer-i Nebî kitapları olup tarihî gerçeklere yakın bir görünümde-dir. Huneyn gazası, Rum ve Şam Sultanları Cengi, Hayber Kalesi, Selâsil Kalesi, Mikdad b. Esved, Yemâme, Mukâtil, Müzelzil ve Mukaffa cenklerinin (Çetin, 2010: 392) tarihî olaylarla doğrudan bir bağlantısı olmasa da yine de aralarında bazı benzerlikler müşahede edilmektedir.

Örneğin; Huneyn savaşı 620 yılında Hevâzin ve Sâkif kabileleri arasında yapılan bir savaştır. Rum ve Şam Sultanları Cengi, Tebük savaşını; Müzelzil cengi Taif'in fethini anlatmaktadır. Yine Yahudilerin Hayber kalesi de Hz. Peygamber tarafından bizzat kuşatılmıştır. Hz. Ali cenkleri içinde tarihî gerçeklerle en çok örtüşen metindir. Yemâme cenginde şairin verdiği tarih ile gerçek tarihin örtüştüğü görülür. Bu hikâyede Hz. Hasan yedi, Hz. Hüseyin beş yaşındayken yani M. 631 yılında Hz. Ali'nin Yemen- Taif diyarına seferine gittiği söylenir. Gerçekten de "Hz. Ali, Resûlullah tarafından Ramazan 10'da (Aralık 631) Yemen seferine gönderilmiştir" (Tomar, 2013: 403). Bunların yanında Hâver-zemin, Kan Kalesi gibi olağanüstü motiflerin yoğunlukta olduğu bazı cenkler de Fars mitolojisinden esinlenmiş görünmektedir. Konuları bakımından manzum Hz. Ali cenklerini iki başlık altında toplayabiliriz.

1. Olağanüstü vak'a ve kahramanlarla kurgulanmış masal tarzı cenkler
2. Olağanüstü kişi ve olayların olmadığı, gerçekliğe yakın cenkler

Bahr-i Ummân ve Sanduk cengi Arap hikayelerinden El-Ferec Ba'de's-Şidde içinde yer alan bir hikâyeyi andırmaktadır (Çetin, 1997: 85 ve Çetin, 2010: 392). *Hâver-zemin, Kan Kalesi, Salsal-nâme* gibi yoğun olağanüstü kişi ve olaylarla örülü metinler de Fars mitindeki bazı motifleri çağrıştırmaktadır. Yine Mikdad b. Esved cengindeki Miyase ve bazı kadın kahramanlar *Dede Korkut Hikâyeleri*'ndeki savaşarak kendi eşini seçen Banu Çiçek'e benzemektedir. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere cenk-nâmelere Türk kültüründen de önemli tesirler olmuştur.

Cenklerinin esas kahramanı Hz. Peygamber'dir. Bütün cenklerde ana gaye, onun getirdiği yeni dinin neşri ve muhafaza edilmesidir. Bu hususta manzum Hz. Ali cenklerini üç temel başlık altında tasnif etmek gerekir:

1. Hz. Peygamber'in ön planda olduğu cenk-nâmeler (Mukaffa, Aremrem, Hayber, Kurayza Kalesi, Huneyn, Müzelzil, Rum ve Şam Sultanları)
2. Hz. Ali'nin ön planda olduğu cenk-nâmeler (Salsal-nâme, Kan Kalesi, İfrit Cengi (Küçük, 2014), Kahkaha Sultan (Sarıkaya, 2019), Hâver-zemin (Özcan, 2008),

Bahr-i Umman, Selâsil, Cenâdil, Kesik Baş (Argunşah, 2002), Ejderha, Mecusiyan Kalesi, Yemâme, Sehâvet-i ‘Ali, Mukâtîl)

3. Başka kahramanların ön planda olduğu cenk-nâmeler (Mikdad b. Esved, Câfer-i Tayyar’ın şehit oluşu). Bu sonuncu kategoride değerlendirilebilecek bir diğer örnek de Hz. Ali’nin oğlu Muhammed Hânefi cenkleridir.¹¹

Hz. Ali, Peygamber’in yardımcısı ve en büyük savaşçısı olarak görülür. Düşmana mektup yazma vazifesi Ali’ye verilir. O, zorda kalanların kurtarıcısı, merhametli, kanaat sahibi ve cömert biridir. Gerektiğinde bir âşıkın sevdiğine kavuşabilmesi için başını vermeye razı olur. Alp, veli ve gazi tipinin tüm özelliklerini taşır. Düşman dahi yardım istese geri çevirmez, ibadeti ve Allah’ı zikri dilinden düşürmez. Sadece Aden kalesi cenginde hileyle düşmana yakalanır.¹² Allah’ı anmadığı zamanlarda ise düşmana karşı muvaffak olamaz. O, tılsım ve büyüleri, aklı ve kılıcıyla bozar. Gerektiği zaman kılık değiştirerek düşmanın arasına girer. Onu tamamlayan üç unsur vardır. Bunlar; atı Düldül’ü, kılıcı Zülfikar ve yardımcısı Kanber’dir. Düldül ve Zülfikar olağanüstü özelliklere sahiptir. Düldül ve Zülfikar’ın Hz. Peygamber’in yediği bir elmadan hâsıl olduğuna dair kayıtlar vardır. Düldül, yeri gelir düşmana karşı kahramanca cenk eder. Yetmiş arşın uzunluğunda olan Zülfikar da bazen insanî özellikler göstererek Hz. Ali’yi tehlikelerden korur. Ali, çoğu zaman, dev, ifrit ve ejderha gibi tabiatüstü yaratıklarla savaşır. Bu tür hikâyelerde masalların tesiri olduğu düşünülmektedir. Narası ve heybetli duruşuyla düşmana her zaman korku salar.

Cenklerde Hz. Ali, Emîrû’l-Müminîn, Haydar, Haydar-ı Kerrâr, Şîr-i Hudâ, nerre şîr, Şah-ı Velî, Velâyet, Aliyyü’l-Murtaza, Murtaza, Zevcû’l-Betûl gibi lakaplarıyla zikredilir. Cenklerin şahıs kadrosunda tarihte yaşamış önemli müminlerin, sahabelerin yanında kaynaklarda rastlanılmayan hayalî kahramanlar da mevcuttur. Metinler çoğu zaman tarihî bağlardan uzak, kurmaca olduğu için kimi kahramanları da gerçek kimseler değildir. Hz. Ali’yi sağlığında görmeyen, ondan çok

¹¹ Bu konuda Mehmet Atalan tarafından bir kitap çalışması yapılmıştır. Atalan, Mehmet (2011). *Türk Kültüründe Muhammed Hanefi Cenknâmeleri*, İstanbul: TBBD., Yayınları.

¹² Ali Emiri nüshasında böyle iken Konya nüshasında Hz. Ali esir edilmediği görülür. Anlatıcı Hz. Ali’nin esir düşmesini istememiştir.

sonra yaşamış bazı tarihî şahıslar da yer yer hikâyeler içerisinde karşımıza çıkar. Dev, ifrit ve ejderha gibi olağanüstü varlıklar, sihir, tılsım gibi olağanüstü olaylar, bu anlatıların vazgeçilmez unsurlarındandır.

Hz. Ali cenklerinin tamamı Hz. Peygamber'in yaşadığı devirde geçer. Kronolojik açıdan tespit edebildiğimiz ilk Hz. Ali cengi, onun 15 yaşında iken Cebel adlı bir kâfir ile yaptığı cenktir. Yine bazı metinlerde Hz. Ali'nin "ahir cengidür" başlıklarıyla son cengini de müşahade edebiliyoruz. Cenklerin de kendi içerisinde bir kronolojisi vardır ve bazı olaylar birbiri ardına gerçekleşmiştir. Özellikle Muhammed'in *Sîretü'n-Nebî* adlı mesnevisi içindeki Hz. Ali cenkleri bu şekildedir. Bazen metinlerde bir önceki cenge ait ipuçları da verilir. Genel itibariyle olayların geçtiği zaman diliminde Hz. Hasan ve Hüseyin çocuk sayılabilecek yaştadır. Hz. Hatice'nin adı umumiyetle zikredilmeyip Kan Kalesi metninde de görülüşü gibi hayatta değildir. Çoğu zaman tarihî olaylara aykırılıklar da vardır. Aden Kalesi cenginde çocuk yaşta olan Hz. Hasan ve Hüseyin'in evlendirileceği söylenir. Bahr-i Umman cenginde babası Hz. Ali'nin kılığında savaşır. Düşmanlar onu gerçekten Hz. Ali zanneder. Yalnızca Yemâme Cengi tarihî bilgilerle örtüşür. Yemâme Cengi'nde Hz. Hasan'ın yedi, Hz. Hasan'ın da beş yaşında olduğu açıkça ifade edilir. Bu da 631 senesine tekâbül eder ki bu tarihte Hz. Ali'nin Yemen seferine gönderildiği bilinmektedir.

Cenk-nâmelerin Arap yarımadasından Horasan, Hindistan, Çin ve Rum diyarlarına kadar uzanan bir coğrafyası vardır. Avrupa kıtasına dair bir yer adına rastlanılmamış olup yalnızca bir menkıbesi Firengistan diye tabir edilen bu coğrafyada geçmiştir. Gerçek yer adlarının yanında Billur Dağı, Kan Suyu, Hâver-zemin gibi coğrafi olarak bilinmeyen hayalî yer ve mekânlar da vardır. Cenk-nâmelerde *"sözü edilen coğrafya, tarihî olaylar, yer ya da şahıs isimleri bire bir gerçeğe örtüşmese de cenk-nâmeler, ait oldukları toplulukların sözlü geleneğinden bazı unsurları bünyesinde barındırma, inanç dünyasını ve edebî zevkini yansıtmaya, mizaç tutum ve davranış özellikleri hakkında fikir verme işlevleriyle müstakil bir tür olarak ele alınmaktadır"* (Büyükokutan Töret, 2016: 31). Hz. Ali, bazen dağları, sahraları, denizleri aşar, pek çok zaman da bir kuyunun yahut mağaranın içine girer. Şüphesiz bu gibi sembolik anlam taşıyan yerler, Jung'un tabiriyle "balinanın karnı", kahramanın yeniden doğduğu "erginleşme" mekânlarıdır.

Gerek yurtiçindeki gerekse yurtdışındaki yazma eser kütüphanelerinde kayıtlı çeşitli mecmualar içerisinde yüzlerce manzum ve mensur Hz. Ali cenk-nâmesi yer almakta ve araştırmacıların ilgisini beklemektedir. Yine şahıs kütüphanelerinde ve sahaflarda da pek çok eserin varlığı bilinmektedir. Bugüne kadar bu manzum Hz. Ali cenklerinin toplu bir kataloğu yapılmamıştır. İlk defa tarafımızdan hazırlanan kataloğun araştırmacılara kolaylık sağlayacağı ümit edilmektedir. Kataloğ hazırlanırken mümkün olabildiği kadarıyla elimize ulaşan ve bizzat okuduğumuz nüshaların tavsifi yapılmıştır.

1.2. Manzum Cenk-nâme Metinleri

1.2.1. Kütüphanelerde Kayıtlı Yazma Hâlindeki Manzum Cenk-nâmeler

1.2.1.1. İstanbul'daki Kütüphanelerde Kayıtlı Cenk-nâmeler

1.2.1.1.1. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Nadir Eserler Koleksiyonu'nda Kayıtlı Olan Mecmua

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Nadir Eserler Koleksiyonu'nda NEKTY00311 Demirbaş no ve 894.35-1 yer numarasıyla kayıtlı bir mecmuada 14. asra ait olduğu düşünülen üç Hz. Ali cenk-nâmesi bulunmaktadır. İlk olarak İsmet Çetin'in söz ettiği bu cenk-nâmelerin beyit sayıları eksik verilmiştir (1997: 2). Mecmuanın müstensihî ve istinsah tarihi meçhuldür.

Mecmua 86 varaktan müteşekkil olup 1b-54b'de Kadı Darir'e atfedilen ancak Sadık Yazar tarafından yapılan bir çalışma ile (2018) Yusuf-ı Meddah'a ait olduğu anlaşılan Yusuf u Züleyha mesnevisi bulunmaktadır. Nesih ile yazılan mecmuanın her sayfasında 21 satır mevcuttur. Cenk-name başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bu nüsha, rika hattıyla Agâh Sırrı Levend tarafından çizgili bir deftere yazılmış yahut yazdırılmıştır. Söz konusu nüsha Özege Kitaplığı'nda yer alır (Bk. Seyfettin Özege Kitaplığı'nda Yer Alan Cenk-nâmeler).

1.2.1.1.1.1. Gazavât-ı 'Aremrem Bin Mûsallat Cengi'dür Zeyd'in Güne Kaplandığıdır

Mecmuanın 55b-60a varaklarında kayıtlı eser, toplam 188 beyitten müteşekkil olup İdris Güven Kaya tarafından neşredilmiştir. Mesnevide 88 beyitte

fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbı, geriye kalan beyitlerde ise mefâilün mefâilün feûlün kalıbı kullanılmıştır (Kaya, 2003: 357-372).

İlk beyti: Gel berü ey ‘andelîb-i hoş-nefes
Murg-ı kudsin kıl ezel bâg-ı heves

Son beyti: Fâilâtün fâilâtün fâilât
Vir Muhammed Mustafâ’ya salavât

1.2.1.1.1.2. Gazâvat-ı Kısâ-i Mukaffa’ Hazret-i ‘Alî Kerrema’llâhu Veche Cengidür

Mecmuanın 60b-70b varaklarında kayıtlı olup yekûnu 434 beyittir. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla tertip edilen bu mesnevi için Hasan Aksoy, Dursun Fakih’in gazavât-nâmesinin epeyce değişikliğe uğramış farklı bir nüshası olduğunu söyler (1994: 8).

Tursun Fakih’e ait Mukaffa cenginin İstanbul’da iki ve Konya’da da bir nüshası vardır. Bu eser, ilk olarak 1963 senesinde 10. Türk Dil Kurultayı’nda Sadettin Buluç tarafından bir bildiriyle tanıtılır. (1964) Daha sonra cenk-nâme üzerine, biri 1989 yılında Hatice Şahin tarafından diğeri 1995 senesinde Mustafa Özyurt tarafından iki yüksek lisans tezi hazırlanır. 2002 yılında Numan Külekçi, 2008 yılında da İsmet Çetin, eseri kitap olarak yayımlamıştır. Külekçi, 623 beyitlik Fatih Millet Kütüphanesi’ndeki nüshayı, Çetin ise 422 beyitlik 06 Mil Yz B. 37’deki nüshayı esas almıştır.

İlk beyti: Nâle kıl ey ‘andelîb etgil nevâ
Derdine senden durur çünkim devâ

Son beyti: Fâilâtün fâilâtün fâilât
Bin günâhı ‘afv ider bir salavât

1.2.1.1.1.3. Kısâ-i Kahkahâ Gazâvat-ı ‘Alî Kerrema’llâhu Vechehu

Mecmuada 71a-84b varakları arasında kayıtlı olup toplam 587 beyit kadardır. Bu nüsha üzerine Nursel Uyaniker (2014) bir makale neşretmiş, Erdem Sarıkaya da diğer nüshaları esas alarak bir kitap hâlinde yayımlamıştır (Sarıkaya, 2019).

İlk beyti: Yâd idelim evvel ol pâdişâhı
Ol ‘âlemleri yaradan Allâh’ı

Son beyti: Fâilâtün fâilâtün fâilât
Vir salavât yazıla nûrdan berât

1.2.1.1.2. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Cenk-nâmeler

1.2.1.1.2.1. Hacı Mahmut Efendi Koleksiyonu No: 1692’de Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenk-nâme

Mecmua iki eseri ihtiva eder. İlk sayfadaki numaradan anlaşılacağı üzere baş taraftan 160 varak eksiktir. Yine ilk sayfalardaki kopukluklar göze çarpar. Mecmuanın son sayfalarının da olmadığı görülür. Elimizde 93 varakı olan mecmuanın ilk eseri mensur bir Cân u Cânan hikâyesidir. Mecmua, harekeli nesih hattı ile yazılmış olup her varakında 17 satır bulunmaktadır. Müstensihî ve ne zaman istinsah edildiğine dair bir kayıt yoktur. Mecmuanın sonlarına doğru bazı kelimelerde kırmızı mürekkep kullanılmıştır.

1.2.1.1.2.1.1. Dâstân-ı Gazâvat-ı İmâm ‘Alî

Mesnevi, kütüphane kaydına “Destan-ı Gazavat-ı İmam Ali’yi İhtiva Eden Bir Manzume” adıyla kaydedilmiştir. Mecmuanın üzerindeki varak numarasına göre 225a-248b (s.59-84) varakları arasında yer almaktadır. Eserin muhtevasına baktığımızda Yemâme Cengi olduğu anlaşılmaktadır. Yemâme Cengi üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlayan Rugeş Demir bu nüshanın H. 1245 yılında istinsah edildiğini söylese de (2019: 18) ne eser üzerine ne mecmua üzerinde böyle bir tarihe rastlayamadık. İsmet Çetin (1997: 5) ve yine onu referans alan Demir, (2019: 18) cenk-nâmenin bir beyit eksik şekilde 748 beyit olduğunu ifade etmişse de cenk-nâme 749 beyittir ve aruzun *fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbıyla yazılmıştır. Bu nüsha üzerine Oktay Akraz tarafından (2008) yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

İlk beyti: Her ki geldi sıdk ile toğrı yola
Ne dilerse Tanrı katında bula

Son beyti: Hoş radiyallâh digil ey pür-kerem

Kamu evlâdına ashâbına hem

1.2.1.1.2.2. Serez Bölümü No: 3839/1’de Yer Alan Mecmuada Kayıtlı Olan Cenk-nâmeler

Mecmua 96 varaktan müteşekkil olup içerisinde manzum ve mensur eserler yer almaktadır. Sonundaki ketebe kaydında müstensihin Mustafa Efendi ibn Ahmed olduğu ve H. 7 Rebiü’l-evvel 1222/ M. 15 Mayıs 1807’de istinsahın tamamlandığı bilgisi müşahede edilir. Harekeli nesih hatlı mecmuada, söz başları ve cetveller kırmızıdır. Her varakta 13-15 satır olup içerisinde manzum olarak Mirâc-ı Şerîf (v. 24a-50a), Dâstân-ı İbrahim (v. 52b-55a) Ahvâl-i Fâtıma (v. 55a-59b) ile birlikte üç de manzum Hz. Ali cengi bulunur. Mensur bölümlerin akabinde namaz duasıyla mecmua son bulur. Her bölümün sonunda bir ketebe kaydı görülür.

1.2.1.1.2.2.1. Hazâ Dâstân-ı Kahkahâ

Mecmuanın ilk eseri olup 1b-23b varakları arasında yer alır. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla tertip edilen mesnevi 577 beyit hacmindedir. Sonundaki kayda göre istinsahı H. 25 Safer 1222/ M. 4 Mayıs 1807 yılında tamamlanmıştır. Bu nüsha da Erdem Sarıkaya’nın (2019) tenkitli neşrinde kullandığı üç nüshadan biridir.

İlk beyti: Yâd idelüm evvel ol pâdişâhı

Ol ‘âlemleri yaradan İlâh’ı

Son beyti: Okuyanı dinleyeni yazanı

Rahmetinle yarlıgagıl ya Ganî

1.2.1.1.2.2.2. Dâstân-ı Kesik Baş

Mecmua üzerinde sadece “Kesik Baş” ibaresi başlık olarak yazılmıştır. 59b-63b varakları arasında bulunan mesnevi, fâilâtün fâilâtün fâilâtün kalıbında olup yekûnu 94 beyittir. Akabinde manzum Güvercin ve Geyik destanları gelir.

İlk beyti: Başlayalum söze bismillâh ile

Dürüşelim dün ü gün Allâh ile

Son beyti: Fâilâtün fâilâtün fâilât

Mustafâ'ya cân ile vir salavât

1.2.1.1.2.3. Osman Huldi Öztürkler Koleksiyonu No: 63'de Yer Alan Mecmuada Kayıtlı Cenk-nâme

Yekûnu 139 varaklık mecmua içerisinde Hz. Ali cengi dışında Ahmed Sûzî Dîvânı (21a) ve onun Sûlûk-nâme (v.117) adlı eserleri de kayıtlıdır. Ahmed Sûzî'nin eserlerinin olduğu bölüm nesih hatlı olup başlıklar ve cetveller kırmızıdır. Müstensih ve istinsah tarihi bilgisi mevcut değildir.

1.2.1.1.2.3.1. 'Alî'nin Zengîlerle ve Câzû Sanduguyla Olan Ulu Cengidür

Mecmuanın 1b-19a varaklarında yer alan bu cenk-nâme konusu itibariyle Bahr-i Ummân cengine benzemektedir. Rika hatlı her varakta 15 satır yer alır ve cetveller kırmızıdır. Mesnevinin sonunda bir ketebe kaydı yer alsa da mürekkebin dağılmasından ötürü müstensih ve istinsah tarihi bilgileri okunamamaktadır. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla tertip edilen cenk-nâme, 521 beyit hacmindedir.

İlk beyti: Söyle ey 'aşk gülşeninin bülbülü

Gönlünü düşürmüş 'aşk bâğı gülü

Son beyti: Bu hikâyet bunda oldu fâsıla

Kılalum bir Fâtiha İhlâs ile

1.2.1.1.2.4. Denizli Bölümü No: 377'de Yer Alan Cenk-nâme

39 varaktan müteşekkil bu mecmua kütüphane kaydına Şükrî Divanı olarak geçmiştir. Nesih hatlı bu eserde söz başları kırmızıdır. Cetvel bulunan her varakta satır sayısı değişkenlik gösterir. Müstensih ve istinsah kaydı bilgisi olmayıp müellifi bellidir.

1.2.1.1.2.4.1. Hz. Ali ile Kahkahâ Sultan Cengi

Eser, diğer tüm cenk-nâmelerden farklı bir tertibe sahip olup mesnevi yanında gazel nazım şekli de yoğun olarak kullanılmıştır. Bundan dolayı kütüphane görevlileri eseri divan sanarak kütüphaneye kaydetmiştir. Her şiirde vezin ve nazım şekli değişse de muhteva olarak bütündür. Gazellerde mefâilün mefâilün mefâilün

mefâîlün kalıbı mesnevi beyitlerinde ise mefâîlün mefâîlün feûlün kalıbı kullanılmıştır. Gazellerin mürettep şekilde olduğu görülür. Yekûnu 1385 beyit olan bu cenk-nâme tertip düzeniyle ve arzu kalıplarıyla diğer tüm cenk-nâmelerden farklıdır. Eser üzerine Tuba Kavlak (2018) bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır.

İlk beyti: Buyurdı şânına levlâke anun ol Hak Te‘âlallâh
Ki cümle ‘âleme rahmet kılupdur anı Rahmân

Son beyti: Hak’a hamd u senâ olsun ider mü’minlere rahmet
Resûl’e çok salavât vir iresin rahmete fuzâlâ

1.2.1.1.3. Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonunda Bulunan Cenknâmeler

1.2.1.1.3.1. Manzum No: 1222’de Yer Alan Mecmuada Kayıtlı Cenknâmeler

Söz konusu mecmuanın baştan 12 varakı eksik olup elimizde 97 varakı bulunmaktadır. Tamamı Hz. Ali cenklerini muhtevi olup harekeli nesih hatlıdır. Söz başları ve cetveller kırmızıdır ve her varakta 11 satır kayıtlıdır. İçerisinde Beypazarılı Ma‘âzoğlu Hasan’a ait iki cenk-nâme ile birlikte Tursun Fakî’nin Gazâvât-ı Resûlallâh (Mukaffa cengi) adlı cenk-nâmesi de mevcuttur. Nakîboğlu’nun Hz. Hasan ve Hüseyin Hikâyesi olarak da bilinen Aden Kalesi cengi de mecmuada bulunmaktadır. İstinsah tarihi olarak H. 6 Rebû’l-evvel 970/ 6 Kasım 1562 yılı ketebe kaydında görülür. Müstensih olarak da Kefeli Tatar Hüseyin adı geçer.

Tespitlerimize göre bu nüsha Agâh Sırrı Levend tarafından çizgili bir deftere rika hattıyla yazılmış yahut yazdırılmıştır. Söz konusu nüsha, Erzurum Seyfettin Özege Kitaplığı’nda yer almaktadır.

1.2.1.1.3.1.1. Cenâdil Kalesi Manzûmesi

Mecmuanın iç kapağında müellifinin adıyla birlikte bu isimle kaydedilmiştir. Yazma içerisinde 13a-34b varakları içinde kayıtlı olup müellifi, Beypazarılı Ma‘âzoğlu Hasan adında kim olduğu tespit edilememiş biridir. Eldeki beyit sayısı 476 olup fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla tertip edilmiştir. Söz konusu sayfaları eksik mesnevi üzerine İdris Güven Kaya bir makale yayımlamıştır (1997: 139-186). Kaya,

ilk beyti başlık olarak göstermiş ve beyitler arasında değerlendirmemiştir. Eser üzerine ilk çalışma ise Hayrünnisa Yazıcıoğlu'na ait lisans bitirme tezi olup sadece dil incelemesi yapılmıştır (Yazıcıoğlu, 1937). Tarafımızdan iki nüshaya dayalı olarak tenkidli neşri yapılmıştır (Kayaokay, 2021c).

İlk beyti: Kangınuz bilür Cenâdil Kal'asın
Eydün anın kılalum matla'ısın

Son beyti: Fâilâtün fâilâtün fâilât
Sen 'amel kıl yazılsun nûrdan berât

1.2.1.1.3.1.2. Gazâvât-ı Emîrû'l-Mü'minîn Feth-i Kal'a-yı Selâsil

Başlık kırmızı mürekkeple bu şekilde belirtilmiştir. Cenâdil Kalesi mesnevisinin akabinde aynı şaire ait Selâsil Kalesi manzumesi yer alır. Mecmuada 34b-63a varakları arasında kayıtlıdır. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilmiş olup yekûnu 633 beyittir¹³. Beypazarılı Ma'âzoğlu Hasan'a ait bu mesnevi de İdris Güven Kaya tarafından (1998: 89-116) bir makale ile tanıtılmış, tarafımızdan iki nüshaya dayalı olarak tenkitli neşri yapılmıştır (Kayaokay, 2021c).

İlk beyti: Hak Çalab'un adını yâd idelüm
Resûl'ün na'tine andan gidelüm

Son beyti: Ol kılur cümle du'âyı müstecâb
Söz budur vallâhü a'lem bi's-savâb

1.2.1.1.3.1.3. Dâstân-ı 'Aden Der Hikâyet-i Hasan ve Hüseyin

Mecmuanın 62a-79b varakları arasında kayıtlı olan bu mesnevinin müellifi, Nakîboğlu Tâceddin adında 14. asırda yaşadığı tespit edilen Konyalı bir şairdir. Bu mesnevi iç kapakta belirtildiği üzere bir Selâsil Kalesi cenk-nâmesi olmayıp Aden kalesi cengi olarak kabul edilebilir. Zira ikinci nüshasından Aden Kalesi cengi olduğu anlaşılmaktadır. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilen 382 beyitlik bu eksik nüsha tarafımızdan bir bildiri ile tanıtılmış (Kayaokay, 2021b), daha sonra yeni

¹³ Kaya, bu mesnevinin 655 beyit olduğunu ifade eder (1997: 139).

bulunan nüshadan hareketle Beypazarılı ve Şeyyad İsa'nın cenk-nâmeleriyle birlikte tenkidli neşir hâlinde kitap olarak yayımlanmıştır (Kayaokay, 2021c).

İlk beyti: Zikr idelüm evvel Allâh adını
Başlayalum dâsitân bünyâdını

Son beyti: Hak Çalab'ın bir günâhkâr kulıdur
Sözde ol 'âşıklarun bülbülüdür

1.2.1.1.3.1.4. Gazâvât-ı Resûlallâh Sallallâhu 'Aleyhi ve Sellem

Mecmuanın 79b-108a varakları arasında yer alan bu mesnevi Tursun Fakî'nin Mukaffa cenginin bir başka nüshasıdır. Kefeli Hüseyin Tatar adında biri tarafından H. 970/ M. 1562 yılında istinsah edilmiştir. 624 beyit hacminde olup fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbı kullanılmıştır. Numan Külekçi, bu nüshayı esas alarak Gazâvât-ı Resûlullâh'ı neşretmiş (2002) ve kitabın sonunda da tıpkıbasımını vermiştir.

İlk beyti: Girdi mescid içre nâgâh bir yigit
Ne deyiser Resûl'e key işit

Son beyti: Mustafâ'yı kabûl itdün yarlığa
Ya İlâhî bizi dahı yarlığa

1.2.1.1.3.2. Manzum No: 1320'de Yer Alan Mecmuada Kayıtlı Cenknâmeler

Mecmuanın son yaprakları eksik olup elimizde 51 varakı bulunmaktadır. İçerisinde biri harekeli diğer harekesiz nesih hattıyla iki manzum cenk-nâme yer alır. 34. varakta geçen İbrahim adının müstensih olduğunu sanıyoruz. İstinsah tarihine dair bir kayıt olmasa da dil özelliklerinden Eski Anadolu Türkçesi devrinde yazıldığı anlaşılmaktadır. Her varakta 15 satır olup cetvelsizdir ve bölüm başlıkları yoktur. 18b'den sonra iki yaprak koparılmış, 34b-35b boş bırakılmıştır.

1.2.1.1.3.2.1. Gazâvât-ı Hazret-i 'Alî

Mecmuanın 1b-27a varakları arasına kayıtlı bu mesnevi konu itibariyle Bahr-i Ummân, Cumhur-nâme cengidir. Dört bölümden oluşan eser, fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilmiş olup 766 beyit tutarındadır.

İlk beyti: Hak Te‘âlâ Ahmed’i kıldı habîb
Bulmadı ancılayın kimse nasîb

Son beyti: Bu ‘acâyib kıssayı kıldım tamâm
Vir salavât Mustafâ’ya ve’s-selâm

1.2.1.1.3.2.2. Hazret-i ‘Alî ve Mâlik Cengi

27a-34a varakları arasında yer alan bu mesnevide başlık yoktur. Muhtevası itibariyle Hz. Ali ve Mâlik cenginin 212 beyitlik baş kısmı muhtasar bir nüshası olup bir önceki mesnevi ile aynı vezindedir. Bu nüsha üzerine herhangi bir çalışma kayda geçmemiştir.

İlk beyti: Yemen Tâ’if ilidür zahmânımız
Yagımızdur key yagı düşmânımız

Son beyti: Fâilâtün fâilâtün fâilât
Âhiret gerek ise dünyâyı sat

1.2.1.1.4. Topkapı Sarayı Kütüphanesinde Bulunan Cenk-nâmeler

1.2.1.1.4.1. Hazine Kitaplığı No: 677’de Kayıtlı Cenk-nâme

Eserin tamamı 202 varak hacmindedir. Müstensih ve istinsah tarihi üzerinde kayıtlı olmayıp talik hattıyla yazılmıştır. Cetvelli her varakta 22-24 arasında satır sayısı değişmektedir. İçerisinde pek çok minyatür de bulunmaktadır.

1.2.1.1.4.1.1. Hâverân-nâme

Eserin ser-levhasında “Kitâb-ı Hâver-nâme” adı yer alır. Türk edebiyatında tespit edebildiğimiz en hacimli Hâver-nâme olup 17598 beyit uzunluğundadır. Son beyitlere bakıldığında mesnevinin eksik olduğu anlaşılmaktadır. İçerisindeki bölüm başlıkları Farsça olup eser, fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilmiştir. Hâver-nâme üzerine Ali Atilay bir doktora tezi (2020) hazırlamıştır.

İlk beyti: Evvelin bu nâmenin iy kâm-kâr
Nakş bağladum be-nâm-ı Gird-gâr

Son beyti: Dopdolu deryâ özi leşker durur
Her yana bir nev‘a zîb ü fer durur

1.2.1.1.4.2. Yeniler Kitaplığı No: 4825’de Yer Alan Mecmuada Kayıtlı Cenk-nâmeler

Mesnevilerin yer aldığı mecmua 330 sayfadan müteşekkil olup içerisinde bu doktora tezine bahis konusu olan Ayân-zâde Molla İbrahim Şükrî’nin iki cenk-nâmesi vardır. Müstensihî, Ergani Madeni redif ser-çavuşu Abdullah Avnî olup sonundaki R.1306/ M. 1890, istinsah tarihidir. Yeşil silik bir talik hattıyla yazılmıştır. İlk 45 sayfasına hareke eklenmiş, mahlasın geçtiği yerlerin üstü çizilmiştir.

1.2.1.1.4.2.1. Kısas-i Kan Kalesi

Kitabın 1-81. sayfaları arasında yer alan bu mesnevi, 1603 beyit hacminde olup mefâîlün mefâîlün feûlün ve fâilâtün fâilâtün fâilün kalıplarıyla yazılmıştır. Tezimizin sonraki bölümlerinde bu eserin şekil ve muhteva yönünden detaylı tanıtımı ve incelenmesi yapılmıştır.

İlk beyti: ‘Aceb bülbül bu efgânın nedendir
Umarsın gülden armagan nedendir

Son beyti: Tal‘atından virdi revnak şems-i tûh
Târîhin pertâv ider der-lafz-ı şûh

1.2.1.1.4.2.2. Hikâye-i Hâver-zemîn

Mecmuanın 84-330. sayfaları arasında yer alan bu mesnevi 4511 beyit uzunluğundadır. Mefâîlün mefâîlün feûlün ve fâilâtün fâilâtün fâilün kalıplarıyla yazılmıştır. Tezimizde bu eser, detaylı olarak tanıtılmış ve incelenmiştir.

İlk beyti: Hakk’a hamd eyleyelim biz hayâtı
Odur bize viren her dem necâtı

Son beyti: Hakk Çalab şol kişiyi dil-şâd ide
Kim yazanı Fâtihayla yâd ide

1.2.1.1.5. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi'nde Yer Alan Cenk-nâme

1.2.1.1.5.1. Demirbaş No: 041556/ Yer Numarası: Y 0978'de Kayıtlı Cenk-nâme

1300 beyitlik bu mesnevi Tursun Fakî'nin Bahr-i Ummân cenginin Cumhûr-nâme adıyla kayıtlı nüshasıdır. 63 varaklık bu eser, H. 941/ M.1534 yılında istinsah edilmiş olup müellifi, Tursun Fakî'dir. Aharlı, kırmızı cetvelli her varakta, nesih hatlı 11 satır yer alır.

1.2.1.2. Ankara'daki Kütüphanelerde Kayıtlı Olan Cenk-nâmeler

1.2.1.2.1. Millî Kütüphane'de Kayıtlı Olan Eserler

1.2.1.2.1.1. 06. Mil. B.274'te Yer Alan Mecmuada Kayıtlı Cenk-nâmeler

Mecmua, Erzurumlu Darîr adına, Siyer-i Nebî tercemesi adıyla kayıtlı olup baş taraftan 1a-73a varakları kopuktur. Cenk-nâmeler 73b sayfasından itibaren başlamaktadır.¹⁴ Her varakta 17 satır bulunan mecmuada başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış olup nesih yazısı kullanılmıştır. Bazı varaklar harekeli, bazıları harekesizdir. Yine kırmızı cetveller bazı varaklarda yoktur.

1.2.1.2.1.1.1. Kıssa-i Seyyidü'l-Mürselîn Huneyn Gazâsı ve Şâh-ı Merdân'ın Cengidür (Kıssa-i Huneyn Gazâsıdır)

Mecmuanın 73b-107a varakları arasında kayıtlıdır. Çetin, 1185 beyit hacminde olduğunu belirtse de (1997: 3) toplam 1174 beyitten ibarettir. Eserde ayetler kırmızı mürekkeple yazılmış olup fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbı kullanılmıştır. Bu metin esasında 15. asır şairlerinden Muhammed'in *Sîretü'n-Nebî* mesnevisinde yer alan bir bölümdür.

İlk beyti: Nâle kıl ey 'andelîb-i rûzigâr

Söyle bir söz senden olsun yâdigâr

Son beyti: Tanrı rahmet eylesün ol mü'mine

Kim du'â eyleye yazan miskîne

¹⁴ İsmet Çetin bu kopukluğu göz ardı ederek mecmuayı birinci sayfadan başlatıp eserlerin varak numaralarını öyle verir. Ayrıca verdiği beyit sayıları da eksik görünmektedir.

1.2.1.2.1.1.2. Kıssa-i Müzelzil Bin Menâf Olan Şâh-ı Merdân'ın Cengüdür (Kıssa-i Müzelzil Cengidür)

Mecmuanın 107b-152b varakları arasında kayıtlı olup yekûnu 1574 beyittir. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilmiştir. Çetin'e göre bu eser 441 beyittir ve akabinde 1201 beyitlik Gazavât-ı Hazret-i 'Alî (Kıssa-ı 'Ummân Cengidür)" adlı eser yer almaktadır. Ancak böyle bir durum söz konusu olmayıp bu bilginin sehven verildiğini düşünüyoruz. Eserin bazı varaklarında kırmızı cetveller görülmez. Tespitlerimize göre bu hikâye de Huneyn gazası gibi 15. asır şairlerinden Muhammed'in *Sîretü'n-Nebî* mesnevisi içerisinde yer alan bir bölümdür.

İlk beyti: Nâle kıl ey bülbül itgil zemzeme
Sür tolaşmasun gönülde gangama

Son beyti: İşbu kıssa sözleri oldu tamâm
Okuyana yazana Hak'dan selâm

1.2.1.2.1.1.3. Kıssa-i Hâzâ 'Aremrem Zeyd'ün Güne Kaplanduğı ve Şâh-ı Merdân'ın Cengidür

Mecmuada 153a-158b varakları arasında kayıtlıdır. 193 beyitten müteşekkil olup fâilâtün fâilâtün fâilâtün kalıbıyla yazılmıştır. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde yer alan yukarıda tanıttığımız Aremrem cengi ile aynı eser olup İ.Güven Kaya'nın neşrinde kullanılmamıştır.¹⁵

İlk beyti: Gel berü ey 'andelîb-i hoş-nefes
Murg-ı kudsın kıl ezel bâğ-ı heves

Son beyti: Hem bu kıssa burada oldu tamâm
Mustafâ'nın rûhına yüz bin selâm

1.2.1.2.1.1.4. Kıssa-i Kal'a-i Selâsil ve Şâh-ı Merdan'ın Cengüdür

Mecmuada 158b-176b varakları arasında olup 607 beyit¹⁶ hacmindedir. Mesnevi, fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır.

¹⁵ Çetin (1997) bu eserden söz etmez.

¹⁶ Çetin 600 beyit olduğunu söyler. (1997: 3)

İlk beyti: Hâmûş olma nâle kıl ey ‘andelîb
Söylegil sen dahı oldukça nasîb

Son beyti: Ya İlâhî rahmet eyle sen ana
Kim yazanı Fâtiha ile ana

1.2.1.2.1.1.5. Kıssa-i Kahkahâ ve Hazret-i ‘Alî Kerrema’llâhu Veche

Mecmuada 176b-193b varakları arasında yer almaktadır. 559 beyit hacminde olup diğer eserlerle aynı vezindedir.

İlk beyti: Söylegil ey bülbül olmagıl melûl
Kim bu devrân umdugun gibi degül

Son beyti: Her ki diler bu du‘âda buluna
Fâtiha ihsân ide yazan kula

1.2.1.2.1.1.6. Kıssa-ı Mukâtil ve Gazavât-ı Hazret-i ‘Alî Kerrema’llâhu Vechehu (Kıssa-i Mukâtil Cengidür)

Mecmuada 193b-210a varakları arasında kayıtlı olup 569 beyitten ibarettir ve fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır.

İlk beyti: Ac dilüni söyle ey bülbül ‘ayân
Kendü hâlin kendüzine kıl beyân

Son beyti: İşbu kıssa burada oldu tamâm
Resûl’ün rûhuna yüz bin selâm

1.2.1.2.1.1.7. Kıssa-i Ebû’l-‘Aşere ve Hazret-i ‘Alî’nin Gelin Oldugu Cengidür

Mecmuada 210a-219a varakları arasında kayıtlıdır. 303 beyit kadar olup fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilmiştir. Hz. Ali-İfrit cenginin başka bir nüshasıdır.

İlk beyti: Söyle ey bülbül oturmagıl melûl
Dünyâya aldanmagıl kılma kabûl

Son beyti: Her kim diler bu du‘âda buluna
Fâtiha ihsân ide ben kuluna

1.2.1.2.1.1.8. Kıssa-i Hazret-i ‘Alî’nin Karındaş Cafer-i Tayyâr ve Zeyd Abdullah Şehîd Olduğu Gazâdur ve Rûm Begleri ile Hâlid’ün Cengidür

Mesnevi, 219a-232a varakları arasında bulunmaktadır. 430 beyitlik eser de diğer mesneviler gibi fâilâtün fâilâtün fâilâtün kalıbıyla yazılmıştır. Bu gaza da Muhammed’in *Sîretü’n-Nebî*’si içerisinde yer alan bir bölümdür. Doğrudan Hz. Ali’nin bir cengi olmayıp Rum Sultanı ile olan cenginin bir nevi ilk bölümüdür.

İlk beyti: Nâle kıl ey şebistân-ı dil
Söyle ey tûtî şeker-istân-ı dil

Son beyti: Hak Te‘âlâ rahmet eylesün ana
Kim yazanı Fâtiha birle ana

1.2.1.2.1.1.9. Kıssa-i Hazret-i Resûl Rûm ve Şam Sultânlarıyla Olan Cengidür

Mecmuanın 232a-247a varakları arasında kayıtlı olan bu son cenk-nâme de 515 beyit hacminde olup fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilmiştir. Muhammed’in *Sîretü’n-Nebî* mesnevisinde yer alan bölümlerden biri olup Cafer, Zeyd ve Abdullah’ın şehit edilişinden sonraki gazayı anlatmaktadır.

İlk beyti: Yine ey bülbül-i gülzâr-ı ma‘nâ
Metâ‘ ac germgîn-i bâzâr-ı ma‘nâ

Son beyti: Hak Çalab ol kimseyi şâd ide
Kim yazanı Fâtihayla yâd ide

1.2.1.2.1.3. 06 Mil. Yza. 3824’de Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenknâmeler

Bu mecmuanın başı ve sonu eksik olup “Siyer-i Nebi” başlığıyla kayıtlıdır. Yazarı olarak da “Zaîfî Pîr Mehmed” gösterilse de müellifin böyle bir eserinin

olmadığı bilinmektedir. Toplam 73 varak elde olup ilk cenk-nâme 80. varaktan başlamaktadır. Nesih yazı tipiyle tamamen siyah mürekkeple yazılmış olup her varakta satır sayısı 20-23 arasında değişmektedir.

1.2.1.2.1.3.1. Zikr-i Gazâ-yı Mukâtil Şâh-ı Merdân ‘Alî’nün Cengidür

Mecmuanın 80a-92a varakları arasında yer almaktadır. Toplam 509 beyit hacminde olan eser, yukarıda tanıttığımız 06. Mil. B. 274’teki Mukâtil cenginin bir başka nüshasıdır. Dil özelliklerinden eserin diğer cenk-nâmeye göre daha sonra istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Beyit sayısı da diğer nüshaya göre eksiktir. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilmiştir.

İlk beyti: Aç dilini söyle ey bülbül ‘ayân
Kendü hâlin kendi özine¹⁷ kıl beyân

Son beyti: Ya İlâhî rahmet eyle sen ana ol câna
Kim bana bir Fâtiha üç İhlâs okuya yazana

1.2.1.2.1.3.2. Zikr-i Gazâ-yı Hayber Kal‘asınun Cengidür (Şâh-ı Merdân ‘Alî’nün Kapuyu Kopardığı)

Mecmuanın 92a-100b varakları arasında kayıtlıdır. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmış olup 391 beyitten müteşekkildir. Bu gaza, Muhammed’in *Sîretü’n-Nebî* mesnevisinde yer alan bir bölümdür.

İlk beyti: Söyle ey can gülşeninün bülbülü
Cân ilinden mi getürdin bu güli

Son beyti: Tanrı rahmet eyleye ol cân için
Okuya bir Fâtiha üç ihlâs yazan için

1.2.1.2.1.3.3. Gazâ-yı Benî Kurayza Şâh-ı Merdân Mancılık İle Girdüğü Cengidür Zikr Olunur

¹⁷ Vezin gereği “kendüzine” olmalıdır.

Mecmuanın 100b-106b varakları arasında yer almaktadır. 261 beyit hacmindedir ve fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Bir diğer adı Kureyza Kalesi cengidir. Bu gaza, Muhammed'in *Sîretü'n-Nebî* mesnevisinde yer alan bir bölümdür. Vak'a, Hayber kalesinin fethinden sonra gerçekleşmiştir.

İlk beyti: Vaktidür ey bülbül-i gâfil uyan
Bir nazar kıl aç gözünü gör 'ayân

Son beyti: Tanrı rahmet eyleye ol cân için
Okuya bir Fâtiha üç ihlâs yazan için

1.2.1.2.1.3.4. Gazâ-yı Müzelzil İbn Menâzil ve Şâh-ı Merdân Hazret-i 'Alî'nün Cengidür Zikr Olunur

Mecmuanın 106b-115b varakları arasındadır. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmış olup 329 beyit kadardır. 06. Mil. B.274'te yer alan Müzelzil cengi ile aynı eserdir. Bu hikâye de 15. asırda yazılan Muhammed'e ait *Sîretü'n-Nebî* içerisinde yer almaktadır.

İlk beyti: Nâle kıl ey bülbül itgil zemzeme
Sür tolaşmasun gönülde gamgama

Son beyti: Tanrı rahmet eyleye ol cân için
Okuya bir Fâtiha üç İhlâs yazan için

1.2.1.2.1.3.5. Gazâ-yı Şâh-ı Merdân 'Alî'nün Suya Girüp Tâ'uk İle Buluşduğı Cengidür

Mecmuada 126b-136a varakları arasında yer alan mesnevi, 409 beyitten müteşekkil olup diğer mesnevilerden farklı olarak asıl bölüm mefâilün mefâilün feûlün kalıbıyla nazmedilmiştir.

İlk beyti: Tutulmuş haymeler bir ordu konmuş
Ol sahrânın yüzi deryâya dönmiş

Son beyti: Hak Te'âlâ rahmet eyleye ol cân için
Her kim bir Fâtiha üç ihlâs okuya yazan için

1.2.1.2.1.3.6. Resûl Salla'llâhu 'Aleyhi ve Sellem Rûm ve Şâm Sultânlarıyla İtdigi Ahir Cengidür

06. Mil. B. 274'te yer alan Rum ve Şâm beyleri cenk-nâmesiyle aynı eser olup mecmuanın 143b-152b varaklarında kayıtlıdır. Mecmuanın sonuna denk geldiği için bazı beyitler tahribattan ötürü okunamamaktadır. Ayrıca eser yarım kalmıştır. Elimizde sadece 262 kadar beyti mevcut olup mefâilün mefâilün feûlün ve fâilâtün fâilâtün fâilün kalıpları kullanılmıştır.

İlk beyti: Yine ey bülbül-i gülzâr-ı ma'nâ
Metâ' ac girmeye key bâzâra ma'nâ

Son beyti: Kılıçlar sındı şebdeler uşandı
Akar kanlar yüreklerden boşandı

1.2.1.2.1.4. 06 Mil. A. 2886'da Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenk-nâmeler

Yusuf u Züleyha ve Hz. Ali cenklerini muhtevi bir eser olan Mecmuatü'r-Resâil, üç parça halinde katalogda yer alır. Yekûnu 158 varaktan müteşekkil bu mecmua, harekeli nesihle yazılmıştır. Taç filigranlı her varakta, kırmızı cetvel içinde 15 satır bulunmaktadır. Ser-levhadaki başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserin müstensihî Mehmet adında biri olup mecmuanın sonunda H.1262/ M. 1845/1846 istinsah tarihi vardır. İlk risâle 1b-124a varakları arasında kayıtlı Yusuf u Züleyha mesnevisidir.

1.2.1.2.1.4.1. Kıssa-i Hayber 'Aliyy-i Murtazâ

Mecmuanın ikinci risâlesinde 125b-136a varakları arasında kayıtlıdır. 326 beyitten oluşan fâilâtün fâilâtün fâilün kalıplı mesnevide, bir beytin üzeri çizilerek çıkartıldığı müşahede edilir.

İlk beyti: Sen ne kişisin digil nedür adın
Kim gelüp bunda bize kasd eyledün

Son beyti: Hem bu kıssa burada oldu tamâm
Mustafâ'nın rûhına yüz bin selâm

1.2.1.2.1.4.2. Kıs-a-i Mikdâd İbn Esved Radiya'llâhu Anhu

Mecmuada 137b-159b varakları arasında yer alır. Söz konusu cenk-nâme 15. asır şairlerinden Muhammed'in *Sîretü'n-Nebî*'sinde yer alan "Kıs-a-i Mikdâd Bin Esved Radiyallâhu Anhu Cengidür" ile (b.5425-6221) tamamen ile aynı hikâyedir. Münîrî'nin Siyer'inde de bu kıssayı müşahede ediyoruz. Mesnevi, diğer cenk-nâmeler gibi fâilâtün fâilâtün fâilün ve mefâilün mefâilün feûlün kalıpları ile yazılmış olup 625 beyit kadardır.

İlk beyti: Söylegil ey bülbül eylegil figân

Câna dilden nâle virgil armağân

Son beyti: Hem bu meclis burada olsun tamâm

Ol Resûl'ün rûhına yüz bin selâm

1.2.1.2.1.5. 06. Mil. Yz. B. 37'de Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenknâmeler

Mecmua, "Gazavât-nâme" adıyla kütüphanede kayıtlıdır. Müellifi; Adudeddîn Abd er-Rahmân b. Ahmed el-Îcî (680-756/1281-1355), Müstensihî; Hasan b. Abdurrahman olarak gösterilir. H. 1181/ M. 1767-1768 tarihi bulunmaktadır. Mecmuanın Gazavât-nâme olarak kaydedilen bölümü 215 varaktır. İçerisinde Hz. Peygamber ve dört halife hakkında yazılmış manzumeler yanında Hz. Ali mevlidi ve cenknâmeleri de vardır. Metinler harekeli nesih ile yazılsa da mecmuada bir birlik yoktur. Bazı bölümlerde kırmızı cetvel görülmeyip bölüm başlıkları ve ayetler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Abadî kâğıda yazılan mecmua, oldukça yıpranmış olup sonradan tamir gördüğü anlaşılmaktadır. Her varakta 19 satır vardır. Mecmuanın sonunda mensur bir Kan Kalesi cengi olup kütüphaneye B. 37/2 demirbaş numarasıyla ayrı bir eser olarak kaydedilmiştir.

1.2.1.2.1.5.1. Zikr-i Kıs-a-i Mikdâd ibn-i Esved Şîr-i Merd Radiya'llâhu Te'âlâ Anhu

Mecmuanın 112b-128b varakları arasında kayıtlı olup yukarıda daha evvel tanıttığımız Mikdâd cenknâmesinin bir nüshasıdır. Fâilâtün fâilâtün fâilün ve mefâilün mefâilün feûlün kalıpları ile yazılmış olup 609 beyit tutarındadır.

İlk beyti: Söylegil ey bülbül eylegil figân
Cân u dilden nâle virgil armagân

Son beyti: Her kim diler rahmeti çok kazana
Fâtiha okuya bunu yazana

1.2.1.2.1.5.2. Zikr-i Gazâ-yı Hayber Kal‘ası

Mecmuanın 158b-168a varakları arasında kayıtlı olan cenk-nâme, 364 beyit uzunluğundadır. 06 Mil. Yza. 3824’de yer alan Hayber Kalesi cenk-nâmesi ile aynı olup fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilmiştir. Daha evvel bahsi geçtiği üzere Muhammed’in *Sîretü’n-Nebî* mesnevisinde bir bölümdür.

İlk beyti: Söyle ey cân gülşeninün bülbülü
Cân ilinden mi getürdin bu güli

Son beyti: Okuyanı dinleyeni yazduranı yazanı
Rahmetinle yarlıgagıl sen ya Ganî

1.2.1.2.1.5.3. Zikr-i Gazâ-yı Kureyza Mahâlli

Mecmuanın 168a-174b varakları arasında yer alır. 243 beyitten müteşekkil mesnevi, 06 Mil. Yza. 3824’de yer alan cenk-nâme ile aynı olup fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Hz. Ali’nin mancınıkla atıldığı cenk olarak da bilinir.

İlk beyti: Vaktidür ey bülbül-i gâfil uyan
Bir nazar kıl aç gözünü gör ‘ayân

Son beyti: Okuyanı dinleyeni yazanı yazdıranı
Rahmetinle yarlıgagıl sen ya Ganî

1.2.1.2.1.5.4. Kısâ-i Emîrû’l-Mü’minîn Sıddık’ın Oğlu ‘Abdurrahmân

Mecmuada 174b-181b varakları arasında bulunmaktadır. 232 beyit kadar olan mesnevide fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbı kullanılmıştır.

İlk beyti: Söylegil ey bülbül-i nâtık ‘ayân
Olma hâmûş çünki var sende beyân

Son beyti: Okuyanı dinleyeni yazanı yazdıranı
Rahmetinle yarlıgagıl sen ya Ganî

1.2.1.2.1.5.5. Zikr-i Gazâ-yı Mukaffâ ve Muşaffâ Muhammed Mustafâ ve Çehâr-Yâr-i bâ-Safâ

Mecmuda 190b-201b varaklar arasında kayıtlı olup 422 beyitten müteşekkildir. İ.Ü. Nadir Eserler Koleksiyonu’ndaki Mukaffâ cengine benzemektedir. Bu manzumenin de Tursun Fakîh’in eserinin farklı bir nüshası olduğunu sanıyoruz.

İlk beyti: Nâle kıl ey bülbül-i bâg-ı sühen
Sora gel ey tûtî-i şekker-şiken

Son beyti: Fâilâtün fâilâtün fâilât
Vir Muhammed Mustafâ’ya salavât

1.2.1.2.1.5.6. Zikr-i Gazâ-yı ‘Aremrem bin Musallat

Mecmuanın 201b-207a varakları arasında kayıtlı olan mesnevi 199 beyit kadardır. Daha evvel tanıttığımız İ.Ü. Nadir Eserlerdeki ve 06.Mil. B.274’teki manzumelerin daha uzun bir nüshası olup daha evvel konu üzerinde bir çalışma yapan İ. Güven Kaya’nın neşrinde kullanılmamıştır.

İlk beyti: Gel berü ey ‘andelîb-i hoş-nefes
Murg-ı kudsın kıl ezel bâg-ı heves

Son beyti: Her ki diler Hak rahmetini kazana
Fâtiha okuya bunu yazana

1.2.1.2.1.5.7. Zikr-i Gazâ-yı Hüzeyl Kal’asınun Alındıgudur Şâh-ı Merdân’ın Cengidür

Mecmuanın son manzum cenk-nâmesi 207a-218b varakları arasında yer alır. Manzume 439 beyittir ve mefâîlün mefâîlün feûlün ve fâîlâtün fâîlâtün fâîlün kalıbıyla nazmedilmiştir. Bu mesneviden sonra mensur Kan Kalesi cenk-nâmesi gelir.

İlk beyti: Gel ey cân bûstânının tezervi
Getür cennet ilinden berk ü servi

Son beyti: Feth ide Fettâh-ı ‘âlem bâb-ı rahmetler ana
Bu kâtibini bir du‘â ile ana

1.2.1.2.1.6. 06 Mil Yza. 2266’da Kayıtlı Olan Cenk-nâme

52 varaklık bu müstakil cenk-nâme Tursun Fakih’e ait olup sonundaki ketebe kaydına göre H. 1256/ M. 1840-1841 tarihinde istinsah edilmiştir.¹⁸ Yine bu kayıta yer alan İbn Hâfız’ın müstensih olduğu düşünülmektedir. Filigranlı kâğıda harekeli nesih ile yazılmış olup her varakta satır sayısı 11-13 arasında değişmektedir.

1.2.1.2.1.6.1. Zikr-i Gazâ-yı Bahr-i ‘Ummân

Kütüphaneye “Gazavât-ı Hazret-i ‘Alî” adıyla kaydedilen eserin ilk varakında eserin “Gazâ-yı Bahr-i ‘Ummân” olduğu ifade edilir. 1200 beyit civarında olan cenk-nâme, fâîlâtün fâîlâtün fâîlün kalıbıyla tertip edilmiştir. Cumhûr-nâme olarak da bilinen bu mesnevinin beş civarında nüshası bulunmaktadır. Cenk-nâme, 2005 yılında Neslihan Yazıcı tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Söz konusu eser Mehmet Gümüşkılıç’ın doçentlik tezi olup, 2007 yılında; İsmet Çetin de 2008 yılında kitap olarak yayımlamıştır.

İlk beyti: Başladum evvel söze Allâh didüm
Çün tamâm oldı bismillâh didüm

Son beyti: Rahmine yok ‘aded ey ehl-i hisâb
Söz budur vallâhu a‘lem bi’s-savâb

¹⁸ Çetin bu tarihi H. 1250 olarak verir (1997: 2).

1.2.1.2.1.7. 06 Mil Yz Cönk 25’de Kayıtlı Cönkte Yer Alan Cenk-nâme

31 yapraktan oluşan bu ciltsiz cönk içerisinde Süleyman Çelebi Mevlid’i, manzum nasihat-nâmeler ve hikâyeler yanında bir de Hz. Ali ile Ejderha cengi yer alır. Harekeli nesih hattıyla yazılan bu cönkün müstensih ve istinsah kaydı yoktur.

1.2.1.2.1.7.1. Hz. Ali ve Ejderha Cengi

Cönk içinde 26-32. sayfalar arasında kayıtlı olup baş tarafı ve sonu eksiktir. Son yaprak hayli tahribat gördüğünden beyitler okunamamaktadır.

1.2.1.2.1.8. 06 Mil Yza. 2630/2’da Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenk-nâme

Mecmua, üç risâle hâlinde kütüphaneye kaydedilmiş olup ikinci risâle *Gazâvât-ı Hz. ‘Alî* olarak kayıtlıdır. İlki namaza dair bir risâle, üçüncüsü de *Makâmât-ı Beşeriye* adıyla kayıtlıdır. Samanî kâğıda harekeli nesihle kaydedilen satır sayısı 15’tir. Müellif ve müstensihi meçhul olup ikinci risâlenin sonunda H. 1283/ M. 1866 yılı, istinsah tarihi olarak verilmiştir.

1.2.1.2.1.8.1. Kıssa-i Mikdâd İbn Esved

Mecmua içerisinde eser başlıkları yoktur. 31b-57a varakları arasındaki manzum gazavât-nâmenin beyitlerine baktığımızda daha evvel tanıttığımız Kıssa-i Mikdâd cenginin bir nüshası olduğu anlaşılmaktadır. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilmiş olup diğer nüshalardan daha uzun olarak 786 beyittir.

İlk beyti: Söylegil ey bülbül eylegil figân

Câna dilden nâle virgil armagân

Son beyti: Hem [bu] meclis burada olsun tamâm

Ol Resûl’ün rûhına yüz bin selâm

1.2.1.2.1.9. 06 Mil. Yza. 1132’de Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenk-nâme

Bu mecmua da kütüphane kataloğuna iki ayrı risâle olarak kaydedilmiştir. 1b-97a varaklarında Mevlana Fûrâtî adına kayıtlı mensur bir “Kırk Suâl” yer alır. Müstensihi, Abdulkadir b. Yusuf olup tarih kaydı yoktur. Suyolu filigranlı her varakta, harekeli nesihle yazılmış 15 satır bulunmaktadır.

1.2.1.2.1.9.1. Hazâ Kitâb-ı Gazâvât-ı ‘Alî Radiyallâhu Anhu

Mecmua, kütüphaneye 1132/b numarasıyla kaydedilmiş olup mecmuanın ikinci parçasıdır. Eser, “Menâkıb-ı Hazret-i ‘Alî” başlığıyla Cevrî İbrahim Efendi’ye atfedilmektedir. Mecmuanın 97b-109b varakları arasında yer almaktadır. Her varakta 14 satır olan 336 beyitten müteşekkil bu cenk-nâme, fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır.

İlk beyti: Dinle imdi başlayalım bir gazâ
Kim ‘Alî ne kıldı eydelüm size

Son beyti: Fâilâtün fâilâtün fâilât
Mustafâ’nın rûhuna yüz bin salât

1.2.1.2.1.10. 06 Hk 3768/3’te Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenk-nâme

Bu mecmua Milli Kütüphane Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda yer alır. Mecmuada mensur hâlde Temimdâri Hikâyesi, Muhammed Hanefî Cengi ve manzum Hz. Ali cengi bulunmaktadır. İstinsah tarihi ve müstensihi belli olmayıp harekeli nesih ile yazılmıştır. Her varakta suyolu filigranlı kâğıt üzerine 21 satır kaydedilmiştir. Başlıklar ise kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

1.2.1.2.1.10.1. Gazâvât-ı Hazret-i ‘Alî Kerrema’llâhu Veche

Mecmuanın 21a-29a varakları arasında kayıtlıdır. Toplam 332 beyit kadar olup fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilmiştir. Konusu ve bazı byitleri itibariyle Yusuf-ı Meddâh’ın *Sehâvet-i İmâm Ali* cenk-nâmesinin birebir aynısı olup yalnızca kahraman ve yer isimleri, olay örgüsündeki bazı noktalar farklıdır. Metinde, Yusuf-ı Meddah adına rastlanılmaz ve Koyunoğlu’ndaki nüshadan farklıdır.

İlk beyti: Her kime yârî kıla Perverdigâr
Kılmaya hergiz ana mekkâr kâr

Son beyti: Tanrı rahmet eyleye ol cân için
Kim okuya Fâtiha yazan için

1.2.1.2.1.11. 06 Mil. Yza. 3801’de Kayıtlı Cenk-nâme

Tamamı 29 varaktan oluşan bu müstakil eser, harekeli nesih ile yazılmıştır. Her varakta 18 satır bulunmaktadır. Baş ve son sayfaları kopuk olup eksik bir cenk-nâmedir.

1.2.1.2.1.11.1 Gazâvât-ı Bahr-i ‘Ummân ve Sandık

Mesnevinin başında mensur bir dibace sayılabilecek bölüm vardır. Ancak sonrasında gelen sayfalar kopmuştur. Cumhur-nâme olan mesnevinin yekûnu 1043 beyitten müteşekkil olup fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Mesnevinin Tursun Fakîh’in aynı adlı eserinin eksik bir nüshası olduğu anlaşılmaktadır. Zira ilk beyit, Tursun Fakîh’in Gazâvât-ı Ummân mesnevisinin 73. beytine (Çetin, 2008: 34) tekabül etmektedir. Bu cenk-nâme, Tursun Fakîh’e ait mesnevi ile birebir aynı değildir.

İlk beyti: Ün geldi yâ kulum Cumhûr’dır bu
Kabûl itdüm başını kaldır diyü

Son beyti: Eve aldı kızı Fâtıma var devâ
Konuşlık dirledi cümle ol eve

1.2.1.2.1.12. 06 Mil. Yza. 9969’da Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenk-nâme

Kütüphanede 17 varaklık müstakil bir eser olarak kayıtlıdır. Filigranlı kâğıda harekeli nesih ile kaydedilmiş olup her varakta 17 satır mevcuttur. Eserin müellifi ve müstensih bilgisi, istinsah tarihi meçhuldür.

1.2.1.2.1.12.1. Hâzâ Kitâb-ı Hazret-i ‘Alî Kahkahâ ile Cidâl

Bu mesnevi İ.Ü. Kütüphanesi ve Süleymaniye Kütüphanesi’nde yer alan Kahkahâ cenginin bir başka nüshasıdır. Diğer iki nüshadan daha az beyte sahip olup 511 beyitten müteşekkildir ve fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilmiştir. Nüsha üzerine Erdem Sarıkaya (2019) bir kitap neşretmiştir.

İlk beyti: Nâle kıl ey ‘andelîb-i şâdumân
Melûl olma hoşgıl gel bir zamân

Son beyti: Fâilât fâilât

Muhammed Mustafâ'ya vir salavât

1.2.1.2.1.13 Hk 79'da Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenk-nâmeler

Millî Kütüphaneye bağlı Bolu İl Halk Kütüphanesi'nde kayıtlı olan bu mecmua içerisinde dokuz eser vardır. Harekeli nesih ile yazılan 256 varaklık mecmua, dokuz ayrı risâle hâlinde katalogda yer alır. Müstensih ve istinsah tarihi bilgileri mevcut değildir. Yusuf u Züleyha, Manzûme-i Ahvâl-i Kıyâmet, Mevlid Hikâyeleri, Kırk Armağan (Kemal Ümmi), Ervah-nâme (Pir Muhyiddin), Kıssa-i İsmail Peygamber ile birlikte üç cenk-nâme de kayıtlıdır. Bunlardan biri Hz. Ali'nin oğlu Muhammed Hanefî cengi olup diğer ikisi de manzum Hz. Ali cengidir.

1.2.1.2.1.13.1. Hâzâ Dâstân-ı Kesükbaş

Mecmuanın üçüncü risâlesi olup 153b-157a varakları arasında yer alır. Başlık ve sayfa cetvelleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Her varakta 14 satır olup 98 beyitten müteşekkildir ve fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbı kullanılmıştır.

İlk beyti: Başlatalum söze bismillâh ile

Dürüşelim dün ü gün Allah ile

Son beyti: Fâilâtün fâilâtün fâilât

Mustafâ'[nın] rûhına vir salavât

1.2.1.2.1.13.2. Hâzâ Kitâb-ı Gazâvât-ı 'Alî İslâm u Cumhûr

Mecmuanın son bölümünde yer alan eser, 220a-256b varakları arasındadır. Kaba harekeli bir nesihle yazılan her varakta satır sayısı 14-15 olarak değişmektedir. Mısralar sıra hâlinde olmayıp dize olduğunu belirtmek için mısra sonlarına kalın kırmızı nokta bırakılmıştır. Ayrıca kef harflerinin içi de kırmızıdır. Yekûnu 1083 beyit olan mesnevi, fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır.

İlk beyti: Başladum evvel söze Allâh diyü

Söz tamâm oldu ki bismillâh diyü

Son beyti: [...] pehlüvân sözini kıldı tamâm
Dinle imdi ol kıssa-i Fahrü'l-enâm

1.2.1.2.1.14. 06 Mil Yza. 5536'da Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenk-nâme

Eser, müstakil olarak 202 varak hacmindedir. İstinsah tarihi olarak H. 1231/ M. 1815-1816 tarihi katalogda yer alır. Ancak cenk-nâmenin bulunduğu bölümün sonunda H. 1218/ M. 1803-1804 tarihi vardır ve müstensih olarak da Seyyid Ali bin Osman adı kayıtlıdır. Nesih yazılı eserde, üç ay filigranlı kâğıt kullanılmıştır. Şirazesı dağınık olup rutubet lekeleri yer yer okumayı güçleştirmiştir. Varaklarda satır sayısı 14-16 arasında değişmektedir.

1.2.1.2.1.14.1. Dâstân-ı Hâver-zemîn

Kütüphaneye bu adla kaydedilmiş olup ilk iki varakta ve eserin başında herhangi bir başlık müşahade edilmez. Mecmuanın 1b-64b varakları arasında yer alan bu hacimli mesnevi 4896 beyit kadardır ve fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Mesnevi 2008 yılında Hüseyin Özcan tarafından Latin harflerine aktararak yayımlanmıştır.

İlk beyti: Dinle imdi bir 'acâyib kıssa
Vir salavât def' kıl bu gussa

Son beyit: Anın içün yazdım anı yâdigâr
Kim kusûrum 'afv ide Perverdigâr

1.2.1.2.1.15. 06 Mil Yza. 7522/1'de Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenk-nâme

Mecmuanın 242 varakı elimizde olup Abadî kâğıda nesih kırması ile yazılmıştır. Kütüphane kaydına göre eser 13. asra aittir. Salsal cenklerinin Türkiye'de ilk defa bu nüsha ile tanıtıldığı kayıtlıdır. Her varakta satır sayısı 15-18 arasında değişmektedir. Müellif, istinsah tarihi ve müstensih hakkında bir bilgi yoktur. Dil ve imlası oldukça problemli olup ağız özellikleri bolca görülür.

1.2.1.2.1.15.1. Salsâl-nâme

Mecmuanın 1b-172b varakları arasında yer alan eser üzerinde Salsâl-nâme ibaresi yer almaz. Baş ve son tarafındaki sayfalar kopuk olup eser yarım kalmıştır. Mesnevi, bize göre Salsâl-nâme değil bir Hâver-nâme'dir. Zira gerek beyit sayısı gerek muhtevası Hâver-zemin cenklerine benzemektedir. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilen mesnevi, 5702 beyit kadardır. Eser üzerine Serap Akı tarafından bir çalışma yapılmaktadır.¹⁹ Yine Nadir İlhan da Salsal-nâme'nin Paris nüshası ile birlikte bu eseri yayıma hazırlamaktadır.

İlk beyti: Kim kılıç ile yanına gidemez

Varuban anun ile cenk idemez

Son beyti: 'Âkıbet oldu zebûn Tahmâs şâh

Yüz çevirdi kaçdı taga ol bî-râh

1.2.1.2.1.16. 06 Mil Yza. 9831'de Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenknâmeler

Bu mecmua, beş ayrı risâle hâlinde tasnif edilmiş olup toplam 103 varaktan müteşekkildir. Mecmuanın istinsah tarihi H. 1243/ M. 1827-1828 olarak her risâle sonunda verilmiştir. Hatimenin altında Zekeriya Efendi'ye ait mülkiyet kaydı yer alır. İçerisinde Yeminî ve Neyli Ahmed adına kayıtlı *Fazilet-nâme* ile manzum ve mensur üç Hz. Ali cenk-nâmesi de mevcuttur Her varakta nesih kırmızı ile yazılmış 15-19 arasında değişen satır kayıtlıdır. Bazı varaklarda satırların belli olması için kırmızı mürekkeple çizgiler çekilmiştir. 1b-52b varaklarında *Tevârih-i Kan Kalesi* adıyla mensur bir Kan Kalesi cenk-nâmesi vardır. 54b-66b'de iki *Fazilet-nâme*, ardından manzum Hz. Ali cengi ve son bölümde de 81b-103a'da mensur *Selâsil Kalesi cengi* yer alır.

1.2.1.2.1.16.1. Gazâvât-ı Emîrû'l-Mü'minîn Hazret-i 'Alî Kerrema'llâhu Vechehu

Mecmuanın dördüncü risâlesi olup 66b-80b varakları arasında yer alır. Her varakta 15 satır mevcut olup eserin müstensihisi olarak Seyyid Zekeriya b. Mustafa adı

¹⁹ Bu bilgiyi veren Prof. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak Hocamıza teşekkür ederim.

kayıtlıdır. Yine hatime kısmında eserin 24 Ramazan 1243 / 9 Nisan 1828 yılında tamamlandığı bilgisi vardır. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilen eser 412 beyittir. Her ne kadar kütüphane kaydında müellif olarak Aden Kalesi cengini nazmeden Nakîboğlu adı geçse de eser içinde böyle bir ibare yoktur. Cenk-nâmenin konusu ise Hz. Ali- İfrit cengidir.

İlk beyti: Dinle imdi idelüm bir hoş gazâ

Kim ‘Alî kâfirlere kıldı cezâ

Son beyti: Fâilâtün fâilâtün fâilât

Vir Muhammed Mustafâ’ya bir salât

1.2.1.2.1.17. 06 Mil Yza. 9967’de Kayıtlı Cenk-nâme

Eserin yekûnu 10 varaktan müteşekkil olup müellifi, müstensihî ve istinsah tarihi bilinmemektedir. Krem renkli üç ay filigranlı, cetvelsiz her varakta 17 satır kayıtlı olup nesih ile yazılmıştır.

1.2.1.2.1.17.1. Hayber Kalesi Cengi

Manzumenin ilk beytinden eserin Hayber Kalesi cengi olduğu anlaşılmaktadır. Kütüphane kaydında “Hikâye-i Ceng-i Kala-i Hayber li-‘Alî İbn Ebî Tâlib” olduğu belirtilse de kitapta böyle bir başlık yoktur. Ser-levhada “Efendimiz sallallâhu ‘aleyhi ve sellem Heccaş hamli” ibaresi vardır. Daha evvel tanıttığımız Hayber Kalesi cenklerinin bir başka nüshası olup 320 beyit hacmindedir ve fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilmiştir.

İlk beyti: Söyle ey cân gülşeninün bülbülü

Cân ilinden mi getürdin bu dili

Son beyti: Hem bu kıssa burada oldu tamâm

Mustafâ’nın rûhına yüz bin selâm

1.2.1.2.1.18. 06 Mil Yza. 5897’de Kayıtlı Cenk-nâme

Eser, müstakil olarak kayıtlı olup 18 varak kadardır. Baş ve son sayfaları eksik olan eser, abadî kâğıda harekeli nesih ile yazılmıştır. Her varakta satır sayısı

14-15 olarak değişmektedir. Baş sayfalarda kırmızı cetveller vardır. Müellif, müstensih ve istinsah kaydına rastlanılmaz.

1.2.1.2.1.18.1. Yemâme Cengi

Eserin adı ilk sayfada kurşun kalem ile sonradan eklenmiş olup “Yemâme Cengi” olarak belirtilmiştir. Yemâme cenginin Kastamonu nüshası hakkında 2019 yılında bir yüksek lisans tezi hazırlayan Rugeş Demir, bu nüshayı tanıtırken müellifinin “Kâdî Asker Şerif Mehmed Molla Efendi olduğunu, 26 Şubat 1795 tarihinde” (Demir, 2019: 20) yazıldığını söylese de ne kütüphane kaydında ne de eserin herhangi bir yerinde böyle bir bilgi kayıtlı değildir. Bu bilgilerin nereden alındığı meçhul olup araştırmacının sehven bu bilgileri verdiğini sanıyoruz. Manzume baş taraftan en az 65, son taraftan da en az 69 beyit kadar eksik olup toplam 521 beyit kadardır ve bozuk bir fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır.

İlk beyti: ‘Alî gelünce bular yesün anı

Bir görelüm ne kılur sonra Ganî

Son beyti: Anı görüp kâfirün sıdı ödi

Zülfikâr’un heybetinden korkdıda

1.2.1.2.1.19. 06 Mil Yza. 6933/2’de Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenk-nâme

Bu mecmua, iki ayrı risâleden müteşekkil olup 95 varak kadardır. İlk eser, 1b-87b arasında bulunan Mevlana Firâkî’ye ait gösterilen Kırk Suâl adlı mensur eserdir. Firâkî’nin eseri H. 1225 / M. 1809-1810 yılında istinsah edilmiştir. Mecmua, su yolu filigranlı kâğıda harekeli nesih ile yazılmış olup her varakta satır sayısı 15-16 arasında değişmektedir. Mecmuada yer yer kırmızı mürekkep de kullanılmıştır.

1.2.1.2.1.19.1. Hz. ‘Alî ve Mâlik Cengi

Kütüphane kaydına Cenk-nâme-i Hz. ‘Alî şeklinde girse de eser üzerinde herhangi bir başlık yoktur. Besmelenin ardından hikâyeye geçilmiştir. Mecmuanın ikinci risâlesi olup H. 25 Muharrem 1227/ M. 9 Şubat 1812 yılında istinsah edildiği mecmua sonunda belirtilmiştir. Müstensih, Hüseyin b. Molla Halîl olarak kayıtlıdır. 87b-95b varakları arasında bulunan mesnevîde, sayfalarda kırmızı ve yeşil cetveller

mevcuttur. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilen eserin yekûnu 227 beyittir. Bu nüsha, Maşallah Kızıлтаş tarafından yayımlanan bir makalede değerlendirilmiştir (Kızıлтаş, 2021).

İlk beyti: Hak yolunda her kim ol kıldı gazâ
Rahmet-i Hak anları kıldı sezâ

Son beyti: Fâilâtün fâilâtün fâilât
‘Aşk ile vir Mustafâ’ya salavât

1.2.1.2.1.20. 06 Mil Yza. 7837’de Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenk-nâme

Bu mecmua üç risâleye taksim ederek kütüphaneye kaydedilmiştir. Üç ay filigranlı kâğıda, harekeli nesihle tab edilmiş olup varaklarda satır sayısı 10-11 arasında değişmektedir. Söz başları ve cetveller kırmızıdır. Mecmuanın istinsah tarihi, ikinci risâle sonunda H. 1259/ M. 1843-1844 şeklinde belirtilmiş olup müellif ve müstensih adına rastlanılmaz. Mecmuanın tamamı 28 varak kadar olup 10b-25a’da manzum Muhammed Hanefî cengi, 25b-27b arasında da mensur *Risâle-i Vakf-ı Kur’ân* yer alır.

1.2.1.2.1.20.1. Tevârih-i ‘Alî Budur

Mecmuada bir ilâhînin ardından 2b-10a varakları arasında yer alan bu mesnevinin, yukarıda tanıtılan 06 Mil Yza. 6933/2’de kayıtlı Hz. Ali ve Mâlik cenginin daha tek mil bir nüshası olduğu anlaşılmıştır. Kütüphane kaydına “Menâkıb-ı Hazret-i ‘Alî” olarak geçse de eser üzerinde “Tevârih-i ‘Alî budur” başlığı yer alır. Toplam 170 beyit olan cenk-nâme, fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilmiştir. Tespit ettiğimiz diğer nüshalardan 51 beyit eksik olan bu nüsha üzerine, Aslıhan Öztürk tarafından 2018 yılında bir bildiri sunulmuştur. Maşallah Kızıлтаş da bu nüshayı makalesinde ele almıştır (Kızıлтаş, 2021).

İlk beyti: Hak yolunda her kim kıldı gazâ
Rahmet-i Hak anlara virdi Hudâ

Son beyti: Fâilâtün fâilâtün fâilât
Vir salavât Muhammed’e es-salât

1.2.1.2.1.21. 06 Hk 1734'te Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenk-nâmeler

Mecmua, kütüphaneye “Kıyas-ı Hazret-i Ali” başlığıyla kaydedilmiştir. Toplam 142 varaktan oluşan mecmuada pek çok manzum Hz. Ali cengi bulunur. Ketebe kaydında mecmuanın müstensihinin El-Hac Mahmud Beg b. Seyyid Mustafa Ağa namında biri olduğu anlaşılmaktadır. H. 1251/ M. 1884-1885 yılında istinsahı tamamlanmıştır. Kırmızı talik ile yazılmış olup her varakta satır sayısı değişmektedir. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır ve sayfalar cetvelsizdir. Ayetler ve bazı beyitler kırmızı yazılıdır. Mecmuanın dil özellikleri Eski Anadolu Türkçesi devrine ait olduğunu gösterir. Ali Emiri ve Koyunoğlu nüshalarından sonra Hz. Ali cenklerini ihtiva eden bugüne kadar literatüre girmemiş en değerli nüshalardan biri olduğunu düşünmekteyiz. Mecmuada ayrıca mensur Kan Kalesi, Selâsil Kalesi, Berber Kalesi cenkleri de bulunmaktadır.

1.2.1.2.1.21.1. Bu Kıssa Hazret-i ‘Alî’nün Mecûsiyân Kal‘asın Aldığıdır

Mecmuanın ilk cenk-nâmesi olup başlık kırmızı ile bu şekilde belirtilmiştir. 1b-5a varakları arasında yer alan mesnevi, daha evvel iki nüshasından söz ettiğimiz Hz. Ali ve Mâlik cengidir. Toplam 219 beyitten müteşekkil eser, fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilmiş olup Kızıltaş tarafından yapılan çalışmada (Kızıltaş, 2021) bu nüsha göz ardı edilmiştir.

İlk beyti: Hak yolunda her kim ol kıldı gazâ

Rahmet-i Hak anlara oldu sezâ

Son beyti: Ol Resûl’ün âb-ı rûyî hürmeti

Cümle îmân ehline kıl rahmeti

1.2.1.2.1.21.2. Bu Gazâ Hazret-i ‘Alî Ejdehâ İle Cengini Beyân İder

İkinci cenk-nâme, 5b-7b varakları arasında kayıtlı olup yekûnu 135 beyittir. Mevcut Hz. Ali-Ejderha cenkleri içinde hacim olarak en çok beyte sahip nüshalardan biri olup fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır.

İlk beyti: Başlayalım Tanrı adın evvelâ

Hoş Te‘âlallâh di gir toğrı yola

Son beyti: Okuyanı dinleyeni yazanı
Rahmetinle yarlıgagıl ya Ganî

1.2.1.2.1.21.3. ‘Alî’nin Bulmuş Gazâsıdır

Mecmuanın 7b-13b varakları arasında yer alan bu mesnevinin muhtevasına baktığımızda İfrit cenklerinin (Ebû’l-‘Aşere ve Hazret-i ‘Alî’nin Gelin Olduğu Cengidür) daha evvel bilinmeyen bir nüshası olduğu anlaşılmaktadır. Fâilâtün fâilün kalıbı kullanılan cenk-nâme, toplam 290 beyit hacminde olup bazı beyitlerin üstü çizilerek çıkartılmıştır.

İlk beyti: Her ki sevdi peygamberin on yârın
Yarın uçmakda göre Hak didârın

Son beyti: Okuyanı dinleyeni yazanı
Rahmetinle yarlıgagıl yâ Ganî

1.2.1.2.1.21.4. Bu Gazâ Hazret-i ‘Alî’nin Karındaşı Cafer-i Tayyâr’ın Şehit Oldığıdır

Mecmuanın 13b-19b varakları arasında kayıtlı olan mesnevi, fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilmiş olup 409 beyit kadardır. Konusu itibarıyla tek kaybedilen cenk olup Muhammed’in *Sîretü’n-Nebî*’si içerisinde yer almaktadır.

İlk beyti: Nâle kıl ey bülbül-i bûstân-ı dil
Söyle ey tolıcı şeker-istân-ı dil

Son beyti: Mustafâ’nın rûhına yüz bin selâm
Kıssa dahı burada oldu tamâm

1.2.1.2.1.21.5. Bu Gazâ Hazret-i ‘Alî’nin Ahir Gazâsıdır

Mecmuanın 19b-37b varakları arasında yer alır. Ardından Hz. Peygamber’in hicreti konulu manzum gazavat-nâme gelir. 889 beyitlik bu mesnevi de fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla tertip edilmiştir. Diğer adı; “Hazret-i ‘Alî’nin Rûm

Sultânıyla Cengidür” şeklinde olup tespit edebildiğimiz en hacimli nüshalarının başında gelir.

İlk beyti: Yine ol bülbül-i gülzâr-ı ma‘nâ
Metâ‘ ac germgîn-i bâzâr-ı ma‘nâ

Son beyti: Yâ İlâhî sana geçsün sözümüz
Bu makâma kabûl eyle nâzımız

1.2.1.2.1.21.6. Mancılığa Koyup Hazret-i ‘Alî’nin Atıldığı Mahaldır

Mensur Kan Kalesi (v. 48b-93b) ve Selâsil Kalesi (v. 94a-114a) cenklerinin ardında mecmuanın 114a-120b varakları arasında bu mesnevi yer alır. Ardından mensur Berber Kalesi Cengi (v. 120a-137b) gelir. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbı kullanılmış bu manzume, tespit ettiğimiz diğer mancınık cengi nüshalarından daha az hacimli olup 220 beyittir.

İlk beyti: Vaktidür ey bülbül-i gâfil uyan
Bir nazar kıl aç gözüni gör ‘ayân

Son beyti: Fâilâtün fâilâtün fâilât
Bin günâhı ‘afv ider bir salavât

1.2.1.2.1.22. 06 Mil Yza. 9260’da Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenknâmeler

55 varakı elimizde olan bu mecmuanın son sayfaları eksiktir. Filigranlı kâğıda harekeli nesih hattıyla istinsah edilen mecmua, beş risâle hâlinde kütüphaneye kaydedilmiştir. Başlıklar kırmızıyla belirtilmiş olup her varakta satır sayısı 13-15 arasında değişmektedir. İstinsah tarihi H. 1165/ M. 1751-1752 olup müstensih 41. varakta Molla Hüseyin ibn-i İbrahim olarak geçer. Mecmua içerisinde manzum Hz. Ali cenkleriyle birlikte manzum Muhammed Hanefî cengi (v. 1b-20a), İbrahim Ethem (v. 30b-37a) ve İslam dinini kabul eden bir kadının hikâyesi (v. 42b-50b) mevcuttur. Ayrıca Mekke ve Medine hakkında ilahiler de yer alır. Mecmuanın 37b-

40b varakları arasında Kıssa-i Bî-namâz adıyla Hz. Ali'nin manzum bir hikâyesi de vardır.²⁰

1.2.1.2.1.22.1. Hazret-i 'Alî ve Mâlik Cengi

Mecmuanın 21b-26b varakları arasında yer alan mesnevi, kütüphaneye Dâstân-ı Hazret-i Alî şeklinde kaydedilmiştir. Eserin ser-levhasında kırmızı mürekkeple sadece Hazret-i 'Alî başlığı yer alır. 170 beyitlik bu cenk-nâme daha evvel üç nüshasından söz ettiğimiz Mâlik ve Hz. Ali cenginin muhtasar nüshasından biridir. Beyit sayısı 06 Mil Yza. 6933/2'deki cenk-nâme ile aynıdır. Fâilâtün fâilâtün fâilün veznindeki manzume, Maşallah Kızıltaş tarafından yapılan çalışmada değerlendirilmiştir (Kızıltaş, 2021).

İlk beyti: Oturur bir gün Resûl-i bâ-safâ
Nebîler şâhı Muhammed Mustafâ

Son beyti: Dedi kim ol Tanrı'durur hak Resûl
'Aşk ile girdim bu yola ber-usûl

1.2.1.2.1.23. 60 Zile 484'de Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenk-nâme

Ankara Millî Kütüphane'ye bağlı Tokat Zile İlçe Halk Kütüphanesi'nde bulunan bu mecmua, 182 varak olup sekiz ayrı risâleye bölünerek kütüphaneye kaydedilmiştir. Mecmua, suyolu filigranlı kâğıda nesih yazısıyla kaydedilmiş olup her varakta satır sayısı 13-15 arasında değişmektedir. Müstensih ve istinsah tarihi ise meçhuldür. İbadetle ilgili mensur eserlerin yanında bir de manzum Hz. Ali cengi kayıtlıdır.

1.2.1.2.1.23.1. Hazret-i 'Alî ve Ejderha Cengi

Mecmuanın beşinci risâlesi olup 50b-54b varakları arasında yer alır. Başlığı olmayan bu mesnevi ejderha cengini anlatmaktadır. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilen eser, 118 beyit uzunluğundadır.

İlk beyti: Eydeyin bir mu'cizât Muhammed'ün

²⁰ Yekûnu 87 beyit kadar olan manzume (neşirde 101 beyit) iki nüshasıyla birlikte tarafımızdan yayımlanmıştır (Kayaokay, 2021).

Ol iki cihân güneşi Ahmed'ün

Son beyti: Cehd eylegil şeyhine eyle tapu

Kim açıla üstüne bağlu demür kapu

1.2.1.2.1.24. 06 Mil Yza. 3881'de Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenk-nâmeler

Bu mecmua çoğu Kirdeci Ali'ye ait cenklere ihtiva eder. 11 ayrı risâle halinde kütüphaneye kaydedilen mecmuanın 95 varakı elimizde olup baştan elli varak eksiktir. Harekeli nesih ile yazılan mecmuda Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. Fatıma Cimeime Sultan, Geyik, Güvercin hikâyeleriyle birlikte manzum Muhammed Hanefi ve Hz. Ali cenklere vardır. Söz başları ve cetveller kırmızı olup suyolu filigranlı, harekeli nesih hatlı her varakta 13 satır yer alır. İstinsah tarihi ve müstensihe dair bir bilgi yoktur.

1.2.1.2.1.24.1. Hâzâ Kitâb-ı Kesik Baş

Baş tarafı noksan mecmuanın ilk risâlesi olup 49b-54b varakları arasındadır. Başlık kırmızı şekilde belirtilmiştir. 115 beyit olan Kirdeci Ali'ye ait mesnevi, fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilmiştir. Tespit ettiğimiz Kesik baş destanlarının kaynağı bu mesnevi olup beyit olarak en hacimlisidir.

İlk beyti: Başlayalum söze bismillâh ile

Dürüşelim dün ü gün Allâh ile

Son beyti: Tâ kim hatm ola bunda bu dâsitân

Vir salavât Mustafâ'ya ves's-selâm

1.2.1.2.1.24.2. Hâzâ Kitâb-ı Ejderhalı Dâsitân

Mecmuanın yedinci risâlesi olup 71a-75b varakları arasında yer alır. Yekûnu 116 beyit olup fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Ejderha cenklereinin en eski tarihli örneği, Kirdeci Ali'nin bu mesnevisidir.

İlk beyti: Bir mu'cizât aydalum anlar isen

Cân kulagun açuban dinler isen

Son beyti: Okuyanı dinleyeni yazanı

Rahmetinle yarlıgagıl ya Ganî

1.2.1.2.1.25. 06. Mil. Yza. 3755’de Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenk-nâme

Mecmua, 168 varak olup içerisinde mensur ve manzum dinî hikâyeler kayıtlıdır. Nestalik hatlı her varakta 16-20 satır mevcuttur. Müstensih ve istinsah tarihi meçhuldür. Bu mecmua üzerine Bünyamin Tan (2013) bir yüksek lisans çalışması yapmıştır.

1.2.1.2.1.25.1. Hz. Ali- İfrit Cengi

Mecmuanın 15a-26a varakları arasında kayıtlı olup 325 beyit hacmindedir. Başlığı olmayan mesnevinin konusu Ali-İfrit cengidir (Ali’nin gelin olduğu destan). Bu cengin hacimli nüshalarından biri olup fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır.

İlk beyti: Hak ana fikr ü ‘akıl virmiş-idi

Ne ki kalan var ise görmiş-idi

Son beyti: Yazı yazdım yâdigâr olmak için

Okıyanlar bir du‘â kılmak için

1.2.1.2.1.26. 06 Mil Yza. 9489’da Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenk-nâme

Son bölümü eksik mecmua 60 varaktan ibaret olup üç risâle halinde kütüphaneye kaydedilmiştir. Abadî kâğıda nesih kırmısı ve harekeli nesih hatlarıyla yazılan mecmuanın istinsah tarihi ve müstensihi belli değildir. Satır sayısı her varakta değişmekte olup cetvelsizdir. İçerisinde Arapça mensur fıkıh risâlesi (1b-14a) ve manzum Muhammed Hanefî cengi (33b-49b) ile birlikte bir de manzum Hz. Ali cengi vardır.

1.2.1.2.1.26.1. Selâsil Kalesi Cengi

Mecmuanın 14b-33b varakları arasında kayıtlı olup kütüphane kaydına “Gazve-i Alî b. Ebî Tâlib fî Fethi Beledi Selâsil” adıyla geçse de üzerinde bir başlık

yoktur. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıplı mesnevi, 516 beyit uzunluğunda olup diğer Selâsil kalesi cenklerinden farklı bir nüshadır.

İlk beyti: Evvelinde eydelüm kimdür[ür] ol

Evvel oldur[ur] ahir oldur[ur] ol

Son beyti: Fâilâtün fâilât

İşidmesün câhilât

1.2.1.2.1.27. 06 Mil Yz Cönk 221’de Kayıtlı Cönkte Yer Alan Cenk-nâme

Tamamı 65 varaktan ibarettir. Harekeli nesih yazılı olup ne zaman istinsah edildiği, müellif ve müstensih belli değildir. “Esed ile Şâh-ı Merdân Cengidir” başlıklı nazım nesir karışık eser, 39a-40a yaprakları arasında yer alır. Bu eser üzerine Reyhan Gökben Saluk tarafından (2018) bir makale yayımlanmıştır.

1.2.1.2.2. Türk Dil Kurumu Kütüphanesindeki Manzum Cenk-nâmeler

1.2.1.2.2.1. Yza. 54’te Yer Alan Mecmuada Kayıtlı Cenk-nâme

Toplam 26 varaktan ibaret olan mecmua iki ayrı risâle hâlinde kütüphaneye kaydedilmiştir. İlk risâle mensur bir du‘â-nâme olup 1b-19a varakları arasında yer alır. Mecmuada nesih hattı kullanılmış olup mensur risâle harekesiz, manzum cenk-nâme harekelidir. Söz başları ve bazı kelimeler kırmızıdır. Cetvelsiz olup üzüm filigranlı her varakta 19 satır mevcuttur.

1.2.1.2.2.1.1. Gazâvat-ı Hazret-i ‘Alî Radiya’llâhu Anhu

Mecmuanın ikinci risâlesi olup 19b-25b varakları arasındadır. Cenk-nâmenin konusu Hz. Ali ve Mâlik cengi (Mecusi Kalesi) olup bu cengin 219 beyitlik tam nüshalarından biridir. Beyitler arasında ayetler de bulunan mesnevi, fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla tertip edilmiştir. Müstensih ve istinsah kaydı bulunmayan bu nüsha da gözden kaçan Mâlik cengi nüshalarından biridir.

İlk beyti: Hak yolunda her kim ol kıldı gazâ

Rahmet-i Hak anlara oldu sezâ

Son beyti: Fâilâtün fâilâtün fâilât

Vir Muhammed Mustafâ’ya salavât

1.2.1.2.2.2. Yza. 76'da Yer Alan Mecmuada Kayıtlı Cenk-nâme

175 varaklık bu mecmua kütüphanede altı ayrı risâle hâlinde kayıtlıdır. Mecmuada Yeminî'nin Fazilet-nâme'si ve Vefât-ı Hz. Alî adlı eserleri, Süleyman Çelebi mevlidi ile biri mensur olmak üzere iki Hz. Ali cengi mevcuttur. Filigranlı kâğıda kırma nesih ile yazılmış olup cetvelsiz her varakta 11-13 satır bulunur. Bazı varaklarda hareke varken bazı varaklarda yoktur. Kütüphane kaydında altıncı risâlenin sonunda müstensih olarak Alizâde Memiş adı ve istinsah tarihi olarak H. 1160/ M. 1747 tarihi verilmişse de eser üzerinde bu bilgiler görülmez. 1b-91a varaklarında mensur Kan Kalesi cengi mevcuttur. Bu eserin sonunda "Bahr-ı Sefîd boğazı yüzbaşlarından topçu başı Ali Bey'in tamir ettiği" bilgisi yer alır ve sonunda H. 1270/ M. 1853-1854 tarihi görülür. (Kütüphane kaydına göre ise bu tarih H. 1223'tür.)

1.2.1.2.2.2.1. Hazâ Dâstân-ı Muhammed Aleyhi's-selâm 'Alî Hayber

Kütüphane kaydında Dâstân-ı 'Alî şeklinde yer alan bu mesnevi, bir Hayber Kalesi cengi olup başlık kırmızıyla belirtilmiştir. Mecmuanın 124b-129a varakları arasında kayıtlıdır. Yekûnu 117 beyit olan mefâîlün mefâîlün feûlün kalıplı bu cenk-nâmenin sonunda müstensihin Mahmud adında biri olduğu, H. 1223/ M. 1808-1809 yılında istinsah edildiği bilgisi kayıtlıdır.

İlk beyti: Ki bir söz 'Alî'den açalım az

Fenâ dünyâda bâkî kimse kalmaz

Son beyti: Buyurdu bu mahalde bu kelâmı

Ol İslâm ehlinin gerçek imâmı

1.2.1.3. Diğer Kütüphanelerde Kayıtlı Eserler

1.2.1.3.1. Konya Mevlana Müzesi No: 4004'de Yer Alan Mecmuada Kayıtlı Cenk-nâme

68 varaktan müteşekkil bu mecmua dört risâleye ayrılarak kütüphaneye kaydedilmiştir. Mecmua sonunda bir dua ve Fehmî adlı bir âşığın Sultan Mahmud'un vefatına yazdığı bir mersiye vardır. Mecmua içerisinde Hz. Peygamber'in hayatını anlatan mensur bir destan ile manzum İbrahim Ethem destanı da yer alır. Kütüphane

kaydında tüm eserler Süleyman adlı bir müellife nisbet edilmiştir. Risâle sonlarındaki kayda göre H. 1256/ M. 1840 yılında istinsah edilmiştir. Her varakta satır sayısı değişmektedir ve nesih hattıyla yazılmıştır.

1.2.1.3.1.1. Hz. Ali ile Ejderhâ Cengi

61a-65a varakları arasında kaydedilen eser mecmuanın dördüncü risâlesidir. Mefâîlün mefâîlün feûlün ve fâilâtün fâilâtün fâilün kalıplarıyla nazmedilen cenk-nâme 170 beyit kadardır.

İlk beyti: Şâh-ı Merdân Emîrû'l-Mü'minîn

Anun çün indi Kur'ân-ı Mubîn

Son beyti: Fâilâtün fâilâtün fâilât

Vir Muhammed rûhuna çok salât

1.2.1.3.2. Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi'nde Kayıtlı Manzum Cenknâmeler

1.2.1.3.2.1. Arşiv No: 11763'de Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenknâmeler

44 varaklık bu mecmua, kütüphaneye mevlid adıyla kaydedilmiştir. Müstensihinin Hüseyin adında bir kimse olduğu istinsah tarihinin yer almadığı görülür. Harekeli nesih hatlı her varakta 13 satır yer alır. Söz başları ve cetveller kırmızıdır. Baş tarafta Hz. Peygamber'in mevlidiyle alakalı bölümler vardır. Güvercin ve Hatun destanlarının yanında, Veysel Karani hikâyesi ve Vasiyet-nâme adlı eserler bulunmaktadır. İki de manzum Hz. Ali cengi kayıtlıdır.

1.2.1.3.2.1.1. Hâzâ Destân-ı Mecûsi Kalesi

Mecmuanın 16a-24b varakları arasında yer alan mesnevi Hz. Ali ve Mâlik cenginin bilinmeyen başka bir nüshasıdır. 237 beyitlik bu nüsha bu cengin tespit edilen en hacimli nüshası olup Maşallah Kızıldaş'ın (2021) tespit edemediği nüshalardan biridir.

İlk beyti: Hak yolunda her kim ol kıldı gazâ

Rahmet-i Hak anları oldu sezâ

Son beyti: Fâilât[ün] fâilât[ün] fâilât
‘Aşk ile vir Mustafâ’ya salavât

1.2.1.3.2.1.2. Hâzâ Destân-ı Kesik Baş

Mecmuanın 29b-32b varakları arasında bulunan 97 beyitlik bu mesnevi, Kirdeci Ali’ye ait manzumenin nüshalarından biridir.

İlk beyti: Başlayalum söze bismillâh ile
Dürüşelim dün ü gün Allâh ile

Son beyti: Fâilâtün fâilâtün fâilât
Mustafa rûhuna vir salavât

Koyunoğlu Kütüphanesinde bulunan diğer Kesik baş nüshaları şunlardır:

Arşiv No: 13550, v. 105b-111b

Arşiv No: 14955, v. 1b-2b

1.2.1.3.2.2. Arşiv No: 11930’da Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenknâmeler

H. Ali cenklerini muhtevî en kıymetli mecmualarda biri olup 220 varak hacmindedir. Her varakta nesih hatlı 15 satır mevcut olup mecmuanın son kısımlarına doğru satır sayısı değişmektedir. H. Receb 1180/ M. Aralık-Ocak 1766-1767 tarihli istinsah kaydı bulunur. Söz başları ve cetveller kırmızı olup müstensihî meçhuldur. Kayıtlı olan cenklerin ve diğer hikâyelerin aynı müstensih elinden çıktığını sanıyoruz. Bu nüsha içerisinde daha evvel Ali Emiri Manzum 1222’de kayıtlı cenklerin tam ve tekmil nüshaları bulunmaktadır. Özellikle o nüshada eksik olan Beypazarılı Ma’âzoğlu Hasan’ın ilk 12 beyti eksik Cenâdil Kalesi cengi, Nakîboğlu’nun 24 beyti eksik Aden Kalesi cenginin tam nüshaları bulunmaktadır. Ayrıca Şeyyad İsa’ya ait Salsal-nâmenin bilinmeyen ve Paris nüshasından çok farklı bir nüshası da bu mecmua içerisinde. Yine Dursun Fakih, Yusuf-ı Meddah’a nisbet edilen cenkler ile birlikte Sîretü’n-Nebî’de yer alan bazı cenkler de burada

kayıtlıdır. Nakîboğlu Taceddin, Beypazarılı Hasan, Şeyyad İsa ve Yûsuf-ı Meddâh'ın cenk-nâmeleri tarafımızdan yayımlanmıştır (Kayaokay, 2021c ve Kayaokay, 2022).

1.2.1.3.2.2.1. Hâzâ Kitâb-ı Der-beyân-ı Gazâvat-ı Hazret-i Emîrû'l-Mü'minîn İmâm İbn Ebî Tâlib Kerrema'llahu Vechehu

Mecmuanın 1b-5b varakları arasında bulunan bu ilk cenk-nâme, Hz. Ali'nin 15 yaşında gösterdiği cesareti konu alan, daha evvel literatüre girmemiş bir cengini konu edinmektedir. 121 beyitlik bu kısa mesnevi, fâilâtün fâilâtün fâilün kalbıyla nazmedilmiştir.

İlk beyti: Evvel Allâh adını yâd idelüm
Dahı sonra söze bünyâd idelüm

Son beyti: Vahdetün sırrını anla bul necât
Sen seni vahdet denizi içre at

1.2.1.3.2.2.2. Der-beyân-ı Gazâvat-ı İmâm 'Alî İbn Ebî Tâlib Gelin Oldığıdır

Mecmuanın 5b-21a varakları arasında kayıtlı olan bu mesnevi, tespit edilebilmiş en hacimli İfrit cengi nüshasıdır. 466 beyit uzunluğunda olup fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Nüsha üzerine müstakil bir çalışma tarafımızdan hazırlanmaktadır.

İlk beyti: Evvel Allâh adıyla başlayalum
Sohbete bünyâd gül aşlayalum

Son beyti: Hak dîdârın görmek istersen yere
Vir salavât 'aşk ile peygambere

1.2.1.3.2.2.3. Gazâvat-ı İmâm 'Alî Kerrema'llâhu Vechehu Mâlik Ejder'i Müslimân Etdi[gidür]

Mecmuanın 21a-43b varakları arasında kayıtlı olan mesnevi, Beypazarılı Ma'âzoğlu Hasan'ın başka bir nüshası Ali Emiri Manzum 1222'de bulunan Selâsil Kalesi cenk-nâmesidir. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilmiş olup 669 beyit

hacmindedir. Ali Emiri’de bulunan 632 beyitlik mesnevinin daha hacimli, farklı bir nüshasıdır. Bu mesnevi, diğer nüsha ile karşılaştırmalı olarak tarafımızdan neşredilmiştir. (Kayaokay, 2021c).

İlk beyti: Söylegil ey tûtî-i şîrîn-kelâm
Oldı sözün zevkına şekker gulâm

Son beyti: Okuyanı yazanı dinleyeni
Rahmetinle yarlıgagıl yâ Ganî

1.2.1.3.2.2.4. Der-beyân-ı Gazâvat-ı İmâm ‘Alî İbn Ebî Tâlib Cenâdîl Kal’asın Beyân [İder]

Mecmuanın 43b-61a varakları arasında yer alan bu mesnevi, Selâsil Kalesi cengi gibi Beypazarılı Ma’âzoğlu Hasan’ın Ali Emiri Manzum No: 1222’de kayıtlı baş tarafı 12 beyit eksik manzumesinin daha sonra istinsah edilmiş tekmil bir nüshasıdır. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıplı mesnevinin İ. Güven Kaya’nın neşrinde, 476 beyit varken bu nüshada 561 beyit yer almaktadır. Eser, tarafımızdan iki nüsha esas alınarak edisyon kritik hâlinde yayımlanmıştır (Kayaokay, 2021c).

İlk beyti: Evvel Allâh adını zikr idelüm
Virdigi ni‘metlere şükr idelüm

Son beyti: Fâilâtün fâilâtün fâilât
Mustafa’nun rûhına vir salavât

1.2.1.3.2.2.5. Der-beyân-ı Gazâvat-ı İmâm ‘Alî İbn Ebî Tâlib Şehr-i ‘Ummân’ı Feth İtdügidür

Mecmuanın 61a-103b varakları arasında yer alan mesnevi, Tursun Fakîh’in Bahr-i Ummân ve Sanduk cenginin başka bir nüshasıdır. Bu nüshada 1264 beyit kayıtlı olup onun ardından Muhammed Hanefî Cengi mesnevisi gelmektedir. Fâilâtün fâilâtün fâilün veznindeki Ummân cengi, dört meclis hâlinde tertip edilmiştir ve son 11 beyti “pend-i pîr-i Fâkı-zâde” başlıklı bir nevi nasihat-nâmedir.

İlk beyti: Başladım evvel söze Allâh didim
Söz tamâm olmaga bismillâh didim

Son beyti: Rahmet eyle pâdişâhım ol kula
Kim bunı yazan içün du‘a kıla

1.2.1.3.2.2.6. Der-beyân-ı Gazâvat-ı İmâm ‘Alî İbn Ebî Tâlib Kerrema’llâhu Hikâyet-i Mukaffa‘

Mecmuanın 122b-142a varakları arasında yer alan mesnevi, Tursun Fakîh’in Mukaffa Cengi’nin başka bir nüshasıdır. İki meclis hâlinde tertip edilen eser, fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilmiş olup 584 beyitten müteşekkildir.

İlk beyti: Her kim Allâh’a teveccüh eyleye
Hak anı ni‘metler ile toylaya

Son beyti: Bu gazavât bunda çün oldu tamâm
Vir Resûl’un rûhuna yüz bin selâm

1.2.1.3.2.2.7. Gazâvat-ı İmâm ‘Alî İbn Ebî Tâlib Kerrema’llâhu Hikâyet-i Yemâme

Mecmuanın 142a-163b varakları arasında kayıtlı olup 639 beyit uzunluğundadır. İki bölümden müteşekkil ve fâilâtün fâilâtün fâilün kalıplı mesnevinin son bölümünde “pend-i Yusuf-ı Meddâh” ibaresi vardır. 14. asır şairlerinden Varaka ve Gülşah mesnevisinin müellifi Yusuf-ı Meddâh’ın nazma çektiği Yemâme cengi olup tarafımızdan yayımlanmıştır (Kayaokay, 2022).

İlk beyti: Yine Allâh adını zikr idelüm
Virdigi ni‘metlere şükr idelüm

Son beyti: Fâilât[ün] fâilât[ün] fâilün
Hakk’ı istersen rızâsında bulun

1.2.1.3.2.2.8. Gazâvat-ı İmâm ‘Alî İbn Ebî Tâlib Kerrema’llâhu Vechehu Hikâyet-i ‘Aden Şehri

Mecmuanın 163b-177b varakları arasında bulunan bu fâilâtün fâilâtün fâilün kalıplı bu mesnevi, Nakîboğlu Tâceddin’in daha evvel tarafımızdan bir bildiri ile

tanıtılan (Kayaokay, 2021) Ali Emiri Manzum No: 1222'deki eserinin farklı ve tekmiil bir nüshasıdır. İlk nüshada 382 beyit kayıtlı iken burada 419 beyit yer almaktadır. Eksik varaklar bu nüshada tam olup tenkidli neşirde ise 465 ortaya çıkmıştır. Bu nüshada olay akışında da ciddi farklılıkların olduğu müşahede edilmiştir (Kayaokay, 2021c).

İlk beyti: Zikr idelüm evvel Allâh adını
Başlayalum dâsitân bünyâdını

Son beyti: Okuyanı yazanı dinleyeni
Rahmetinle yarlıgagıl ya Ganî

1.2.1.3.2.2.9. Gazâvat-ı İmâm 'Alî İbn Ebî Tâlib Kerrema'llâhu Vechehu Salsâl İbn-i Zâl

Mecmuanın 177b-185b varakları arasında yer alan bu mesnevi Şeyyâd İsâ'ya ait Salsal-nâme cenginin bilinmeyen ve çok farklı bir nüshasıdır. Bilinen tek nüshası olan 1400 beyitlik Paris'teki nüshada Salsal bir dev olmasına karşın burada Salsal bir insandır ve olay örgüsü tamamen farklıdır. Mesnevinin yer aldığı her varakta satır sayısı 15-23 arasında değişmektedir. 321 beyitten müteşekkildir ve fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Eser, Nakîboğlu ve Beypazarılı Hasan'ın cenkleriyle birlikte tarafımızdan yayımlanmıştır (Kayaokay, 2021c).

İlk beyti: Yine gönüllere ma'nâ saçalum
Yine gözden perdeleri açalum

Son beyti: Tâ ki bunda hatm ola bu dâsitân
Vir salavât Mustafâ'ya dostân

1.2.1.3.2.2.10. Şehîd-nâme-i Ca'fer-i Tayyâr Gazâvat-ı İmâm 'Alî İbn Ebî Tâlib Kerrema'llâhu Vechehu

Mecmuanın 185b-194a varakları arasında kayıtlı olup 355 beyit kadardır. *Sîretü'n-Nebî*'de de yer alan Hz. Ali'nin kardeşi Cafer'in şehit olduğu destanının farklı bir nüshası olup fâilâtün fâilâtün fâilün vezninde tertip edilmiştir.

İlk beyti: Kim ki Hak dergâhına tuta yüzi
Açıla Hak'dan yana anın gözi

Son beyti: Fâilât[ün] fâilât[ün] fâilât
Fânîde yok bundan özge müşkilât

**1.2.1.3.2.2.11. Der-beyân-ı Sehâvet-i İmâm ‘Alî Kerrema’llâhu [Vechehu]
Baba ‘Amr’in Nân İçün Gavgâ İtdigidür**

Mecmuanın 194a-202a varakları arasında yer alan bu cenk-nâme, 14. asır şairlerinden Yûsuf-ı Meddah'ın ikinci manzum Hz. Ali cenk-nâmesidir. Konusu itibariyle diğer tüm Hz. Ali cenklerinden farklı olup Maksur adlı Horasan'lı bir kimsenin, başlık için Hz. Ali'nin kellesini almaya gelmesi ve Hz. Ali'nin bu âşık merhamet ederek kendi kellesini feda etmesi, Kanber, Döldül ve Zülfikar'ın alamet olarak verilmesi ve onların tekrar Şah Kakul'dan kurtarılmasını anlatmaktadır. Fâilâtün fâilâtün fâilün veznindeki bu mesnevi, 402 beyit uzunluğundadır Mesnevi, Yûsuf-ı Meddâh'ın diğer eseriyle birlikte tarafımızdan yayımlanmıştır (Kayaokay, 2022).

İlk beyti: Bu cihân fânîdurur her kim buna
Meyl ide pişmân ola önden sona

Son beyti: Bu hikâyet bunda hatm oldu tamâm
Vir Resûl'ün rûhına yüz bin selâm

**1.2.1.3.2.2.12. Gazâvat-ı İmâm ‘Alî İbn Ebî Tâlib Kerrema’llâhu
Mancınığa Girüp Kureyza Kal'asını Feth Ettigidür**

Mecmuanın 202a-210b varakları arasında kayıtlı, kaynağı Muhammed'in *Sîretü'n-Nebî* adlı eserindeki bir bölüm olan bu mesnevi, fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilmiş olup 381 beyit kadardır.

İlk beyti: Söyle ey bülbül ki gül eyyâmıdır
Olma hâmûş kim sözün hengâmıdır

Son beyti: Fâilât[ün] fâilât[ün] fâilât
'Aşk ile vir Mustafa'ya salavât

1.2.1.3.3. Erzurum Seyfettin Özege Kitaplığı'nda Kayıtlı Manzum Cenknâmeler

1.2.1.3.3.1. ASL 224-232'de Kayıtlı Defterde Yer Alan Cenknâmeler

Kütüphanede Agâh Sırrı Levend Kitapları arasında bulunan ASL 224-232 yer numarasıyla kayıtlı bir defter vardır. 200 sayfalık bu çizgili defterin Agâh Sırrı Levend'in temize çektiği (yahut para karşılığı temize çektiirdiği) eserleri havî olduğu görölür. Levend, fotokopi imkânının olmadığı zamanlarda kütüphanelere giderek kendi rika el yazısıyla eserleri defterine geçirmiştir. Bu eserler risalelere bölünerek kütüphaneye kaydedilmiştir. İlk sayfalarda hangi kütüphaneden eseri almışsa sağ üst köşede kütüphane adını ve numarasını belirtmiştir. Her sayfada 28 beyte yer vermiştir. Baş tarafta daha evvel tanıttığımız Ali Emiri Manzum No: 1222'deki Beypazarılı Ma'âzoğlu Hasan'ın *Cenâdil Kalesi* cengi vardır. İkinci kaydettiği eser yine aynı şairin *Selâsil Kalesi* cengi, üçüncü eser de Nakîboğlu Tâceddin'in *Aden Şehri* cengidir. Dördüncü eser, Tursun Fakîh'in *Gazâvât-ı Resûlu'llâh*'ıdır. Beşinci eser, yine daha evvel tanıttığımız İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Koleksiyonu No: 311'de bulunan *Gazâvât-ı 'Aremrem b. Musallat* cengidir. Altıncı eser, *Gazâvât-ı Mukaffa*, Yedinci eser, *Kahkaha Sultan Kıssası*'dır.

Sekizinci kitabın hangi kütüphaneden alındığı belirtilmemiş olup *Gazâ-yı Mukaffa* başlığını taşımaktadır. Levend'in kayda geçirdiği ve kütüphanelerde izine tesadüf edemediğimiz en önemli eser, şüphesiz dokuzuncu mesnevi olan “*Gazâ-yı Dâl Âdem ve Dahmesi Feth ü Ceng-i Salsâl*” adlı eserdir. Bugüne kadar tespit edilmiş üç manzum Salsâl-nâmeye de benzememektedir. 465 beyitten müteşekkil eserde Levend'in belirttiğine göre eksik sayfalar bulunmaktadır. Şeyyad İsâ'ya dair bir mahlas bulunmayan mesnevi içinde diğerk cenklerde görölmeyen tegazzül bahsi de vardır. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılan mesnevinin;

İlk beyti: Evvel Allâh adını başlatalum

Her işi anın ile işleyelüm

Son beyti: İşbu Salsâl cengi de oldı tamâm

Hazret-i Peygamber'e yüz bin selâm

şeklindedir. Akabinde gelen defterin son eseri de aynı vezinle nazmedilmiş 216 beyitten müteşekkil bir *Selâsil Kalesi* cengidir. Eserin Salsâl cengi ile aynı mecmuada yer aldığı, üslup özelliklerinden ve Salsâl-nâme'deki gibi meclislere ayrılmasından anlaşılmaktadır.

İlk beyti: Bir gazâ geldi diyem ey dîn eri
Vir salavât anıcak Peygamber'i

Son beyti: Hem bu meclis burada oldu tamâm
Hazret-i Peygamber'e yüz bin selâm

1.2.1.3.4. Afyon Gedik Ahmet Paşa Kütüphanesinde Kayıtlı Manzum Cenk-nâme

1.2.1.3.4.1. 03 Gedik 18349'da Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenk-nâme

Bu mecmuada yer alan cenk-nâme üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlayan Sibel Yılmaz (2006) 03 Gedik 18190'da "mecmuanın 207-218²¹ varaklarında kayıtlı" bir "Gazâvât-ı Emirü'l-Mü'minin 'Ali, der-Memleket-i Sind bâ Mukâtil Şah" adlı eserden söz etmektedir. Yazmalar.gov üzerinden söz konusu katalog numarasıyla bahsi geçen mecmuayı bulmaya çalıştık ancak 18190 yer numarasıyla kayıtlı sadece bir müstakil eser karşımıza çıktı. 12 varaklık son bölümü eksik olan bu eser, "Dâstân-ı Hazret-i İbrahim" başlıklı bir mesnevidir. Kanaatimizce bu yer numarası araştırmacının dikkatsizliğinin bir neticesi olarak hatalı verilmiştir. Yılmaz, harekeli nesih ile yazılmış her varakta 14 beytin olduğunu ifade eder (2006: 13). Bu durumda beyit sayısı 24x14: 336'dır. Ancak mesnevi 589 beyit kadar olup metin neşrinde varak numaraları da gösterilmemiştir. Yılmaz, eserin "20 cemaziyel ahir 866 (1461)" yılında "Hasan İbn-i İlyas-ı Kasi tarafından yazıl[dığını]" söylese de bu isim müellifin değil müstensihin adı olmalıdır (Yılmaz, 2006: 13). İstinsah tarihi ve müstensihin adı da yanlış okunmuştur. H. 846/ M. 1459'da istinsah edilen eserin müstensihinin adının doğrusu Hasan ibn İlyas el-Amâsî şeklindedir. Yine 581. beyitte yer alan;

Bîcâre Davûd olarun kemteri
Dile ki geldi bu ma'nî dîn eri

²¹ Doğrusu 207a-228a

“Davud” ibaresinin şairin mahlası olduğunu anlayamamış ve küçük harfle yazmıştır. Davud, bize göre Yusuf-ı Meddâh gibi bir anlatıcıdır. Yine beyitlerde de pek çok okuma hatası göze çarpmaktadır.

Yaptığımız araştırmada söz konusu eserin kütüphane kaydında 18349/3 numarada yer aldığı müşahede edilmiştir. 337 varaklık bu mecmua kütüphane kaydına “Gazâvât” başlığı ile kaydedilmiştir. 1b-100b varakları arasındaki eser Gelibolulu Zaîfî Muhammed’in manzum “Gazâvât-ı Sultan Murad Han” adlı mesnevisidir. 101a-206b varaklarında Kemâloğlu’nun Ferah-nâmesi, 207a-228a varakları arasında da söz konusu cenk-nâme kayıtlıdır. Cenk-nâme, 589 beyit kadar olup fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır.

İlk beyti: Allâh adın diyelüm andın söze
Başlayalum söz genez olsun bize

Son beyti: Okuyanı aydanı dinleyeni
Rahmetünle yarlıgagıl ey Ganî

1.2.1.3.5. Balıkesir İl Halk Kütüphanesinde Kayıtlı Manzum Cenk-nâme

1.2.1.3.5.1. 10 Hk 1199’da Yer Alan Manzum Cenk-nâme

108 varaktan müteşekkil son yaprakları kopuk bu mecmua üç ayrı risale hâlinde kütüphaneye kaydedilmiştir. Mecmuanın varak numaraları kurşun kalemle sonradan eklenmiş olup her eser için ayrı numaralandırma yapılmıştır. İlk eser olan mensur Battal Gazi destanı harekesiz nesih ile yazılmıştır. Manzum kısımlar ise harekeli nesih hatlı olup her varakta 13 beyit yer almaktadır. Cetveller ve söz başları kırmızı mürekkeplidir. İlk eserin sonunda istinsah tarihi H. 1165/ M. 1751-52 olarak verilmiştir. Hz. Ali cenginden sonra bir de manzum Muhammed Hanefî cengi kayıtlıdır.

1.2.1.3.5.1.1. Hâzâ Dâstân-ı Hazret-i ‘Alî’nin Gelin Oldığı

Mecmuanın 53a-67a varakları arasında kayıtlı olan 370 beyitlik bu cenk-nâme, Hz. Ali-İfrit cenginin başka bir nüshası olup mahlas olarak “İbrahim” ibaresine tesadüf edilmektedir. Davud’un Mukâtil Kalesi cengi gibi bu eser de

İbrahim adlı bir kimse tarafından fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazma çekilmiştir. Mesnevi, Onur Aykaç tarafından bir makale ile tanıtılmıştır (Aykaç, 2017).

İlk beyti: Her kim sever Peygamber'in on yârin
Yarın uçmakda göre Hak dîdârın

Son beyti: Hak rahmet eylesün ol cân için
Fâtiha ihsân ide yazan için

1.2.1.4. Yurtdışındaki Bazı Kütüphanelerde Kayıtlı Manzum Cenknâmeler

Yurtdışındaki kütüphanelerde de pek çok manzum ve mensur Hz. Ali cenklerinin var olduğunu çeşitli kataloglardan öğreniyoruz. Bu metinleri temin etmek ayrı bir mesai gerektirdiği için burada sadece temin edebildiğimiz ve önemli gördüğümüz iki metin hakkında bilgi verilecektir.

1.2.1.4.1. Londra British Library, Or. 11271'de Kayıtlı Hâver-zemîn

165 varaktan müteşekkil olan bu cenk “Hâzâ Kitâb-ı Te'lif-i Hâver-zemîn” başlıklı olup Türk edebiyatında tespit edebildiğimiz dördüncü Hâver-nâme'dir. Her varakta 15 satır kayıtlı olup nesih hatlıdır. Bölüm başlıkları Farsça'dır. 4900 beyit dolayında olan fâilâtün fâilâtün fâilün kalıplı mesnevinin ilk beytinde iki yılda tamamlandığı bilgisi vardır. Üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Eserin, Or. 22271'de kayıtlı bir kopyası daha vardır.

İlk beyti: Nazma getürdüm bu dâstân ben tamâm
İki yılda ser-te-ser ey hâss u 'amm

Son beyti: Bunda hatm oldu bu kıssa ey hümâm
Mustafâ'nun rûhına yüz bin selâm

1.2.1.4.2. Paris Biblioteque National, Suppliment Turc 1207'de Kayıtlı Mecmuadaki Salsâl-nâme

Şeyyad İsa'ya ait olan bu eser, eksik bir Hâfız Dîvânı içerisinde 73b-97a varakları arasında kayıtlıdır. İbn Yusuf tarafından yeniden yazılmıştır ve üzerinde H.

923/ M.1517 tarihi bulunmaktadır. Mesnevinin yer aldığı cetvelsiz 25 varakın her yaprağında 15 ve derkenârında da 6 olmak üzere 21 beyit kayıtlıdır. Söz başları kırmızı mürekkepli olup talik hattıyla yazılmıştır. Başlık “Hikāyet-i Şalşāl Ġazāvāt-ı Ali Kerrema’llāhu Vechehu” olarak belirtilmiştir. Toplam 1007 beyitten müteşekkil mesnevi, fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilmiştir. Eserin tanıtımı ve dil özellikleri hakkında Nadir İlhan bir bildiri ve sonrasında makale neşretmiştir (2019). Mesnevinin tam metni, birbirinden bağımsız olarak Nadir İlhan ve Serap Akı tarafından yayıma hazırlanmaktadır:

İlk beyit: Evvel Allâh adını başlayalum
Her işi anı ögüp işleyelüm

Son beyti: Çün burada hatm oldu bu kelâm
Vir salavât Mustafâ’ya ve’s-selâm

1.2.2. Şahıs Kütüphanelerinde Bulunan Manzum Cenk-nâmeler

1.2.2.1. Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal’ın Kitaplığında Bulunan Cenk-nâmeler

1.2.2.1.1. Mec. 87’de Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenk-nâmeler

Mecmua altı risâleye ayrılarak kütüphaneye kaydedilmiştir. 126 varaklık son tarafı eksik bu mecmua içerisinde üç manzum Hz. Ali cengi dışında Cincime Sultan Destanı, Ervahî-nâme, Muhammed Hanefî cengi de yer alır. Her varakta satır sayısı 11-13 arasında değişir. Söz başları ile cetveller kırmızı olup abadî kâğıda harekeli nesihle yazılmıştır. İstinsah tarihi ketebe kaydında H. 1235/ M. 1819-1820 olarak geçer. Mecmua, Abdullah adında bir müstensih tarafından kayda geçirilmiştir.

1.2.2.1.1.1. Ejderha Cengi

Mecmuanın başında yer alan bu mesnevi, 3a-8a varakları arasında kayıtlıdır. 108 beyitten müteşekkil bu cenk-nâme de fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilmiştir.

İlk beyti: Mu‘cizâtın eyteyim Muhammed’in
İki cihân serveri ol Ahmed’in

Son beyti: Kendüzini görmegil ey ‘âbidîn
Kendüzin gören saña olmaz yakîn

1.2.2.1.1.2. Mukâtil Cengi

Mecmuanın ikinci risâlesi olan eser, 8a-29b varakları arasında yer alır. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla tertip edilen mesnevi, 330 beyit olup *Gazavât-ı Emîrî’l-Mü‘minîn ‘Ali, Der-Memleket-i Sind Bâ-Mukâtil Şah* adlı cenk-nâmenin başka bir nüshasıdır.

İlk beyti: Evvel Allâh diyelüm andan söze
Başlayalum sözünüz yüzden yüze

Son beyti: Gice gündüz turmayub[an] gitdiler
Mekke’ye sağ u selâmet yitdiler

1.2.2.1.1.3. Dâsitân-ı Selâsil Kal‘ası

Mecmuanın dördüncü risâlesi olup 84b-104b varakları arasındadır. Bu mesnevi kütüphane kataloğunda Beypazarılı Ma‘âzoğlu Hasan’a ait gösterilse de ona ait olmadığı anlaşılmaktadır. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılan mesnevi, 487 beyit hacminde olup diğer Selâsi Kalesi cenklerinden daha az beyte sahiptir.

İlk beyti: Yâ beni döğübeni itmiş türâb
Şimdi ister Mekke’yi kıla harâb

Son beyti: Okuyanı dinleyeni yazanı
Rahmetinle yarlıgagıl ya Ganî

1.2.2.1.2. Mec. 89’de Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenk-nâmeler

Sekiz ayrı risâle halinde kaydedilen bu mecmua içerisinde Süleyman Çelebi’nin Mevlid’i, Geyik Destanı, Kız Destanı, Hz. İbrahim, Hz. İsmail hikâyeleri gibi eserlerin yanında iki de manzum cenk-nâme vardır. Tamamı 57 varak hacminde olup harekeli nesih hatlıdır. Her varakta 13 satır kayıtlı olup cetveller ve söz başları kırmızıdır. Müstensih ve istinsah tarihi ise meçhuldür.

1.2.2.1.2.1. Hâzâ Dâstân-ı Ejderha

Mecmuanın altıncı risâlesi olup 38a-42a varakları arasında bulunmaktadır. 103 beyitlik mesnevi, fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilmiştir.

İlk beyti: Bir mu'cizât aydayım Muhammed'in
İki cihân güneşi ol Ahmed'in

Son beyti: Dinleyenler âzâd olsun tamudan
Uçmagı öndin virsin Yaradan

1.2.2.1.2.2. Hikâye-i Dâstân-ı Kesik Baş

Mecmuanın yedinci risâlesi olup 42a-46a varakları arasında yer alır. Kirdecî Ali'nin mesnevisinin başka bir nüshası olan bu manzume fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla tertip edilmiş olup 105 beyit kadardır.

İlk beyti: Başlayalar [söze] Allâh ile
Dürüşeler düni gün Allâh ile

Son beyti: Mevlânın sultanumun hürmetine
İrgür hâzırları murâdına

1.2.2.1.3. Mec. 52'de Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenk-nâmeler

160 varaklık bu mecmua altı risâle hâlinde kütüphaneye kaydedilmiştir. H. 1216/ M.1801-1802 tarihinde istinsah edilmiştir. Müstensihî Hüseyin bin Hasan adında biridir. Suyolu filigranlı kâğıda harekeli nesih hattıyla yazılmıştır. Söz başları kırmızı olup her varakta satır sayısı 13-15 arasında değişmektedir. Mecmuanın başında Garîbî'nin Yusuf u Züleyha mesnevisi kayıtlıdır. Mecmuada ayrıca Geyik Destanı ve Muhammed Hanefî cengi dışında üç de Hz. Ali cengi mevcuttur.

1.2.2.1.3.1. Kıssa-i Hazret-i 'Alî

Mecmuanın ikinci risâlesi olup 102b-114a varakları arasında yer alır. Mesnevinin sonundaki Fakı Enbiya mahlasıyla yazılmış bir kaç şiirden hareketle ona ait olabileceği bilgisi katalog kaydına eklenmiştir. Konusu itibarıyla diğer cenk-nâmelerden farklı olup bir kıssa mahiyetindedir. Hz. Ali bir fakire değerli bir yüzük

verir. Bir Yahudi de bu yüzüğü ondan almaya çalışınca mesele kadıya intikal eder. Hikâye 308 beyitten müteşekkil olup fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilmiştir.

İlk beyti: Evvel Allâh adını yâd idelüm
Kaygulu gönülleri şâd idelüm

Son beyti: Halk içinde Fakı Enbiyâdur adım
Bunun adın Türkî diliyle kodım

1.2.2.1.3.2. Selâsil Kalesi Cengi

Mecmuanın üçüncü risâlesi olup 115b-138a varakları arasındadır. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla tertip edilen bu mesnevi 686 beyit hacmindedir.

İlk beyti: Selâsil kavmi bir gün n’itdiler
Çıkdı Muhammed hem ‘Alî didiler

Son beyti: Hele burada hatm oldu bu kelâm
Vir salavât Mustafâ’ya ve’s-selâm

1.2.2.1.3.3. Hâzâ Hikâyet-i Kesik Baş

Mecmuanın beşinci risâlesidir. 153a-156a varakları arasında kayıtlıdır. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılan mesnevi, 114 beyitten müteşekkil olup diğer Kesik Baş hikâyelerinin bir başka nüshasıdır.

İlk beyti: Başlayalum söze bismillâh ile
Dürüşelüm düni gün Allâh ile

Son beyti: Hak Te‘âlâ cânını bağışladı
Zihî kerem işbu işi işledi

1.2.2.1.4. Mec. 63/7’de Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenk-nâme

Mecmua dokuz manzum risâle hâlinde kütüphaneye kaydedilmiş olup 84 varak kadardır. Son varakları eksik olan mecmua içinde Kemal Ümmî’nin Vefât Risâlesi, Geyik Destanı, Hz. İbrahim Destanı, Muhammed Hanefî cengi, Oğlan

Destanı, Hz. Ömer ve Hz. Eyyüb'ün hikâyesi, Hz. Peygamber'in ziyafet hikâyesi yanında bir de Hz. Ali cengi mevcuttur. Suyolu filigranlı kâğıt kullanılmış olup harekeli nesih ile yazılmıştır. Her varakta 13 satır olup söz başları ve cetveller kırmızıdır. İstinsah kaydına dair bir bilgi yoktur.

1.2.2.1.4.1. Mukâtil Cengi

Bir başlığı bulunmayan bu mesnevi, mecmuanın yedinci risâlesi olup 41b-64b varakları arasında yer alır. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılan manzume, 600 beyit uzunluğundadır. Mec. 87'de yer alan Mukâtil cenginin başka bir nüshasıdır.

İlk beyti: Evvel Allâh adını yâd idelüm

Söze bismillâhla bünyâd idelüm

Son beyti: Bu gazâvât hem dahı oldu tamâm

Vir salâvât Mustafâ'ya yâ İmâm

1.2.2.1.5. Mec. 39'da Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenk-nâme

Altı risâle hâlinde kütüphaneye kaydedilmiş olup 184 varaktan ibarettir. Abadî kâğıda harekeli nesih hattıyla yazılmıştır. İstinsah tarihi ve müstensih meçhuldür. Her varakta satır sayısı 15-17 arasında değişmekte olup soluk kırmızı cetvellidir. Mecmuada, Veysel Karani hakkında manzume, Oğlan Destanı, Süleyman Çelebi Mevlid'i Hibetullah ibn İbrahim'in Saat-nâme'si, Birgivî'nin Vasiyet-nâme'si ile birlikte bir de Hz. Ali cengi vardır.

1.2.2.1.5.1. Dâsitân-ı Kesük Baş

Mecmuanın dördüncü risâlesi olup 167a-169b varakları arasında kayıtlıdır. Beyitlere bakıldığında Kirdeci Ali'nin mesnevisinden farklı olup muhtevası aynıdır. 95 beyitten müteşekkil manzume, fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilmiştir.

İlk beyti: Bir hikâyet hâtıruma yârî

Kılur ise Hak Çalap ger yârî

Son beyti: Fâilâtün fâilâtün fâilât

'Aşk ile şevk ile eydün es-salât

1.2.2.1.6. Mec. 76'da Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenk-nâme

107 varaktan müteşekkil bu mecmua, beş ayrı risâle hâlinde kitaplığa kaydedilmiştir. Mecmuanın müstensihî ve istinsah tarihi bilinmemektedir. Söz başları kırmızı olup her varakta nesih hatlı 11 satır bulunmaktadır. Mecmuada, Kız Hikâyesi, Güvercin Hikâyesi, Mevlid ve pek çok ilahi vardır.

1.2.2.1.6.1. Dâsitân-ı Kesük Baş

Mecmuanın dördüncü risâlesi olup 91a-96a varakları arasında yer alır. 119 beyitten müteşekkil mesnevi, fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Mevlid ile benzerlikler taşıdığı görülür.

İlk beyti: Başlayalum söze bismillâh ile
Dürüşelüm dün ü gün Allâh ile

Son beyti: Sen seversen Mustafâ'yı 'aşk ile
Vir salavât cân gönülden sıdk ile

1.2.2.2. Prof. Dr. Hasan Kavruk ve Prof. Dr. Kazım Yoldaş'ın Kütüphanesinde Bulunan Mecmuada Kayıtlı Cenk-nâmeler

Mecmua, ciltli ve meşin kaplamalı olup 130 yaprak hacminindedir. Cetveli her sayfada 17 satır kayıtlıdır. Harekeli nesih hatlı olup eser Malatya'da eski adıyla Gerimter olarak bilinen Balaban'da Hasan bin Ahmed tarafından H. 1293/ M. 1823 tarihinde istinsah edilmiştir. Mecmuanın ilk mesnevisindeki kasidede Yetimî mahlasına rastlanılır. Sultan 1. Abdülhamid adı geçtiği için bu devirde kaleme alındığı sanılmaktadır.

Bu mecmua, yine bahsi geçen edebiyat araştırmacıları tarafından neşredilmiştir. (Yoldaş ve Kavruk, 2013) İçerisinde sekiz manzum cenk kayıtlı olup Muhammed Hanefî ve Hz. Peygamber'in de gazaları vardır. Burada Hz. Ali'nin müstakil cenkleri tarafımızdan değerlendirilecektir. Eserin nâşirleri bütün cenkleri tek eser olarak kabul etmiş olup beyit numaralarını eserlere ayrı ayrı vermemişlerdir. Tamamı 4323 beyitten ibaret olup bütün cenkler fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilmiştir.

1.2.2.2.1. Kan Kalesi Cengi

Mecmuanın 1-70. sayfaları arasında yer alan bu mesnevi, mecmuanın en uzun eseri olup 1-1159 beyitlerdedir. Tam adı; “Esedü’llâhi’l-Gâlib ‘Alî İbn Ebî Tâlib r.a. Kan Kal‘asın Feth İdüp Kahkaha Mel‘ûnı Helâki Beyân Olunur” şeklindedir.

İlk beyti: Nâmı oldur o Hudâ’nın ibtidâ
Gâyetine yokdur anın intihâ

Son beyti: Fâilâtün fâilâtün fâilât
Tanrı birdür kamusu asnâm u Lât

1.2.2.2.2. Hayber Kalesi Cengi

Mecmuanın 125-148. yaprakları arasında yer alır. Kitapta 2186-2472. beyitlerde bu cenk vardır. 287 beyitlik bu cenk-nâmenin başlığı “Gazâvât-ı Emîrû’l-Mü’mînîn ‘Alî Kerrema’llâhu Vechehu Kıssa-i Hikâyet-i Hayber” şeklinde belirtilmiştir. Eserin tespit ettiğimiz diğer Hayber Kalesi cenkleri ile benzerlikler taşıdığı görülmüştür. Esasında Muhammed’in *Sîretü’n-Nebî*’sinin bir bölümüdür. Bu da şairi olarak belirtilen Yetimî’nin aslında derleyici yahut nakledici olduğuna işaret etmektedir.

İlk beyti: Söyle ey cân gülşeninün bülbülü
Cân ilinden mi getürdün bu dili

Son beyti: Yazanı okuyanı dinleyeni
Rahmetünle yarlığa yüce Ganî

1.2.2.2.3. Hz. Ali ve Dâvûd-ı Şu‘bâ Kureyza Cengi

Hz. Ali’nin konusu farklı cenklerinden biri olup Hayber Kalesi’nin alınmasının akabinde gerçekleştiği mesnevide bildirilir. Mecmuanın 174-187. yaprakları arasındadır. Kitapta ise, 2914-3158. beyitlerde bu cenk anlatılmıştır. 245 beyitlik eserin konusu Yahudi olan Dâvûd-ı Şu‘bâ’nın Kureyza kalesinin fethidir. Mesnevi, Hz. Ali’nin mancınığa koyulup atıldığı destanının başka bir nüshasıdır.

Daha evvel belirtildiği üzere bu gaza, Muhammed'in *Sîretü'n-Nebî* mesnevisinde yer alan bir bölüm olup Yetimî tarafından yazılmamıştır.

İlk beyti: Vaktidür ey bülbül-i gâfil uyan
Bir nazar kıl aç gözün kim 'ayân

Son beyti: Yazanı okuyanı dinleyeni
Rahmetinle yarlıgagıl ya Ganî

1.2.2.2.4. Hâzâ Hikâyetü Ebû'l-'Aşere ve Dahı Hazret-i Alî'nin Gelin Oldığıdır

Mecmuanın 189-206. sayfaları arasındadır. Neşirde ise 3159-3456. beyitlere tekâbül eder. 298 beyitten müteşekkil manzume Hz. Ali- İfrit cengi olarak da bilinen cengin bir diğer nüshasıdır.

İlk beyti: Başlayalım söze bismillâh ile
Dürüşelüm dün ü gün Allâh ile

Son beyti: Fâilâtün fâilâtün fâilât
Tanrı birdür kamusu esnâm u Lât

1.2.2.3. Prof. Dr. Eyüp Akman'ın Kütüphanesinde Bulunan Mecmuadaki Cenk-nâmeler

Akman'ın şahsî koleksiyonundaki bir mikro filmidedir. Mecmuanın aslı bir sahaftadır. 111 varaklık mecmuada ilk 48 varakındaki Varaka ve Gülşah mesnevisinden (Akman, 2017) sonra üç manzum Hz. Ali cengi kayıtlıdır. İstinsah tarihi, H. 1140/ M.1727-28 olup Mustafa b. Muhammed tarafından istinsah edilmiştir. Harekeli nesih hatlı her varakta 17 satır kayıtlı olup söz başları kırmızıdır.

1.2.2.3.1. Kıssa-i Yemâme ve 'Alî Cengi

Mecmuanın 49a-68b varaklarında kayıtlı olan bu mesnevi 659 beyitten müteşekkildir. Son derece problemli bir fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılan bu nüsha üzerine Rugeş Demir tarafından (2019) Eyüp Akman danışmanlığında bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

İlk beyti: ‘Aşk ile bir hoş salavât virelüm
Söze andan başlayuben girelüm

Son beyti: Hem bu kıssâ burada oldu tamâm
Mustafâ’nın rûhuna yüz bin selâm

1.2.2.3.2. Zikr-i Gazâ-yı Mukâtil ve ‘Alî Cengi

Mecmuanın 69a-85a varakları arasında kayıtlı olup 542 beyitten müteşekkildir. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıplı mesnevi, Eyüp Akman tarafından bir bildiri ile (2019: 725-729) tanıtılmış olup metin neşredilmemiştir.

İlk beyti: Evvel Allah diyelüm andan söze
Başlayalım kim genez ola bize

Son beyti: Yazanı okuyanı ve hem dinleyeni
Rahmetinle yarlıgagıl yâ Ganî

1.2.2.3.3. Hz. Ali-İfrit Cengi

Akman’ın 2019 yılındaki bildirisine göre, bu mecmuanın son eseri Ali’nin gelin olduğu cenktir. Bu mecmua elimizde olmadığından hakkında daha fazla bilgimiz yoktur.

1.2.2.4. Ahmet Bobaroğlu’nun Arşivindeki Mecmuada Kayıtlı Cenknâme

Cevahir-zâde Mustafa Hilmî’nin (ö.1910) torunu olan Ahmet Bobaroğlu’nun elinde olan eser, oğlu Metin Bobaroğlu aracılığıyla fotokopisi İsmail Güleç’e intikal ederek gün yüzüne çıkarılmıştır. (Güleç, 2011) İlk sayfasındaki nota göre; eserin ikinci istinsahıdır ve 1352²² yılında rika hattıyla yazılmıştır.

1.2.2.4.1. Kan Kalesi Cengi

²² 26 Aralık 1925 tarihinden sonra Hicri ve Rumi takvimler yürürlükten kaldırıldığından hangi takvime ait olduğu meçhuldür. Tahminimizce Rumî takvim olmalıdır.

1549 beyitten müteşekkil mesnevi, fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Manzum Hz. Ali cenkleri içinde müellifi belli sayılı cenklerden biridir. İsmail Güleç tarafından (2011) günümüz Türkçesiyle birlikte yayımlanmıştır.

İlk beyti: Eylerem hamd u sipâs ol Hâlik’a
Ol Kerîm u ol Rahîm u Râzık’a

Son beyti: Kereme lütfе muhtâcım nisâr et
Eger var ise noksânım sitâr et

1.2.2.5. Mehmet Özalp’ın Şahsî Kitaplığında Yer Alan Mecmuadaki Cenk-nâme

Serhat Küçük’ün verdiği bilgiye göre (2014: 10) Safranbolu’da ikamet eden Mehmet Özalp’ın kütüphanesindedir. Küçük’e, bu mecmuanın bir fotokopisi intikal etmiştir. Harekeli nesih hatlı olup cetvelsiz her varakta 14 satır vardır. Mecmuanın nüsha tavsifi olmayıp istinsah tarihi, müellif, müstensih bilgileri yoktur.

1.2.2.5.1. Hz. Ali ve İfrit Cengi

Eserin başlığı olmayıp muhtevası itibariyle Hz. Ali’nin gelin olduğu destanının bir diğer adıyla Hz. Ali-İfrit cenginin farklı bir nüshasıdır. Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılan eser, 1b-9b varaklarında yer alır. Toplam 229 beyit olan mesnevi, Serhat Küçük tarafından (2014) günümüz Türkçesi ile birlikte yayımlanmıştır.

İlk beyti: Ol Emîrû’l-Mü’minîn şîr ‘Alî
Hiç yalan söylemedi anun dili

Son beyti: Fâilâtün fâilâtün fâilât
Vir Muhammed Mustafâ’ya salavât

1.2.2.6. Dr. Doğan Kaya’nın Arşivinde Kayıtlı Cenk-nâme

20. asır şairlerinden Âşık Noksânî’ye ait bu cengi neşreden Sivaslı halkbilimci Doğan Kaya (2009) eserin nerede olduğunu bildirmemiş “elimizde” (2009: 2) ifadesini kullanmıştır. Müellif hatlı nüshası olan 195 sayfalık eserin ilk 189

sayfasında cenk-nâme vardır. 1950 yılında yazılmaya başlamış ve 1966'da tamamlamıştır. Rik'a hatlı her sayfada on beş beyit vardır. Müstensihin adı Ahmet Turan Ünal'dır. (Noksani'nin gerçek adıdır.) Kaya'nın eserinde verdiği nüsha yapraklarına bakıldığında nesih hattıyla yazıldığı ve cetvellerin kırmızı olduğu görülür. Doğan Kaya tarafından önce 1991 yılında makale, sonra 2009 yılında bir kitap çalışması hâlinde neşredilmiştir.

1.2.2.6.1. Kan Kalesi Cengi

2727 beyitten müteşekkil mesnevinin başında ve sonunda kasideler vardır. 10 beyitlik bir kaside ile başlamakta 18 beyitlik bir kaside ile bitmektedir. Esas hikâyenin anlatıldığı kısım fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla nazmedilmiş olup Kan Kalesi cenkleri içerisinde en hacimli olanıdır.

İlk beyti: Âkil olan bu fena dünyaya hiç yar olmasın
Şimdi dost görünür amma sonra ağyar olmasın

Son beyti: Bakın bu dev-i âleme böyle gelmiş böyle geder
Buna hiçbir akıl ermez döner devran eder kış yaz

1.2.2.7. Samet Onur'un Kitaplığında Kayıtlı Mecmuada Yer Alan Cenknâme

Mecmua, Samet Onur'un şahsî kitaplığında yer alır. 13 varaklık bu mecmuanın baş tarafı kopuktur. Cetvelsiz her varakta 15 satır kayıtlı olup harekeli nesih hatlıdır. Üzerinde H. 1290/ M. 1873 tarihi bulunmaktadır.

1.2.2.7.1. Hz. Ali ve Ejderha Cengi

Mecmuanın 9a-13a varakları arasında kayıtlı olup toplam 114 beyitten müteşekkildir. Kirdeci Ali'ye ait cengin bir başka nüshası olup fâilâtün fâilâtün fâilün kalıplı bu mesnevi, Samet Onur (2019) tarafından mukayeseli bir çalışmayla neşredilmiştir.

İlk beyti: Bir mu'cizât eydeyim Muhammed'in
İki cihân güneşi ol Ahmed'in

Son beyti: Fâilâtün fâilâtün fâilât

Vir Muhammed Mustafâ'ya salavât

1.3. Manzum Cenk-nâmelerin Muhtevası

Bu bölümde tespit edilebilen manzum cenklerin kısa özetlerine yer verilecektir. Özetler, ilgili metinlerden okunarak hazırlanmış olup el yazma ve latin harfli kaynakları, hakkında yapılan çalışmalar özetin sonunda belirtilmiştir. Nüsha farkları olan metinlerde tek nüsha esas alınarak *Salsâl-nâme* gibi olay örgüsünün tamamen farklı olduğu metinlerde iki nüshanın da özeti verilecektir.

1.3.1. Salsâl-nâme

Kuran'da da yer alan Salsâl kelimesinin (Rahman, 14) sözlüklerdeki manası; “kumla karışık ince çamur; Lüleci çamuru”dur. Bize göre, Salsâl-nâmeler esasında Hâver-zemîn cenkleri içinde bulunan bir bölümün daha sonradan müstakil olarak yeniden ele alınmasıyla ortaya çıkmıştır. Salsâl'in bir dev yahut olağanüstü varlık olduğu ifade edilir.

1. Nüsha: Hz. Peygamber, bir gün mescitte, Hz. Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali ile birlikte sohbet ederken Amr gelir ve Salsâl adlı İslam düşmanı bir devden söz eder. Ali, Hz. Peygamber'i aracı kılarak Allah'tan destur ister. Hz. Cebrail, Allah'ın iznini kendisine iletince Mâlik-i Eşter, Câfer-i Tayyar, Sa'd, Talha ve Selman gibi değerli İslam mücahitlerini de yanına alarak otuz bin erle Kâm-ı Küm'e gider. Altı ay sonra bakırdan bir kale olan Kazb-ı Maşid'e ulaşırlar. Burası sihirli bir kale olup oldukça yüksek burçları vardır. Ali, sihri bozarak kaleyi fetheder. Ali, Amr'ı Kâm-ı Kum hakkında bilgi toplaması için öncü gönderir. Amr, Hızır'ın verdiği seccade ile engelleri aşarak on yedi gün sonra Salsâl'in olduğu yere varır ve gizlice çadırına girer.

Salsâl onu yakalar ve bir kuyuya hapseder. Amr, kuyudayken Hz. Peygamber'i rüyasında görür. Hz. Peygamber ona Ali'ye ulaşmasını buyurur. Amr, kuyudan çıkar ve Salsâl'in çadırına girerek onun sakalını ve saçını keser. Ardından yüzünü renge boyar ve tacını alarak Ali'ye götürür. Ali, karşısına çıkan tılsımları bozarak etrafı yüksek dağlar ve denizlerle çevrili Huruş adlı şehre gelir. Burada Salsâl'in babası olan Dal'ın kabri vardır. Ali şehri fetheder ve Hz. Peygamber için

yazılan mektuba ulaşır. Salsâl'ın kardeşi Abdullah da buradadır. Ali bir gece rüyasında Hz. Peygamber'i görür ve ondan Salsâl'ın yerini öğrenir. İslam ordusu ile Salsâl'ın askerleri cenge girer. Müslümanlar savaşı kaybedecekken Ali de cenge katılır ve Salsâl savaşı kaybeder. Salsâl ölünce şehir idarecisi ve halkı Müslüman olur. Ali ve beraberindekiler ganimetleri alarak Medine'ye geri döner.

2. Nüşa: Bu hikâyenin İbn Abbas tarafından rivayet edildiği söylenir. Hz. Peygamber bir gün sabah namazdan sonra sahabeleriyle mescidde sohbet ederken ansızın biri gelir ve ağlayarak Hz. Peygamber'e derdini anlatır ve ondan yardım ister. Pek çok eziyet görmüş bu kimse, Çin diyarında iken Hz. Peygamber'in Şakkü'l-Kamer (ayın ikiye yarılmayı) mucizesini görerek Müslüman olmuş ve ailesiyle Medine'ye doğru gelirken Salsâl'ın saldırısına uğramıştır. Salsâl, onun ailesini ve mallarını esir etmiştir. Duydukları karşısında üzülen Hz. Peygamber'e Hz. Cebrail tarafından vahiy gelir ve Ali'nin gazaya gönderilmesi buyrulur. Bir hafta içinde İslam ordusu toplanır ve Ali komutanlığında sefere gönderilir. Hz. Peygamber Ali'ye mübarek dişinin bulunduğu bir hokka vererek darda kaldığında kullanmasını tembihler. Cafer-i Tayyâr, Amr-ı Meyye, Mâlik Ejder, Sa'd-ı Vakkas, Zeyn, İbn Avvâm, Hâlid b. Velîd gibi Hz. Ali'nin her zaman yanında olan ünlü sahabeler bu sefere katılır.

Hz. Ali ve beraberindekiler, Umman şehrine varırlar. Hz. Ali, Umman şahına, "bu gece sana misafir olduk, niyetim Salsâl'a gitmektir" diyerek hızlıca gemilerin hazırlanmasını söyler. Şahi gemilerin hazır olduğunu bildirir ve gemilerin reislerini çağırır. En büyük kaptanın adı Çevgamin olup kardeşini öldürdüğü için Ali'ye düşmandır. Çevgamin, Ali'yi görünce onu bir hileyle öldürerek kardeşinin intikamını almak ister. Nihayet gemiler denize açılır. Çevgamin, gemiyi büyük timsahın olduğu yere doğru sürer. Karşılarına otuz üç bin adım uzunluğundaki timsah çıkar ve gemiyi batırmak ister. Ali suya atlayarak timsahı iki parça edince Çevgamin'in planı da suya düşer. Çevgamin reis Ali'yi öldürmek için başka çareler düşünür. Bu defa geminin yelkenini çapraz bırakarak Mıknatıs dağına doğru gemiyi yönlendirir. Mıknatıs gemideki bütün metalleri çeker ve gemi dağılır. Bu fırsatı kaçırmayan Çevgamin Salsâl'ın yanına kaçarak olanları anlatır. Salsâl, Çevgamin'e hilat vererek savaş hazırlıklarına başlar. Yüz bin kâfir toplanır ve İslam ordusuyla karşı karşıya gelirler. Cafer, bu durum karşısında Ali'ye ne yapacaklarını sorunca Ali, endişe etmemelerini,

yanında Zülfikar'ının olduğunu, hepsini kılıcıyla öldüreceğini Allah'ın adını zikretmeden söyler. Cenk başlar ve Hz. Ali'nin kılıcı düşmanı kesmez.

Hz. Ali, hata yaptığını anlayınca cebindeki hokkayı açarak Allah'a dua eder. O an, Hz. Cebrail, Hz. Peygamber'e gelir ve Ali'nin zor durumda kaldığını bildirerek çaresinin gûsul abdesti almak olduğunu söyler. Arı bir kalple Fetih Suresinin ilk ayetini okuması gerekmektedir. Hz. Cebrail, Hz. Peygamber'i alarak dağların olduğu yere götürür. Hz. Peygamber bî-çare olduğunu görür ve Ali'ye "işte geldim" der. Ona Fetih Suresini okumasını, böylece düşmanı alt edeceğini buyurunca Ali duayı okur ve kâfirleri helâk eder. Ali ve İslam ordusu gemilere biner ve Salsâl'ın bulunduğu yere gelerek iki yüz bin kâfir karşılaşırlar. Altmış arşın uzunluğunda bir dev misali olan Salsâl er meydanına iner. Karşısına Hâlid b. Velid çıkmak ister ancak o, Ali'nin gelmesini ister. Ali ve Salsâl arasında cenk başlar ve Zülfikar ile onu ikiye bölecekken kılıç Salsâl'ı kesmez. Ali, Zülfikar'a kızıp neden kesmediğini sorunca da kendisine kızmamasını, zira bu emrin Allah'tan geldiğini söyler. Ali, Salsâl'i filinden düşürür ve ona Müslüman olmasını söyler. Salsâl da canını kurtarmak ve bir fırsatını bulup Ali'yi öldürmek için yalandan Müslüman olur. Ali ve Salsâl birlikte şehre giderler. Salsâl, ona Umman'da olan tılsım ve büyüden yapılmış Şehr-i Mamur'dan söz eder ve bu şehri aldığı takdirde gönlünden şüphelerin gideceğini bildirir. Hz. Ali, şehri almaya gidince Salsâl eski dinine döner ve Müslümanları yakalayarak hapse gönderir.

Hz. Ali, şehre girince cebinden hokkayı çıkarır ve Allah'a dua eder. Hz. Cebrail'in yardımıyla şehri alır. Bunu duyan Salsâl, karısı Şemame'ye ne olacağını sorar. Şemame de Ali'ye itaat etmesini tavsiye eder. Hz. Ali, şehri bırakıp Salsâl'ın yanına gelir ve nara atınca Salsâl korkudan titremeye başlar. Salsâl özür dileyerek zindanı açar ve sahabeler kurtulur. Salsâl, Hz. Ali'den af diler ve hazinesini sahabelere verir. Ali, ondan şahadet getirmesini ister. Salsâl, şehri görmeden iman etmeyeceğini bildirir ve Ali, onu alıp şehre getirir. Salsâl cennete benzeyen bu şehri görünce dona kalır. Salsâl kendisinin cadılarının başı olduğunu söyleyince Ali kılıcıyla onu iki parçaya ayırır. Bütün şehir Müslüman olur ve Hz. Ali, tüm malları ve mücevheratı gemiye yükletir. Bu arada Çevgamin reis de öldürülür. Müminler hep birlikte Medine'ye dönerler ve ganimet halka dağıtılır.

06 Mil Yza. 7522-1 / v.1b-172b

National Biblioteque, Suppliment Turc 1207/ v.73b-97a

Konya Koyunoğlu Müzesi, No: 11930/ v. 177b-186a

ÇETİN, İsmet (1999). “Âşık Şenlik’in Salsâl Destanı Hakkında”, *Millî Folklor, Sayı: 41*, s. 9-13

GALOTTA, Aldo (1991). “Salsâl-nâme”, *Turcica, Sayı: 23*, s. 175-190

KAYAOKAY, İlyas (2021). *Yeni Bir Nüsha Işığında Eski Anadolu Türkçesi Devri Manzum Hz. Ali Cenk-nâmeleri: Beyazarılı Ma’âzoğlu Hasan, Selâsil Kalesi Cengi-Cenâdil Kalesi Cengi, Nakîboğlu Taceddin, Aden Kalesi Cengi, Şeyyâd İsâ, Salsâl-nâme (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)*, İstanbul: DYB Yayınları.

1.3.2. Kan Kalesi Cengi

17. asırdan sonra ortaya çıktığı kabul edilen bu cenk-nâme, âdeta şairler arasında bir gelenek oluşturur. Hz. Ali cenkleri içinde müellifi en çok belli olandır. Yine Hâver-zemîn cenklerinden sonra olağanüstü olay ve kahramanların en bol olduğu metindir. Hacimli Hz. Ali cenklerinden olup beyit sayısı 1400 ile 2700 arasında değişmektedir. En hacimli olanı Âşık Noksânî’ye, en az hacimli olanı da Cevâhir-zâde Hilmi’ye aittir.

Sa’d b. Ubâde bir gün Hz. Ali’yi düğününe davet eder. Ali verecek bir hediyesi olmadığı için üzülür ve Hz. Fatıma, validesinden kalan gerdanlığı hediye vermesini teklif eder. Ali, bu teklifi geri çevirir ve ganimet için bir gece aniden sefere çıkar. Ali kaybolunca Hz. Peygamber Hâlid’in onu bulmakla görevlendirir. Hz. Ali, Mu‘cin’in diyarına gelir ve yaptıkları güreşi kaybeden Mu‘cin Müslüman olur. Mu‘cin, Hz. Ali’ye Kan Kalesinden söz eder ve Ali kaleye doğru sefere çıkar. Ali, yolda kılık değiştiren İblis ile karşılaşır ve ona kanarak Toraka Zengi’nin hisarına gelir. İblis, Kayser kılığına girerek Toraka’yı kandırır ve Hz. Ali’yi öldürmesi için telkinde bulunur. Toraka’nın askerleri Hz. Ali’yle cenk eder ve sonunda kaybederler. Toraka da Müslüman olur ve Toraka, Hz. Ali’ye Kan Kalesinin yolunu gösterir.

Hz. Ali, tılsımlı Kan suyunu geçer ve kalenin şahı Kahkaha’nın askerleri onun geldiğini görerek şaha haber verir. Kahkaha, Ali’yi yanına getirmesi için askerlerini görevlendirir. Ali, kendisini Akiye Ruc adında Horasanlı bir silahşor

olarak tanıtır. Ali üç gün boyunca kaleyi gezerken Hâlid de peşinden gelir ve yolda Mu‘cin ile karşılaşır, ona misafir olur. Hz. Ali, hazineyi gezerken odada “yâ Ali eyle kerem” yazılı hattı görür. Kalenin kapısında Kahkaha’nın kızıyla karşılaşır. Kız, rüyasında Hz. Peygamber’i görerek Müslüman olmuştur.

Hz. Ali, Kahkaha’nın askerlerini eğitme teklifini kabul ederek yanında kalır. Bir ziyafet tertip edilir ve içeriye Tomruc adlı bir pehlivan girerek Hz. Ali’yi öldürdüğünü söyler. Ali’nin kellesini Kahkaha’ya sunarak ondan kızını ister. Hz. Ali bu duruma gülerken yalan söylediğini Kahkaha’ya bildirir. Tomruc buna kızar ve cenk ederler. Müslüman olmayı kabul etmeyen Tomruc öldürülür. Hz. Ali, gerçek kimliğini Kahkaha’ya söyler ve Kahkaha askerlerini Ali’nin üstüne gönderir. Hz. Ali’nin naralarını işiten Mu‘cin, Hâlid ve Toraka yardıma gelir. Ali, savaşı kazanır ve Kahkaha’yı yakalar. Müslüman olmayı reddeden Kahkaha öldürülür. Kahkaha’nın kızı gelir ve Hz. Ali onun Hz. Peygamber’in mahremi olduğunu söyler. Mu‘cin’i Kan Kalesi’ne şah; Toraka’yı da ona vezir yaparak beş yüz deve yükü ganimetle Medine’ye doğru yola çıkar. Yine yolda birkaç kavme uğradıktan sonra Medine’ye gelir ve ganimetleri Sa’d b. Ubâde’ye verir.

Topkapı Sarayı Kütüphanesi Yeniler Kitaplığı No: 4825/ 1-81 (Tezimize Konu Olan Metin).

KAYA, Doğan (1991). “Sivaslı Âşık Noksani’nin Manzum Kan Kalesi Cengi”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 14, s. 146-160

GÜLEÇ, İsmail (2011). *Cevâhîrzâde Mustafa Hilmi, Hz. Ali’nin Kan Kalesi Hikâyesi*, İstanbul: Pan Yayıncılık.

KAYA, Doğan (2009). *Noksani’nin Kan Kalesi Cengi*, Sivas: Vilayet Kitabevi.

AKTAŞ, Şerif (2013). “Hz. Ali’nin Kan Kalesi Fethi Metninin Tahlili”, *Anlatma Esasına Bağlı Metinlerin Tahlili*, Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları, s.125-130

YOLDAŞ, Kazım ve KAVRUK, Hasan (2013) *Manzum Hazret-i Ali Cenklere*, İstanbul: Sonçağ Yayıncılık.

1.3.3. Kahkaha Sultan Cengi

Kahkaha Sultan, Kan Kalesi cengi içerisinde de yer alan bir kahramandır. Giriş epizodu diğer cenk-nâmelere benzemektedir. Şükrî'nin mesnevisi 1300 beyit dolayında iken diğer nüshalarında beyit sayısı 500-550 arasında değişmektedir.

Hız. Peygamber, bir gün mescitte sahabeleriyle sohbet ederken genç bir kimse gelir ve ağlayarak, Müslüman oldukları için Kahkaha adlı zalim bir şahtan gördükleri zulmü anlatır. Kahkaha, Benî Alke kalesinin şahıdır ve Müslüman olan yetmiş kavme, yüz binlerce askeriyle zulmetmektedir. Bu sözleri dinleyen Hız. Peygamber, Müslümanlara yardım için Sa'd b. Vakkas, Hâlid b. Velid ve Sa'îd'e üç bin İslam eri vererek Kahkaha'nın üzerine yollar. Bunu öğrenen Kahkaha ordusunu hazırlar ve yapılan cengi İslam ordusu kaybeder. Sa'd, Sa'îd ve Vakkas da esir düşer. Geri kalan İslam askerleri Hız. Peygamber' gelerek olanları haber verir. Bunu duyan Hız. Ali, İslam erlerini kurtarmak için destur ister. Allah, Hız. Cebrail'e, Ali'nin gitmesinin doğru olacağını Hız. Peygamber'e bildirmesini ister.

Hız. Ali, bir plan yapar ve kimliğini gizlemeyi uygun bulur. Kendisini bir silahşor olarak tanıtacaktır. Yirmi sahabelisini sandıklara saklayarak on deve yüküyle kaleye varırlar. Kahkaha'nın Mukâtil adlı veziri onları kale kapısında karşılar. Hız. Ali'yi görünce tanıyan Mukâtil Müslüman olur. Kahkaha da askerlerini eğitmesi için Ali'ye gönderir. Bu iki yüz er, rüyalarında Hız. Peygamber'i görerek Müslüman olurlar. Bir müddet sonra Kahkaha, Hız. Ali'nin eğitimlerini görmek için çağırır. Ali ve iki yüz erin gösterisini beğenen Kahkaha, Kara Zengi adlı güçlü erini er meydanına gönderir. Hız. Ali, onu öldürür ve Kahkaha bu duruma kederlenir. Kahkaha, üzüntüsünü unutmak için daha evvel zindana attırdığı Sa'd, Vakkas ve Sa'îd'ı getirir. Üçünü de Ali'yle cenk etmesi için meydana çıkarır. Hız. Ali, aklını kullanır ve üç yiğidin eline at ve silahların geçmesini sağlar. Daha sonra Kahkaha'ya kendisinin Ali olduğunu itiraf eder ve büyük bir cenk başlar. Ali, zehirli bir kılıç darbesi alır ve yere yığılır. Gaipten bir ses kendisine Fatihâ'yı okumasını söyler ve onu okuyunca hemen iyileşir. Cengin sonunda Kahkaha öldürölür ve Müslüman olan vezir Mukâtil'i sultan ilan eder. Ali, sahabeleri kurtarır ve yüklü ganimetle Medine'ye döner.

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Nadir Eserler Koleksiyonu, Yer No: NEKTY00311, Demirbaş no: 894.35-1 / 71a-84b.

Süleymaniye Kütüphanesi, Serez Bölümü No: 3839-1/ 1b-23b

Süleymaniye Kütüphanesi, Denizli Bölümü No: 377/ 1b-39a

06. Mil. B.274-5/ 176b-193b

06 Mil. Yza. 9969/ 1b-17a

UYANIKER, Nursel (2014). “Manzum Dinî-Kahramanlık Hikâyeleri Bağlamında Hz. Ali ile Kahkaha Sultan Cengi”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 12 s. 191-227

SARIKAYA, Erdem (2017). “Hz. Ali-Kahkaha Sultan Cenk-nâmesi”, *I. Uluslararası Bilimsel ve Meslekî Çalışmalar Sempozyumu, Ürgüp-Nevşehir Bildiri Tam Metinleri*, s. 272-279

SARIKAYA, Erdem (2019). Hz. Ali-Kahkaha Sultan Cenk-nâmesi, Ankara: Akademisyen Yayınevi.

KAVLAK, Tuba (2018). “Şükrî: Hz. Ali ile Kahkaha Sultan Cengi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

1.3.4. Hz. Ali - İfrit Cengi

Bir diğer adı “Ebu’l-Aşere ve Ali’nin Gelin Olduğu” şeklinde olan bu cenk-nâme de olağanüstü motiflerle örülü Hz. Ali cenklerindendir. Nüshalarda beyit sayısı 300-400 beyit arasında değişmektedir.

Hz. Ali, bir gün tek başına ava giderken yolda karşısına askerler çıkarır. Bu atlılar Ebu’l-Aşere’nin oğullarıdır. Ali’ye selam vererek Ali’yi tanıyıp tanımadıklarını sorarlar. Maksatları Hz. Ali hakkında bilgi edinmek ve ona ulaşarak yıllar evvel Ali tarafından öldürülen kardeşlerinin intikamını almaktır. Ali, onlara biraz dinlenmeleri gerektiğini söyleyerek nasihat etmeye başlar. Ali’nin güçlü biri olduğunu, kolay öldürülemeyeceğini söyler. Kendisiyle güreş tutarak kendilerini sınavabileceklerini de ekler. Bunun üzerine Aşere’nin oğullarını güreşte mağlup eder. Bu duruma üzülse de Hz. Ali’nin gücü ve kuvvetine hayran kalırlar. Ali’yi kendi şehirlerinde misafir etmeyi teklif ederler. Hz. Ali, onların evinde en iyi şekilde ağırlandırken bir gece ansızın gürültü duyulur.

İfrit namında bir zalim, güzel kızları zorla alıkoyup gönlü geçince de onları bırakmaktadır. İfrit bu defa Ebu'l-Aşere'nin güzel kızına talip olup onu elde etmek istemiştir. Babası kızı vermeyince birtakım olaylar çıkar. Bu gürültüyü izleyen Hz. Ali, onları bu beladan kurtaracağını söyler. Ebu'l-Aşere'den kızını İfrit'e vereceğini bildirmesini ister. Ali, kızın yerine geçer ve gelin olur. İfrit'in askerleri Hz. Ali'yi gelin sanarak ata bindirirler. Fatıma, Hz. Ali'nin geri gelmediğini görünce endişelenir ve zeki oluşuyla bilinen Amr Meyye'yi (bir nüshada Baba Emir) Ali'yi bulması için gönderir. Amr, keşiş kılığındayken yolda düğün kafilesine rast gelir. İfrit, uğurlu geldiğini söyleyerek Amr'dan nikâhını kıymasını ister. Amr, Hz. Ali'yi tanır ve sözde nikâh kıyılır. İfrit gerdek odasına girince Ali onu yere vurur. Amr gelerek İfrit'i öldürür ve Müslümanlığı kabul etmeyenler de helâk edilir. Hz. Ali, İfrit'in şehrini Ebu'l-Aşere'ye bırakarak ganimetlerle birlikte Medine'ye döner.

06. Mil. B. 274 / v. 210-219a

06 Hk 1734-3 / v. 7b-13b

06. Mil. Yza. 3755 / v. 15a-26a

06 Mil Yz A 1454/3 v. 23a-36a

10 Hk 1199-2 / v. 53a-67a

Konya Koyunoğlu Müzesi, No: 11930/ v. 5b-21a

Prof. Dr. Eyüp Akman'ın Şahsî Kitaplığındaki Mecmuada Kayıtlı Cenk /v. 69-100

YOLDAŞ, Kazım ve KAVRUK, Hasan (2013) *Manzum Hazret-i Ali Cenklere*, İstanbul: Sonçağ Yayıncılık.

KÜÇÜK, Serhat (2014). *Hiz. Ali-İfrit Cenknâme*, İstanbul: Kesit Yayınları

AYKAÇ, Onur. (2017). "Hz. Ali-İfrit Cenginin Yeni Bir Nüshası", *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 15, s. 31-69.

AYAZ, Berna (2022). "Cenknâme Geleneğinde Hz. Ali İle İfrit Cengine Dair Yeni Bir Nüsha Hakkında Değerlendirme", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 37, s. 39-53.

1.3.5. Hâver-zemîn

Hiz. Ali cenklere içinde en hacimli olanıdır. Türk edebiyatındaki Hâver-nâmeler, 15. asırda İbn Hüsâm'ın Farsça yazdığı eserinin birer tercümesidir. Yer adları ve kahraman isimleri metinden metne farklılık arz etse de vak'a hemen hemen

benzerdir. Mensur metinler manzumlarla kıyasla daha fazladır. En hacimli 17 bin, en az hacimli 5 bin beyit dolayındadır.

Sa'd ve Mu'cin bir gün ava giderler ve Kattar adlı bir zalimin Nevadir Kalesi'nde kimliklerini gizleyerek misafir olurlar. Bir gün Müslüman olan bir kervan geçer ve Kattar bu kervana saldırmak ister. Mu'cin buna engel olmaya çalışır ve kimlikleri ortaya çıkınca Sa'd hapse atılır. Mu'cin, rüyasında Hz. Peygamber'i görür ve Sa'd'ı kurtarmaya gider. Yolda Kattar'ın kızı Dil-efruz çıkar ve kız Müslüman olur. Yapılan cenk neticesinde Sa'd ve Dil-efruz yakalanır. Mu'cin de onları yeniden kurtarır. Hz. Peygamber ve Hz. Ali, Sa'd ve Mu'cin'i sordurur. Ali, onları bulmak için yola çıkar. Hz. Ali yolda giderken yardımcısı Kanber kaçar. O esnada Sa'd da Hz. Ali'nin yanına gelir. Olanları Ali'ye anlatır ve Ali, Kattar'ı öldürerek Sa'd ve Dil-efruz'u nikâhlar. Mu'cin de yola bir orduya rastlar ve komutanları Şatır'ı öldürerek askerlerinin başına geçer. Hz. Ali, Sa'd ve Dil-efruz, Mu'cin'i aramaya çıkar ve yolda Mir Seyyaf'ı yakalayıp devenin arkasına bağlarlar.

Haz. Ali, Haver şehrine varır ve Haver Şah onları görerek yanına davet eder. Hüviyetini gizleyen Hz. Ali, kendisinin Gaşemşem adlı bir silahşor olduğunu ona söyler. Hz. Ali, şahın askerlerini eğitmek için orada kalmayı kabul eder. Haver, Kanber adında bir Müslüman'ı yakaladığını, ne yaptıysa da dininden döndüremediğini söyleyince Kanber'i kaçıranların şahın adamları olduğunu anlar. Hz. Ali, bir fırsatını bulur ve Düldül ve Zülfikar'ı yanına almadan Kanber'i kurtarmaya gider. Haver, kalenin altındaki sahipsiz atı ve kılıcı görünce yakalatmak ister. Düldül, Zülfikar'ı da ağzına alarak kaçar. Askerler, Dil-efruz'u şaha bildirir ve şah kıza âşık olur. Haver, Sa'd'ı yakar. Tek başına kalan Dil-efruz'a devenin arkasında getirdikleri elleri bağlı olan Mir Seyyaf yardım etmek ister. Mir Seyyaf, rüyasında Hz. Peygamber'i görerek Müslüman olmuştur. Dil-efruz ve Seyyaf, şahın askerlerine direnemez ve ikisi de yakalanır. Düldül ve Zülfikar'ı gören Mir Zinhar adındaki bir şah, onları ele geçirmek ister. Düldül, Zülfikar'ı vermemek için savaşır ancak dayanamaz ve kılıcı kaptırır. Mir Zinhar ne kadar uğraşırsa da Zülfikar'ı kınından çıkaramaz. Bunlar olurken Ali, Kanber'i zindandan kurtarır. Haver Şah, Hz. Ali'nin peşinden adamlarını göndererek durumu öğrenmek ister. İmadeddin adlı vezirini Hz. Ali'ye gönderir ve vezir Ali'yle karşılaşınca Müslüman olur. Hz. Ali'nin

geri gelmediğini gören Hz. Peygamber, ona yardım etmesi için Mâlik'i peşinden gönderir.

Mu'cin, Ammar adlı bir kâfirle cenk eder ve onu öldürür. Mâlik ve İslam ordusu da yardıma gelmiştir. Hep birlikte Hz. Ali'yi bulmak için yola çıkarlar. Ali, Haver'in askerleriyle cenk ederken Mâlik ve beraberindekiler yardıma yetişir. Mir Zinhar, rüyasında Ali'yi görür ve Müslüman olarak Zülfikar'ı aldığı yere gönderir. Haver Şah, Sa'd ve Seyyaf'ı asmak üzereyken Ali imdada gelir. Bir nara atar ve Döldül, Zülfikar'ı da alarak gelir. Ali, onları kurtarır ve iki ordu büyük bir cenge tutuşur. Haver Şah savaşı kaybederek kaçır ve Mâlik onun peşinden gider. Mir Zinhar da Ali'nin tarafına geçer. Hz. Ali yedi gün Haver şehrinde kaldıktan sonra Hz. Peygamber'i rüyasında görmesiyle Hısn-ı Pulad Kalesi'ne gider. Orada Mu'cin ile buluşur. Haver de önce Şassa Kalesine, oradan Sitare Kalesine kaçmıştır. Mâlik ve Seyyaf peşinden gelince oradan da kaçır. Sa'd ve Mâlik ağzından su akan bir aslan heykelinin olduğu yerde konaklar. Burası tılsımlı bir yer olup devlere aittir. Sabah uyandıklarından beş kişinin cesedini havuzun yanında görürler. Mâlik, olayın sırrını çözmek için mağaraya gider ve Ehremend neslinden olan cadı kadın kendisine devlerden söz eder. Mâlik deniz kıyısına gider ve dev, ifrit gibi tabiatüstü canlılarla cenk eder. Sa'd da Mâlik'in peşinden gider ve bir dev tarafından kaçırılır. Daha sonra Hz. Ali gelir ve onların peşinden giderek tılsımlı ve diğer devleri öldürür. Böylece Mâlik de kurtulur. Hz. Ali, mağaradaki kadından Sa'd'ın Viran şehrindeki zindanda olduğunu öğrenir ve oraya gidip devlerin elinden Sa'd'ı kurtarır.

Hz. Ali ve İslam ordusu Mihnet Dağı'na vararak burada konaklar. Hz. Ali rüyasında Hz. Peygamber'i görür ve kendisine ordunun beşe taksim edilmesi buyrulur. Hz. Ali, Malik, Mu'cin, Mir Seyyaf, Sa'd ile Mir Zinhar'a on biner asker verir ve herkes bir yöne doğru ilerler. Malik ve askerleri yolda giderken kurtların saldırısına uğrar. Hz. Peygamber, Mâlik'in rüyasına girerek onu iyileştirir. Peygamber'in tavsiyesiyle sol kol üzerinden gider ve bir köyde dinlendikten sonra Cemşid'in kızı Gül-çehre'yi görerek ona âşık olur. Gül-çehre, Ahen-ruba Dağı'nda tavaf ettikten sonra gelip Mâlik'i babası Cemşid'e anlatır. Cemşid, Haver Şahın kardeşi, yedi iklimin sultanıdır. Gül-çehre de Mâlik'e âşık olur ve Mâlik, Cemşid'in yanında -Müslüman olduğunu gizlemek kaydıyla- kalır. Şabur adındaki pehlivanı yenerek Gül-çehre ile evlenir ve birlikte Çum şehrini yönetmeye giderler. Gül-çehre,

Mâlik'i namaz kılarken görür ve onun Müslüman olduğunu anlayarak onu bayıltıp zindana hapseder.

Mir Seyyaf ve ordusu, Hicaz Kalesine saldırır ve kurtulan askerler gelip Cemşid'e haber vererek yardım isterler. Hz. Ali, Cemşid'in yanına gitmiş ve kendini Gaşemşem olarak tanıtmıştır. Cemşid tarafından Seyyaf'ın üzerine gönderilir. Hz. Ali ve Seyyaf da gizlice anlaşarak kâfirleri öldürür. Cemşid, müneccim olan veziri sayesinde Hz. Ali'nin kim olduğunu ve kardeşi Haver'in başına gelenleri öğrenir. Hz. Ali'nin üzerine Nevşad ve Kubad'ı gönderir. Mu'cin de çölü aşarak Kulvan şahın kalesine gelmiştir. Şah tarafından ağırlanır ve Mu'cin onu öldürmek zorunda kalır. Rüyasında Hz. Peygamber'i görerek Mâlik'i kurtarmaya gider. Mâlik zindandan kurtulur ve Gül-çehre'den hesap sorunca kız da Müslüman olur. Herkes Hz. Ali'ye yardım için gittiğinden Medine başıboş kalmıştır. Bunu duyan Hammar adlı İslam düşmanı, Hz. Peygamber'e saldırmak ister. Hammar, Hz. Peygamber'e tam vuracakken eli havada kurur ve Müslüman olur. Hz. Peygamber, Hoca Amr'ı Ali'ye yardım için gönderir. Haver, Cemşid'e gelip Gaşemşem'in Hz. Ali olduğunu bildirince savaş hazırlıkları başlar.

Hoca Amir, tebdil-i kıyafetle Cemşid'e gider ve hile yaparak onu kandırır. Tacını alıp İslam'a davet eden bir mektup bırakır. Malik, Behmen'i öldürür ve Cemşid, Mâlik için ödül koyar. Hz. Ali, yapılan savaşta Mâlik'e yardıma gelir ve büyük bir cenk başlar. Hz. Peygamber her yerin tozla kaplandığını görür ve Cebrail gökten inerek kanatlarıyla tozları dağıtır. İslam ordusu da savaşı kazanır. Cemşid, Şehbad adlı cadıyı yardım için çağırır. Hoca Amir kiliseye giderek keşişi öldürür ve kapısını da ateşe verir. Bu durumu izlemekle yetinen Cemşid, kiliseye giderek Lat ile görüşür. Şehbad gelir ve Hoca Amir yine kılık değiştirerek Cemşid ve Şehbad'ı kandırır. Ali ve Cemşid'in ordusu büyük bir savaşa girer ve Şehbad sihirli bir tufan çıkararak İslam ordusunu dağıtır. Hz. Ali, askerlerini yeniden toparlamaya çalışır. Mu'cin'i ve Mir Seyyaf'ı bulur. Mu'cin'den Mâlik'i bulmasını ister. Mu'cin, müneccimin Müslüman kızı Gül-endam'ı görür ve birbirlerine âşık olurlar. Hoca Amir, yaralı haldeki Malik'i bulur ve bu esnada Mu'cin de dışarıya çıkarak devlerin sihirli bahçesine girer. Burada kopardığı bir elma ile uyuyakalır. Sa'd ve Zinhar da Mâlik'in yanına gelir ve Hoca Amir, Ali'ye haber verir.

Hız. Ali, Hız. Peygamber'in hırkasını Sa'd'a vererek Malik'e ulaştırır ve böylece Mâlik iyileşir. Mâlik, Mu'cin'i aramaya çıkar ve tılsımlı bahçeden onu kurtarır. Hep birlikte Hız. Ali'nin yanına giderler. Hız. Ali, Ahen-ruba Dağı'na giderek kiliseyi helak etmek ister. Cemşid de onu zehirlemek için plan yapar ve Hız. Ali tam zehirli çorbayı içecekken Zülfikar kınından çıkarak kâseye vurur. Hız. Cebrail, Hız. Peygamber'den Ali'ye mektup getirir. Buna göre ayet yazılı oku kubbeye atınca tılsım parçalanacaktır. Nihayet kubbe parçalanır ve Cemşid de kaçır. Bu esnada Haver Şah da helâk olur. Cemşid'in karısı ve oğulları Müslüman olur. Karısı, Hız. Ali'den devlerden sandığını kurtarmasını isteyince, Hız. Ali kuyuya inerek devlerle savaşır ve sandığı alır.

Daha sonra yıktığı kiliseye gider ve oradaki sandık içinde olan devi öldürür. Böylece bütün Haver diyarı Müslüman olur. Mu'cin ve Gül-endâm evlendirilir. Kaçan Cemşid'in peşinden giden Hız. Ali, Kahraman şahın diyarına varır ve Mihnet Dağı'nda onunla görüşür. Cemşid, Hız. Ali'nin gerçekte kim olduğunu söyleyince savaşırlar. Bu sırada Cemşid de kaçır. Hız. Peygamber, rüyada Hız. Ali'ye Billur Dağı'na gitmesini söyler. Hız. Ali, yolda Rüstem ve Firuz'un kızıyla karşılaşır ve kızı öldürür. Firuz Şahla cenk eder ve Firuz, cengi kaybedince Müslüman olur. Hızır, Hız. Ali'ye gelir ve üç ok vererek levhayı kırmasını söyler. Levhayı okuyan Hız. Ali, Dal Şahın kendisine Şehr-i Zer'i bıraktığını öğrenir. Hız. Ali ile buluşan Mâlik, Cemşid'in peşinden Sahil-zemin'e gider. Hız. Ali de Mu'cin ve Firuz ile Şehr-i Zer'e gider. Malik, Sahil-zemin'de Kahmas şahın askerleriyle savaşır ve zor durumda kalan Kahmas, Salsâl'dan yardım ister. Hız. Ali, Sahil-zemin'e gelir ve Salsâl'ın oğlu Serbal'i öldürmeyip babasına geri gönderir. Salsâl bu defa üç oğlunu Hız. Ali'nin üzerine gönderir ve oğlu Kevrab cengi kaybedince Müslüman olur. Hız. Ali, Mir Seyyaf'ı Sahil-zemin'de bırakarak Salsâl'ın üzerine gider. Karşılaştıkları Semekî Şah, rüyasında Hız. Peygamber'i görerek Müslüman olur. Salsâl, savaş için hazırlık yapar ve Hız. Ali ile meydanda karşılaşır atışırlar. Aralarında günlerce sürececek cenk başlar. Hoca Amr, kılık değiştirerek Salsâl'ın yanına gider ve onun tacını saklar. Salsâl, Mu'cin'i Hız. Ali de onun oğlu Kahraman'ı esir eder. Salsâl, takas teklifini kabul etmez ve Kahraman, Hız. Ali tarafından öldürölür. Mu'cin, Allah'ın yardımıyla Salsâl'dan kurtulur ve Salsâl, karısı Şemame'yi yardıma çağırır.

Salsâl, bu defa Malik'i yakalar ve Hz. Ali onu kurtarır. Şemame, Ali ile görüşür ve Hz. Ali kendisine tek arzusunun Şehr-i Zer'e gitmek olduğunu söyler. Şemame, Dal Şahın vasiyetindeki kişinin Hz. Ali olduğunu anlayarak ona yardım edeceğini bildirir. Salsâl da seksen oğlunu büyük savaş için çağırır. Savaşı kaybeden Salsâl, yalandan Müslüman olur. Hz. Ali, Salsâl, Hoca Amr ve Şemame, Şehr-i Zer'e giderler. Karşılarına çıkan bir bekçi, şehri alacak altın levhanın varlığını Hz. Ali'ye söyler. Hz. Ali de bu levhayı almak için bir kuyuya iner. Salsâl, Hz. Ali'yi kuyuya hapseder ve yeniden askerlerini toplamaya gider. Hoca Amr da onu izler ve yaptırdığı şişi onun gözüne batırır. Hz. Ali, kuyudaki devden levhayı alarak yeryüzüne çıkar. Onun geldiğini işiten Salsâl, korkarak tekrar özür diler ve Hz. Ali de onu affeder. Tılsımları bozan Hz. Ali, şehre girer ve Şemame de ona rehberlik eder. Hz. Ali üç gün şehirde kalır. İslam ordusu gelerek ganimetleri toplar. Bu sırada Salsâl da öldürülür. Hz. Peygamber'i rüyasında gören Hz. Ali, Medine'ye döner. Dönüş yolunda Dayag Şahın yanında olan Cemşid, cenk kaybedilince Müslüman olur. Hz. Ali, bütün toprakları taksim eder ve Medine'ye giderek ganimeti dağıtır.

Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Hazine Kitaplığı No: 677 / v.1b-202a

Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Yeniler Kitaplığı No: 4825/ v.84-330 (Üzerinde Çalıştığımız Metin)

06 Mil Yza. 5536/ 1b-64b

British Library, Or. 11271/ 165 v.

ÖZCAN, Hüseyin (2008). *Hâver-nâme, Dâstân-ı Hâver-zemîn*, İstanbul: Horasan Yayınları.

ATILAY, Ali (2020). "Kitâb-ı Hâver-nâme'nin Metindeşliği ve İncelenmesi", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.

1.3.6. Bahr-ı Ummân ve Sandık

Tursun Fakîh'e ait olan bu cenk-nâmenin, başka nüshalarında *Cumhur-nâme* şeklinde geçtiği görülür. Bunu esas alan kimi araştırmacılar da eseri farklı bir metin olarak kabul etmişlerdir. Zamanda geriye dönüş tekniği kullanılan hikâyede, Deccal hakkında rivayetlerin tesirleri dikkat çekicidir. Bazı bölümlerde Şeyyad İsa'nın Salsâl-nâme'sinin Konya nüshasındaki hikâyesiyle müştereklikler göze çarpar.

Hız. Peygamber, bir gün sahabeleriyle mescitte sohbet ederken Abdullah adında biri gelir ve başından geçenleri anlatmaya başlar. Abdullah bir bezirg ndir ve kırk arkadaşı ve gemileriyle birlikte Umman denizi üzerinde ilerlerken bir fırtına çıkmış ve her şey yok olmuştur. Fırtına durunca yedi gün tek başına kayıkla yol gitmiş ve bir adaya varmıştır. Bu adanın şahı Cumhuri adında inançsız bir kimse olup Sandık denilen bir tanrıya tapmaktadır. Abdullah, yirmi gün yol gittikten sonra Cumhuri şahın huzuruna çıkararak kendisinin Müslüman olduğunu söyler ve ona başından geçenleri anlatır. Cumhuri ona iyi davranır ve inandığı tanrının nasıl olduğunu bildirmesini ister. Abdullah, Allah'ı anlattıktan sonra, Cumhuri da kendi tanrısını tanıtmak ister ve bir ağacın üzerindeki sandığa onu götürür.

Bu sandığın Deccal misali cennet ve cehennemidir. Ona inananları cennetine, inanmayanları da cehennemine koyar. Abdullah buraları görür. Kırk bezirg n arkadaşı cennette, diğer kısmı da cehennemdedir. Cehennemdekiler aslında azap duymadıklarını, göründükleri gibi olmadığını söyleyerek Abdullah'ı uyarımıştır. Abdullah, Cumhuri'un din değiştirme teklifini kabul etmez ve onu öldürmek ister. Sandık da onu serbest bırakır. Hız. Peygamber'in yanına geldiğinde aradan bir sene geçmiştir.

Hız. Peygamber, Abdullah'ı överek Cumhuri'un Müslüman olması için H lid, Vakkas ve Zübeyr'i elçi olarak gönderir. Hız. Cebrail de ona bir mektup yazmasının buyrulduğunu bildirir.    sahabe Umman denizinde giderken Sarsar adlı kaleye uğrar ve kale halkını Müslüman ederler. Kale şahı Anuk, kendilerine bir rehber ve kaptan verir ve tekrar yola koyulurlar. Kırk gün sonra Umman şehrine varırlar. Cumhuri, yaptırdığı ayna sayesinde onların geldiğini görür ve askerleri onları karşılamaya gider. Gelenlerin Müslüman olduklarını duyanlar, sahabeleri öldürmeye çalışsa da yüzlerce er  ld r l r. Bunun  zerine Cumhuri, akıl danışmak için Sandık'a gider ve Sandık onlara yardım edeceğini söyler. Cumhuri, otuz bin erle Müslümanlara saldırır ve    gün süren cengin ardından yorgun düşen sahabeler yakalanarak Sandık'ın önüne getirilir. Kendisine secde etmeyen Vakkas ve Zübeyr'in eli kesilir ve H lid de bir sandığa konularak denize bırakılır.

Hız. Cebrail, Hız. Peygamber'e sahabelerin durumunu haber verir ve Hız. Ali'yi peşlerinden göndermek ister. Hız. Ali de rüyasında onların h lini görmüştür.

Yanına Hasan, Hüseyin ve Abdullah'ı alarak Umman'a gider. Sarsar Kalesinde Anuk'a misafir olurlar. Yedi casusu ve Hacı Beşir adlı gemici bir sandıkla yanlarına gelir. Sandık içerisinden çıkan Hâlid'i görürler ve Hâlid iyileşince birlikte Umman diyarına giderler. Yolda yönlerini kaybederler ve Cumhur'un kardeşi Siccin'in şehrine gelirler. Savaş yapılır ve denizden gelen bir atlı Müslümanlara yardım eder. Savaş sonunda Hz. Ali, Hâlid'in uyarılarına rağmen Düldül'ü bırakarak atının annesinin vasiyeti için kendisiyle gider. Hz. Ali gidince Hâlid yakalanır ve Hz. Hasan ile Hüseyin'den, kaçıp Hz. Peygamber'e durumlarını anlatmalarını ister. Ama iki kardeş kaçmaz ve İsm-i Azam duasını okuyarak karanlığı dağıtırlar. Hz. Hasan, Hz. Ali'nin kılığına girerek kâfirle cenk eder. Mühelhil adlı kâfiri Müslüman etse de kardeşi Malkam tarafından öldürülür. Yaşlı gemici de Düldül'e binerek Malkam'ı öldürür.

Kâfirler Hasan'ı Hz. Ali zanneder. Şeytan bu durumu kâfirlere haber verir ve cenk sonunda Hz. Hasan esir alınır. Bu esnada Hz. Ali gelir ve herkesi kurtarır. Kaçan kâfirler de şehre sığınır. Ertesi gün kaleye giren İslam erleri orada kimsenin olmadığını görürler. Hüseyin bir oda içinde Siccin'in güzel kızını görür ve kız Müslüman olur. Hz. Ali ona Zeliha adını verir. Kız, Hâlid'in yaralı halde olduğunu bildirir. Siccin kardeşi Cumhur'a gidip yardım isteyince onu Sandık'a götürür. Sandık, Hâlid'i, Sa'd ve Zübeyr'in yanına kuyuya hapseder. Üç sahabe kuyuda tünel kazarak üç gün üç gece yol gittikten sonra Sandık'ın cehennemine varırlar. Hz. Ali, Umman'a gelir ve Cumhur ve Siccin'in dev ve cinlerden oluşan ordusuyla karşılaşır. Cenk esnasında sandığın içinden kızıl bayraklı kadın çıkar ve Hz. Ali onun peşinden gider.

Hz. Hüseyin, Cumhur'u esir alır ve Sandık'ın kaçtığını duyunca Müslüman olur. Hz. Ali, din değiştirdiği için kırk bezirgânı öldürür. Hz. Ali, sarayın içinde kötü kokular gelen dev ve cinlerin olduğu kuyuya girer. Hz. Ali'nin öldüğü haberlerini şeytandan öğrenen Siccin, tekrar Umman'a saldırır ve Hz. Ali'nin girdiği kuyuyu yakar. Hz. Ali, Cinnî Yusuf'un yardımıyla kuyudan Zeliha'yı da alarak kurtulur. Daha sonra Sandık'ın olduğu yere gider ve İstihrac adlı devin kaçtığını öğrenir. İstihrac, Süleyman peygamberin hizmetçisi olup onun sihir defterini ele geçirerek bu büyüleri yapabilmiştir. Yusuf Cinnî onu yakar ve Hz. Ali tarafından cezalandırılır.

Hz. Ali, Siccin'in ordusu ile yaptığı savaşı kazanır ve herkesi kurtarır. Şehirleri pay ederek ganimetle birlikte Medine'ye dönerler.

Ali Emiri Millet Kütüphanesi, Manzum No: 1320 / v.1b-27b

Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Y 0978 / 63 v.

06 Mil Yza. 2266 / 52 v.

06 Mil. Yza. 3801 / 29 v.

Konya Koyunoğlu Müzesi No: 11930/ v. 61a-103b

YAZICI, Neslihan (2005). “Tursun Fakı'nın Cumhûr-nâme Adlı Eserinin Metni ve İncelemesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

ÇETİN, İsmet (2002). Tursun Fakih Hayatı- Edebî Şahsiyeti Mesnevileri, Ankara: İLESAM Yayınları

ÇETİN, İsmet (2008). *Tursun Fakih Gazavât-ı Ummân*, Ankara: Sarıyıldız Ofset

GÜMÜŞKILIÇ, Mehmet (2007). *Gazavât-ı Ummân ve Sanduk (Cumhur-nâme)*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.

BOYRAZ, Şeref (2003). “Dursun Fakih'in Umman Cengi Mesnevisinin Yeni Bir Nüshası: Cumhurnâme”, *Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri*, Sayı: 2, s. 215-274

1.3.7. Selâsil Kalesi Cengi

Mecmualarda mensur ve manzum pek çok nüshası mevcut cenklerden biri olup 15. asırda yaşadığı düşünülen Beypazarılı Ma'âzoğlu Hasan adındaki bir şair yahut meddaha ait olduğu görülür. İki nüshası tespit edilen cenk-nâmede bazen olayların akışında farklılıklar müşahade edilmiştir. Beypazarılı'nın orta hacimli bu mesnevisi 750 beyit iken başka Selasil Kalesi nüshalarının 850 beyte kadar çıktığı da müşahade edilir.

Irak tarafında, sarp kayalar üzerinde kurulmuş, ulaşılması zor olan Selasil adlı güçlü bir kale vardır. Kalenin Harb adında putperest ve zalim bir şahı, şahın da üç oğlu vardır. Büyük oğlunun adı Melik Ansar, ortancasının adı Hançer ve en küçük oğlunun adı da Mâlik Eşter (yahut Ejder)'dir. Harb, bir gün kaledeki beylerini toplayarak Mekke üzerine gidip İslam'ı yok etme düşüncesinde olduğunu bildirir. Altmış bin askerini toplar ve Hz. Ali'nin nerede olduğunu öğrenmek için casuslar

gönderir. Pehlivan, Hz. Ali Mekke’de yoksa baskın yapılacaktır. Casuslar, Hz. Ali’nin tek başına, kılıcı dahi olmadan dolaştığı haberini verince, Harb’in iki oğlu Ansar ve Hançer, onun kafasını kale burcuna asmak için babalarından izin isterler.

Ansar ve Hançer, Ali’yi tek başına yakalayarak ona saldırır ancak Hz. Ali, onları yakalayıp bağlar. Bu iki biraderi İslam’a davet eder ve Müslüman olmayı kabul etmedikleri için ikisinin de başını kopartır. Bu iki başı atlarına bağlayarak Selasil Kalesi’ne geri gönderir. Harb ve küçük kardeşleri Mâlik Eşter, ağabeylerinin öldüğünü görünce Müslümanlardan ve Ali’den intikam almak için harekete geçer. Harb, şehrin büyüklerini toplar ve onlara bu işi danışır. İblis, Şeyh-i Necdî kılığında meclise gelir ve onlara yalan söyleyerek akıl verir. Şeyh-i Necdî, Mâlik’e altından kuşlar yaptırmasını, değerli kumaşlar alarak bezirgân kılığında Mekke’ye gitmesini öğütler. Necdî’nin tavsiyelerine uyan Mâlik yanına kırk hizmetçi alarak yedi deveyle Mekke’ye gelir. Mekkeliler onun tacir olduğuna inanarak ondan alışveriş yaparlar. Bu durum Hz. Peygamber’in de kulağına gider. Mâlik Eşter, Hz. Peygamber’in huzuruna çıkar ve ona bir tabak altın hediye ederek Mekke’de ticaret yapmak, işleri bitince de gitmek niyetinde olduğunu bildirir. Mâlik, adının Nasr-ı Bezirgân olduğunu söyler ve Hz. Peygamber’den müsaade alarak şehrin içine gelip üç ay boyunca ticaret yapar.

Bir gün Ömer [bin el-] Hattab, Mekke’de herkesi evine davet eder. Ömer, Nasr-ı Bezirgân’ın davet edilmediğini öğrenince Eflac adlı kölesi vasıtasıyla onu da çağırır. Mâlik iki altın güvercini hediye olarak yanına alır ve Ömer’in evine gelir. Ömer, kuşlardan birini Hz. Hasan’a, diğerini Hüseyin’e verir. İki kardeş kuşlarla oynayarak uzaklaşır. Davet bitince herkes evine gider. Mâlik de iki kardeşi, daha fazla kuş vaadiyle kandırıp sandığın içinde hapseder. Çocukları Selasil Kalesi’ne kaçırırken yolda ansızın karşılarına Sa’d-ı Vakkas çıkar. Sa’d onları kurtarmak ister ancak Mâlik onun burnunu keserek perişan vaziyette bırakır. Fatıma, Hasan ve Hüseyin’in yedi gün eve gelmediğini görünce feryat ederek babası Hz. Peygamber’e gider. Hz. Peygamber, Enes’e, Ali’ye durumu haber vermesini buyurur. Ali, Bilal-i Habeşî’nin yanına giderek kendisinden çocuklarının bulunması konusunda duyuru yapmasını rica eder. Hz. Peygamber, Allah’a dua eder ve bu işin sırrını öğrenmek ister. Allah, Cebrail’e olayları bildirmesini buyurur ve Hz. Cebrail, Resul’e gelerek Mekke’den çıkmasını, gaza kılmasını, bu yolda muvaffak olacaklarını bildirir. Üç bin

sahabe, Selasil Kalesi'ne gitmek için toplanır. Hz. Ali ve sahabeler üç gün yol gittikten sonra Sa'd-ı Vakkas'a rastlarlar. Hz. Ali, Sa'd'ın anlattıklarını işitince Düldül'üne haykırır ve yıldırım gibi giderek Selasil kalesine ulaşır. Gözcüler Hz. Ali'yi fark edince Harb'e durumu haber verirler. Hz. Ali, "ciger köşelerim" narasıyla oğullarını çağırır. Bir türlü kaleye girmeyi başaramaz. Melik Harb de Hz. Hasan ve Hüseyin'in başını koparmak istese de Hz. Ali'den korkan askerler buna müsaade etmezler. Allah, Hz. Cebrail'e emreder ve Cebrail, arslan suretinde zindan kapısına gelerek iki masumu korur.

Ali, bir türlü içeriye girmeyi başaramaz ve Hz. Peygamber de kaleye gelir. Mâlik Eşter, yedi bin kâfiriyle İslam ordusunun karşısına çıkar. Er meydanında kâfirler ve İslam kahramanları cenk eder. Bazen kâfirler bazen de sahabeler cengi kazanır. Nihayet Mâlik ve Hz. Ali karşı karşıya gelir. Uzun süren cengin ardından kazanan olmayınca Mâlik, kılıcı bırakmayı ve güreşmeyi teklif eder. Yapılan güreşi Hz. Ali kazanır ve Mâlik'in boğazına hançeri dayar. Hz. Ali'ye kendisini öldürmemesi için yalvarır ve azad edilir. Mâlik, puthaneye girer ve çaresiz kaldığını, putlardan yardım beklediğini söylerç Kendisine bir cevap gelmeyince bu defa "Allah" diyerek çağırır ve kendisine "lebbeyk bana sığınanlara ölüm gelmez" nidası gelir. Mâlik bunu işitince korkudan titremeye başlar ve aklı başından gider. Eline bir balta alarak putların önüne gelir ve doksan yıldır putlara taptığını, bunca sene bir cevap alamadığını haykırarak putları parçalar. Mâlik, puthane içinde iman eder. Ertesi gün tekrar Hz. Ali'nin karşısına çıkar ve ona kılıç çeker. Hz. Ali, "dünkü cengi unuttun mu" diyerek ona çıkışır. Mâlik'e eğer, Müslüman olmazsa onu bu defa öldüreceğini söyler. Hz. Ali, kadar denediyse de onu yenemez. Mâlik yine güreş teklifinde bulunur. Kim kaybederse onun dediği olacaktır. Mâlik, üç hamle yapsa da Hz. Ali'yi yenemez ve aldığı darbeye burnundan kan gelir. Hz. Ali, onun üstüne çıkar ve hançeri yine boğazına dayar. Mâlik, can u gönülden İslam'ı kabul ettiğini bildirir ve Hz. Peygamber'in huzuruna götürülür. Melik Harb, zindana giderek Hz. Hasan ve Hüseyin'i öldürüp intikamını almak üzere zindanı ateşe verir.

Hz. Ali, oğullarının çığlıklarını duyar ve kaleden içeri girmek için bir yol arar. En sonunda mancınık ile kaleye girmeye çalışır. Hz. Peygamber de bu fikri doğru bulur ve kaleye karşı mancınıklar kurulur. Hz. Ali, Zülfikar'ını alarak mancınıkla kaleye atılır. Allah, iki meleğine Hz. Ali'yi tutup kaleye indirmeleri

görevini verir. Hz. Ali, zindana girerek iki oğlunu omzuna alıp zindandan kurtarır. Kalenin kapısının ökçesini eliyle kopararak oğullarını dışarı çıkartır. Mâlik de babasının kafasını kılıçla keserek Hz. Peygamber'in önüne getirir. Böylece Selasil kalesi tamamen ele geçirilir. Mâlik, Sa'd-ı Vakkas'tan helallik alır ve Hz. Cebrail gelerek Sa'd'ın burnunu iyileştirir. Hz. Peygamber, Mâlik'i Selasil Kalesi'ne şah tayin eder. Mekke'ye geri gelirler ve ganimetler fakirler arasında pay edilir.

Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum No: 1222 / v. 34b-63a

Konya Koyunoğlu Müzesi, No: 11930 / v. 21a-43b

06. Mil. B.274 / v. 158b-176b

06 Mil Yza. 9489/2 / v. 14b-33b

Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal Kütüphanesi, Mec. 87 / v. 84b-104b

Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal Kütüphanesi, Mec. 52 / v. 115b-138a

KAYA, İdris Güven (1997). "Beypazarılı Ma'azoğlu Hasan'ın Feth-i Kal'a-i Selâsil Hikâyesi", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 9, s. 89-116

KAYAOKAY, İlyas (2021). *Yeni Bir Nüsha Işığında Eski Anadolu Türkçesi Devri Manzum Hz. Ali Cenk-nâmeleri: Beypazarılı Ma'âzoğlu Hasan, Selâsil Kalesi Cengi-Cenâdil Kalesi Cengi, Nakîboğlu Taceddin, Aden Kalesi Cengi, Şeyyâd İsâ, Salsâl-nâme (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)*, İstanbul: DYB Yayınları.

1.3.8. Cenâdîl Kalesi Cengi

Türk edebiyatında manzum Hz. Ali cenkleri arasında Cenâdîl Kalesi cengi yalnızca Beypazarılı Ma'âzoğlu Hasan'a ait olup başka örneğine tesadüf edilmemiştir. Cenâdil kalesinin Hâlid b. Velid tarafından fethedilen Cavf al-Sirhan'da bulunan "Dûmat al-Candal" olduğu sanılmaktadır. (Kaya, 1997: 139) Başlangıç epizodu diğer cenklerden farklılık arz eder. 600 beyit uzunluğunda olup orta hacimli cenklerdendir.

Hz. Peygamber bir gün sahabelerini toplayarak onlara "hanginiz Cenadil kalesini bilirsiniz?" şeklinde bir soru sorar. Kimse bilmediğinden dolayı bir cevap veremez. Ansızın Hz. Peygamber'in çok sevdiği, aynı zamanda bezirgân olan Tahyetü'l-Kelbî /Kelib (aslı Dıhyetü'l-Kelbî) adındaki sahabe öne çıkar ve kendisine izin verildiği takdirde daha evvel gördüğü bu kaleyi anlatabileceğini söyler. Cenadil,

sert kayalıklar üzerine kurulmuş Arap ve İran diyarında benzeri olmayan, etrafı hendeklerle çevrili bir kaledir. Onu fethetmeye kimsenin gücü yetmez. Zira o kadar yüksektir ki burcu, bulutlara değmektedir. Kalenin Allah bilmez, putperest üç komutanı vardır. İlkinin adı; Ankebut, ikincisinin Eşca ve sonuncusunun da ismi Yaglı'dır. Beyleri ise Gebr-i Kattal adında putperest, güçlü bir beydir.

Kelbî'nin anlattıklarını dinleyen Hz. Peygamber, Allah'ın kendilerine yardım edeceğini belirterek Hz. Ali'ye onları İslam'a davet eden bir mektup yazdırır. Mektubu iletme görevi de Kelbî'ye verilir ve Gebr-i Kattal'ın huzuruna çıkar. Kelbî, Kattal'ın yüzünü görünce canından umudunu keser ve korkudan titreyerek Hz. Peygamber'in mektubunu verir. Ardından Kattal'dan cevabını bildirmesini ister. Kattal, mektubu vezirine okutur. Mektup açılınca bir nur ortaya çıkar ve vezir hayrete düşer.

Gebr-i Kattal, duydukları karşısında sinirlenerek Kelbî'yi öldürmek ister. Ancak vezirler buna engel olur ve Kattal'a bir cevap yazmasını tavsiye ederler. Kattal, Hz. Peygamber'e meydan okuyarak İslam davetini kabul etmediğini mağrur bir dille ifade eder. Kelbî, bu mektubu Hz. Peygamber'e götürür. Ali, mektubu okuyunca Hz. Peygamber gaza emri verir ve otuz üç bin müminden üç bin asker, cenk için hazırlık yapar. Hz. Peygamber, Ebu Bekir, Ömer ve Osman'a bin er ve bir bayrak verir. Bu ordunun başına da Hz. Ali'yi başkomutan olarak tayin eder ve ona Fetih Suresinin ilk ayetinin yazılı olduğu (Şüphesiz biz sana apaçık fetih verdik) İslam sancağını verir. Hz. Peygamber ve müminler mucizevî şekilde altı günde Cenadil Kalesi'ne ulaşırlar. Kale önünde üç bin müminin tekbir sesleri kaleyi titretir. Kale gözcüsü, korkarak Gebr-i Kattal'ın yanına gider ve durumu haber verir.

Gebr-i Kattal, yüz bin asker hazırlar ve cenk davulları çalınarak kaleden aşağı inerler. Er meydanında Ankebut, Yaglı, Eşca ve Gebr ile Sa'id, Âmir, Hoca Buzurga, Buzurga'nın oğlu Sa'd ceng eder. Nihayet Sa'd, Gebr-i Kattal tarafından yakalanarak zindana atılır. Hz. Peygamber Ali'ye destur vaktinin geldiğini bildirir ve Ali er meydanına çıkar. Kattal'ı mağlup edip bir eliyle tutarak Hz. Peygamber'in katına getirir. Resul, Kattal'ı İslam'a davet eder ve kabul ettiği takdirde kaleyi ona bırakacağını vaadederek. Kattal, dininden dönmeyeceğini söyleyerek reddeder. Resul

de Hz. Ali'ye, Kattal'ın boynunu vurmasını emreder. Bunun üzerine Zülfikar'la iki parçaya ayrılır.

Ancak kaleyi ele geçirmek çok güçtür. En sonunda Hz. Ali, kaleye girebilmenin tek çaresinin mancınık olduğunu söyler. Hz. Cebrail, Peygamber'e gelerek Hz. Ali'ye mancınık konusunda destur verilmesini buyurur. Mancınıklar hazırlatılır ve üç bin er mancınının ipini çekmeye çalışsa da başarılı olamazlar. Hz. Peygamber bizzat mancınının ipini çekerek Hz. Ali'yi havaya atar. O vakit Hz. Cebrail'e emredilir ve Hz. Mikail ile birlikte Hz. Ali'nin kollarından tutarak onu kale içine indirirler. Hz. Ali'den korkan yüz bin kâfir Müslüman olur ve kale kapısı İslam ordusuna açılır. Hz. Ali, Buzurga'nın oğlu Sa'd'ı da zindandan kurtarır. Hz. Peygamber, Sa'd'ı kaleye bey olarak tayin ederek müminlerle beraber Medine'ye döner.

Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum No: 1222, v. 13a-34b

Konya Koyunoğlu Müzesi, No: 11930 / v. 43b-61a

YAZICIOĞLU, Hayrünnisa (1937). "Maazoğlu Hasan'ın Cenâdil Kalesi Manzumesinin İmla, Fonetik, Gramer ve Mukayeseli Tetkiki", Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi.

KAYA, İdris Güven (1997). "Begpazarlı Ma'âzoğlu Hasan ve Cenâdil Kal'ası Gazavatnâmesi", *Journal of Turkish Studies = Türklük Bilgisi Araştırmaları: Hasibe Mazioğlu Armağanı I*, Cilt: 21, Sayı: 1, s. 139-186

KAYAOKAY, İlyas (2021). *Yeni Bir Nüsha Işığında Eski Anadolu Türkçesi Devri Manzum Hz. Ali Cenk-nâmeleri: Beypazarlı Ma'âzoğlu Hasan, Selâsil Kalesi Cengi-Cenâdil Kalesi Cengi, Nakîboğlu Taceddin, Aden Kalesi Cengi, Şeyyâd İsâ, Salsâl-nâme (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)*, İstanbul: DYB Yayınları.

1.3.9. Aden Şehri Cengi

Bu cenk-nâme, 14. asırda yaşadığını tespit ettiğimiz ve Konyalı olduğunu düşündüğümüz Nakîboğlu Taceddin adlı bir şaire ait olup konusu itibariyle hayalî şahıs ve olaylara yer verilmemiştir. Orta hacimli bir cenk-nâme olup 465 beyit kadardır.

Hız. Peygamber bir gün mescidde ashabıyla sohbet etmektedir. Torunları Hasan ve Hüseyin'i kuağına alıp severken Allah, Cebrail'e emreder ve Hız. Peygamber'e kendisini zikretmediğini, torunlarını daha çok sevdiğini, bu sevgiyi Allah sevgisinden ileri taşıdığını söylemesini buyurur. Torun sevgisi, kendisinin önüne getiğı için onları ayrılık ateşiyile yakacağını bildirir. Hız. Cebrail, bunları iletince hemen Hasan ve Hüseyin'i kuağından indirerek secdeye kapanır ve Allah'ı anmaya başlar. Hız. Ali, onların elinden tutarak eve getirir. Hız. Ali, bir gün ava gider ve Hız. Hasan ve Hüseyin de mezarlığına doğru gezintiye çıkar.

İki kardeş bir kervanın geldiğini fark eder. Aden diyarına giden bu kafiledekiler kâfirdir. Hız. Hasan ve Hüseyin'in kim olduklarını anlayarak onları zorla alıkoyarlar. Hız. Hasan, durumun tehlikeli olduğunu anlayıp kaırıldıklarına dair parmağıyla yere bir satır yazar. Kervanın başı, çocukları alarak Aden şahına götürüp satmak ister. Şah, onların düşmanlarının çocukları olduğunu öğrenince ldrmek ister. Vezir araya girer ve zindana atılmasının daha uygun olacağını, zira Ali gelirse onu da yakalayabileceğini söyler. Hız. Fatıma, eşi Ali'ye oğlanların gidip bir daha geri gelmediklerini haber verir. Hız. Ali, dağların olduğu yere gider ve Hasan'ın gizlice parmağıyla yere yazdığı satırı fark eder. Toprak üstündeki satırda Hasan, kâfir tarafından esir edildiklerini, elleri bağlı şekilde Aden yoluna (AE nüshasında mağrib) doğru gittiklerini, dedelerine selam söylemelerini, onun kendilerini kurtaracak âreyi bildiğini yazmıştır.

Hız. Ali, toprağına yazılmış bu satırları okuyunca ağlamaya başlar ve benzi sararmış vaziyette eve döner. Hız. Fatıma neden bu hâlde geri geldiğini sorunca Hasan ve Hüseyin'in yakalanarak Aden diyarına götürüldüğünü anlatır. Hız. Fatıma, ağlayarak bir çare bulunması gerektiğini söyleyince Ali, tek başına oraya gitmenin tek yol olduğunu söyler. Hız. Ali, Zülfıkar'ı beline bağlayıp Dldl'e biner ve dışarı çıkar. Dldl, kuşlardan daha hızlı giderken yolda ince bir toz bulutu belirir. Hız. Ali, biraz daha yaklaşınca içinde Amir Meyye'nin çıktığını görür. Amir, ona selam verir ve nereye gittiğini sorar. Hız. Ali de "söyleyeceklerim var" diyerek onu yanına çağırır. Amir'den Hız. Peygamber'e gitmesini, Hasan ve Hüseyin'in yakalandığını ve kendisinin de onları kurtarmaya gittiğini haber vermesini ister. Hız. Peygamber izin verdiği takdirde kendisinin de peşinden gelmesini söyler. Amir, bu sözleri işitince derhal Hız. Peygamber'in yanına gelir ve duyduklarını anlatır. Hız. Peygamber,

Amir'e Hz. Ali'nin peşinden gitmesi için destur vererek sahabelerin de peşlerinden yardıma geleceklerini bildirir.

Amir, Hz. Ali'ye yetişir ve Aden şehrine, tüccar kılığında girerler. Hz. Ali ve Amir Meyye, Aden şehri kapısında bir er görür ve maksatlarının bir yer bulmak olduğunu, mallarının sonradan geleceğini şahlarına bildirmesini ister. Aden şahı, bir memur göndererek onları huzuruna kabul eder. Hz. Ali, o an “inşallah” demez ve Allah'ın adını zikretmeyerek oğullarını kurtaracağını söyler. Vezir, Hz. Ali'yi hemen tanır ve şaha bildirir. Hz. Ali'nin heybetini görüp korkan şah, onu ancak hileyle ele geçirebileceğini düşünür. Vezir, Hz. Ali'yi tanıdığını ve ona niçin geldiğini sorunca Hz. Ali de çocuklarının nerede olduğunu ona sorar. Vezir, oğlanların orada olduğunu kabul ederek şahın onları kızlarıyla evlendireceğini, yakında geleceklerini bildirir. Vezir, bir ziyafet tertip edilmesini emreder. Ziyafetin ardından Hz. Ali ve Amr, kendileri için hazırlanan tuzaklı otağa giderek uyurlar. Vezir, bir gece baskınıyla Amr'ı yakalar, Hz. Ali'yi de odanın içine hapseder (AE nüshasında Hz. Ali de yakalanır). Hz. Ali yine gurura kapılmış, kendisini yenilmez sandığı için Allah, Hz. Ali'nin gafil yakalanmasını istemiştir.

Cellat, Amr'ı tam öldürecekken dışarda bir gürültü duyulur ve İslam ordusu yardıma gelir. Cellat da Amr'ı öldürmez. Şah, elleri küçük olduğu için Amr'ı bir sandığın içine koyarak hazineye gönderir, Hz. Ali de odadaki kuyuda hapis kalmıştır. İki ordu savaşırken üç hırsız gizlice hazineye gider ve bilmeden sandığı alarak Amr'ı kurtarırlar. Amr da Müslüman olan üç hırsızla birlikte Hz. Ali'yi kurtarır. Hırsızlar, Hz. Ali'ye Döldül ve Zülfikar'ın yerini söyler. Böylece Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin'i kurtarır. Üç gün üç gece yapılan cengi, şah kaybeder ve halkıyla birlikte Müslüman olur. Hz. Ali, ganimetleri de alarak Medine'ye döner.

Ali Emiri Millet Kütüphanesi, Manzum No: 1222/ v. 62a-79b

Konya Koyunoğlu Müzesi, No: 11930/ v. 163b-177b

KAYAOKAY, İlyas (2021). “14. Asır Şairlerinden Nakîboğlu Taceddin'in Manzum Hz. Ali Cenk-nâmesi: Dâstân-ı ‘Aden Der Hikâyet-i Hasan ve Hüseyin”, *Uluslararası Kosova Kültür, Sanat ve Multidisipliner Çalışmalar Kongresi*, Bildiri Kitabı, s. 97-147

KAYAOKAY, İlyas (2021). *Yeni Bir Nüsha Işığında Eski Anadolu Türkçesi Devri Manzum Hz. Ali Cenk-nâmeleri: Beypazarılı Ma'âzoğlu Hasan, Selâsil Kalesi Cengi-Cenâdil Kalesi Cengi, Nakîboğlu Taceddin, Aden Kalesi Cengi, Şeyyâd İsâ, Salsâl-nâme (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)*, İstanbul: DYB Yayınları.

1.3.10. Kesikbaş Destanı

Mecmualarda nüshasına en çok tesadüf edilen Hz. Ali cenk-nâmesi olan bu metin, 14. asırda yaşadığı düşünülen Kirdecî Ali'ye aittir. Nüshalarda beyit sayısı, 90-120 arasında değişmektedir.

Hz. Peygamber bir gün ashabıyla birlikte sohbet ederken boynundan aşağısı olmayan, İslam için savaşmış, ağlayan bir Kesikbaş gelir. Kesikbaş, Hz. İsa zamanını dahi görmüştür. Bir dev, onun oğlunu ve karısını kaçırmış o da çaresiz kalınca Hz. Peygamber'e gelerek yardım istemiştir. Bu olayı duyan Hz. Ali, Hz. Peygamber'den destur dileyerek Kesikbaş'a yardım etmek ister. Kesikbaş ve Hz. Ali, beraber yedi gün yedi gece yol giderler ve Kesikbaş'ın karısıyla çocuğunun hapsedildiği kuyuya ulaşırlar. Hz. Ali, kuyuya iner ve sekizinci günde kuyunun en dibine varır. Hz. Ali, burada o devin sarayını görür. Dev, Kesikbaş'ın oğlunu yemiştir, karısını da burada tutmaktadır. Yine yüzlerce Müslüman esir de burada hapsedilmiştir. Dev her gün beş Müslüman esiri yemektir.

Sarayın içine giren Hz. Ali, her yerde devi arar ve nihayet devi yatarken yakalar. Uyuyan, savunmasız birini öldüremeyecek kadar mert olan Hz. Ali, onu uyandırır. Dev, Hz. Ali'yi görünce hemen saldırır. Hz. Ali, devi yener ve onu öldürmeden evvel İslam'a davet eder. Dev, Müslüman olmayı kabul etmez ve Hz. Ali de Zülfikar'la onun başını keser. Hz. Ali, esirleri kurtararak kuyunun ağzına gelir ve Allah'a dua eder. Duası kabul olan Hz. Ali ve beraberindekiler, kuyudan çıkar. Hz. Ali, onları Hz. Peygamber'in yanına götürür. Hz. Peygamber, Kesikbaş'a dua eder ve o da hem bedenine hem de ölen oğluna kavuşur.

Süleymaniye Kütüphanesi, Serez Bölümü No: 3839 / v. 59b-63b

06 Mil Yza. 3881 / v. 49b-54b

14 Hk 79 / v. 153b-157a

55 Hk 458/13 / v. 136b-140a

06 Mil Yza. 6818/3 v. 62a-65a

Türk Tarih Kurumu Kitaplığı, no: Y/462 / v. 4b-8a

Konya Koyunoğlu Müzesi, No: 13550/ v. 105b-111b

Konya Koyunoğlu Müzesi, No: 14955/ v. 1b-2b

Konya Koyunoğlu Müzesi, No: 11763/ v. 29b-32b

Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal Kütüphanesi, Mec.89/ v. 42a-46a

Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal Kütüphanesi, Mec.52/ v. 153a-156a

Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal Kütüphanesi, Mec.39/ v. 167a-169b

Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal Kütüphanesi, Mec.76/ v. 91a-96a

ÖZDEMİR, Fuat (1974). “Dini Destanlarımızdan Kesik Baş ve Geyik Destanı”, Lisans Mezuniyet Tezi, Ankara Üniversitesi

ÖZDEMİR, Fuat (1975). “İlk Dinî Destanlar ve Kesik Baş Destanı”, *Folklor Araştırmaları Kurumu Yıllığı*, s. 127-129

ELÇİN, Şükrü (1995). “Kirdecî Ali’nin Kesik Baş Destanı”, *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı: 517, s. 64-68.

ASLAN, Namık (1995). “Bir Yazma Hikâye Mecmuası ve Kesikbaş Destanı”, *Milli Folklor*, Sayı: 28, s. 35-38

ARGUNŞAH, Mustafa (2002). *Kirdecî Ali Kesikbaş Destanı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ZARİÇ, Mahfuz (2007). “Kirdecî Ali’nin Kesikbaş Destanı’nın Metin Merkezli Temel Halkbilimi Kuramları Açısından İncelenmesi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 22, s. 199- 216.

KOZAN, Ali ve ÇELİK, Mehmet Yusuf (2014). “Kesikbaş Destanı ve Türk Kültüründe Kesikbaş’a Dair Yeni Bulgular”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 209, s. 177-207

TAŞKESENLIOĞLU, Lokman (2020). “Kesikbaş Destanı’nın Tespit Edilen Yeni Bir Nüshasına Dair Değerlendirmeler”, *Uşak 3.Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metin E-Kitabı*, s. 362-373

1.3.11. Ejderha Cengi

Kirdecî Ali’ye ait bir diğer cenk-nâme olup mecmualarda pek çok nüshasına tesadüf edilmiştir. Nüshalarda beyit sayısı 90-120 arasında değişmektedir. Konusu itibariyle olağanüstü olayları muhtevi cenklere aittir.

Hız. Peygamber bir gün Kâbe’de sahabeler ile otururken beş Arap içeri gelir ve feryat ederek sıkıntılarını anlatmaya başlar. Bunların kavmine yedi başlı, her başında otuz iki dişi olan bir ejderha musallat olmuştur. Her gün elli deve, bu ejderhaya verilmekte, eğer yiyecek deve verilmezse yaratık ateşler samaktadış. Yüz binlerce ok ona tesir etmemiş, ateşler saçarak onları kırmıştır. Hız. Peygamber bu sözü duyunca üzülür ve ağlar. Hangi yiğidin onunla cenge gideceğine dair Allah’a dua eder ve Ali söze girerek cenge kendisinin gideceğini söyler. Ali, ejderhanın yedi başını keserek Kâbe şehrine asacağını belirtir. Hız. Ebu Bekir, Hız. Ömer ve Hız. Osman da buna talip olur. Ancak hiçbiri Allah’ı ve Peygamber’i anmadan cenge gitmeyi istemiştir.

Dört mümin hazırlık yapar ve otuz bin sahabe ile ejderhanın olduğu yere giderler. Karşılarına bir büyük dağ çıkar ve bu dağlardan çıkan kara dumanları görürler. Bunlar ejderhanın nefesidir. Ejderhanın heybetini gören sahabeler korkmaya başlar ve dağın dibinde dururlar. Hız. Ali, bir nara atar ve narayı duyan ejderha kuyruğuyla yere vurarak yeri yarar. Ejderhanın ateşler saçtığını gören sahabeler kaçmaya başlar. Sadece Hız. Ali, Ebu Bekir, mer ve Osman kalır. Ömer, “biz de gidelim mi kalalım mı?” diye sorar. Hız. Ali, kâfirleri kendisine gldrmeyeceğini söyleyerek Zülfıkar’la ejderhanın üzerine yürür. Hız. Ali ve ejderha savaşır ve Zülfıkar ejderhaya vurduğu hâle kesemez. Zülfıkar dile gelir ve Allah’ın kesmeye izni olmadığını söyler. Zülfıkar, Dldl ve Fatıma ile kardeş olduklarını, bir elmadan yaratıldıklarını söyler.

Allah, Hız. Peygamber’e bir elma gönderir ve Peygamber elmayı yiyince Fatıma’yı ona bağışlar. Yarısından Dldl, yarısından da Zülfıkar olur. Ali, Allah’a yalvarır ve kendisini affetmesini ister ve mnacet eder. Allah, onu bağışlar ve Cebrail’e, Hız. Peygamber’e gitmesini emreder. Peygamber, Zülfıkar’ı okşayınca bu kılıç yeniden kesmeye başlayacaktır. Hız. Peygamber gelir ve Zülfıkar ejderhayı ikiye böler. Müslümanlar buna sevinir ve ejderhanın yedi başını Kâbe’ye asarlar.

06 Mil Yz Cönk 25 / 26-32

06 Hk 1734 / v. 5b-7b

60 Zile 484 / v. 50b-54b

06 Mil Yza. 3881/ v.71a-75b

Konya Mevlana Müzesi No: 4004 / v. 61a-65a

Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal'ın Kütüphanesi, Mec. 87 / 3a-8a

Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal'ın Kütüphanesi, Mec. 89 / 38a-42a

Samet Onur Kitaplığı / v. 9a-13a

GÜZEL, Abdurrahman, TATÇI, Mustafa (1990). “Hz. Ali ile İlgili Bir Manzum Hikâye: Destan-ı Ejderha ve Hz. Ali'ye atfedilen bir eser: Emsal-i Hz. Ali”, *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, s. 67-89

KOZAN, Ali ve BİLGİLİ Rumeysa (2013). “Hz. Ali'nin Menkıbevî Hayatına Dair Bir Destan: Destan-ı Ejderha ve İslâmî Dönem Anadolu Türk Kültürüne Yansımaları”, *Turkish Studies*, Cilt: 8, Sayı: 5, s. 465-490

ASLAN, Namık (2016). “Hz. Ali Cenkmeleri Bağlamında Bir Eser (Destan-ı Ejderha ve Bazı Motifleri Üzerine)”, *Milli Folklor*, Sayı: 111, s. 208-219

ONUR, Samet (2019). “Ejderha Destanı'nın Yeni Bir Neşri (Salur Kazan, Sarı Saltuk ve Hz. Ali'nin Ejderhayla Cenklarının İlişkisi)”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 4, s. 687-723

1.3.12. Mecusiyan Kalesi Cengi

Bazı nüshalarda Mâlik Cengi olarak da geçer. Hz. Ali'nin daha evvel bilinmeyen cenklerinden biri olup nüshalarda beyit sayısı 170 ile 237 arasında değişmektedir. Başlangıç epizodu diğer cenklerle benzer olup olağanüstü olaylar ve şahıslar görülmez.

Hz. Peygamber bir gün ashabıyla birlikte mescitte otururken bir Arap gelir. Hz. Peygamber'in elini öper ve ağlayarak başından geçenleri anlatmaya başlar. Arap, Yemenli olup yılda bir kez düşmanlarına haraç vermek zorunda olduklarını, esir edildiklerini feryat ederek söyler. Düşmanlarının adı Mâlik olup güneşin değmediği, on sekiz bin burcu olan Mecusiyan kalesinin ateş-perest şahıdır. Hz. Ali'den ve onun kılıcı Zülfikar'dan da çok korkmaktadır. Yemenli Arab'ın anlattıklarını dinleyenler bu duruma üzülür. Ali, Mâlik'in zulmünden müminleri kurtarmak için Hz. Peygamber'den destur ister. Hz. Peygamber, kendisine müsaade eder ve Hz. Ali Zülfikar'ı beline bağlayıp Döldül'e binerek altı aylık yolu altı günde gider.

Nihayet kuşların bile üşenip çıkamadığı Mecusiyan kalesine ulaşır. Kalenin on iki bin bekçisi vardır. Gözcüler Hz. Ali'yi görüp Mâlik'e haber verirler ve üç

askeri, onu karşılaması için gönderir. Askerler Mâlik'in davet teklifini Hz. Ali'ye iletir. Ali, misafir olmayı kabul eder, Düldül'ü kapıda bağlayarak onlarla birlikte gider. Yolda kalenin ne kadar güçlü ve donanımlı olduğunu görüp Allah'a dua eder. Mâlik'in katına çıkan Hz. Ali, izzet ve ikramla karşılaşır. Yemek yerler ve Mâlik nereden geldiğini, kim olduğunu ona sorar. Hz. Ali, kendisinin bezirgân olduğunu, mallarını ve yoldaşını kaybettiğini söyler. Kendisine sunulan kadehi içmez.

İşret devam ederken meclise bir kimse gelir ve Hz. Ali'nin başını koparıp getirdiğini söyler. Mâlik bunu duyunca sevinir ve kızını ona vermeyi kabul eder. Hz. Ali, gülmeye başlar ve söylenilenin yalan olduğunu, zira Ali'yi daha evvel gördüğünü şaha söyler. Pehlivan kişi bu sözleri işitince Hz. Ali'ye kızar ve kılıcına davranır. Hz. Ali, o yalancı kimseyle cenk için Mâlik'ten izin ister ve ikisi cenge başlar. Hz. Ali Allah'a dua eder ve fil üstüne çıkmış yalancı pehlivanı Hz. Cebrail'in de yardımıyla öldürür. Daha sonra Ali'nin kendisi olduğunu, maksadının Mâlik'i öldürmek olduğunu, Müslüman olmayan kimseyi sağ bırakmayacağını bildirir. Cenk davullarını çalınır ve yüz bin er Hz. Ali'ye saldırır.

Hz. Ali'nin narası Mekke'ye kadar gider. Hz. Ali, Allah'a dua eder ve binlerce kâfiri öldürür. Hz. Cebrail, Hz. Peygamber'e gelerek Hz. Ali'nin yardıma ihtiyacı olduğunu bildirir. Hz. Peygamber otuz üç bin asker ile yardıma gider. Bunu gören Mâlik korkar ve Hz. Ali'nin karşısına çıkarak Müslüman olduğunu söyler. Savaş bitince herkes Müslüman olur ve tekrar Mekke'ye dönerler.

Ali Emiri Millet Kütüphanesi, Manzum No: 1320 / v. 27a-34a

06 Mil Yza. 6933 / v. 87b-95b

06 Hk 1734 / v. 1b-5a

06 Mil Yza. 9260 / v. 21b-26b

06 Mil Yza. 7837 / v. 2b-10a

Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Yza. 54 / v. 19b-25b

Konya Koyunoğlu Müzesi, No: 11763/ v. 16a-24b

ÖZTÜRK, Aslıhan (2018). "Bilinmeyen Bir Hz. Ali Cenknâmesi", IV. *Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, s. 309-331

KIZILTAŞ, Maşallah (2021). “Şairi Bilinmeyen Manzum Bir Hz. Ali Cenknâmesi: Hz. Ali’nin Melik İle Cengi”, *Edebi Eleştiri Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, s. 57-96

1.3.13. Yemâme Cengi

Yemâme hikâyesinin müellifi 14. asır şairlerinden *Varka ve Gülşah* mesnevisinin müellifi Yusuf-ı Meddâh’tır. Tek nüshası Konya Koyunoğlu’nda bulunan eserin başka nüshalarında Yûsuf-ı Meddâh mahlası yoktur. Nüshalar arasında bazı küçük farklılıklar görülse de hepsinin kaynağı Yûsuf-ı Meddâh’tır. Şairin mesnevisi 639 beyit kadar olup orta hacimli, olağanüstü unsurların olmadığı cenklerdenidir.

Hz. Peygamber, bir gün Medine’de sahabelerle otururken Hz. Ali’ye Yemen Taif diyarına gazaya gitmesini, oradaki halkın İslam’a davet edilmesi gerektiğini buyurur. Hz. Ali, evine gelerek eşi Hz. Fatıma’dan savaş takımlarını hazırlamasını ister ve ondan helallik alır. Hz. Hasan yedi, Hz. Hüseyin de henüz beş yaşındadır ve aylardan Ramazan’dır. Yanlarında bir de Fıdda adındaki bakıcıları vardır. Evlerinde üç günlük yiyecekleri kalmıştır. Hz. Ali, hazırlığını tamamlar ve Hz. Muhammed’in elini öpüp, duasını alarak yola koyulur.

Hz. Ali gittikten sonra Hz. Fatıma’nın kapısını bir derviş dilenci çalar. Aç olan dilenci, onlara dua ederek biraz yemek ister. Hz. Fatıma ve çocuklar, bu durumu aralarında konuşurlar. Elllerinde dervişe verilecek yiyecekleri yoktur ve onu göndermek isterler. Hz. Hasan, kendi payına düşen yemeğini dervişe verebileceğini, Allah aşkı için açlığa dayanabileceğini söyler. Hz. Hüseyin de kendi nafakasının dervişe verilmesini, zira bunun sevabının kendisine yazılacağını bildirir. Bunları duyan Hz. Fatıma ve Fıdda da yiyeceklerini verir. Derviş, erzakları alarak yola koyulur. Hz. Fatıma ve çocukları o geceyi zikir ve dua ile geçirir. Hepsisi, gece gündüz ibadet ve Allah’ı zikirle oruç tutar. Bu durum, yedi gün boyunca sürer ve açlıktan iyice zayıflayıp takatsız kalırlar. Daha fazla dayanmazlar ve sekizinci gün Hz. Peygamber’e giderek durumu arz edip ondan yiyecek isterler. Hz. Peygamber evini arar ancak verebilecek bir şey bulamaz. Onlara kendisinde de yiyecek olmadığını söyleyerek Bilal’i yanına çağırır. Ondan, şehre gitmesini, durumu iyi olanlardan zekât almasını ister. Bilal, şehri gezer ancak hiç kimseden alabilecek

zekât bulamaz ve Hz. Muhammed'e gelerek bu durumu bildirir. Hepsi bu olaya hayret eder ve bunun Allah'ın emri olduğunu anlarlar. Hz. Muhammed, onlara daima Allah'ı zikretmelerini, onun kudretini düşünmelerini, sürekli tesbih içinde olmalarını söyler. Bu, Allah'ın takdiridir ve onlara daima Kurân okumalarını söyler. Bilal'e çocukları alarak kabristana gitmesini, şehidlerin kabri üzerinde Kurân okunmasını buyurur. Hz. Bilal, iki kardeşi şehit mezarlığında bırakarak geri döner.

O civarın Yemame adında İslam düşmanı bir beyi vardır. Yemame bir gün ava gittiği sırada bir Tufan çıkmış ve yolunu kaybederek Medine yakınlarına gelmiştir. Buraya kadar gelmişken şehrin ucuna kadar giderek Medine şehrini görmek ve bir Müslümanı esir ederek beylerine armağan olarak götürmek ister. Yemâme, şehrin ucuna gider ve şehidler kabrinde Hz. Hasan ve Hüseyin'in oturduğunu görür. Yemame, çocukların babalarının Hz. Ali olduğunu öğrenince onlara silahıyla vurur ve atına bağlayarak esir eder. Yemame'nin niyeti, çocukları derhal öldürerek Hz. Ali'nin yüreğine ateş düşürmektir. Karınları aç olan Hz. Hasan ve Hüseyin'i zindana götürürler. İki kardeş, ah ve figanla babalarını anarak, kimsenin kendileri gibi anaya ve ataya hasret bırakılmamaları için dua ederler.

Yemâme, celladına, "tez bunların boynunu vur, canımız kederden kurtulsun, sevin" diye emreder. İki kardeş, kibleye doğru dönerek tekbir ve salavat getirir. Cellad, önce Hz. Hasan'ı şehit etmek ister ve ona doğru yönelir. Hz. Hasan, başını kaldırıp gözünü açar ve cellada söyleyeceklerinin olduğunu bildirir. Hz. Hasan, kendilerinin günahsız olduğunu, öldürmemesini, babaları Hz. Ali'nin yaşadığı sürece kendilerini arayacağını söyler. Cellada, babaları Hz. Ali geldiği vakit onu yenerlerse kendileriyle birlikte öldürülmesini, eğer babaları galip gelirse kendilerini ona karşı kullanmalarını tavsiye eder. Vezir, onların doğru söylediğini, çocukların suçsuz olduğunu belirterek onları saklamak için izin ister. Yemâme, bu teklifi kabul eder ve çocukları iyi saklamasını tembihler. Vezir, Hz. Hasan ve Hüseyin'i alarak tehlikeden uzaklaştırır. Bu işin aslı şudur: Meğer vezir, bir gece rüyasında Hz. Peygamber'i görmüş ve Müslüman olmuştur. Hz. Muhammed, ona torunlarının geleceğini, ne yaşanacağını daha evvel bildirmiştir. Vezir, bir hücre kapısını açarak çocuklara gelmesini söyler. Orada kendisinin gizli mescidi vardır ve günlerdir aç olan çocuklara yiyecek verecek onları saklar.

Hız. Ali, Yemen Ta'if diyarını feth ederek Medine'ye gelir. Halk kendisini karşılamaya gelir ve çocuklarının kaybolduğunu öğrenir. Feryat figanla Hız. Peygamber'in yanına gelir ve olanları öğrenir. Hız. Ali, Bilal'i de yanına alarak şehitler mezarlığına giderler. Rahlenin yan yattığını gören Hız. Ali, "ya sabır" diyerek çocuklarının başına bir iş gelmemesi için Hakk'a münâcât eder. Münâcâtını tamamladıktan sonra etrafına iyice bakar ve at izlerini görür. Bilal'e de izlere bakmasını söyler ve Hız. Ali buna sevinir. Nihayet beklediği derman Allah'tan gelmiştir. Hız. Ali, Bilal'e şehre dönüp Hız. Muhammed'e haber vermesini, dua beklediğini söyler. Kendisi de izleri takip ederek çocuklarına ulaşacaktır. Bilal, onun elini öper ve Medine'ye doğru yola koyulur.

Hız. Ali, Düldül ve Zülfikar'ıyla izleri takip ederek Yemame Kalesi'ne varır. Hız. Ali, kemendi atarak kaleye çıkar. Orada bulunan bir bekçi, Hız. Ali'nin kaleye çıktığını görür ve bağırmaya başlar. Hız. Ali, onun yakasını tutar bekçi korkudan olanları anlatır. Hız. Ali, çocuklarının ölmediğini öğrenince sevinir. Bekçiye Müslümanlığa davet etse de bekçi kabul etmez ve Ali tarafından öldürölür. Hız. Ali, şehre iner ve şehrin tamamını gezer. Daha sonra şahın sarayına gider ve beylerin orada çalgılar çaldırarak yiyip, içip eğlendiklerini görür. Herkes gaflet içindeyken Hız. Ali de oraya girmenin, oğullarını kurtarmanın bir yolunu arar.

Hız. Ali, uyuyan askerlerin yanına gelir ve birinin ayağına basarak kendisini hırsız olarak yakalatır. Kapıcılar, Hız. Ali'yi alarak şahın katına götürür ve kapıda bir hırsız yakaladıklarını bildirir. Yemâme, Hız. Ali'yi sorgulayarak, amacının ne olduğunu, nereden geldiğini öğrenmeye çalışır. Hız. Ali iki devesini kaybettiğini, onları bulmak için geldiğini, nereye uğradıysa bulmadığını söyler. Hız. Ali, aslının Arap, adının Ebu Tütab olduğunu, Hız. Muhammed'in kavmine yakın yaşadığını ve Müslüman olduğunu bildirir. Yemâme, bunları duyunca onun gerçekten deve için geldiğine inanır. Yemâme, "ya Arab sana sorum var. Bana Ali'den bir haber ver. Onun iki oğlunu yakalamışım" diyerek Ebu Tütab'dan bilgi almak ister. Ebu Tütab da kendisi yani Hız. Ali'yi uzunca övmeye başlar. Bu mecliste Yemâme'nin güçlü pehlivanlarından biri vardır. Onun methedilişine kayıtsız kalmayıp Ebu Tütab'a yani Hız. Ali'ye bir yumruk atar ve "bu yüzsüzü bu meclisten atın" der. "Ali burda olsaydı ona neler yapardım görürdünüz" diyerek şahın yanında onun övölmesinden ötürü rahatsızlığını dile getirir. Hız. Ali, her ne kadar kızsda da sinirine hâkim olur ve sakın

kalıp birşey yapmaz. Bu esnada şahın veziri söze girer ve bu günahsız yiğidin bir misafir olduğunu, ona dokunulmasının adaletine uygun olmayacağını Yemâme'ye bildirir. Yemâme, vezirinin sözünü dinler ancak kâfir pehlivan, onun saygısızlık yaptığını söylenmeye devam eder. Ebu Tûrab, bu durum karşısında üzüldüğünü söyleyerek pehlivana vurmak için müsaade ister. Yemâme de “ne dilersen yap ben aranızda girmem” diyerek ona izin verir. Hz. Ali, kürsü üzerinde duran kafirin üzerine “ya Muhammed” diyerek atlar ve tek seferde onun boynunu koparır. Oradakiler Ebu Tûrab'a saldırır ancak Yemâme, ona dokunulmamasını buyurur. Vezir de şahın bu kararını destekler ve onun bir günahının olmadığını söylemeye devam eder. Yemâme, vezire nasıl bir tedbir almaları gerektiğini sorar. Vezir de Ebu Tûrab'a savaş takımı ve at verilerek er meydanına çıkarılmasını, isteyen gelip pehlivanın öcünü burada almasını tavsiye eder. Yemâme ve kavmi bunu kabul eder.

Vezir, Ebu Tûrab'ın Hz. Ali olduğunu anlamıştır. Onun kaldığı yere giderek kendisinin Hz. Ali olduğunu bildiğini söyler. Vezir, kendisinin de Müslüman olduğunu bildirir ve onun ayağına kapanır. Hz. Ali, ona sabretmesini, bu sırrı saklamasını, düşmanlara karşı birlikte hareket etmeleri gerektiğini söyledikten sonra oğullarının durumunu ona sorar. Vezir, Hz. Hasan ve Hüseyin'in güvende ve iyi olduğunu haber verir. Yemâme vezirine, Ebu Tûrab'a savaş takımı ve at verilmesini emreder ve Hz. Ali, vezirle birlikte cephaneye giderek silah, kılıç, zırhlara bakarlar. . Yemâme, kavmine “işte sizin hasmınız budur” diyerek karşısında hüner gösterecek bir yiğidin çıkmasını ister. Bu sırada cenk davulları çalınır ve bayraklarıyla kâfirler saf saf karşısında dizilir. Hz. Ali, derya gibi olan kâfirleri nara atarak kırar. Her bir vuruşunda bir askeri devirir ve kendisinin Hz. Ali olduğunu ilan ederek imana gelmelerini söyler. Bu narayı duyan Döldül, vaktin geldiğini anlar ve kişneyerek kalenin dibine gelir. Açık olan kapıdan girerek Hz. Ali'nin yanına varır ve atıyla Zülfikar'ını alan Hz. Ali kâfirleri helak eder. Yemâme, onun kuvvetini görünce vezire ne yapmaları gerektiğini sorar. Hz. Ali'nin kendisini kandırdığını anlar ve ondan korktuğu için vezirini barış için gönderir. Hz. Ali, Yemâme'nin Müslüman olması hâlinde ona dokunmayacağını, olmazsa Zülfikar ile boynunu vuracağını vezire bildirir. Vezir, Yemâme'ye bu teklifi iletir ve Yemâme ile beyleri şehadet getirerek Müslüman olur.

Vezir, Hz. Hasan ve Hüseyin'in olduğu dehlize gider ve o esnada Kuran okuyan bu iki kardeşi alarak babalarına getirir. Hz. Ali ve oğulları ağlaşarak hasret giderirler. Hz. Ali, Yemâme'nin kavmine dinin erkânını öğretir. Mescidler yapılır ve ezan okunarak namaz kılarlar. Yemâme, Hz. Ali'den suçunun bağışlanmasını ister ve af diler. Hz. Ali'ye çok mal ve hazine verir ve Hz. Peygamber'e selam ve şefaât talebini iletmesini ister. Hz. Ali, Yemâme'yi affeder ve vedalaşarak Medine'ye doğru yola koyulurlar. Medine'ye varınca Hz. Peygamber ile hasret giderirler.

Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi Koleksiyonu No:1692 / v. 225a-248b

06 Mil Yza. 5897 / v. 1b-18a

Konya Koyunoğlu Müzesi, No: 11930/ v. 142a-163b

Prof. Dr. Eyüp Akman'ın Şahsî Kütüphanesindeki Mecmua / v. 49a-68a

DEMİR, Rugeş (2019). “Manzum Hz. Ali Cenklerinden Yemâme Cengi Üzerine Bir İnceleme”, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi.

KAYAOKAY, İlyas (2022). 14. Asrın Yeni Keşfedilen İki Eseri: Yûsuf-ı Meddâh - Hikâyet-i Yemâme, Sehâvet-i İmâm ‘Alî (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım), İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.

1.3.14. Sehâvet-i İmâm ‘Ali

Bu cenk-nâme de Yûsuf-ı Meddâh'a ait olup muhteva noktasında benzer bir nüshası daha vardır. Olaylar ve bazı beyitleri birebir aynı olup yalnızca kahraman adları ve olay örgüsünde birkaç farklılık vardır. 402 beyitlik hikâyenin en dikkat çeken yönü sahabelerin cenk yolunda birbiriyle ekmek için kavga etmesidir. Cenk-nâmede Hz. Ali'nin cömertliği ön plana çıkarılmıştır.

Hz. Ali, bir gece kötü bir rüya görür ve etkisinde kalarak üzülür. Gönlü daralmıştır ve neden perişan olduğunu Hz. Muhammed'e anlatır. Hz. Peygamber “rüyan hayr olsun” der ve Hz. Ali, mescidden çıkar. Atı Düldül ve kılıcı Zülfikar'ı alarak sahraya doğru gider. Hz. Ali, dağları ve sahrayı gezerken ansızın bir toz bulutu belirir ve içinden bir atlı çıkıp gelir. Atlı, Hz. Ali'nin yanına gelerek ona selam verir. Hz. Ali, selamı alarak ona, kim olduğunu, nereden geldiğini, İslam

diyarı olan bu topraklarda ne aradığını sorar. Bu diyarın put-perestleri sevmediğini söylereyken buradan gitmesini söyler. Atlı da söylediklerini anladığını belirterek ona kim olduğunu, hangi kabileden, şehirden olduğunu sorar. Hz. Ali, aslının Arap, şehrinin Medine olduğunu bildirir. Atlı, kendisine Hz. Muhammed'i ve Hz. Ali'yi sorar. Hz. Ali, atlıya, kendisine bakmasını, zira Ali'nin başı, kolu ve suretinin kendisine benzediğini, atının Düldül gibi olduğunu söyleyerek başını açar. Atlıya kuvvetini göstermek istediğini zira onunla çok savaştığını, yenişemediklerini söyler. Atlı, ondan dönmesini ve Ali'ye, karşısına çıkması için haber vermesini ister. Geliş niyetinin onun başını kesip kavmine götürmek olduğunu belirtir. Hz. Ali, sakın kalır ve ona hamle yapmasını söyleyerek "Ali'den evvel ben seni göreyim" der. Eğer darbesiyle kendisini yıkabilirse Ali'yi kendisine getirecek ve her istediğini yapacaktır. Ona, şayet bu cengi kabul etmezse de geri dönmesini söyler. Bunu duyan atlı, ileri gelir ve nara atarak mızrağıyla Hz. Ali'ye hamle yapar. Atlı cengi kaybeder ve Hz. Ali onun üzerine çıkar. Gayesi öldürmek değil Müslüman olmasını sağlamaktır. Atlı, ağlamaya başlar ve Hz. Ali, ona "ne kadar yüreksiz bir korkaksın" diyerek kızar. Atlı yiğit, öldürüleceği için ağlamadığını söyler ve hikâyesini anlatmaya başlar. Atlının, Kakul adında Horasan sultanı olan bir amcası vardır. Atlı, onun kızına âşık olmuştur. Ancak kendisinden başlık için mal, altın istendiğinden ve kendisinde de verecek mal olmadığından sevdiğine kavuşamamıştır. Amcası Kakul da mal yerine Hz. Ali'nin başını istemiştir. Atlı, öldürüleceği için değil, hasret ateşinden, sevdiğine kavuşamayacağından dolayı ağlamaktadır. Hz. Ali, onun bu durumuna merhamet eder ve göğsünden iner. Ona, kalkmasını ve ellerini bağlamasını, başını keserek amcasına iletmesini, böylece muradına kavuşmasını söyler. Cömert yaratılışlı Hz. Ali, düşmanına ellerini bağlaması için fırsat verir ve atlı derhal onun ellerini bağlar.

Hz. Ali, kibleye karşı çökmüş vaziyette durur ve "tez işimi bitir, muradına kavuş" der. Atlı, buna sevinir ve kılıcıyla vurmak üzereyken Hz. Cebrail, Allah'ın emriyle Hz. Muhammed'in yanına gelir. Hz. Peygamber'e, Ali'ye bu işten vazgeçmesini söylemesini, bu cömertliğin çok aşırıya kaçtığını, Allah'ın buna razı olmadığını buyurur. Hz. Peygamber'e, mescidin üzerine çıkarak Ali'nin ne hâlde olduğunu görmesini söyler. Hz. Muhammed, derhal yukarı çıkar ve peşinden de Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ile Hz. Hasan ve Hüseyin gider. Hz. Ali'nin kibleye karşı çökmüş hâlde olduğunu, başında da eli kılıçlı bir kimsenin bulunduğunu

görürler. Hz. Peygamber, o an Allah’a dua eder ve belanın gitmesi için düşmanın kalbine rahmet girmesini diler. Onun duası kabul olur ve adam elini kaldırıp cömertlik şahı Hz. Ali’ye vuracakken gönlü nurlanır, kılıcını bırakarak ağlamaya başlar. Hz. Ali’ye “bir kadın için senin gibi din erini öldürmek bana düşer mi?” diyerek onun ellerini çözer. Secde ederek gönülden şehadet getirir ve Hz. Ali’den hatası için af diler.

Hz. Ali, ona adını sorunca adının Maksur olduğunu söyler. Hz. Ali’nin aklına başka bir plan gelir ve Maksur’dan yardımcısı Kanber, kılıcı Zülfıkar ile atı Düldül’ü alıp şehrine gitmesini, amcasına onu öldürdüğünü söylemesini ister. Maksur, Hz. Ali’nin dediğini yapar ve amcası Şah Kakul buna inanarak kızını ona verir. Kanber’in karısı bir gün ağlayarak Hz. Ali’nin yanına gelir ve kocasının nerede olduğunu sorar. Yirmi gündür Kanber’in evine gelmediğini söyleyerek Horasan diyarına gidip onu geri istemesini ister. Hz. Ali, buna dayanamaz ve Hz. Peygamber’e gelerek durumu anlatıp Kanber’i geri istemek için destur ister. Hz. Peygamber, Ali ile kimin gidip gitmeyeceğini ashabına sorar ve Amr-ı Meyye, öne çıkar. Daha sonra Mâlik Ejder, Amr-ı Ma’dî Kerib, Sa’d-ı Vakkâs ve Ebû’l-Haccân Hz. Ali’yle gideceğini söyler. Altı İslam eri, Horasan’a doğru yola koyulur. Hz. Peygamber, atını Hz. Ali’ye verir. Bir müddet yol giderler ve yiyecekleri tükenmeye başlar. Amr-ı Meyye, yolun sıkıntılı olduğunu bildiği için yanına çok fazla erzak almıştır. Amr-ı Meyye, yolda açılır ve bir ekmek çıkarıp yemek ister. Sa’d-ı Vakkas onun azığı olduğunu görür ve aç olduğu için ondan gidip ekmek ister. Amr, bir parça ekmek verir ve Sa’d-ı Vakkas, bu ekmeğin kendisine yetmeyeceğini bütün ekmek vermesini söyler. Amr ile Sa’d ekmeği yerken Mâlik Ejder onları görür ve o da ekmek ister. Amr ona da bir parça ekmek verir ve yolun uzun olduğunu, kanaat etmeleri gerektiğini söyleyerek onları uyarır. Sa’d, elini ekmeğe uzatır ancak Amr sıçrayarak Sa’d’ın eline vurur. Sa’d da ona ok atıp hamle yapar ve Hz. Ali ne olduğu, Amr’ı neden kovaladığını sorar. Sa’d, Amr’ı şikâyet eder ve ekmeği olduğu hâlde kendisine vermediğini söyler. Hz. Ali, Amr’a kin tutmamasını, hatır için hepsine birer ekmek vermesini rica eder. Amr, Hz. Ali’yi kırmaz ve Allah’a secde edip özür dileyerek dört ekmeği her birine pay eder. Ancak sahabeler bununla yetinmez.

Hz. Ali ve sahabeler tartışmalı geçen yolculuğun ardından Horasan’a varırlar. Hz. Ali onlara farklı kapılardan şehre girmeleri gerektiğini söyler. Herkes bir kapıdan

girer ve Mâlik Ejder, pazar kapısından girerken aç olduğu için yemeğe el uzatır. Halk kendisini kovalar ve bu durum Şah Kakul'a haber verilir. Kakul onların kim olduğunu öğrenmek için yanlarına çağırır. Amr-ı Meyye kendilerinin tacir olduğunu söyler. Hz. Ali, Arap olduklarını ve adının Nasruddin olduğunu bildirir. Şah Kakul onlara ziyafet verir ve onların Medine'den geldiğini öğrenince Ali'nin kendi damadı tarafından öldürüldüğünü, Düldül, Zülfikar ve Kanber'in kendisinde esir olduğunu söyler. Hz. Ali, tasdik etmek için bunların nerede olduğunu şaha sorar ve şahın emriyle hepsi getirilir. Hz. Ali, kılıcı eline alınca kendisinin Allah'ın aslanı Ali olduğunu ilan eder ve kılıcıyla düşmanı katletmeye başlar. Onlara derhal Müslüman olmalarını söyler. Şah Kakul, onun İslam davetini kabul etmeyince Zülfikar ile iki parça edilir. Hz. Ali, şehri Maksur'a verir ve herkes Müslüman olur. Mescidler yapılır ve dinin hükümleri öğretilir. Daha sonra Hz. Ali ve sahabeler Medine'ye geri döner.

Konya Koyunoğlu Müzesi, No: 11930/ v. 194a-202a

06 Hk 3768/3, v. 21a-29a

KAYAOKAY, İlyas (2022). 14. Asrın Yeni Keşfedilen İki Eseri: Yûsuf-ı Meddâh - Hikâyet-i Yemâme, Sehâvet-i İmâm 'Alî (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım), İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.

1.3.15. Gazâvat-ı Mukaffa

Tursun Fakîh'e ait orta hacimli cenklerden biri olup nüshalarda beyit sayıları 420 ile 580 arasında değişmektedir. Giriş bölümü ve diğer bazı kısımlar pek çok cenk ile müşterektir.

Bir gün Hz. Peygamber mescitte oturup sohbet ederken ansızın bir yiğit gelir ve selam vererek babasının Müslüman olduğu için şehit edildiğini anlatır. Babası, gece rüyasına girmiş ve Hz. Peygamber'e gitmesini, selamlarını iletmesini istemiştir. Hz. Peygamber selamı alır ve ömrünün uzun olması için yiğide dua eder. Ardından babasını kimin, neden şehit ettiğini sorar ve onun intikamını alacağını buyurur. Yiğit, kendisinin Benî Pinhan kabilesinden olduğunu söyler. Reisleri Mukaffa adında seksen yaşında, malı ve askeri çok olan Allah tanımaz bir kimsedir. Kendisi ve kavmi Lat ve Uzza'ya tapmaktadır. Babası, bir gün putlara tapmaya giderken putlar

dile gelir ve Allah'ı birleyip Hz. Muhammed'in Hak peygamberi olduğunu söyler. Baba, tekbir getirerek Müslüman olurken bir kişi onu görür ve Mukaffa'ya haber verir. Adam, Müslüman olduğunu Mukaffa'ya anlatınca ona kızar ve o saat onu şehit eder.

Yiğit kişi de Müslüman olur ve Hz. Peygamber sahabelerine Mukaffa'yı ve şehrini daha önce kimin gördüğünü sorar. Hâlid b. Velid, "yâ Peygamber" diyerek söze girer ve kendisinin daha evvel Mukaffa'yı ve şehrini gördüğünü bildirir. Babasıyla tüccarlık yaparken Yemen diyarına gitmiş ve orada bir evde misafir olmuştur. O vakit Mukaffa, avladığı aslanı soyup ateşte pişirerek yemiştir. İki bin haramî o an saldırmış ve güzel kızıyla birlikte hepsini öldürmüştür. Kızı çok istemiş ancak kız, kendisinin atını yıkacak kişiyle evleneceğini vaadetmiştir. Hz. Peygamber, Hâlid'in onları övdüğünü görünce gülümsemeye başlar ve Hâlid onları öldürmek için destur ister. Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye bir mektup yazdırır ve Mukaffa'yı dine davet eder. Hâlid'e dua ederek mektubu iletmesini ister. Hâlid, Allah'ı zikrederek Yemen diyarına doğru yola çıkar. On gün, on gece gittikten sonra bir aslanla karşılaşır ve onu öldürür. On beş gün daha yol gidince bir grup atlı asker ile karşılaşır. Hâlid'e kim olduğunu sorarlar ve şahlarının onları istediğini söyleyerek çadırlarında misafir ederler. Hâlid, mektubunun olduğunu söyler ve mektubu şaha verir. Güzelliği meşhur kızı Hıtam'ı mektubu okuması için çağırırlar. Mukaffa, kızına bir şey yapmamasını, onun elçi olduğunu söyler. Lat ve Uzza'yı asla terk etmeyeceğini bildiren bir mektup kızına yazdırır. Kendilerine mucize gösterdiği takdirde dinlerine gireceğini, gerekirse savaşıacaklarını bildirir. Hâlid'e yemek verirler ve Hâlid kıza âşık şekilde Medine'ye geri döner. Hâlid daha sözünü söylemeden Hz. Peygamber kızı Hıtam'ı ona vereceğini vaadederek. Hz. Peygamber mektubu okur ve Cebrail gelerek seferin hak olduğunu buyurur. Allah Mukaffa şehrine gaza emretmiştir. Hazırlık yapılır ve Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali ile birlikte dört bin sahabe toplanır. Hz. Ebu Bekir'e siyah sancak, Ömer'e kırmızı, Osman ve Hâlid'e yeşil, Hz. Ali'ye de sarı sancak verilir. Hz. Peygamber de arkalarından gelir. Yolda sahiplerinden kaçmakta olan bir deveye rastlar ve Hz. Peygamber onu kurtarır. Allah, deveye dil verir ve deve Müslüman olur. Hz. Peygamber ve beraberindekiler susuzluktan muztarib olunca Resul, Allah'a dua eder ve başını koyduğu yerden su çıkar.

Nihayet dağı ve Cebelü'l-Akva ovasını aşarak Mukaffa'nın diyarına varırlar. Cebrail gelerek dağın onun emrine verildiğini söylemiş, Peygamber de parmağıyla işaret etmiş ve dağ yarılmıştır. Hz. Ali'nin önden giderek Benî Pinhan kabilesini İslam'a davet etmesi söylenir. Daveti duyan kâfirler bunu kabul etmez. Hz. Peygamber ve Mukaffa karşı karşıya gelince Mukaffa onu kitaplardan tanıdığını söyler. Mukaffa İslam'da olan bazı şeylerin kendisi için ters olduğunu, putlarından ayrılmayacağını bildirir. İki taraf birbirini kabul etmez ve cenk başlar. Savaş akşama kadar sürer ve sahabeden dört kişi şehit olur. İki bin kişi de kâfirlerden ölür. Mukaffa, kabilesine seslenerek Hz. Peygamber'in ve Ali'nin başını getirene kızını vereceğini vaadederek.

Bunu duyan Mukaffa'nın kardeşinin oğlu öne çıkar. Kıza âşık olduğu için cenge gider ve Hüssam adlı İslam pehlivanı tarafından öldürülür. Mukaffa'nın kızı meydana gelir ve Hüssam'ı şehit eder. Kızın karşısına Hâlid b. Velid çıkar ve onu yener. Kız, Hz. Peygamber'in huzurunda Müslüman olur, böylece Hâlid'le evlenir. Bunları duyan Mukaffa intikam için saldırır ve Hâlid'i zor durumda bırakır. Hz. Ali, devreye girer ve Hâlid'i kurtarır. Mukaffa aslanını da getirterek Hz. Ali'ye karşı cenk eder. Hz. Ali, sağ eliyle aslanı, sol eliyle de Mukaffa'yı yakalar ve Hz. Peygamber'e getirir. Mukaffa, alâmetleri görünce Müslüman olur. Hz. Cebrail gelerek Mukaffa'nın ömrünün dolduğunu bildirir ve Mukaffa ölür. Hz. Peygamber ve beraberindekiler Medine'ye geri döner.

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Nadir Eserler Koleksiyonu, Demirbaş No: NEKTY00311 Yer No: 894.35-1 / v. 60b-70b

Ali Emiri Millet Kütüphanesi, Manzum No: 1222 / v. 79b-108a

Konya Koyunoğlu Müzesi, No: 11930/ v. 122b-142a

06. Mil. Yz. B. 37 / v. 190b-201b

BULUÇ, Sadettin (1964). "Dursun Fakih'in Gazavât-nâmesi", *X. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler*, Ankara: Türk Dil Kurumu, s. 11-22.

ŞAHİN, Hatice (1989). "Tursun Fakih: Gazavatnâme, Dil Özellikleri-Metin-Sözlük", Yüksek Lisans Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi.

ÖZYURT, Mustafa (1995). "Dursun Fakih ve Gazavatnamesi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

KÜLEKÇİ, Numan (2002). *Tursun Fakih, Gazavât-ı Resulullah*, İstanbul: Toker Yayınları

ŞAHİN, Hatice (2007). “Tursun Fakih And His Gazavat-name”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 12, s. 121-132

ÇETİN, İsmet (2002). *Tursun Fakih Hayatı- Edebî Şahsiyeti Mesnevileri*, Ankara: İLESAM Yayınları

ÇETİN, İsmet (2008). *Tursun Fakih Gazavât-ı Mukaffa*, Ankara: Sarıyıldız Ofset

1.3.16. Aremrem b. Musallat Cengi

Nüshalarda beyit sayısı 180-200 arasında değişen küçük hacimli bu cenk-nâmenin Ebu'l- Hasen Bekri'den rivayet edildiği kayıtlıdır.

Hiz. Peygamber, sabah namazını müteakip sahabelerine nasihat etmektedir. Ansızın “yâ Resulallah meded!” şeklinde bir feryat duyulur ve Ali'ye feryat edenin çağırılması buyrulur. Bir Arap gelerek Hiz. Peygamber'le görüşmek ister. Bu kişi, Benî İtfan diyarından olup bir gece rüyada imana gelerek Müslüman olmuştur. Sabah olunca karısına da durumu anlatmış ve o da önceden Müslüman olduğunu söylemiştir. Adam, karısıyla birlikte bu durumu etrafından bir müddet gizlemiş ve Hiz. Peygamber'in yanına kaçma planı yapmıştır. Daha sonra onun Müslüman olduğu duyulur ve Aremrem b. Musallat onları huzuruna getirterek Hiz. Peygamber'in büyücü olduğunu söyler ve onu tekrar eski dinine dönmeye zorlar. Başını yarmasına, kollarını koparmasına kısacası bütün işkencelere rağmen adam, eski dinine geri dönmeyi kabul etmez. Karısı da Aremrem'e giderek kendisinin de Müslüman olduğunu söyler. Buna öfkelenen Aremrem, önce adamın karısını, sonra da emzikli oğlunu öldürerek Hiz. Peygamber'e gidip haber vermesi için kendisini serbest bırakır.

Hiz. Peygamber, adamın yardım talebini duyunca merhamet eder ve Allah'a dua eder. Hiz. Peygamber, Aremrem'in diyarının ne kadar mesafede olduğunu sorunca on günlük yol olduğunu söyler. Aremrem, önce İslam'a davet edilecektir. Hiz. Peygamber, onu dine davet eden bir mektup Ali'ye yazdırır ve Zeyd bin Haris'e mektubu iletmesi vazifesini verir. Zeyd'in iletmediği mektubu okuyan Aremrem öfkelenerek onu yakalamaya çalışır. Zeyd on kişiyi öldürüp kaçmaya çalışsa da yakalanır ve bir deve postunun içine hapsedilir. Ağaca asılan deri ısındıkça

(Mankurtlaştırma da böyledir) Zeyd'i sıkır ve ona acı verir. Bu acıyla sürekli Kur'ân okur. Başında bekleyen nöbetçilerden biri olan Hümam, Zeyd'in okuduğu Kuran'dan etkilenir ve Müslüman olur. Zeyd'i deve postundan kurtararak birlikte kaçarlar.

Aremrem, bu durumu anlayınca ikisinin de peşine düşer. Hz. Ali de peşlerinden gelmiş ve bir dağın arkasından Zeyd'in sesini duymuştur. Cenk başlar ve Hz. Ali'den korkan askerler kaçarak Aremrem'e haber verirler. Sahabelerden Kerib, Mikdad 'Ammar ve Talha da Hz. Ali ile beraber gelmiştir. Aremrem kaçan askerlerine kızarak Hz. Ali ile tek başına cenk etmek ister. Yapılan cengi kaybeden Aremrem, Ali'nin İslam davetini kabul etmez. Hz. Ali, Zeyd'e yapıldığı gibi onu bir deve postu içine koyarak ağaca astırır. Oklarla öldürüldükten sonra yakılır. Aremrem'in halkı ve askerleri de İslam'ı kabul eder. Hz. Ali ve beraberindekiler Medine'ye dönerler.

İstanbul Üni. Nadir Eserler Koleksiyonu, Demirbaş No: NEKTY00311 Yer No: 894.35-1 / v. 55b-60a

06. Mil. B. 274 / v. 153a-158b

06. Mil. Yz. B. 37 / v. 201b-207a

KAYA, İdris Güven (2003). "Gazavat-ı 'Aremrem bin Musallat", *Journal of Turkish Studies = Türklük Bilgisi Araştırmaları: Kaf Dağının Ötesine Varmak II*, Cilt: 27, Sayı: 2, s. 357-372

1.3.17. Mukâtil Şah Cengi

Nüshalarda beyit sayısı 300 ile 600 arasında değişen orta hacimli bu cenk-nâmenin de başta giriş bölümü olmak üzere çeşitli kısımları diğer cenklere benzemektedir. Özellikle Kahkaha Sultan cengi ile pek çok bölümü aynıdır.

Bir gün Hz. Peygamber mescitte ashabı ve Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ile birlikte sohbet ederken bir Arap ağlayarak içeri gelip feryat etmeye başlar. Onun bu hâlini gören Hz. Peygamber de ağlar ve neden böyle yaptığını sorar. Arap, Yemen'den on aylık uzaklıktaki Hindistan diyarından olduğunu söyleyerek hâlini arz eder. Bu diyarın Mukâtil adında güneşe tapan zalim bir şahı vardır. Şah, yılda bir kez gelerek erkek ve kadınları esir eder, mallarını

yağmalarmış. Heybetinden herkesin korktuğu şahın yaptığı zulümlerin haddi hesabı yoktur. Dini, mezhebi olmayan bu zalimin tek düşmanı Hz. Peygamber'dir. Nerede bir Müslüman görse hemen öldürürmüş. Şahın pek çok zenginlik ve askerle dolu bir kalesi vardır. Arap, derdini anlatarak yardım isteyince Hz. Ali, Mukâtil'e öfkelenir ve Hz. Peygamber'den kaleye gitmek için destur ve dua ister.

Hz. Peygamber, ona bir takım nasihatler verir. Özellikle Allah'ı zikri unutmamasını tembihler. Hz. Ali, herkesle vedalaşır ve bir senelik mesafedeki Mukâtil diyarına Allah'ın yardımıyla kısa zamanda varır. Hz. Ali, kaleyi görünce hayrete düşer ve etrafında dolanırken gözcüler onu fark eder. Mukâtil'e haber verilir ve şah kızarak yabancıнын kim olduğunun öğrenilmesini, huzuruna getirilmesini emreder. Askerler Hz. Ali'yi görünce korkarak şahlarının kendisini davet ettiğini bildirir. Hz. Ali, daveti kabul eder ve kale kapısına gelince Allah'a dua eder. Kaledeki aslanları, filleri, acayiplikleri görünce hayretler içinde kalır. Hz. Ali, şahın yüz yılda yapılan büyük sarayına gelir ve yedi perdeyi geçerek şahın önüne çıkar. Kendisine, şaha saygıda bulunması, yalan söylememesi hususunda nasihatler verilir. Mukâtil, Hz. Ali'yi görünce korkar ve kim olduğunu, hâllerini anlatmasını ister. Ali, şaha dua ederek adının Haydar olduğunu, tüccarlık yaptığını söyler. Kafilesini kaybettiğini, aç susuz vaziyette günlerdir gezdiğini söyleyince onu misafir ederler.

Meclis kurulur ve ziyafet verilir. Bu esnada biri gelir ve Hz. Ali'ye ait olduğu iddia eden bir kesik baş ortaya atar. Meğer şah, önceden Hz. Ali'nin öldürülmesi için talimat vermiştir. Bunu duyan bir pehlivan, şahın kızını ve mallarının yarısını almak kaydıyla Hz. Ali'yi öldürmeye gitmiş ve bu kesik başı getirmiştir. Hz. Ali, "karga şahini öldürebilir mi?" diyerek bu kellenin Ali'ye ait olmadığını bildirir. Kendisi Mekke'ye gidip Ali'yi gördüğünü söyleyerek pehlivanla cenk eder ve seksen üç hamle sonunda onu öldürür. Buna üzülen Mukâtil, askerlerine Hz. Ali'yi yakalamalarını emreder. Hz. Ali, iki gün iki gece boyunca cenk eder. Gündüz seksen bin, gece seksen bin kâfiri öldürür. Hz. Ali, daha fazla dayanamaz ve üzerine kement atarlar. Hz. Cebrail, Hz. Peygamber'e giderek Hz. Ali'nin zor durumda olduğunu bildirir. Otuz bin sahabeyle kaleye giderler ve Hz. Ali'ye yardım ederler. Mukâtil, cengi kaybedince Müslüman olur. Üç gün kalede kaldıktan sonra ganimetlerle Medine'ye dönerler.

06. Mil. B.274 / v. 193b-210a

06 Mil. Yza. 3824 / v. 80a-92a

Afyon Gedik Ahmet Paşa Kütüphanesi, No: 18190 / v. 207a-218b

Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal Kütüphanesi, Mec.87 / v. 8a-29b

Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal Kütüphanesi, Mec.63 / v. 41b-64b

Prof. Dr. Eyüp Akman'ın şahsî Kitaplığında Kayıtlı Mecmua/ v. 69a-85b

YILMAZ, Sibel (2006). “Gazavat-ı Emirü'l Mü'minin 'Ali, Der Memleket-i Sind Ba Mukatil Şah (Gramer, Metin, İndex)”, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi.

AKMAN, Eyüp (2019). “Hz. Ali ve Mûkatil Cenginin Yeni Bir Nüshası: Kastamonu Nüshası”, XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri Kitabı, s. 725-729

1.3.18. Mikdâd b. Esved Cengi

Çeşitli mecmualarda kahramanları farklı farklı görülse de Mikdâd cenginde Hz. Ali'nin cömertliği vurgulanmak istenmiştir. Nüshalarda beyit sayısı 400 ile 600 arasında değişen orta hacimli bu cenk-nâme, Yusuf-ı Meddâh'ın *Sehâvet-i İmâm 'Alî* adlı eseriyle konu olarak benzerlikler gösterir. Hikâyenin kaynağı ise Muhammed'in Sîretü'n-Nebî'sinde yer alan bir bölümdür.

Bir vakitler Medine'de büyük bir kıtlık baş gösterir. Açlığa dayanacak gücü kalmayan müminler, Hz. Peygamber'e giderler. Hz. Peygamber, Allah'a dua eder ve Kureyş'in altmış yüklü kervanının gelmekte olduğunu, yiyeceklerinin kendilerine helal olduğunu bildirir. Hamza ve Zübeyr b. Avvam kervana ulaşır. Kervanın başı da Ebu Cehil'in amcası oğlu Amr'dır. Hamza onu öldürür ve mallarına el koyar. Bu durum Ebu Cehil'e haber verilir ve Süfyan ile birlikte Müslümanları yok etmek için çare ararlar. Şeybe, Benî Künde diyarındaki Cabir adlı beyden ve güçlü kızından söz eder. Eğer güzel kızı Miyase'yi gelin olarak alırlarsa Cabir de kendilerine yardım edecektir. Ebu Cehil, üç gün misafir edildikten sonra Cabir'den kızı ister. Cabir, kızının kimseyi kabul etmediğini, kendisini cenkte yenen kişiyle evleneceğini bildirir. Her yere haber gönderilir ve kendisiyle evlenmek isteyenler er meydanına davet edilir. Miyase, karşısına çıkan herkesi yener. Meydana çıkmayan yalnızca Mikdad b. Esved adlı fakir bir çoban kalmıştır. Mikdad, annesine cenge gitmek

istediğini söyler. Komşusundan gizlice savaş takımlarını alır ve Miyase'nin karşısına çıkar. Cengin sonunda Miyase'yi atından düşürür ve kıza olan aşkını ilan eder. Miyase, onun amcası oğlu olduğunu anlar ve o da ona âşık olur.

Ebu Cehil, Miyase'yi Mikdad'ın yendiğini öğrenince “eğer kızını bu pehlivana vermezsen, pehlivani bize ver, onu ünlü bir yiğit yapalım” der. Cabir, Mikdad'ı çağırır ve kızı için ne kadar başlık vereceğini sorar. Mikdad da malının olmadığını, kendisinden mühlet istediğini bildirir. Üç aylık mühlet verilir ve Mikdad, “Kâbe Tanrısı”nın kendisine yardım edeceğini söyler. Mikdad, Miyase'den beklemesini, babasının istediklerini vereceğini bildirir. Mikdad, silahlanarak gider ve Hamza, Abbas ve Cafer'in başını çektiğini bir kervana rastlar. Mikdad başından geçenleri anlatınca kendisine develerce mal verilir. Abbas, bu işin haramilik ile olmayacağını, adaleti meşhur Nuşirevan b. Kubad'ın yanına gitmesi gerektiğini, onu sadece Nuşirevan'ın kurtarabileceğini söyler. Mikdad, Medayin şehrine gelir ve askerlere derdini anlatır. Askerler de şaha mektup yazar ve Kisra, onun getirilmesini emreder. Şah, onun cenkteki hünerlerini görür ve istediği malları verir.

Üç aylık mühlet geçmiştir ve Mikdad'ın öldüğü haberleri yayılınca Malik adlı zengin şah da Miyase'yi Cabir'den ister. Nihayet Miyase de kabul etmek zorunda kalır ve düğün yapılır. Mikdad da hâlini şaha anlatır ve izin alarak gider. Yolda gelin alayına rastlar ve onlara karşı koymaya çalışır. Malik'in kardeşi Arve'yi öldürür ve Miyase'yi sonunda alır. Miyase ve Mikdad yolda giderken iki deve yüklü kafiye rastlar. Mikdad, kafilenin mallarını alabileceğini düşünür. Atlıya karşı gider ve onu tehdit ederek mallarını ister. Adam, yanlış kişiye sataştığını söyler ve ikisi cenk eder. Adam, Mikdad'ı yere vurup perişan hâle getirir ve onu bağlar. Yanındaki diğer adam ona üzülür ve Mikdad'ın güçlü bir yiğit olduğunu, onu öldürmemesini söyler. Miyase de yanlarına gelir ve başlarına gelen işlerden kısaca söz ederek affedilmesini ister. Adam, ona Müslüman olmasını söyler ve Mikdad bu daveti kabul eder. Bu adam Hz. Ali'den başkası değildir. Mikdad Ali'nin ayağına kapanır ve Hz. Ali de iki âşığa dua eder. Hz. Ali ve iki âşık kendi yollarına gider. Malik'in adamları da gelin kaçırıldığı için babası Cabir'den hesap sormaya gitmiştir. Mikdad gelince onu demirle döverler. Mikdad da “Yetiş yâ Ali!” der ve Hz. Ali tayy-i zaman ile yanına gelerek Mikdad'ı kurtarır. Hz. Ali, Mikdad ve Miyase'yi alarak Hz. Peygamber'in huzuruna getirir ve nikâhları kıyılır. Onlar da Medine'de yaşamaya devam eder.

06 Mil. Yza. 3824 / v. 137b-159b

06. Mil. Yz. B. 37 / v. 112b-128b

06 Mil Yza. 2630/2 v. 31b-57a

ÖZFIRAT, Bayram (2016). “15. Yüzyıl Şairlerinden Muhammed’in Sîretü’n-Nebî’si”, Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

DAŞDEMİR, Özkan (2021). *Mikdat ile Miyase ve Mikdat’ın Talkan Cengi Hikâyeleri*, Ankara: Fenomen Yayıncılık

1.3.19. Hayber Kalesi Cengi

Konusunu gerçek bir olaydan alan bu cenk de esasında *Sîretü’n-Nebî* içinde geçen bir bölümdür. Mensur nüshaları daha fazla olan cenk-nâmenin, manzum nüshalarında beyit sayısının 200 ile 300 arasında değiştiği müşahede edilir.

Yahudiler, Hayber kalesinde toplanarak Hz. Peygamber hakkında görüşlerini belirtirler. Onunla anlaşılmazsa sıranın kendilerine geleceğinden korkmaktadırlar. Haccaş adlı Yahudi pehlivan, onlara Hz. Peygamber’in başını getirmeyi vaadederek karşılığında da yüklü yüz deve ve bin adet filori (para) alacak, beyler kendisine tabi olacaktır. Haccaş yola koyulur ve Medine’ye gelerek Şemun adlı hemşehrisinin evinde misafir olur. Ona Hz. Peygamber’i öldüreceğini söyleyince Şemun, bu fikirden korkar. Medine içinde gezerken bir evdeki sesleri duyar ve Hacrec kabilesinden olan bu grubun arasına girer. Bunlar, Habeş sultanının gönderdiği hediyeleri karşılamaya gidecek guruptur. Haccaş, eline fırsat geçtiğini düşünür. Grubun içine karışarak Hz. Peygamber’in yanına kadar ulaşır. Tam hançeriyle saldıracağı zaman Hz. Peygamber ile göz göze gelir ve korkudan kaçmak zorunda kalır.

Hz. Peygamber, Ali’den Haccaş’ın peşine düşmesini ister ve Haccaş yakalanarak Hz. Peygamber’in huzuruna getirilir. Haccaş, kendisini Hayberlilerin gönderdiğini söyleyerek Müslüman olur. Hz. Peygamber, Hz. Ali’ye kalenin teslim edilmesini isteyen bir mektup yazdırır. Hayber halkı, bundan korkar ve Haccaş’ı kendilerinin yollamadığını, Kureyşlilerin gönderdiğini bildiren bir mektupla cevap verirler. Hayber kalesi, savaş için gerekli hazırlıkları yapmaktadır. Kendilerine

verilen mühlet dolunca tekrar bir mektupla kaleyi terk etmeleri istenir. Hayberliler bu mektubu yırtarak Müslümanların hiç bir isteklerini kabul etmeyeceklerini bildirir. Haccaş'ı kendilerinin yolladıklarını belirterek Müslümanlardan vergi de isterler.

Hz. Ali mektubu okur ve gaza için hazırlık yapılır. Altı sahabe ve Hz. Ali'ye sancaklar verilerek güçlü Hayber kalesi kuşatılır. Kuşatma on altı gün sürer. Müslümanların kırılmadığını gören Yahudiler, otuz bin erle kalenin dışına çıkarak savaşıma gider. Er meydanında Mervan adlı kâfir, iki sahabeyi şehit eder. Hz. Peygamber Hz. Ali'nin ağrıyan gözünü iyileştirerek ona Hayber'i fethetmesini buyurur. Hz. Ali, er meydanına çıkar ve Mervan, İtrık, Anter, Zekvan, Davut ve Mirhab adlı kâfirleri öldürür. Kâfirler korkarak kaleye kaçar ve oradan ok atmaya başlar. Hz. Ali, kalenin kapısının halkasını tutar. Bu esnada büyük bir keşiş Hz. Ali'ye "kaleyi yıkmak mı istiyorsun?" diye sorar. Keşiş ona yüzünü açmasını söyleyerek yıllardır aradığı Ali'nin bu kişi olup olmadığını öğrenmek ister. Keşiş, Müslüman olur ve Hayberliler tarafından kaleden atılır. Hz. Ali, keşişi havada yakalar ve kapıyı çekerek koparır. İslam ordusu kaleden girerek şehri fetheder. Mirhab'ın karısının gördüğü rüya da gerçek olur ve Hz. Peygamber'e eş olur. Üç gün kalede kalırlar ve sonra ganimetlerle Medine'ye dönerler.

06 Mil. Yza. 3824 / v. 92a-100b

06 Mil. A. 2886 / v. 125b-136a

06. Mil. Yz. B. 37 / v. 158b-168a

06 Mil Yza. 9967 / 1b-10a

Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Yza. 76 / v. 124b-129a

ÖZFIRAT, Bayram (2016). "15. Yüzyıl Şairlerinden Muhammed'in Sîretü'n-Nebî'si", Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

1.3.20. Ali'nin Mancınıkla Atıldığı Cenk (Kureyza Kalesi Cengi)

Bir nevi Hayber Kalesi cenginin devamı olan bu metin de *Sîretü'n-Nebî* içinde yer alan bir bölümdür. Nüshalarda beyit sayısı 220 ile 380 arasında değişen bu hikâyenin bir diğer adı da Kureyza Kalesi cengidir.

Müslümanlar Hayber Kalesini alınca Davudî Şaya adındaki Yahudî şahı, bu duruma oldukça üzülür ve kızar. Şahın, büyük ve yüksek, elde edilmesi güç Kurayza adında bir kalesi vardır. Hayber'in intikamını almak için kalenin yakınında bulunan Müslüman Benî Zühre kabilesine saldırır ve erkeklerini öldürerek kadınları ve mallarını yanında götürür.

Hız. Peygamber, mescitte ashabıyla birlikteyken Cabir gelir ve mahsullerin olgunlaştığını bildirerek mübarek kademini ekinlere basmasını ondan rica eder. Hız. Peygamber ve Cabir hurmaların içindeyken üzeri kanlı, perişan bir süvari gelir. Davudî Şaya'nın yaptığı katliamı anlatarak Hız. Peygamber'den yardım ister. Hız. Cebrail, Allah'ın bu gazayı emrettiğini bildirir ve dokuz bin İslam eri cenk için toplanır. Hız. Peygamber, bin eri Mikdad'a verir ve önden gönderir. Bu sırada Hız. Ali'yi de gelmesi için çağırır. Hayber cenginde yaralanan Zübeyir de bin askerle ordunun sağında görevlendirilir. Hız. Ali de Ukab adlı sancağı alarak ordunun önüne geçer.

Mikdad'ın öncülüğündeki askerler Kurayza kalesi önüne gelir. Davudî Şaya da ordusunun başına geçer. Diğer İslam ordusu da gelince kâfirler korkmaya başlar. İslam ordusundan Darrar er meydanında Karun, Danyal, Heyyac'ı öldürür. Bunun üzerine Davudi Şaya kendisi meydana çıkar ve önce Darrar'ı, sonra Mürre'yi şehit eder. Davudi Şaya, Hız. Peygamber'e seslenerek karşısına en kuvvetli erlerinin çıkmasını söyler. Karşısına Sa'd b. Haris çıkar ve Yahudi kralı onu hileyle aldatarak şehit eder.

Hız. Peygamber, Hız. Ali'yi çağırır. Ali, destur ister ve Şaya'nın karşısına çıkar. Yaptığı hamlelerle onu atından düşürerek öldürür. Kimse Hız. Ali ile cenk etmek istemez ve herkes kaleye kaçar. Kale, yirmi gün süren kuşatmaya rağmen alınamaz. Hız. Peygamber mancınık yapılmasını emretse de gerekli ağaç bulunamaz. Cebrail gelerek Haşr Suresi 5. ayeti bildirir. Hurma ağaçları kesilir ve mancınık kurulur. Mancınıkla atılan taşlar da fayda etmez ve Cebrail gelerek bir insanın taş yerine atılmasını buyurur. Ali, mancınıkla kaleden içeri girer ve kapıları açarak kaleyi fethederler. Cenk kazanılınca ganimetleri alarak Medine'ye geri dönerler.

06. Mil. Yz. B. 37 / v. 168a-174b

06 Hk 1734 / v. 114a-120b

Berlin Petsh Kataloğu (133/9) v. 268a

Konya Koyunoğlu Müzesi, No: 11930/ v. 202a-210b

Prof. Dr. Hasan Kavruk ve Prof. Dr. Kazım Yoldaş'ın Kütüphanesindeki
Mecmua, v. 174-187

YOLDAŞ, Kazım ve KAVRUK, Hasan (2013). *Manzum Hazret-i Ali Cenklere*, İstanbul: Sonçağ Yayıncılık.

ÖZFIRAT, Bayram (2016). “15. Yüzyıl Şairlerinden Muhammed'in Sîretü'n-Nebî'si”, Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

1.3.21. Huneyn Gazası

Konusunu tarihî bir hadiseden alan bu cenk de Muhammed'in *Sîretü'n-Nebî* mesnevisi içerisinde geçen bir bölümdür. İçerisinde olağanüstü vak'a ve kahramanlar da vardır. Çok fazla nüshasına rastlanılmayan bu hacimli cenk-nâme, bin beyitten fazladır.

Hiz. Peygamber'in Mekke'yi fethettiğini duyan Huneyn (Havazin) beylerinden biri olan Malik b. Avf bu duruma oldukça öfkelenir. Beylere mektup yazarak bir ordu toplamayı ve Müslümanlar üzerine gitmeyi teklif eder. Nemir, Benî Kays kabilesinden Şuniş, İbn-i Hilal, Sakif kabilesinden Urve b. Mesud askerleriyle Malik'e katılır. Toplam kırk altı bin kâfir toplanır ve Malik onlara büyük bir ziyafet verir. Bu esnada yaşlı bir kimse gelerek putların ağladığını söyler. Malik, İslam'dan öç alacağına yemin ederek Urve'ye savaşa hazırlanmasını emreder. Yanlarında Düreyd adlı yaşlı bir kâfir de vardır. Medine'ye giderler ve Hiz. Cebrail de bu olayı Hiz. Peygamber'e haber verir.

Hiz. Peygamber ashabını toplar ve cenk için hazırlık yapılır. Yolda karşılarına bir ejderha çıkar ve Ali onu öldürmek için yanına gider. Ejderha, Müslüman olduğunu söyleyerek Hiz. Peygamber'i övmeye başlar. Bilgin bir cinden Malik'in kendisine kastettiğini duyunca on bin mümin cin ile yardıma gelmiştir. Her biri farklı bir surete bürünmüş olup kimi yılan kimi aslan kimi de gerges (akbaba) şeklindedir. Hiz. Peygamber, ejderhaya Ömer adını verir. Diğer cinler de gelerek hediyelerini

sunar. Hz. Peygamber onlara dua eder ve insanların arasına katılmadan sol tarafta durmalarını buyurur. Huneyn dağlarına vardıklarında Malik onları görür ve kalabalık olmalarına hayli şaşırır. Askerleri korkan Malik, Naciye adlı uzakları görebilen askerini yanına alarak dağ başında İslam ordusunu gözleyerek bilgiler alır. Naciye, büyük İslam komutanlarını ve ejderhaları görünce korkar. Malik, gördüklerini kimseye söylememesini tembihleyerek ordusunun yanına iner. Askerlerine onların az sayıda olduğu yalanını söyler.

Büyük cenk başlar ve şeytan Hz. Peygamber'in öldüğü yalanını yayar. Meydanda yüz askerin kaldığını, hepsinin kaçtığını gören Hz. Peygamber bu duruma üzülür. Hz. Cebrail gelerek Hakk'ın buyruğunu iletir ve Hz. Peygamber bizzat cenge girer. Bunu gören askerler geri dönerek savaşır. İbn-i Şeybe adındaki kâfir, Hz. Peygamber'i zehirli hançerle öldürmek ister, ancak gözü kör olur. Hz. Peygamber onu iyileştirir ve adam Müslümanlar safında savaşmaya başlar. Hz. Ali de onlardan uzakta kâfirlerle cenk etmektedir. İki sahabe Hz. Ali'ye yardıma gider ve kâfirleri öldürerek Hz. Peygamber'in yanına gelirler. Hz. Ali, kâfirlerle cenk için Hz. Peygamber'den destur istese de fazla kan kaybettiği için izin verilmez. Hz. Peygamber, kap tulumundan su koyar ve parmaklarından su akmaya başlar. Ashab bu suyu içer ve bir miktar da kendi ağzına alarak Hz. Ali'nin yaralı yerlerine sürer. Böylece Hz. Ali eskisinden daha kuvvetli olur.

Hz. Peygamber, Ensar'dan gözü çıkmış bir kişiyi de iyileştirir. Büyük savaş olur ve kâfirlerden Sebi adlı güçlü bir kimse er meydanında Ensar'dan bir mümini şehit eder. Ali, onun karşısına çıkar ve onu iki parça ederek öldürür. Huneyn beyleri bunu görünce Müslümanlara saldırır. Hz. Peygamber bir avuç toprak alarak kâfirlerin üzerine saçar ve hepsini öldürürler. Sağ kalanlar ile Malik, Taif kalesine sığınır. Yirmi günlük kuşatmadan sonra kale alınır ve Malik yakalanarak Hz. Peygamber'in huzuruna getirilir. Malik, Müslüman olmayı kabul eder ve ganimet dağıtılarak Medine'ye geri dönülür.

06. Mil. B.274 / v. 73b-107a

ÖZFIRAT, Bayram (2016). "15. Yüzyıl Şairlerinden Muhammed'in Sîretü'n-Nebî'si", Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

1.3.22. Müzelzil b. Menazil Şah Cengi

Taif'in fethi ile benzerlikler taşıyan, konusunu tarihî bir olaydan alan bu cenk-nâme de *Sîretü'n-Nebî* içerisinde yer alan bir bölümdür. Hz. Ali cenklerinin bazen kronolojik bir sıra hâlinde ilerlediği de görülebilmektedir. Bundan sonra gelen iki cenk de birbirinin devamı niteliğindedir. Nüshaları 300 beyit dolayındaki orta hacimli sayılabilecek bu cenk-nâmede masalsı unsurlar da mevcuttur. Giriş bölümü çoğu cenk ile aynıdır.

Huneyn gazasından sonra bir müddet cenge gidilmez. Hz. Peygamber sahabeleriyle oturmuş sohbet ederken dışardan sesler ulaşır ve deve üzerinde yirmi kişinin geldiği görülür. Bunlar oldukça perişan ve yaralı hâlde olup maksatlarının Hz. Peygamber ile görüşmek olduğunu bildirirler. Bunların başı Gerduş namında bir yaşlı kimsedir. Gerduş, Hz. Peygamber'i selamladıktan sonra ağlayarak ahvalini anlatır. Gerduş önceleri putperest bir kimse iken rüyasında Hz. Peygamber'in yanına gidenleri görünce Müslüman olmuştur. Rüyasını karısına anlatınca o da daha evvelden Müslüman olduğunu beyine bildirmiştir. Bir müddet karı koca, Müslüman olduklarını çevresinden gizler. Adam bir gün avdan dönerken karşısına nurlu bir kişi çıkar ve adamın tavsiyesi ile şehadet getirip Müslüman olur. Hz. Peygamber'in Medine'de olduğunu da ondan öğrenir.

Gerduş, olanları kavmine de anlatınca onlar da Müslüman olur. Zalim şahları Müzelzil, onların Hz. Peygamber'e gideceğini duyunca zulme başlamıştır. Hz. Peygamber, Gerduş'un anlattıklarını dinleyince üzülür ve şahlarının kim olduğunu sorar. Zalim şahları Müzelzil bin Menazil olup yaptığı eziyetlerin haddi hesabı yoktur. Son derece zengin olup Nayım adında yüksek ve görkemli bir kalesi vardır. Kale, Yemen diyarında Âkil Selayil denilen yerdedir. Kalenin güzergâhı ejderha, cin vb. yaratıklarla dolu olup kırk günlük mesafededir. Hz. Peygamber, Gerduş'u teselli ederek onu yenecek üç yüz pehlivanının olduğunu söyler. Hz. Ali'nin emrine üç yüz eri verir ve oraya gitmesi istenir. Hz. Ali'ye üzerinde Kelime-i Tevhid'in yazılı olduğu sancak verilir ve Hz. Ali yola çıkar. Gerduş da o zalimin ölümünü görmek için Hz. Ali ile gider ve onlara yolda rehberlik eder.

Hız. Ali, Gerduş ve sahabeler susuzluk vb. sıkıntılarla geçen yolculuktan sonra Abir Vadisi'ne ulaşır. Kaleye bir günlük yol kalmıştır ve cenk hazırlıkları başlar. Hız. Ali, Amr Meyye ve Abdullah'ı, kale hakkında bilgi toplaması için önden gönderir. Ammar ve Kays'a yüzer asker vererek öncü kuvvetler olarak kaleye yollar. Gözcüler bu durumu Müzelzil'e haber verirler. Müzelzil, askerlerin az olduğunu görünce şaşırır ve neden geldiklerini öğrenmek için bir askerini Hız. Ali'ye gönderir. Hız. Ali, elçi aracılığı ile Müzelzil'i İslam'a davet eder ve Müzelzil de kibirle karşılık verir. Ardından büyük bir cenk başlar ve Hız. Ali ile Müzelzil karşılaşır. Müzelzil kale içine kaçır ve Müslümanlar Hız. Ali'nin öldüğünü sanır. Bir kimse gelir ve Ali'nin ölmediğini söyleyerek ortadan kaybolur. Ali, Müzelzil'i yakalar ve Zülfikar ile onu iki parça eder. Kale, Gerduş'a verilir ve üç gün orada kaldıktan sonra ganimetlerle birlikte Medine'ye dönerler.

06. Mil. B.274 / v. 107b-152b

06 Mil. Yza. 3824 / v. 106b-115b

ÖZFIRAT, Bayram (2016). "15. Yüzyıl Şairlerinden Muhammed'in Sîretü'n-Nebî'si", Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

1.3.23. Cafer-i Tayyar'ın Şehit Olduğu Cenk

Bir önceki cengin devamı niteliğinde olup *Sîretü'n-Nebî* içerisindeki bir bölümdür. Nüshalarda beyit sayısı 350 ile 530 arasında değişmektedir. Manzum Hız. Ali cenkleri içerisinde tek kaybedilen cenk olup bu savaşta Hız. Ali'nin kardeşi Cafer-i Tayyar şehit düşmüştür.

Müzelzil kalesinin fethinden sonra bir müddet cenk olmaz. Hız. Peygamber bir gün mescitte otururken Sa'id b. Habir'in başında olduğu bir grup Arap gelir. Hız. Peygamber'e selam vererek Müslüman olmak istediklerini bildirirler. O da Rahman Suresini okur ve İslam'ı anlatmaya başlar. Bir müddet Medine'de kaldıktan sonra kendi diyarlarına dönerek İslam'ı anlatırlar. Bunu duyan Rum sultanı Hürkul bu işe kızır ve Sa'id'in kavmi üzerine giderek onları öldürür. Mallarını ve kadınlarını ele geçirir. Sa'id karısını da alarak Hız. Peygamber'den yardım istemeye gider. Hız. Peygamber de bir konuşma yaparak gaza için hazırlık yapmalarını buyurur. Hız. Ali'nin kardeşi Zeyd'e dört bin er verir. Zeyd şehit olursa Cafer, o da şehit olursa

Abdullah, Abdullah da şehit olursa Seyfullah ordunun başına geçecektir. Zeyd, Cafer ve Abdullah'ın bu cenkte şehit olacağı hissedilir. Aileleriyle vedalaştıktan sonra Hz. Peygamber, onlara gaza için bazı nasihatlerde bulunur. Yola çıkılır ve Muan iline varırlar. Hürkul da yüz bin askerle Belka iline gelmiştir. Bazı sahabeler beklemeyi, bazıları da Hz. Peygamber'den yardım talep etmeyi teklif eder. Zeyd, "Medine'den takviye gelmesine gerek yok" diyerek şehit olmaya geldiklerini bildirir. Ahtas suyu denilen yerde şiddetli rüzgâr çıkar ve yollarını kaybederler.

Kendisinin Müslüman bir cin olduğunu söyleyen bir kimse çıkar ve onlara yol gösterir. Bir aylık yolu sekiz gün sekiz gecede giderek Şam iline ulaşırlar. Malik komutasında kırk bin kişilik ordusuyla Muta köyüne gelir. Hürkul'un askerleriyle birlikte yüz bin kâfir, cenk için hazır. Bunu gören Müslümanlar korkmaya başlar ve Müslüman cin onlara yardım edeceğini, korkmamalarını söyler. Malik, Zeyd'i kendi dinine davet eder ve bir kese altın çıkararak ona tapar. Zeyd önce Malik'i sonra da onun kardeşini ve oğlu Amr'ı meydanda öldürür. Müslümanların savaşı kazandığını gören Hürkul, bunu nasıl başardıklarını anlamak için yaşlı bir keşişi gönderir. Keşiş gelir ve bir takım sorular sorar. Bu sorulara Cafer cevap verir. Keşiş kendi dinine, Cafer de kendi dinine davet eder.

Keşiş Müslüman olur ve Hürkul'un yanına döner. O sırada Rum beyi puta secde etmektedir. Keşiş ona kızar ve Allah'ın tek olduğunu söyler. Buna sinirlenen Hürkul, onu demirle dağlayıp kayalık yerden aşağı attırır. Hürkul, Müslümanlara saldırır ve Zeyd atından düşerek şehit olur. Yerine Cafer geçer ve o da kahramanca savaştıktan sonra elleri kesilerek şehit edilir. Yerine geçen Abdullah da bir müddet sonra şehit olur. Hz. Peygamber Medine'de otururken birden ayağa kalkar ve üç sahabenin de şehit olduğunu gördüğünü bildirir. Daha sonra Hâlid gider ve kalan Müslümanlarla geri döner. Hz. Ali ve Hz. Peygamber bu duruma çok üzülür.

06. Mil. B. 274 / v. 219a-232a

06 Hk 1734 / v. 13b-19b

Konya Koyunoğlu Müzesi, No: 11930/ v. 185b-194a

ÖZFIRAT, Bayram (2016). "15. Yüzyıl Şairlerinden Muhammed'in Sîretü'n-Nebî'si", Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

1.3.24. Rum ve Şam Sultanları Cengi

Hız. Ali'nin âhir yani son cengi olarak da bilinen bu metin, bir önceki cengin devamı mahiyetinde olup Cafer-i Tayyar, Zeyd ve Abdullah'ın şehit olmasından sonraki vak'aları anlatmaktadır. *Sîretü'n-Nebî*'nin bir bölümü olan ve konusunu tarihî gerçeklikten alan bu cengin nüshalardaki beyit sayısı 280 ile 800 beyit arasında değişmektedir.

Hız. Peygamber üç sahabenin ölümüne çok üzülür ve Rum diyarına sefer yapma düşüncesini ashabıyla paylaşır. Hız. Cebrail, Allah'ın buyruğunu ileterek Rum diyarına sefere gidildiği takdirde zafer ve yüklü ganimet kazanacaklarını bildirir. Hız. Peygamber, Hız. Ali'ye Rum ve Şam sultanlarına hazırlık yapmasını uyararak bir mektup yazdırır. Hatıb adlı bir elçi Hürkul'a mektubu iletince o da Rum diyarının sultanı Pulas'a mektup yazar. Pulas, Hürkul'a korkmamasını Müslümanlar üzerine yürümesini emreder. Hürkul, Hatıb'a savaşı tercih ettiklerini bildirir. Hız. Peygamber müminleri toplar ve savaş hazırlıklarının tamamlanmasını buyurur. Abdurrahman b. Avf, bin deve erzakı Müslümanlara hibe eder ve hazırlıklar tamamlanır. Hız. Cebrail gelir ve Medine'yi koruması için Hız. Ali'nin bırakılmasını buyurur. Hız. Peygamber ve müminler Ad Semut şehrine gelir. Şehir hakkında onun uyarılarını dinlemeyen iki kişi helâk olur. Yolda bir deve kaybolur ve onu, Allah'ın gaibi bildirmesiyle bulurlar.

Yolda Hâkim adlı Müslüman bir beyin misafiri olurlar. Arz-ı Beyza adı verilen bir yere ulaşırlar. Hürkul da her tarafa haber gönderir ve büyük bir ordu toplar. Pulas da kendilerine katılır. Bir askeri Müslümanlardan bilgi getirmesi için casus olarak gönderirler. Hâlid, beş bin erle önden gider ve casus bu durumu görünce şaşırır. Musa Eşari adında bir mümin casusu fark eder ve yakalayıp Hız. Peygamber'in huzuruna getirirler. Casus serbest bırakılır ve Pulas'a giderek Hız. Peygamber'i över. Casus şehadet getirir ve öldürülür. Kâfir ve İslam ordusu nihayet karşı karşıya gelir. Mikdad, "Ali de keşke burada olsaydı" der ve Cebrail gelerek Allah'ın, Ali'yi çağırmaına izin verdiğini bildirir. Hız. Peygamber yüksek sesle "yâ Ali gel" der ve tayy-i zaman ile Hız. Ali gelir. Cenk meydanına iner ve Zülfikar ile kâfirleri öldürür. Kaçan kâfirler Ali'nin geldiğini Pulas'a haber verir ve Ali, Pulas'ın yanına gelir. Pulas'ı kaçarken yakalar ve kardeşi Cafer-i Tayyar'ın intikam vaktinin geldiğini söyler. Hız. Ali, bir eliyle Hürkul'u, diğer eliyle Pulas'ı tutarak Hız.

Peygamber'e götürür. Bunu gören kâfirlerin tamamı kaçar. İkisi de Müslüman olmayı kabul etmez ve öldürülür. Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin derhal Medine'ye gitmesini, Allah'ın emrinin böyle olduğunu bildirir. Hz. Peygamber, on üç gün Tebük'te kalır ve Hâlid'i Hristiyan Abdülmelik üzerine gönderir. Cizye karşılığında Abdülmelik affedilir ve Medine'ye geri dönerler.

06. Mil. B.274 / v. 232a-247a

06 Mil. Yza. 3824 / v. 143b-152b

06 Hk 1734 / v. 19b-37b

ÖZFIRAT, Bayram (2016). "15. Yüzyıl Şairlerinden Muhammed'in Sîretü'n-Nebî'si", Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

1.4. Manzum Hz. Ali Cenk-nâmeleri Hakkında Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası²³

1.4.1. Kitap Çalışmaları

ARGUNŞAH, Mustafa (2002). *Kirdecî Ali Kesikbaş Destanı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ÇETİN, İsmet (1997). *Türk Kültüründe Hz. Ali Cenk-nâmeleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ÇETİN, İsmet (2002). *Tursun Fakih Hayatı- Edebî Şahsiyeti Mesnevileri*, Ankara: İLESAM Yayınları

ÇETİN, İsmet (2008). *Tursun Fakih Gazavât-ı Mukaffa*, Ankara: Sarıyıldız Ofset

ÇETİN, İsmet (2008). *Tursun Fakih Gazavât-ı Ummân*, Ankara: Sarıyıldız Ofset

DAŞDEMİR, Özkan (2021). *Mikdat ile Miyase ve Mikdat'ın Talkan Cengi, Hikâyeleri*, Ankara: Fenomen Yayıncılık

GÜLEÇ, İsmail (2011). *Cevâhîrzâde Mustafa Hilmi, Hz. Ali'nin Kan Kalesi Hikâyesi*, İstanbul: Pan Yayıncılık.

GÜMÜŞKILIÇ, Mehmet (2007). *Gazavât-ı Ummân ve Sanduk (Cumhur-nâme)*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.

²³ Bu bölümün hazırlanmasında şu çalışmamızdan da istifade edilmiştir: Kayaokay, İlyas (2021). *Yeni Bir Nüsha Işığında Eski Anadolu Türkçesi Devri Manzum Hz. Ali Cenk-nâmeleri: Beyazarlı Ma'âzoğlu Hasan, Selâsil Kalesi Cengi-Cenâdil Kalesi Cengi, Nakıboğlu Taceddin, Aden Kalesi Cengi, Şeyyâd İsâ, Salsâl-nâme*, İstanbul: DYB Yayınları

KAYA, Doğan (2009). *Noksani'nin Kan Kalesi Cengi*, Sivas: Vilayet Kitabevi.

KAYAOKAY, İlyas (2021). *Yeni Bir Nüsha Işığında Eski Anadolu Türkçesi Devri Manzum Hz. Ali Cenk-nâmeleri: Beypazarılı Ma'âzoğlu Hasan, Selâsil Kalesi Cengi-Cenâdil Kalesi Cengi, Nakıboğlu Taceddin, Aden Kalesi Cengi, Şeyyâd İsâ, Salsâl-nâme (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)*, İstanbul: DYB Yayınları.

KAYAOKAY, İlyas (2022). *14. Asrın Yeni Keşfedilen İki Eseri: Yûsuf-ı Meddâh - Hikâyet-i Yemâme, Sehâvet-i İmâm 'Alî (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)*, İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.

KÜÇÜK, Serhat (2014). *Hz. Ali-İfrit Cenk-nâmesi*, İstanbul: Kesit Yayınları

KÜLEKÇİ, Numan (2002). *Tursun Fakîh, Gazavât-ı Resulullah*, İstanbul: Toker Yayınları

MATTEİ, Jean Louis (2004). *Hz Ali Cenk-nâmeleri*, İstanbul: Kitapevi Yayınları.

ÖZCAN, Hüseyin (2008). *Hâver-nâme, Dâstân-ı Hâver-zemîn*, İstanbul: Horasan Yayınları.

SARIKAYA, Erdem (2019). *Hz. Ali-Kahkaha Sultan Cenk-nâmesi*, Ankara: Akademisyen Yayınevi.

YOLDAŞ, Kazım ve KAVRUK, Hasan (2013). *Manzum Hazret-i Ali Cenkleri*, İstanbul: Sonçağ Yayıncılık.

1.4.2. Tez Çalışmaları

AKRAZ, Oktay (2008). “Dâstân-ı Gazavât-ı İmam Ali”, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi.

ATILAY, Ali (2020). “Kitâb-ı Hâver-nâme'nin Metindeşliği ve İncelenmesi”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.

ÇETİN, İsmet (1995). “Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenkleri”, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi

DEMİR, Rugeş (2019). “Manzum Hz. Ali Cenklerinden Yemâme Cengi Üzerine Bir İnceleme”, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi.

KAVLAK, Tuba (2018). “Şükrî: Hz. Ali ile Kahkaha Sultan Cengi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

KAYAOKAY, İlyas (2022). “Türk Edebiyatında Manzum Hz. Ali Cenk-nâmeleri ve Ayan-zâde İbrahim Şükrî'nin Kıssa-i Kan Kalesi ile Hikâye-i Hâver-zemin Adlı Mesnevileri”, Doktora Tezi, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi.

KEÇELİOĞLU, Sünbül (2008). “İslam Resim Sanatında Hz. Ali ve Hâvername” Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

KUŞ, Fatih (2019). “İki Kazak Cenk-nâmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Hayram Veli Üniversitesi.

ÖZDEMİR, Fuat (1974). “Dini Destanlarımızdan Kesik Baş ve Geyik Destanı”, Lisans Mezuniyet Tezi, Ankara Üniversitesi

ÖZFIRAT, Bayram (2016). “15. Yüzyıl Şairlerinden Muhammed’in Sîretü’n-Nebî’si”, Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

ÖZYURT, Mustafa (1995). “Dursun Fakîh ve Gazâvat-nâmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

ŞAHİN, Hatice (1989). “Tursun Fakîh: Gazâvat-nâme, Dil Özellikleri-Metin-Sözlük”, Yüksek Lisans Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi.

TAN, Bünyamin (2013). “Millî Kütüphane Yz A 3755 Numarada Kayıtlı Bir Mecmua İnceleme - Transkripsiyonlu Metin”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi

YAZICI, Neslihan (2005). “Tursun Fakî’nin Cumhûr-nâme Adlı Eserinin Metni ve İncelemesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

YAZICIOĞLU, Hayrünnisa (1937). “Maazoğlu Hasan’ın Cenâdil Kalesi Manzumesinin İmla, Fonetik, Gramer ve Mukayeseli Tetkiki”, Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi.

YILMAZ, Sibel (2006). “Gazavat-ı Emirü’l-Mü’minin ‘Ali, Der-Memleket-i Sind Bâ-Mukatıl Şah (Gramer, Metin, İndex)”, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi.

1.4.3. Makaleler

AKTAŞ, Şerif (2013). “Hz. Ali’nin Kan Kalesi Fethi Metninin Tahlili”, *Anlatma Esasına Bağlı Metinlerin Tahlili*, Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları, s.125-130

ASLAN, Namık (1995). “Bir Yazma Hikâye Mecmuası ve Kesikbaş Destanı”, *Milli Folklor*, Sayı: 28, s. 35-38

ASLAN, Namık (2016). “Hz. Ali Cenknemeleri Bağlamında Bir Eser (Destan-ı Ejderha ve Bazı Motifleri Üzerine)”, *Milli Folklor*, Sayı: 111, s. 208-219

AYAZ, Berna (2022). “Cenknâme Geleneğinde Hz. Ali İle İfrit Cengine Dair Yeni Bir Nüsha Hakkında Değerlendirme”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 37, s. 39-53.

AYKAÇ, Onur. (2017). “Hz. Ali-İfrit Cenginin Yeni Bir Nüshası”, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 15, s. 31-69.

BOYRAZ, Şeref (2003). “Dursun Fakih’in Umman Cengi Mesnevisinin Yeni Bir Nüshası: Cumhurnâme”, *Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri*, Sayı: 2, s. 215-274

ÇETİN, İsmet (1999). “Âşık Şenlik’in Salsâl Destanı Hakkında”, *Millî Folklor*, Sayı: 41, s. 9-13

DEVELİ, Hayati (2003). “Tursun Fakih’in Gazavatnâmesinin Yayımı Üzerine”, *Türklük Bilgisi Araştırmaları (Günay Kut Armağanı II.)*, Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü Yayınları. Cilt: 27, Sayı: 2, s. 33-39

ELÇİN, Şükrü (1995). “Kirdecî Ali’nin Kesik Baş Destanı”, *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı: 517, s. 64-68.

GALOTTA, Aldo (1991). “Salsâl-nâme”, *Turcica*, Sayı: 23, s. 175-190

GÜLEÇ, İsmail (2013). “Kan Kalesi Hikâyeleri ve Cevahir-zade’nin Manzum Kan Kalesi Hikâyesi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı: 65, s. 251-270

GÜMÜŞKILIÇ, Mehmet (2013). “Cumhur-nâme’de Hz. Ali’nin Özellikleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 24, s. 142-152

GÜZEL, Abdurrahman, TATÇI, Mustafa (1990). “Hz. Ali ile İlgili Bir Manzum Hikâye: Destan-ı Ejderha ve Hz. Ali’ye atfedilen bir eser: Emsal-i Hz. Ali”, *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, s. 67-89

İLHAN, Nadir (2019). “Oğuz Türkçesinin Kuruluş Metinlerinden Salsâl-namenin Paris Nüshası”, *Turkish Studies*, Cilt: 14, Sayı: 4, s. 1907-1924.

KAYA, Doğan (1991). “Sivaslı Âşık Noksani’nin Manzum Kan Kalesi Cengi”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 14, s. 146-160

KAYA, İdris Güven (1997). “Begpazarlı Ma’âzoğlu Hasan ve Cenâdil Kal’ası Gazavatnâmesi”, *Journal of Turkish Studies = Türklük Bilgisi Araştırmaları: Hasibe Mazioğlu Armağanı I*, Cilt: 21, Sayı: 1, s. 139-186

KAYA, İdris Güven (1997). “Beypazarlı Ma’âzoğlu Hasan’ın Feth-i Kal’a-i Selâsil Hikâyesi”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 9, s. 89-116

KAYA, İdris Güven (2003). “Gazavat-ı ‘Aremrem bin Musallat” *Journal of Turkish Studies = Türklük Bilgisi Araştırmaları: Kaf Dağının Ötesine Varmak II*, Cilt: 27, Sayı: 2, s. 357-372

KIZILTAŞ, Maşallah (2021). “Şairi Bilinmeyen Manzum Bir Hz. Ali Cenknâmesi: Hz. Ali’nin Melik İle Cengi”, *Edebi Eleştiri Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, s. 57-96

KOZAN, Ali ve BİLGİLİ Rumeysa (2013). “Hz. Ali’nin Menkıbevî Hayatına Dair Bir Destan: Destan-ı Ejderha ve İslâmî Dönem Anadolu Türk Kültürüne Yansımaları”, *Turkish Studies*, Cilt: 8, Sayı: 5, s. 465-490

KOZAN, Ali ve ÇELİK, Mehmet Yusuf (2014). “Kesikbaş Destanı ve Türk Kültüründe Kesikbaş’a Dair Yeni Bulgular”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 209, s. 177-207

ONUR, Samet (2019). “Ejderha Destanı’nın Yeni Bir Neşri (Salur Kazan, Sarı Saltuk ve Hz. Ali’nin Ejderhayla Cenklarının İlişkisi)”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 4, s. 687-723

ÖZDEMİR, Fuat (1975). “İlk Dinî Destanlar ve Kesik Baş Destanı”, *Folklor Araştırmaları Kurumu Yıllığı*, s. 127-129

SALUK, Reyhan Gökben. (2018). “Hz. Ali Cenknâmeleri ve Bir Metin: Esed İle Şâh-ı Merdân Cengi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı: 85, s. 71-85

ŞAHİN, Hatice (2007). “Tursun Fakih And His Gazavat-name”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 12, s. 121-132

UYANIKER, Nursel (2014). “Manzum Dinî-Kahramanlık Hikâyeleri Bağlamında Hz. Ali ile Kahkaha Sultan Cengi”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 12 s. 191-227

ZARİÇ, Mahfuz (2007). “Kirdeci Ali’nin Kesikbaş Destanı’nın Metin Merkezli Temel Halkbilimi Kuramları Açısından İncelenmesi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 22, s. 199- 216.

1.4.4. Bildiriler

AKMAN, Eyüp (2019). “Hz. Ali ve Mûkatil Cenginin Yeni Bir Nüshası: Kastamonu Nüshası”, *XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, s. 725-729.

BULUÇ, Sadettin (1964). “Dursun Fakih’in Gazavât-nâmesi”, *X. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler*, Ankara: Türk Dil Kurumu, s. 11-22.

İLHAN, Nadir (2016). “Oğuz Türkçesinin Kuruluş Metinlerinden Salsâl-nâme” XI. Milli Türkoloji Kongresi, 11-13 Kasım 2014, İstanbul Üniversitesi.

KAYAOKAY, İlyas (2021). “14. Asır Şairlerinden Nakîboğlu Taceddin’in Manzum Hz. Ali Cenfk-nâmesi: Dâstân-ı ‘Aden Der Hikâyet-i Hasan ve Hüseyin”, *Uluslararası Kosova Kültür, Sanat ve Multidisipliner Çalışmalar Kongresi*, Bildiri Kitabı, s. 97-147

ÖZTÜRK, Aslıhan (2018). “Bilinmeyen Bir Hz. Ali Cenknâmesi”, *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu*, Bildiriler Kitabı, s. 309-331

SARIKAYA, Erdem (2017). “Hz. Ali-Kahkaha Sultan Cenk-nâmesi”, *I. Uluslararası Bilimsel ve Meslekî Çalışmalar Sempozyumu, Ürgüp-Nevşehir Bildiri Tam Metinleri*, s. 272-279

TAŞKESENLİOĞLU, Lokman (2020). “Kesikbaş Destanı’nın Tespit Edilen Yeni Bir Nüshasına Dair Değerlendirmeler”, *Usbık 3.Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metin E-Kitabı*, s. 362-373

İKİNCİ BÖLÜM

İBRAHİM ŞÜKRÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

2.1. Hayatı

İbrahim Şükrî hakkındaki ilk bilgilere, mesnevilerinin kayıtlı olduğu mecmuanın sonundaki ketebe kaydından ulaşılmaktadır. Burada adı, nisbesi, baba adı ve memleketi kısaca ifade edilir. Mesnevilerdeki R.1302/ M. 1886 ve R. 1318/ M. 1902 tarihlerini de göz önünde bulundurarak pek çok biyografik kaynaktaki²⁴ ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde²⁵ tarama yaptık. Ancak Erganili Şükrî ve babası Molla Hüseyin Hilmî adında herhangi bir kayda rastlayamadık.

Şükrî'nin mahallî bir şair olabileceği düşüncesiyle Diyarbakır/Ergani üzerine yapılmış çalışmalara²⁶ müracaat ettik ve nihayetinde iki eserde şairin kimliğine dair az da olsa bir bilgiye ulaşabildik.

²⁴ Taradığımız biyografik kaynaklar şunlardır: Akbayan, Nuri (1996). Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî. C.1-6. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay. Albayrak, Sadık (1980). Son Devir Osmanlı Uleması C. 1-3, İstanbul: Medrese Yayınevi. Arslan, Mehmet (1994). Mehmet Siraceddin, Mecma'-i Şu'ara ve Tezkire-i Üdeba, Dilek Matbaacılık. İkinci, Ramazan (2019). Fâik Reşâd, Eslâf / Terâcim-i Ahvâl / Terâcim-i Ahvâl-i Meşâhîr, İstanbul: DBY Yayınları. Ergun, Sadettin Nüzhet (1945), Türk Şairleri, C. 1-4. Kutlar Oğuz, Fatma Sabiha- Koncu, Hanife- Çakır, Müjgan (ekitap) (2017). Mehmed Tefvik Kafiye-i Şu'arâ, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/56163,mehmed-tevfik-kafiye-i-su39arapdf.pdf?0> Özgül, M. Kayahan (2000). Son Asır Türk Şairleri-Kemâlî's-Şu'arâ, İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal, Cilt II, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. Saraç, M. A. Yekta (2016). Osmanlı Müellifleri, Bursalı Mehmet Tahir, 3 C. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Yayınları.

²⁵ “Ergani anahtar kelimesi ile yaptığımız taramalar neticesinde 2046 belgeye ulaşılmış ve şu belgeler incelenmiştir: “İbrahim Halil Efendi; 1289 Ergani Madeni doğumlu, Mültezim Mahmud Hilmi Efendi'nin oğlu” (BOA, DH.SAİDd. 100-285). “Vilayet ormanlarının hal-i intizama ircaı zımında Ergani Madeni Müdürü Şükrü Efendi'nin Orman Müdüriyeti'ne tayin kılındığı” (BOA, BEO, 2050-153678). “İstifa eden Ergani Madeni Rüşdiye Mektebi Muallim-i Sanisi Yusuf Sami Efendi'nin yerine mahallince imtihanla seçilen Hacı İbrahim Halil Efendi'nin tayini uygun görüldüğünden, kendisinin işe başlama tarihi ile Yusuf Sami Efendi'nin istifanamesinin Maarif Nezareti'ne gönderilmesi gerektiği” (BOA, MF.İBT. 14-16). “Ergani Madeni Muhasebecisi Şükrü Efendi'nin münhal bulunan İzmid Sancağı Muhasebeciliği'ne tayini” (BOA, İDH, 1264-99295). “Ergani Madeni'ne bağlı Şeteri Nahiyesi İbtidaisi Muallimliği'nden istifa eden Hüseyin Efendi'nin yerine Mustafa Efendi'nin atandığı” (MF.MKT, 565-41). “İlk açılacak bir muhasebeciliğe tayini hakkında Ergani Madeni Muhasebecisi sabık Şükrü Efendi tarafından verilen arzuhalin gereğinin yapılması” (BEO, 251-18815)

²⁶ İncelediğimiz mahallî kaynaklar şunlardır: Beysanoğlu, Şevket (1935). *Diyarbakır'da Gömülü Meşhur Adamlar*, Ankara: Neyir Matbaası. Beysanoğlu, Şevket. (1997). *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, C. 1-3. Ankara: San Matbaası. Güneli, Şerafettin (1966). *Bütün Yönleriyle Ergani*, Ankara:

Şerafettin Güneli'nin 1966 yılında neşrettiği *Bütün Yönleriyle Ergani* adlı kitapta, İbrahim Şükrî hakkında beş satırlık kısa bir biyografinin akabinde dört manzumesi (s. 40-41) yer almaktadır. Buradaki bilgiler, aynı ifadelerle Yaşar Hekimoğlu ve Enver Atılğan'ın birlikte hazırladıkları *Ergani* adlı kitapta da (s. 68) mevcuttur. Kitap, Güneli'nin eserinden bir yıl sonra 1967 yılında yayımlanmıştır. Güneli'nin bahsettiği Şükrî'nin “Ayân-zâde” olduğunu, babası şair Kemal Güneli'yi anlattığı bölümden anlıyoruz. R. 1324/ M. 1909 yılında doğan Kemal Güneli'nin annesi, Ayanzâde İbrahim Efendi'nin kızı Pembe Hanım'dır (Güneli, 1966: 42).

Şerafettin Güneli'nin İbrahim Şükrî ile bir akrabalık bağı olduğunu anlayınca kendisine ulaşmaya çalıştıysak da 2011 senesinde vefat ettiğini öğrendik. Şevket Baysanoğlu'nun *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları* adlı çalışmasının 3. cildinde (Baysanoğlu, 1997: 443), Şerafettin Beyin kardeşi olan 1946 doğumlu Prof. Dr. Zülküf Güneli adına rastladık. Kendisinin hayatta olduğunu *Erganiler Derneği* vasıtasıyla öğrenerek bir görüşme gerçekleştirdik. Nihayetinde hayatına dair çok az bilgi sahibi olduğumuz İbrahim Şükrî hakkında bazı yeni malumatlara ulaştık. Çalışmamızda bu görüşme neticesinde elde edilen bilgilerden istifade edilmiştir.

2.1.1. Adı ve Mahlası

Şairin iki eserinin yer aldığı mecmuanın istinsah kaydına göre tam adı İbrahim Şükrî'dir. Şükrî, ismini aynı zamanda mahlas olarak da kullanmıştır. Yöre halkı tarafından ise; “Molla İbiş” olarak tesmiye edilmiştir. *Kan Kalesi* mesnevisinde iki yerde, *Hâver-zemîn* mesnevisinde de altı beyitte şair, mahlasını zikreder:

Diler **Şükrî** İlâhî hâzretinden

İçir kaçre zülâl-i rahmetinden (Kan Kalesi, b.634)

Modern Matbaa. Güzel, M. Şeyhmus (2010). *Ergani Yürüyor*, İstanbul: Mart Matbaacılık. Hekimoğlu, Yaşar ve Atılğan Enver (1967). *Ergani*, İstanbul: Fatih Matbaası. Kadioğlu, İdris (e-kitap), *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,208593/ali-emiri-efendi--tezkire-i-suara-yiamid.html> Korkusuz, M. Şefik (1996). *Arşiv Belgelerinde Son Devir Diyarbakır Uleması*, İstanbul: Melissa Matbaası. Korkusuz, M. Şefik (2004). *Tezkire-i Meşayih-i Amid Diyarbakır Velileri I, II*, İstanbul: Kent Işıkları Yayınları. Korkusuz, M. Şefik (2009). *Cumhuriyet Öncesi Diyarbakır'da Maarif*, İstanbul: Kent Işıkları Yayınları. Kut, Günay (vd) (2014). *Ali Emiri, Mir'atü'l-Fevâ'id fi Teracimi Meşahir-i Amid: Diyarbakır Ulema ve Eşrafı*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları. Üzülmüş, Mustafa (2015). *Bilinmeyen Yönleriyle Ergani*, Diyarbakır: Doğu Matbaa. Üzülmüş, Müslüm (2005). *Çayönü'den Ergani'ye Uzun Bir Yürüyüş*, İstanbul: Ladin Matbaacılık.

Günehkâr bir gedâ **Şükrî** apunda
Eli boş yûzi ara ol apunda (Kan Kalesi, b.1598)

Diler **Şükrî** İlâhî azretinden
Bula her dem devâ-yı ayyibâtı (Hâver-zemîn, b.14)

İlâhî kemterinden **Şükrî** ulun
Anı her bir günâhın eyle mafûr (Hâver-zemîn, b.1091)

udâ'ya ıl tevekkûl **Şükrî** her bâr
N'idersin bu cihânda ânumânı (Hâver-zemîn, b.1519)

Ümîd kesme udâ'dan **Şükrî** her dem
Odur viren devâyı mazûn olma (Hâver-zemîn, b.2674)

Diler **Şükrî** apundan her devâyı
apundan ayrı yerde hî bulunmaz (Hâver-zemîn, b.4063)

Diler **Şükrî** İlâhî azretinden
İir atre biâr-ı rametinden (Hâver-zemîn, b.4485)

Şükrî; Arapa şükr kelimesine nisbet i'si eklenmek suretiyle oluturulmuş olup günümüzde Şükrü şeklinde telaffuz edilmektedir. Şair, yer yer mahlasını hüsn-i tahallüs sanatına uygun olarak tevriyeli kullanmıtır.

2.1.2. Doğum Tarihi ve Yeri

İbrahim Şükrî, Diyarbakır'ın Ergani ilçesinde doğmutır. Güneli'nin verdii bilgiye göre; H. 1259/ M 1843-44'te tevellût etmi ve ölünceye kadar ömrünü burada sürdürmütür. Elimizdeki bazı manzumelerinde airin memleketi Ergani Madeni'ne olan youn sevgisi görülür.

2.1.3. Ailesi

Yine mecmuanın istinsah kaydındaki bilgiye göre İbrahim Şükrî, Peygamber soyundan gelen bir seyyiddir. Ailenin nisbesi, “Ayân-zâde” olup babası Hüseyin Hilmi adında Erganili bir molladır. Prof. Dr. Zülküf Güneli, Ayân-zâde ailesinin “Türkmen olduğunu ve Semerkant civarlarından geldiğini” ileri sürmektedir.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla İbrahim Şükrî’nin Pembe, Melek, Hüseyin ve İbrahim Şükrü adında dört evladı olmuştur. İlk çocuğu İbrahim Şükrü’ye kendi adını vermiş olup Güneli’nin ifadesiyle “doksan yıldan fazla bir ömür yaşamış ve yakın tarihte” vefat etmiştir. Diğer oğlu Hüseyin ise Kutlu soyadını almıştır. Hüseyin Kutlu’nun oğlu Mükerrer Kutlu 1933 senesinde doğmuştur ve Ocak 2022 yılı itibariyle hayattadır. Kendisine ulaşip dedesi hakkında bazı bilgiler elde etmek istediyseniz de yaşlılığını ileri sürerek “hafızasında pek bir bilginin olmadığını” tarafımıza bildirmiştir.²⁷

2.1.4. Eğitimi ve Mesleği

İbrahim Şükrî’nin eğitimi hakkında pek fazla bilgimiz yoktur. O, “ömrünün tamamını Ergani’de İptidai ve Rüştiye mekteplerinde hocalık yaparak” (Güneli, 1966: 40) geçirmiştir. Bu bilgidен hareketle Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi’nde tarama yaptık ve bu konuda herhangi bir belgeye rastlayamadık.²⁸ Devlet arşivlerinde, muallim ve talebelerin bazı devam cetvelleri mevcuttur. Ergani’ye ait bulabildiğimiz beş devam cetveli belgesinde²⁹ İbrahim Şükrî adına tesadüf edemedik.

²⁷ Kendisinden E-Devlet sistemine girerek soyağacına bakmasını rica ettiyseniz de bu isteğimizi kabul etmemiştir.

²⁸ Bulduğumuz belgelerden biri BOA, MF.İBT. 2-4 yer numarası ile kayıtlı olup “Ergani Madeni’nde Maarif Nizâm-nâmesi’ne uygun olmadan açıldığı anlaşılan rüşdiyeye muallim-i sâni olarak tayin olunan Mehmed Şükrü Efendi’nin eski vazifesine iadesi ve rüşdiyenin sıbyan mektebine dönüştürülmesi” hakkındadır. Kanaatimizce H. 1289/ M. 1872 tarihli bu belgede yer alan Şükrî, İbrahim Şükrî değildir.

²⁹ “Ergani Madeni Rüşdiyesi’ne ait devam cetveli” (BOA, MF.İBT. 130-93). “Avine, Cizre, Silvan, Çüngüş, Ergani Madeni, Çermik, Eğil Rüşdiye Mektepleri’nin muallimin ve müstahdeminin devamına öğrencilerinin mevcuduna dair üç aylık hülâsa cetvelleridir” (BOA, MF.İBT. 127-41). “Ergani Madeni, Eğil Rüşdiye ve Bitlis dahilinde Siird Birinci İbtidai mektepleri bevab ve muallimlerinin devamları ile talebenin mevcudu ve saireye dair hülâsa cetvelleri” (BOAİMF.İBT. 126-45). “Ergani Madeni Rüşdiyesi görevlilerinin devamı, öğrencilerin mevcudu ve saireye dair 1312 senesi Mart, Nisan ve Mayıs ayları hülâsa cetveli” BOA, MF.İBT. 52-94). “Diyarbakır dahilinde Ergani Madeni’ne bağlı Palu Kazası Rüşdiye Mektebi muallimleri ve müstahdemi ile talebenin mevcudu ve saireye dair hülâsa cetveli” (BOA, MF.İBT. 49-67).

Yine M. Şefik Korkusuz'un (2009) *Cumhuriyet Öncesi Diyarbakir'de Maarif* adlı çalışmasında da böyle bir İbrahim Şükrî'ye müşahade edilmemiştir.

2.1.5. Tarikatı

İbrahim Şükrî, çevresi tarafından âlim, hoş-sohbet ve tasavvufî kimliğiyle tanınmıştır. Hangi tarikata mensup olduğu meçhul olup Hz. Ali cenklerini nazma çekmesi sebebiyle Bektaşî olma ihtimali daha yüksek görünmektedir. Elbette bu tür eserleri sadece bu tarikata mensup şairler kaleme almamıştır. Şükrî'nin seyyid olduğu müstensih tarafından ifade edilse de bugün hayatta olan torunu Mükerrerem Kutlu bu bilgiyi tasdik edememektedir.

2.1.6. Vefatı

İbrahim Şükrî, 77 yıl ömür sürdükten sonra R. 1336/ M. 1920 senesinde Ergani'de vefat etmiştir. Ergani Belediyesi mezarlıklar müdürlüğünden mezarına ulaşmaya çalıştıysak da herhangi bir kayda ulaşamadık.

2.2. Edebî Şahsiyeti ve Eserleri

2.2.1. Edebî Şahsiyeti

İbrahim Şükrî'nin kendi el yazısıyla yazdığı şiirlerini bir kitapta topladığını söyleyen Güneli, (1966: 40) bu şiirlerin, oğlu Hüseyin Kutlu'da olduğunu ifade etmiştir. Hüseyin Kutlu'nun oğlu Mükerrerem Kutlu, İbrahim Şükrî'nin bir divanının olduğunu ve 1950'li yıllarda bir su baskını esnasında kaybolduğunu ifade eder. Zülküf Güneli bu hususta şu bilgiyi verir: “O zamanda Artuklu soyadlı bir Ergani kaymakamı var idi. Kendisi böyle eski eserlere oldukça meraklı bir zattı. Bu eserlerin bazılarını kendisi almıştır.”

Bugün İbrahim Şükrî'nin elimizde dört manzumesi ve iki de mesnevisi bulunmaktadır. İbrahim Şükrî, kırklı yaşlarında mesnevilerini kaleme almış olup bu eserlerden aile efradının malumatı yoktur. Güneli'nin örnek olarak sunduğu manzumelerinden³⁰ ilki “Zülküf-i Nebî Zîşân Hazretlerine” başlıklıdır:

Ey Nebiyy-i dü cihân gör ki perîşân aglarız
Rûzgâr-ı çarh elinden sîne üryân aglarız

³⁰ Metinlerde dil ve ifade özelliklerine müdahale edilmeyecektir.

Nefs u şeytân sayd edüp dil-kesrimiz vîrânedir
Râh-ı nusret bulmaya dergâha gelmiş aglarız

Yakma nâr-ı firkat-ı firâk ile dil-hastemiz
Çünkü bahr-ı isyân içre gör bizi kan aglarız

İçmeden cām-ı ecelden kârubânı bekleriz
Leyki yolla korkulu biz şiddetinden aglarız

Câh-ı rihlettir bu dünyâ vasl-ı yârân isteriz
Düşmüşüz bâb-ı tabîbe ihtiyârsız aglarız

İstemez dil mâsivâyı illâh hûdur maksûdı
Andan özge yok enîs-i ‘âşuka karşı aglarız

Dest-gîr ol Şükrî’ye gerdûna minnet etmesin
Arzuhâlim sunuban sultâna nâlân aglarız

“Ağlarız” redifli bu gazeli, tasavvufî konuları işleyen bir nevi münâcât olup şiir tekniği bakımından zayıftır. Dikkat çeken husus Şükrî’nin 19. asır şairi olmasına rağmen -“sunuban” örneğinde olduğu gibi- arkaik unsurlara yer vermiş olmasıdır. Daha sonra ifade edileceği üzere her iki mesnevisinde de bolca arkaik öge kullanılmıştır. Hatta durum bize Şükrî’nin Eski Anadolu Türkçesi devri şairi olabileceği kanaatini de uyandırmıştır.

Diğer şiiri, “Uzunca Bir Övgünün Sonu” başlıklı olup mesnevi tarzında düzenlendiği görülür. Ancak sadece son bölümüne ait olabileceğini düşündüğümüz, mahlasın da zikredildiği üç beyte yer verilir:

Bilirsün şehrimiz Ergani şehri
Ebed vermesin ol şehre kehri

Bizim şehre her dem kerem kıl
İfagın ger irisın muhterem kıl

Kurbeti hab eyledi Şükrî
Hakk’ın tevhîdi kalbindeki fikri

Şükrî'nin bu manzumesinde ağız özellikleri de görülür. Memleketi Ergani'ye olan sevgisini dile getiren şairin bir sonraki şiiri “Ergani Rüştîye Mektebi İçin Düşürülen Tarih” başlıklıdır. Üç beyti kayıtlı olan manzumede, Şükrî'nin II. Abdülhamid'e karşı olan sevgisi müşahede edilir.

Bu tarih manzumesinin son beytindeki “ğarîk” kelimesinin ebced değeri 1310'dur. Son mısradan anlaşılacağı üzere ortaya çıkacak sayının üzerine sekiz (H harfinin ebced değeri) eklenmesi gerekir. Bu durumda R. 1318 /M. 1902 tarihi ortaya çıkar. Manzumenin ilk mısraındaki “âbâd oldu” ifadesinden mektebin ilk defa yapılmadığı, yeniden tamir ettirildiği anlaşılır. Tarihi bilgiler de bu manzumeyi doğrular niteliktedir. Yıldız'ın çalışmasında³¹ bu tamirin *Diyarbakır Vilayet Salnamelerinde* kayıtlı olduğu belirtilmiştir:

Hâleti neze erişti bil Naim Bey cânımız
Hizmetiyle oldu âbâd mekteb-i irfânımız

Ehl-i hayrın cümlesi verdi sadakat varın
Sâye-yi Sultân Hamîd'den arttı feyz-yâbımız

Târîhi her dem sa'âdet kavme olsun garîk
Ha ile vasl-ı nikâb olsa bulunur sâlimız

Şükrî'nin tarih düşürme sanatına bir ilgisinin olduğu, *Kan Kalesi* mesnevisinin son beytinden de anlaşılmaktadır. Güneli'nin (1966: 41) verdiği son şiir örneği “Latife Destanı” başlıklıdır. “humar gözler” redifli 11 beyitlik bu manzume, gazel tarzında kafiyeleşmiş olup hece ile nazmedilmiştir:

Humar gözler lale-zar humar gözler
Cüda düşmüş yarından kan aglar humar gözler

Geçti eyyamı bahar geldi seyfi gülizar
Lebi ahmer gül yanak yaş döker humar gözler

Geceler subh olunca sinelere üryan olur
Gülü ruhsare karşı ah çeker humar gözler

³¹ Yıldız, Hatip (2008) “Diyarbakır Valisi Mehmed Halid Bey'in Beş Yıllık İcraatı ve Hazırladığı Rapor” Osmanlı'dan Cumhuriyet'e (Ed: Bahaeddin Yediyıldız ve Kerstin Tomenendal), Diyarbakır Valiliği ve Türk Kültürü'nü Araştırma Enstitüsü Yayınları, s.396

Sine büryan didem kanlı yaşlar akıtır
Mestu hayran dil hazin haddi gül humar gözler

Yardan ayrı düşenin hali perişan olur
Sinesinde şem'eler yandırır humar gözler

Sinenin sırrı muyi mecruh etmiş çün anı
Hasretnüması için ah çeker humar gözler

Dil kasrı viranenin kandili aksi yanar
Lülü'ü mercanlar döker suph u şem humar gözler

Gitdi elden ihtiyar eyler vesle müdara
Şebi şemsin indelip üftade humar gözler

Sendeki bu cilveler niceki var ey gönül
Hasretinle terkeder vatanı humar gözler

Ya Rab al canımı ya vesle meram eyle
Bir dahi fırkatları çekmesun humar gözler

Şükriye yaran eyle ver devayı sıhhati
Dü cihanda görmesin yamanı humar gözler

Bütün bu manzumelerinde mahlas olarak kendi adı Şükrî'yi kullanmıştır. Bu şiirlerin tamamında sâde ve yalın bir Türkçe hâkimdir. Arkaik ek ve kelimelerin çokluğu, kimi ağız özellikleri göze çarpar. Şiirleri, edebî sanat kaygısından uzak olup Arapça ve Farsça terkipler basit düzeydedir. Teşbih ve istiareler klasik şiirimizde hemen her şairde görülebilen türdendir. Bu şiirlerin üslup özellikleri, her iki mesnevisiyle de aynı çizgidedir.

2.2.2. Eserleri

İbrahim Şükrî'nin elimizdeki dört manzumesi dışında iki de mesnevisi bulunmaktadır. Her iki eseri de aynı mecmuada kayıtlı olup muhtevası Hz. Ali cenk-nâmesidir. Mecmuanın şimdilik tek nüshasının olduğu tespit edilmiştir. Bu nüsha, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları'nda Yeni Gelenler bölümünde 4875 yer numarasıyla kayıtlı idi. Topkapı Müzesi daha sonra Cumhurbaşkanlığı Millî Saraylar Kütüphanesi'ne bağlanmış ve eser de Y.790 yeni yer numarasıyla tekrar

kaydedilmiştir. Mecmua, 225 mm boy ve 170 mm eninde olup kahverengi deri ve kırmızı bez cilt içindedir. Mesnevilerin yer aldığı mecmua 330 sayfadan müteşekkil olup 1-81. sayfalar arasında 1603 beyitlik “Kıssa-i Kan Kalesi” 84-330. sayfalar arasında da 4511 beyitlik Hikâye-i Hâver-zemîn” mesnevisi kayıtlıdır. Mecmuanın 82-83. sayfaları boş bırakılmıştır. Son sayfada da istinsah bilgileri yer almaktadır.

Mecmuanın müstensihi, Ergani Madeni redif ser-çavuşu Abdullah Avnî olup babasının adı Yüzbaşı Osman Efendi’dir. Mecmua oldukça kalitesiz bir kurşun kalemle rika hattıyla yazılmıştır ve kimi beyitler silik vaziyettedir. Cetveller de kurşun kalemle çizilmiştir. Eserin sonradan tekrar gözden geçirildiği anlaşılmaktadır. İlk 45 sayfasına hareke eklenmiş, mahlasın geçtiği yerlerin üstü çizilmiştir. Yine bazı beyitlerin üstü karalanmış bazı beyitler de beyit aralarına ve der-kenâra sonradan eklenmiş olup her sayfada 18-20 beyit kayıtlıdır. Çalışmamızın sonraki bölümünde her iki eserin de biçim ve muhteva yönünden detaylı tanımı ve incelenmesi yapılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNCELEME

3.1. KISSA-İ KAN KAL‘ASI ADLI ESERİN ŞEKİL VE MUHTEVA İNCELEMESİ

3.1.1. Şekil Özellikleri

3.1.1.1. Eserin Adı

Eserin adının *Kıssa-i Kan Kal‘ası* olarak ser-levhaya koyu mürekkeple sonradan yazıldığı anlaşılmaktadır. Kıssa; ibret verici hikâye anlamındadır. Şair, hikâye karşılığı olarak kıssa kelimesini kullanır:

Qışşayı biz burada şād idelim
Ba‘d-ezīn ol qalanı yād idelim (b. 630)

Kan Kalesi adını, kırmızı renkte akan Kan suyundan ve duvarındaki taşların renginden almaktadır:

Adı Qan qal‘asıdır ey şāh-ı dīn
Qatı şarb muhkem hışārdır ey emīn (b.358)

Gördi andan Qan qal‘asını revān
Bir kızıl şu‘ledurur ender-zamān(b.567)

Şanki yayılmış kızıl altun ile
Anıñ içün Qan dinilmiş ismine (b.568)

Dīvārının taşları qan taşıdır
Anın içün adı Qan qal‘asıdır (b.857)

Türk edebiyatında bu hikâyeyi işleyen diğer Kan Kalesi cenkleri de *Kıssa-i Kan Kalesi*, *Tevârih-i Kan Kalesi* gibi başlıklar taşımaktadır. Bazen de “Kahkaha Sultan’ı Helak Ettiği” şeklinde kaydedilmiştir. Kanaatimizce Hâver-nâme- Salsâl-nâme gibi Kahkaha Sultan cengi de Kan Kalesi hikâyesinden bağımsızlaşmış ve ayrı bir hikâye olarak ortaya çıkmıştır.

3.1.1.2. Yazılış Tarihi

Kan Kal'ası metninin sonunda 1306 tarihi kayıtlıdır. Bu tarihin Rumî yılı olma ihtimali yüksektir. Zira mecmuanın sonundaki istinsah tarihi Rumî takvimi işaret etmektedir. Mecmuanın istinsah tarihi R. 1318/ M.1902 olup aralarında 12 sene fark bulunmaktadır. R.1306/ M. 1890 tarihi, eserin istinsah tarihi olarak kabul edilebilir. İbrahim Şükrî, bu tarihte 47 yaşındadır. Mesnevinin son beytinin, eserin tamamlanış tarihini bildiren bir tarih beyti olma ihtimali vardır:

Ṭal'atından virdi revnaḵ ṣems-i tūḥ

Tārīḥiṅ pertāv ider der-lafz-ı ṣūḥ (b. 1603)

Bu beyitte yer alan “lafz-ı ṣūḥ” ifadesinin ebced değeri 1916’dır. Şairin ifadesine göre “tārīḥ” kelimesi “lafz-ı ṣūḥ” ibaresinden “pertav” yani uçmalı yani çıkarılmalıdır. “Tārīḥ” kelimesinin ebced değeri ise 614’tür. 1916’dan 614’ü çıkardığımızda 1302 kalır. Bu hesabın tesadüf olmadığını düşünmekteyiz. Buna göre R. 1302 / M. 1886 tarihi, eserin asıl yazılış tarihi olup dört yıl sonra da istinsah edilmiştir.

3.1.1.3. Nazım Şekli ve Türü

Eser, bu tarz manzumelerin genelinde olduğu gibi mesnevi nazım şekliyle tertip edilmiştir. Kan Kal’ası mesnevisi, Agâh Sırrı Levend’in mesnevi tasnifine göre, “konularını kutsal kitaplardan ya da Arap Fars edebiyatlarından almış anonim hikâyeler” (1967: 71-117); İsmail Ünver’in tasnifine göre, “okuyucunun kahramanlık duygusuna hitap eden, konusunu menkabelerden ya da tarihten alan mesneviler” (1986: 430); Ahmet Kartal’ın tasnifine göre de “okuyucunun kahramanlık duygusuna hitap eden ve içindeki cihad ruhunu canlı tutan mesneviler” (2013: 145-168). kategorisi içerisindedir.

Mesnevi, edebî tür olarak bir gazavat-nâme/ cenk-nâmedir. Klasik mesnevi tertibinden uzak olup sebep-i telif vb. bölümler yoktur. Şükrî, bu cenk-nâmesini yazmasından maksadının dua almak olduğunu eserinin sonunda bildirir:

Ḳırâ’atdan murâd ancak du‘âdır

Bu gün başa ise yarın saḡadır (1600)

Mesnevi, bir gazelin ardından doğrudan “âgâz-ı destân” bölümüyle başlamaktadır. Mesnevide gazel dışında farklı bir nazım şekline rastlanılmayıp sadece iki yerde gazel vardır:

1-14. beyitler: gazel

15-1229. beyitler: mesnevi

1230-1237. beyitler: gazel (benem redifli)

1238-1603. beyitler: mesnevi

Bu mesnevi, edebî tür ve tarzlar açısından zengin değildir. Yalnızca yer yer münâcât ve na't beyitlerine rastlanmaktadır. Yine bazı bölümler, menâkıb-nâme türü içerisinde de değerlendirilebilir.

3.1.1.4. Beyit Sayısı

Mesnevi, Türk edebiyatındaki diğer manzum Kan Kalesi metinlerine nazaran hacimli sayılabilecek nitelikte olup 1603 beyitten müteşekkildir. Kullanılan mürekkebin kalitesiz oluşundan yahut kurşun kalemle yazılmasından ötürü özellikle sayfa sonlarında yer alan pek çok kelime silik hâldedir. Yine 4-5. sayfalardaki altı beyit okunamamıştır. Müellifin tashihi esnasında sonradan der-kenâra beyit eklenmemiştir. Mesnevide, mevlidlerdeki tasliye/salavat beyitleri gibi bölümler arası geçişlerde bazı kalıp beyitlerin kullanıldığı müşahade edilir. Bu durum genel olarak çoğu cenk-nâmede müşterektir.

İlāhī ehl-i īmāna kerem kıl

İki cihān içinde muhterem kıl

Diler Şükrī İlāhī hâzretinden

İçir kâtre zülāl-i rahmetinden

Dilersen cān içinde tayyibâtı

Dü cihān sultānına vir şalâtı

Okeyup dinleyenini hem yazanı

Rahmetinle yarlıgağıl yā Ğanī

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilāt

Vir Muhammed Muştafā’ya şalavāt (b. 633-630)

Dilersen dü-cihānda tayyinātı

Virelim ol habībe çok şalātı

Okeyanı dinleyenini yazanı

Rahmetinle yarlıgağıl yā Ğanī

Diler nâzım İlâhî hâzretinden
İçir kaçre bihâr-ı rahmetinden

Cemî'-i ehl-i imâna kerem kıl
İki cihân içinde muhterem kıl

Cihânda çok günehkâr bende vardır
Ya benden özge bilmem kanda vardır

Diler nâzım İlâhî hâzretinden
İçir zerre bihâr-ı rahmetinden (b.1595-1597)

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
Vir Muhammed Muştafâ'ya şalavât
(1182-1186)

Dilersen dü cihânda tayyinatı
Şalāvāt vir habîbe bul necâtı

Okiyup diñleyeni hem yazanı
İki cihânda şād eyle sen anı

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
Vir Muhammed Muştafâ'ya şalavât
(1601-1602)

İlk 45 sayfadaki beyitler üzerine sonradan hareke eklenmiş, bazı beyitlere de şerh düşölerek bazı ibareler eklenmiştir.

3.1.1.5. Vezin

Mesnevide, iki farklı nazım şekli kullanılmıştır. Metinde asıl hikâyenin anlatıldığı bölümlerin vezni, remel bahrinin *fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbıdır. Geçiş beyitleri ve ilk bölümdeki gazel ise hecez bahrinin *mefâilün mefâilün feûlün* kalıbıyla nazmedilmiştir. Asıl hikâyenin anlatıldığı bölümlerde de bu vezin kullanılmıştır. Metinde ani vezin değişiklikleri söz konusu olup bazı beyitlerde şaşırtıcı şekilde iki farklı vezin dahi mevcuttur. Mesnevinin vezin dağılımı şöyledir:

Beyit Numarası	Kullanılan Vezin	Beyit Numarası	Kullanılan Vezin
1-37	mefâilün mefâilün feûlün	564	mefâilün mefâilün feûlün
38-39	fâilâtün fâilâtün fâilün	565- 632	fâilâtün fâilâtün fâilün
40-272	mefâilün mefâilün feûlün	633-635	mefâilün mefâilün feûlün
273-298	fâilâtün fâilâtün fâilün	636-1181	fâilâtün fâilâtün fâilün
299-324	mefâilün mefâilün feûlün	1182	mefâilün mefâilün feûlün
325- 331	fâilâtün fâilâtün fâilün	1183	fâilâtün fâilâtün fâilün
332	mefâilün mefâilün feûlün	1184-1185	mefâilün mefâilün feûlün
333-337	fâilâtün fâilâtün fâilün	1186-1590	fâilâtün fâilâtün fâilün
338- 339	mefâilün mefâilün feûlün	1591	mefâilün mefâilün feûlün

340- 349	fâilâtün fâilâtün fâilün	1592-1594	fâilâtün fâilâtün fâilün
350- 351	mefâilün mefâilün feûlün	1595-1601	mefâilün mefâilün feûlün
352	fâilâtün fâilâtün fâilün	1602-1603	fâilâtün fâilâtün fâilün
353-354	mefâilün mefâilün feûlün		
355-563	fâilâtün fâilâtün fâilün		

Mesnevîde, zihaf vb. aruz kusurları dışında bazı aksaklıklar da vardır. Yanlış kelime seçimi, eksik ve fazla yazılan heceler vezni bozmaktadır. Uzun soluklu tahkiye metinlerinde böyle kusurlar makul karşılanabilir. Ancak böyle hususlar eserin edebî değerini daha da düşürmektedir. Vezin hataları büyük oranda yanlış kelime seçiminden kaynaklıdır. Özel adlar ve sayı adları da çoğu zaman tefileyi bozmaktadır. Çalışmamızda tüm vezin aksaklıkları dipnotta belirtilmiş olup imale, zihaf ve medli ibareler italik şekilde metinde gösterilmiştir.

Geldi akşam gözine uyku gelmez (b. 44)
Çıkup taşra **Haydar** yâ Hâk didi ol (b. 52)
Selâm viridi didi Haydar ol zamân (b. 292)
Gelürken kapudâna uğradığın (b.343)
İdüp ‘ahd ü **peymânı** anda server (b.350)
Didi İblîs benim adım **Kayser**’dir (b. 416)
Niceleri Müslimân **niceler** kul (b. 419)
Ol gidince **Muhammed** iş idemez (b. 431)
Didi ‘aceb **gerçek** mi bunun sözi (b. 454)
Yüz **kırk** arşun boyı anıñ var idi (b. 466)
Gel imâna uş bu dem ya **cândan** giç (b.476)
Ne sebebeden bu diyâra **gelmişseñ** (b. 528)
Beş **gün** beş gice yürüdi ol İmâm (b. 556)
Tekmâl idüp **gitti** kal‘aya o şâh (b. 577)
Ta‘n iderler **sensiñ** her demde penâh (b.580)
Bozuldı tılısım geldiler beri (b. 623)
Gidiñ pâdişâhınıza söyleyiñ (b. 703)
Hoş buraya **gelüp** seni götürem (b. 722)

Alup bir fersah yiri gitdi revân (b. 785)
Ni‘met yidi cāmî rāhat oldu hem (b. 807)
Rûz **kıl** İslâm’ı **bunlara** yâ Ehad (b. 838)
Adı Kahkahâ **tañrılık** da‘vâsı (b.867)
Kimiñ kıızı **olduğın** eyle beyân (b.937)
Ol zâlim ‘anîd **tañrılık** da‘visi (b.942)
Şimdi nâr-ı **cahîmden** buldun emân (b.958)
Nâ-**maḥrem** oldıñ daḥı ğayrıya sen (b.968)
Varup andan bir **şahrâya** irdiler (b.990)
Gördi Haydar üç **yüz kırk** nerdübânı (b.1002)
İşimle meşhûr cihânda görünem (b.1050)
Yüz **kırk** arşun kâmeti vardır anıñ (b.1095)
Senden yigit yok mıdır işbu zamân (b.1147)
Toprak atsañ **düşmez** yirin üstüne (b.1164)
Yâ **Kahkahâ** yardım it *baña* didi (b. 1187)

Dört **biğ** kâfir virdi cānı ber-zemîn
(b.1229)
Atlar üzre **anlar** hāy [u] hūy ider
(b.1273)
Yüz **kırk** arşun idi kâmeti bilin (b. 1327)
Vir **nuşret** *bağa* yā Rabbü'l-‘âlemîn
(b.1477)

Bilmezlikle çayıra atı şala (b. 1495)
Ol çobana **ulaşdılar** bi't-temām (b.
1533)
Mel'ûnuñ **boğazı** tutdı şāh hemān (b. 1546)
Cümle aşhāb **bölük** bölük geldiler (b.
1574)

Bazı beyitlerde de fazla yahut eksik yazılan kelimeler söz konusudur. Bazı atıf terkipleri de imlada yoktur ancak söyleyişte mevcut olup vezni aksatmaktadır:

Gördi eltāf-ı Hayy u Qādīm (b. 597)
Dü cihānda olmayasın **qavm<-i> ‘āşī** (b. 518)
Didiler bizim **vilāyet<iğ>** adına (b. 666)
Adınız nedir ya bunda **var <mı>** işiñ (b. 760)
Didi Haydar *bu* hazīneyi **<yā>** Mucīb (b. 848)
Qal‘ağ<ız>a geldigime olma melûl (1057)
Toplayalım bahşış **<i>le** andan seni (b. 1067)
Zü'l-fiķār 'ı tutdı Cebrā'îl**<-i>** emîn (b. 1218)

Bazı kelimelerin ikili imlaları olduğu hâlde şair, vezni bozacak imlayı tercih etmiştir. En fazla “ejderhâ (ejdehâ)” ve “peygamber (peyâamber)” kelimelerinde bu durum görülür.

Pey<ğ>amberem dir imiş ol Muḥammed (b.183)
Pey<ğ>amberem diyü iddi‘ā ider (b.1099)
Heybetine tıramaz bir **ejde<r>hā** (b. 455)
Aşılıdır **ejde<r>hā** başı ‘ıyān (b.603)

Genel itibariyle şairin vezin kullanmada zayıf kaldığını söyleyebiliriz. Böyle tahkiye türü metinlerde basit kusurların olması, hemen her eserde görülebilen bir durumdur.

3.1.1.6. Redif ve Kafiye

Böyle tahkiye esaslı halk arasında anlatılan mesnevilerde, dinî-tasavvufî muhtevalı çoğu mesnevîde vezin gibi kafiye ve redif de ahenk unsuru olarak görülmez. Tam ve zengin kafiyeler ağırlıkta olup yarım kafiye daha az kullanılmıştır.

Zengin kafiye örnekleri:

Didi Hâyard sen bağa eyle helâl
İnşâ'allâh gelürem çekme melâl (b.375)

Bağa didi ol Ebü'l-Mu'cin hemîn
Şağ kol üzre gidesin ender-zemîn (b.403)

Tam kafiye örnekleri:

Şâh-ı Merdân şâzılık eyler o dem
Koydı kılıcı yerine anda hem (b.522)

Her ne zûrun var ise gel hamle kıl
Uş yakîn kaldı olacağsın hacîl (b.1180)

Yarım kafiye örnekleri:

Bağa lâyıķ degildir ey dilârâ
Sağa lâyıķ olanı virem aña (b.42)

Tutup Fîzâ o şâhlar ellerinden
Kesildi uş figânı dillerinden (b.72)

Harflerine göre kafiye çeşitleri (Saraç, 2018: 140) şu şekildedir:

1. Kafiye-i mücerrede: Yalnızca revî harfinin tekrar edilmesiyle oluşan kafiye çeşididir.

Çâder içre bulunmaz ins ü âdem
Açar çâder kapusını hemân dem (b. 261)

2. Kafiye-i mürekkebe: “Birden fazla ses benzeşmesinden meydana gelen kafiye olup kafiye revî dışında ridf (â, û, î), kayd ve te’sîs adı verilen kafiye harflerinden biri de tekrarlanır. Bu tekrarlanan harflerin çeşidine göre üç kafiye vardır.

2.1. Kafiye-i mürdefe: Revî yani son harften önce ridf yani â, î, û sesleri bulunan kafiyelerdir:

Yolı düşvâr buraya kırk gün temâm
Bir çay akar cümle kandır ya İmâm (b. 360)

Var yigirmi gün buraya ol hemîn
Müşkil işdir varmağıl Şâh-ı emîn (b. 361)

Hakk’ı bir bildiñ dîni kıldıñ kabûl
Ben şefâ‘at eylerim olma melûl (b. 959)

2.2. Kafiye-i mukayyede: Revî ve kayd harflerinden oluşan kafiye olup (Örneğin: Hüdâvend/ mânend) Kan Kalesi mesnevisinde bu kafiye çeşidine tesadüf edilmez.

2.3. Kafiye-i müessese: Revî harfinden önce dahîl, ondan önce de te’sîs harfi bulunan kafiyelerdir:

Didi kavmine ol kavm-i dalâlet
Olun âgâh bize geldi melâmet (b. 227)

Hemen her iki, üç beyitte bir “ayân-beyân”, “hemân-zamân-revân”, “hemîn-zemîn-emîn” gibi kalıp haline gelmiş kelimelerle kafiye yapılmıştır. Yine pek çok kafiye ve redif hatası göze çarpar. Gerek kelime hâlinde gerek ek halindeki redifler, çoğu yerde kafiye işlevinde kullanılmıştır:

[Didi] doğru disem cânım **efendim**
Muhalif eylerem olmaz **efendim** (b.271)

Civān *didi* ya çengi var mı gör-**señ**
Eger mağrib ve ger maşrîki gez-**señ** (b.269)

Türkçe kökenli ek ve kelimeler, kafiye ve redif olarak daha fazla tercih edilmiştir. Redif daha az kullanılmış olup her çeşit redif mevcuttur. Ek hâlindeki redifler ağırlıktadır:

a. Ek hâlindeki redif örnekleri:

Cehennemden hâlâş eyle cānı**ñı**
Cinān içre göresiñ sultānı**nı** (b.199)

Toprak üzre qaldırır çün başı**nı**
Mendil ile sildi Düldül yaşı**nı** (b.591)

Meydān içre cümle bî-hüş oldı**lar**
‘Aklı gidüp zār u hayrān qaldı**lar** (b.1209)

b. Ek+kelime hâlindeki redif örnekleri:

Muḥammed Muştafā’nın yüzini **ben**
Naşīb olur işidem sözüni **ben** (b.115)

Süvār olup pes andan gitdi **Ḥaydar**
Varup siyāh çādere yetdi **Ḥaydar** (b.260)

Böyle diyüp âteşe tapar **idi**
İt gibi dört yanını kapar **idi** (b.1019)

c. Kelime hâlindeki redif örnekleri:

İşidüp bu sözleri şād oldı**lar**
Ġam gününden cümle āzād oldı**lar** (b.337)

Kışsayı biz burada şād idelim
Ba‘d-ezīn ol kalanı yād idelim (b.630)

Aç şusuzlıktan *hâli* düşvâr **olur**
Tākati kalmaz ‘acāyib zār **olur** (b.748)

Bazı beyitlerde de kafiye bozulmaktadır. Bu durumun iki sebebi vardır. İlki yanlış kelime kullanımı, ikincisi de aynı ses olmasına rağmen farklı imlayla yazılmış olmasıdır. İkinci durum bize edebiyatımızdaki “abes-muktabes” tartışmasını hatırlatmaktadır. Kafiyein kulak esaslı olduğu durumlar daha ziyade halk şiirinde vardır. İlk türdeki kafiye hataları, şairin şekilden ziyade muhtevaya daha çok önem vermesinden kaynaklanır.

Mesnevide kafiyein aksadığı tüm beyitler şu şekildedir:

Didi şüretde arslan rengi kaplan
Bulunmaz mişli anıñ *dü* cihānda (b. 221)

Virmezem *aşa* emān *didi* ol it
Gitdi Haydar üstüne kavm-i pelīd (b. 469)

Uş elimden hem olasıñ sen halāş
Dü cihānda olmayasıñ kavm-i ‘āşī (b. 518)

Didi geldi buraya ol şāh-ı dīn
Güreşüben ikimiz atdı **beni** (b. 809)

Bī-çāreleriz nāra yakma bizi
Kamu muṭī‘iz saña mīr ü vezīr (b. 1028)

Gelmişem sizi kamu idem helāk
Māllarınız aluban cümle gidem (b. 1238)

Qahqahā görünce anı öyle hor
Leşkerine eyledi ol zūrı **bol** (b. 1338)

Ditredi anda zemīn ü āsumān
Virdi nuşret anlara Perverdigār (b. 1343)

İkinci gruptaki örneklerde ise; en fazla nazal nun ile nun seslerinin kafiye yapıldığı görülür. Bu durum, fahiş kafiye hatalarından sayılmasa da “abes-muktebes” tartışmasını hatırlatmaktadır:

Didi nire ‘Alī bunda gelecek
Hem Ebū’l-Mu‘cin Müselmān olacaḳ (b.335)

Beg didi nedir fiḡān eyler iseṅ
Varsa bir iş söyle baḡa anı sen (b. 414)

Ne sebebdan bu diyāra gelmişseṅ
Ḳıl baḡa beyān anı ḥulḳı ḡasen (b. 528)

Gelür iken her işi seyr eylesün
Görüp anı cānı ḡayrān eylesiṅ (b. 827)

İki cihān sultānı nikāḡlasıṅ
Ḥoş devāyı derdine ol eylesün (b. 963)

Şāḡ şıḡalar anda Ṭomrūc’uṅ biliṅ
Didi saḡa āferīn şad āferīn (b. 1122)

Ḳahḳahā daḡı Ḥālid’iṅ na‘rasın
Aldı anda pehlivānıṅ şadāsıṅ (b. 1300)

Baḡlayıṅ ḳapusını uş ḳal‘anıṅ
Girmesünler ḳal‘aya anlar hemīn (b. 1302)

Süvār olup geldi meydāna ḡabīs
Cevlān idüp er diledi merd-i pis (b. 1328)

Öldürür ‘alemdārını kâfiriñ

Akşam olunca kırar ender-zemīn (b. 1382)

Cānı gitdi ta cehenneme anıñ

Atdı elde kalanı ol şāh-ı dīn (b. 1423)

Genel olarak şairin vezin kullanımında olduğu gibi kafiye ve redif tercihlerinde de birinci sınıf şair olmadığını söyleyebiliriz.

3.1.1.7. Dil ve İmla Hususiyetleri

Mesnevi, daha evvel nesir hâlinde de kayda geçirilmiş birtakım olayların nazma geçirilmiş hâlidir. Halk için anlatılan bir hikâye olduğundan dili son derece sâde ve anlaşılır bir Türkçeyle nazmedilmiştir. Arapça ve Farsça terkipler çok az olup mevcut tamlamalar da alışılmamış bağdaştırma türünden değildir. Çoğu beyitte terkip dahi yoktur. Sadece bir beyitte basit düzeyde uzun tamlama vardır:

Didi Haydar sen işitmedin beni

Şīr-i Yezdān [u] Hudāvend [ü] Gānī (b. 1522)

Eserin en belirgin özelliği, pek çok arkaik kelime ve ekin kullanılmış olmasıdır. Taşdığı dil özellikleriyle mesnevi, Eski Anadolu Türkçesi devri eserleri andırır. Mesnevide görülen Eski Anadolu Türkçesi devrine ait eklerin başında zarf-fiil eki olan “-uban/üben” gelmektedir. Bu kadar fazla arkaik unsurun olmasının belki de en önemli sebebi, İbrahim Şükrî’nin daha evvel o devre ait bu tarz eserleri okuyup tesiri altında kalmış olmasıdır. Zira sözlü kültür ürünleri olduğu için arkaik unsurlar kendisini muhafaza etmiştir. Arkaik ek ve kelimelerin bazı beyitlerde değiştirilmiş olduğunu düşünüyoruz. Zira bu bozulma vezinde kendisini ele vermiştir. Bu durum şairin etkilendiği başka bir Kan Kalesi metninin olduğu fikrini akla getirmektedir:

- **ñiz**: II. çokluk şahıs emir eki (b.740)

- **ğıl/gil**: II. tekil şahıs emir kipi (b.240, 361, 402, 404, 686, 1036, 1045, 1124, 1130, 1169, 1183, 1282, 1320,

-uben/üban: zarf-fiil eki, (b.46, 108, 126, 150, 251, 325, 363, 368, 398, 425, 449, 534, 648, 654, 682, 741, 806, 809, 898, 953, 970, 1001, 1021, 1071, 1087, 1189, 1238, 1267, 1287, 1323, 1357, 1386, 1425, 1431, 1439, 1440, 1485, 1539, 1555, 1567)

-vüz/vuz: I. Çoğul şahıs eki (b.682)

-cileyin/ -cılayın: -nın gibi (b.705, 728, 1521)

-durur/dürür: III. tekil şahıs eki, (b.109, 567, 695, 754, 764, 836, 952, 1438)

-e gerek: 3.tekil şahıs gereklilik (b.871)

-updur: Zarf-fiil eki (b. 196)

-ü: zarf-fiil eki (b.709)

-ı: belirtme hali eki (b.316, 1064, 1300, 1363)

Yine mesnevide pek çok arkaik kelime bulunmaktadır:

arķıru çal- : düze vurmak ? (b.484)

ayt- : söylemek (b.437, 1579)

barķ: ev, (b.790)

batman: ölçü birimi (b.1189)

bögöl-(b.1257, 1270)

egni: arka, sırt, (b.510)

etmek: ekmek, (b.1077)

ķamu: hepsi (b.621, 843, 867, 1162, 1238, 1447)

ķancarı: nereye (b.141, 340, 355, 734, 1044)

ķangı: hangi (b.642, 1545)

ķırgıl: kır tüylü (b.222)

kendüzine: kendisine (b.226)

giğ: geniş (b.64)

kimesne: kimse (b.501)

ķoc- : sevinmek (b.135, 316, 524, 554, 1287, 1570, 1572)

ķaçu: saçı saçmak (b.1210)

sekreş- : sıçramak (b.1540)

şığa- : sıvamak (b.506)

şıy- : bozmak (b.34)

şāz/ şāzılık: mutluluk (b.522, 578, 706, 876, 1084)

şuları: şunlar, (b.70)

ķamu: cehennem (b.1447)

ķaķa: hayret, dona kalmak (b.118, 125, 291, 502, 1022)

ķapşur-: (b.420)

ķaşra: dışarı (b.45)

uş: işte, şimdi, (b.72, 77, 95, 110, 129, 151, 216, 229, 238, 243, 249, 297, 352, 357, 366, 382, 395, 427, 465, 475, 476, 502, 518, 573, 578, 586, 596, 620, 670, 683, 694, 702, 732, 733, 750, 762, 769, 783, 786, 813, 833, 1000, 1010, 1042, 1051, 1072, 1090, 1094, 1096, 1100, 1116, 1117, 1121, 1134, 1143, 1145, 1154, 1176, 1180, 1202, 1208, 1237, 1239, 1257,

1266, 1283, 1284, 1301, 1302, 1315, **yazı:** ova, sahra, (b.645)
1357, 1389, 1404, 1464, 1475, 1467, **yitür- :** (b.1196, 1311,)
1516, 1523, 1535, 1536, 1556)

Mesnevide bazı kelimelerin yazımında Eski Anadolu Türkçesi devrinin ses özellikleri görülür. Özellikle kelime başında d’li olması gereken kelimelerin t şeklinde yazıldığı görülür. (toptolu, tag, taldı, tolmuş, turdı, togrı, tagladı...) Elbette 19. asır eserlerinin genelinde bu imla görülür. Yedi rakamı şeddeli olarak “yeddi” şeklinde E.A.T. devrindeki gibi imla edilir. “giç-, vir-, nire, giniş“ örneklerinde olduğu gibi kelime kökündeki “e” sesleri “i” ile imla edilmiştir. Metnin harekeli bölümleri, dil özelliklerini daha detaylı yansıtmaktadır. Özellikle düz ünlülü olması gereken bazı ek ve kökler, yuvarlak ünlüyle imla edilmiştir. Bazı örnekler şöyledir: Eyü (b.1067); şaru (b.156); puñar (b.159); incü (b.924); berü (1036); aluram (b.162) habîbidür (b.194); getürüp (b.202); alugeldim (b.243) gibi...

Mesnevide bazı kelimelerin yazımında ikili imlalar fazladır. Örneğin “nereden” (b. 176) kelimesi sonraki beyitte “nireden” (b.177) şeklinde de imla edilmiştir. “Çayır” kelimesi “ça’ir” (b.257) şeklinde de imla edilmiştir. Pehlevân-pehlüvân; “yeddi-yidi”; “eylesün-eylesin”; içeri-içerü” gibi...

Mesnevide dil özelliği olarak bazı ayetlerden iktibas yapılmış olup Türkçe meal dışında hadis görülmemektedir:

Aşk ile ağlar katı oldı zebûn

Hem didi “innâ ilayhi râci’ün”³² (b.583)

“Kün”³³ diyince Hâk yaratdı ‘âlemi

Halk idüp andan nice biñ âdemi (b. 853)

“Fe yekûn”³⁴ dir ise ol Zü’l-Celâl

Bir dem içre mahv ider ‘âlî-kemâl (b.854)

³² “Bizler, Allah için varız ve muhakkak O’na döneceğiz.” (Bakara, 256)

³³ “Ol der ve olur” (Bakara, 117; Ali İmran, 47 ve 59; Enam, 73; Nahl, 40; Meryem, 35; Yasin, 82; Mumin, 68)

³⁴ “Ol der ve olur” (Bakara, 117; Ali İmran, 47 ve 59; Enam, 73; Nahl, 40; Meryem, 35; Yasin, 82; Mumin, 68)

Mesnevi, sanat kaygısı taşımadığı için beyitlerde düz bir anlatım hakimdir. Edebî sanatlar basit düzeydeki teşbih ve istiarelerle sınırlı kalmıştır.

3.1.1.8. Nüsha Tavsifi

Mesnevi, Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar Kütüphanesi, Topkapı müzesi Y.790 yer numarasıyla kayıtlı olan 330 sayfalık mecmua içerisinde 1-81 sayfaları arasında kayıtlıdır. 225x170 mm ölçülerinde, kahverengi karton kapak içerisinde bulunan eser, rika hattıyla yazılmış olup her sayfasında 20 beyit kayıtlıdır.

Kıssa-i Kan Kal'ası başlıklı mesnevinin sonunda R.1306/M. 1890 istinsah tarihi bulunmaktadır. Müellifi, Erganili Ayân-zâde Molla İbrahim Şükrî b. Hüseyin Hilmî, müstensihî yine kendi çevresinden Ergani Madeni redif ser-çavuşu Abdullah Avnî b.Osman'dır. Kalitesiz bir mürekkeple yazılan eserin ilk 45 sayfasına sonradan hareke eklenmiştir. Bazı beyitler mürekkebin silinmesinden yahut kurşunla yazılmasından ötürü okunamamaktadır. Toplam 1603 beyitten müteşekkil mesnevinin ilk beyti:

‘Aceb bülbül bu efgânın nedendir

Umarsın gülden armağan nedendir

son beyti:

Tal‘atından virdi revnağ şems-i tüh

Tārîhin pertāv ider der-lafz-ı şüh

3.1.2. Muhteva Özellikleri

3.1.2.1. Mesnevinin Özeti

Günlerden bir gün Sa’d b. Ubâde, Hz. Ali’nin evine gelir ve ona düğünün olduğunu söyleyerek onu davet eder. Sa’d gidince Hz. Ali düşünmeye başlar ve yüzü kızarır. Bu durumu gören eşi Hz. Fatıma ne olduğunu sorar. Hz. Ali, elinde hediye olarak verebilecek bir mâlının olmadığını söyler. Hz. Fatıma “canım sana feda olsun” diyerek annesi Hz. Hatice’den kalan süslü gerdanlığı hediye olarak vermesini teklif eder. Hz. Ali, “sana layık olanı hediye olarak vermem doğru değildir” der ve bu teklifin uygun olmayacağını bildirir.

Gece vakti gelince Hz. Ali'yi uyku tutmaz ve etrafında gezinir. Hz. Fatıma ve oğullarına uyumalarını söyler. Kendisi de namaz kıldıktan sonra biraz uyur. Sonra uyanarak silahını kuşanır ve Döldöl'e binerek yola çıkar. Ganimetlerle dönebilmesi için Allah'a yakarır. Hz. Fatıma uyanır ve Hz. Ali'nin yanında olmadığını görünce feryat edip ağlar. Hasan ve Hüseyin'e babalarının gittiğini söyler ve hepsi birden ağlaşır. Sahabeler ve Hz. Peygamber, namaza gittikleri vakit Hz. Ali'yi her zamanki yerinde göremezler. Bu sırada Hz. Fatıma, cariyesi Fizza'ya oğullarını alıp dedeleri Hz. Peygamber'e götürmesini söyler. Hz. Peygamber, torunlarını görünce mutlu olur ve neden ağladıklarını cariye Fizza'dan sorar. Fizza, babalarının kaybolduğunu anlatır. Bunu duyan Hz. Peygamber kederlenir ve etrafındakilere "her kim Hz. Ali'den haber verirse benimle cennete girsin" diye şefaatte bulunur.

Bu sözü duyan Hâlid b. Velid, meydana çıkarak Hz. Peygamber'den destur ister. Hz. Peygamber ona bu görevi tevdi eder ve bir miktar altın vererek dua eder. Hâlid, hazırlıklarını tamamladıktan sonra gecenin yarısında yola çıkar. Hz. Peygamber, kızı Fatıma'nın yanına giderken Döldöl'ün izini takip eder. Döldöl'ün doksan adım sonra uçtuğunu fark edince Hz. Ali'nin türlü ganimetlerle geri geleceğini anlar. Fatıma'nın evine gidince Ali'nin neden kendisinden habersiz gittiğini sorar. Fatıma da Sa'd b. Ubâde'den düğün davetiyesi aldıklarını, malı, pulu olmadığı için Ali'nin gamla dolduğunu, uykuya daldıklarında haber vermeden gizlice gittiğini söyler. Hz. Peygamber, Ali'yi Allah'a emanet ettiğini söyleyerek kızını teselli eder ve sevindirir.

Hâlid, üç gün yol aldıktan sonra yolda bir çobana rast gelir. Çoban kendi kendine "Muhammed'in yüzünü görmek, sözünü dinlemek nasip olsun, bu kâfirler elinden eyvahlar olsun" diyerek inleyip ağlamaktadır. Çobanın bu hâline şaşırان Hâlid, selam vererek koyunların sahibini ve neden feryat ettiğini sorar. Hâlid'in güzel yüzünü görünce durumu anlatmaya başlar. Çoban, adının Ömer olduğunu, bir imansızın çobanlığını yaptığını söyler. Kendisi, Hz. Peygamber'i rüyasında görmüş ve ona iman etmiştir. Bu durum imansız sahibinin kulağına gidince üç yüz defa dövölüp zindana atılır. Bir sene zindanda kaldıktan sonra sahibi kendisine "Muhammed Medine'de, sen buradasın bu aşkın neden artmaktadır" diye sorulur. Muhammed'in adını ona yasaklar ve bir daha duyarsa onu öldüreceğini söyler. Çoban Ömer, bu hikâyesini anlatınca Hâlid gözlerinden öperek kendisini

beklemesini, onu muradına kavuşturacağını söyler. Ömer, ona kim olduğunu sorunca Hâlid kendisini tanıtır ve maksadının Ali’yi bulmak olduğunu söyler. Ömer, bir vakit koyun otlatırken dağda heybetli, gözlerinden şimşek atan bir atlı görüp korkarak gizlendiğini bildirir. Bunu duyan Hâlid, yola koyulur ve Döldül’ün dağda izine rast gelir ve yoluna devam eder.

Medine’den yola çıkan Hz. Ali, dört günlük yolun ardından çayırı ve suyu bol, üstünde altı yüz çadır olan bir dağa gelir. Buradaki sayısız at ve katırı görünce ganimet vaktinin geldiğini anlar. Pınarın başına gidince Döldül’ü çayıra salar ve abdest alıp namaz kılar. Eğer Müslüman olurlarsa bu halka zarar vermeyecek, olmazlarsa kan döküp ganimet alacaktır. Hz. Ali, acıkır ve pınar başında uyuya kalır. Cariyenin biri suya gelince Ali’nin yattığını görür. Korkudan elindeki desti yere düşer ve Hz. Ali uyanır. Kıza korkmamasını, kimsenin malına, namusuna tama etmediğini söyleyerek suyunu doldurmasını ister. Bu sözleri duyan cariyenin akli başından gider ve utanarak eli bağlı şekilde Ali’ye selam verir. Ona, böyle bir yiğidin buralarda görülmediğini, nereden geldiğini sorar. Hz. Ali, cariyeye neslini, kim olduğunu ve dinini anlatır. Cariye, kendi din büyüklerinin Hz. Muhammed için büyücü dediğini, ona inanmadıklarını söyler. Ancak içlerinde sadece bir ulu ruhban Hz. Muhammed’i tasdik etmekte ve ona inanmaktadır. Hz. Ali, bu sözleri işitince Hz. Peygamber’i medhe başlar ve cariyeyi İslam dinine davet eder.

Cariye, sadakatle şehadet getirerek Müslüman olur. Hz. Ali bu duruma sevinerek cariyeye İslam’ın ve namazın erkânını anlatır. Daha sonra cariyeden bu diyarın sahibinin kim olduğunu sorar. Cariye, ulu beylerin cariyesi olduğunu söyleyerek ona sahip olduğu mâlları hakkında bilgi verir. Hz. Ali, cariyeyi beylere göndererek onları İslam’a davet eder. Cariye, Hz. Ali’nin elini öperek ağasına gelip durumu anlatır. Ağa, Hz. Ali’nin heybetini ve sözlerini işitince korkudan bayılır. Kendine gelince halkına, “başınızın çaresine bakın” diyerek hazırlıklı olmalarını emreder. Korkan halk, ne yapacağını bilemez ve danışmak için ruhbanı giderler. Keşiş, gelenlere Hz. Ali’den kaçışın mümkün olmadığını söyleyerek Hz. Ali’ye bir kap yemek götürmelerini tavsiye eder. Eğer o yemeği yerse size dokunmaz, yemezse canınızı alacaktır der. Cariye yemeği alıp Hz. Ali’nin önüne getirir. Ali, bu yemeği beyin gönderip göndermediğini sorunca, cariyeye melikten emir aldığını söyler. Bunun üzerine Hz. Ali, yemek yediği yere zarar vermeyeceğini söyleyerek onları bağışlar.

Hız. Ali, yemeği yedikten sonra Hakk'a şükür ederek akşam yola koyulur. Yolda tekrar susayıp acıkan Hız. Ali'nin karşısına bir dağ çıkar. Dağın tepesine üç günde varır ve geniş bir çayırılıkla karşılaşır. Burada kıızıl ve siyah iki tane güzel çadır görür. Çadırların önünde atlar bağlıdır ve içlerinde iki tane de kıız vardır. Hız. Ali, Düldül'ü çimenliğe salarak sahrada bulunan bir ağacın altına dinlenmeye gider. Daha sonra siyah çadıra gelip girer ve kimseyle karşılaşmaz. Çadır içinde altın, gümüş, pek çok cevher ve mâl vardır. Hız. Ali, kıızıl çadırı da görmeye giderken içeriden bir çenginin sesi gelir. Yanındaki genç adam, çengiye bir soru sormak ister. Genç adam, doğuda ve batıda kendisi gibi bir yiğidin olup olmadığını kııza sorar. Kıız, doğru söylerse muhalif konumuna düşeceğini ve öldürülebileceğini söyler. Genç adam, kendisine bir şey yapılmayacağını sözünü verince, Medine'de Haydar adlı bir pehlivanın olduğunu bildirir. Kendisine emir verilirse Haydar'ı çağırabileceğini de genç adama ifade eder. Genç adam, Medine ile bura arasında kırk günlük mesafe olduğunu, böyle bir şeyin mümkün olamayacağını belirtse de kıız "eğer gelmezse beni öldürün" diyerek karşılık verir. Genç adam, kııza bu izni verir ve kıız "yetiş ya cihanın aslanı, beni utandırma" diye bağırmaya başlar. O sırada Hız. Ali, dışarda beklerken bu sözü işitir ve çadırın içine girer. Genç adam, karşısında Hız. Ali'yi görünce hayretten kıpkırmızı kesilir. Hız. Ali, tahtın yanındaki güzel kıızı ve üzerindeki aslan gibi duran delikanlıyı görünce onların doğru yolu bulmaları için Allah'a dua eder ve onlara selam verir.

Genç adam kendine geldikten sonra Hız. Ali'ye, "cin misin peri misin insan mısın bize söyle, nereden geldin?" der. Ali de "beni siz çağırdınız, beni her kim nerede çağırırsa orada hazır olurum" cevabını verir. Bunun üzerine genç adam, Haydar'a askerleriyle güreşme teklifinde bulunur. Kim kaybederse, kazananın dinine girecektir. Hız. Ali, bu teklifi kabul eder. Genç adam erlerine, "kim güreşecek?" diye sorunca Hız. Ali, kendisinin bizzat er meydanına gelmesinin uygun olacağını söyler. Teklifi kabul eder ve böylece güreş başlar. Hız. Ali, genç adamı havaya atıp yere çalınca, genç adam, Ali'nin dininin Hak dini olduğunu anlar ve iman etmek ister. Hız. Ali, ona şehadet sözlerini tekrarlatır ve İşlam'ın şartlarını kabul etmesini söyler. Bu genç adamın adı Muhsin iken, Hız. Ali onun adını Ebû'l-Mu'cin olarak değiştirir. İki de böylece çadıra dönerler. Kıızlar Hız. Ali'yi görünce ayaklarına kapanır. Mu'cin kıızlara, "Allah'a iman ediniz" deyince kıızlar zaten iman ettiklerini söyler.

Onlar, 40 gün evvel Hz. Muhammed'i rüyalarında görmüş ve iman etmişlerdir. Hz. Peygamber, kızların rüyasına girerek kendilerine Ali'nin geleceğini, Mu'cin'in Müslüman olacağını, Ali geldiği zaman onu çadıra çağırmalarını bildirmiştir. Mu'cin ve Hz. Ali bu sözleri işitince mutlu olmuşlar ve yemek yiyip şükür etmişlerdir.

Mu'cin, Hz. Ali'ye neden yolculuk yaptığını sorunca Ali, başından geçenleri anlatır. Mu'cin, sayısız mâl olduğunu, Sa'd'a armağan olarak götürmesi için kendisine vereceğini söyler. Bu teklif karşısında Hz. Ali, "Müslüman olmanız yeterlidir, mâl için asla gam yemem" diyerek Müslümanlardan ganimet almayı uygun bulmaz. Mu'cin'e mâl çok olan bir kalenin var olup olmadığını sorar. Mu'cin de Hz. Ali'ye Kan Kalesi'nden bahseder. Kan Kalesi, eşi benzeri olmayan, zor ve sağlam bir kaledir. Önünden kan renginde bir çay akar ve kırk günlük mesafe uzaklığındadır. Yolun yarısında (yirmi günlük mesafede) yarısı katran, yarısı kan akan büyük bir nehir vardır. Orada binlerce kişi yaşamaktadır ve kimse orayı geçememektedir. Mu'cin ne söylediyse de Hz. Ali'yi bu kararından geri döndüremez ve çaresiz yolu ona gösterir. Hz. Ali, geri gelmediği takdirde Hz. Peygamber'e ve ailesine haber vermesini Mu'cin'den ister.

Hz. Ali, herkesle vedalaştıktan sonra Kan çayı yoluna doğru ilerler. Yedi gün yedi gece yol gittikten sonra bir koca ihtiyara rast gelir. İhtiyar, Ali'ye selam vererek "hoş geldin" der ve onu gördüğü için Allah'a şükre başlar. Haydar, ihtiyara "ey koca köpek, adımı nerden bildin, kimsin sen?" diye sorunca, adının Mücahid olduğunu, bir mağarada yalnız yaşadığını ve altı yüz yaşına erdiğini söyler. Kendisi, gece gündüz ibadet ederken bir gece bir ses duyar. Hz. Ali'nin geleceği ve ona Kan suyu yolunu göstermesi gerektiği kendisine söylenir. Haydar'ın elini öperek yola koyulurlar. O lanetli ihtiyar, doğru yolu göstermek için önden gitmiştir. Hz. Ali, Mu'cin'in sözünü hatırlayarak, ihtiyarın gittiği yolun yanlış olduğunu söyler. İhtiyar da bu yolun Kan suyuna giden kestirme bir yol olduğunu belirterek Ali'yi kandırır. Hz. Ali, "Allah senden razı olsun" diyerek bir gün bir gece yol giderler. Bir dağın başına eriştiklerinden karşılarında bir hisar belirir.

Hz. Ali, önde giden ihtiyarın kaybolduğunu görür ve bu duruma şaşırır. İhtiyarın aslında İblis olduğunu, kendisini hileyle tuzağa çektiğini anlar. İblis de doğrudan kaleye gitmiş ve kalenin beyine feryada başlamıştır. Bey, İblise kim

olduğunu ve burada ne aradığını sorar. İblis, adının Kayser olduğunu ve Kudüs'ten geldiğini, İsa Peygamberden, Hz. Muhammed'in Medine'de olduğunu öğrendiğini söyler. Nice beldelerin Müslüman olduğunu, zulme uğradığını İblis anlatır. Hz. Muhammed'in amcası oğlu, güçlü, kahraman Ali'nin bu kale önünde olduğunu beye bildirir. Hz. Ali'yi hileyle kaleye götürüp şehre haber vermesini, şahın onu öldürmesi gerektiğini, Hz. İsa'nın kendisine buyurduğunu belirtir. Kale şahı, Hz. Ali'yi öldürerek Hz. Muhammed'in bir dalını kesmiş olacak ve böylece Hz. İsa'nın rızasını kazanacaktır. İblis böyle çeşitli vaatlerle beyi ikna eder. Bey, üç yüz bin erle tek başına olan Hz. Ali'nin karşısına çıkar. Hz. Ali, Allah'a dua eder ve yardım ister. Düldül'e binerek nara atıp kâfirlerle cenge başlar.

Bu kale beyinin adı Toraka Zengî'dir. Hz. Ali'nin büyük cengini görünce korkar. Kardeşi olan uzun boylu heybetli, askerlerinin başı Tama Zengî'ye Ali'yi getirmesini emreder. Hz. Ali'nin karşısına çıkan Tama Zengî, ona kendisiyle gelmesini söyler. Hz. Ali, ona kulağının işitmediğini, yakından söylemesi gerektiğini belirterek Tama Zengî'yi yanına çekmeye çalışır. Tama Zengî, bundan şüphelenir ve kaçıp abisi Toraka Zengî'ye gelir. Abisine, Hz. Ali'nin heybetinden korktuğunu söyleyince Toraka sinirlenir ve ona hakaret eder. Toraka, bu kez amcası oğlu Kumrı'ya bu görevi verir. Kumrı, Hz. Ali ile cenge başlayınca belalı bir işe kalkıştığını anlar. Geri döndüğü vakit tüm itibarının gideceğini bilen Kumrı, cenkten kaçmaz. Hz. Ali, Zülfikar'ı eline alır ve onu imana davet eder. Cenge devam eden Kumrı'yı havaya atar ve düşerken onu öldürür. Bu durumu gören kâfir askerleri, korkuya kapılır. Karşısına çıkan herkesi kılıçtan geçiren Ali'nin karşısında durulamayacağını anlarlar. Naralar atıp tekbir getirerek beş yüz kâfiri Düldül'üyle helak eder. Zülfikar'la askerleri kıra kıra kale kapısına kadar dayanır. İçlerinden bir asker, durumu Toraka'ya haber vermek için gider.

Toraka mâlının ve tahtının gideceği korkusuyla ne iş edeceğini bilemez. Düşünürken kalbine merhamet gelir ve Hz. Ali'nin dinine girmek ister. Rahmet melekleri gelip göğsünü sıvazlar ve kalbine nur dolar. Böylece atına binip Hz. Ali'nin yanına gider. Ali'ye bu askerlerin ne kabahati olduğunu, neden onları öldürdüğünü sorarak kendisine Hz. Peygamber'i anlatmasını ister. Hz. Ali, Hz. Peygamber'in vasıflarını överek Toraka'yı imana davet eder. Toraka, hem Allah'a hem Hz. Muhammed'e iman ettiğini bildir ve şehadet sözlerini tekrarlar. Bunu gören

askerler de Müslüman olur. Hz. Ali, sevinerek kılıcını yere bırakır ve Toraka'yı öper. O da Hz. Ali'nin ayaklarını öper ve kabile beylerinin tamamı Müslüman olur. Toraka, Hz. Ali'ye bu diyara neden geldiğini sorunca, işin aslını ve yoldaki macerasını anlatır. Toraka bunları duyunca Mu'cin gibi o da Hz. Ali'ye sınırsız mal vermeyi teklif eder. Hz. Ali yine "Müslüman olmanız bana yeter, siz benim kardeşim oldunuz" diyerek teklifi kabul etmez. Hz. Ali, ganimetini kılıcıyla almayı arzu etmektedir. Toraka'dan Kan Kalesi'nin yolunu sorar ve kendisiyle gelmesini kabul etmeyerek tek başına yola koyulur.

Hz. Ali'ye türlü yiyeceklerden yolluk hazırlatılır ve Kan yolu tarif edilir. Kan suyu, altı günlük mesafe uzaklığındadır. Hz. Ali, beş gün beş gece yol gittikten sonra bir dağ üzerine varır. Dört tarafa bakıp Kan suyunun karşıdan aktığını görür. Bu büyük nehir, sessizce akmaktadır ve yarısı kan, yarısı da katrandır. Hz. Ali, bunu görünce hüzünlenir ve Allah'a yalvarır. Karşıya geçmek için kemend atsa da bin beş yüz kulaç uzaklıkta olduğunu görür ve başaramaz. Üç gün sağa, sola gezinip bakar ve yine başarılı olamaz. Etraftaki büyük dağlara doğru yürümeye başlar ve kırmızı ışıklar saçılan Kan Kalesi'ni görür. Suyun bir köprüsü vardır ancak köprü'nün dört köşesi de tılsımlıdır. Üzerinde sayısız vahşi hayvanlar ve kuşlar bulunur. Onlar ses çıkardığı vakit kaleye ses gider ve kaledeki vezirler birinin geldiğini hemen anlar. Hz. Ali sudan gayrı bir yolun olmadığını düşünür. Kan ve katran akan suyun içi de canavar kemikleri ve hayvan pislikleriyle doludur. Burayı aslında Hz. Süleyman tıslımlamıştır. Hz. Ali, Allah'a dua ederek yardım ister ve ağlayarak Düldül ile münâcâta bulunur.

O an, Hz. Ali'ye gaipten bir ses gelir ve kılıcı Zülfikar'ı eline alarak suya çalması söylenir. Hz. Ali, Allah'a şükrederek kılıcı suya vurur ve su, bir araba yolu kadar ikiye yarılr. Düldül'ün gözyaşlarını mendille silerek üstüne biner ve besmeleyle toprağa basar. Allah'a hamd ederek yolu ilerler. (Bu yol aynı zamanda Ali'nin yolu diye bilinmektedir.) Hz. Ali giderken yolun ikiye ayrıldığını görür ve büyük dağın olduğu yere doğru ilerler. Ansızın üzerinde bir kuru ejderha başının asılı olduğu bir burç görür. Bu bir tılsımdır ve Haydar kılıcıyla onu iki parça ederek tılsımı bozar. Bir müddet daha gittikten sonra bir burç daha görür. Orada da acayip vahşîlerin ve kuşların başları asılıdır. Dünyada her ne kadar canavar varsa sihirle oraya tıslımlamışlardır. Hz. Ali onların tamamını fen ile bozup köprü'nün ortasına

kadar gelir. Orada da bir keçi başının asılmış olduğunu görür. Daha sonra bir kedi ile köpeğin kafasını görür ve onların da başlarını keser. 12 gün boyunca ilerler ve nihayet köprübaşına ulaşır. Kaleye artık yedi günlük mesafe kalmıştır. O kedi ve köpeğin seslerinden kale şahı Ali'nin geldiğini anlamıştır.

Kan Kalesi şahının adı Kahkaha'dır. Kahkaha, askerlerine tılsımın bozulduğunu, harekete geçmelerini emreder. Herkes bu durumdan korkmuş, vezirleri Kahkaha'nın yanında toplanmıştır. Hz. Ali, köprüden çıkar ve kalenin yolunda ilerler. Karşısına ansızın uçsuz sahrası olan bir dağ çıkar. Haydar, sahra içinde bir ırmak ve büyük bir şehir görür. Buranın Kan Kalesi olduğu anlar ve dağdan inerek kale yoluna doğru ilerler. Kahkaha'nın askerleri Hz. Ali'yi görünce heybetinden şaşkına dönerler. Ona kılıç zoruyla bir şey yapamayacaklarını anlayınca güzel muamele göstermeye başlarlar. Hz. Ali'ye "hoş geldiniz ya pehlivan" diyerek padişahın kendisini çağırdığını, soracaklarının olduğunu beyan ederler. Ali'ye "bizim misafirimizsin" diyerek yalvarıp ikna etmeye çalışırlar. Bunun üzerine Hz. Ali, onlara ülke hakkında bazı sorular sormak ister. Askerlere, dinlerini ve şahlarının kim olduğunu sorar. Askerler, kalenin şahının Kahkaha olduğunu ve ateşe taptıklarını bildirir. Kahkaha, aynı zamanda tanrıları olup ona taparlar. Kahkaha'nın sayısız mâlî, askeri, cenneti, cehennemi, hurisi ve gılmanı vardır. Bunun üzerine Hz. Ali, "sizi kim gönderdi" diyerek onlara kızar.

Askerler, bugüne kadar Kan suyunu geçip tılsımları bozan ilk kişinin kendisi olduğunu, Kahkaha'nın korkarak yakalama emri verdiğini söylerler. Hz. Ali'nin heybetinden korkmuş ve ona bu işi nasıl başardığını sormuşlardır. Hz. Ali de kerametli olduğunu, kolay bir şekilde geçtiğini bildirmiştir. Ali'ye adını, nereden geldiğini, burada ne aradığını Kahkaha'ya bildirmek için sorarlar. Hz. Ali, adının seyyah Âkiye Rûc olduğunu bildirerek Horasan'dan geldiğini, mesleğinin silahşor olduğunu ifade eder. Çeşitli diyarları dolaşarak şahların askerlerini eğitmekte ve aldığı bahşişlerle memleketine dönmektedir. Kan Kalesi'nin nâmını duyunca da şaha hizmet için gelmiştir. Bu sözlere inanan askerler, şahın ondan memnun kalacağını söyleyerek eğitmenlik teklifini şaha iletmeye giderler.

Hz. Ali, yolda giderken etrafındaki sayısız çadırı ve zenginliği görüp mutlu olur. Kan Kalesi o kadar büyüktür ki dört köşesini bir atla gezmek 17 gün

sürmektedir. Altın çeper ile çevrili yedi burcu vardır. Her tarafı gül bahçeleriyle doludur. Bunları görünce fetih için Allah’a yalvarır. Kalenin 360 kapısı olup her biri bir vilayete açılmaktadır. Kaleye varınca herkes oraya toplanır ve Hz. Ali’nin heybetine hayran kalırlar. Ona “hoş geldin” diyerek karşılarlar. Kahkaha’nın huzuruna çıkan askerler, durumu tek tek ona anlatır. Şah, bu işte bir hilenin olabileceğini düşünür. Askerlerden, silahşörü üç gün boyunca kalede gezdirmelerini, ona misafir gibi davranmalarını ve büyük kapıdan geçirmelerini söyler. Silahşör böyle ihtişamlı bir yeri görünce korkacak ve en sonunda şahın huzuruna çıkarılacaktır. Hz. Ali, Bab-ı Azim yani büyük kapıya gelince şad olup oturmaya başlar.

Bu sırada Hâlid de Döldül’ün izini sürerek hayli yol katetmiştir. Açlık ve susuzluktan takati kalmamıştır. Allah’a dua ederek üç gün üç gece daha yol gider ve karşısında bir dağ belirir. Atını dağa sürerek suyu bol olan büyük bir sahraya ulaşır. Pek çok çadır, koyun ve sınırsız askeri görür. Atını çayıra salarak su içmeye gider ve rahatlayınca da biraz uyuyup dinlenir. Hâlid, yataken bir kadının tevhid ve zikir ettiğini işitir. Hâlid bunu görünce sevinir ve kadın ona selam vererek adını, burada ne aradığını sorar. Hâlid, kendisini tanıtarak maksadının Hz. Ali’yi aramak olduğunu söyler. Kız, bu sözleri işitince ağlamaya başlar ve kendisinin de Müslüman olduğunu, Hz. Ali’nin gideli hayli zaman olduğunu Hâlid’e bildirir.

Kız, her gün oraya Hz. Ali’nin oturduğu yeri görmek için gitmektedir. Ağlayan kızı, Hâlid teselli eder ve onu Hz. Peygamber’in yanına götürceğini vaadeder. Kız, gidip Hâlid için yiyecek getirir ve daha sonra Hâlid’e yolu tarif eder. Hâlid, hızlı bir şekilde kumlu yere gelir. Kendisi de atı da acıkmış, susamış ve yorgun vaziyettedir. Atını daha fazla yormamak için bırakmak istese de at ağlamaya başlar. Hâlid, atı sırtına alarak bir fersah yol gider ve bir dağa çıkarlar. Bu dağ, Hz. Ali’nin gittiği, Ebû’l-Mu‘cin’in kızıl ve kara çadırlarının olduğu diyardır. Hâlid, su içip dinlendikten sonra bir genç adam ile iki kızın tevhid ettiğini görür ve sevinerek yanlarına gider. Mu‘cin ona kim olduğunu sorar. Hâlid tüm olayları anlatınca Mu‘cin ağlamaya başlar ve Hâlid’in ayağına kapanır. Hâlid, Mu‘cin ve kızlar, çadıra giderler. Yemek yedip dinlendikten sonra Mu‘cin, Hz. Ali ile yaşadığı serencamı ona anlatır. Hâlid, Haydar’ın peşinden Kan Kalesi’ne gitmek isteyince Mu‘cin kendileriyle kalmasını rica eder ve birlikte çadıra giderek günlerce orada kalır.

Hız. Ali, Bab-ı Azîm’de otururken kaleyi nasıl feth edeceğini düşünür. Kahkaha, “misafir hakkı üç gündür” diyerek silahşörün getirilmesini emreder. Hız. Ali’nin yanına gelen askerler, Kahkaha’nın kendisini huzura beklediğini söylerler. Hız. Ali, Bab-ı Azim’den ilerlerken etrafında bölük bölük askerlerin olduğunu fark eder ve durumdan şüphelenerek Hakk’a münâcat eder. Kahkaha, yolda gelirken zenginlik ve güzelliklerin ona seyrettirilmesini istemiştir. Hız. Ali’yi doksan kilitli hazinenin olduğu yere getirirler. Burası ejderha, aslan, dev ve perilerle doludur. Hız. Ali, altın ve çeşitli cevherlerle dolu bu hazinenin Müslümanlara nasip olması için Allah’a dua eder. Ali, orada lal ile yazılmış bir hat görür. Bu parlak hattı Süleyman nebi yazdırmış olup üzerinde “ya Ali eyle kerem” yazılıdır. Kan kalesine doğru gelirken kalenin burçlarının yakut ile sıvandığını, duvarının kan gibi olduğunu görür. Bu yüzden bu kaleye Kan kalesi demişlerdir. Yüz binlerce canavar vardır. Süleyman nebi ta o zamanlar dev ve ifritlere ferman kılmıştır.

Süleyman nebi, bu kaleyi yaptırırken müneccimini çağırır ve kalenin kendisinden sonraki şahını öğrenmek ve kalenin akıbeti için remil atmasını ister. Müneccim, Hız. Süleyman’dan sonra çok şahın geleceğini ve daha sonra kâfir eline düşeceğini bildirir. Bu kâfir Kahkaha adlı, tanrılık iddiasında bulunan bir zalimdir. Müneccim bir remil daha atar ve ahir zamanda Hız. Muhammed’in geleceğini, amcası oğlu Hız. Ali’nin Kahkaha’yı katledip bu kaleyi zapt edeceğini söyler. Hız. Süleyman, sevinerek işte o hattı yazdırmıştır. Hız. Ali, bu hattı görünce ağlar. Sonra askerler ve Hız. Ali başka bir makama gelirler. Hız. Ali, oradaki çiçeklerin güzelliğine ve kokusuna hayran kalır. Kokunun nereden geldiğini sorunca işte “tanrımızın makamı” cevabını alır.

Hız. Ali, bu güzellikleri şaşkınlıkla izler ve kapıya kadar gelir. Orada bir ses duyulur ve herkes korkudan titremeye başlar. İçeriden ihtişamlı, güzel bir kız kapıyı açar. Ali, kıza hayran olur ve “kimin kızı acaba” diye düşünür. Kız, Hız. Ali’ye “hoş geldin” diyerek karşılar. İçeriye girince güzelliklerle dolu yüz binlerce bahçe görür. Hız. Ali, bu zenginliği görünce “Müslümanlara nasip olsun” diyerek dua eder. Oradan emsalsiz bir köşke geçerler. Hız. Ali oradan yukarı doğru çıkar ve inciden çadırı vs. görerek hayran kalır. O sırada Hız. Ali, kıza selam verir ve kız, Ali’nin elini öper. Onun yüzünü gördüğü için Hakk’a şükr eder. Hız. Ali, kıza, kendisinin Ali olduğunu

nereden bildiğini sorar. Kız, Kahkaha'nın kızı olduğunu, babasının tanrılık iddiası güttüğünü, çeşitli zalimliklerini tasvip etmediğini, kendisinin de tek bir Allah'a inandığını ifade eder.

Kahkaha, kızını, huri ve gılmanların başı olarak görevlendirmiştir. Kız, bir gece rüyasında mahşer divanının kurulduğunu görür. Tam ölecekken bir nur yüzünün kendisine seslendiğini işitir. Hz. Muhammed'in kendisini çağırdığını kıza söylerler. Kız, Hz. Peygamber'i görünce ayağına kapanır ve şefaata talep eder. Hz. Peygamber, Müslüman olmadığı için kızın bu talebini geri çevirir. Kız, şehadet getirerek o anda Müslüman olur. Hz. Peygamber, kendisine cehennem ateşinde yanmaması için şefaata eder ve kırk gün sonra damadı Hz. Ali'nin geleceğini, kaleyi feth edip, kendisini Hz. Peygamber'e götüreceğini bildirir. Hz. Ali, tam kırkıncı günde oraya gelmiştir. Kızın söylediklerine sevinir ve kaleyi alırsa kızı Hz. Muhammed'e nikâhlamak için götüreceğinin sözünü verir.

Hz. Ali, bu defa aşağı doğru iner ve cehennemlerini görür. Bu cehennem yedi kat yerde olup içerisinde türlü zebani, akrep, yılan ve ifrit vardır. Oradan bir büyük kapıya geçerler. Bu kapının duvarı oldukça uzun olup Kahkaha'nın haremının kapısıdır. Her tarafında yüz bin er durmaktadır. Hz. Ali, ilerlerken etrafı askerlerle çevrili bir kapı daha görür. Oradan da çimeni ve suyu bol bir sahraya inerler. Hz. Ali, Düldül'ü çayıra salar ve akşam olunca yatarlar. Sabah olunca Hz. Ali ezan okuyup namaz kılar. Atlara binip büyük, gösterişli bir çeşmeye giderler. Oradan da nihayet Kahkaha'nın huzuruna varırlar. Kahkaha'nın sarayına çıkmak için üç yüz kırk basamaklı merdiveni geçerler. Altın ve inci dolu tahtının üzerinde duran Kahkaha, o an yeri öperek güneşe tapmaktadır. Aynı zamanda ateşe de kendisini ilah yaptığı için methiyeler düzmekte ve ona tapmaktadır.

Hz. Ali, Kahkaha'yı öldürebilmesi için Allah'a dua eder. O an vezirler ayağına kapanmış ve "bizi yakma" diyerek ona yalvarmaktadır. Kahkaha, "sizi yakmam" deyince hepsi secdeye kapanır. Hz. Ali, Kahkaha'nın yanına gidince karşısında Azrail'i görürmüşçesine Kahkaha, korkudan titremeye başlar. Dili tutulur ve kendini zorlayarak silahşöre, "gel seni bir göreyim" der. Hz. Ali, kimsenin yüzüne bile bakmayarak selamsız gidip karşısında oturur. Kahkaha, neden selam vermediğini

sorar ve kendisini tanıttırmasını ister. Kan suyunu ve tılsımlı köprüyü geçmeyi nasıl başardığını, buraya neden geldiğini ona sorar.

Hız. Ali, Horasan'dan gelen bir silahşor olduğunu, asker talim ettiğini söyler. Kahkaha'nın namını işitince kaleye gelmek istemiştir. Yoldaki tılsımları da fen ilmiyle çözdüğünü bildirir. Böyle diyerek askerlerin talimi için Kahkaha'dan bir cevap bekler. Kabul etmezse de yoluna devam edeceğini söyler. Kahkaha, sayısız askerinin olduğunu söyleyerek askerlerinin iyice talim edilmesini, ona çok bahşış vereceğini bildirir. Hız. Ali, dua şeklinde Kahkaha'ya lanet okur. Kahkaha, onun şerefine büyük bir sofrı kurulmasını emreder. Sofrada Hız. Ali'ye, elinden şarap içmesini söylese de “gurbet elde şarap içmek olmaz” diyerek kabul etmez. Kahkaha, onun bu konudaki özrünü kabul eder. Hız. Ali sadece tuz ve ekmek yer. Herkes sarhoş olur ve Hız. Ali de kaleyi nasıl feth edeceğini düşünür.

Ziyafet devam ederken uzun boylu bir imansız gelir ve Kahkaha'ya secde edip ayağını öper. Şaha, düşmanın ömrünün kısa olduğunu söyleyerek ortaya bir kelle atar. Bu başın Hız. Ali'nin başı olduğunu söyleyince Kahkaha şaşır ve sevinir. Ona tahtına oturmasını söyleyerek izzette bulunur. Kahkaha, daha evvelden Hız. Ali'nin başını getirene mükâfat vereceğini duyurmuş vezirler de bu işi ancak kırk arşın boyundaki Tomruc'un başarabileceğini söylemiştir. Tomruc'a bir mektup yazılır ve mektupta Mekke'de Muhammed isminde bir kişinin peygamberlik iddiasıyla yeni bir din çıkardığı, amcası oğlu Ali'nin pek çok kaleyi feth ettiğı ifade edilir. Tomruc mektubu alınca gelir ve şartını sunar. Maksudının vezirlik olmadığını, Kahkaha'nın kızına talip olduğunu bildirir. Kahkaha bu teklifi kabul edince Tomruc Medine'ye gider ve bir başı alıp hemen gelir. Oradakiler başın Hız. Ali'ye ait olduğuna inanır. Tomruc, bu yolda çok cefa çektiğini, bir bahçede Ali'yi görüp peşine düştüğünü söyler. Ali, güya korkudan hurma dalına çıkınca gürzü atıp onu yere düşürür ve başını keser.

Hız. Ali, Tomruc'un bu yalanını duyunca gülmeye başlar. Kahkaha, neden güldüğünü ona sorunca bir sebebi olmadığını söyler. Doğruyu söylerse Tomruc'u gücendireceğini de ekler. Tomruc, bu sözlere şaşırır. Kahkaha, kendisine bir şey yapılmayacağını teminatını verince Hız. Ali, bu başın Ali'ye ait olmadığını şaha anlatır. Tomruc, bunu duyunca Hız. Ali'ye kılıç çeker ve “sen kimsin bana yalancı

diyorsun” diye saldırmaya başlar. Kahkaha, silahşörü bağışlamasını isteyince Tomruc iyice öfkelenir. Hz. Ali, Kahkaha’ya “bu baş eğer Ali’nin başıysa beni öldür” der. Hz. Ali, Tomruc’u er meydanına çağırır. Kahkaha’nın emriyle üç gün sonra Tomruc ve Hz. Ali cenge başlar. Şah, her ne kadar Tomruc’u vazgeçirmeye çalışsa da Tomruc itibarını düşünerek kabul etmez. Hz. Ali, Düldül’e binerek Tomruc’un karşısına dikilir. Tomruc, Ali’den hamle yapmasını ister. Hz. Ali de “ben hamle yaparsam sana hamle kalmaz” şeklinde karşılık verir.

Tomruc, “ya Kahkaha bana yardım et” diyerek gürzüyle Hz. Ali’ye saldırır. Ali de “ya Hak” der ve Tomruc’un gürzünü elinden alır. Tomruc ok atmaya çalışsa da Hz. Ali onu da bertaraf eder. Tomruc şaşırarak ne yapacağını bilemez ve ağlamaya başlar. Kahkaha ve askerleri silahşörün cesaretini görünce parmaklarını dişlemeye başlar. Korkudan titreyerek Azrail’i görmüş gibi olurlar. Hz. Ali, Tomruc’a dönerek “ben senin gibi çok itleri yakıp ayağımla göğsüne basmışım, şimdi herkes sana gülüyor” der. Tomruc da “gel ne marifetin varmış görelim” diye cevap verir. Hz. Ali, imana gelmesini, yoksa başını keseceğini söylese de Tomruc, herzelerine devam eder. Hz. Ali, elinde Zülfikar ile nara atmaya başlar ve Kahkaha bundan korkar. Zülfikar’ı Tomruc’un eyer kaşına vurarak onu ikiye böler ve yedi kat yerin dibine gönderir. Allah, o anda Hz. Cibril’e emretmiş ve gelerek Zülfikar’ı tutmuştur. Hz. Ali’nin narası Medine’ye Hz. Peygamber’e kadar gitmiştir.

Kahkaha, Tomruc’un yerde yattığı görünce Ali’ye, “böyle olduğunu bilseydim senin başını keserdim” der ve yüz bin askerine Ali’yi yakalamasını emreder. Hz. Ali, elini kulağına götürüp nara atmaya başlar. O an, kıyamet koptu sanılır ve dört bin kâfir helak olur. Hz. Ali, Kahkaha’ya gerçekte kim olduğunu bir gazelle anlatmaya başlar. Zülfikar’ı eline alarak kâfirler arasına gider ve önüne geleni kılıçtan geçirir. Kahkaha, üzerine daha çok askerini yollar. Hz. Ali, Allah’a münâcât eder ve yedi gün yedi gece savaşı. Bu süre zarfında yemez, içmez. Düşmanın çokluğu Hz. Ali için serçe kadar hafif gelir.

Hz. Ali’nin naraları, Mu‘cin ile Hâlid’e kadar gelince onlar da yardıma gelirler. Bu sırada Toraka’ya da haber ulaşır ve iki bin erle yardıma koşar. Yolda Mu‘cin ve Hâlid, Toraka’nın geriden geldiğini görür. Birbirleriyle tanışınca herkes başından geçen hikâyesini anlatır. Böylece hep birlikte Kan Kalesi’ne giderler. Hz.

Ali yolu açtığı için suyu ve köprüyü kolayca geçerler. Nihayet Hz. Ali'nin yanına varırlar. Ali, onları görünce sevinir. Korkuya kapılan Kahkaha, askerlerine kale kapısını tutmalarını emreder. Hz. Ali, bunu duyunca askerleri kıra kıra kapıya doğru ilerler. Hâlid, askerleriyle gelince kapıyı ona açar ve kucaklaşırlar. Hz. Ali böyle zorlu bir günde geldikleri için onlara dua eder. Düldül'le birlikte Hâlid'in getirdikleri yiyecekleri yerler. Kahkaha, vezirlerini toplayarak çareler aramaya başlar. Vezirler sadece beklemelerini söyler ve yedi gün rahat davranırlar. Sekizinci günde kâfirler tekrar saldırıya geçer.

Kahkaha'nın bir gözü kör, kırk arşın boyunda bir pehlivanı vardır. Bu er, meydana girip er dileyince karşısına Hâlid çıkar. Hâlid, onu yenmeye yakın Müslüman olmasını söylese de er, bunu kabul etmez. Hâlid, kılıcı başına vurarak onu ikiye böler. Bu cengi seyreden Kahkaha, bütün askerlerine saldırmalarını emreder. Hz. Ali, Hâlid, Mu'cin ve Toraka, Allah'ın yardımıyla aç kurt gibi kâfirlere saldırır. Sağ tarafa Hâlid, sola Mu'cin orta kısma da Toraka hücum eder. Hz. Ali, Zülfikar'ı her savurduğunda kırk kâfiri öldürür. Bu büyük cenk, iki gün iki gece sürer. Kahkaha, akşam olunca “tabl-ı beşaret”i³⁵ çaldırır ve askerler birbirinden ayrılır. Müslümanlardan sadece otuz er şehit olmuş, kâfirlerden ise doksan bin er gebermiştir.

Kahkaha, 240 yaşındaki hilekâr ve bir gözü kör erini çağırıp vaziyeti anlatır. Kör adam, Kahkaya'ya, askerlerini dörde bölerek dört taraftan saldırmaları gerektiğini, savaşı ancak böyle kazanabileceklerini söyler. Kahkaha da bunu hemen uygular. Hz. Ali, beraberindekilere asla ayrılmamaları gerektiğini, ayrılırlarsa yakalanacaklarını söyler. Böylece Kahkaha'nın dört bölük askerine karşı birlikte savaşırlar. Akşam olunca davul çalınır ve ölenler gömülür. Müslümanlardan 150 şehit olduğunu görüp namazlarını kılarak defnederek. Kâfirlerden ise 106 bin kişi helak olmuştur. Bunu gören kâfirler, ağlayarak kendilerini taşlamaya başlar. Kahkaha'nın vezirleri yanına toplanır. İçlerinden birisi, biraz daha savaşmaları gerektiğini, Müslümanların hep yaralı vaziyette olduğunu söyler. Buna inanan Kahkaha, üç gün üç gece rahatlar, dördüncü gün tekrar saldırıya geçer. Bir gün bir gece cenk olur ve Kahkaha'nın elli bin askeri daha öldürülür.

³⁵ Bir kale fethedildiği zaman çalınan davul.

Kahkaha, sürekli başarısız oldukları için askerlerine hiddetlenir. Askerler bir kez daha Hz. Ali'ye saldırırsa da başarılı olamazlar. Hz. Ali, beraberindekileri toplayarak kaleye doğru ilerler ve Kahkaha'nın üzerine at sürer. Kahkaha kaçmaya çalışsa da Ali, onu bir kaç adım sonra yakalar. Kahkaha'ya "nereye kaçıyorsun elimden kurtulamazsın" deyince Kahkaha, kılıcını çeker. Hz. Ali, kılıcını elinden alarak onu attan atar. Askerler, şahın bu durumunu izleyince ağlamaya başlar. Hz. Ali, Kahkaha'ya yeri göğü yaratanın tek bir Allah olduğunu, ona ve peygamberine iman etmesini söyler. Kahkaha, herze söylemeye başlar ve bunu reddeder. Hz. Ali, bunun üzerine Zülfikar'ı vurup onu parçalar.

Bu durumu gören askerler, korkudan ne yapacağını bilemez ve ulu Ruhban dedikleri din büyüğüne danışmaya giderler. Olayları dinleyen Ruhban, onlara İslam'ın Hak dini olduğunu söyleyerek Müslüman olmalarını öğütler. Gidip "Ali'den aman dileyin" deyince askerler gidip Hz. Ali'ye feryat ederler. Hz. Ali, bu sözlerle kanmayıp birçoğunu helak edince yine Ruhban'a giderler. Ruhban onlara, Ali'ye gittikleri zaman "Allah birdir" demelerini, bu şekilde aman dilemeleri gerektiğini öğütler. Askerler, Hz. Ali'ye gidip el açıp yüzlerini göğe tutarak Allah'a yalvarırlar. O an Hz. Ali'ye gapten bir ses gelir ve Allah'ın emrinin yerine geldiğini söyler. Kâfirler böylece şehadet ederek Müslüman olur. Müslüman olmayanlar ise öldürülür.

Hz. Ali beraberindekilerle Kahkaha'nın tahtına giderler. Kahkaha'nın kızı yanına gelerek ayağını öper. Herkes kıza hayran kalır ve Hâlid, kızın kim olduğunu sorar. Hz. Ali, kızın kim olduğunu söyleyerek Hz. Peygamber'in mahremi olduğunu bildirir. Hep birlikte ırmak ve çeşmeleri, sarayları izleyerek dolaşırlar. Cehennemin ateşinin söndüğünü görürler. Hep birlikte hazineye giderler ve beş yüz deve yükü altın ve mücevher alırlar. Geri kalanı ise oradaki Müslümanlara pay edilir. Ebû'l-Mu'cin'i o kalenin şahı, Toraka'yı da ona vezir yaparak hazineyi teslim eder. Herkes Hz. Ali'nin gideceğine üzülür ve Hz. Muhammed'e selam iletirler. Hz. Ali, sabah namazından sonra ganimetleri ve Kahkaha'nın kızı ile Hâlid'i alarak elveda eder. Mu'cin ve Toraka, Kan suyuna kadar onları yolcu eder.

Kafile yolda ilerlerken Hâlid, sahrada rast geldiği cariyeyi hatırlar ve oraya giderler. Hâlid, kızın orada sürekli ağladığını, arzusunun Hz. Ali'nin ayağına yüz

sürebilmek olduğunu söyler. Hz. Ali ve Hâlid, dinlenmek için bir ağacın altında konaklar. Bu sahranın kavmi, onları görür ve durumu şahlarına haber vermeye gider. Şah Avak, onların yolcu olabileceğini düşünüp yerlerinden çıkmaları için haber gönderir. Hayvanları taşıyarak dışarı çıkarmaya çalışırlar. Hz. Ali, durumu anlaması için Hâlid'i gönderir. Hâlid, yanlarına giderek neden böyle yaptıklarını sorar. Hâlid'e tehditler savurunca dayanamaz ve gürzünü vurup beş kâfiri öldürür.

Şahları bu durumu görerek bir eriyle birlikte Hâlid'in yanına gelirler. Er, Hâlid'e vurmak istese de Hâlid kılıcını ve gürzünü elinden alır. Atını bağlayarak ona hiddetle vurup havaya atar. Bu durumu gören halk, korkudan saklanmaya başlar. Şah Avak, Hz. Ali'yi karşısında görünce aklı başından gider ve onun yiğit biri olduğunu anlayarak ayağını öper. Hz. Ali, kendisini tanıtır ve Şah Avak onları yolcu sandığı için saldırdığını belirtip af diler. Hz. Ali, onları affeder ve cümlesi imana gelir. Hz. Ali, içlerinden ulu bir beyi onlara şah olarak tayin eder.

Kafile, davul çalarak mallarını yükleyip Medine'ye doğru yola koyulurlar. Bir gün yol gittikten sonra Hâlid'in daha evvel karşılaştığı çobanın olduğu yere gelirler. Hâlid, yaşadığı olayı Hz. Ali'ye anlatır ve o da çobanın bulunmasını ister. Ömer adlı çoban gelir ve onların ayaklarına kapanır. Çoban yaşadığı olayı Hz. Ali'ye anlatır ve o zalimin çadırının nerede olduğunu sorar. Yatsı vakti on bin askeri yatarken o kâfirin çadırına girer ve boğazını sıkarak Hâlid'in yanına götürür. Şaha, Müslüman olmasını söyleyince kabul etmez. Hz. Ali de onun başını keser. Kâfirler de uykudan uyanıp savaşa başlarlar. İçlerinden iki yüz kişi Müslüman olur. Hz. Ali, içlerinden birisini onlara bey yapar. Çoban Ömer'i de koyunlarıyla birlikte alıp yola koyulurlar.

Hz. Ali, Medine'ye gelmeye yakın Hâlid'e müjde vermesi için önden gönderir. Hâlid, Hz. Peygamber'e, Fatıma'ya ve Hasan ile Hüseyin'e müjdeyi iletir. Hz. Peygamber, herkesin Ali'yi karşılamak için gelmesini ister. Hz. Ali gelir ve Hz. Peygamber'in elini öper. Hz. Peygamber de sevinerek onu öper. Hasan ve Hüseyin gelip babalarının elini öper. Cümle ashab gelir ve kucaklaşırlar. Hz. Ali, Kahkaha'nın kızını tanıtır ve durumu anlatır. Hz. Peygamber ona nikâh kıyar ve gerdeğe girerler. Kız, rüyasını anlatınca Hz. Muhammed de onu tasdik eder. Hz. Ali'nin getirdiği beş yüz deve yükü malı Sa'd'a gönderir. Sa'd da sevinerek Hz. Ali'ye dualar eder.

3.1.2.1.1. Olay Örgüsü

1. Sa'd b. Ubâde'nin Hz. Ali'yi düğüne davet etmesi.
2. Hz. Ali'nin Hz. Fatıma'nın teklifini reddetmesi ve ganimet için yola çıkması.
3. Hz. Peygamber'e Hz. Ali'nin kaybolduğu haberinin verilmesi ve Hâlid'in onu bulmakla görevlendirilmesi.
4. Hâlid'in yola çıkması ve Hz. Ali'yi gören cariyeye ile karşılaşması.
5. Hâlid'in çoban Ömer'le karşılaşması ve Düldül'ün izinden gitmesi.
6. Hz. Ali'nin pınar başında bir cariyeye ile karşılaşması ve o kavmi İslam'a davet etmesi.
7. Hz. Ali'nin Mu'cin'in diyarına gelmesi, Mu'cin'in güreşi kaybetmesi ve cariyeleriyle birlikte Müslüman olması.
8. Mu'cin'in Kan Kalesi'nden bahsetmesi ve Hz. Ali'nin kaleye doğru yola çıkması.
9. Kan Kalesi yolunda Hz. Ali'nin ihtiyar kılığındaki İblis'le karşılaşması ve ona kanarak Toraka Zengi'nin hisarına gelmesi.
10. İblis'in Kayser kılığında Toraka Zengi'yi kandırması ve Hz. Ali'yi öldürmesi gerektiğini söylemesi.
11. Hz. Ali'nin Toraka Zengi'nin amcası oğlu Kumrı'yı öldürmesi ve Toraka'nın iman etme niyetiyle Hz. Ali'nin karşısına çıkması.
12. Toraka'nın Müslüman olması ve Hz. Ali'ye Kan Kalesi yolunu göstermesi.
13. Hz. Ali'nin Kan suyuna varması ve suyu kılıçla yarararak geçmesi.
14. Hz. Ali'nin tılsımlı yola girmesi ve tılsımları bozarak köprübaşına kadar gelmesi.
15. Kahkaha'nın Hz. Ali'nin geldiğini görmesi ve askerlerini onu getirmesi için görevlendirmesi.
16. Hz. Ali'nin kendini, Akiye Ruc adında Horasan'dan gelen bir silahşor olarak tanıtmaları ve askerlerin üç gün boyunca kendisini Kan Kalesi'nde gezdirmeleri.
17. Hâlid'in Mu'cin ile cariyeleriyle tanışması ve bir müddet orada misafir kalması.

18. Hz. Ali'nin Kahkaha'nın huzuruna çıkarılmadan evvel gezdirilmesi ve Hz. Ali'nin hazine odasında “ya Ali eyle kerem” yazılı hattı görmesi.

19. Kahkaha'nın kızının Hz. Ali'yi kale kapısında karşılaması ve kızın gördüğü rüyayı, Müslüman olduğunu Hz. Ali'ye anlatması.

20. Hz. Ali'nin Kahkaha ile karşılaşması ve eğitmenlik teklifini kabul etmesi ve ziyafet verilmesi.

21. Tomruc'un ziyafete gelerek bir başı “Ali'nindir” diyerek Kahkaha'ya sunması ve kızına talip olması.

22. Hz. Ali'nin Tomruc'a gülmesi ve onun yalan söylediğini Kahkaha'ya bildirmesi.

23. Tomruc'un Hz. Ali'yle cengi ve İslam dinini reddederek öldürülmesi.

24. Hz. Ali'nin gerçekte kim olduğunu Kahkaha'ya anlatması ve Kahkaha'nın binlerce askeri Hz. Ali'nin üzerine yollaması.

25. Hz. Ali'nin naralarını işiten Mu'cin, Hâlid ve Toraka'nın yardıma gelmesi.

26. Hz. Ali'nin tüm cenkleri kazanması ve Kahkaha'yı yakalaması. İslam'ı kabul etmeyen Kahkaha'nın öldürülmesi.

27. Kahkaha'nın kızının Hz. Ali'nin yanına gelmesi ve kızın Hz. Peygamber'in mahremi olduğunu bildirmesi.

28. Hz. Ali'nin, Ebû'l-Mu'cin'i Kan Kalesi'ne şah; Toraka'yı da ona vezir yaparak beş yüz deve yükü ganimetle Medine'ye doğru yola çıkması.

29. Hâlid'in cariyeyi hatırlaması ve Şah Avak'ın kavmiyle karşılaşp onları Müslüman yapmaları.

30. Hâlid'in Çoban Ömer'i hatırlaması ve zalim şahının Hz. Ali tarafından öldürülmesi.

31. Hâlid'in müjdeci olarak Medine'ye gönderilmesi ve Hz. Peygamber ile ailesine Hz. Ali'nin geleceğinin müjdesinin verilmesi.

32. Hz. Ali'nin gelmesi ve beş yüz deve yükü ganimeti Sa'd b. Ubâde'ye vermesi.

3.1.2.2. Şahıs Kadrosu

3.1.2.2.1. Erkek Şahıslar

3.1.2.2.1.1. Müslüman Olanlar

3.1.2.2.1.1.1. Hz. Muhammed

Hz. Peygamber, mesnevide ana kahramanlardan biri olsa da sadece eserin başında ve sonunda karşımıza çıkar. Hz. Ali, ilk ortadan kaybolduğunda Fatıma'yı teselli ederek, Hz. Ali'nin bulunması karşılığında o kimseye şefaateceğini vaadederek, Hâlid'e onu bulması için destur verir. Mesnevinin sonunda Hz. Ali ile buluşurlar ve kendisine getirilen Kahkaha'nın kızını nikâhına alır. Hz. Peygamber, rüya vasıtası ile bazı kahramanların Müslüman olmasına vesile olmuştur. Hâlid'in yolda rastladığı çobanın, Ebû'l-Mu'cin'in iki cariyesinin ve Kahkaha'nın kızının rüyasına girmiştir.

Resûlu'llâh şaḥâbîden çün şordı
'Alî yokdur görünmez nice oldı

Tuyup viremediler bir cevâbı
Didiler Allâh a'lem bi's-şavâbı

Didi her kim haber virse 'Alî'den
Ḥaḳîḳat yoldaşı Şâh-ı Velî'den

Benimle cennete gire bula yol
Beşâret vireyim ğam çekmeye ol (b.81-84)

3.1.2.2.1.1.2. Hz. Ali

Mesnevide, Haydar, Haydar-ı Kerrâr, Murtaza, Şâh-ı Merdân, nerre şir, şir-i Yezdân olarak da geçen Hz. Ali, mesnevinin ana kahramanıdır. Olaylar, onun etrafında teşekkül eder. Sa'd b. Ubâde, kendisini düğüne davet etmiş ve sunabileceği bir hediye olmadığı için ganimet adına yolculuğa çıkmıştır. Pek çok engeli ve hileyi, kılıcı ve ilmiyle aşmış, en sonunda beş yüz deve yükü ganimetle geri dönmüştür. En önemli iki yardımcısı, atı Düldül ve kılıcı Zülfikar'dır. Son derece cesur ve kararlı olup sadece İblis'in oyununu anlayamamıştır.

Gayesi sadece ganimet olmayıp bu gazaları İslam'ı yaymak adına yapmıştır. Mu'cin ve Toraka, kendisine sınırsız ganimet teklif ettiğinde “Müslüman olmanız benim için yeterlidir” diyerek amacının sadece ganimet olmadığını göstermiştir.

Cesareti, heybeti ve narasıyla düşmanın korktuğu bir kahramandır. Erişilmez denilen Kan Kalesi'nin tılsımlarını fen ilmiyle çözmüş, yeri geldiğinde binlerce düşman içine korkusuzca girmiş bazen de akıyla hareket etmiştir. Kendisini, Akiye Ruc adında silahşor bir gezgin olarak Kahkaha'ya tanıtmıştır. Her cenk öncesi Allah'a münâcâtta bulunmuş ve onun izniyle de dev, ejderha vb. gibi olağanüstü canlılar olsun tüm savaşları kazanmıştır. Müslüman olana zarar vermemiş olmayan zalimlere de acımamıştır.

Gitmişem Medîne 'ye bir kaç sefer
Görmüşem ben ol şîre yokdur zafer

Orta boyılı rengi beyzâdır anıñ
Kumrı şakal heybeti vardır anıñ

Arlana benzer nazîri yok anıñ
Bu degildir başı ol Murtaẓa'nın (b.1131-1133)

3.1.2.2.1.1.3. Hz. Hasan ve Hüseyin

Hz. Ali'nin iki oğlu olup mesnevinin başında babalarının kaybolmasından ötürü ağladıkları görülür. Hz. Peygamber, torunlarını teselli etmiş ve mesnevinin sonunda da babalarına kavuşarak sevinmişlerdir. Olayların akışında, başka herhangi bir rolleri görülmez.

Hem Hasan Hüseyn'e müjde eyledi
Hoş geliyor babañız ol söyledi (b.1566)

3.1.2.2.1.1.4. Hâlid b. Velid

Mesnevideki tâlî karakterlerden biri olup Hz. Peygamber tarafından Hz. Ali'yi bulması için görevlendirilmiştir. Düldül'ün izinden giderken yolda bir çoban ve bir cariyeye ile karşılaşmış, mesnevinin sonunda onların muratlarını yerine getirmiştir. Hz. Ali'yi ararken Mu'cin ve Toraka ile tanışmış, hep birlikte Kan Kalesi'ne Hz. Ali'ye yardıma koşmuşlardır. Takati düşen atını sırtında taşıyacak kadar kuvvetli ve cesurdur. Mesnevinin sonunda Hz. Peygamber'e müjde vermesi için önden gitmiş ve ailesine ve ashaba mutlu haberi o getirmiştir.

Uş yakın *kalınca* Haydar n'eyledi
Yā Hālīd sen müjde *apar* söyledi (b.1556)

3.1.2.2.1.1.5. Sa'd b. Ubâde

Hikâyenin olay zincirini başlatan yardımcı karakterlerdendir. Sa'd b. Ubâde, düşün davetiyesini Hz. Ali'ye getirmiş ve Ali'nin ganimet bulmak için cenge gitmesini sağlamıştır. Mesnevi sonunda beş yüz deve yükü ganimet, kendisine hediye olarak verilmiştir.

Sa'îd İbn-i 'Ubâde aña geldi
Taḥiyyâtla tırup selâmı vir-di (b.17)

3.1.2.2.1.2. Sonradan Müslüman Olanlar

3.1.2.2.1.2.1. Ebû'l-Mu'cin

Hz. Ali'nin Kan Kalesi yolculuğunda yolda rastladığı ve dinini değiştirip Müslüman yaptığı yardımcı karakterdir. Önceki adı Muhsin olup Hz. Ali ile yapılan güreşi kaybedince Müslüman olmuştur. Son derece varlıklı olup Hz. Ali'ye türlü ganimetler vermek istemişse de kabul görmemiştir. Hz. Ali'ye Kan Kalesi'nin varlığından ilk defa Mu'cin bahsetmiş ve ona yolu göstermiştir. Hz. Ali, geri dönmediği vakit ailesine ve Hz. Peygamber'e haberi o verecektir. Hâlîd ile karşılaşmış ve onu bir süre misafir etmiştir. Hz. Ali'nin naralarını duyunca da birlikte yardıma gitmiş ve cenkte büyük başarılar göstermiştir. Hikâyenin sonunda Hz. Ali tarafından Kan Kalesi'nin şahı olarak tayin edilmiş ve hazine ona emanet edilmiştir.

Didi adın nedir *di baḡa anı*
Didi Muḥsin'dir ey şāḥib-ķırānı

Ebû'l-Mu'cin didi adın ķodım ben
Ķabûl itdi çün anda merd-i aḡsen (b.322-323)

3.1.2.2.1.2.2. Toraka Zengi

İblis, Hz. Ali'yi kandırıp Kan yolundan Toraka Zengi'nin kalesine getirir. İblis, Toraka'yı da kandırarak Hz. Ali'yi öldürmesi gerektiğini telkin eder. Hristiyan

olan Toraka'nın, Tama Zengi adlı bir kardeşi vardır. Hz. Ali, tüm cenkleri kazanınca onun gerçek bir yiğit olduğunu anlar ve bir anda kalbine nur inerek kendiliğinden iman eder. Hz. Ali ile karşılaşınca da hem Allah'a hem Hz. Muhammed'e iman ettiğini bildirir. Hz. Ali'nin ayaklarını öper ve Sa'd'a götürmesi için Mu'cin gibi sınırsız ganimet teklif eder. Hz. Ali de kendisini artık kardeşi gibi gördüğünü söyleyerek teklifini kabul etmez ve Kan Kalesi'nin yerini ondan öğrenir. Hz. Ali'nin narasını duyunca on iki bin erle ona yardıma koşar. Kan Kalesi alınca Mu'cin'in veziri olur.

Ḳal'a begi Ṭorāḳa Zengi imiş

İsm ü şānı ol zaman öyle imiş

Ḥaydar'ın heybetini gördi hemîn

Ḳorḳdı düşdi yüzi üzre ber-zemîn

Ḳardaşının adı Ṭama Zengidi

Ser-firāz-ı leşker-i küffār idi (b.446-448)

3.1.2.2.1.2.3. Çoban Ömer

Hz. Peygamber'i rüyasında görüp iman ettiği için şahı tarafından her gün zulüm gören çobanın adı Ömer olup Hâlid'in yolda karşılaştığı ve Hz. Ali'den haber aldığı karakterlerden biridir. Dağda koyun güderken Hz. Ali'yi görmüş ve heybetinden korkup saklanmıştı. Kan Kalesi zapt edilince Hâlid bu çobanı hatırlar ve zalim şahına hesap sormaya giderler. Hz. Ali, zalim şahını öldürür ve koyunlarıyla birlikte Ömer'i Medine'ye götürür.

Adım 'Ömer Resûlu'llāh'a irdim

Yatar iken rü'yāda anı gördüm (b.124)

3.1.2.2.1.2.4. Şah Avak

Hâlid'in yolda rastladığı sürekli ağlayan cariye'nin kavminin şahı olup Hz. Ali ve beraberindekileri sahradan kovmaya çalışır. Hâlid'in üzerine er gönderir. Hz. Ali'yi karşısında görünce de ayaklarına kapanıp af dilemiş ve Müslüman olmuştur.

Şāh ‘Avak’ıñ ‘aqlı geldi başına
Gördi arslan oturur karşıusına (b.1517)

3.1.2.2.1.2.5. Ruhbanlar

Mesnevîde iki farklı Ruhban vardır. İlki, Hz. Ali’nin yolda rastladığı cariyenin kavminin din büyüğü olup Hz. Peygamber’e inanan tek kişidir. Halk, onun sözüne ve tavsiyelerine önem verir. Cariyenin kavmi, Hz. Ali’nin karşısında ne yapacağını bilemez ve ona danışmaya gider. Ruhban da onlara Hz Ali’ye yemek götürmesi gerektiğini söyleyerek kavmin kurtulmasına vesile olur.

Velî var içimizde ulu ruhbân
Okumuş çok kitâblar ehl-i ‘irfân (b.186)

İkinci Ruhban ise Kan Kalesi’nin din büyüğü olup yine insanların Müslüman olmalarını ve kurtulmalarını sağlamıştır. Hz. Ali, Kan Kalesi’ni feth ederken askerler korkarak Ruhban’a danışmaya gelmiştir. Ruhban onlara aman dilemelerini söylemiş ancak Hz. Ali onları affetmemiştir. İkinci defa Ruhban’a geldiklerinde askerlere “Allah birdir” demelerini öğütlemiş ve Hz. Ali onların canını bağışlamıştır.

İçlerinde ulu Ruhbân var idi
Ki mu‘allim işde haberdâr idi (b.1427)

3.1.2.2.1.3. Müslüman Olmayanlar

3.1.2.2.1.3.1. Mücahid/Kayser/İblis

Hz. Ali, Mu‘cin’in diyarından ayrıldıktan sonra yolda bir ihtiyara rastlar. 600 yaşında olan bu ihtiyar, mağarada yaşadığını ve gece gündüz ibadet ettiğini söyleyerek bir gece bir ses duyduğunu söyler. O seste Hz. Ali’nin geleceği, kendisine Kan yolunu göstermesi gerektiği söylenir. Hz. Ali gelir ve kendisini Kan suyuna götüreceğini, kestirme bir yol bildiğini söyler. Hz. Ali, kendisini nereden tanıdığını kim olduğunu sorunca adının Mücahid olduğunu söyler. Kendisi önden gider ve Hz. Ali’yi kandırarak Toraka Zengi’nin kalesine götürür. Kaleye gidince de şaha, Hz. Ali’nin geldiğini öldürmesi gerektiğini söyler. Adının Kayser olduğunu, Hz. İsa’nın öğüdü üzerine geldiğini söyleyerek Toraka’yı da kandırır. Çeşitli şekillere bürünen İblis, bu olay dışında hikâyede başka bölümde görülmez.

Didi yā Ḥaydar Mücāhid'dir adım
Altı yüz *yaşa* iriſdi hem sālım (b.392)

Didi İblīs benim adım Kayser'dir
Ḳuds-i Şerīf'den gelürem yā emīr (b.416)

3.1.2.2.1.3.2. Kumrı

Toraka'nın amcasının oğlu olup Hz. Ali ile cenk etmesi için görevlendirilir. Hz. Ali'nin Müslüman ol davetini reddedince öldürülür.

‘Amūsı oğlu anıñ uş var idi
Adına Ḳumrı la‘īn dirler idi (b.465)

3.1.2.2.1.3.3. Kahkaha

Kan Kalesi'nin şahıdır. Sınırsız asker, māl ve zenginliğe sahip olup kendisini Tanrı gibi görmekte, ateşe ve güneşe tapmaktadır. Cenneti ve cehennemi olan insanları yakarak cezalandıran bir zalimdir. Hz. Ali'nin tılsımları bozduğunu görünce korkuya kapılmış ve yakalama emri vermiştir. Hz. Ali'nin üç gün boyunca zenginliklerini izlemesini istemiş bu sayede onu korkutabileceğini düşünmüştür. Hz. Ali kimliğini gizleyerek onu kandırmıştır. Daha evvel Hz. Ali'nin başını getirene ödül koymuştur. Özel savaşçıları ve askerlerini Hz. Ali'nin üzerine salmış, her defasında yenilgiye uğramıştır. Kendi akli ile hareket etmeyip sürekli çevresinden akıl alan bir tip olup Hz. Ali'nin İslam davetini kabul etmeyince öldürülmüştür.

Ḳahḳahā Sultān pādīſāhıñ adı
Ḳan ḳal‘ası ḳal‘amızıñ bünyādı (b.668)

Adı Ḳahḳahā tañrılık da‘vāsı
İdecekdir ol ḳamu ādem pisi (b.867)

3.1.2.2.1.3.4. Tomruc

Kahkaha'nın Hz. Ali'yi öldürmesi için mektup yazarak görevlendirdiği kırk arşın boyundaki savaşçıdır. Ödül olarak vezirliği kabul etmemiş ve Kahkaha'nın

kızını almak istemiştir. Medine'ye giderek bir kişinin kellesini almış ve Hz. Ali'nin başı diyerek Kahkaha'nın önüne atmıştır. Bu gören Hz. Ali, kendisine gülmüş ve onun yalan söylediğini şaha anlatmıştır. Tomruc, bu duruma öfkelenmiş ve Hz. Ali ile günler süren bir cenge girmiştir. Hz. Ali'nin iman teklifini kabul etmeyince Zülfikar ile ikiye bölünmüştür.

Uş vezîrler *didi* Tomrûc pehlüvân
Ol *getürir* ey şāhım işbu zamân (b.1094)

3.1.2.2.1.3.5. Kahkaha'nın Kör Pehlivanı

Kahkaha'nın yüz binleri aşan erleri dışında özel olarak Hz Ali'nin üzerine yolladığı savaşçıları da vardır. Bunlardan biri, kırk arşın boyundaki bir gözü kör olan pehlivandır. Meydana çıkıp er dileyince karşısına Hâlid çıkar ve onu yener. İslam davetini kabul etmeyince de başını vurur.

Ḳahḳahā'nın leşkeri ağlar idi
Bir gözü kör pehlüvānı var idi (b.1326)

3.1.2.2.1.3.6. Kahkaha'nın Vezirleri

Kahkaha, sürekli vezir ve danışmalarının emriyle hareket eder. Bunlardan biri 240 yaşında, hilekâr ve bir gözü kördür. Askeri dört bölük halinde Ali'ye yollama fikrini sunar. Bu vezirler aynı zamanda Kahkaha'ya tapmakta, onun ateşinden korkmaktadır. Tomruc'u vezirler Kahkaha'ya tanıtır. Savaş esnasında Kahkaha'ya beklemeleri gerektiğini söyleyen de vezirleridir. Yine Müslümanlar çok yaralı diyerek Kahkaha'ya bir saldırı daha yapması gerektiğini vezirleri söylemiştir.

Ḳahḳahā vezîrleri uş geldiler
Ağlama ey şāhımız söylediler (b.1389)

3.1.2.2.1.3.7. Çoban Ömer'in Şahı

Rüyasında Hz. Peygamber'i görerek Müslüman olan Ömer'e, eziyet ve işkence eden şahtır. Hz. Ali, Medine'ye dönerken bu zalimin çadırına girmiş ve onu boğazından tutup dışarı çıkarmıştır. Müslüman olmayı reddedince de başını kesmiştir.

Ol ‘Alī *didi* çobana yā ‘Ömer
Kağısıdır çadırı mel‘ün kefer (b.1545)

3.1.2.2.2. Kadın Şahıslar

3.1.2.2.2.1. Müslüman Olanlar

3.1.2.2.2.1.1. Hz. Fatıma

Hz. Ali’nin eşi olan Fatıma, Sa’d’ın daveti karşısında kederlenen Hz. Ali’yi teselli etmiş ve ona annesi Hz. Hatice’den kalan mücevheri hediye olarak götürmesini teklif etmiştir. Hz. Ali bunu kabul etmemiş ve bir gece ansızın ortadan kaybolmuştur. Hz. Fatıma bu duruma çok üzölmüş ve babası Hz. Peygamber’in yanına gelmiştir.

Fāṭıma *didi* eyā cānım benim
Cān içinde ‘ālī sultānım benim
Kaldı *baḥa* bir muraşsa‘ tavk hemīn
Vālidem Ḥadīce’den ey şāh-ı dīn (b.38-39)

3.1.2.2.2.1.2. Fizza

Hz. Fatıma’nın cariyesi olup Hasan ve Hüseyin’i dedeleri Hz. Peygamber’e götürmesi için görevlendirilmiştir. Hz. Peygamber, Hz. Ali’nin kaybolduğunu ondan öğrenmiştir.

Var *idi* bir cāriye Fizza adlu
Velī Fizza münevver ḥüb şüretlü (b.69)

3.1.2.2.2.1.3. Hâlid’in Yolda Rastladığı Kız

Hâlid, Düldül’ün izini sürerek yolda giderken bir dağa ulaşır. Aç ve yorgun olduğundan biraz su içerek uyuyup dinlenir. Yatarken bir kızın tevhid ettiğini işitir ve sevinerek yanına gelir. Hâlid kendisini tanıtp maksadının Hz. Ali’yi bulmak olduğunu anlatınca kız ağlamaya başlar. Kendisinin de Müslüman olduğunu ve Hz. Ali’nin oradan geçtiğini söyler. Her gün oraya Hz. Ali’nin oturduğu yeri görmek için

gittiğini söyler. Hâlid kızı teselli ederek onu Hz. Peygamber'e götüreceğini söyler. Kız da sevinerek Hâlid'e yiyecek getirir ve yolu tarif eder. Hikâyenin sonunda Hâlid, kızı hatırlar ve Hz. Ali'ye anlatır. Kızın tek arzusu tekrar Hz. Ali'yi görebilmektir. Kızın olduğu yere doğru yola çıkarlar ancak araya bazı olaylar girer. Anlatıcının kurgu hatasından kızın akıbetinin ne olduğu tam olarak bilinmez.

*Hâlid'e virdi selâmı ol nigâr
Didi hoş geldin eyâ cânım süvâr (b.759)*

3.1.2.2.2.2. Sonradan Müslüman Olanlar

3.1.2.2.2.2.1. Pınar Başında Hz. Ali'nin Karşılaştığı Kız

Medine'den yol çıkan Hz. Ali, çayırı ve suyu bol bir yerde acıkır ve uyuya kalır. Cariyenin biri onu görür ve korkudan elindeki destiyi düşürür. Hz. Ali uyanınca kızı görür ve korkmamasını söyler. Kıza kim olduğunu anlatır ve onu İslam'a davet eder. Kız, Müslüman olur ve diyarın beyini İslam'a davet etmek için gider. Şah, bunu kabul etmez ve halkına başlarının çaresine bakmasını söyler. Ulu Ruhban'a danışan halk, tavsiye gereği Hz. Ali'ye yemek gönderme kararı alır ve bu görevi de cariyeye üstlenir.

*Cāriyeden su'âl eyledi Haydar
Uluñız adı nedir söyle dilber (b.205)*

3.1.2.2.2.2.2. Mu'cin'in Cariyeleri

Hz. Ali, yolda ilerlerken geniş çayırlıkların olduğu bir dağa ulaşır. Burada kızıl ve siyah iki çadır ile iki kız görür. Kızıl çadıra tam girecekken içeriden bir çenginin ve genç bir adamın sesini işitir. Bu genç adam, sonradan Müslüman olan Mu'cin'dir. Kız, kendisinden daha meşhur bir pehlivan var mı? sorusuna cevaben Hz. Ali'nin adını verir ve onu çağırmak ister. Çağırınca da Hz. Ali çadıra girer ve Mu'cin'in Müslüman olması hadisesi gerçekleşir. Bu iki cariyeye, 40 gün evvel rüyasında Hz. Muhammed'i görmüş ve iman etmiştir. Rüyada, Hz. Ali'nin oraya geleceği, kendilerine Hz. Peygamber tarafından bildirilmiştir.

*Didi kızlar biz ĩmān eylemişüz
Kırk gün evvel bu sözi söylemişüz (b.328)*

3.1.2.2.2.3. Kahkaha'nın Kızı

Kahkaha'nın güzel ve ihtişamlı kızı olup adı bilinmemektedir. Kahkaha'nın huri ve gılmanlarının başıdır. Hz. Ali'yi Kahkaha'nın makam kapısında karşılamış ve babasının tanrılık iddiası gütmesinden ve zalimliklerinden rahatsız olduğunu bildirmiştir. Bir gece rüyasında mahşeri görmüş, tam ölecekken bir ses duymuş ve sesin Hz. Muhammed'e ait olduğu kendisine söylenmiştir. Hz. Peygamber'e vararak şefaati istemiş, Müslüman olunca şefaati kabul görmüştür. Hz. Peygamber, kıza, 40 gün sonra damadı Hz. Ali'nin geleceğini ve Kan Kalesi'ni feth edeceğini ona rüyasında bildirir. Hz. Ali, kızın bu rüyasına sevinerek kaleyi aldığı takdirde kızını nikâhlamak için Hz. Peygamber'e götüreceğini söylemiştir. Hikâyenin sonunda Kahkaha'nın kızı, Hz. Peygamber ile nikâhlanmıştır.

Vir baḡa andan ḡaber ey nāzenīn

Ḳız didi diḡle sözümi şāh-ı dīn

Pādişāhıḡ kızımı ey şāh-ı dīn

Ser-firāz-ı ḡūr u ḡilmān ey emīn (b.941-942)

3.1.2.2.2.3. Müslüman Olmayanlar

Mesnevide, Müslüman olmayan herhangi bir kadın şahıs veya doğaüstü canlı yoktur.

3.1.2.2. Mekân

Eserin adı bir mekân ismi olup asıl olay Kan Kalesi denilen mevkiide geçmektedir. Hz. Ali'nin hedefi, Kan Kalesi'ni almaktır. Hz. Ali, ilk olarak bu kalenin adını Mu'cin'den öğrenir. Kan Kalesi, eşi benzeri bulunmayan, fethedilmesi çok zor bir kaledir. Etrafı dağlarla çevrili olup önünden kan renginde bir su akmaktadır. Bir ucundan bir diğer ucu, bin beş yüz kulaç genişliktedir. Duvarları kan gibi kırmızıdır. O kadar büyük bir kaledir ki içerisinde yedi burcu vardır. Bir at ile dört köşesini gezmek 17 gün sürmektedir.

Kalenin 360 kapısı olup her bir kapı bir vilayetine açılır. Önünden geçen Kan suyunun yarısı katran, yarısı kan akmaktadır. İçerisinde türlü canavar başları vardır.

Üzerindeki köprü de tılsımlıdır. Kalenin içinde sınırsız sahra ve çeşmeler vardır. Gül bahçeleriyle dolu, güzel kokulu bir cennet gibidir. Yedi kat yerin altında ise cehennem vardır. Bu kaleyi Süleyman nebi yaptırmış ve bir de hazine odasına “ya Ali eyle kerem yazılı bir hat bırakmıştır. Köprüdeki tılsımı da yine Hz. Süleyman yaptırmıştır. Kan Kalesi’nin Bab-ı Azim denilen büyük bir kapısı vardır. Hz. Ali burada kaleyi nasıl feth edeceğini düşünür. Hazinenin bulunduğu yer, aslan, ejderha, dev ve perilerle doludur. Bunlar bir nevi gölge arketipler olup eşiğin muhafızlarıdır. Kahramanın macerasını tamamlayabilmesi için balinanın karnında bu gölge unsurları yenmesi yahut yok etmesi gerekir.

Eṭrāfında ulu taşlar var idi
Bir taşın başına Haydar yürüdi
Gördi andan Kān kal‘asını revān
Bir kızıl şu‘ledurur ender-zamān
Şanki yayılmış kızıl altın ile
Anın için Kān dinilmiş ismine

Var yig[irmi] gün velī köprüsi var
Tılsımla çār kūşe burc u hişār

Vahş u tıyūr bī-hisāb burcunda var
Şad hezārān sāz u nāz eyler olar (b.566-570)

Hz. Peygamber ve ailesi Medine’de yaşamaktadır. Hikâyenin sonunda olayın başladığı yere tekrar dönülür. Kahramanlar çeşitli yolculukların ardından bir dağ, sahra, pınar başına ulaşır. Bu sembolik yerlerin bir adı yoktur. Sadece Horasan şehrinin adı geçer. Hz. Ali, Kahkaha’ya Horasan’dan geldiğini söyler.

Medine’den çıkan Hz. Ali, ilk önce suyu ve çimeni bol, altı yüz çadırı bir dağa gelir. Burası kendisine yemek verilen, Müslüman olmuş cariyenin diyarıdır. Daha sonra Mu‘cin’in diyarına gelir. Burası da bir dağ üzerinde olup çayırı ve suyu bol bir yerdir. Kan Kalesine yaklaşık kırk günlük mesafe uzaklığındadır. Oradan da

İblis'in sözüne kanarak dağ başındaki Toraka'nın hisarına varır. Bu hisarla Kan suyu arası, altı günlük mesafededir. Hz. Ali, bir dağa varır ve üzerine çıkarak Kan suyunu görür. Köprü'nün sonu ile kale kapısı arası yedi günlük mesafe uzunluğundadır. Kan Kalesi'nden sonra Hz. Ali ve beraberindekiler Şah Avak'ın diyarına gelir. Oradan da Çoban Ömer'in bulunduğu yere gelirler. En sonunda tekrar Medine'ye dönerler.

3.1.2.3. Zaman

Olayın geçtiği net bir tarih yoktur. Kaynaklarda Sad b. Ubâde'nin ne zaman ve ne vesileyle bir düğün yaptığı kayıtlı değildir. Bazı olaylardan vakanın yaşandığı zaman dilimi çıkarılabilir. Hikâyede Hz. Hatice, hayatta değildir. Bu durumu Fatıma'nın, "annesi Hz. Hatice'den kalan bir gerdanlığın olduğunu" söylemesinden anlıyoruz. Hz. Peygamber ise hayattadır ve torunları daha çocuktur. Demek ki olayların yaşandığı zaman dilimi Hz. Hasan ve Hüseyin'in doğumundan sonra olmuştur. Hasan ve Hüseyin de babalarının gittiğini anlayacak yaştadır. Bu da tahminen 629-632 yılları arasına denk gelir. Hz. Ali bilinmeyen bir gece vakti ortadan kaybolmuştur.

Hem Hasan *Hüseyin*'e müjde eyledi

Hoş geliyor babanız ol söyledi (b.566)

Mesnevide yerler arasındaki mesafeler gün şeklinde belirtilir. Hâlid, üç günlük bir yolun ardından Çoban Ömer'le karşılaşır. Hz. Ali, dört günlük yolun ardından cariyenin olduğu diyara ulaşır. Bir akşam vakti tekrar yola koyulur. Üç günde, bir dağın tepesine Mu'cin'in diyarına varır. Medine ile arasında kırk günlük mesafe vardır. Yine Mu'cin'in diyarıyla Kan Kalesi, kırk günlük mesafededir. Yirmi günlük mesafede Kan suyu görülür. Hz. Ali, Mu'cin'in diyarından ayrıldıktan yedi gün yedi gece sonra ihtiyar şekline girmiş İblis ile karşılaşır. İblis ile birlikte Toraka'nın hisarına bir gün bir gece sonra varırlar.

Toraka'nın kalesinden Kan suyuna altı günlük mesafe vardır. Beş gün yol gittikten sonra Hz. Ali bir dağa ulaşır. Üç gün burada kalıp suyu geçmeye çalışır. Suyu yarararak on iki gün boyunca ilerler ve köprübaşına ulaşır. Kale ile arasında yedi günlük mesafe kalmıştır. Kahkaha, Hz. Ali'yi üç gün üç gece misafir edip kalede gezdirir. Hâlid, Hz. Ali'nin peşinden giderken üç gün sonra bir dağa ulaşır. Hz. Ali

ve Tomruc üç gün cenk ederler. Kahkaha'nın askerleriyle Hz. Ali'nin savaşı yedi gün yedi gece sürer. Kahkaha, yedi gün hiçbir saldırıda bulunmaz. Hz. Ali, Mu'cin, Hâlid ve Toraka ile Kahkaha'nın savaşı, iki gün iki gece sürer. Kahkaha'nın son saldırısı öncesi üç gün dinlenilir. Dördüncü gün tekrar savaş başlar ve bir gün bir gece sürer. Hz. Ali, bir yatsı vakti Çoban Ömer'in şahını yakalar.

Mesnevide geriye dönüş tekniği de görülür. Tomruc'un Hz. Ali'yi öldürmek üzere görevlendirilmesi, Mu'cin'in cariyeleri ve Kahkaha'nın kızının gördüğü rüyalarda, geçmişteki bir olay anlatılır. Düldül'ün doksan adım sonra izinin kaybolması tayy-i zaman, tayy-i mekân olarak görülebilir.

Urup tokşan adım *atı* uçurmuş
Görünmez menzile *anı* giçürmüş (b.94)

3.1.2.4. Anlatıcı

Mesnevi hâkim anlatıcı (İlahî bakış açısı) vardır. Olaylara ve kahramanların düşüncelerine, psikolojisine hâkimdir. Anlatıcı, bir kahramanın hikâyesini aniden kesip başka bir kahramanın macerasına geçer. Anlatıcının anlatmadığı ancak yaşanan olaylar da vardır. Örneğin Hâlid'in karşılaştığı cariyenin daha evvel Hz. Ali ile karşılaştığı (b.796-796) söylenir. Ancak böyle bir karşılaşmadan metinde söz edilmez. Bu durum bir kurgusal hata olarak kabul edilebilir. (Belki de yazarın faydalandığı/ okuduğu asıl metinde bu bölüm vardır ve müellif bu kısmı sehven atmıştır.)

Anlatıcı, kendisi de Müslüman olduğu için bu bakış açısıyla olaylara yaklaşır. Müslüman olmayanlardan “lanetli” vb. kötü sıfatlarla söz eder. Anlatıcı, her ne kadar olaylara hâkim de olsa bazı yerlerde kurgu bozulmaktadır. Örneğin Ebû'l-Mu'cin sonradan Müslüman olan bir karakterdir ve önceki adı Muhsin'dir. Ona bu adı, Hz. Ali vermiştir. Anlatıcı, daha Muhsin Müslüman olmadan ondan Mu'cin diye söz eder:

Ebû'l-Mu'cin düşünüp *didi* anda
Dîni haqdır bunun *iki* cihānda (b.314)

Yine Hz. Ali'nin yolda karşılaştığı ihtiyarla olan bölümde daha ihtiyar derdini ve kimliğini açıklamadan Hz. Ali ona koca köpek şeklinde hakaret etmiştir. Bu da yazarın duygusal davrandığını gösterir. Zira şeytandan iyi şekilde söz etmek istememiştir. Ondandır lanetli (b.400) diye söz etmiştir. Aynı şekilde İblis de Toraka'ya Hz. Peygamber'den bahsederken “ulu” (b.422) demiştir.

*Didi Haydar ey koca köpek neden
Bildin andın adımı söyle neden (b.390)*

Hz. Ali, Akiye Ruc adlı bir silahşör olduğunu ve Horasan'dan geldiğini söyler. Medine ile ilgili herhangi bir diyalogun olmamasına rağmen Kahkaha, onun Medine'ye gideceğini söylemektedir:

*İhtiyâcın olmaya bir kimseye
Şâd u handân gidesin Medîne'ye (b.1068)*

Kahkaha, Tomruc'dan şâh-zâde diye bahseder. Ancak Tomruc'un sıradan bir er olduğu bilinmektedir:

*Haydar'a didi nâ-bekâr vây seni
Şâh-zâdeye n'içün itdin sen anı (b.1224)*

Toraka, Mu'cin ve Hâlid cenahından bir kimse ile tanışmazken Toraka'ya, Hz. Ali'nin başının dertte olduğu haberi gönderilir:

*Ciddi<y>le revân oluban gitdiler
Hem Toraka'ya haber gönderdiler (b.1267)*

Elbette böyle uzun soluklu eserlerde bazı teknik kurgu hataları olabilir. Ancak bu durum, anlatıcının başarısını azaltan hususiyetlerdendir. Anlatıcı yer yer yüzeysel yer yer detaylı tasvirler yapar. Özellikle savaş ve tabiat tasvirleri daha canlıdır.

3.1.2.5. Motifler

3.1.2.5.1. Dinî Motifler

3.1.2.5.1.1. İslamî Unsurlar

3.1.2.5.1.1.1 Allah İnancı

Hikâyede en önemli gâye, İslam'ın yayılmasıdır. Esasında ganimet amaçlı çıkılan yolculukta cihat anlayışı vardır. Hz. Ali, düşmanı öldürmeden evvel İslam'a davet eder. Kabul edenlerle dost olur, ganimet almaz. İslam'ı kabul etmeyenleri de affetmez. Mu'cin ve Toraka ile bu şekilde dost olur. Gördüğü her güzellik karşısında Allah'a dua ederek Müslümanlara nasip olmasını ister. Düşmanla savaşmadan evvel Allah'a münâcâtta bulunur ve yardımını ister.

*Dergāh-ı Hakk'a yüzi dutdı İmām
Ol münâcât eyledi anda temām (b.581)*

3.1.2.5.1.1.2. Melekler

Mesnevide rahmet meleklerinin Toraka'nın göğsünü sıvazlayarak nurla doldurduğundan söz edilir.

*Gelübeñ rahmet melekleri hemān
Şığadılar gögsüni ender-zamān (b.506)*

3.1.2.5.1.1.2.1. Hz. Cebrail

Dört büyük melekten vahiy meleği olan Hz. Cebrail, mesnevide de Allah'ın habercisi olarak selam getirir. Hz. Ali, Tomruc ile cenk ederken Allah'ın emriyle inerek Tomruc'u ikiye bölen Zülfıkar'ı tutar.

*Geldi anda peyk-i Rabbü'l-‘ālemīn
Zü'l-fiķār'ı tutdı Cibrīl-i emīn (b.1218)*

3.1.2.5.1.1.2.2. Hz. Azrâil

Kahkaha ve Tomruc, karşılarına çıkan Hz. Ali'nin heybetini görünce korkar ve onu ölüm meleği Hz. Azrâil'e benzetirler.

*'Aklı gitdi bî-hūş oldı ol zamān
'Azrā'il'i şanki gördi bî-īmān (b.1034)*

3.1.2.5.1.1.3. Peygamberler

3.1.2.5.1.1.3.1. Hz. Muhammed

Mesnevide olayın ana kahramanlarından biridir. (bk. Şahıslar) İslam dinini getirdiği, kâfirler tarafından bilinir. İmanın şartının gereği olarak Müslüman olanlar Hz. Peygamber'e de iman eder. Kimi kahramanlar, onu görebilmek ve şefaatine nail olmak ister. Mu'cin'in cariyeleri ile Kahkaha'nın kızının rüyasına girerek onlara gaybı bildirir.

Ben şefâ'at *diledim* itmedi ol

El-emân *didim* meded kıl yâ Resûl (b.954)

3.1.2.5.1.1.3.2. Hz. İsa

Kendisini Toraka'ya Kayser olarak tanıtan İblis, Hz. Ali'nin kaleye geleceği bilgisini Hz. İsa'dan aldığını söyler. Bu sayede Hristiyan olan Toraka'yı kandırmaya çalışır. Hz. İsa ile Kudüs'te görüştüğünü belirtir. Hz. Ali'yi hileyle kaleye götürmesini ve kale şahının onu öldürmesini güya Hz. İsa istemiştir. Toraka onu öldürürse Hz. İsa'nın rızasını elde edecektir.

Uş *didî* kim geldi kal'aya yakın

Bağa 'İsâ *söyledi anı* hemîn (b.427)

3.1.2.5.1.1.3.3. Hz. Süleyman

Cinlere ve devlere hükmetmesiyle bilinen Hz. Süleyman, Kan Kalesi'ni ve tılsımlı yolları yaptıran, oradaki devlere ferman eden nebidir. Kaleyi yaptırırken münecimine remil atmasını söylemiş ve kalenin akıbetinin ne olacağını da öğrenmiştir. Bundan ötürü hazine odasına “ya Ali eyle kerem” yazılı bir hat bırakmıştır.

Ol Süleymân *nebî* vaqtinde meger

Yazdırup koymış ora ol mu'teber (b.852)

3.1.2.5.1.1.4. Kitaplar

3.1.2.5.1.1.4.1. Kur'ân-ı Kerîm

Mesnevide, Kur'ân dışında bir dinî kitap yer almaz. Bazı Kur'ân ayetlerinden iktibaslar görülür. Bunlar; “innâ ilayhi rāci‘ün”³⁶ (b.583), “Kün”³⁷ (b. 853) ve “Fe yekün”³⁸ (b.854) ayetleridir. (bk. Dil ve Üslup)

3.1.2.5.1.1.5. İbâdet

Manzumede İslam'ın beş şartından sadece ikisine temas edilir. Hz. Ali'nin sürekli dua ettiği ve Allah'a hamd ve şükür ettiği görülür.

3.1.2.5.1.1.5.1. Şehâdet

Bazı karakterler, Müslüman olarak şehâdet sözlerini tekrar eder. Mesnevide atlanılan bir detay olmayıp önem verilen bir ibadettir. Hz. Ali'nin rastladığı cariye, Mu'cin, Toraka ve Müslüman olan herkes öncelikle şehâdet etmiştir.

Hakk'ı bir Peygamberi Hak bildiler
Hoş şehâdet sözlerin söylediler (b.1446)

3.1.2.5.1.1.5.2. Namaz

Mesnevide en çok yer alan ibadet, namazdır. Hz. Ali, her daim namaz kılıp Allah'a dua eder. Kahkaha'nın askeriyle gezerken dahi ezan okuyup namaz kılmıştır. Şehitleri, cenaze namazlarını kıldıktan sonra defnederler. Yatsı namazıyla yolculuğa başlayan Hz. Ali, yolculuğunu bitirirken, sabah namazını kılarak Medine'ye doğru yola çıkar.

Didi işit anıñ aşhâbiyam ben
Anıñla beş namâzı kıluram ben (b.138)

3.1.2.5.1.2. Başka Dinlere Ait Motifler

3.1.2.5.1.2.1. Hristiyanlık

Toraka, Hristiyan olup Hz. İsa'nın adını duyunca kayıtsız şartsız Kayser kılığına girmiş İblis'in sözlerine aldanır. Burada anlatıcı hatasından olsa gerek Hz. İsa ile Hz. Peygamber'in aynı zamanda olduğu görülür.

³⁶ “Bizler, Allah için varız ve muhakkak O'na döneceğiz.” (Bakara, 256)

³⁷ “Ol der ve olur” (Bakara, 117; Ali İmran, 47 ve 59; Enam, 73; Nahl, 40; Meryem, 35; Yasin, 82; Mumin, 68)

³⁸ “Ol der ve olur” (Bakara, 117; Ali İmran, 47 ve 59; Enam, 73; Nahl, 40; Meryem, 35; Yasin, 82; Mumin, 68)

*Didi İblīs benim adım Kayser’dir
Kuds-i Şerīf’den gelürem yā emīr*

*Didi ben ‘İsā nebīden şormışam
Ol Muhammed’den haberdār olmışam (b.416-417)*

3.1.2.5.1.2.2. Ateş-perestlik

Kahkaha, her ne kadar tanrırım dese de kendisi ve kavmi ateşe tapmaktadır. Hz. Ali, Kan Kalesi’ni alınca büyük ateşi de sönmüştür.

*Āteşe tapar pādişāh ey emīn
Biz de aña taparız ‘ayne’l-yakīn (b.669)*

*Böyle diyüp āteşe tapar idi
İt gibi dört yanını kapar idi (b.1019)*

3.1.2.5.1.2.3. Mitraizim (Güneş Dini)

Kahkaha, ateşe ve güneşe tapmaktadır. Ona tanrılık vazifesini güneşin verdiğini söyleyerek ayin yerini öpüp ayin yaptığı görülür.

*Güneşe tapar idi anda la‘īn
Yir öpüp şapar idi ender-zemīn*

*Dir imiş beni pādişāh eylediñ
Dürlü ni‘metlerle beni toyladıñ*

*Memleket virdiñ baña yokdur hisāb
Zer cevāhir dürlü la‘li bī-hisāb (b.1014-1016)*

3.1.2.5.1.3. Din Değiştirme

Hz. Ali, karşılaştığı her kavmin öncelikle Müslüman olmasını ister. Cariyenin kavmi, Mu‘cin ve Toraka, Şah Avak ve Kahkaha’nın kavminden bazıları din değiştirip Müslüman olur. Mu‘cin ile güreş tutar ve onu yenince Mu‘cin sözünü

tutarak Müslüman olur. Toraka ise İslam'ın nurunu hissederek kendiliğinden imana gelir. Hz. Ali, Müslüman olanların malına ve canına zarar vermez. Rüya yoluyla da din değiştirme gerçekleşmiştir. Ömer, Mu'cin'in cariyeleri ve Hâlid'in karşılaştığı kız, bu şekilde din değiştirmiştir. Kahkaha'nın kavmini de Ruhban'ın iknasıyla Müslüman olmuştur. Mesnevide, Müslüman iken başka bir dine geçen kimse yoktur.

Gördi *anı* leşkeri hep geldiler
Şâh öñünde cümle İslâm oldılar

Şâh-ı Merdân şâzılık eyler o dem
Koydı *kılıcı* yerine anda hem (b.520-521)

3.1.2.5.2. Menkıbevî Motifler

3.1.2.5.2.1. Mucize

Mesnevide üç mucizenin olduğu görülür. Bunların ilki; rahmet meleklerinin gelerek Toraka'nın kalbini temizlemesi ve bir anda nurla doldurmasıdır.

Gelübeñ rahmet melekleri hemân
Şıgādılar gögsünü ender-zamân

Nûr tolup kalbine buldı rāhatı
Şâh-ı Merdân yanına sürdi atı (b.506-507)

Diğeri, Hz. Musa'nın asasıyla Kızıldeniz'i yarması mucizesine bir çeşit telmihtir. Hz. Ali, Kan suyunu bir türlü geçemez ve Allah'a yalvarır. Gaipten bir ses, kendisine, Zülfikar'ı suya vurması gerektiğini söyler. Böylece su, bir araba geçebilecek kadar bölünür.

Şükri kıldı Hâlik'a Haydar hemân
Aldı *ele* Zü'l-fiķâr'ı ol zamân

Çaldı şuya iki böldi şâh-ı dîn
Bir inilti geldi şudan ber-zemîn

Bir ‘araba yolu açıldı revān
Yüz yire sürdi ‘Alī anda hemān (b.588-590)

Üçüncü mucize de Hz. Ali, Tomruc’un başını kestikten sonra Hz. Cebrail’in gelerek Hz. Ali’nin kılıcı Zülfikar’ı tutmasıdır.

Tīz iriş arslanıma yā Cebrā’ıl
Zü’l-fiķār irdi öküze şöyle bil

Geldi anda peyk-i Rabbü’l-‘ālemīn
Zü’l-fiķār ı tutdı Cibrīl-i emīn (b.1217-1218)

3.1.2.5.2.2. Şekil Değiştirme

İblis, önce ihtiyar kılığına girerek adının Mücahid olduğunu söyler ve Hz. Ali’yi kandırır, ardından Kayser ismiyle Toraka’yı kandırır.

Didi yā Haydar Mücāhid’dir adım
Altı yüz yaşa irişdi hem sālīm (b.392)

Didi İblīs benim adım Kayser’dir
Kuds-i Şerīf den gelürem yā emīr (b.416)

Hz. Ali, her ne kadar şekil değiştirmese de adını Âkiye Rûc olarak değiştirir ve Kan Kalesi’ne kolayca girerek Kahkaha’yı aldatır.

‘Âkiye Rûc ismime dirler benim
Ol Hōrasan şehridir ilim benim (b.693)

3.1.2.5.2.3. Sihir/Tılsım

Kan suyu ve üzerindeki köprünün dört tarafı da Süleyman nebi tarafından tılsımla kaplanmıştır.

Tılsımlı eylemiş anı nişān
Ol Süleymān nebī sultān-ı cihān (b.576)

Hız. Ali, yolu üzerindeki sihirli kuru ejderha başını, keçi başını, kedi ile köpeğin kafasını kılıç ve fen ile bozmuştur.

Qal‘ada pādişāha irdi şadā
Didi tılsım bozuldı orada (b.680)

3.1.2.5.2.4. Fal

Hız. Süleyman, Kan Kalesi’ni inşa ederken kalenin kendisinden sonraki akıbetini öğrenmek için müneccimine remil falı baktırır. Müneccim falda, Hız. Ali’nin gelip Kahkaha’yı öldüreceğini görür.

Didi Süleymān müneccim dil-nevāz
Remli şal bir görelim ey kār nāz (b.683)

3.1.2.5.2.5. Rüya

Mesnevîde üç rüya motifi vardır. Tamamı Hız. Peygamber ile ilgili olup gelecekte haber bildiren türdendir. Kahramanlar, rüyadan etkilenecek bir değişime girer. Çoban Ömer, rüyasında Hız. Peygamber’i görür ve ona iman eder.

Adım ‘Ömer Resūlu’llāh’a irdim
Yatar iken rü’yāda anı gördüm (b.124)

Mu’cin’in iki cariyesi, Hız. Muhammed’i rüyalarında görmüş ve iman etmişlerdir. Onlara Hız. Ali’nin geleceği rüyada bildirilmiştir.

Rü’yāda gördik habībi biz hemān
Huzūrında eyledik anda īmān (b.329)

Kahkaha’nın kızı, bir gece rüyasında mahşer günü ölmek üzere olduğunu ve bir sesin kendisini çağırdığını söyler. O an kendisini Hız. Peygamber’e götürürler ve şehadet getirerek Müslüman olur. Böylece, Hız. Peygamber kıza şefaet eder.

Bir gice yatar iken ey şāh-ı dīn
Maşşeri gördüm kurulmuş der-zemīn (b.946)

3.1.2.5.3. Efsanevî Motifler

3.1.2.5.3.1. İblis

İblis, yolda Hz. Ali'nin karşısına, altı yüz yaşında bir ihtiyar olarak çıkmış ve onu kestirmeden götüreceğini söyleyerek tuzağa çekmiştir. Aynı şekilde Toraka Zengi'yi kılık değiştirerek kandırmış ve Hz. Ali ile savaşmalarını sağlamıştır.

Didi varsa ol la'în İblīs imiş
Geldi baña eyledi ol hîle<y>miş (b.412)

3.1.2.5.3.2. Dev ve İfrit

Dev ve ifrit, olağanüstü varlık olup Hz. Ali'nin savaştığı canlılardır. Süleyman nebinin emriyle Kan Kalesi'nin hazinesinde muhafız olarak kalmıştır.

Ol zamān nebī Süleymān söyledi
Dīv ü 'ifritlere fermān eyledi (b.859)

3.1.2.5.3.3. Ejderha

Olağanüstü varlıklardan olan ejderha, Hz. Ali'nin cenk ettiği bir başka yaratıktır. Ayrıca Hz. Ali, ejderhaya benzetilir. Kan suyunda ve Kan Kalesi hazinesinde pek çok ejderha vardır. Bir beyitte Hz. Ali'nin Billur Dağı'ndaki ejderhayı öldürmesi hikâyesine telmih de yapılır.

Ejde<r>hā-yı Kūh-ı Billūr'ı yakan
Hâlid ile ol Emîrū'l-Mü'minān (b.1389)

3.1.2.5.4. Hayvan Motifi

3.1.2.5.4.1. At

At, kahramanların en önemli yardımcısıdır. En çok değer verdikleri canlı olup aynı zamanda bir savaş unsurudur. Hâlid, atı aç ve susuz kaldığında onu sırtında taşımıştır. At, insan gibi duyguları olan bir hayvandır. Hâlid'in atı, sahibi için ağlamıştır. Yine Döldül, Hz. Ali'nin can yoldaşı olup kâfirleri atı sayesinde devirir.

At görünce Hâlid'in bu zârını
Âh ile yaş taldurur gözlerini

Ḥālīd'ın *ayağına* yüz sürdi at
Uş görünce Ḥālīd *atı* oldu māt

Didi yā Ḥaḳḳ *atı aldı* sırtına
Ḥasret ile *revān oldu* yoluna (b.782-784)

3.1.2.5.4.2. Kedi

Kan suyu üzerindeki köprüde bir kedi başı asılı olup bu kedi tılsımlıdır. Hz. Ali, ona kılıcıyla vurur ancak daha sonra sesler çıkarır ve Kahkaha, Hz. Ali'nin geldiğini anlar.

Giçdi *anı* gördi Ḥaydar ol zamān
Bir kedi *başı* aşılmış uş revān (b.612)

3.1.2.5.4.3. Köpek

Kedi ile birlikte köprü üzerinde başı asılıdır ve Hz. Ali ona da kılıçla vurunca tılsım bozulur, sesler çıkar.

Kelb *başını dağı* çaldı ol zamān
İki biçdi ol Emīrū'l-Mü'minān (b.616)

Ol zamān *ki* kelb ile *kedi* revān
Çünkü *anda* eylediler uş fiğān (b.620)

3.1.2.5.4.4. Yılan ve Akrep

Kan Kalesi içerisinde bulunan canlılardır. Bu tür canlılar, Jung psikolojisinde geçen kahramanın korkularının tecessüm ettiği, mücadele edilmesi gereken gölge arketiplerdir.

Anları *gördi* Emīrū'l-Mü'minān
Dağı gördi 'ifrīt ü 'akrep yılan (b.977)

3.1.2.5.4.5. Deve ve Koyun

Sadece zenginlik unsuru olarak zikredilir.

Deveniñ koyunuñ yokdur hisābı
Degil yalan şahīḥ didim cevābı (b.209)

3.1.2.5.4.6. Aslan

Hz. Ali, genellikle gücü kuvveti yönleriyle aslana benzetilir. Kal Kalesi hazinesinde muhafız olarak pek çok aslan vardır.

Ejde<r>hā arslan kamu dīv [ü] perī
Toptolu anda görür cān Ḥayder'i (b.843)

3.1.2.5.5. Âletler

3.1.2.5.5.1. Savaş ve Savaş Unsurları

3.1.2.5.5.1.1 Kılıç, Gürz, Ok ve Kalkan

Mesnevide en çok zikredilen savaş aletleri kılıç, ok ve gürzdür.

Pāre pāre oluban düşer idi
Zīrā gürzi iki biñ batman idi (b.1189)

Yir yirinden el kılıca urdılar
Tīr-i bārān Ḥaydar üzre şaldılar (b.1224)

Herze söyledi hemān ol bī-īmān
Elde kalhan eyledi şāh-ı cihān (b.1420)

3.1.2.5.5.1.1.1. Zülfikar

Hz. Ali'nin özel kılıcı olup düşmanları bu kılıçtan korkar. Kan suyunu, Hz. Musa'nın asası gibi ikiye yarar. Zülfikar, yetmiş arşın uzunlukta olup her vurduğunda onlarca kâfiri helâk eder. Tomruc'u biçdikten sonra Hz. Cebrail gelerek Zülfikar'ı tutar.

Ḳudret-i Hāk yitmiş arşun ol zamān
Uzanırdı Zü'l-fiḳār uş bī-gümān (b.1241)

Pertāv iderdi elinde bī-ḳarār
Her uranda yetmiş arşun Zū'l-fiḳār (b.1348)

3.1.2.5.5.1.1.2. Döldül

Zülfikar gibi Hz. Ali'nin en önemli savaş unsurudur. Döldül, olağanüstü özelliklere sahiptir. Hz. Peygamber, onun izlerini doksan adım takip edebilmiş sonrasında uçuğunu anlamıştır. Döldül de Hz. Ali gibi Allah'a münâcât eder.

Döldül ile hoş münâcât eyledi
Allāh'ına 'arz-ı ḥâcât eyledi (b.584)

Döldül'e ḥayrân olurlar ol zamân
Vaşfa gelmez didiler bu pehlüvân (b.633)

3.1.2.5.5.2. Çalgı Aletleri

3.1.2.5.5.2.1. Kûs ve Nakkâre

Davul ve dümbelek savaş başladığı zaman veya savaş bittiği zaman çalınır. Bu haberci özelliği dışında eğlence başlarken de bazen çalınır.

Cümle kāfir atlanuban tûrdılar
Ceng için kûs u na(ḳ)ḳâre urdılar (b.1323)

3.1.2.5.5.2.2. Tabl

Davulun bir diğer adıdır. Kahkaha, zafer kazandığını göstermek için “tabl-ı beşâret”i çaldırmıştır.

Aḳşam oldu Ḳahḳahâ Şâh bī-îmân
Çaldırır tabl-ı beşâret ol zamân (b.1355)

3.1.2.5.6. Formülistik Sayı

3.1.2.5.6.1. Üç

Hâlid, üç gün yol gittikten sonra çoban Ömer'e rastlar. Hz. Ali, Mu'cin'in diyarına üç günde varır ve Kan suyunu üç gün boyunca geçemez. Kahkaha, “misafir

hakkı üç gündür” diyerek üç gün Hz. Ali’yi ağırlar. Hz. Ali ve Tomruc, üç gün cenk eder. Kahkaha, üç gün üç gece askerini dinlendirir.

Üç gün üç *gice* gidince ol İmām
Karşudan bir taş göründi uş temām (b.750)

3.1.2.5.6.1.2. Yedi

Hz. Ali, Mu‘cin’in diyarından ayrıldıktan sonra yedi gün yedi gece yol alır ve ihtiyar kılığındaki İblis’e rast gelir. Kan Kalesi’nin yedi burcu vardır. Kahkaha’nın cehennemini yedi kat yerin dibindedir. Hz. Ali, Kahkaha’nın askerleriyle yedi gün yedi gece savaşır. Kahkaha, yedi gün savaşmaz.

Yeddi kat *yire* irişdi ucu hem
Emri kıldı Cebrā’ıl’e Zü’l-kirām (b.1216)

3.1.2.5.6.1.3. Kırk

Mu‘cin’in cariyeleri kırk gün evvel Hz. Peygamber’i rüyasında görüp Müslüman olur. Kahkahanın kızı, kırk gün önce rüyasında Hz. Muhammed’i görmüş, tam kırkıncı günde Hz. Ali gelmiştir. Kahkaha’nın bir gözü kör pehlivanı kırk arşın boyundadır.

Didi kızlar biz *īmān* eylemişüz
Kırk gün evvel *bu* sözi söylemişüz (b.328)

3.1.3. Mesnevinin Kendi Türü İçerisindeki Yeri

Bu mesnevi dışında Türk edebiyatında tespit edebildiğimiz üç manzum Kan Kalesi cengi daha vardır. Manzum Hz. Ali cenkleri içerisinde tamamının şairi belli olan tek cenkler ve bir gelenek oluşturmuştur. Bu manzumelerin tamamının 19 ve 20. asırda oluşu dikkat çekicidir.

1895 senesinde tamamlandığı belirtilen Cevâhir-zâde Hilmî’nin mesnevisi, 1549 beyit kadardır. Yetîmî’nin 1159 beyitlik mesnevisi bu alandaki en az hacimli cenklerdir. 20. asır şairlerinden Sivaslı Âşık Noksânî’nin 2727 beyitlik cengi ise en hacimli olanıdır. Şükrî’nin 1603 beyitlik mesnevisi de -şimdilik- bu alanda nazmedilmiş en hacimli ikinci cenk konumundadır.

Gerek manzum gerek mensur Kan Kalesi cenklerinin tamamında olay örgüsü aynıdır. Yalnızca kahraman ve mekân adları ile olay zincirindeki bazı halkaları farklılık arz etmektedir. Üslup açısından bütün cenkler hemen hemen aynıdır. Zira kelime kadrosu, dilin sâde oluşu ve aynı olayların anlatılması bu benzerliklerin başlıca sebebidir.

3.2. HİKÂYE-İ HÂVER-ZEMÎN ADLI ESERİN ŞEKİL VE MUHTEVA İNCELEMESİ

3.2.1. Şekil Özellikleri

3.2.1.1. Eserin Adı

Eserin adı, dış kapakta belirtilmemiş olup ser-levhada *Hikâye-i Hâver-zemîn* olarak geçmektedir. *Kan Kal'ası* mesnevisi örneğinde olduğu gibi bu eserin başlığı da bir yerin adıdır. Burada “kıssa” yerine “hikâye” teriminin varlığı görülür. Bazı beyitlerde destan, kıssa olarak geçer:

İşit imdi Hâverân-ı dâsitân

Urdılar kūs u na(k)kâre ol zamân (b.631)

Hem bu kışsa burada olsun temâm

Muştafâ'nın rūhuna yüz biñ selâm (b.2128)

Hâver-zemîn, kelime anlamı olarak “doğu, şark bölgesi” demektir ve çoğul haliyle “hâverân” şeklinde de kullanılmıştır. Ancak Hâver yahut Hâverân aynı zamanda o bölgenin şahının adıdır:

Hâverân'ın kârübânın kırmışuz
Mâl u esbâbın davarın almışuz (b. 300)

Hükûm kıldı **Hâverân** anda hemîn
Vardı anda İmlâk adlı bir la'în (b.345)

Şordı Haydar'dan o demde **Hâverân**
Kanda gelürsin eyâ şâh-ı cihân (b. 35)

‘Avretini kimse şatar mı la'în

Bî-edeb ey mel'ûn-ı **Hâver-zemîn** (b. 380)

Didi **Hâver** bu ne ündür bu zamân

‘Âlemi vîrân ideyazdı hemân (b. 448)

Didi **Hâver** bu ne sesdir di baña

Ne şikâyetdir ‘ıyân idiñ baña (b. 464)

Bazı beyitlerde de yer ismi olarak kullanılmıştır:

Gitdiler üç gün *daḥı* ender-sefer

Hâverân şehrine yitdiler meger (b. 343)

Hâverân şehrine düşdi velvele

Na‘rasından lerze düşdi leşkere (b. 447)

Didi Ḥaydar gitdi **Hâver-zemîn’e**

Mâlik’i gönder *aḡa* Ḥaḡḡ emri”<y>le (b.504)

Hâver’e gitmiş o şîr-i Kirdigâr

Sen *daḥı* git Ḥaydar’a ey gül-‘izâr (b.507)

Bu türdeki diğer eserler, *Hâver-nâme*, *Hâverân-nâme*, *Dâstân-ı Hâver-zemîn*, *Kitâb-ı Hâver-nâme* gibi adlarla kütüphanelerde kayıtlıdır.

3.2.1.2. Yazılış Tarihi

Eserin yazılış tarihi, kesin olarak belli olmayıp sadece ketebe kaydında istinsah tarihi bulunmaktadır. İstinsah kaydındaki mürekkep ile metnin mürekkebinin farklı olması bu kaydın sonradan eklendiğini gösterir. Buna göre eserin istinsahı; R. 25 Mart 1318/ M. 7 Nisan 1902 yılında tamamlanmıştır.

Eserin muhtevasında, ne zaman yazıldığına dair bir bilgi veya tarih beyti yoktur. Mecmuada, *Kan Kal’ası* mesnevisinden sonra geldiği için 1302 yahut 1306 tarihlerinden sonra yazılmış olmalıdır. Ancak her iki eserde de aynı kalitesiz mürekkep (yahut kurşun kalem) kullanılmıştır. *Kan Kal’ası*’nın istinsahı 1306’da, 12 sene sonra da bu eserin istinsahı tamamlanmıştır.

3.2.1.3. Nazım Şekli ve Türü

Kan Kal’ası gibi bu eser de mesnevi tarzında düzenlenmiştir. *Kan Kal’ası* bahsinde verdiğimiz mesnevi tasnifleri bu tahkiye esaslı eser için de geçerlidir. Mesnevi, diğer esere nazaran klasik tertibe uygun olup bir tevhid kasidesiyle başlamakta ve na’t beyitleriyle bitmektedir. 15 beyitlik kasidenin 14. beytinde şair

mahlasını zikrettikten sonra sebep-i telif diye adlandırabileceğimiz bir beyit bulunmaktadır. İbrahim Şükri, eserini yazmaktaki maksadının Hakk'ın affına mazhar olmak olduğunu söyler:

Anıñ ‘afvına sebep olmak için
Diler naql ide bir hûb hikâyâtı (b. 15)

Mesnevinin 16. beytinden itibaren “günlerden bir gün” hikâye giriş formeliyle (kalıp söz) ana hikâyenin anlatıldığı “ser-âgâz” bölümü başlar:

Meger günlerde bir gün emr-i taqdîr
Giderler çün şikâre iki dilîr (b. 16)

Mesnevide yeni bir bölüme, farklı türde bir nazım şekliyle giriş yapılır. Başlık ifade edildikten sonra genellikle 15 beyti aşmayacak şekilde münâcât-na’t-hikemî muhtevalı kaside ve gazeller yerleştirilmiştir. Bunların dışında mesnevi içerisinde olay akışını kesecek bir nazım şekline rastlanılmaz:

Beyitler	Nazım Şekli	Tür	Nazım Şeklinin Bulunduğu Bölüm Başlığı
1-15	kaside	Tevhid	
16-311	mesnevi		
312-316	gazel	sûfiyâne	Bu Meclis Hâzret-i ‘Alî Sa‘d Vakkâş İle Yola Revân Olup Mâl ü Esbâb ve Mîr Seyyâf’e Rast Geldikleridir.
317-1079	mesnevi		
1080-1092	gazel	hikemî	Bu Ğazâ İmâm-ı ‘Alî’nin Taş-ı ‘Azîme Rast Gelüp ‘Askeri Beş Yola Tefrîk Eyledigidir
1093-1503	mesnevi		
1504-1519	gazel	hikemî	Faşıl Hâmân’ın Bâkî Kalan ‘Askerleri Haydar’ın Elinden Cemşid Şâha Feryâda Gitdikleridir
1520-2122	mesnevi		
2123-2130	gazel	âşıkâne münâcât	Huşşeyn Şâhından ve Şehbâd Câzûdan Cemşid’e İmdâd Geldiği Beyânındadır

2131-2658	mesnevi		
2659-2674	kaside	hikemî münâcât	Şîr-i Hudâ'nın Kûh-ı Billûr'a Gittiği ve Ebu'l-Mu'cin A'yân-ı Müneccimî'nin Kızını Getirdiği Gazâdır
2675-3142	mesnevi		
3143-3162	kaside	münâcât na't	Ğahmâs La'îne Şalşâl'den İmdâd Geldiği Gazâdır
3163-3598	mesnevi		
3599-3614	kaside	hikemî münâcât	Şâh-ı Merdân'ın Şalşâl ile Ulu Cengi La'îni Bozulup Yalandan Müselmân Olduğudur
3615-4046	mesnevi		
4047-4063	kaside	Münâcât	Şâh-ı Merdân'ın Kâl'a-i Zer'i Fetih Eylediği ve Şalşâl'in Mürd Olduğudur
4064-4511	mesnevi		

Mesnevi, cenk-nâme/ gazavât-nâme türünden olup içerisinde tevhid, na't, münâcât, nasihât-nâme, menâkıb-nâme dışında farklı bir edebî türe rastlanılmaz.

3.2.1.4. Beyit Sayısı

Türk edebiyatındaki en hacimli mesnevilerden biri olan *Hâver-zemîn*, 4511 beyitten müteşekkildir.

Mesnevide bazı beyitlerin üzeri çizilmiş, bazı sayfalarda der-kenâra ve beyit aralarına sonradan beyitler yerleştirilmiştir. Örneğin; 353, 354, 429 ve 1221 numaralı beyitler, der-kenâra sonradan eklenmiş, araya çizgi çekilerek yeri ifade edilmiştir. 1238, 1691, 1710, 2713, 2807, 2943 numaralı beyitler ise; beyit arasına sonradan - muhtemelen tashih esnasında- farklı bir mürekkeple kaydedilmiştir. Bazı beyitlere de sonradan kelime ve harf ilavesi yapılmıştır (Örneğin; b.1470, 1683, 4358)

Bazı beyitlerin altında tebeşir benzeri beyazlıklar görülür. Beyit silinmiş ve üzerine yenisi yazılmıştır. (Örneğin; b.2651, 2946, 3153, 2814) Bazı beyitlerin ise sadece üzeri karalanmış herhangi bir müdahale yapılmamıştır. (Örneğin; b. 2813, 2814, 2815, 2816, 2902) Eserde sayfa sonlarındaki beyitlerde yer alan bazı kelimeler silik olduğu için okunamamıştır. Kan Kal'ası mesnevisinde olduğu gibi geçiş beyitleri, kalıplar halinde her bölüm başında tekrar edilmiştir. Bu beyitler, mevlid metinlerinde de görülür:

Okuyup dinleyeni hem yazanı
Kerem kıl anları ‘afv it yâ Ğanî

Cemî‘-i ehl-i îmāna kerem kıl
İki cihān içinde muhterem kıl

3.2.1.5. Vezin

Kan Kal’ası mesnevisinde olduğu gibi bu eserde de iki temel vezin kullanılmıştır. Hikâyenin anlatıldığı asıl bölüm, remel bahrinin *fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbıyla geçiş beyitleri ise hezec bahrinin *mefâilün mefâilün feûlün* kalıbıyla nazmedilmiştir. Eserin ana vezni, geçiş beyitlerinde bildirilmektedir:

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilât
Vir Muhammed Muştafâ’ya şalavât

Mesnevi içerisinde ani vezin değişiklikleri söz konusudur. Şükrî’nin diğer eserinden farklı olarak yer alan bir gazelde farklı vezin görülür:

Beyitler	Kullanılan Vezin
1-19	mefâilün mefâilün feûlün
20-255	fâilâtün fâilâtün fâilün
256-257	mefâilün mefâilün feûlün
258-306	fâilâtün fâilâtün fâilün
307-310	mefâilün mefâilün feûlün
311	fâilâtün fâilâtün fâilün
312-316	mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
317	mefâilün mefâilün feûlün
318-538	fâilâtün fâilâtün fâilün
539-543	mefâilün mefâilün feûlün
544 her mısra ayrı	fâilâtün fâilâtün fâilün mefâilün mefâilün feûlün
545-551	mefâilün mefâilün feûlün
552-1076	fâilâtün fâilâtün fâilün
1077-1078	mefâilün mefâilün feûlün

1079	fäilätün fäilätün fäilün
1080-1101	mefäilün mefäilün feülün
1102-1498	fäilätün fäilätün fäilün
1499-1502	mefäilün mefäilün feülün
1503	fäilätün fäilätün fäilün
1504-1520	mefäilün mefäilün feülün
1521-1828	fäilätün fäilätün fäilün
1829	mefäilün mefäilün feülün
1830-2118	fäilätün fäilätün fäilün
2119-2121	mefäilün mefäilün feülün
2122	fäilätün fäilätün fäilün
2123-2131	mefäilün mefäilün feülün
2132-2575	fäilätün fäilätün fäilün
2576	mefäilün mefäilün feülün
2577-2654	fäilätün fäilätün fäilün
2655-2657	mefäilün mefäilün feülün
2658	fäilätün fäilätün fäilün
2659-2676	mefäilün mefäilün feülün
2677-2950	fäilätün fäilätün fäilün
2951-2955	mefäilün mefäilün feülün
2956-3138	fäilätün fäilätün fäilün
3139-3141	mefäilün mefäilün feülün
3142	fäilätün fäilätün fäilün
3143-3163	mefäilün mefäilün feülün
3164-3174	fäilätün fäilätün fäilün
3175-3177	mefäilün mefäilün feülün
3178-3380	fäilätün fäilätün fäilün
3381-3384	mefäilün mefäilün feülün
3385-3590	fäilätün fäilätün fäilün
3591	mefäilün mefäilün feülün
3592	fäilätün fäilätün fäilün
3593-3595	mefäilün mefäilün feülün
3596	fäilätün fäilätün fäilün
3597	mefäilün mefäilün feülün
3598	fäilätün fäilätün fäilün

3599-3614	mefâilün mefâilün feûlün
3615-4041	fâilâtün fâilâtün fâilün
4042-4045	mefâilün mefâilün feûlün
4046-4047	fâilâtün fâilâtün fâilün
4048-4066	mefâilün mefâilün feûlün
4067-4122	fâilâtün fâilâtün fâilün
4123-4125	mefâilün mefâilün feûlün
4126 4503	fâilâtün fâilâtün fâilün
4504	mefâilün mefâilün feûlün
4505	fâilâtün fâilâtün fâilün
4506-4508	mefâilün mefâilün feûlün
4509	fâilâtün fâilâtün fâilün
4510	mefâilün mefâilün feûlün
4511	fâilâtün fâilâtün fâilün

Tabloda belirtildiği üzere veznin aniden değişmesi, şairin dikkatsiz oluşundan da kaynaklanmış olabilir. Mesnevide, zihaf vb. dışındaki aruz kusurlarının başında yanlış kelime tercihi gelmektedir. Şair, anlamı ön planda tutarak çoğu beyitte tefileyi bozmaktadır. Mesnevideki tüm aruz kusurları, dipnotlar halinde ifade edilmiş olduğundan burada sadece örnek mısralar verilecektir. Koyu yazılan kelimeler vezni aksatmaktadır:

Karşu^{ya} ey **şâhım** gönderdi bizi (b.35)
 Velî cümle **gelenler** ehl-i îmân (b.62)
 Akşam oldu **karanlık** oldu zemîn (b.150)
 Kırk **Zengîdir** şöyle ‘âciz kalmışuz
 (b.236)
 Kilîsâyı **yıkup** mescid yaptılar (b. 253)
 Uyanuban **bakar** Haydar yüzine (b.263)
 Elçi gidüp bu **sözleri** söyledi (b. 528)
 Ebû’l-Mu‘cin **hemân** meydâna girdi
 (b.530)
 Leşker-i **küffârdan** bir mel‘ün hemân
 (b.531)
Yürekleri korku vehme düşdiler (b.535)
 Bilmedin *mi* **benim** pehlüvân ‘Ammâr
 (b.537)

Ebû’l-Mu‘cin *ğazaba* **gelür** hemân (541)
 Urup na‘ra kılıc *çalar* **pehlüvân** (541)
Akar deryâ gibi revân oldılar (b.564)
Ne **Düldül** var elde *ne* hod Zü’l-fikâr
 (b.570)
Yarı gice **karanlık** oldu cihân (b. 672)
 Kendüsinden **haber** sorar o demi (b.814)
 Üç **biğ** yıl oldu burayı beklerim (b.821)
 Ya yigit **başından** sen korkmaz mısın
 (b.823)
 Kaṭ‘ *idüben* **bırakmışlar** lîşini (b.825)
Şusuzluk cânı^{ya} kâr etmiş anı^{ya} (b.959)
 Gel beni bu dâr-ı cefâdan **kurtar** (b.960)
 Dîv **eydür** kim ‘avretiⁿⁱ elindedir (b.961)

‘Avret eydür ol **dīv** yavuzdur meger (b.964)
Mekke’ye ‘avdet **eyledigij** zamān (b.970)
Şöyle *çıkdı* **āteş** *kuyudan* hemīn (b.1009)
Şāh-ı Merdān’ı **yerden** ayırmadı (b.1022)
Kim başarsa *aña* **helāk olurmuş** (b.1043)
Kapı **dibine geldi** Sa’d’la emīn (b.1055)

Tüfeng *gibi* anda *şuyı* atılup (b.1060)
Her **kırdıkça** azğun olurdu olar (b.1313)
İbtidā ki **ölmüşlerin** *kanını* (b.1472)
Çünkü bildin *anı* kıl gör tedārik (b.1508)
Ol **Nevşād** adlu la‘īn pehlüvān (b.1560)
Yigirmi biñ leşker-i İslām idi (b.1598)
Çün **başdılar** leşker-i İslām hemān (b.1626)

Yine mısralardaki eksik ve fazla yazılan heceler ve kelimeler, vezni bozan diğer hususiyetlerdendir. Bütün kusurlar, metin üzerinde ifade edilmiştir:

Didi kim ey Hāverān pādīşāh (b.459)
Ferāgat eyledi cengden ol an (b. 549)
Bilesince biñ *dīvi* burya koyup (b.830)
Qā’im-maḳāmıdım anıñ ben ol zamān (b.931)
Māl ü rızk hep davardan geçdiler (b.1136)
Girü döndi Mālīk leşkerine (b.1272)
Geçmedi bu ceng *üzerine* bir zamān (b.1389)
Aldı bile yetmiş biñ yaraqlı pehlüvān (b.1470)

Bir diğer aksaklık, yanlış imla tercihlerinden kaynaklanır. Yine “Hakk”, “nakkāre”, “kuvvet” gibi şeddeli kelimelerde de vezin gereği, bazen tek harf dikkate alınmış, “y” kaynaştırma harfî dikkate alınmamış, bazı ünlü sesler düşmüştür:

Kimse bilmez cin midir yā ejde<r>hā (b.334)
Tanrı birdir Hakk pey<ğ>amberdir Resül (b.1581)
Harbe *almağa* ku(v)vet yok kimseniñ (b. 1656)
Cenk için kūs ü na(k)ḳāre urdılar (b.1768)
Āteşi döker imiş her ağzı<y>la (b.924)
Ol Süleymān *nebñiñ* zindānı<y>di (b.968)
Biri birleri<y>le görüşdi bunlar (b. 550)
Bir *daḥı* bur<a>ya gelürse belkim ol (b.1948)

Bazı mısralarda ise vezin hiç yoktur:

Nazar kıl sen altındaki şığıra (b.809)

Görđi bakırdan anda mîl yapılmış (b.1023)

Kemendiyle hemân Sa‘d’ı bağladı (b. 1057)

Genel olarak; şairin anlama daha fazla önem verdiği için biçimsel unsurları çok da önemsemediği anlaşılmaktadır.

3.2.1.6. Redif ve Kafiye

Redif ve kafiye, şiirin en önemli ahenk unsuru iken mesnevilerde bu vasfı ikinci planda kalmıştır. Bu eserde de kafiye ve redif, sadece nazmın gereğiymiş gibi görünür. Nesir cümleleri vezin ve kafiye hâlinde verilmiştir. Ardı ardına pek çok kafiye tekrarının olması, şairin asıl gayesinin meramını anlatmak olduğunu gösterir. Bu durum, mesnevinin sanat değerini azaltan bir diğer özelliktir. Zengin ve tam kafiyeleler ağırlıkta olup yarım kafiye kullanımı çok azdır.

Zengin kafiye örnekleri:

Yeryüzi göründi açıldı nihân

Çıkıldı hürşîd-i Hudâvend-i cihân (b.161)

Didi tevbe ey şâh-ı Hâver-zemîn

Bî-hesâb iş eyledim tevbe hemîn (b.1953)

Tam kafiye örnekleri:

Şükri kıldı Hâlik’a ol zü’l-kerem

Kurtaruban anları gitdi site**m** (b.159)

Mekr idersin şimdi a**ña** ey yig**it**

Göresin benden neler sözü**m** iş**it** (b.2014)

Yarım kafiye örnekleri:

Kanber’i ‘asker ile gönderdi ol

Mîr Seyyâf yanına ol pür-uş**ül** (b.1497)

Varuban kervānsarāya irdiler

Ḳapusı bağılu hemān dem gördiler (b.3356)

Harflerine göre kafiye çeşitleri (Saraç, 2018: 140) şu şekildedir:

1. Kafiye-i mücerrede: Yalnızca revî harfinin tekrar edilmesiyle oluşan kafiye çeşididir.

İşit imdi Şāh-ı Merdān'dan haber

Ḳanber'i kurtarmağa gitdi meger (b. 437)

2. Kafiye-i mürekkebe: “Birden fazla ses benzeşmesinden meydana gelen kafiye olup kafiye revî dışında ridf (â, û, î), kayd ve te'sîs adı verilen kafiye harflerinden biri de tekrarlanır. Bu tekrarlanan harflerin çeşidine göre üç kafiye vardır.

2.1. Kafiye-i mürdefe: Revî yani son harften önce ridf yani â, î, û sesleri bulunan kafiyelerdir:

Didi Bū'l-Mu'cin o dem ey pādīshāh

Ben gidem ol hîdmete olgıl āgāh (b. 66)

Bilesince gitdiler on biḡ la'īn

Kārubāna yitdiler ol dem hemīn (b. 67)

Şubḡ namāzı kıldı mescidde Resūl

Geldi gökden ol zamān peyk-i usūl (b. 1755)

2.2. Kafiye-i mukayyede: Revî ve kayd harflerinden oluşan kafiyelerdir:

İki yüz altmış zirā' anda kemend

Tā ki yetdi cāh dîbine müstemend (b. 995)

2.3. Kafiye-i müessese: Revî harfinden önce dahîl, ondan önce de te'sis harfi bulunan kafiyeler olup Hâver-zemîn mesnevisinde bu kafiye çeşidi görülmez.

Arapça ve Farsça kökenli ek ve kelimeler, kafiye ve redif olarak daha fazla tercih edilmiştir. Redif daha az kullanılmış olup örneklerden de anlaşılacağı üzere her çeşit redif mevcuttur. Ek hâlindeki redifler daha fazladır:

a. Ek hâlindeki redif örnekleri:

Cemşîd işitdi çün andan sözleri
Hayretinden kana döndi gözleri (b.1462)

Gitdi cânı tâ cehennem yeridir
Çünkü mel'ûn kâfirin serveridir (b.2028)

b. Ek+kelime hâlindeki redif örnekleri:

Tâc u tahtımdan bîzâr etdi beni
Uyku gelmez gözüme n'itdi beni (b.2189)

Hoca 'Amir karşuda tırmuş idi
Sözlerine hem kulak urmuş idi (b.3415)

c. Kelime hâlindeki redif örnekleri:

Dahı ehl-i imâna kıl kerem sen
İki cihânda eyle muhterem sen (b.1501)

Tokşan oğlu ol la'înin var idi
Her biri bir ejdehâ serdâr idi (b.3178)

Sık aralıklarla yapılan tekrarlar dışında rediflerin kafiye işlevinde kullanılması, mesnevîdeki en ciddi kafiye kusurudur. Özellikle hemân-zamân-revân-'ayân-beyân/zemîn-hemîn kelimeleriyle çok kafiye yapılmıştır. Gazel ve kasidelerin de redif ve kafiye açısından problemli olması, Şükrî'nin kabiliyetli bir şair olmadığına nişanesidir. Mesnevinin çoğu beytinde yarım kafiye olup redifler kafiye işlevinde kullanılmıştır:

Hüsn-i ruhsârı cihâna **benzemez**
Gözi nergis boyuna cân **benzemez** (b. 108)

Girdi meydâna o Kattâr-ı **la‘în**
Kılıcı yalın elinde ol **la‘în** (b. 274)

Aluban şandığı taşra çık-**dılar**
Kebre koymağa anı apar-**dılar** (b. 154)

Ya Ğaşemşem’dir ve ya təcir **midir**
Pehlüvândır yoksa bu bir beg **midir** (b. 474)

Bazı beyitlerde kafiye birliği sağlanamamıştır:

Gönderüp zindâna ol demde **anı**
Gördi leşker ol Dil-efrûz nâzen**în** (b. 388)

Şehrimiz adıdurur şehr-i Şabâ
Mîr Zinhâr Hâver’e şâhdır ‘ıyân (b. 713)

Gördiği düşi Emîrû’l-Mü’min**în**
Mâlik’e söyler o anda ol **emîr** (b. 723)

Girü döndi yine ol şâhib-kemâl
Besmeleye girdi gâra ol zamân (b. 797)

Çün kadem başdı deñize ol velî
Gördi kim cihân deñiz oldu hem**în** (b. 920)

Serdâr-ı deryâ imiş ol bî-îmân
Âteşi döker imiş her ağzı<y>**la** (b. 924)

Bu örnekler haricinde metinde, 36 beyitte daha kafiye hatasının olduğu görülmektedir. (b. 820, 846, 954, 1032, 1213, 1274, 1290, 1299, 1302, 1333, 1422, 2377, 2421, 2525, 2536, 2588, 2799, 2903, 2934, 3025, 3084, 3360, 3451, 3525, 3533, 3591, 3639, 3654, 3692, 3713, 3801, 3873, 3966, 4006, 4007, 4081, 4186)

Bazı kafiyelerde ses esas alınmış, imlanın aynı olmasına önem verilmemiştir. Tanzimat dönemindeki abes-muktebes tartışmasındaki benzer durum İbrahim Şükrî'nin bu eserinde de görülür. 30 beyitte (b.167, 177, 382, 466, 1009, 1045, 1547, 1695, 1721, 1773, 1797, 1894, 2150, 2202, 2852, 2898, 3154, 3166, 3247, 3376, 3464, 3542, 3795, 3823, 3889, 4104, 4161, 4222, 4346, 4414) böyle bir kafiye anlayışı mevcuttur:

Urdı tîrin ol Ebû'l-Mu'cin hemîn
Tîğ-ı bürrân kesdi anıñ alhanıñ (b.167)

Geldi Şalşâl leşkerinden bir yigit
Girdi meydân içine avm-i pelîd (b.382)

al'a-i Pülâd-ı hışna uğradı
Mâl ü rızı cümle teslîm eyledik (b.466)

Bazı bölümlerde mısra başlarında da redif vardır. Böyle kullanımlar metnin ahengini arttırmaktadır:

Sen misin ol Kûh-ı Billûr'ı alan
Leşkerini ıruban bunda gelen

Sen misin ol ahramân 'ı öldüren
'Âlemi Cemşîd Şâha hem güldüren

Sen misin Fîrûz'ı tutup bağlayan
Cân [ü] dilden hem Müselmân eyleyen

Sen misin ki şındırıp tılsım-ı Dâl
Dîvleri ırdıñ amuyı ıyl ü âl

Sen misin şehir-i muraşşa‘ şâhını

Hâk ile yeksân iden anda anı

Sen misin sâhil-zemîni ser-be-ser

Bî-karâr eylemişsin³⁹ cân u ciger

Sen misin Kevrâb’ı tutup hem yıkan

Sen misin leşkerimi iden vîrân (b.3456-3462)

Şairin bu eserinde de vezin ve kafiye, geri planda kalmış sadece hikâyeyi aktarmak amaçlanmıştır.

3.2.1.7. Dil ve İmla Hususiyetleri

Kan Kal’ası mesnevisi için geçerli olan hususiyetler, bu eser için de geçerli olup üslup noktasında bire bir aynıdır. İki eser arasındaki tek fark; muhtevadır. Yine bu mesnevide de nesir halinde ifade edilebilecek düz cümleler mevcuttur. Arap ve Farsça terkiplere çok fazla yer verilmemiş olup sadece birkaç beyitte birden fazla terkip bulunmaktadır. Bu terkipler de basit düzeyde olup metinde alışılmamış bağdaştırma türünden terkip görülmez:

Kal’ada Seyyâf imiş serdâr-ı dîn

Ol hüner-mend-i cihân [ü] şîr-i dîn (b.1406)

Olaylar, son derece yalın bir Türkçe ile nazmedilmiş olup bir sanat kaygısı taşımamaktadır. Basit düzeydeki teşbih ve istiareler dışında edebî sanatlara çok yer verilmemiştir. Ses ve kelime tekrarları, en belirgin ahenk unsurudur:

Tîğ-ı bürrân var elinde zât-ı pāk

Cânı pāk cānân pāk cemâli pāk (b.26)

Virdi anlara Nevâdir māl ü genc

Hil’at ü esbâb u kaftân-ı perenc (b.??)

³⁹ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

Şîr-i Hâk'dır şâhib-*i* seyf-*i* dîdâr
Pehlûvân-*t* Hâlik-*t* Perverdigâr (b.490)

Şems-i maṭla' mazhar-*t* kevn ü mekân
Melce-*yî* faḡr *u* fenâ-*yî* dü cihân (b.767)

Beni cāndan bîzār eyledi 'Alî
Bu 'Alî āh bu 'Alî āh bu 'Alî (b. 3174)

Aynı durum, edebî değerinin daha yüksek olmasını beklediğimiz gazel ve kasideler için de söz konusudur. Mesnevideki nesir havası, bu manzumelerde de aynı şekilde devam etmiştir.

Mesnevinin en dikkat çeken dil özelliği, ihtiva ettiği Eski Anadolu Türkçesi devrine ait arkaik ek ve kelimelerdir. Mesnevide en çok görülen arkaik ek, zarf-fiil eki –uban/-üben'dir:

-durur/-dürür: III. Tekil şahıs eki, (b.29, 593, 627, 710, 713, 832, 839, 843, 1017, 1018, 1229, 1444, 1446, 1461, 1523, 1532, 1791, 1798, 1869, 1892, 1904, 1930, 1946, 2015, 2133, 2211, 2222, 2342, 2592, 2741, 3041, 3048, 3463, 3484, 3544, 3856, 3923, 3995, 4200, 4205, 4207, 4212, 4355)

-uban/-üben: zarf-fiil eki, (b.30, 37, 41, 85, 98, 116, 125, 127, 154, 159, 160, 162, 187, 230, 235, 243, 263, 338, 350, 351, 371, 378, 383, 433, 454, 514, 518, 558, 564, 569, 598, 599, 606, 609, 617, 693, 779, 809, 825, 837, 878, 934, 1096, 1099, 1103, 1104, 1131, 1148, 1153, 1169, 1185, 1199, 1211, 1261, 1322, 1323, 1328, 1344, 1348, 1401, 1421, 1438, 1469, 1479, 1480, 1489, 1594, 1660, 1668, 1681, 1711, 1724, 1729, 1753, 1802, 1804, 1834, 2103, 2144, 2174, 2180, 2182, 2186, 2195, 2212, 2278, 2294, 2360, 2402, 2439, 2550, 2648, 2653, 2706, 2725, 2774, 2816, 2870, 2939,

2977, 2992, 3045, 3064, 3077, 3074, 3121, 3215, 3221, 3251, 3261, 3265, 3272, 3279, 3290, 3314, 3330, 3335, 3343, 3355, 3356, 3365, 3386, 3388, 3391, 3447, 3456, 3495, 3547, 3573, 3577, 3579, 3583, 3587, 3623, 3642, 3674, 3678, 3685, 3694, 3702, 3750, 3769, 3782, 3813, 3819, 3846, 3851, 3853, 3870, 3913, 3919, 3937, 3961, 3980, 3998, 4068, 4069, 4103, 4132, 4171, 4180, 4182, 4375, 4384, 4410, 4412, 4466)

-ğıl/-gil: II. Tekil şahıs emir kipi, (b.66, 92, 119, 183, 256, 323, 360, 449, 478, 595, 635, 708, 724, 819, 840, 1010, 1053, 1085, 1087, 1153, 1358, 1374, 1395, 1453, 1465, 1469, 1561, 1564, 1583, 1713, 1715, 1806, 1930, 1950, 2170, 2212, 2224, 2313, 2471, 2699, 2755, 3006, 3032, 3252, 3268, 3697, 3750, 3932, 4019, 4135, 4160, 4179, 4474)

-ŋ/-n: belirtme hali eki, (b.44, 80, 103, 165, 167, 169, 173, 175, 184, 208, 210, 264, 300, 312, 312, 348, 381, 462, 577, 626, 647, 661, 748, 754, 819, 878, 882, 887, 914, 945, 1045, 1517, 1690, 1815, 1846, 1855, 1905, 2211, 2366, 2478, 3098, 3145, 3171, 3590, 3698, 3738, 3750, 4411)

-updur: zarf-fiil eki, (b.99, 118, 893, 1740, 1784, 1943, 2233, 2578, 2592, 2667, 326)

-üpdı: zarf-fiil eki, (b.460, 2013, 2619)

-icek: zarf-fiil eki, (b.157, 689, 1882, 3874)

-cılayın/-cileyin: -nın gibi, (b.933)

-ü: zarf-fiil eki, (b.1190, 2190, 2374, 2566, 4442)

-ısar/-iser: gelecek zaman eki (b.1565, 2666, 3191, 3264, 3310, 3806)

Arkaik kelimeler:

apar-: götürmek, (b.359, 876, 895, 1951, 2167)

barq: ev, (b.1341)

batman: ölçü birimi, (b.3100, 3484, 3546,)

çalab: Allah, (b.4511)

çuqal: zırh, (b.794)

dir-: yarmak, yırtmak (b.882, 2132, 3056, 3275, 3352)

egin: sırt, arka, boy (b.389, 520, 1782, 2197, 4330)

ey/ayt-: söylemek (b.819, 824, 840, 961, 964, 1875, 2606, 3419)

hergiz: asla (b.58, 750, 1838)

ıssı: sıcaklık (b.883, 1069, 1070, 1679, 2479, 2492, 2493, 3999, 4252)

irgür- : ulaştırmak, (b.27, 302, 1029)

kaq-: kızmak (b.130)

kamu: tümü (b.80, 104, 143, 205, 331, 461, 558, 786, 868, 981, 1067, 1596, 1717, 1848, 1855, 1941, 1957,

2315, 2519, 2822, 3199, 3264, 3266, 3308, 3459, 3796, 4342, 4447)

qancarı: nereye, (b.44, 192, 208, 966, 990, 1152, 1353, 1355, 1676, 1969, 2731, 2800, 3640)

qanda: nerede, (b.32, 1208, 2293, 2307, 2311, 3347)

qanğı: hangi, (b.741, 3544, 3560)

kendüzi: kendisi, (b.836, 1045, 1197, 1905, 2336, 2500)

kimesne: kimse, (b.946, 986, 993, 1121, 1140, 1789)

qoc-: sevinmek, (b.582, 1148, 4445, 4496, 4498)

men: ben, (b.1880)

muştuluk : mutluluk, (b.4476)

perkit-: sağlamlaştırmak, (b.3708)

şanç-: batırmak, saplamak, (b.1660, 3493)

segirt-: hızlı hızlı gitmek, (b.1436)

sın-: kırmak (b.551, 1254, 2652, 3262, 3459)

şāzılık: mutluluk, (b.4472, 4488)

şular: şunlar, (b.19)

ţamu: cehennem, (b.95, 141, 233, 1583, 1638, 1643,

ţāḡa: hayret, (b.1359, 2137, 2738)

uş: işte, şimdi, (b.659, 905, 912, 1241, 1358, 1505, 1545, 1679, 1950, 2222, 2223, 2228, 2477, 2737, 3270, 3274, 3283, 3315, 3389, 3523, 3527, 3554, 3555, 3621, 3891, 3919, 4353, 4397, 4403, 4466, 4479, 4482)

ün: ses, (b.2261)

yaraḡ: silah, fırsat, (b.249, 763, 1418, 1419, 1470, 1810, 2760, 2818, 2828, 3086, 3358, 3989, 4374)

yavuz: kötü (b.964, 1189, 1944, 2619)

yazı: ova, sahra, (b.420, 1261)

yılḡar: gülümsemek, (1477, 1479, 1567, 1592, 1594)

yu: yıkamak, (b.2869)

yügreş-: üşüşmek, (b.1311)

Mesnevide E.A.T dönemindeki gibi kelime başlarındaki bazı “t” ve “d” sesleri korunmuştur. (tut-, tur-, tuy-, tağla- tolaş- , toğrı... vb. dürlü, ditreş-... gibi) Ancak bazı kelimelerde çift imla vardır. Genellikle beyitlerde “tur-” (b.1252) biçiminde iken bazı beyitlerde “dur-” (b.38) şeklinde günümüz imlasına uygun olarak yazılmıştır. Yine böyle bir ikili imla tut-, ditreş- fiilleri için de geçerlidir. Bazı beyitlerde tut-, (b.844) fiili “dut-” (b.213, 217, 333, 551, 3571); ditreş- (b.463) fiili de “titreş-” (b.335) şeklinde karşımıza çıkar. Bazı kök ve eklerdeki yuvarlak ünlüler de E.A.T. devrindeki gibidir. (girü, ellü, incü, atlu, yatsu... gibi) Bazı kelime köklerindeki “e” sesleri, “i” şeklindedir. (nire-, vir-, giç-, vb.) Yedi kelimesi de E.A.T. dönemindeki gibi “yeddi” şeddelidir.

Mesnevide kelime ve eklerin yazımında çift imlalar müşahade edilir. Mesnevinin sonuna doğru günümüz Türkçesindeki kullanımlar artmaktadır. Örneğin “kalhan” (b.116, 291, 2021) kelimesi, 3429’uncu beyitten itibaren “kalқан” şeklinde imla edilir. Metinde çift imla görülen diğer örnekler şöyledir: toz (b.1186)- toz (b.1186); ellü (b.81)- elli (b.563); temür (b.4389)- demür (b.3736, 4414); atlu (b.1203)- atlı (b.1686); kırd (b.1210)- kırt (b.1344); kendüsin (b.647)- kendüzi (b.1045); imdi (b.419)- şimdi (b.4364); soğuk (b.4042)- şavık (b.4074); ‘anbār (b.4236)- anbār (b.4240); hayli (b.540)- haylü (b.3251); tavar (1159)- davar (b.1161); yaralı (b.4430)- yaralı (b.4429) Bazı kelimelerin imlasında ise hatalar görülür. Örneğin yarān (yārān) kelimesinde (b.17) elif harfi vezin gereği yazılmamış; gāfil kelimesi de gāfil (b.1422) şeklinde imla edilmiştir.

Eserin kelime kadrosunda ağız ve diğer Türk lehçelerinde görülen kelimeler de mevcuttur. “Tüfenk” kelimesi, ağız özelliği olarak “dühenk” (b.3233) şeklinde karşımız çıkar. “Tenef” (b.2372), TDK. Derleme Sözlüğüne göre Adana, Osmaniye taraflarında “çadır” anlamında kullanılan bir kelimedir. Yine “tuzak” anlamındaki “dusağ” kelimesi de bir diğer ağız özelliğidir. “Miğfer” anlamındaki “tuğulga” (b.3432) kelimesi Moğolca’dan geçen bir kelimedir. (Tuna, 1976: 307) “Güzel” manasındaki “yahşī” (b.3750) kelimesi de Azeri lehçesine aittir.

Hâver-zemîn’de bazı ayet ve hadislerden de iktibaslar yapılmıştır. Yer alan ayetler şunlardır:

Diyince “**Kün**”⁴⁰ cihān halkı oldu ey cān (b.3)
“**Kün**”⁴¹ diyince halk olundu mümkünāt (b.590)
Anıñ’çün bu cihāna “**Kün**”⁴² didi Hāk (b.1515)
Maḥbūb-ı Hāk “**rahmeten li’l-‘ālemīn**”⁴³ (b.632)
Hüsn-i ruḥsārı çü “**šems [ü] ve’d-ḍuḥā**”⁴⁴ (b.1176)
Süre-i “**innā fetahnā**”⁴⁵ yaz hemān (b.2516)
Dimiş “**lā-taknuṭū min rahmeti’llāh**”⁴⁶ (b.2672)
Didiñ “**lā taknutū min rahmeti’llāh**”⁴⁷ (b.4062)
Āyet-i “**naşrun min’allāh**”⁴⁸ cümlesi (b.3067)
Āyet-i “**naşrun min’allāh**”⁴⁹ hoş kerem (b.3132)
Dilde okur “**yef’ullāh mā-yeşāü**”⁵⁰ (b.3488)

Sadece bir beyitte; “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” kudsî hadis diye bilinen bir hadise yer verilmiştir:

Hāk(k)ında “Levlāk” okunmuş penāgāh (b.13)

3.2.1.8. Nüşa Tavsifi

Mesnevi, Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar Kütüphanesi, Topkapı Müzesi Y.790 yer numarasıyla kayıtlı olan 330 sayfalık mecmua içerisinde, 84-330 sayfaları arasında kayıtlıdır. İlk bölümde şairin *Kan Kal’ası* adlı mesnevisi kayıtlıdır. 225x170 mm ölçülerinde, kahverengi karton kapak içerisinde bulunan eser, rika hattıyla yazılmış olup sonradan hareke eklenmemiştir. Her sayfasında 18 beyit kayıtlı olup

⁴⁰ “Ol der ve olur” (Bakara, 117; Ali İmran, 47 ve 59; Enam, 73; Nahl, 40; Meryem, 35; Yasin, 82; Mumin, 68)

⁴¹ “Ol der ve olur” (Bakara, 117; Ali İmran, 47 ve 59; Enam, 73; Nahl, 40; Meryem, 35; Yasin, 82; Mumin, 68)

⁴² (Bakara, 117; Ali İmran, 47 ve 59; Enam, 73; Nahl, 40; Meryem, 35; Yasin, 82; Mumin, 68)

⁴³ “(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” Enbiya, 107

⁴⁴ “Güneşe ve aydınlığın gelişine.” (Şems, 1)

⁴⁵ “Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik.” (Fetih, 1)

⁴⁶ “De ki: “Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin.” (Zümer, 53)

⁴⁷ (Zümer, 53)

⁴⁸ “Seveceğiniz başka bir kazanç daha var: Allah’tan bir yardım ve yakın bir fetih (Mekke’nin fethi). (Ey Muhammed!) Mü’minleri müjdele!” (Saf, 13)

⁴⁹ (Saf, 13)

⁵⁰ “Allah dilediğini yapar.” (İbrahim, 27)

bazı sayfalarda 19 beyit mevcuttur. Eserin sayfa sonları mürekkebin kalitesizliğinden (yahut kurşun kalemle yazıldığından) ötürü silik kalmış olup bazı sayfalarda lekeler bulunmaktadır.

Hikâye-i Hâver-zemîn başlıklı mesnevinin sonunda R.25 Mart 1318/ M. 7 Nisan 1902 tarihi bulunmaktadır. Müellifi, Ayân-zâde Molla İbrahim Şükrî b. Hüseyin Hilmî, müstensihî Ergani Madeni redif ser-çavuşu Abdullah Avnî b. Osman'dır. Yekûnu 4511 beyitten müteşekkil mesnevinin ilk beyti:

Ḥaḡ 'a ḥamd eyleyelim biz ḥayâtı

Odur bize viren her dem necâtı

son beyti:

Ḥaḡḡ Çalab şol kişiyi dil-şâd ide

Kim yazanî Fâtîḥayla yâd ide

3.2.2. Muhteva Tahlili

3.2.2.1. Mesnevinin Özeti

Günlerden bir gün Ebû'l-Mu'cin ile Sa'd b. Vakkas ava giderler. Üç gün üç gece yol gittikten sonra ansızın bir hisar görürler. Bu kalenin adı Nevâdir Kalesi olup padişahı da gönlü küfür ve kinle dolu Kattar adlı bir lanetlidir. Kalenin kapıcıları Mu'cin ile Sa'd'ı görünce hemen Kattar'a haber gönderir. Kattar, onlara müneccim vezirini gönderir. Müneccim varır ve selam vererek onlara, “nereden gelip nereye gidiyorsunuz?” diye sorar. Mu'cin, yollarının batıya doğru olduğunu söyler. Vezir, kendisini şahın gönderdiğini ve onları getirmesini istediğini iletir. Mu'cin ve Sa'd, şehre girerek padişahın karşısına çıkar. Büyük sarayı hayretle izleyen iki arkadaş, şahın huzuruna varır. Kattar, onlara adını ve nereye gittiklerini sorunca Sa'd, kendi adının Şeybân-ı Mısır, Mu'cin'in adının Hâmân-ı Rûm adlı taşları kılıcıyla mum eden bir kimse olduğunu söyler. Kattar, bunu duyunca burada kalmalarını, kendi askerlerinin başı olmalarını, mâl ve hazine teklif eder. İkisi bu teklifi kabul eder ve onlara çeşitli hediyeler verilerek askerlerin başına getirilir. Bir ziyafet verilir ve Mu'cin ve Sa'd'a şarap içmeleri söylenir. Mu'cin, sevdiğinden uzakta olduğu için şarap içmemeye yeminli olduğunu belirterek ikramı kabul etmez. Sa'd da aynı şekilde cevap verir.

Aradan üç gün geçer ve Şam diyarından pek çok mâlî olan bir Müslüman kervan gelir. Kervan, birkaç gün konakladıktan sonra yoluna devam eder. Kattar, bu kervana saldırmak için at sürerken Mu‘cin hemen atına binip Kattar’ın yanına gelir ve kervana gitmek istediğini söyler. On bin kâfir gider ve kervandakiler Allah’a münâcât edip yardım ister. Mu‘cin, kervanın Müslüman olduğunu görünce askerlere “geri dönelim” der. İçlerinden bin asker, bunu kabul etmez ve kervana saldırır. Mu‘cin, nara atarak kendi askerleriyle savaşmaya başlar ve yedi yüz elli askerini öldürür. Geri kalan askerler, gelip yaşananları Kattar’a anlatır. Sa‘d, bunu duyunca parmağını dişleyip nara atmaya başlar.

Kattar, kendilerini aldattıklarını söyleyerek Sa‘d’ın boynuna zincir vurup zindana atar. Cenk davullarını çaldırarak on bin askerini Mu‘cin’i yakalaması için gönderir. Mu‘cin’in yanına gelen askerlerden biri öne çıkıp böyle bir edepsizliği neden yaptığını sorar. Mu‘cin ona, imana gelmesini, zulmetmemesi gerektiğini söyler. Bunun üzerine askerler saldırıya geçer ve Mu‘cin o erin başını keser. Akşam olunca Kattar, bin yedi yüz askerinin öldürüldüğünü görür ve hayrete düşer. Kattar, Sa‘d’ın yayının getirilmesini ister ve yayı kendi evine gönderir. Kattar’ın güzeller güzeli bir kızı vardır. Bu yayın büyüklüğünü görünce şaşırarak eline alıp incelemeye başlar.

Şehrin dışındaki Mu‘cin, düşünmeye başlar ve başını kalkanına koyarak bir müddet uyur. Rüyasında Hz. Peygamber’i görür ve o da kendisine, Sa‘d’ın zindana atıldığını, onu kurtarması gerektiğini bildirir. Mu‘cin hemen uyanarak dua eder ve kalenin altına gelir. İple kaleye tırmanarak kalenin üzerine çıkar. Etrafına bakarken bir ayak görür ve kız, saklandığı yerden çıkıp Mu‘cin’in yanına gelir. Bu kızın adı Dil-efruz olup Kattar’ın güzeller güzeli kızıdır. Dil-efruz o vakit imana gelir ve Sa‘d’ın yanına varırlar. Askerleri alt ederek onu zindandan çıkarıp şehrin dışına giderler. Kız, babası Kattar’a gidip her şeyi anlatınca Kattar öfkelenir. Dil-efruz, Müslüman olduğunu, doğru yolu bulduğunu söyler ve kaçarak Sa‘d ile Mu‘cin’in yanına varır. Üçü, Kattar’ın askerleriyle karşı karşıya gelir. Kattar’ın Hilal adlı pehlivanı meydana gelir ve Mu‘cin ile cenk eder. Mu‘cin, Müslüman olmasını teklif eder ve Hilal bunu kabul etmez. Mu‘cin, kılıcını hançer gibi göğsüne saplar ve kılıç Hilal’in arkasından çıkar.

Böyle cenk ederek on iki bin kâfiri daha öldürürler. Askerler, tüm gücüyle saldırıp Dil-efruz'u ve Sa'd'ı ip atarak yakalar. Mu'cin'i ise yakalayamazlar ve akşam karanlığında askerlerden kaçıp kurtulur. İki tutsak zincire vurulur ve Kattar, bir sandık hazırlatarak onları içine koyar ve sandığın gömülmesini emreder. Askerler sandığı alıp gömmeye götürür ve Mu'cin de onları görür. Atına binerek nara atar ve kâfirler korkup kaçarak sandığı ortada bırakır. Mu'cin, sandığı açar ve ikisini kurtararak Allah'a şükreder. Askerler, sandığın ele geçirildiğini Kattar'a bildirir. Kattar, tekrar saldırıya geçer ve kendisi er meydanına girer. Karşısına da Sa'd çıkar ve onu kemerinden tutarak kollarını bağlar. Bunu gören Mu'cin, nara atarak Kattar'ın önce kalkanını ikiye bölüp atını keser sonra da omuzunu koparır. Akşam olunca savaş durur ve Mu'cin, Dil-efruz'un yanına gelir. Kattar da puthaneye giderek yarasını tedavi ettirir. İblis, puthaneye gelerek Kattar'a yapması gerekenleri söyler. Öncelikle Sa'd'ı öldürmesini, bunun için kendisine fırsat vereceğini belirtir. Sonra Mu'cin'i öldürerek Mekke'ye gitmesini söyler. Kâbe'de Ali adında bir yiğidin olduğunu bildirir. Kattar, puthaneden dışarı çıkar ve Sa'd'ı da yanına getirirler. Cellada Sa'd'ı öldürmesini emreder. Kattar'ın Süfyan adında bir veziri vardır. Kattar'a, Sa'd'ı öldürmemesini, bu sayede Mu'cin'i de tuzağa çekip yakalayarak ikisini aynı anda öldürmelerini tavsiye eder. Sa'd, hapse atılır ve Mu'cin bir süre sonra onu zindandan kurtarır.

Hız. Peygamber, ashabına bakınca Sa'd ve Mu'cin'i göremez ve nereden olduklarını sorar. Kimse onlardan bir haber almadığını, nereye gittiklerini bilmediğini söyler. Hız. Peygamber ve Hız. Ali, düşünmeye başlar. Bir gün ansızın bir kafil gelir ve Hız. Ali, kervandan iki yoldaşı sorar. Kervan, saldırıya uğradıklarını ve adlarını bilmedikleri bir pehlivanın gelerek kendilerini kurtardığını anlatır. Hız. Ali, onları kurtaranın Mu'cin olduğunu anlar. Hazırlık yaparak gece yarısı yola çıkar. Zülfikar'ı, atı Düldül'e bağlar ve yanına yardımcısı Kanber'i alır. Üç gün boyunca ilerledikten sonra suyu güzel, yeşil bir sahraya varır. Hız. Ali, atından inince karşıdan bir toz belirir ve elinde kılıç olan birini görür. Hız. Ali'nin yanına gelen kişi, ona kim olduğunu sorar. Hız. Ali de yolculuk ettiğini ve Hız. Muhammed'in ümmetinden olduğu ifade eder. Adam, üzerinde neyi varsa Hız. Ali'den vermesini yoksa öldüreceğini söyler.

Buna hiddetlenen Hz. Ali, adamı kemerinden tutup yere vurur. Yine karşıdan tozlar belirir ve içinden otuz bin kâfir çıkar. Hz. Ali, Zülfikar ile pek çoğunu öldürür. Geriye kalanlar Müslüman olur. Karşısına çıkan o askerlerin serdarı ile dost olur. Hz. Ali, üç gün orada kalır ve Kanber'le birlikte yola koyulur. İkisi bir dağın eteğine gelir ve akşam farzını kıldıktan sonra sünneti kılacakken bir ses duyar. Kanber, yatar ve Hz. Ali dağa çıkar. Bir Zengî'nin ağlayan bir yiğidin başını kesmeye çalıştığını görür. Zengî, Hz. Ali ile karşılaşır ve ona kılıç çeker. Hz. Ali, Zülfikar ile Zengî'yi ikiye böler. Hz. Ali, o yiğide kim olduğunu sorunca onun bezirgân olduğunu öğrenir. Kırk Zengî kendilerine saldırmış ve mallarını yağmalamıştır. Bu sırada o Kırk Zengî ansızın gelir ve Hz. Ali'ye saldırır. Hz. Ali, kırkını da helâk eder ve mallarını kurtararak adama teslim eder.

Kanber, dağın altında uyurken on beş bin asker gelir ve onu alıp götürür. Hz. Ali gelince Kanber'i yerinde bulamaz ve kederlenir. Ansızın bir kale görür ve kaleye doğru gider. Bu kalenin adı, Süfyan Kalesi'dir. Kavmi, Hz. Muhammed'i rüyalarında görmüş ve Hz. Peygamber onlara, "amcaoğlum Ali gelirse iman edin, yüzü aklardan olun" demiştir. Süfyan şahı, Hz. Ali'yi görünce askeriyle dışarı çıkmış ve Hz. Ali'nin önünde eğilerek kavmiyle iman etmiştir. Hz. Ali'yi şehrin içine getirirler. Halk, kiliseleri yakıp putları kırarak mescitler yapar. Hz. Ali, farz ve sünnetleri onlara anlatmış, "Allahu Ekber" diyerek ezanı bizzat okumuştur. Hz. Ali'nin naralarını duyan Mu'cin, Sa'd'a sesin nereden geldiğini sorarak sevinmesini ister.

Sa'd, Süfyan Kalesi'ne doğru yola çıkar ve şehre varıp Hz. Ali'yi görür. Kendine gelince onun elini öper ve başından geçenleri anlatır. Hz. Ali, Mu'cin'in nerede olduğunu sorar. Sa'd, Kattar'dan ve tüm olanlardan bahseder. Sa'd ile Hz. Ali, Mu'cin'e doğru yola çıkarlar ve oraya vardıklarında Mu'cin'i göremezler. O, Rave şehrine gitmiş ve oradakiler de Kattar'a haber vermiştir. Kattar, savaş davullarını çaldırarak sefer hazırlığına başlar. Hz. Ali ile Kattar'ın ordusu karşı karşıya gelir. Kattar, kılıcını alarak meydana iner. Hz. Ali de Zülfikar'ı alır ve ikisi cenge tutuşur. Zülfikar'ı gören Kattar atından düşer ve kaçır. Hz. Ali, onun atını ikiye böler. Kattar'ın karşısına çıkan Sa'd, onu kemerinden tutup yere vurur. Hz. Ali'nin cengine dayanamayan kâfirler, iman ettiğini bildirir. Nevâdir Kalesi'nin tahtına çıkan Hz. Ali, Dil-efruz ile Sa'd'ı nikâhlar.

Mu‘cin, tek başına Râve şehrine doğu yola çıkar ve üç gün üç gece aç, susuz, uyumadan yol gider. Dördüncü gün suyu bol, yeşil bir ovaya varır. Kalkanını başına koyarak uykuya dalar ve on bin er gelip onu yakalar. Bunlar, Râve şehrinin askerleri olup şahlarının adı Şatır’dır. Şatır, kılıcını çekip tam Mu‘cin’i öldürecekken Mu‘cin uyanır ve kılıcıyla Şatır’ın kafasını iki parça eder. Bunu gören askerler ağlamaya başlar ve Mu‘cin’e işlerini bozduğunu söyler. Şatır’ın askerleri, daha evvel Haveran adlı şahın kervanına saldırmış ve mallarını yağma etmiştir. Bundan ötürü kendilerine saldırı beklemektedir ve şahları da artık ölmüştür. Kimsenin gücü onun karşısında durmaya yetmez. Mu‘cin onlara, Müslüman olurlarsa kendisinin Haveran’a gidebileceğini söyler. Böylece on bin kişi Müslüman olur ve hep birlikte şehre girerler.

Hız. Ali, yanına Sa‘d’ı alarak Kanber ve Mu‘cin’i bulmak için Nevâdir Kalesi’nden ayrılmaya karar verir. Ancak Dil-efruz ağlar ve beni “Sa‘d’tan ayırma” diyerek onlarla birlikte gelmek ister. Otuz deve yükü kumaş, değerli mücevher ve malı yükleyerek yola koyulurlar. Sabah oluncaya dek giderler ve karşılarına türlü cevherle kaplı bir saray çıkar. Hız. Ali, içeri girer ve bir sürü insan başı ve hazineyle karşılaşır. Hepsini yükleyerek tekrar yola koyulurlar. Hayli yol gittikten sonra karşılarına ansızın bir toz bulutu çıkar. Tozlar içinden dev gibi bir kimse gelerek yükleri alır. Gelen kişi, Mir Seyyaf adında yeri göğü titreten bir kimsedir. Hız. Ali’ye kılıç çeker ve meydanda gün batıncaya dek cenk ederler. Hız. Ali, Mir Seyyaf’ı yere vurup ellerini bağlar ve deveye yükler. Sa‘d’a, “bunun gibi bir pehlivan görmedim” der ve üç gün yol giderek Haveran şehrine varırlar. Bunu gören Haveran, onların buraya nasıl geldiğini, Mir Seyyaf’tan nasıl kurtulduğunu anlamak için İmlak adlı erine, onların başındaki kişiyi çağırmasını emreder. İmlak, Hız. Ali’ye selam verir ve Haveran’ın kendilerini beklediğini iletir. Hız. Ali, askerin saflar hâlinde durduğunu görünce, kimsenin atlara dokunmamasını, kendileriyle geleceğini bildirir. Haveran, Hız. Ali’yi görünce kim olduğunu, nereden geldiğini sorar.

Hız. Ali, adının Gaşemşem olduğunu, tüccarlık yaptığını ve diyar diyar gezdiğini söyler. Haveran, onun Mekke’ye gidip gitmediğini sorar. Orada bir peygamberin çıkıp İslam’ı yaydığını, Ali adında bir yiğidinin olduğunu, onun bir kulunu yakalayıp zindana attığını söyler. Tutsağı, her ne kadar putları Lat’a inandırmaya çalışsa da o bunu kabul etmeyip lanet okumuştur. Gaşemşem, Hız.

Muhammed'i ve Kâbe'yi çok gördüğünü Haver'e söyler ve Sa'd'ın yanına gelir. Zülfikar'ı, Düldül'e bağlar ve Sa'd'a "Kanber'in yanına gidelim" der. Zindana gelir ve karşısında acayip bir kale görür. Düldül'den iner ve Zülfikar'ı yere koyarak kaleye ip atıp üstüne çıkar. Haveran, Düldül'ü görür ve onu yakalatmaya çalışır. Düldül de Zülfikar'ı ağzına alır ve kaybolur. Zülfikar'ı gidip Haveran'a anlatırlar ve şah, hayran kalarak o taciri yani Ali'nin yanına gelmesini ister. Askerler, Hz. Ali'yi çadırında bulamazlar ve burada Dil-efruz'u görerek kızın güzelliğini şaha anlatırlar. Haver, kızı âşık olur ve vezirine onu getirmesini emreder. Kızı alıp Sa'd'ın yanına getirirler ve Sa'd'a "kızı satar mısın?" diye sorar. Sa'd vezire söverek "insan karısını satar mı? utanmaz" der. Vezir, bu sözleri Haver'e iletir ve şah, pehlivanı Kubad'ı çağırarak Hz. Ali'nin mallarını zapt etmesini, kızı getirmesini emreder.

Bin askerle Sa'd'ın yanına gelirler. Sa'd, üç yüz eri devirse de ip atarak onu yakalayıp hapse atarlar. Dil-efruz, hazırlık yaparak savaşmak ister. O an, bağlayarak yanlarına getirdikleri Mir Seyyaf, ipleri açıp kendisini kurtarmasını, askerlere karşı onu koruyacağını vaadeder. Dil-efruz, onu Hz. Ali'nin bağladığını, kendisinin de Müslüman olduğunu söyleyerek kabul etmez. Mir Seyyaf, rüyasında Hz. Peygamber'i gördüğünü ve can u gönülden Müslüman olduğunu anlatır. Dil-efruz, bağları açar ve atına binerek askerlerin arasına nara atarak dalar. Kubad'ı atından aşağı indirir ve "canım Ali'ye feda olsun" der. Bu durumu Haver'e haber verirler ve o da on iki bin askere savaşmalarını emreder. Mir Seyyaf ve Dil-efruz, akşama dek savaşır ve sonunda dört yandan ip atarak onları yakalarlar. İki de zindana atılır. Haver'in gözü kızda kalır ve onu haremine getirirler. Dil-efruz, Allah'a münâcât eder ve "beni bunlardan sakla" diye dua eder. Gün batarken yüzüne siyah bir örtü çeker. Haver, haremine gelir ve kızı görünce onu bir ejderha sanarak dışarı çıkıp nara atar. Kızı görenler şaşkına döner.

Düldül, Zülfikar'ı dişine alarak bir ovaya gelir. Ansızın bir asker çıkar ve Düldül'ün ağzındaki kılıcı görür. Ondan korkarak Cesa şehrine gelir. Asker, oranın şahı Mir Zinhar'a Zülfikar'ı anlatır ve şah, on beş bin askerle yola çıkar. Düldül'ü görürler ve bir asker yanına yaklaşıp ağzından Zülfikar'ı almak istese de Düldül onu yere vurur. Şahın emriyle Düldül'e on beş bin er saldırır. Düldül, yetmiş kâfiri öldürse de sonunda Zülfikar'ı ondan alıp şehre giderler. Ancak Mir Zinhar ve otuz bin askeri, Zülfikar'ı kınından çıkarmayı başaramaz.

Hız. Ali, Kanber'i kurtarmak için zindana girmiştir. Kanber de o an, Allah'a münâcât ederek Hız. Ali'nin yüzünü son bir defa görmek istediğini arz etmektedir. O sırada Hız. Ali içeri girer ve bağlarını çözerek onu kurtarır. Zindandan çıkıp kalenin altına geldiklerinde Döldöl ve Zülfikar'ı göremezler. Sa'd'ı da göremeyince iyice hayrete düşer ve şehrin kapısına gelerek nara atmaya başlar. Haver'in şehrine korku düşer ve şahı "bu nedir" diye sormaya başlar. Ona, Gaşemşem'in geldiğini haber verirler. Haver, Zeyd ibn Alkama adındaki pehlivanına on bin er vererek onu Hız. Ali'nin peşinden gönderir. Üç bin er Hız. Ali'yi araya alırlar ve cenk ederler. Hız. Ali, akşama kadar kiminin başını koparır, kimini birbirine vurur, kimini havaya atar ve hepsini öldürür. Bu hâli gören Zeyd, kaçarak Haver'e gelir ve durumu anlatır. Herkes duydukları karşısında hayrete düşer.

Ansızın Haver'in huzuruna otuz kişi gelip feryat etmeye başlar. Haver, ne olduğunu sorunca, kendilerinin kervan olduğunu, Kale-i Pulad'a uğradıklarını ve mallarını teslim ettiklerini söyler. Üzerlerine saldıran bin asker, tüm mallarını almıştır. Bu vaziyeti Haver'e anlatıp yardım isterler. Haver, Ammar adlı kâfirine on bin asker vererek gönderir. Haver, İmadeddin adındaki vezirini de Gaşemşem'in kim olduğunu iyice anlaması için gönderir. İmadeddin, Hız. Ali'nin korkusuyla yola düşer ve onun karşısına çıkar. Hız. Ali'yi görünce el el üstüne koyup selam verir. İmadeddin Gaşemşem'e "senin Ali olduğunu biliyorum ey pehlivan" der. Hız. Ali, vezire, kendisini daha evvel nerede gördüğünü sorar. Vezir, kendisinin vasıflarını, boyunu ve alametlerini bildiğini, üç nesneyi kendisinde gördüğünü söyler. Bu üç şey; atı Döldöl, iki yarık kılıcı Zülfikar ve sadık kulu Kanber'dir. Hız. Ali, "evet benim" deyince vezir başını önüne eğerek ve şehadet sözlerini söyleyerek Müslüman olur. Vezir, Haver'in yanına gelerek onun Gaşemşem olmadığını, Allah'ın aslanı ve pehlivanı Ali olduğunu bildirir. Haver, vezirine "ey utanmaz Lat'dan başka bir yol gösterici var mıdır" diye çıkışır. İmadeddin, Haver'e yalan söylemediğini, şayet Müslüman olmazsa Hız. Ali tarafından helâk edileceğini söyler.

Hız. Peygamber, Hız. Ali'yi özler ve etrafına, onun nerede olduğunu sorar. Hız. Hasan ve Hüseyin de babalarının nerede kaldığını Hız. Peygamber'e sorar. Hız. Peygamber, iki rekât namaz kılar ve Allah'a dua eder. Hız. Cebrail o an gelerek Allah'ın selamını iletir ve Hız. Ali'nin, Haver-zemin'e cenge gittiğini, Allah'ın

emriyle Malik'i peşinden yardıma göndermesini bildirir. Hz. Peygamber, Malik'e, Ali'nin Haver-zemin'e gittiğini anlatarak onun peşinden gitmesini söyler. Malik, daha evvel Hamza ile oraya dört ayda zor ulaştıklarını, Haveran'a varamadan askerlerini kaybettiklerini hatırlatır. Hz. Peygamber, bunun Allah'ın emri olduğunu bildirir. Malik, gürzünü alarak on bin askerle birlikte yola koyulur.

Mu'cin, bin yiğitle birlikte Hısn-ı Pulad Kalesi'ndedir. Ammar, on bin erle birlikte buraya gelir. Savaş için davullar çalınır. Mu'cin, savaş takımlarını giyinerek kaleden dışarı çıkar ve askerın karşısına dikilir. Ammar, Mu'cin'e bir elçi gönderir. Ölen kale beyinin kanı ve soyulan kervanı için kan parası ve Haver'den af dilemelerini ister. Kabul etmediği takdirde canlarını alacağını bildirir. Mu'cin, "Haver ne köpek oluyor mal ve kaleyi kılıcımla aldım, Allah'ın yardımıyla sizi öldürürüm" şeklinde elçiye cevap verir. Ammar'ın emriyle saldırıya geçerler. Mu'cin, meydana gelip karşısına er ister. Karşısına çıkan iki askeri de öldürür. Bu hâli gören kâfirlerin yüreğine korku düşer. Ammar, atını öfkeyle sürerek Mu'cin'in karşısına çıkar ve "beni tanımadın mı" der. Mu'cin, "senin ne domuz olduğunu bilirim" diye karşılık verir. İkisi arasında şiddetli bir cenk başlar ve Mu'cin, başını kılıçla yarıp onu cehenneme gönderir. Kâfirler saldırıya geçer ve iki ordu savaşırken karşıdan bir toz belirir. Tozların arasından Malik ve İslam askerleri çıkar. Savaş bir süre durur ve hasret giderdikten sonra tekrar savaşa devam ederler. Malik, on bin İslam askeriyle kâfiri helak eder. Geride kalanlar, malı ve eşyalarını bırakarak kaçar. Hep birlikte kaleye giderler ve Malik, bir iki gün dinlendikten sonra Hz. Ali'ye ulaşmak için yola koyulurlar.

Haveran, üç yüz elli bin askerini, cenk davullarıyla Hz. Ali'nin üzerine gönderir. Hz. Ali'ye yağmur gibi ok atılır. Ali, bir kâfiri atından düşürerek onun kılıcını eline alır ve on bin kâfiri yere düşürür. Elinde ne Zülfikar altında ne Döldül vardır. Kiminin başını koparır, kiminin bağırını söker. Allah'a münâcât eder ve o an karşıdan bir toz belirir. Tozların arasından Malik ve on bin pehlivan çıkarak kâfire saldırır. Malik elinde gürzüyle her vurduğunda yetmiş kâfiri devirir. Akşam olunca zafer davulu çalınır ve Haver'in askerleri şehre döner. Malik atından inip Hz. Ali'ye gider ve elini öper. Hz. Ali de sevinerek onu öper ve oğullarıyla Hz. Peygamber'i sorar. Müminler, onu teselli edip sevindirir. Haver Şah, Sa'd ve Mir Seyyaf'ın getirilmesini ve iki darağacının dikilmesini emreder.

Zülfikar'ı ele geçiren Mir Zinhar, ne yaptıysa da onu kınından çıkaramaz ve sahibinin kim olduğu düşünmeye başlar. O gece yatarken rüyasında Hz. Ali'yi görür. Hz. Ali ona, Zülfikar'ı nereden almışsa oraya götürmesini, yoksa onu öldüreceğini söyler. Mir Zinhar titreyerek uykudan uyanır ve derhal Zülfikar'ı aldığı yere geri gönderir. Haver, seksen üç bin askerle gelir ve Mir Seyyaf ile Sa'd'ı darağacına çekmek ister. Hz. Ali, olanları görünce hışımla büyük bir nara atar. Tasaba şehrinde olan Düldül, narayı duyarak Zülfikar'ı ağzına alır ve Hz. Ali'nin yanına gelir. Hz. Ali, ağzında Zülfikar'ı alarak Düldül'e biner ve darağacının dibine doğru ilerler. Askerler onu görünce korkup kaçar ve Mir Seyyaf ile Sa'd'ı kurtarır. Seksen bin kâfiri de helak eder. Askerler savaş davulları çalarak Hz. Ali'yi sıkıştırır. Malik, gürzü her vurduğunda yüz kâfiri öldürür. Akşama dek okların yağmur gibi yağdığı, her mızrağın ucunda bir kellenin kaldığı, zeminin kana büründüğü çetin bir savaş olur. Davul çalar ve askerler birbirinden ayrılır. Haveran'dan otuz üç bin kayıp, Hz. Ali tarafından yetmiş asker şehit olmuştur.

Hz. Ali'yi rüyasında gören Mir Zinhar, putları Lat'a giderek kılıcın ve Düldül'ün sahibinin kim olduğunu sorar. Lat, dile gelir ve her şeye gücü yetenin sadece Allah olduğunu, insanın bir avuç topraktan yaratıldığını, Kâbe'de Hz. Peygamber'in olduğunu ve iman etmesi gerektiğini söyler. Kılıcın ve atın sahibinin şuan Haveran'da bulunan Hz. Ali olduğunu bildirir. Bu sözleri söyleyen Lat, yere düşer ve iki bin parça olur. Mir Zinhar, bu mucizedeki hikmeti anlayınca cehennem ateşinin korkusu kalbine düşer ve askerleriyle beraber can u gönülden Müslüman olur.

Haveran, askerlerini toplayarak cenk davullarını çaldırır ve Hz. Ali'ye saldırıya geçer. Hz. Ali, Düldül'e biner, yanında da Sa'd, Mir Seyyaf, Malik ve İslam askerleri vardır. Askerler, saflar halinde dizilir ve dört taraftan ok yağmuru başlar. Meydana İlaf adında bir kâfir girerek kendisini övmeye başlar. Karşısına Sa'd gelir ve cenge başlarlar. Sa'd, kılıcını saplayarak onu öldürür. Böylece yüz yetmiş askeri daha helâk eder. Haver'in emriyle on bin asker, Sa'd'a saldırır ve Mir Seyyaf, Malik ile yetmiş arşın boyundaki Zülfikar'ıyla Hz. Ali, kahramanca cenk edip onların tamamını öldürür. Akşam olunca Haver ve askerleri, şehre geri döner. Haver, Gaşemşem yani Hz. Ali'nin üstüne "ben gideyim" diyerek ayrılır.

O gece, Malik nöbet tutar. Gece yarısı olunca Haver gelir. Mir Seyyaf ile Sa'd, gürzünü alır ve Hz. Ali'ye haber vermeden elli bin kâfire karşı üçü savaşı. Büyük cenk, sabaha kadar sürer ve Hz. Ali uyanınca her yerin kan gölüne döndüğünü görür. Hz. Ali, ne olduğunu sorunca, kâfirleri öldürdükleri cevabını alır. Hz. Ali, üçüne de “aferin” der ve askerlere hazırlık yapmalarını söyler. Haver'in şehrine yaklaşıncı Haver'e haber verirler ve korkarak yetmiş askerle birlikte arka taraftan dağ yolunda kaçar. Bunu gören iki bin kâfir de her şeyi bırakıp firar eder. Geriye kalan herkes Hz. Ali'ye giderek can u gönülden Allah'ı bir Peygamber'i hak bilerek Müslüman olur. Hz. Ali'ye Haver'in kaçtığı söylenir ve onun peşinden Malik gönderilir.

Haver'in büyüğü Firuzî, küçüğü Ser-firazî adında iki oğlu ve Cemşid adında bir kardeşi vardır. Oğulları Müslüman olur. Haver, kardeşinin yanına kaçınca putları kırıp kiliseleri yakıp yerine mescit yaparlar. Hz. Ali, Cemşid'in kim olduğunu sorar. Onun sayısız askerinden, zenginliğinden ve yedi iklimin şahı olduğundan söz ederler. Karşıdan bir toz belirir ve Mir Zinhar'ın otuz bin erle geldiğini görür. Hz. Ali, onlara Kanber'i gönderir ve kim olduklarını, maksatlarını öğrenmek ister. Onlar, Müslüman olduklarını bildirerek, Saba şehrinden geldiklerini, şahlarının Mir Zinhar olduğunu söyler ve Hz. Ali'nin yanına giderler.

Hz. Ali, yedi gün yedi gece Haveran şehrinde kalır. Altı bin eri Mir Seyyaf'a vererek Haver'in peşinden gönderir. Şehri de Haver'in oğlu Firuz'a verir. Gece uyurken Hz. Peygamber rüyasına girer ve Hz. Ali'ye Hısn-ı Pulad Kalesi'ne varmasını söyler. Malik, Haver'in peşinden gitmiş ancak onu bulamadan geri dönmüştür. Hz. Ali, gördüğü rüyayı Malik'e anlatır ve on bin erle Mir Seyyaf'ın peşinden gitmesini ister. Dine davet etmeden kimseye zulmetmemesini tavsiye eder. Haver'in Müslüman olan Kays adındaki vezirini de on bin erle gönderir. Sa'd'ı da on bin erle Haver'in peşinden yollar. Hepsi Hz. Ali'nin elini öperek yola koyulur.

Haver, can korkusuyla ilk önce Şassa Kalesi'ne gitmiş, Malik gelince Sitare Kalesi'ne kaçmıştır. Malik, kaleye elçi gönderir ve kalenin tamamı Müslüman olur. Putları, kiliseleri yıkıp mescit yaparlar. Kale şahı, Malik'i davet eder ve bir gün orada dinlendikten sonra tekrar Haver'in peşine düşer. Haver, onun geldiğini

duyunca Sitare Kalesi'nden de kaçıp ortadan kaybolur. Mir Seyyaf ile Malik, kaleye gittiklerinde onu bulamaz. Onlar, vardıkları kaleleri zor kullanmadan fethetmiştir.

Hız. Ali, Mu'cin ile buluşmak için yatsı vakti yola çıkmış ve bir sahraya varmıştır. Orada bir ses işitir ve ejderha misali bir er çıkar karşısına. Hız. Ali, yeri göğü titreten naralar atar ve adam kılıcını çeker. Hız. Ali, kınından Zülfikar'ı çıkarır ve cenk ederler. Yetmiş defa ona kılıcını savursa da bir şey yapamaz. Hız. Ali, bu duruma şaşırır. İkisi de zafer elde edemez. Gece olunca Hız. Ali, atından iner ve gözü dönmüş bir şekilde kalkanına başını koyarak uyur. Rüyasında Hız. Peygamber'i görür ve kendisine üzülmemesini, şükretmesini söyler. Hız. Ali uyanınca şükreder ve gün kuşluk vaktine erişince yola koyulur. Hısn-ı Pulad Kalesi'ne varınca, Mu'cin onun geldiğini görür. Bin yiğidiyle onu karşılamaya gider ve Hız. Ali'nin ayağına kapanır. Hepsi ata binerek kale içine gider.

Bir taraftan İslam askeri de Haver'i yakalamak için ilerlemektedir. Sa'd, Malik ile Sitare Kalesi'nde buluşur. Üç gün üç gece yol gittikten sonra, suyu ve yeşilliği bol bir sahraya varırlar. Orada bir havuz, havuzun ortasında da ağzını açmış, dişlerinden su akan bir aslan heykeli görürler. Bu aslanın iki eli insana benzemektedir. Her kulağını da bir eli kavramıştır. Malik, Sa'd ve askerler, bu aslana çok şaşırır. Vardıkları sahra cennetten bir köşe misali olup burada çadırlarını kurarlar. Gece orada uyurlar ve sabah, abdest alıp namaz kıldıktan sonra çeşme başında bir acayiplik görürler. Beş kişinin başı koparılmış şekilde cesetleri vardır. Malik bu duruma kızar ve Seyyaf ile Sa'd'ı da alarak etrafı incelemeye başlar. Şaşırان ahali, etrafta bir iz bulamaz. Malik, gürzü eline alarak yalnız başına dağa çıkar. Dağda bir mağara görür ve Allah'a dua ederek içine girer. Mağara çok karanlık olduğundan geri döner. Sağ ve solunda iki iğnesi olan bir toprak çömleği vardır. Bir yer ne kadar karanlık olursa o iğneler o kadar çok ışık saçar. Malik, bu çömleği alır ve besmeleyle mağaraya tekrar girer. Beş saat yürüdükten sonra bir şey göremez. Bir, iki saat daha gidince bir siyah Zengî ile karşılaşır. İki eliyle bir sığıra binmiş ve ağzını kuvvetlice kapatmıştır. Malik, nara atarak hayvanın ağzını bırakmasını, yoksa onu öldüreceğini söyler. Zengî, bunu duyunca inlemeye başlar ve sesinden mağara titrer. Malik'in aklı gider ve kendini kaybeder. Malik, bir kılıç darbesiyle Zengî'nin başını keser.

Malik, mağarada bir feryat sesi duyar ve içeri doğru ilerleyince bir kadının oturduğunu, elinde kesik bir kız başını yuvarladığını görür. Malik, kadına kimin başını yuvarladığını sorar. Kadın, burada ne aradığını, canına neden kastettiğini sorar ve bu mağaranın devlerin, ifritlerin mekânı olduğunu söyler. Malik’e derhal uzaklaşmasını, onlarla başa çıkmanın zorluğundan bahseder. Malik, bu sözleri bırakmasını ve aslının, neslinin kim olduğunu açıklamasını ister. Kadın, neslinin Ehremend adlı bir dev taifesinden olduğunu bildirir ve oraya Süleyman nebinin kendisini yerleştirdiğini üç bin senedir orada bekçilik yaptığını anlatır. Malik’e canının tehlikede olduğunu, dışardaki havuzu görmediğini sorar. Malik de yaşadığı olayı anlatır ve intikam almak için geldiğini kadına söyler. Kadın, bu işi devlerin yaptığını belirterek havuzdan su içen herkesi gizlice katlettiklerini anlatır. Bu mağarada bulunan Subag adındaki bir büyük devin varlığından söz eder.

Hz. Süleyman, kadının elinden tutup bin devin müvekkili tayin etmiştir. Malik, kadına dinini ve kendisini tanıyıp tanımadığını sorunca, Müslüman olduğunu ve kendisini tanıdığını öğrenir. Malik, Haver’in peşinden gittiğini anlatarak kadının elindeki kız başının kime ait olduğunu sorar. Kadın, başın Mısır şahının kızına ait olduğunu ve kızın bir zamanlar oğlunun sevgilisi olduğunu anlatır. Kız, fırsatını bulunca oğlunun başını kesmiş, küçük oğlu da kızın başını kesip getirmiştir. Malik, askerinin çok susuz kaldığını, suyun yolunun nerede olduğunu sorar. Kadın, Süleyman nebinin suyu bağlattığını, aslanın ağzından havuza dökülen suyu, devlere nafaka verdiğini söyler. O suyun başının da nerede olduğunu anlatır. Mağaranın sonunda bir deniz vardır. Denizin sahilinde heybetli bir dev vardır. Dev, elinde kılıçla bir filin bekçiliğini yapar. Fil ne zaman kaçmak istese, hamleyle onu susturur. Eğer o dev ölürse, havuza temiz su dökülür ve bu vilayet buna memnun kalır.

Malik, bunu duyunca Allah’a dua eder ve mağarada ilerler. Karşısına uçsuz bir deniz çıkar. Orada bir dev, bir filin üstünde beklemektedir. Malik, Allah’a dua ederek kılıcıyla vurur. Ancak devin bir kılını dahi kesemez. Dev, Malik’i görünce nara atarak dağı, taşı inletir. Deniz dalgaları ve içinden yüz binlerce dev, peri, ejderha, yılan, akrep aslan, kaplan ve vahşi hayvanlar çıkar. Hepsi ağzından ateş saçarak Malik’i araya alırlar. Malik, gürzüyle birine her vurduğunda bin daha aratarak gelir. Sonunda canından ümidini keser. Dağ dibindeki İslam askerleri, suyun kanlı aktığını görünce hayrete düşerler. Sa’d, yalnız başına dağa çıkıp mağaraya

girer. Kadını görüp selam verir ve olayı anlatarak Malik'in yalnız olduğunu, yardım etmesini söyler. Sa'd, içeri girerek türlü hayvanların üst üste yığılmış leşlerini görür. Ansızın denizden bir dev çıkar ve Sa'd'ı alıp gökyüzüne gider. Dev, Malik'e nara atarak Sa'd'ı yakaladığını ve yoldaşını götürdüğü söyler. Malik, yukarı bakınca Sa'd'ı görür ve ağlayıp nara atmaya başlar. Gücü tamamen tükenir, kendini toparlayamaz ve gürzü yere düşer.

Dağ dibindeki askerler sıcağdan bunalır ve çadırları toplayarak yola çıkar. Geri dönerek bir diyara gelirler. Ansızın bir toz belirir ve Hz. Ali karşılına çıkar. Askerler, ona Sa'd ve Malik'in dağa çıkıp mağarada kaybolduğunu anlatır. Hz. Ali ve beraberindekiler, dağın olduğu yere gelir ve Hz. Ali o mağaraya girer. Kadınlı selamlaşır ve olanı biteni öğrenir. Deniz kıyısına gelir ve Sa'd'ı götüren dev, bağırarak ortaya çıkar. Hz. Ali'yi kemerinden tutup kaldırmaya çalışsa da Ali, onu Zülfikar ile ikiye böler. Nara atar ve tılsımlı olan devı öldürür. Bunu gören bir dev, bağırmaya başlar ve Karatite devlerin öldüğünü, tılsımın bozulduğunu haykırır. Hz. Ali ve Malik'in naraları birbirine ulaşır. Ansızın file binmiş bir dev gelir ve Hz. Ali'ye "ben gelene kadar burada eğlen" diyerek gözden kaybolur. Dev, kılıç olarak eline bir ejderha alır ve tekrar Hz. Ali'nin karşısına çıkar. Hz. Ali, deve Allah'ın aslanı olduğunu, narasından herkesin korktuğunu söyler ve Zülfikar'ı başına vurarak devı keser. Deniz dalgalanır ve içinden bir duman çıkar. Etraf karanlığa bürünür ve bir ses duyulur. Hz. Ali'ye bu devı öldürdüğü için "koluna kuvvet" denilir ve denizin içine girmesi söylenir. Hz. Ali, denize ayak basar ve her taraf su olur.

Malik, su kenarında gürzüyle devlerle cenk etmektedir. Bir dev, ateş saçarak üzerine gelir. Yedi başlı bu yılanın arkasının uzunluğu, yüz arşındır. Bu dev, denizin serdarı olup ağzından ateş saçmaktadır. Malik, onu görünce korkudan titrer ve kadının yanına kaçar. Kadın, neden kaçtığını sorunca Hz. Peygamber'in amcası Hamza'nın kaymakamı olduğunu, onun işlerini idare ettiğini, pek çok dev ve periyle savaşp öldürdüğünü, ağzından ateş saçan böyle bir devı, daha evvel görmediğini söyler.

Hz. Ali, Allah'a sığınarak Zülfikar'ı çekip ejderhaya karşı gider. Ejderha, ona kılıcından korktuğunu itiraf eder. Hz. Ali, onun başını vurur ancak tekrar nefes alır ve nara atarak otuz ayağıyla Hz. Ali'yi çeker. Hz. Ali'ye ateş saçar ve Ali, "ya

Rabbena” diyerek tekrar vurarak ejderhayı ikiye böler. Deniz kana bulanır ve dalgalanır. İçinden ateş saçan binlerce dev, ejderha ve aslan gelir. Cihan yangın yerine dönmüştür. Hz. Ali, Zülfikar’ı her vurduğunda kırkını devirir. Akşam oluncaya kadar Malik’le birlikte bütün devleri öldürürler. Geri kalanlar ise kaçar. Malik, Hz. Ali’nin eline kapanır ve kendisine yardıma geldiği için şükreder. Hz. Ali de “Allah senin yardımcın olsun” der ve Sa’d’a ne olduğunu sorar. Malik, devlerle savaştığı için Sa’d’ı göremediğini, ansızın bir ses duyduğunu ve Sa’d’ı onların elinde gördüğünü ifade eder.

Hz. Ali, dev Subag’a yakın gelir ve onun baş aşağı, suya yakın şekilde zincirlendiğini görür. Kapkara dudakları, susuzluktan perişan olmuştur. Kendisini bu eziyetten kurtarmasını rica eder. Hz. Ali, bu bağın nerede olduğunu sorunca kadında olduğunu öğrenir. Kadının, Sa’d’ın yerini dahi bildiğini söyler. Malik ve Hz. Ali, kadının yanına gelip otururlar. Devin bendinin nerede olduğunu sorunca, kadın onlara, devin kötü olduğunu ve Hz. Süleyman’ın bu bendi kimseye vermemesi konusunda onu tembihlediğini söyler. Sa’d’ın nerede olduğu sorulunca da onun Viran şehrine, Süleyman Nebinin zindanına götürüldüğünü haber verir. Kadın da Hz. Ali’den, Mekke’ye geri döndüğünde Hz. Muhammed’e selamını iletmesini, onun şefaatine nail olmak istediğini bildirmesini rica eder.

Malik ve Hz. Ali, dağın önüne gelirler ve havuzun temiz su dolduğunu görürler. Herkes sudan içer ve iki gün daha orada rahatta olurlar. Sonra tekrar yola koyulurlar ve hayli gittikten sonra suyu bol yeşil bir sahraya varırlar. Bir iki gün burada kaldıktan sonra tekrar yola düşerler ve bu defa, susuz bir yere ulaşırlar. Askerler, susuzluktan feryat eder ve Hz. Ali burada konaklayacaklarını söyleyerek su aramaya gider. Hz. Ali, yolda baykuşların yuva kurduğu, kimsenin olmadığı bir hisar görür ve Sa’d’ın burada olduğunu anlar. Mu‘cin, Malik ve Mir Zinhar, zindana gelerek Süleyman Nebinin zindanının bu olduğunu söylerler. Zindan, oldukça karanlık olup ucu görünmez. Hz. Ali, iki yüz altmış arşın uzunluktaki bir ipi beline bağlayarak besmele edip zindana yani kuyuya iner. Aşağıda süslü bir taht, tahtın üstünde de yaşlı bir devin oturduğunu görür. Devin yedi başı domuza, elindeki yılan da ejderhaya benzemektedir. Diğer elinde de bir gürz vardır. Dev, Hz. Ali’yi görünce nara atar ve neden buraya geldiğini, canını neden hiçe saydığını sorar. Buradan kurtuluşun olamayacağını söyleyerek gürzü Hz. Ali’ye vurmaya çalışır. Hz. Ali,

Zülfikar ile gürzü iki parça eder ve gürzden duman çıkar. O duman, her yeri kaplar ve bunu gören İslam askerleri figan etmeye başlar. Hz. Ali, Allah’a münâcât eder ve İsm-i Azam duasını okuyunca ateş orada hemen söner. Zülfikar ile deve vursa da bir kılını dahi kesemez. Dev, hışımla nara atınca yedi yüz dev ve ejderha, it gibi bağırarak Hz. Ali’nin üzerine gelir. Hz. Ali, nara atar ve kuyuyu titretir.

Devler, şah deveyei “Allah’ın aslanı olan Ali budur” derler. Elinden zor kaçtıklarını, tüm devleri perişan ettiğini söyler. Hz. Ali, devlerin şahını da yakalar ve yere atar, sonra da göğsüne çıkıp oturur. Dev, gözlerini açınca kendisini öldürmemesini, ne dilerse vereceğini vaadederek. Hz. Ali, ona Sa’d’ı nerede tuttuklarını sorarak derhal getirilmesini ve elli bin askeri için içme suyunun temin edilmesini ister. Dev, kendisini bırakırsa istediklerini vereceğini söyler. Hz. Ali, devin üzerinden kalkar ve dev peşinden gelmesini ister. Dev, asılı bir sandığın yanına gelerek Sa’d’ın sandığın içinde olduğunu bildirir. Hz. Ali, sandığı açar ve içinden büyük bir ateş çıkar. Hz. Ali, dışarı kaçar ve bu hilenin hesabını devden sorar. Ardından bir ejderha daha gelir. Hz. Ali, İsm-i Azam duasını okuyarak ateşi söndürür, kılıçla da ejderhayı öldürür. Kulağına “beni buradan kurtar ya Allah” şeklinde bir feryat sesi gelir.

Hz. Ali, Allah’a münâcât eder ve kapısı yukarı çekilmiş, karanlık bir oda görür. Bu odanın eşiği de mih ile tıslımlı olup kim basarsa helâk olur. Sa’d, Hz. Ali’yi görür ve eşiğe basmamasını söyler. Hz. Ali de eşikten atlar ve Sa’d’ın bağlarını çözerek kurtarır. Sa’d, Allah’a şükrederek Hz. Ali’nin ayağına kapanır ve başından geçenleri anlatır. Odadan dışarı çıktıklarında devin kaçtığını görürler. Hz. Ali, suyu bulamayınca Allah’a dua eder. Kulağına bir ses gelir ve bakır mil üstüne gitmesi söylenir. Orada bir tılsım vardır, şayet tılsım bozulursa su çıkacaktır. Hz. Ali, Sa’d ile birlikte kapı önüne gelir. Malik’e seslenerek ipi aşağı bırakmasını ister ve iple Sa’d’ı bağlar. Sa’d, yukarı çıkınca olanları anlatır.

Hz. Ali, bakır mili tutarak yerinden koparır ve su çıkmaya başlar. Kapının içini su basar ve Hz. Ali’nin dizine kadar su dolar. Yukarı doğru Malik’e bağırmaya başlar. Malik, ipi kuyuya atar ve Hz. Ali yukarı çıkar. Arkasından su da yükselerek bir çay olup akar. Herkes Allah’a şükreder ve suyu içtikten sonra bir fersah yol giderler. Bu sıcak yerde, susuzluktan pek çok kişinin kırıldığına şahit olurlar. Bu

sayısız askerler Haver'indir. Üç fersah daha yol giderler ve yeşil bir vadide bir gün konaklarlar. Vadiden ayrılırken Hz. Ali, yolu kaplamış, üzerinde yazı olan büyük bir taş görür. Bu vadi sıkıntı yeri olduğu için adına da Mihnet Dağı demişlerdir. Buraya gelenler hiç mutlu olmamış, perişan ve berbat olarak dünyadan ümidini kesmiştir. Hz. Ali, doğru yolu göremez ve hayrete düşer. Hz. Ali ve beraberindekiler, atlarından iner ve çadırları kurup otururlar. Abdest alırlar ve Hz. Ali onlara imamlik eder. O gece rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Rüyasında Hz. Ali ve Hz. Muhammed bir sofradadır. Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye, askeri beş bölüğe ayırmasını ferman etmiştir. Hz. Ali, uyanınca elli bin askerini, dört aslan gibi adamına paylaştırır. On bin askeri Malik'e, on bini Mu'cin'e on bini Mir Seyyaf'a ve on bini de Sa'd ile Mir Zinhar'a verir, hepsi yola çıkar.

Malik on bin erle yola çıkar ve on gün yol gittikten sonra bir bağa varırlar. Bağın kapısını açıp içeri girer ve içinde kimsenin olmadığı, yeşil güzel bir bahçe ile karşılaşır. Orada tahtın üzerinde yazılı bir levha görür. Kuşluk vakti oluncaya kadar yol giderler ve karşıdan bir toz bulutu belirir. Tozların arasından on iki bin kurt çıkıp onlara saldırır. Bu kurtların başları kılıca, kuyrukları oka benzer. Malik, nara atarak meydana girer ve on bin asker, kurtlara kılıçla vurur. Kılıç, kurtlara kar etmez ve kurtlar da yağmur gibi ok atarak İslam ordusunu inletir. Askerler, malları ve hayvanlarını bırakarak dört bir yana dağılınca, Malik ortada yalnız savaşıyor. Malik'in atını dahi öldürüp otuz yerinden de yaralarlar. Yanında İslam askerinden kimse kalmayınca kanlar içinde yere yığılır. Vücudunda binlerce yara ile yavaş yavaş ilerlemeye başlar. Her on adımda bir yere düşer. Bir mağara görür ve içine sığınır. Sürekli kan akmaktan gözüne bir türlü uyku girmez. En sonunda uyur ve rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Hz. Peygamber, Malik'in yaralarına elini sürerek ona sarılıp kucaklar. Elini sürünce yaraları iyileşir. Eskisinden daha iyi bir hâlde askerlerini aramaya başlasa da nereye gittiklerini bulamaz. Hz. Muhammed ona, sol kol üzerinden gitmesi gerektiğini söylemiştir.

Malik, güzünü de alarak sol taraftan gidince Sâve adında, Cemşid'e inanan bir köye rastlar. Malik, köye gider ve bir eve misafir olur. Kendisini bezirgân olarak tanıtır ve mallarının kurtlar tarafından yağma edildiğini, askerlerinin helâk olduğunu, kollarının kırıldığını ve güçlkle buraya vardığını anlatır. Malik'e yiyecek getirirler ve o gece orda yatarak dinlenir. Ertesi gün Malik'i yolcu ederler ve o da Haver'in

yoluna düşer. Malik, kuşluk vakti şehre ulaşır. Yakınında bir toz belirir ve içinden elli pehlivanın çıktığını görür. Bunların tamamı kız olup Malik'in yanına gelirler. Malik, şaşkınlıkla bunlara bakar zira böyle benzersiz güzellikteki kızları daha evvel görmemiştir. Malik, içlerinde Gül-çehre adlı bir kıza âşık olur ve ona dışarda çok gezmemesini, nazar değebileceğini söyler.

Gül-çehre, Malik'in bu sözünü duyunca ve elindeki gürzünü görünce geri dönüp bir dağın dibine gider. O dağın adı, Ahen-ruba olup içerisinde Süleyman Nebinin yaptırdığı bir kilise vardır. Hz. Süleyman, oraya devleri bağlamış ve dört köşesini de tılsımlamıştır. Bir siyah kubbenin içine bir dev bağlamıştır. Bu dev, kötü olup aynı zamanda sihir de yapabilmektedir. Bu deve Cemşid bakar ve kendisi de tanrı, peygamberdir diyerek ona tapar. Onun dışında Cemşid'in dört yüz putu daha olup onları da kubbenin içine koymuştur. Meğer Gül-çehre buraya gelip tavaf ederek dönmektedir. Kız, tavafını yaptıktan sonra geri döner ve babası yedi iklim şahı Cemşid'in yanına gelir. Kız da Malik'e âşık olmuştur. Gül-çehre babasına, Ahen'i tavafa giderken "bir acayip güçlü pehlivan" gördüğünü anlatır. Cemşid, bunları duyunca on atlıyı Malik'e gönderir ve şahın kendisini istediğini bildirirler. Malik, askerlerle birlikte Cemşid'in huzuruna varır ve bezirgân olduğunu, Yemen'den mal getirdiğini, Haver-zemin'e gelirken kurtların saldırısına uğradığını, kollarını kırıp yaraladıklarını şaha anlatır. Adının da Haman olduğunu şaha bildirir. Cemşid, onun hünerli bir pehlivan olduğunu, kendileriyle kalmasını ister. Malik de Gül-çehre'yi alabilmek için bunu kabul eder.

Cemşid, Malik'e çok iyi bakar ve aradan on gün geçer. Ansızın sahra tarafından Cemşid'in askerleri gelir. Malik, birini tutarak gürültünün sebebini sorar. Askerlerin birbiriyle cenk edeceklerini, kim kazanırsa Cemşid'in kızıyla evleneceğini öğrenir. Cemşid, yanına kızını da alarak tahtıyla yeşil bir alana gelip izlemeye başlar. Şabur adlı rakipsiz, hızlı hareket eden bir pehlivanın karşısına her kim çıkıp onu yenerse kızını vereceğini söyler. Ferhad adlı yetenekli bir pehlivan, Şabur'un karşısına çıkar. Ferhad, hemen yere yığılır ve utanır. İrman adlı pehlivan bu defa meydana çıkar ve o da yıkılır. Hiç bir asker, Şabur'a karşı koymak için meydana inmez. O sırada Malik, nara atarak meydana gelir. Şabur atlı, Malik ise yayandır. Şabur üzerine saldırınca onu kemerinden tutup atından aşağı atar. Şabur'un aklı başından gider ve öleceğini sanır.

Cemşid, Malik'i tebrik eder ve Gül-çehre'yi ona verir. İki âşık birbirine kavuşur ve yedi gün yedi gece düğün yaparlar. Gerdeğe girdikleri zaman Hz. Peygamber aklına gelir ve ona el sürerek sünnetini bozmaz. Allah'ın emriyle Hz. Ali'nin nikâhını kıymasını bekler. Malik, Şabur'u böyle rezil edince Şabur, hileler düşünmeye başlar. O, aynı zamanda Çum ilinin de şahıdır. Gizlice haber göndererek yedi bin askerini çağırır ve bir düzlükte beklemelerini söyler. Şabur da Malik'e, sahraya gitme teklifinde bulunur. Malik ve Şabur altı fersah yol gider ve ansızın toz bulutu arasından yedi bin asker ortaya çıkar. Malik, onlarla cenk eder ve gürzüyle neredeyse tamamını öldürür. Şabur'u yere düşürür, geri kalan askerler ise kaçar. Gül-çehre, Malik'in kanlar içinde geldiğini görür. Malik, Cemşid'e tüm yaşananları anlatır. Cemşid de ona "aferin" diyerek hilat ve on bin er emrine verir. Cum şehri de artık Malik'in olur. Kız ve askerlerini de alarak on günde Cum şehrine varır ve oranın tahtına oturur. Bir gece Malik namaza kalkar ve Gül-çehre, onun Müslüman olduğunu anlar. Gül-çehre, bu olayı düşünmeye başlar. Bir vakit yemek yerken yemeğine ilaç katar ve onu bayıltıp ellerini zincirle bağlayarak hapse atar. Malik bir zaman o hapiste kalır.

Hz. Ali, askeri beşe taksim etmiş, kendisi de Döldül'e binerek on bin askerle birlikte yola koyulmuştur. Yolda giderken ansızın yoluna birileri çıkar ve ona misafir olurlar. Onlar, ağlayarak Hz. Ali'ye dertlerini anlatır. Ejderhalar, yolda yetmiş insanı etleriyle tamamen yemiştir. Hz. Ali, bu olayı düşünmeye başlar ve bir dağ dibine gelir. Hz. Ali, Kanber'i de yanına alarak atını dağa doğru sürer ve dağın ortasında bir taht görür. Bu taht, devlerin şahı bir ejderhaya aittir. Hz. Ali, Allah'ın adıyla kılıcını çeker ve ejderhanın başına vurup ikiye böler. Ne kadar dev, ifrit, ejderha, vahşi hayvan ve aslan varsa hepsi Hz. Ali'nin üzerine ateş saçarak saldırır. Hz. Ali, onları da Zülfıkar ile helâk eder, geri kalanları ise kaçar. Hz. Ali, dağdan iner ve askerler Hakk'a şükreder. Gece orada uyuduktan sonra sabah olunca üç gün üç gece yol gidip Haver şehrine varırlar.

Şehre yakın bir yerde konakladıkları zaman askerler, onları görüp Cemşid'e haber verirler. İrman adlı pehlivanı, Hz. Ali'ye elçi olarak gönderir. Cemşid, Hz. Ali'yi uzaktan görünce canına bir korku düşer. Hz. Ali, el el üstüne koyarak İrman'a selam verir. İrman, nereden geldiğini ve şahının onu beklediğini söyler. Hz. Ali,

yolcu olduğunu, batıya doğru gittiğini söyleyerek şahın yanına gelemeyeceğini belirtir. İrman, bu sözleri Cemşid'e bildirir ve acayip bir pehlivan olduğunu vurgulayarak karşısında durmaya korktuğunu ifade eder. Cemşid, İrman'ı tekrar gönderir ve Hz. Ali'nin gelmesini ister. Hz. Ali, Kanber'e Döldöl'ü kenara çekmesini söyleyerek İrman ile birlikte şaha gider. Hz. Ali, içeri girer ve süslü, ihtişamlı bir taht görür. Cemşid'in yanında yüz yirmi dört veziri vardır. İki taht karşı karşıyadır ve birinde kızı, diğerinde kendisi oturur. Kızın başında süslü, altın bir taç vardır. Yedi iklimden buraya vergi gelmektedir. İki bin asker hazırda beklemektedir. İki bin de Türk askeri vardır. Cemşid'in hükmünde elli padişah, her birinin de yüz bin askeri bulunur. Hz. Ali, gördüğü ihtişam ve zenginlik karşısında şaşırır.

Cemşid, ona, nerden geldiğini, buralarda ne aradığını, kendisine neden selam verip secde etmediğini sorar. Hz. Ali, batı tarafına, batının şahı Hüsrevî'ye gittiğini ve pehlivan olduğunu söyler. Cemşid, yine kendisine selam vermediğini söyleyince Hz. Ali, gördüğü ihtişam karşısında kendini kaybettiğini söyler ve adının Gaşemşem olduğunu bildirir. Cemşid, Hz. Ali'ye kendisiyle kalmasını, askerlerinin başı olmasını teklif ederek Haman'ın kendisine yaptığı oyunu anlatmaya başlar. Hz. Ali, onun Malik olduğunu anlayıp Allah'a şükreder. Cemşid'e dua ederek kalmayı kabul eder.

Mir Seyyaf, on bin askerle yolda giderken karşısına bir kale çıkar. Kalenin adı Hicaz olup şahı, Kamşah Zengî adında biridir. Askerler, kaleden Mir Seyyaf'ı görüce şahlarına haber verir. Şah, elçi gitmesini ve maksatlarını öğrenmesini emreder. Elçi gelip niyetlerinin ne olduğunu saldırgan bir dille söyleyince Mir Seyyaf onu hemen kovar. Bunu duyan şah, kızarak kendisi gider ve buradan gitmelerini yoksa onları öldüreceklerini söyleyerek tehdit eder. Mir Seyyaf kızar ve nara atar. Askerler saldırıya geçer ve Seyyaf hepsini öldürür. İki ordu çarpışır ve büyük bir cenk olur. Geriye kalan iki bin asker kaçarak Cemşid'e gider. Geriye kalanlar Müslüman olur. Hz. Ali, Cemşid ile otururken dışardan seslerin geldiğini işitirler. Gelenler Cemşid'e feryat ederek başlarına geleni anlatırlar. Kalenin ele geçirildiğini duyan Cemşid, otuz bin askeri hazırlar. Gaşemşem, bu göreve talip olduğunu kendisinin gitmek istediğini söyler. Cemşid, yalnız gitmesini istemez ve askerleri emrine verir. Döldöl'e binerek Kanber ve otuz bin askerle Hicaz Kalesi vadisine varırlar. Hz. Ali, bir mektup yazarak Kanber'i elçi olarak tayin eder. Seyyaf,

elçi olarak gelen Kanber'i görünce mutlu olur. Elçilere, "ey utanmaz kâfirler" şeklinde hışımla cevaplar verir ve bunu Hz. Ali'ye iletirler. Hz. Ali, onun Seyyaf olduğunu anlar. Kanber, Seyyaf'a gelerek kendilerine gece baskını yapmalarını söyler. Hz. Ali, çadırları kurdurur ve gece olunca elli bin kâfir asker uyur. Mir Seyyaf, gece olunca on bin askeriyle saldırıya geçer ve hepsini perişan eder. Bu vaziyeti Hz. Ali'ye bildirirler ve Zülfikar'ını alarak o da Seyyaf'a yardıma gelir. Sağ kalan kâfirler, Cemşid'e vararak olayları anlatır.

Cemşid'in faldan anlayan, müneccim bir veziri vardır. Cemşid, onu çağırarak remil atmasını söyler. Müneccim, bu belaları başlarına aşan kişinin Müslüman Gaşemşem'den olduğunu bildirir. Müneccim, onun diğer vasıflarını da sıralayarak onu yenmenin zorluklarından bahseder. Cemşid, tüm Haver-zemin'in kendisine tâbi olduğunu, onun bir gücü olmadığını söyler. Vezire, düşünerek ve danışarak hareket etmesi gerektiğini tavsiye eder. Gaşemşem'in yalnız başına buralara gelemeyeceğini de ekler. Cemşid, bir remil daha atmasını, kardeşi Haver'den nasıl kurtulduğunu bildirmesini ister. Vezir, Haver'i alt ettiğini, askerlerini kırdığını, tacını, tahtını elinden aldığını remilde görür. Haver'in kaçarak Cemşid'e geldiğini söyleyince hayret eder ve gözünü kan bürür. Cemşid, veziri dövdükten sonra dışarı çıkar ve düşünmeye başlar.

Hz. Ali, Cemşid'in yanına gelir ve Gaşemşem'den hesap sorar. Hz. Ali, onlara, gece yattıkları sırada baskın yediklerini, askerlerinin böylece kırıldığını söyler. Gecedan istifade ederek kaçıp canını zor kurtardıklarını şaha anlatır. Cemşid, Haman'a onların üzerine gitmesini söyler. Gaşemşem, kendisi giderek intikam almak istediğini şaha iletir. Cemşid, görevi Haman'a verir. Kanber'den hazır olmasını, bu gece yatmamasını isteyen Hz. Ali, gizlice gider. Askerler bir vadiye geldiklerinde çadırları kurup geceyi orada geçirirler. Gece yarısı olduğunda Hz. Ali, nara atarak Zülfikar'ı eline alır ve on iki bin kâfiri öldürür. Gecenin karanlığında kimse ne olduğunu anlamaz ve Hz. Ali, Seyyaf'ın yanına gider. Seyyaf, kapıyı açar ve iki dost kucaklaşır. Hz. Ali, geri dönüp Kanber'i askerlerle buraya göndereceğini söyler. Geri döner ve askerleri Kanber'le Seyyaf'ın üzerine yollar.

Hz. Ali, Seyyaf ile birlikte kâfirleri helâk eder ve geriye kalanlar kaçıp, kırk bin askerin öldüğünü Cemşid'e anlatır. O da yine müneccimi çağırır ve remil

atmasını ister. Müneccim yine bu ahvalın sorumlusunun Gaşemşem olduğunu bildirir. Cemşid, Nevşad adlı pehlivanını Hz. Ali'ye gönderir ve çağrıldığını haber verir. Hz. Ali, Zülfikar'ını alarak Döldöl'e biner ve Cemşid'in sarayına varır. Cemşid ile selamlaştıktan sonra Haman'ın yetmiş bin askerle gittiğini, bir gece bozguna uğradıklarını ve sağ kalanların kendisine geldiğini anlatır. Hz. Ali, bu göreve kendisinin talip olduğunu ancak izin vermediğini hatırlatır ve Döldöl'e binerek gider. Askerler Hz. Ali'yi ip atarak yakalamaya çalışır ancak Döldöl üç yüz altmış arşın uzunluğunda bir atlayışla iplerden kurtulur. Hz. Ali, kendi askerine varınca hepsi sevinir ve hazırlık yaparak yola düşerler. Hz. Ali'ye ip atanlar durumu Cemşid'e bildirince, Nevşad'a on bin asker verir ve Gaşemşem'in üzerine gitmesini emreder. Onun başını getirdiği takdirde türlü hediyeler verecektir. Müneccim, Cemşid'i uyarak Nevşad'ın gitmesini doğru bulmaz. Cemşid, yine sözlerini kulak ardı eder ve ona on bin er vererek Gaşemşem'e yollar. Hz. Ali'nin üzerine gelen Nevşad, Ali'ye kaçmamasını söyler ve hakaret eder. Hz. Ali, yakına gelmesini ona kimin kaçtığını göstereceğini söyler. Nevşad, kılıcı çeker ve tam vuracakken Hz. Ali onu kemerinden tutup yere atar. On bin er, Hz. Ali'ye ok atmaya başlar. Hz. Ali, orta yere geldiğinde Zülfikar ile askeri perişan eder. Geri kalanlar Haver'e ahvali bildirmeye gider. Nevşad, yerde inlerken Hz. Ali yanına gelir ve Müslüman olursa kendisine zarar vermeyeceğini söyler. Hz. Ali, Hakk'ı anlatmaya başlayınca, Nevşad, "dört yüz puttan gayrı ilah var mı" diye herze söylemeye başlar. Hz. Ali de bir yumruk atar ve onu öldürür.

Askerler, olayları anlatır ve Cemşid, Nevşad'ın öldüğünü anlar ve Kubad adındaki pehlivanını çağırarak yüz bin askerle Sul Kalesi'ne Hz. Ali'nin üzerine gönderir. Seyyaf, askeri görür ve yirmi bin askerle kaleden dışarı çıkar. Hunabe adlı bir kâfir, er meydanına girerek er diler. Karşısına Ömer-i Ensar çıkar ve besmeleyle Hunabe'nin eyer kaşından ikiye böler. Yedi kâfiri daha yıkar. Kendisine bir ok atılır ve atından düşerek şehit olur. Hz. Ali'ye selam söylenmesini, ona kurban olduğunu haykırarak son nefesini verir. Seyyaf, meydana inip nara atar ve "başkalarının arkasına sığınarak ok atınca yiğitlik olmaz" der. Human adlı bir kâfir, Seyyaf'ın karşısına çıkar. Seyyaf, onu kılıcıyla ikiye parçalar. Peşinden bir kâfir daha gelir ve Seyyaf onu da öldürür. İki ordu cenge tutuşur ve kan buharı göğe dek ulaşır. Yüz bin kâfire karşı on bin İslam eri vardır. İslam askerleri yenilmek üzereyken Hakk'a münâcât eder ve karşıdan bir toz belirir. İçinden Hz. Ali ve askerleri gelir ve nara

atarak Zülfikar'la kâfirleri biçer. Geri kalan ise Cemşid'e kaçarak durumu anlatır. Tam İslam'ı mağlup edecekken Gaşemşem'in yetişip kendilerini perişan ettiklerini söylerler. Cemşid, tekrar Müneccim'i çağırır ve durumun ne olacağını sorar. Müneccim, askerleri dört tarafa çıkarmasını söyler. Cemşid, şehre mektuplar göndererek tüm askerlerini toplar. Yedi yüz bin asker toplanır ve Cemşid onları dört tarafa dağıtır.

Ebû'l-Mu'cin, on bin askeriyle hayli yol gittikten sonra erzakları ve suyu tükenince çaresiz kalır. Susuzluktan kuruyan askerlerin takati kalmaz. Hava çok sıcaktır ve kum esmektedir. Ayı ve diğer vahşi hayvanların olduğu bir yerde çadırlarını kurarlar. Vahşi hayvanlar saldırınca İslam askerlerinden dört bini perişan olur. Geri kalan askerler, kendi başının çaresine bakar ve çadırları, bayrakları ve hastaları toplayarak yola koyulur. Her gittikleri yerde dev ve ejderha artar. Bir gün daha giderler ve suyu olan, yeşil bir yere ulaşırlar. Burada çadırları kurup dinlenirler. Dağ dibine indiklerinde, Hısn-ı Râbi adında bir hisar görürler. Kulvan adında bir şahları ve on bin eri vardır. Mu'cin'in askerlerini gören kaledekiler, Kulvan'a çölden gelenlerin olduğunu haber verirler. Askerler, Mu'cin'e selam verir ve o da karşılık verir. Mu'cin'e nereden gelip nereye gittiklerini sorarlar. O da Cemşid'in diyarına, onun kalesini görmek için gittiğini söyler ve yolda çektikleri sıkıntıları anlatır. Askerler, duyduklarını Kulvan'a iletirler. Kulvan da yetmiş senedir çölü geçebilen kimseyi tanımadığını belirterek onlara "aferin" der ve misafirleri olduğunu bildirmesini ister.

Şah (burada adı Kenval diye geçer), vezirine, Mu'cin'i getirmesini emreder. Vezir, elli atıyla yola koyulur ve Mu'cin'e şahın arzusunu bildirir. Mu'cin, yüz yiğidiyle peşinden gider ve dağa çıkıp şaha selam verir. Başından geçenleri tek tek anlatır. Haver Şah, Kulvan şahın amcası oğlu olup orada beklemektedir. Şah, sofraya kurar ve ortaya şarap, kebab, türlü meyveler gelir. Mu'cin şarap içmeyince kâfirler buna üzülür. Şah, aniden Mu'cin'in elini tutarak güreşme teklifinde bulunur. Mu'cin, misafir geldiğini, buna haddinin olmadığını söyler. Şah, Mu'cin'e hakaret edip elini yere vurur ve Lat ve Menat'a ant içer. Mu'cin, onu tutar ve yere atar. Elini öyle sıkarak vurmıştır ki şahın beyni yere dökülür. Mu'cin ile yüz askeri, on bin kâfirden dört binini öldürür. Kalan altı bin kâfir ise Müslüman olur. Kaleyi ele geçirince Haver de durmaz kaçar. O gece Mu'cin, rüyasında Hz. Peygamber'i görür ve

kendisinden sağ yönden gitmesini ister. Bir mağara ve içinde de bir kuyuyla karşılaşacağını, Malik'in orada olduğunu bildirir.

Mu'cin uyanır ve on bin askeriyle yola koyulur. O mağaraya vardığında bin kâfirin önünde durduğunu görür. Onlarla savaşır ve çoğu kaçıp gider. Mağaranın içinde bir kuyu görür. Malik'i ipe bağlayarak yukarı çeker. Malik, Allah'a şükreder ve Mu'cin ile kucaklaşır. Malik, Mu'cin'e birlikte Çum şehrine gitmelerini, kendisini bağlayan kızın orada olduğunu söyler. Malik, şehre yalnız girer ve Gül-çehre'yi görüp selam verir. Onu bağlayarak dışarı çıkar. Malik nara atar ve Mu'cin yanına gelir. On bin İslam eri, otuz bin kâfire karşı cenk eder. On bin kâfir öldürülür, kalan yirmi bini de Müslüman olur. Gül-çehre de İslam'ı kabul eder. Ansızın bir toz belirir ve altmış bin kâfir içinden çıkar. Malik'e, kendilerini Cemşid'in gönderdiğini ve onu çağırdığını söylerler. Malik de "siz gidin ben arkadan gelirim" şeklinde cevap verir.

Medine yakınlarında pek çok şahın kendisinden korktuğu bir kâfir vardır. Bu kâfirin sağlam bir kalesi olup adı Hammar'dır. Boyu, elli arşın uzunluğundaki bu kâfir, Medine'de hiç bir pehlivanın kalmadığını, hepsinin sefere çıktığını duyar. Askerlerine, Lat ve Menat'ın kendilerine yardım ettiğini, Medine'nin savunmasız Hz. Muhammed'in yalnız bırakıldığını söyler. Zamanında İslam'ın başına çok belalar getirdiğini, şimdi intikam vaktinin geldiğini söyleyerek sefer için hazırlığa başlar. Yetmiş bin askeri, kardeşi Saygam hazır eder. Hz. Peygamber sabah namazını kılarken gökten Hz. Cebrail gelir ve Allah'ın selamını iletir. Hz. Cebrail, onun zahmet çekmemesini, gidip onları karşılamasını, bunun Hakk'ın emri olduğunu bildirir. Hz. Peygamber, etrafındakilere işittiği sözleri iletir ve askerleriyle karşısına çıkmaya gider. Hz. Muhammed, bir bayrak alarak atına biner ve karşıdan yetmiş bin asker, tozların içinden belirir. Kâfirler, cenk davullarını vurarak İslam askerlerine karşı dururlar. Hz. Peygamber bu duruma şaşırır ve tekrar Hz. Cebrail gelir. Allah'ın selamını ileterek, "isterse kanatlarıyla bu askerleri perişan edebileceğini" bildirir. Hz. Peygamber, Hz. Cebrail'e, bu dediğini yaptığı zaman kendisini büyücü sanacaklarını, cadı olduğunu iddia edeceklerini söyler ve kabul etmez.

Hız. Muhammed, bir nara atarak kâfirleri meydana çağırır. Hz. Cebrail yine gelir ve "beni Allah gönderdi" diyerek getirdiği zırh ve cevşeni üzerine giymesini söyler. Binlerce melek, bu cengi izlemeye çıkar. Hz. Peygamber meydana çıkar ve

Hammar'a "neden meydana başkasını çağırmadığını" sorar. Allah'ın bir olduğunu söyleyerek İslam'a davet eder. Hammar, Hz. Muhammed'e hakaret eder ve kılıcını kaldırarak vurmak ister. Tam o anda, kolları kurur ve havada kalır. Ne yaptıysa indiremez ve utancından Hz. Peygamber'in ayağına düşer. Allah'ı bir, Peygamber'i Hak bilerek Müslüman olur. Hz. Peygamber dua eder ve eli çözülür. Hammar'ın askerleri de Müslüman olur. Hammar, Medine'ye gelir ve Kur'ân'ı öğrenir. Yedi gün burada kaldıktan sonra, sekizinci gün yola çıkarlar.

Hz. Peygamber, Amr-ı Meyye'yi çağırarak Haver şehrine, Hz. Ali'nin yanına gitmesini ve selamını iletmesini buyurur. Amir, hazırlık yapar ve beline dört hançer bağlayarak yola düşer. Haver diyarına varıp Hz. Ali'ye yardıma gider. Cemşid, askerlerini toplayıp savaş hazırlığı yapmaktadır. Mu'cin, otuz bin, Mir Seyyaf da on beş bin askeriyle gelir. Mu'cin ve Malik, Hz. Ali'nin ayaklarına kapanır. Dışarıdan bir gürültü duyulur ve bir asker Cemşid'e gelerek kardeşi Haver'in yalnız başına geldiğini haber verir. Cemşid, kardeşinin hürmetle karşılanmasını ister. Haver, içeri gelerek ağlar ve Hz. Ali'den şikâyetçi olur. Nereye gittiyse hep kaçtığını, en sonunda buraya geldiğini anlatır. Cemşid, Hz. Ali'yi tarif etmesini, nasıl biri olduğunu sorunca onun Gaşemşem olduğunu bildirir. Cemşid, Human adlı güçlü vezirini çağırır ve Gaşemşem'in yanına gider. Hz. Ali, Cemşid'in üzerine asker gönderdiğini, taş üstünde taş bırakmayacağını Human'a söyler. O da Cemşid'e giderek askerlerinden bir korkusu olmadığını söyler. Cemşid, buna kızar ve hiddetle veziri zindana atar. Hz. Ali'yi öldürdükten sonra sıranın ona geleceğini, kendisini Hz. Ali'ye karşı utandırdığını söyler. Vezir de imana gelir ve Allah'ı bir, Peygamber'i hak bilir.

Hz. Ali, karşıdan bir toz belirdiğini görür ve Hoca Amir gelir. Hz. Ali, yanına giderek gözlerini öper ve Hz. Peygamber'le oğullarını sorar. Hoca, hepsinin sıhhatte olduğunu anlatarak Hammar'ın olayından söz eder. Amir, bu kadar askerin ne için durduğunu sorunca Hz. Ali, Cemşid'in askeri olduğunu söyler. Hoca Amir, Hz. Ali'den izin alarak askerleri görmek ister. Hoca Amir, askerleri kurnazlıkla alt edebileceğini bildirir. Müsaade isteyerek onların içine girer. Ayak basacak yer olmadığını görünce şaşırır ve Allah'a münâcât eder. Sonra Cemşid'in kaldığı yere gider ve sayısız çadır görür. Bir büyük çadırın elli bin direkli olduğunu, her tarafında yedi yüz kürsü olduğunu, etrafında pek çok kölenin bulunduğunu izler. Her tarafı

türlü mücevherlerle donatılmış bir tahtın üstünde de Cemşid oturmaktadır. Sağ ve solunda yetmiş vezir, üç yüz altmış padişah bulunur. Her birisinin de şaha sadık yüz bin askeri vardır. Hoca Amir, Cemşid'e selam vererek yanına gider ve “bu cihanda hükmün olsun istiyorsan gözünü açıp bana bak” der. Cemşid, “ey edepsiz ben seni ne bileyim, şimdi gördüm seni” diye karşılık verir. Hoca Amir, Hz. Peygamber'in habercisi, Hz. Ali'nin bendesi olduğunu adının da Amir olduğunu söyleyerek sözlerinin dinlenilmesini ister.

Amir, binlerce Haveran'ı perişan ettiği için gözlerine uyku girmediklerini, nicelerinin tacını indirdiğini, nicelerin başını kestiğini, yedi diyarın korkudan yatamadığını, elinden ağlayıp inlediklerini söyler. Bu gece de onun başına bir iş getireceğini ifade ederek yatmaması konusunda uyarır. Bu sözleri duyanlar, korkuya kapılır ve Cemşid yakalanmasını emreder. Amir, kiminin başına, kiminin omzuna basar ve askerler birbirine girer. Amir de aralarından zarar görmeden sıyrılır. Hz. Ali'nin yanına gelerek ahvali anlatır ve askerlerin sayısız olduğunu bildirir. Cemşid, askerine gece uyumamaları hususunda telkinde bulunur.

Hoca Amir, sakalını boyar ve sağ eline bir tabak alarak Behmen'e gider. Ruhban olduğunu ve ellerini uzatmasını ister. O zamanlar sözüne itibar edilen bir ruhban vardır. Gelenin o ruhban olduğunu zannedip sevinirler. Behmen, onun sözünü işitince attan atlayarak ruhbanın ayağına yüzünü sürer. Ruhbanı alıp Cemşid'e götürür. Cemşid, sevinerek dört yüz putun kendisine ne gibi bir emri olduğunu sorar. Ruhban, Lat'ın gam çekmemesini söylediğini bildirir. Kendisine yarın İslam askerleri karşısında fırsat vereceğini güya bildirir. Cemşid, mutlu olur ve askeriyle uyur. Ruhban kılığındaki Amir bunu görünce, Hz. Âdem'in kabrinden alıp sakladığı toprağı askerlerin yüzüne serper. Kılıcıyla da aklı başından giden askerleri öldürür ve Cemşid'in yattığı yere girer. Cemşid'in yanında Hindî ve Sindî adında güzel iki mahremi vardır. Herkes yatarken Amir tahtın üzerine çıkar ve yerde yatanları renk renk damgalar. Başlarındaki altın ve cevherleri alıp dağarcığına doldurur. Kiminin başlarına türlü ipler bağlayarak büyü yapar. Cemşid'in de tacını alarak Hz. Ali'nin yanına gelir ve elini öper. Tacı Hz. Ali'nin önüne koyunca, “yine kimi kandırdın” der. Hoca Amir, kimseyi aldatmadığını Allah'ın yardımıyla Cemşid'in haremine gidip birtakım işler yaptığını, haremimi yedi renge boyadığını anlatır.

Sabah olunca Cemşid, yanında Amir'in boyayarak ejderha şekline soktuğu kızı görür. Korkarak nara atar, rengi gider ve sersemler. İple bağlanan askerlerine kızar ve beni rezil ettiniz der. Herkes hayret içindeyken, Amir orayı izler. Bir çocuk kılığına girerek Cemşid'e bağırır ve bu işleri Amir'in yaptığını söyler. Amir'in, fenalık yaparak bir putu boynuna asıp ruhban kılığına girdiğini ve askerleri perişan ettiğini anlatır. Cemşid, hayretinden parmağını dişler ve "onu elime geçirirsem o zaman bana toy olacaktır" der. Çocuk kılığındaki Amir, birden gerçek kimliğine bürünerek "Amr-ı Meyye benim, bu gece gelir başını koparırım" diye Cemşid'e seslenir. Cemşid, dört yana bakar ve kimseyi göremez. Amir, daha sonra "ey Haver Şahı, hesapsız yaptığım işler için tövbe ediyorum" diyerek alay eder. Cemşid, ona hakaret ederek öldüreceğini söyler. Amir, o an Cemşid'in gözlerine bir avuç gül üfler ve onu yere düşürür. Askerler bu hâli görünce feryat eder ve Amir'i ok yağmuruna tutarlar.

Amir koşarak Hz. Ali'ye gider ve yaşananları anlatır. Herkes onun yaptıklarından memnun olur. Amir, yüzüne siyah bir örtü çekerek yine Haver'e gider. Cemşid'in, Ferhunde adında otuz bin eri olan güçlü bir pehlivanı vardır. Askeriyle bir gece karakolda gezerken uyuyakalır. Amir, kılık değiştirir ve bir siyah Zengî olarak Ferhunde'nin karşısına çıkar. Ferhunde, ona nereden geldiğini sorar. Amir, kendisinde Cemşid'e verilmek üzere bir mektubun bulunduğunu söyler. Ferhunde sevinir ve Zengî kılığındaki Amir'i alarak çadırına gelir. Amir, Zengî dilinde konuşur ve onlardan geldiğini söyler. Ferhunde, gece uyuyup ertesi gün Cemşid'e gideceklerini bildirir. Amir'e, Ferhunde'nin çadırında sofra kurulur. Amir, yemek yedikten sonra kesesinden bir elma çıkarır ve bir askere verir. Asker, elmayı yiyince aklı başından gider. Amir, onları kıçlarından çadırın ağacına asar ve hepsinin malını alır. Cemşid, sağında ve solundaki yetmiş vezirle uyumaktadır. Cemşid'i çarmıha çeker, vezirlerin de sakalını kesip elbiselerini çıkarır. Orada hemen bir mektup yazar ve tahtın üzerine bırakır. Cemşid uyanır ve tahtına çıkar. Vezirler sakallarının kesildiğini görünce bağırmaya başlar. Cemşid, mektubu görünce Amir'in işi olduğunu anlar. Mektupta şunlar yazılıdır: "Ben Muhammed'in elçisiyim, sana izzette bulunup başını kesmedim. Askerinle Müslüman ol ki elimden kurtulup şad olasın. Sonsuza kadar cennette kalasın."

Ferhunde gelerek utancından yere bakar. On kişinin çıplak ve sakallarının, kirpiklerinin kesilmiş hâlde olduğunu bildirir. Ferhunde, o gece bir Zengî'nin geldiğini, gelenin aslında Amir olduğunu söyler. Askerlere bir korku düşer ve Cemşid'in emriyle atlara binerler. Fil, at ve gergedan sesleri yeri göğü inletir. On iki bin padişah ve her birinin emrindeki yüz bin asker, savaş davullarını çalarak tuğ ve bayraklarla cenge gelir. Hava oldukça sıcaktır ve gürültü, cihanı kaplamıştır. Hz. Ali, Mu'cin ve Seyyaf, kâfirlere karşı saf tutar. Kâfirlerin tamamı yetmiş bin olup her safta bin asker vardır. Malik er meydanına çıkar ve karşısına da Behmen gelir. Behmen, Malik'e söverek, Cemşid'in ona kızını verip askerlerine komutan yaptığını, buna karşılık onu aldattığını söyler. Behmen böbürlenerek, yüz bin asker içinde kendisi gibi bir yiğidin olamayacağını söyler ve karşısına çıkar. Malik de kendi namını bilip bilmediğini sorar ve "ben de Allah'ın ve Peygamber'in kölesiyim" der. Behmen, gürzü başına üç defa vursa da kalkarıyla kendisini korur. Malik, Allah'a münâcât eder ve nara atarak Behmen'i gürzüyle ikiye parçalar. On bin kâfir, feryat ve kin duygusuyla Malik'e saldırır. Elli kâfiri o an öldürür ve Müslümanlar buna sevinir. Kaçan askerler Cemşid'e durumu haber verir. Cemşid ah çekerek, her kim Malik'i öldürürse Gül-çehre'yi ona vereceğini ve Çum şehrine şah yapacağını vaadederek. Şeddad adlı pehlivanı, er meydanına gelir ve Malik'e karşı durur. Malik, kılıcını onun göğsüne sokarak öldürür. Askerler bunu görünce korkar. Cemşid, yüz bin askerine hazır olmasını emreder. Malik, gürzüyle elli bin askere karşı yalnız cenk eder. Mu'cin ve Seyyaf, meydana girerek Malik'le birlikte kâfire karşı durur. Savaş tüm hararetiyle devam ederken Hz. Ali de Zülfikar'ı alarak cenge dâhil olur.

Kıyamet gibi cenk olur ve Hz. Peygamber, gökyüzünün tutulduğunu görünce abdest alıp namaz kılar. Allah'a dua ederek güneşin neden tutulduğunu öğrenmek ister. O an Hz. Cebrail gökten iner ve Hz. Hasan ile Hüseyin'i alıp mescidin üzerine çıkmasını buyurur. Hz. Cebrail yeryüzüne kanat vurur ve perde inince Haver-zemin görünür. Yeryüzünü kaplarcasına büyük bir ordu peyda olur. Hz. Peygamber, bir nara atar ve İslam askerleri bu narayı duyarak sevinir. Büyük bir azimle kâfirlere vururlar. Hz. Hasan ve Hüseyin, babalarını görünce Allah'a şükreder. Akşam olunca askerler birbirinden ayrılır ve beş bin üç yüz şehidin olduğu görülür. Hz. Ali, hayrete düşer ve o an Amir gelerek, düşmandan haber aldığını yedi yüz bin kâfirin helâk olduğunu bildirir. Cemşid, aciz düştüğünü söyleyerek vezirlerinden tedbir alınmasını ister.

Bilgili bir veziri, Çin ve Maçin’e haber göndererek askeriyle birlikte şahlarını çağırmasını tavsiye eder. Şehbad adlı cadının da elli bin cadı getirmesinin uygun olacağını belirtir. Ayrıca Hz. Ali’ye bir elçi göndermesini ve bir ay mühlet istemesini söyler. Cemşid, elçi olarak bilgili veziri Dara’yı yollar. Vezir, Hz. Ali’ye giderek yeri öper ve selam verir. Yüzünü gördüğü için mutlu olduğunu, iman etmek istediğini bildirir. Arzusu kabul görür ve Müslüman olur. Cemşid’in, kendisinden askerleri toplamak için bir müddet süre istediğini iletir. Hz. Ali, ondan evvel bir hamle yapmayacağına dair Allah’ı şahit gösterir. Vezir, kendisinden, evini oraya getirmek için izin ister. Vezire, Haver’i ona vereceğine dair kılıç tutarak söz verir. Vezir sevinerek Cemşid’e varır. Cemşid, Husseyin Kalesi’ne gitmesini ve dört diyardan askerleri çağırması görevini verir. Mektubu Şehbad cadıya vererek Çura diyarının savaşa çağrılmasını emreder.

Vezir Dara, on bin erle yola koyulur ve hızlıca Çin ve Maçin’e gidip Husseyin Kalesi’ne girer. O diyarın tamamını gezdikten sonra Şehbad’ın yanına gelir. Şehbad’ın yetmiş bin cadı askeri vardır. Cemşid’in mektubunu alan Şehbad, şaşırır ve yetmiş bin cadısını toplar. Tamamı dev, ejderha, ifrit ile doludur. Süratle gelip Cemşid’e haber verirler. Hoca Amir, gelip Hz. Ali’ye Cemşid’in mektupla Şehbad’a haber gönderdiğinden bahseder. İslam askerleri, düşünceli şekilde Hz. Ali’ye gelir. Hz. Ali, onlara gam çekmemelerini, Allah’ın kendilerini koruyacağını söyleyerek moral verir. Hoca Amir, dışarı çıkar ve gezince bir kapısı bağlı sağlam bir kiliseyle karşılaşır. Kilisenin Ruhban adlı bir keşişi, Amir’i görünce hakaret eder. Amir de onun kulaklarını kesip yere bırakır. Kubbeden “ey hilekâr buradan git, benden korkmayıp buraya gelirsen seni yerle bir ederim” şeklinde bir ses duyar. Amir de “Haver diyarını azgınlığa süren, küfre sokan sensin. Hz. Ali geldi herkese haber ver” şeklinde cevap verir. Ruhban’ı boğazından asıp kubbenin içine girerek yüz puttan otuzunu alır. Dışarı çıkar ve kapıdan ateş bırakarak Cemşid’in karşısına çıkar. Elli kâfir, onun ansızın geldiğini görür. Amir, onun Ahen-ruba’ya gitmesini boğazından astığı Ruhban’ı ve yaktığı ateşi görmesini ister. Cemşid, kederlenir ve Amir de geri gider.

Cemşid ve elli adamı, Ruhban’ın asıldığını, kilisenin kapısının yandığını ve otuz putun kaybolduğunu görür. Puthaneye girerek yüzünü yere koyar ve Lat’a

bakarak münâcât eder. Haver'i kendisinden alıp Hz. Ali'ye vermek zorunda kaldığını, hiçbir puttan destek görmediğini dile getirerek el bağlayıp ağlamaya başlar. Lat dile gelir ve Haver'in şahının yine kendisinin olduğunu, sözünden çıkmamasını, tembihler. Ayrıca Hz. Ali'yi öldürmesi için kendisine fırsat verileceğinden söz eder. Cemşid, Lat'a otuz putun nerede olduğunu sorunca, Amir'in ağlayarak kendisine geldiğini, bir hayır yapmasını söylediğini ve dinine girmesi için hayır amaçlı otuz putu ona verdiğini anlatır.

Cemşid, secde ederek kalkar ve askerinin yanına vararak hazırlık yapmalarını emreder. Bayrak, tuğ, ok ve kılıçlarını alan askerler, Cemşid'in yanına varır. Cadıları, şahları ve vezirleri hepsi Cemşid'in yanında birleşir. Cemşid, Şehbad'a Amir'in yaptığı hileleri, kılıktan kılığa girerek kendisini nasıl rezil ettiğini anlatır. O sırada Amir, yine kılık değiştirerek uzun boylu genç bir oğlan olur ve tüm konuşmalara şahit olur. Şehbad, ona üzülmemesini cadılarını aslan, dev kılığına sokarak her tarafa göndereceğini, onun korkusundan adım atamayacağını bildirir. Cemşid de Şehbad'a hilat verir. Şehbad, Ateş adındaki cadısına, askerlerin etrafını sihir yaparak devlerle çevirmesini emreder. Kendisi de uyumaya gider.

Amir, çadıra gelerek Şehbad'ın sakal, bıyık ve kirpiğini kesip kılıcını alır. Yüzünü de yedi renge boyar. Oradan Ateş cadıya gider ve boğazını sıkarak ellerini bağlar. Ateş cadı, gece on bin erle karakola çıkan İsfendiyar adlı pehlivanını çağırır. Herkes, Ateş cadının kimin tarafından bağlandığını sorar. Amir'in üzerine üşüşen askerler, onu tutunca kendisinin Ateş cadı olduğunu, sihir yaparak onu yakaladığını söyler. Amir, kamçıyı yerden alarak kabzasına tükürüp Ateş cadıya vurmuş gibi yapıp un haline getirir. İsfendiyar, Cemşid'e giderek Amir'i öldürdüğünü bildirir. Cemşid, ona ikramda bulunur. Amir, Cemşid'e kendisinin öldürdüğünü söyler. İsfendiyar da Amir'e gelerek "al bunu uzak yere at" der. Amir, onu iki ayağından tutarak dışarı çıkarır. Amir, kendisinin Amir, yerdekinin Ateş cadı olduğunu söyler. İsfendiyar da kendisinin cadı, Amir'in o olduğunu söyler. Cemşid, cadıya inanmayarak Amir'e armağanlar verir.

Cemşid, cadıyı anlayamaz ve onun vurulmasını ister. Amir, kamçıya üfürerek onların aklını başından alır. Cemşid, onun Amir olduğunu söyler ve İsfendiyar'a yakalamasını emreder. Ateş cadıyı tutarak çadırın direğine başlayıp ateşe verirler.

Sabah olunca İsfendiyar, Şehbad'ın çadırına gider ejderhaya benzer bir şey görür. Kaş, kirpik, sakal, bıyığı kesilmiş vaziyettedir. İsfendiyar, korkudan ona bakamaz ve gözünü yumar. Cemşid'in habercileri gelip İsfendiyar ve Şehbad'ı, şahın çağırdığını bildirir. Şehbad'ı o vaziyette gören Cemşid, kimin yaptığını sorar. Şehbad kendisine bakar ve feryat etmeye başlar. Şehbad, Müslümanlardan intikam için Cemşid'den asker vermesini ister.

Cemşid'in emriyle askerler hazır olur. Zurna ve cenk davulları çalınır ve yetmiş vezir meydana gelir. Elli bin cadı gelip selam verir ve kimi deve kimi ejderhaya kimi aslana kimi yılan kimi taşa, ağaca kimi kaplana biner. Okları ejderha, kılıçları yılan, kalkanları da taştır. Yeryüzünü ateşle donatırlar. Bunu izleyen İslam askeri, Allah'a münâcât eder. Hz. Ali, kederlenmemelerini, Allah'ın kendilerini koruyacağını belirtir. Şehbad, sihir yaparak güneşi kapatınca, İslam askeri onun heybetinden korkar. Cemşid, askerine, yetmiş yıldır padişah olduğunu, böyle bir eri daha evvel görmediğini söyler. Meydana, eline yılan almış yetmiş arşın uzunluğunda, on beş arşın genişliğinde ağzından ateş saçan bir cadı girer. Karşısına da Ebû'l-Mu'cin çıkar ve onun yılan kılıcını iki parça eder. Cadı, ateş saçarken onun atı ve elbiseleri yanar. Mu'cin, Hz. Ali'nin yanına gelir ve ata binerek tekrar saldırır. Cadının kemendinden tutarak onu yere vurup öldürür. Bunu gören cadılar, derya gibi yığılır. Sayısız aslan, ejderha, kaplan ve kurt ile dolup taşar. Görenler, cehennem kapısının açıldığını sanır. Müslümanlar korkup dağılır ve Hz. Ali Allah'a dua eder ve nara atınca, cadılar korkudan titrer. Haykıracak onlara saldırır ve yedi bin cadı, helâk olur.

Şehbad cadı, Nuh Tufanı gibi yeryüzünü suyla doldurunca İslam askerleri çadırları terk edip dört yana dağılır. Hz. Ali, kimseyi göremez ve Allah'a secdeye kapanarak münâcât edip yardım bekler. Gaipten bir ses gelir ve Düldül'e binip sağ tarafa gitmesi bildirilir. Hz. Ali, bir dağın dibine varır ve cadı askerlerin orada durduğunu görür. Mu'cin dağa çıkıp elbiselerini çıkarır zira her yer su içindedir. Yanında da on bin İslam askeri vardır. Hz. Ali, onları öyle görünce nara atar ve cadılar kendisini fark eder. Ra'di cadı adında on bin askeri olan cadı, Hz. Ali'nin üzerine saldırır. Hz. Ali, onu Zülfikar ile ikiye biçince diğer cadılar korkudan kaçır. Hz. Ali, Mu'cin'e aşağı inmesini söylese de oradan çıkacak yol bulamaz. Hz. Ali, besmele ile inmesini söyler ve besmele deyince ne su kalır ne de cadı. Mu'cin,

elbiselerini giyerek aşığı inince kendisine Malik'i sorar. Mu'cin, Malik'i görmediğini söyleyince Hz. Ali, ondan haber getirmesini ister. Hz. Ali de askerlerle Haver'e doğru yola koyulur.

Hz. Ali, Cemşid'in Mir Seyyaf'ı ortada sıkıştırdığını görür. Seyyaf, büyük bir cesaretle savaşırken İslam askerleri de yardıma gelir. Mu'cin, Malik'e ulaşmaya çalıştıysa da ona yetişemez ve suyu bol bir yeşillığe rastlar. Orada abdest alırken bir çadır görür ve çadıra girerek güzel bir kızla karşılaşır. Mu'cin, kızın güzelliğine âşık olur ve aklı başından gider. Kız da Mu'cin'i görünce kendini tahttan bırakır ve "ey din fâtihi yoluna kurban olayım" der. Kız, kendisini ona feda edeceğini söyleyerek Mu'cin'e olan aşkını dile getirir. Bu kız üç gece üst üste rüyasında Hz. Muhammed'i görmüştür. Hz. Peygamber, o gece kızı Mu'cin ile nikâhlanmıştır. Mu'cin, ona kimin kızı olduğunu sorunca, adının Gül-endamî, babasının da vezir Münecim olduğunu anlatır. Mu'cin, kıza çadırdaki kalması gerektiğini, Malik adındaki yoldaşının, kardeşinin kaybolduğunu, onu bulmaya çalıştığını söyler.

Malik, suyu görünce iki fersah yol giderek Husseyin Kalesi'ne varmıştır. Atı ölmüş ve etrafında otuz bin kâfir vardır. İki yüz yerinden yaralanmış, son nefesini verecekken Hoca Amir imdada yetişmiştir. Amir, Malik'i öyle görünce yüreği yanar. Malik, kâfire öyle vurmuştur ki gürzünün ucundan sürekli kan akmaktadır. Amir, Hz. Ali'yi getirmek için ayrılır ve karşıdan bir toz bulutu görür. Mu'cin oraya gelir ve Amir'e neden ağladığını sorar. Amir'in gördüklerini anlatmaya dili varmaz. Malik'i bulunduğu etrafında otuz bin cadı, on bin de erin olduğunu, atının ölmüş vaziyette, kendisinde pek çok yarasının bulunduğunu anlatır. Mu'cin, Malik'i o hâlde görünce içine ateş düşer, feryat eder. Nara atarak düşmana saldırır ve onları kırar. Hoca Amir, taşı eline alarak göğsüne vurur. Malik'i bir mağaraya götürürler. Mu'cin, su bulup abdest almak için dışarı çıkar ve bir fersah yol gider. Ansızın bir bağ içine yolu düşer. Bağı kapısından girince, cennet misali bir bahçe görür. İçinde türlü çiçekler ve meyveler vardır. Bir elmayı Malik için koparır bir elmayı da kendisi yer. Elma boğazından geçer geçmez sarhoş olur ve yere düşer. Bu bahçe cadıların mekânı olup sihir yaparak tuzak kurmuşlardır.

Malik, kanlar içerisinde yatarken Amir de başlarında beklemektedir. Bu sırada on iki bin cadı mağaranın kapısına gelir ve saldırıya geçer. Hoca Amir, secde

kılıp münâcât eder. O an tozlar görünür ve içinden Sa'd ile Mir Zinhar çıkıp gelerek cadıları öldürür. Sa'd, Malik'i görünce yüreğine ateş düşer ve Amir'den Hz. Ali'ye durumu haber vermesini ister. Hoca Amir, Hz. Ali'ye geldiğinde büyücülerle cenk ettiğini görür. Onları öldürerek Amir'in yanına gelip selam verir. Kalan on bin asker, kaçarak Cemşid'in yanına gelir. Hoca Amir, Malik'in durumundan söz edince Allah'a dua eder ve Kanber'e, hazineden sandığı getirmesini ister. Hz. Ali, misk ve anber kokulu sandığı açıp Hz. Muhammed'in hırkasını şifa niyetiyle Amir'e verir. O da hırkayı başının üstünde taşıyarak Sa'd'a getirir. Önce yüzlerine sürüp sonra da Malik'e giydirirler. Malik, o an sağlığına kavuşur ve Mu'cin'i sorar. Amir, onun gittiğini ve geri gelmediğini söyler. Malik de Sa'd'a askerlerle Hz. Ali'ye gitmesini, kendisinin onu arayacağını söyler. Malik, Mu'cin'i aramaya, Mir Zinhar, Sa'd ve Amir de Hz. Ali'nin yanına gider. Malik, yolda gidince bir bağ görür ve içine girerek Mu'cin'i sarhoş vaziyette yatar bulur. Mu'cin için ağlamaya başlar ve Allah'a münâcât eder. Mu'cin uyanır ve Malik'le hasret giderir. Birlikte Haver diyarına gelirler ve Hz. Ali, onları görünce sevinir. Birlikte namaz kılıp Allah'a şükrederler.

Hz. Ali, Düldül'e binerek Ahen-ruba'ya gideceğini, nice zamandır orayı izlediğini söyler. Cemşid, arada bir oraya gitmekte, bu nedenle imana gelmemektedir. Allah izin verirse orayı helâk edeceğini söyler. Düldül'e binerek dağa ulaşır ve kilisenin içine girer. Kümbetten şöyle bir söz duyar. "Ey Ali, Haver'i ve içinde olan askeri tamamen sana verdim. Cemşid'i öldürürsen yedi iklimin padişahı olursun." Bunu duyan Hz. Ali, "ey sihirbaz lanetli, Cemşid'i yoldan çıkaran sensin" diyerek Zülfikar'ı çeker ve Allah'ın izniyle kubbeye çalar. O an yüz binlerce canavar yağar ve Hz. Ali'nin üstüne ateş döker. Hz. Ali oradan çıkar ve Malik'in yanına gelerek olayı anlatır. Askerlerine hazırlık yapmalarını söyler ve tekrar Ahen-ruba'ya gider. Kubbenin ortasına gelerek nara atar ve kılıcını çeker. Kubbenin içinden bir ses gelir ve İslam askerinin üstüne ateş yağar. Yılan, akrep nice yüz binlerce ejderha, aslan ve kaplan yağar. Sanki cehennem kapısı açılmış gibidir. Cemşid'e durumu haber verirler ve rahat olmasını, Hz. Ali'nin puthaneye girdiğini söylerler. Put, onların başına büyük bir ateş dökmüş ve hallerini perişan etmiştir.

Cemşid, Şeddad adlı kâfiri çağırır. Şeddad, Hz. Ali'nin çadırında kimsenin kalmadığını, hepsinin Ahen-ruba'ya gittiğini söyler. Onların o ateş çemberinden susuz şekilde geri döneceğini bildiği için Hz. Ali'nin çorbasına zehir katarak onu

öldürebileceğini teklif eder. Cemşid, iyi bir fikir bulduğunu düşünerek onu tebrik eder. Hz. Ali'nin çadırına giderek dediğini yapar. Gelip Cemşid'e anlatır ve bilgili vezir bunu duyar. Mübarek adlı kulunu, Hz. Ali'ye haber vermesi için gönderir. İslam askerleri sıcağın perişan olur ve Hz. Ali'ye şikâyet gelirler. Hz. Ali, yetmiş defa Zülfikar'ı kubbeye vursa da kar etmez. Çünkü Allah, bu emri henüz vermemiştir. Çadıra dönen Hz. Ali, Kanber'den çorbayı ister. Hz. Ali suyu eline alınca Zülfikar kınından kendiliğinden çıkar. Kendini çorbaya vurup onu yere döker. Sanki yetmiş arşın su dökülür. Hz. Ali ve askerler, bu olayı düşünürken Mübarek gelir ve kendisini vezirin gönderdiğini, suyu asla içmemesini söyler. Hz. Ali, başını secdeye koyar ve Allah'a şükreder. Gece yatınca da namaz kılarak çok münâcât eder. Allah'ın emriyle Hz. Cebrail gökten gelerek Hz. Peygamber'e Ali'nin darda kaldığını bildirir. Hz. Peygamber, Allah'ın emriyle Fetih suresinin ilk ayetini (Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik) yazıp oka bağlar. Bu ok kubbeye atılınca orası feth olunacaktır. Ayrıca Kanber, üç gün boyunca şehirde halka seslenecek ve dışarı çıkması istenecektir. Zira şehre büyük bir tufan gelecektir.

Hz. Peygamber bunları yazarak Hz. Cebrail'e verir ve Ali'ye iletmesini ister. Münâcât eder hâlde bulunan Hz. Ali, mektubu alınca mutlu olur. Sabah olunca mektubu tüm İslam askerlerine okur ve zafer davulları çalınır. Kanber, şehir halkına giderek büyük bir tufanın geleceğini, bunun Allah'tan gelen bir haber olduğunu duyurur. Kim Müslüman olursa kurtulacak, olmayanlar ise yok olacaktır. Üç gün böyle duyuru yapıldıktan sonra dördüncü gün Hz. Ali, ayeti okun ucuna bağlar ve besmeleyle kubbeye atar. Allah'ın izniyle kubbe parçalanır ve her taraf karanlık olur. Kubbe şehrin içine düşer ve şehir harap olur. Cemşid, bu olayı görünce korkar ve gemilerin getirilmesini emreder. Üç yüz kişiyle gemiye binip Kahraman'ın şehrine gider. Haver Şah, kurtulduğunu sanınca tuvalete gizlenir ve İslam erleri onu izler. Tuvaleti boşaltan askerler onu pislik içinde bırakıp helâk eder.

Cemşid'in karısı da İslam'ı kabul edenler arasındadır. Hz. Ali'ye kaleyi yıkmamasını, belki kocasının Müslüman olabileceğini söyler. Kendisinin başka bir talebi daha olur. Kadın, babasının adının Ak Şah olduğunu, kendisini Turan şahına gelin olarak gönderdiğini söyler. Çeyiziyle giderken, Cemşid zorla kaçırmış ve kızı kendisine almıştır. Kendisinin altın ve türlü mücevherlerle dolu, kıymeti büyük bir sandığı vardır. Kara İfrit gelerek sandığı koltuğu altına alır ve ayağıyla yere vurarak

açılan kapıdan içeri girer. Bunu öğrenen Cemşid, bir pehlivanını ip ile açılan kuyuya bırakır. İpi yukarı çektiklerinde, başı kopmuş bir cesetle karşılaşır. Kadın, Hz. Ali'den yardım ister ve sandığın kendisine getirilmesini rica eder. İçinde sayısız inci ve bir de büyük inci vardır. Büyük inci ile yetmiş mücevheri kendisine vermesini, geri kalanını Fatıma'ya armağan ettiğini söyler. Hz. Ali, kapının yanına gelerek ipi beline bağlar ve ucunu Sa'd'a verir. Kapı dibine varınca, İsm-i Azam duasını okur ve “yâ Hakk” diyerek önüne çıkan yoldan devam eder. Hz. Ali, deniz sahiline gelir. Kulağına, sandığın devler tarafından alıkonulduğu bilgisi gelir.

Denizin ortasında bir ada vardır ve burada düğün yapılmaktadır. Mücevherler gelinin boynuna takı olarak takılmıştır. Dev ve ifritler, orada toplanmıştır. Kubbe içinde bir sandık görür ve oradan ses çıkar. O lanetlilerin ona taptığını görünce Hz. Ali, şaşırır ve münâcât eder. O vakit deniz taşar ve içinden bir balık çıkarak selam verir. Balık, Nuh Nebi zamanından buraya geldiğini, kendisini beklediğini ve arkasına binmesini söyler. Hz. Ali, besmeleyle balığa biner ve büyük bir dağa çıkar. Bu sırada devler de onu izler. İçlerinde boyu uzun, başı aslan, kuyruğu saksığan, şekli domuz gibi olan bir ulu dev vardır. Bu dev, düğündeki gelindir ve boynuna türlü cevheri takmıştır. Hz. Ali'yi görerek diğer devlere haber verir. Hz. Ali, nara atarak sandığın ve içindeki mücevheratın getirilmesini, vermedikleri takdirde onları öldüreceğini belirtir. Bir dev kendisine gelerek “burada bu kadar ifrit vardır ki senin gibi bin adam daha gelse zerrece korkmayız” der. Hz. Ali, bunu duyunca sinirlenir ve gözü kana bürünür. Zülfikar'ı çekerek devlere saldırır ve yüz yetmiş devi öldürür. Geri kalan devler ondan kaçır. Bir mağara içinden garip sesler gelir ve bir ejderha ateşler saçarak Hz. Ali'ye saldırır. Hz. Ali, Zülfikar ile onu ikiye böler.

Hz. Ali, bir mağaraya doğru yönelir ve kapısında bir ifrit ve yanında da sinirli eşeğini görür. Bu eşeğin yarısı kırmızı, yarısı mavi renktedir. Hz. Ali, ifrite bu eşeğin ne olduğunu sorar. İfrit, kubbe içinde bağlı olan devin veziri olduğunu, Süleyman Nebinin bunları bağladığını, kendisini de bekçi olarak diktiğini söyler. Hz. Ali, Zülfikar ile onu ikiye ayırır ve eşek anırır. Hz. Ali'ye sandık için mi geldiğini sorar ve dağda bir kapının bulunduğunu, sandığın oranın içinde yer aldığını bildirir. Eşek, kendisini iplerden kurtardığı zaman sandığı ona getirebileceğini belirtir. Hz. Ali, onu dine davet edince kabul eder ve bağlarını çözer. Eşek, dev kuyuya iner ve kuyudan bir ifrit bağırarak Hz. Ali'ye onu neden bıraktığını sorar. Süleyman Nebi onu, kötü

olduğu için oraya bağlamıştır. Bu sırada devler kapıdan belirir ve birbirine basa basa kaçarlar. Hz. Ali, onlara vururken devler sandığı ona teslim eder ve yüzlerini ayağına sürerek Hz. Peygamber'e selam gönderirler.

Hz. Ali, balığın arkasına binip döner. Balık, Hz. Peygamber'e selam söylemesini ister. Hz. Ali, sandığı alarak kuyu dibine gelir ve nara atınca Mir Seyyaf ipi uzatır. Hz. Ali, yukarı çıkınca Cemşid'in karısını çağırır ve sandığı teslim eder. Kadın, Hz. Ali'nin yiğitliğini gösterdiğini, hepsini Fatıma'ya hediye ettiğini söyler. Tek isteği, kıyamet günü şefaate nail olmaktır. Hz. Ali, Sa'd'ı orada göremeyince nereye gittiğini sorar. Sa'd, otuz bin askerle Sitare Kalesi'ne, Cemşid'in üzerine gitmiştir.

Hz. Ali, kubbeye giderek iki bağlı sandık görür. Birini açar ve içinden duman çıkıp her yeri kaplar. Her yer karanlıkla kaplanınca Hz. Ali, sihir olduğunu anlar. Diğer sandığı da açınca bir dev çıkar. Bu devin elleri ve ayakları bağlı, perişan vaziyettedir. Onu Süleyman Nebi bağlamış ve kubbeye yerleştirmiştir. Bütün cadılığı yapan, putların içine girerek konuşturan işte bu devdir. Hz. Ali, Zülfikar ile onu ikiye böler. Haver şehri, bunu görünce hepsi Müslüman olur, kiliseleri yıkarak mescit yaparlar. Putlar kırılır ve hepsi İslam'ın erkânını ve namazı öğrenir.

Gül-endam'a âşık olan Mu'cin, Hz. Ali'den destur alarak gidip kızı getirir. Kız, Hz. Ali'ye selam verir ve sadakat ile iman ettiğini Hakk'ı bir, Peygamber'i hak bildiğini bildirir. Rüyasında Hz. Peygamber'in nikâhlarını kıydığını ve babasının da Müslüman olduğunu gördüğünü söyler. Cemşid, babasını zindana atmış ve Mu'cin, Hz. Ali'nin emriyle onu gidip kurtarmıştır. Münecim, Hz. Ali'nin ayağına kapanır ve kendisinin fal işiyle uğraştığını kim ne konuşursa remil atarak öğrendiğini söyler. Cemşid'in emriyle remil atarak onun Hz. Ali olduğunu bildirenin kendisi olduğunu anlatır. Başına gelecekleri bildirdiği için de zindana atmıştır. Hz. Ali, Cemşid'in ya İslam'ı kabul edeceğini ya da öleceğini söyler. Mu'cin için yedi gün toy yapılır ve Gül-endam ile nikâhı kıyılır. Hz. Ali, Münecim'e yanına adam olarak şehri beklemesini söyler. Kendisi de askeriyle Kahraman'a gidecek ve Cemşid'le cenk edecektir.

Hız. Ali'nin emriyle iki gemi hazırlatılır ve üç gün üç gece yol giderek bir dağa ulaşırlar. Gemici bu dağın Mihnet Dağı olduğunu bildirir. Hız. Ali, Cemşid'in buraya kaçmış olabileceğinden şüphelenir. Gemici buranın taş ve kayadan ibaret olduğunu, geminin giremeyeceğini belirtir. Hız. Ali, kayığı çektirerek dağa gider. Dalgalar şiddetini artırınca kayık parçalanır ve her biri bir adaya savrulur. Hız. Ali, Mu'cin ile hemen kalkana biner. Suların hâkimi İlyas, imdada yetişir ve aniden karaya çıkarlar. Kahraman'a, iki kişinin denizden gemi ve at olmadan çıktığı bilgisi verilir. Kahraman tahtında oturmaktadır ve sağ yanında Cemşid vardır. Kahraman, Hız. Ali'ye asker gönderir. Askerler Hız. Ali'yi selamla karşılayıp Kahraman'ın kendisini beklediğini iletir. Hız. Ali ve Mu'cin, Kahraman'ın yanına varırlar. Cemşid, Hız. Ali'yi görünce korkudan titremeye başlar. Kahraman, onlara nereden geldiği sorunca Hız. Ali, Haver-zemin'den geldiğini söyler. Onu aldatarak kendilerini Hız. Ali'nin gönderdiğini, iki vasiyetinin olduğunu bildirir. İlki, Kahraman'ın Müslüman olması, ikincisi Cemşid'i vermesidir. Şayet Müslüman olmazsa Cemşid'e yaptıklarını ona da yapacaktır.

Kahraman, askerlerine Cemşid'i yakalamasını söyleyince Cemşid nara atarak Hız. Ali'nin o olduğunu söyler. Kahraman, sinirlenerek tahtından aşağı iner. Kılıcını çekince Mu'cin, onu kemerinden yakalar ve yere vurarak sersemletir. Hız. Ali, tam Zülfikar ile onu kesecekken veziri ayağına kapanır. Elini öper ve ne istediği varsa kendilerinin yapacağını bildirir. Cemşid, kendisini buralara kaçırmanın Hız. Ali olduğunu, ona karşı durulamayacağını Kahraman'a söyler. Hız. Ali'ye istediği sözlerin söylenmesini tavsiye eder. Kahraman, Cemşid'e söver ve cenk davullarını çaldırarak savaş hazırlığı başlatır. Otuz bin asker hazır olur. Cemşid, Kahraman'a mağlup olacaklarını söylese de Kahraman, saldırıya geçer. Hız. Ali, nara atarak yedi bin kâfiri helâk eder. Mu'cin ile birlikte öğlene kadar çarpışır. Mu'cin'in ayağı bir çukura takılır ve yere düşer. Kılıcının düştüğünü gören kâfirler, onu yakalar ve üç yüz asker Mu'cin'i bağlar. Kahraman sevinerek geri döner. Hız. Ali, Mu'cin'i göremez ve yüreğine ateş düşer. Kahraman, Mu'cin'in huzuruna getirilmesini emreder. Cemşid, Kahraman'a onun öldürmemesi gerektiğinden söz eder. "Eğer şimdi öldürürsen Ali bu âlemi yakacaktır" diyerek vazgeçirmeye çalışır. Mu'cin'in zindana atılmasını tavsiye eder. Böylece hile ile Hız. Ali'yi de yakalayacaklardır. Kahraman, Mu'cin'i zindana attırır. Hız. Ali, büyük bir kederle şehrin kapısına gelir ve kapının kolunu çekip kopartır. Şehre girerek Kahraman'ın kaldığı yere varıp nara

atmaya başlar. Kahraman'a Mu'cin'in nerede olduğunu sorar. Kahraman da onu öldürdüğünü söyler. Hz. Ali'nin gözleri kararır ve Kahraman'ın yakasından tutarak onu yere vurur ve öldürür. Cemşid, onun ölmediğini, zindana atıldığını söyleyince Hz. Ali sevinir. Şehir Müslüman olur ve Hz. Ali, zindana Mu'cin'i almaya giderken Cemşid de kimseye haber vermeden bir gemiyle kaçıp uzaklaşır.

Hz. Ali, Cemşid'in kaçtığı düşüncesiyle yataarken rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Hz. Peygamber, ona Kuh-ı Billur'a gitmesini, üzülmemesini, orayı fethetmesini buyurur. Sa'd ve Kanber ile otuz bin erin Kuh-ı Ser-gerdan'da olduğunu, Mu'cin'i de oraya göndermesini söyler. Hz. Ali, uyanınca sevinir ve Kahraman'ın Müslüman olan oğlu Ser-efrazî'ye şehri bırakır. Mu'cin'e, Ser-gerdan'a gitmesini söyleyince iki adam alarak gider ve Seyyaf ile buluşur. Hz. Ali de iki adam alarak bir gün bir gece gider ve Billur Dağı'nın eteğine varır. Hz. Ali, Kanber ve askerleri görerek sevinir. Sağ tarafında sağlam ve büyük bir dağ görür. Bu dağın aşağısından ortası ateş, ortasından yukarısı da kardır. Hz. Ali, Allah'a dua ederek dağa yürür. Dağın ortasına vardığında aşağısının ateş olduğunu görür. Hayrete düşerek secdeye kapanır ve Allah'a münâcât eder. O an, gaipten bir ses, rahat olmasını söyler. Aniden Rüstem adlı bir yiğit karşısında belirir. Hz. Ali'ye daha fazla gidemeyeceğini geri dönmesini söyler. Haşim soyundan Ali adlı bir yiğidin olduğunu, buraları sadece onun fethedeceğini söyler. Rüstem, "onu bir defa görebilseydim kapısında kul olur, başımı verirdim" şeklinde methiyeler düzer. Hz. Ali, bunları duyunca Allah'ın şahitlik etmesini, "Rüstem olmadan cennete girmeyeceğini" söyler. Zemheri başlayınca yola koyulur. Seher vakti olunca dağın tepesine ulaşır. Dağın üstünde bir acayip sağlam bir kümbet vardır. Burası emsalsiz bir yerdir.

Kümbetin altında bir çeşme olup üzerinde de bir köprü vardır. Hz. Ali, köprü üzerinde güzel ve eşsiz bir kızın çıplak vaziyette oturduğunu görür. Kıza, "ey utanmaz yol üstünden kalk" der. Kız, Hz. Ali'yi görünce yerinden fırlar ve ona "başından korkmadın mı buraya ölmeye mi geldin? Bu vadiye İskender bile ayak vuramadı. İn misin cin misin insan mısın?" diye sorar. Hz. Ali, kendisini tanıtır ve gözünün önünden gitmesini ister. Kız, Hz. Ali'ye hakaret edince Zülfikar ile kolunu keser. Kız, nara atarak gaip olur ve gökyüzü kararır. Karşıdan bir toz belirir ve içinden ejderha çıkar. Ejderhanın boyu iki yüz arşındır ve ağzından sanki cehennem

saçmaktadır. Hz. Ali'nin üzerine ateş dökünce, nara atarak Zülfikar'ı beline vurur. Ejderha, “beni öldürdün Ali burada durma, tez yürü” diyerek birazdan askerlerinin geleceğini haber verir. Büyük bir ateş yağmuru başlar ve her taraf yanar. Hz. Ali, bunu görünce secdeye kapanır ve münâcât eder. Gaipen bir ses, kederlenmemesini üç defa Ayete'l-Kürsî okuyup yere göğe üflemesini söyler. Hz. Ali, üç defa duayı okur ve kubbeye ok atınca dumanlar kaybolur. Her taraf aydınlanır ve elli bin asker gelir. Cenk davulları çalınır ve on iki bin dev ve bir o kadar da peri gelir. Toplam yetmiş bin asker saf tutar. Bunların serdarı da Firuzi şahıdır. Meydana bir er gelir ve Hz. Ali'ye, Firuzi şahın kızını öldürdüğünü, elinden kurtulamayacağını söyler. Hz. Ali'nin başına vurmaya çalışır ancak Hz. Ali bertaraf eder. Hz. Ali, onu kışından tutar ve Allah'ın yardımıyla onu ikiye böler. Dev ve periler, bu hâli görünce hayrette kalır. Elleri dağ gibi gürzler ve ağızlarından ateş saçarak Hz. Ali'ye saldırırlar. Büyük bir nara atar ve Billur Dağı titrer. Yedi bin dev ile on iki bin Firuz şahın askeri ölür. Geri kalan devler sersem olur ve Hz. Ali, Zülfikar'ı öyle bir vurur ki sanki dağ yarılr.

Hepsi ölünce Firuz Şah imana gelir ve atından inerek Hz. Ali'nin ayağına kapanır. Firuz, kubbenin bir tılsım olduğunu büyük Dal Şah tarafından yapıldığını söyleyerek daha ileri gitmemesi konusunda uyarır. Firuz, kendisine gitmesini teklif eder ve Hz. Ali bu tılsımı açmadan yolundan dönmeyeceğini bildirir. Abdest alarak iki rekât namaz kılar. Allah'a münâcât eder ve gaipen üzülmemesi buyrulur. Bu levhayı kılıçla vurması gerektiğinden söz edilir. Zira içinde bir kapı açılacaktır. Hz. Ali, secde ederek besmeleyle kubbenin yanına gelir. Allah'tan yardım isteyerek kubbeye vurur ve her taraf karanlık olur. Bu kıyamet hâli, bir saat sürer. Sonra her yer aydınlık olur ve Allah'a şükrederek sarayın içine girer. Dört tarafı da açıktır ve Hz. Ali, kendi adının yazılı olduğu bir mermer görür. Mermerde “Ey Ali bu kubbenin fatihi sensin” yazılıdır. Kubbenin başı, gökyüzüne kadar uzanır. Hz. Ali, bu durumu düşünürken Hızır gelir ve üç ok verir. Gam çekmemesini, bu üç oku kubbeye atmasını ister ve ortadan kaybolur.

Hz. Ali, levhayı parçalar ve eline aldığı anda üzerinde Muhammed Mustafa ve Ali adlarının yazılı olduğunu görür. Ayrıca şu ifadeler yazılıdır: “Ben Uc Han oğlu Dal Han'ın oğlu Dal'ım, burayı ben yaptım. Adı Şehr-i Zer olup senin için yaptırmışım. Adını, İncil'de görüp sana âşık olmuştum. Bu dünya fânî, ahiret ise

bâkidir. Bu dünyadan giderek sana Şehr-i Zer'i bıraktım. Senden başka orayı kimse göremez.” Hz. Ali, bunu görünce hayrete düşer. Karşıdan da bir toz belirir ve bir dev, titreyerek saraya girer. Hz. Ali, şaşkınlıkla izlerken yine tozlar çıkar ve Malik elinde gürzüyle gelir. Sarayın içine girerek deve, “elimden kurtulamazsın” şeklinde nara atar ve gürzü başına vurarak onu ikiye parçalar.

Malik, Hz. Ali'yi görünce kucaklaşıp birbirlerinin hâllerini sorarlar. Malik, Seyyaf ile gemi içinden bir adaya çıkarlar. Dört bir yana bakarlar ki on iki bin dev kendilerine doğru gelmektedir. Bu devlerin lideri, üç yüz arşın uzunluğundaki Beyaz devdir. İslam askerleri onları görünce korkar. Malik, nara atarak gürzüyle cenk eder. Bir taraftan Seyyaf da büyük azimle kılıcını düşmana vurur. Malik, her vurduğunda sekiz devi helâk eder. İslam askerleri tekrar gemiye binip kaçmıştır. Seyyaf ve Malik, tek başına ikindi vaktine kadar devleri kırar. Malik, nara atarak Beyaz deve gelir. Beyaz dev de Malik'e nara atarak onu öldüreceğini söyler. Elindeki direği Malik'in başına vurur. Malik, kalkanla kendini koruyarak gürzüyle karşılık verir. Beyaz dev kaçmaya başlar ve arkasından tüm devler de Malik'ten kaçar. Seyyaf ve Malik, su kenarına gezerken İslam askerleri gelir. Hepsi şükrederek namaza dururken Beyaz dev yeniden gelir ve namaz üzerinde iki yüz İslam askerini şehit eder. Malik, namazı bırakarak gürzünü alıp Beyaz devin peşine düşer. Mir Seyyaf'a da askerlerle orada kalmasını söyler ve Malik, Billur Dağı'na gelir.

Hz. Ali, Malik'e “aferin, Allah senden razı olsun” der. Malik, Hz. Ali ve Firuz Şah, dağdan aşağı iner. İslam askerleri sevinerek Hz. Ali'nin yanına gelir ve elini öper. Hz. Ali, Firuz Şaha, Şehr-i Zer'e gitmeyi teklif etse de Firuz, oraya gitmeyi tehlikeli bulur. Zira İbn-i Dal, dört taraftan orayı tıslımlamıştır. Bu şehir bir denizin içinde olup görünmemektedir. Dal Şahın kardeşi Salsâl, oranın şimdiki padişahıdır. Çin, Maçın dahi ona tabi olup yedi iklimin şahıdır. Doksan oğlu olup her biri bir diyarın şahıdır. Yol üstünde onun sağlam bir kalesi olup geçmek kolay değildir. Tıslımlı ve belalı, zenginliklerle dolu Şehr-i Zer'e gitmek için o kaleyi geçmek gerekir. Hz. Ali, Firuz Şahtan Cemşid'i sorar ve onun Sahil-zemin'e gittiğini öğrenir. Sahil'in, Kahmas adında İslam düşmanı bir şahı ve yüz on beş bin askeri vardır. Malik, askerleriyle Sahil'e, Cemşid'in üzerine gider. Hz. Ali, Mu'cin ve Firuz da Şehr-i Zer'e doğru yola çıkar.

Malik, yedi gün yol gittikten sonra önce bir sahraya sonra da Sahil'e varır. Cemşid, Hz. Ali'nin yaptıklarını anlatırken bu haberi alır ve korkudan rengi sararır. Bir gemiye binerek hemen oradan kaçır. Kahmas'ın içi askerle dolu bir hisarı vardır. İslam askerleri buraya yakın geldiğinde onları fark ederler. İslam askerleri, elli bin bayrak açarak fil üzerinde gelir. Sahil'e vardıklarında kimseyi göremezler. Malik buna şaşırır ve gürzüyle Kahmas'ın köşkünü yerle bir eder. Kahmas, dağdan olanları seyredince içi yanar. İslam ile savaşıacak askerlerinin olmadığını söyleyip ah eder. Malik'e bu sözler iletilince şehre varıp Cemşid'in çadırlarını kurup otururlar. Kahmas, ah ederek ömrünün sonuna yaklaştığını, ölüme razı olduğunu, bu işlerden usandığını yakınıır. Ansızın devlerin bile kendisinden korktuğu bir kâfir, Kahmas'ın elini öper ve destur ister. Ateşin nuru kendisine yardım ederse İslam'ı yok edeceğini söyler. Kahmas, kim o askerleri yok edecek olursa tacını, tahtını ona bırakacağını vaadedir. Arguvan Samarat adlı bu kâfir, hazırlık yapar ve İslam'a karşı cenge gider. Savaş davullarını çalınır ve meydanda karşı karşıya gelirler.

Samarat, meydana gelir ve hakaret etmeye başlar ve Malik ile hararetli cenge tutuşur. Malik, ona Müslüman olmasını söyleyince, ateşin nurundan başka ilahın olmadığı cevabını verir. Malik, bu sözü duyunca gürzüyle onu ikiye parçalar. Cengin sonunda sağ kalan kâfirler kaçır. Kahmas, bu olayı kaleden izler ve feryada başlar. Cemşid yüzünden bu olayları yaşadığını haykırarak ona lanet okur. Kahmas, düşünür ve yardıma gelmesi için Salsâl'a bir mektup yazar. Bütün olanları yazarak Malik'ten şikâyet eder. Malik, bu mektubu duyar ve Salsâl'ın kuvvetli olduğunu düşünerek perişan olur. Malik, Sa'd'a "biz de Ali'ye haber salalım" der. Ansızın deniz yüzü kararır ve otuz bin İslam askeri bayraklarıyla gelir. Gelenin Hz. Ali olduğunu görünce sevinip şükrederler. Hz. Ali, yanında pek çok altın ve cevher de getirmiştir.

Kahmas, Hz. Ali'den aman eden mektubu elçiye vererek Salsâl'a gönderir. Salsâl'ın veziri mektubu okur. Kahmas, mektupta, yedi yıldır Salsâl'a asilik ettiğini, pişmanlık duyduğunu, belalara uğradığını ve tövbe ettiğini bildirir. Bütün hazinesini de hediye olarak göndereceği yazılıdır. Hz. Ali'nin kendisini usandırdığını, yetmiş senedir Sahil'in Şahı olduğunu böyle bir kişiyi daha evvel görmediğini söylemiştir. Salsâl, bunları duyunca sinirlenir. Salsâl'ın doksan oğlu, her bir oğlunun da yetmiş bin askeri vardır. Bütün oğulları padişah olup sadece iki tanesi Salsâl'ın yanında kalmıştır. Salsâl, yardım mektubunu alınca Hz. Ali'ye karşı savaşa gider. Salsâl'ın

bilgili ve münecim olan bir veziri vardır. Vezir, Hz. Ali'ye bulaşmamasını zira Arap kavmi arasında böyle güçlü bir yiğidin daha görülmediğini söyler. Vezirin kehanetine göre; Hz. Ali, Haver'i, Billur'u, Sahil-zemin'i, Şehr-i Zer'i fethedecek, tılsımları bozup putları kıracaktır. Salsâl, kızarak "Ali kimdir bin tane Ali olsa elimden kurtulamaz" deyip vezire söver. Oğlu Serbal'i, kırk iki bin askerle Kahmas'a gönderir. Serbal, gemiye binerek bir ay içinde oraya varır. İslam askerleri, gemi dolusu kâfirleri görünce Hz. Ali'ye, Salsâl'ın ordusunun geldiğini haber verirler.

Hz. Ali, Mu'cin ile Sa'd'a su kenarında durmalarını, onların karaya çıkmalarına izin vermemelerini ister. İki bin İslam eriyle denizden çıkmalarına müsaade etmezler. Büyük cengin sonunda İslam askerleri yenilir. Kahmas, kaleden Salsâl'ın oğlunun geldiğini görür ve cenk davullarını çaldırarak yirmi bin kâfirle Hz. Ali'ye saldırıya geçer. Hz. Ali ve Malik, büyük bir cenkle kâfirleri bozguna uğratar. Firuz Şah da kırk bin eriyle yardıma gelir ve Serbal'i araya sıkıştırırlar. Firuzi Şah, Serbal'i yakalar ve ellerini bağlar. Salsâl'ın askerleri korkudan, kimi denize kimi Salsâl'ın yanına kaçar. Hz. Ali de Kahmas'la cenk etmektedir. Kahmas ve askerleri dağa doğru kaçmaya başlar. Hz. Ali, Serbal'in getirilmesini ister ve ona kim olduğunu sorar. Serbal, Dal'ın oğlu Salsâl'ın oğlu olduğunu, yedi iklimin Çin, Maçin, Hoten, Hısan diyarlarının hâkimi olduklarını beyan eder. Malik, onu öldürmeyi teklif etse de Hz. Ali bunu kabul etmez. Ona Cemşid'in hilatini, süslü taç, kemer ve kaftan vererek babasına olanları anlatması için gönderir.

Serbal sevinir ve hızlıca babasının yanına varır. Serbal, Kahmas'ı şikâyet edip Hz. Ali'nin Dal'ın tılsımını kırdığından, Haver diyarını fethettiğinden, Sahil'i ele geçirdiğinden, askerleri helâk ettiğinden söz eder. Başına gelen iyi muameleyi de anlatır. Hz. Ali'nin kimseyi öldürmek gibi bir derdinin olmadığını, gayesinin Şehr-i Zer'e gitmek olduğunu ifade edince babası Salsâl, ona hakaretler eder. Askerlerini kırdığını belirterek Hz. Ali'nin kendisinden korktuğu için bıraktığını söyler. Onun başına işler açacağını, dünyayı ona dar edeceğini belirterek Kevrabi, Keyvan ve Güdürüz adlı üç oğlunu, Hz. Ali'nin üzerine gönderir. Her bir oğluna yüz bin asker verir ve gece gündüz giderek Sahil-zemin'e varırlar. Çadırları kurarak Hz. Ali'nin karşısına konaklarlar. Hz. Ali'ye Salsâl'ın ordusunun yeniden geldiğini haber verdiklerinde neden kendisinin gelmediğini sorar. Sabah olunca savaş davulları çalınır ve iki ordu karşı karşıya gelir. Önce er meydanına Malik çıkar ve karşısına da

Kahrim adlı kâfir gelir. Malik, kılıcı göğsüne saplayarak onu öldürür. Ona saldıran yedi atlıyı daha helâk edince Kevrab nara artarak Malik'in karşısına gelir. Kevrab, yedi yüz okka ağırlığındaki gürzüyle saldırır. Malik, kalkanıyla kendisini korur ve gürzü elinden kapar. İkisi de birbirine galip gelemeyince Salsâl'in yüz bin eri Malik'in üzerine üşüşür. Hz. Ali de meydana gelir ve büyük cenk olur. Kevrab ve Hz. Ali karşı karşıya gelir. Hz. Ali, cengin sonunda Kevrab'ı tutarak ellerini bağlar. Mu'cin, Malik ve Seyyaf, düşmanı bozguna uğratar. Hz. Ali, Kevrab'ı imana davet edince o da kabul eder. Müslüman olunca kendisine hilat, taç ve kemer verilir. Davullar çalınarak yedi gün yedi gece zafer sevinci yaşanır.

Hz. Ali, Mir Seyyaf'ı otuz bin askerle Sahil-zemin'de bırakır. Kendisi de Malik, Firuz, Sa'd ve Mu'cin ve yüz bin askerle Salsâl'in üzerine gitmek için yola koyulur. Üç gün yol giderler ve çimenlik bir yerde bir gün kalırlar. Firuz, Hz. Ali'ye, dağın ardında bir hisarın varlığından söz eder. Bu hisar, Sahil-zemin'e tabi olup Semeki adında bir şahı vardır. Hoca Amir, Hz. Ali'ye "biz ikimiz gidelim der" ve askerleri Malik'e emanet ederek yola koyulurlar.

Bir dağın dibine vardıklarında büyük bir hisar görünür. Kalenin kapıcısı onları karşılar ve şaha haber verir. Şah, onları görmek ister ve Amir ile Hz. Ali, şahın karşısına çıkar. Semek, onlara nereden geldiklerini sorunca Sahil-zemin'den geldiklerini söylerler. Semek, Sahil-zemin'in askerlerin saldırısına uğradığını bilir. Amir, Kahmas'ın kendisine çok selam gönderdiğini, yardıma çağırdığını söyleyerek onu kandırır. Semek, yedi gündür Kahmas'a yardım için asker topladığını, Hz. Ali'ye cefa göstermeye geleceğini söyler. Amir de arkalarından gideceğini bildirir ve yemek yedikten sonra geceyi kervansarayda geçirirler. O gece Semek Şah, rüyasında Hz. Muhammed'i görür. Rüyasında, askeriyle birlikte Hz. Peygamber'in karşısında el pençe durduğunu, ondan şefaet istediğini görür. Allah'ı bir, Peygamber'i hak bilerek Müslüman olur. Uykudan uyandığında evi nurla dolar. Allah'a niyaz ederek abdest alıp namaz kılar. Semek, daha evvel İncil'i okumuştur ve Hz. Peygamber'in vasıflarından haberdardır. Askerleri de olayı anlatır onlar da Müslüman olur. Semek Şah kendisine elçi gelen iki kişinin huzura getirilmesini ve bağlanılmalarını emreder. Amir, suçlarının ne olduğunu sorar. Semek, kendisinin Müslüman oluşunu anlatarak onların da Müslüman olmasını ister ve Kahmas'a lanet eder. Hz. Ali, söze girer ve

rüyasında gördüğü Hz. Peygamber'in kendisinin amcası oğlu olduğunu bildirir. Bunun üzerine Semek, ayaklarına kapanır. Malik de İslam askerleriyle oraya gelir.

Hz. Ali ve mahiyeti, yedi gün Semek şehrinde kalarak dini öğretir. Sonra Salsâl'in üzerine yola koyulur. Suyu ve havası güzel bir yerde çadırları kurup dinlenirler. Hz. Ali, büyük ve gösterişli bir divan kurar. Salsâl'in şehrine iki günlük yol kalmıştır. Salsâl, sesleri duyunca korkmaya başlar. Oğlu gelir ve Hz. Ali'nin dengi olmadıklarını, vazgeçmesini söyler. Salsâl, Kevrab'a Müslüman olduğuna dair söylentilerin bulunduğunu ifade ederek Hz. Ali'yi görse atını bile yiyeceğini belirtir. Salsâl'a, Hz. Ali'nin karşı tarafta konakladığı bilgisi verilir. Bu duyunca korkudan titremeye başlar ve tüm askerlerin toplanmasını emreder. Seksen oğlunun tamamı gelmez ve üç yüz bin asker toplanır. Salsâl'in emriyle saz ve zantur meydanda çalınır. Hoca Amir de Salsâl'i gizliden dinlemektedir. Duyduğu ve gördüklerini varıp Hz. Ali'ye anlatır. Salsâl'in doksan arşın boyunda olduğunu öğrenen Hz. Ali, hayrete düşer ve Allah'a dua eder. Amir, daha evvel Hamza ile gelerek onu görmüştür. O zamanlar boyu otuz arşınken şimdi üç misli olmuştur.

Salsâl, silahının getirilmesini emrederek Hz. Ali'yi öldüreceğini, birini dahi sağ bırakmayacağını söyler. Sandık getirilir ve cevşeni alır. Ayrıca elli bin adet mıhı, çini çelikten yapılmış kalkanı da getirilir. Kalkanını dokuz kişi ancak taşıyabilmektedir. Yedi kişi okunu, üç kişi yayını, on bir kişi miğferini, yetmiş kişi de gürzünü getirir. Gürzü, sekiz yüz ratıl ağırlığındadır. Hoca Amir, karşıdan bu cenk aletlerini izlemektedir. Ne gördüyse gelip Hz. Ali'ye tek tek anlatarak Kaf Dağına benzeyen Salsâl'in kendisini görmeye geldiğini haber verir. Amir, Salsâl'dan hayret ettiğini, bunca zaman onun gibisini görmediğini söyler. Salsâl hazırlık yaptıktan sonra dışarı çıkar ve yayını eline alıp İslam ordularına taraf ok atar. Ok, taşı delip geçer ve bunu görenler korkuya kapılır. On iki kişi, oku güçlkle taştan çıkarıp Hz. Ali'ye gösterir ve hayret eder. Kanber'e Döldül'ü hazırlamasını söyler ve Zülfikar'ı bağlayarak yalnız başına gider.

Yolun yarısında Salsâl ve Hz. Ali karşı karşıya gelir. Salsâl "sen misin Ali dedikleri, sen misin Billur Dağı'nı alan, sen misin askerleri kıran, sen misin Kahraman'ı öldüren, sen misin, Cemşid'i rezil eden, sen misin Firuz'u bağlayıp Müslüman eden, sen misin Dal'ın tılsımını bozan, sen misin devleri öldüren, sen

misin Sahil-zemin'i ve süslü şehri alan, en misin Kevrab'ı yıkan, sen misin askerimi helâk eden?" şeklinde ona nutuk atar. Hz. Ali cevap olarak "seni de böyle perişan ederim" der. Salsâl, "sen kimsin ki bana karşı durasın" diyerek cenk etmeden geri dönerler. Salsâl, hiddetle tahtına oturur. Salsâl'in oğlu Kal, sabah cenge gitmek için destur ister. Kal, cenk davullarını çaldırır ve kardeşi Nevzad ve seksen bin erle naralar atarak gider. Kal, er meydanına çıkar ve hakaretler etmeye başlar. İslam tarafından ise Selim adlı bir pehlivan karşısına çıkar. Kal, ona "Ali misin Malik misin?" diye sorunca "sana Hz. Ali'yi göstereyim" der. Selim, onu ikiye biçer ve kardeşi Nevzad ah ederek gelir. Nevzad, gürzüyle Selim'i şehit eder ve "varsa er olan meydana gelsin göreyim" diye nara atar. Karşısına çıkan on bir İslam erini şehit eder. Sa'd, meydana gelir ve ok atarak onu öldürür. Akşam olunca herkes geri döner. Gece, Müslümanlar şükür ve hamd eder.

Sabah olunca Salsâl, üç yüz bin askeriyle cenk davulları eşliğinde İslam ordusunun karşısına geçer. Hz. Ali'nin başındaki İslam ordusu ise yüz bin kadardır. Sağında Malik, solunda Mu'cin vardır. Sa'd, Semek, Mir Zinhar ve Kanber kâfirlere karşı bir araya gelir. Hz. Ali ve Salsâl meydanda karşılaşır. Atışma faslından sonra Salsâl, ok atar ve Hz. Ali kalkarıyla kendini korur. Salsâl bir daha atar ve yine vuramaz. Hz. Ali, Zülfikar ile Salsâl'in yayını ve kılıcını ikiye parçalar. Yedi kez kılıç sallasa da hepsini ber-taraf eder. Salsâl, ona "aferin" diyerek bugüne kadar cenklerde hep kendisinin kazandığını söyler. Hz. Ali de "ben Ali'yim, Allah'ın aslanıyım, nice devleri cenkte mağlup etmişim. Sen o devler yanında parmak kadarsın" der. Salsâl, vaaz okumamasını, eline ejderha halkası olduğunu söyleyerek bir teklifte bulunur. Bu halkayı meydanda ikisi de çekecek böylece kimin güçlü olduğu anlaşılacaktır. Salsâl emreder ve yedi fil, arabayla, her yanı bin iki yüz batman ağırlığındaki halkayı getirir. İkisi de halkayı tutar ve çekmeye başlar. Sonunda yenişemezler ve halka kopar. Salsâl, Hz. Ali'ye "kötü değilsin çok iyisin" diyerek tebrik eder. Hz. Ali de "Allah mübarek kılsın" der. Salsâl, ona şimdilik berabere kaldıklarını ama yenileceğini söyler. Hz. Ali'yi ateş-perest olmaya, ateşe secde etmeye davet eder. Kabul ederse her şeyi birlikte yönetecek, ne dileği varsa ona verecektir. Bunu duyan Hz. Ali, "utanmıyor musun böyle bir söz söylemeye, Allah'tan gayrı yaradan nedir, Allah birdir" diyerek sert çıkar. Eğer Müslüman olursa cehennem ateşinden kurtulacağını, Hz. Muhammed'in şefaati edeceğini söyler. Salsâl,

daha da hiddetlenir ve cenge devam edilir. Akşam olunca ayrılırlar. İkisi de kana bulanmış ve her yeri parçalanmıştır.

Hız. Ali, beraberindekilere “Allah hakkı için dünyada böyle vuruşu güçlü bir lanetli daha görmedim” der. Gece olunca herkes yatar ve Amir, kâfirlerin içine girer. Serbal nöbetçidir ve elli bin kâfir beklemektedir. Ansızın Amir’i görerek etrafını sararlar. Amir kaçamaz ve ellerini bağlayıp Salsâl’ın önüne getirirler. Amir, feryat ederek Sahil halkından fakir bir kimse olduğunu söyler ve onların elinden kaçıp Salsâl’a sığındığını belirtir. Salsâl’a methiyeler düzünce ellerinin bağlarını çözerler ve uyuması için bir odaya yerleştirirler. Gece yarısı olunca Amir, Salsâl’ın kemerini, tacını alıp gizler ve tekrar yerine gelip uyur. Salsâl uyanınca vaziyeti görür ve Hoca Amir gelip yeri öperek bu işi Hız. Ali’nin askerlerinden birinin yaptığını söyler. Salsâl düşünür ve Amir’in yaptığını anlayarak ah u feryat eder. Zira daha evvel Hamza ile buraya geldiğinde Salsâl onu görmüştür.

Salsâl’ın oğlu üç yüz bin erle İslam’ın üzerine gider. Serbal, meydana girer ve namını anlatmaya, kendini övmeye başlar. Mu‘cin, karşısına çıkar ve kılıcıyla eyer kaşından Serbal’i ikiye böler. Salsâl, büyük bir acı duyar ve feryatları yeri göğü inletir. Ateş adlı kâfir, Mu‘cin’in karşısına çıkar. Mu‘cin onu havaya atar ve ortadan yok olur. Mu‘cin’i kemerinden tutarak kuş gibi gider ve onu bağlar. Bunu gören İslam askerleri ah eder ve Hız. Ali meydana girer. Öyle bir nara atar ki on iki bin kâfir can verir. Meydana Salsâl’ın oğlu Kahraman girer ve Hız. Ali’yle cenk eder. Hız. Ali, onu kemerinden yere vurup ve bağlar. Hız. Ali, “Kahraman’ı gelip alacak kimse yok mu?” diyerek Salsâl’a haber gönderir. Mu‘cin’i vermelerine karşılık Kahraman’ı vermeyi teklif eder. Salsâl, bu teklife kızar ve “Kahraman senin olsun öldür” diye karşılık verir. Kendisi de ateşin nuru üzerine yemin eder ve Mu‘cin’i ateşte kebab yapacağını bildirir. Hız. Ali, bunu duyunca ağlamaktan gözleri kan dolar. Kahraman’ı yere vurur ve onu öldürür.

Salsâl, şarap içerken Mu‘cin’i ateşte yakma hesapları yapar. Mu‘cin, Allah’a yalvarır ve “Hız. Muhammed’in yüzünü son bir defa görmeyi nasip et” diye dua eder. Allah, Mu‘cin’e merhamet eder ve ona güç verir. Kuvvetle çekerek zinciri parçalar. Gizlice kâfirlerin arasından sıyrılıp Hız. Ali’nin yanına varır. Salsâl’a, Mu‘cin’in kaçtığı haberi verilir ve deliye döner. Eline gürzünü alarak Mu‘cin’in peşinden gider.

Salsâl da İslam askerlerine kadar gelir ve nara atar. Hz. Ali'ye haber verirler ve Salsâl'ın yanına gelir. O sırada Salsâl, İslam askerini kırmaktadır. Hz. Ali nara atınca Salsâl gecenin karanlığından faydalanarak geri gider. Salsâl, Hoten şehrine bir adam göndererek Şemame'yi askeriyle birlikte çağırır. Şemame, elli bin askerle Hz. Ali'nin üstüne gitmek için yola çıkar. Bu durumu Hz. Ali'ye haber verirler. Sa'd, tedbir olarak on bin askerin yol üstüne giderek onları karşılamasını teklif eder. Sa'd, on bin askerle, Hoten askerlerine karşı durmaya gider. Bunu öğrenen Salsâl, Hz. Ali'nin planı olduğunu anlar. Gürzünü alıp file biner ve Hz. Ali'ye gider. Hz. Ali de haber alır ve Salsâl'ı karşılamaya gider. Salsâl, Hz. Ali'yi görünce eli tutulur gibi olur. Güçlkle, gürzü vursa da Hz. Ali, kalkaniyle kendisini korur. Üç defa daha vurduktan sonra Hz. Ali, atından inerek Zülfikar'ı hiddetle çalar.

O an karşıdan bir toz belirir ve Şemame, on bin askeriyle gelir. Salsâl'ın başı, gözü yaralı hâldedir. İçlerinden birisi üç oğlunu kaybettiğini bildirince ağlamaya başlar. Hz. Ali'nin de yüreği yanar ve askerinin yanına döner. Sa'd'ın geldiğini, yedi yerinden yaralandığını görür. Salsâl'ın üç oğlunu da Sa'd öldürmüş ve İslam askerinin kaybı olamamıştır. Şemame, Sa'd'ı yedi yerinden yaralamıştır. Gül yağını yaralarına sürerler. Salsâl'ın figanlarına Şemame de dayanamamıştır. Savaş davulları çalınır ve hazırlık yaparak Hz. Ali'nin üzerine giderler. İki ordu karşı karşıya gelir. Salarakum adlı kâfir, meydana gelir ve naralar savurarak er ister. Karşısına Hz. Ali çıkar ve gürzünü savurur. Hz. Ali, gürzü elinden çekip alır. Zülfikar'ı vursa da işe yaramaz ve Allah'a münâcât eder. Kâfirler Hz. Ali'nin üzerine üşüşür ve Malik nara atarak yardıma gelir. Hz. Ali, her vurduğunda yetmiş kâfiri devirir. Kâfirlere korku düşer ve kaçmaya başlarlar. Salsâl, Malik'i görür ve hiddetle ona saldırır. Kemerinden tutarak onu kuş gibi alıp götürür. Bunu gören Mu'cin, hışımla Salsâl'a varır ve nereye götürüyorsun diyerek peşinden gider. Salsâl, sol eliyle tutarak vurmak için götürür. Hz. Ali, nara atarak Salsâl'ı yakalar ve başına yumruk atar. Malik elinden kurtulur ve Hz. Ali ile cenk ederler. Akşam olunca davullar çalınır ve savaş durur.

Şemame elbiselerini giyerek Hz. Ali'ye gider. Ona selam verince Hz. Ali de izzetle karşılar. Şemame, yedi oğlunun ve askerlerinin öldürüldüğünü, suçunun ne olduğunu bilmek ister. Hz. Ali, Cemşid'in elinden kaçıp Kahmas'a sığındığını, onu istediğini ancak Salsâl'ın kendisine saldırdığını, onunla bir meselesi olmadığını

bildirir. Salsâl'ın oğluna bir şey yapmadığını hatta hilat vererek babasına yolladığını söyler. Hz. Ali, Şehr-i Zer'i görmeden dönmeyeceğine dair yemin eder. Hz. Ali, “şimdi suç kimde, onlar kendi kendine bunu yaptı” der. Salsâl'ın kardeşi Dal, Şemame'ye daha evvel Şehr-i Zer'e sadece bir kişinin gireceğini, o yiğidin Arap kavminden olacağını bildirmiştir. Şemame, o kişinin Hz. Ali olduğunu anlar ve Dal'ın kendisine bildirdiğini anlatır. Şemame, Şehr-i Zer'de dokuz yıl kaldığını, her yeri izlediğini belirtir. Daha sonra Dal, şehirden çıkmış ve orayı tıslımlamıştır. Salsâl, Dal'ın peşine düşerek onu öldürür. Ayrıca Salsâl'ın kendisine âşık olduğunu, yüz elli senedir onun mahremi olduğunu belirtir.

Şemame, Şehr-i Zer'e varmak için kendisinin rehberliğine ihtiyaç olacağını söyler. Elde edilecek malın, ganimetin yarısına talip olur ve Hz. Ali de bu teklifi kabul eder. Şemame, bu anlaşmadan Salsâl'a da söz edince onu Hz. Ali'ye âşık olmakla itham eder. Onun artık kendisine haram olduğunu söyleyerek tehdit eder. Kadına sinirlenen Salsâl, seksen mektup yazarak oğullarına gönderir ve askerleriyle yanına çağırır. Salsâl ve İslam ordusu karşılaşır. İslam tarafından bir yiğit, meydana çıkar ve er ister. Bu yiğit, Salsâl'ın Sahil-zemin'de Müslüman olan oğlu Kevrab'tır. Karşısına çıkan er de Salsâl'ın bir diğer oğludur. Kevrab'a hakaret eder ve babasının yanına götüreceğini, ayaklarını öperek af dilemesi gerektiğini söyler. Kevrab, Allah'tan başka İlah olmadığını, Hz. Muhammed'in onun resulü olduğunu söyleyerek onu azarlar. Kardeşine vurur ve onu iki parça eder. Salsâl, bunu izleyince ah çeker. Meydana kendi gelir ve oğluna gürzü vurur. Hz. Ali, Düldül'e binerek meydana gelir ve nara atar. Zülfikar'ı yetmiş defa Salsâl'a vursa da onu öldüremez ancak filini keser.

Salsâl, Hz. Ali'yi tutarak atından aşağı atar. Zülfikar, buna hiddetlenir ve Amir, Zülfikar'ı öyle görünce bir yerde gizlenir. İkisi akşama dek cenk eder. İkisinin de çizimleri kan ile dolmuştur. Hz. Ali, kaldığı yere varınca düşünmeye başlar ve aklına Uc bin Unuk gelir. Hz. Musa, asasını üç defa ona vurunca öldürmüştür. Salsâl'ın Unuk'dan daha güçlü olduğunu, onun öldürülemeyeceğini düşünür ve Allah'tan Hz. Musa'ya verdiği gibi kuvvet vermesini ister. O gece yemek yemeden uyur ve rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Hz. Peygamber, üzülmemesini, Salsâl'ın ecelinin henüz gelmediğini, Allah'ın merhamet ettiğini bildirir. Hz. Ali, sabah namazında çok dua eder. Sabah olunca Hoca Amir, Salsâl'ın oğullarının sayısız

askerle geldiğini haber verir. Oğulları, yetmiş bin askerle gelip çadırlarını kurarlar. İslam askerleri, onları görünce dehşete düşer. Hz. Ali, onlara gam çekmemesini, Hz. Muhammed'in kendilerine duacı olduğunu söyler.

Salsâl, oğullarını görünce sevinir ve cenk davullarını çaldırır. İslam askerleri korkuya düşer ve birbirleriyle vedalaşmaya başlar. Malik, meydana inerek er ister. Salsâl, oğluna, askerlerle birlikte saldırımları gerektiğini söyleyerek tek başına onunla cenk olunamayacağını belirtir. Sanki öyle bir kıyamet kopar ki Yecüc ile Mecüc yeryüzüne çıktı sanılır. Hz. Ali bile bu durumdan korkar ve Zülfikar ile yetmiş bin kâfiri helâk eder. Her yüz kâfir, bir İslam erini öldürür ve çok şehit olur. Malik, Mu'cin ve Sa'd'a her birine iki bin kâfir saldırır. Hayli İslam askeri şehit olur ve akşam olunca davullar çalınarak savaş durur. İslam tarafından sadece elli bin er kalmış olup hepsinde hep ok ve kılıç yarası vardır. Sa'd, Allah'a secde ederken Hoca Amir gelir ve şehitleri toprağa defnettiklerini söyler. Salsâl'ın tarafında ise iki yüz yetmiş bin er ölmüştür.

Mu'cin, yedi yerinden Malik de on yerinden yaralanmıştır. Hz. Ali'de ise yara yoktur. İslam'ın bu hâlini görünce, Allah'a niyaz eder. Gecenin yarısı dışarı çıkar ve Kanber'den Düldül'ü getirmesini ister. Yalnız başına Salsâl'ın uyuyan askerleri arasına gider. Büyük bir nara atar ve elli bin kâfir o an can verir. Geri kalanı ise, sersem olur ve çadırlarından çıkarak birbirine girerler. Babanın, oğlunu tanımadığı gecenin sonunda, kendilerini öldürdüklerini görürler ve bunu Salsâl'a haber verirler. İkinci vakti olduğunda herkes kaçmış, Salsâl'ın seksen oğlu da ölmüştür. Salsâl, bunları görünce sakallarını yolar ve tacını yere atarak feryada başlar. Şemame, saçını yolar ve yüzünü yırtarak ağıt yakar. Salsâl ve Şemame, cenk elbiselerini giyerler ve file binerek İslam ordusuna varırlar. Şemame, nara atarak Hz. Ali'ye kılıcıyla hamle yapar. Hz. Ali, onu yakalar ve ellerini bağlar. Salsâl, bunu görünce gürzüyle Hz. Ali'ye hücum eder. İkindiye kadar zorlu cenk olur ve Salsâl'ın takati kalmaz. Hz. Ali, onu yakalar ve ellerini bağlayarak zindana atar. Şemame, Salsâl'ı öyle harap görünce el açarak Müslüman olur. Salsâl, yedi gün yedi gece zindanda kalır. Hz. Ali, onu huzuruna çağırır ve İslam'a davet eder. Salsâl, imana geleceğini ancak Şehr-i Zer'in mallarını kendisiyle bölüşmesini ister. Hz. Ali de Müslüman olduğu takdirde tüm malları ona bırakacağına dair söz verir. Salsâl, her ne kadar diliyle Müslüman olduğunu söylese de kalben inanmamıştır.

Hız. Ali, Salsâl, Hoca Amir ve yüz erle birlikte, Şehr-i Zer'e doğru yola çıkar. Bir gün giderler ve gece yattıkları zaman Hız. Ali, Hız. Muhammed'i rüyasında görür. Onu, Salsâl konusunda uyarır ve hain olduğunu bildirerek en sonunda öldüreceğini söyler. Sabah olunca yola devam ederler ve sıcaktan kavrulurlar. Hız. Ali, Allah'a münâcât eder. O gün akşama kadar sanki ateş üzerinde gitmişlerdir. Ertesi gün karşılarına bir kervansaray çıkar. Sarayın kapısı oldukça büyük olup bacasından büyük bir duman çıkmaktadır. Hız. Ali, besmeleyle kapıyı açarak içeri girer. Karşıdan bir genç gelerek Hız. Ali'ye selam verir. Hız. Ali, kendisinin Ali olduğunu nereden bildiğini sorunca, kendisini, Dal'ın buraya yerleştirdiğini söyler. İki yüz elli senedir orada duran genç, Hız. Ali'den başka kimsenin bu kapıya gelemeyeceği bilmektedir. Hız. Ali, bu dumanın nereden çıktığını sorar. O da hücreden çıktığını, içeriye girip bakması gerektiğini, üzerinde yazı olan bir taşın varlığından bahseder.

Hız. Ali, içeri girer ve bir kayanın yandığını, dumanlar çıktığını görür. Besmeleyle o taşı çekip koparır ve bir sandıkla karşılaşır. Sandığı açınca büyük bir ateş çıkar, her yeri karanlık kaplar. Ertesi gün uyandığında ise her yer aydınlık olmuştur. Allah'a secde eder ve o bekçinin yanına geri döner. Hız. Ali'ye bundan ötesine gidildiğinde bir kervansarayın olduğunu bildirir. Dal oğlu Dal, burayı tıslımlamıştır. Büyük bir dev ve devin ağzında da altın bir levha vardır. Onu, Hız. Ali'ye vereceğini, kuyudan bununla çıkacağını, Şehr-i Zer'i bununla fethedeceğini söyler. Hız. Ali, hayli zaman gittikten sonra kervansaraya varır. Salsâl ve beraberindekiler Şehr-i Zer'de beklerken Hız. Ali'nin gelmediğini görünce yola koyulup ona yetişirler. Hız. Ali, Amir, Salsâl ve Şemame yola devam ederler.

Öğlen vaktine kadar gidince zemheri bir yere varırlar. Sanki havadan buz yağmaktadır. Öyle soğuktur ki kimse kimseyi göremez. Soğuktan kendilerinden geçip yol gitmeye takat kalmaz. Hız. Ali, onların bu hâlini görür ve yol tek başına devam eder. Hız. Ali her gittiğinde hava daha da kötü olur ve ikindi vakti sarayı karşıdan görür. Bağlı olan kapısını besmeleyle açar ve içine girer. Sarayın önünde yaşlı bir bekçi yatmaktadır. Hız. Ali gelince kalkar ve genç birine dönüşür. Genç adam Hız. Ali'ye selam verince, adını nerden bildiğini ve bu zemherinin kaynağını sorar. Hız. Ali, sarayda bir devin olduğunu, her nefes aldığı anda âlemi zemheriye büründürdüğünü söyler. Dev, günde iki defa nefes almaktadır. Hız. Ali, içeri girer ve

dev ona selam verir. Hz. Ali, deve “burada ne yapıyorsun?” deyince dev, Hz. Ali’den başka kimseye geçit vermemesi için kendisini buraya Dal’ın yerleştirdiğini söyler. “Sana canım kurban olsun, yüzünü nihayet gördüm” diyerek ortadan kaybolur. Artık zemheri olmadığını gören yaşlı adam, Müslüman olur ve canını teslim eder. Zemheri kaybolunca Hoca Amir, Salsâl ve Şemame de gelip Hz. Ali’nin ayağına kapanır. Birlikte yola koyulurlar ve kuyuya varırlar. Hz. Ali, buraya girmesi gerektiğini söyleyince Amir ve Şemame ağlayarak girmemesini rica eder. Levha, kuyudan çıkmadıkça Şehr-i Zer açılmayacaktır. Hz. Ali, beline ip bağlar ve ucunu Salsâl’a verir. Hz. Ali, besmeleyle kuyuya girer ve Salsâl ipi bırakır. Gürzü atar ve kuyuya taş durdurarak ağzını kapatır. Hz. Ali, iki ayağını duvara yaslayarak kuyuda durur ve Allah’a dua eder. Hz. Ali, ipi kayaya bağlayarak kuyunun dibine iner.

Amir, Salsâl’ın peşinden gitse de onu yakalayamaz ve geri döner. Salsâl, Hz. Ali’den kurtulduğuna sevinerek şehrine gidip askerlerini de öldüreceğini söyler. Hoca Amir, kuyunun başına gelir ve feryada başlar. Salsâl’ın üzerine Hoten şehrine gider. Salsâl, tekrar tahta çıkmış, Hz. Ali’yi bir kaya ile helâk ettiğini insanlara anlatmıştır. Askerler sevinerek davullar çalmaya başlar. Salsâl, askerlerine hazırlık yapmasını, İslam askerlerine sefere çıkacaklarını emreder. Amir, bu sözleri işitir ve pazara giderek üç şiş alır. Kızgın ateşte beklettikten sonra şişleri alır ve Salsâl’ın karşısına çıkar. Amir, şişi Salsâl’ın gözüne sokarak onu kör eder. Askerler Amir’in peşine düşse de onu yakalayamaz. Amir, tekrar Şehr-i Zer’e döner ve Salsâl da ordusuyla peşinden gider. Amir, kuyunun başına gidince Şemame’nin ağladığını görür. Şemame’ye onun gözünü kör ettiğini, peşinde olduğunu söyleyerek bir dağa giderler. Sapanla taş atarak gelen askerleri tek tek indirir. Kâfirler dağın etrafını kuşatır ve Amir orada sıkışır.

Hz. Ali, kuyunun dibine iner ve sayısız siyah ve sarı renkteki ejderhaları görür. Hepsi, kuyruğunun üzerinde durarak Hz. Ali’ye selam verir. Sonra büyük bir dev gelir ve Hz. Ali’yi selamlayarak şehri fethedecek levhayı verir. Hz. Ali, levhayı alarak peşinden gelmesini söyler. Hz. Ali, dev ile bir kapıya gelir ve Hz. Ali’ye bu kapıdan çıkarsa muradına ereceğini bildirir. Hz. Ali, kapıya girince her yerin karanlıkta olduğunu görür. O karanlıkta iki gün iki gece yol gider ve bir ışık görür. Allah’a şükrederek ışığa doğru yürür ve yeryüzüne çıkar. Büyük bir nara atar ve narası Salsâl’a ulaşır. Salsâl, onun ölmediğini anlayınca canından korkar ve özür

dileyerek affedilmeyi planlar. Salsâl, Hz. Ali'ye karşı vararak ayaklarına kapanır ve tövbe eder. Gözünün kör olduğunu, yenildiğini söyler. Hz. Ali, özrünü kabul eder.

Amir ve Şemame, Hz. Ali'yi görünce sevinir ve Salsâl askerlerini geri çeker. Birlikte Şehr-i Zer'e giderler ve Hz. Ali, besmeleyle önden dağa gider. Bu şehrin üç tarafı deniz, bir tarafı dağdır. Kapısı ve yolu yoktur. Dağa çıktıklarında uçtan uca bir kale görürler. Hz. Ali, hayrete düşer ve Allah'a dua eder. Gaipten bir ses, kapının milin altında olduğunu bildirir. Hz. Ali, dönerek büyük milin yanına gelir. Milin uzunluğu iki yüz otuz arşın kadardır. Hz. Ali, kuvvetle mili iter ve Allah'ın adıyla mili yerinden koparır. Dağdan aşağı indiklerinde milin altında saray görünür. Kapısı demirle bağlıdır ve Şemame anahtarın Billur Dağı'nın üstünde bir tılsım içinde olduğunu söyler. Hz. Ali, elini koynuna atar ve besmeleyle kapıyı açar.

Kapıyı açtığında iki gümüş ata binmiş iki Zengî kapıcı görür. Hepsi değerli cevherle donatılmıştır. Bunlar kılıçla saldırır ve Hz. Ali, onların kemerinden tutarak yere vurup öldürür. Hoca Amir, onları toplamaya başlayınca Salsâl, hakaret etmeye başlar. Salsâl, ganimetin bölüşülmesini teklif edince Amir, zaten bu nedenle topladığını belirtir. Kapıdan içeri girdiklerinde atları inci, yüzleri altın, gözleri cevher yetmiş bin asker görürler. Hz. Ali, Şemame'yi önden gönderir. Cenk davulları çalınır ve altından okları atmaya başlarlar. Yetmiş bin asker birbirine düşer. Öğlen vakti sıcaklık artınca geri dönerler. Hz. Ali, hayrete düşer ve Şemame'ye "aferin" der. Şemame, peşinden gelmesini söyler ve kapıyı açarak bir ambara girerler. Yedi saray yedi eyvan dolusu inci altın ve mücevher görürler. Ayrıca yedi eyvan kavun, karpuz, üzüm, armut, elma, yetmiş ambar dolusu yemiş vardır.

Şemame, "canım sana feda" diyerek kendisini takip etmesini ister ve bir kapıya götürür. Hz. Ali kapıyı açar ve bir bağa girerler. İçinde nar, limon, şeftali, sümbül, susam, gül, reyhan Allah'ın yarattığı her şey mevcuttur. Görenlerin cennet bağı sandığı bu yerde her ağacın başında yüz bin kuş öter. Yüz bin havuz, atın ile dolu adalar vardır. Hz. Ali, bu güzellik ve zenginliği görünce hayret eder. Bağ gezerler ve taht kurulu bir havuzun önüne gelirler. Tahtın üzerinde, her şeyi altın olan ay misali bir kız oturmaktadır. Karşısında da iki hatun, önlerinde de saz ve şarap vardır. Bu mecliste eğlence yapılmaktadır. Şemame, kendisini takip etmesini ister ve Dal'ın sarayına yakın gelirler. Burada da altın ve türlü cevherlerle dolu bir taht

görürler. Tahtta, Dal Şah ölmüş vaziyette oturmakta, karşısında da yetmiş bin er bulunmaktadır. Şemame, onu görünce ağlamaya başlar. Hz. Ali, dünyanın kimseye kalmadığını söyleyerek onu teselli eder. Üç gün üç gece burada kalırlar ve Hz. Ali, bu kadar nimete sahip olduğu için şükreder. Levhayı yanından çıkarır ve okumaya başlar. Her yer karanlık olur ve yıldırımlar çakmaya, devler ve ejderhalar gürlemeye başlar. İkisi de yere düşer ve bir gün bir gece burada kalırlar. İki gün sonra Hz. Ali uyanır ve etrafta kimseyi göremez. Her şey altına dönüşmüştür.

Hz. Ali, Amir'i İslam askerlerine gönderir ve hepsi Hz. Ali'nin yanına gelir. Herkes Allah'a şükreder ve akşama kadar mal çekip dışarı çıkarırlar. Kırk bin kişi kaleden yorgun şekilde dışarı çıkar. Salsâl gelir ve bütün malları götürdüklerini, kendisine bir şey vermediklerini düşünerek uyumaz. Malları gizlice çalarak denize atar. İslam askerleri uyanır ve Salsâl'ın yaptıklarını Hz. Ali'ye haber verirler. Hz. Ali, Düldül'e binerek peşine düşer. Salsâl bir dağa çıkar ve Hz. Ali dağın altına geldiğinde ona taş atmaya başlar. Hz. Ali, kalkarıyla başını koruyarak Allah'a dua eder. Bir yandan da dağa çıkıp ona ok atmaya başlar. Hz. Ali, besmeleyle bir ok atar ve onu boynundan vurur. Dağdan yuvarlanan Salsâl ölür. Hz. Ali, onu öyle görünce Allah'a dua eder ve Şehr-i Zer'e döner. Malları yükleyerek ikindiye kadar yol giderler ve Salsâl'ı görürler. Salsâl'ın üzerinde ne varsa çıkartırlar. Salsâl, yedi cevşen altında bir gömlek giymiştir. Bu gömlekte üç yüz on peygamberle birlikte Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin de adları yazılıdır. Şemame, bir ateş yakar ve Salsâl'ı yakarlar. Yola koyularak Hoten şehrine varırlar. Kırk gün burada askerlerle kalıp onları Müslüman yaparlar.

Hz. Ali, bir gece uyurken rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye bunca yıl dünyayı fethettiğini, dokuz yıldır yüzünü görmediğini, artık dönmesini söylemiştir. Hz. Ali, uyanınca yüreğine ayrılık ateşi düşer ve askerleriyle dönmek üzere yola koyulur. Yedi yüz at dolusu ganimeti yükler ve Hoten şehrini Semek'e bırakır. Oradan Sahil-zemin'e gitmeye niyet ederler ancak kırk iki gün uzunluğundaki çölü aşmak gerekmektedir. Hz. Ali, gemi ile gitmeye karar verir. Semek Şah gemileri getirtir ve dolana kadar mallar yüklenir. Malik ve gemisi, şiddetli rüzgârdan kaybolur. Hz. Ali de Allah'a münâcât eder.

Mir Seyyaf, otuz bin asker ile Sahil-zemin’de kalmıştı. Kalede çaresiz kalan Kahmas şah, Dayag şaha mektup yazarak yardım talebinde bulunur. Dayag, mektubu okuyunca sinirlenir ve askerleri toplar. Cemşid de onun yanına kaçmıştır ve askerlerinin başı olmuştur. Cemşid, Hz. Ali’nin gittiğini duyunca sevinir. Otuz bin asker ile cenk davulları çaldırarak hızlıca Sahil-zemin’e giderler. İki ordu karşı karşıya gelir Cemşid meydana inerek er diler. Yetmiş İşlam askeri, onun karşısına çıkar ve hepsini şehit eder. Sonunda Seyyaf gelir ve nara atarak Cemşid’e hamle yapıp onu atından dıştırır. Seyyaf, Cemşid’i yumrukla döver. İki ordu derya gibi birbirine karışır. İkindi vaktine kadar Seyyaf hepsini helâk eder. Aradan üç gün geçer ve mağrip şahı Dayag, yetmiş bin erle gelir. İki ordu saf tutar. Dayag’ın bindiğı elli arşın uzunluktaki fili gørenler hayrete dışer. Dayag’ın karşısına Seyyaf çıkar ve Dayag, onun kalkanını keserek omuzundan yaralar. Seyyaf, nara atınca İşlam erleri saldırıya geçer. Elli bin kâfir ordusu, Müřlőmanları ortaya sıkıştırır. On iki bin şehit verilir, geri kalanlar ise hep yaralıdır. Seyyaf da yedi yerinden yaralanır.

O an, denizde bir siyahlık belirir ve Malik denizden gelip imdada yetişir. Nara atarak kâfirleri helâk eder ve Dayag şahın karşısına çıkar. Kahmas, korkudan kaçıp gidince Seyyaf da onun peşine dışer ve gürzü başına vurarak ikiye parçalar. Askerler bunu gørence aman dileyerek yalvarmaya başlar. Bu sırada Hz. Ali de gemilerle gelir ve hepsine dua eder. Çadırlar kurulur ve bağı halde bulunan Cemşid’i Hz. Ali’nin önüne getirirler. Ona Müřlőman olmasını, kabul ettiğı takdirde Haver-zemin’i tamamen ona bırakacağını teklif eder. Cemşid, Müřlőman olur ve herkes sevinir. Dayag’ın şehriyar adındaki oğlu da İşlam’ı kabul eder. Firuz şaha, Sahil-zemin verilir. Kırk iki günlük yolculuğun ardından Haver-zemin’e ulaşırlar. Malik, Mu’cin ve Sa’d, mutlu şekilde evlerine gider. Cemşid de tahtına oturur ve Hz. Ali’ye sayısız ganimet verir. Herkes hoşnut şekilde ayrılır. Hz. Ali, yola devam eder ve Mir Zinhar kendi ülkesine döner. Mir Seyyaf’a da gitmesini söyler ancak kendisiyle gelmek istediğini, Hz. Peygamber’i gørenmek arzusunda olduğunu söyleyerek Hz. Ali ile birlikte gider. Kırk gün sonra Medine illerine ulaşırlar ve iki günlük yolları kalınca Amir’i müjdeci olarak önden gönderirler.

Medine ehli, Amir’i gørence sevinir. Amir, Hz. Peygamber’in elini öperek Hz. Ali’nin geleceğinin müjdesini verir. Hz. Peygamber öyle bir sevinir ki sanki Mirac’a ıkmiş gibidir. Kızı Fatıma’nın yanına giderek Hz. Ali’nin gelmekte

olduğunun haberini verir. Hz. Hasan ve Hüseyin de dedelerinin boynuna sarılır. Hz. Peygamber onları omzuna alarak dışarı çıkar ve herkes Hz. Ali'yi karşılamak için gider. Hz. Ali tozların arasından gözü yaşlı şekilde gelir. Hz. Peygamber'in elini öper ve şefa'at diler. Herkesle kucaklaşır ve oğullarını omuzlarına alır. Şükürler ederek Şehr-i Zer'in malını herkese bölüşür ve Medine'de fakir kimse kalmaz. Hz. Ali şükrederek, sağlıklı evine gelir.

3.2.2.1.1. Olay Örgüsü

1. Sa'd ve Mu'cin'in ava gitmesi ve Kattar'ın Nevadir Kalesi'nde kimliklerini gizleyerek durmaları.
2. Kattar'ın Müslüman kervanına saldırmak istemesi ve Mu'cin'in buna engel olması neticesinde Sa'd'ın hapse atılması.
3. Mu'cin'in rüyasında Hz. Peygamber'i görmesi ve Sa'd'ı kurtarması, Dil-efruz'un Müslüman olması.
4. Yakalanan Sa'd ve Dil-efruz'un Mu'cin tarafından kurtarılması.
5. Hz. Peygamber ve Hz. Ali'nin Sa'd ve Mu'cin'i sorması ve Hz. Ali'nin onları bulmak için yola çıkması.
6. Kanber'in kaçırılması ve Sa'd'ın Hz. Ali'nin yanına gelmesi.
7. Hz. Ali'nin Kattar'ı öldürmesi ve Sa'd ve Dil-efruz'un nikâhlanması.
8. Mu'cin'in, Şatır'ı öldürmesi ve askerlerinin başına geçmesi.
9. Hz. Ali, Sa'd ve Dil-efruz'un Mu'cin'i aramaya çıkması ve Hz. Ali'nin Mir Seyyaf'ı yakalaması.
10. Hz. Ali'nin Haver şehrine varması ve Haver Şahın onları görerek yanına davet etmesi.
11. Hz. Ali'nin adının Gaşemşem olduğunu söylemesi. Haver'in Kanber'i zindana attığını söylemesi.
12. Hz. Ali'nin Kanber'i kurtarmaya gitmesi ve Haver'in Düldül ve Zülfikar'ı sahipsiz görerek yakalatmak istemesi.
13. Düldül'ün Zülfikar'ı alarak kaçması ve Haver'in Dil-efruz'u âşık olması.
14. Haver'in Sa'd'ı yakalaması ve Mir Seyyaf'ın Müslüman olarak Dil-efruz'a yardım etmesi. Mir Seyyaf ve Dil-efruz'un da yakalanması.
15. Mir Zinhar'ın Düldül ile Zülfikar'ı görüp Zülfikar'ı ele geçirmesi ve Zülfikar'ı yerinden çıkaramaması.

16. Hz. Ali'nin Kanber'i kurtarması ve Haver'in Hz. Ali'nin peşinden asker göndererek durumu öğrenmesi.

17. Haver'in İmadeddin adlı vezirini Hz. Ali'ye göndermesi ve vezirin Müslüman olarak Haver'e geri gelmesi.

18. Hz. Peygamber'in Hz. Ali'nin peşinden Malik'i göndermesi.

19. Ammar'ın Mu'cin'in üzerine gitmesi ve Mu'cin'in onu öldürmesi. Malik ve İslam ordusunun yardıma gelmesi ve Hz. Ali'yi bulmak için yola çıkmaları.

20. Malik'in Haver'in askerleriyle savaşan Hz. Ali'ye yardıma gelmeleri. Haver'in Sa'd ve Mir Seyyaf'ı asmak istemesi.

21. Mir Zinhar'ın rüyasında Hz. Ali'yi görerek Zülfikar'ı aldığı yere göndermesi ve Müslüman olması.

22. Düldül'ün Zülfikar'ı ağzına alarak Hz. Ali'nin yanına gelmesi. Hz. Ali'nin Mir Seyyaf ve Sa'd'ı kurtarması.

23. Hz. Ali'nin İslam ordusuyla Haver'in ordusunun savaşması. Savaşı kaybeden Haver'in kaçması ve peşinden Malik'in gitmesi.

24. Mir Zinhar'ın Hz. Ali'ye gelmesi. Hz. Ali'nin yedi gün Haver şehrinde kalması ve Hz. Peygamber'in rüyada Hz. Ali'ye Hısn-ı Pulad Kalesi'ne gitmesini buyurması.

25. Haver'in Şassa Kalesi'nden Sitare Kalesi'ne kaçması ve Malik ile Seyyaf gelince oradan da kaçması.

26. Hz. Ali'nin Hısn-ı Pulad Kalesi'nde Mu'cin'le buluşması.

27. Sa'd ve Malik'in aslan heykeli bulunan havuz civarında dinlenmeleri ve sabah, beş cesetle karşılaşmaları.

28. Malik'in mağaraya girmesi ve Ehremend neslinden olan kadınla karşılaşması.

29. Kadının devlerden söz etmesi ve Malik'in deniz kıyısında dev ile diğer olağanüstü yaratıklarla savaşması.

30. Sa'd'ın Malik'in peşinden mağaraya girmesi ve bir devin onu alıp gökyüzüne kaçırması.

31. Hz. Ali'nin peşlerinden gitmesi, Sa'd'ı kaçıran tılsımlı devi ve diğer devleri öldürerek Malik'le bir araya gelmesi.

32. Hz. Ali'nin mağaradaki kadından Sa'd'ın Viran şehrinde olduğunu öğrenmesi ve zindana gitmeleri.

33. Hz. Ali'nin kuyuda devlerle savaşarak Sa'd'ı kurtarması ve bakır mildeki tılsımı bozarak askerler için içme suyu çıkarması.
34. Hz. Ali ve İslam ordusunun Mihnet Dağı'na gelip konaklaması. Hz. Peygamber'in, Hz. Ali rüyada iken orduyu beşe taksim etmesini buyurması.
35. Hz. Ali'nin Malik, Mu'cin, Mir Seyyaf, Sa'd ile Mir Zinhar'a on biner asker vermesi ve herkesin ayrı yönlele gitmesi.
36. Kurtların Malik ve askerlerine saldırması ve Hz. Peygamber'in rüyada yaralanan Malik'i iyileştirmesi.
37. Malik'in sol taraftan gitmesi ve bir köyde dinlendikten sonra Gül-çehre'yi görüp âşık olması.
38. Gül-çehre'nin Ahen-ruba Dağı'nda tavaf yaptıktan sonra gelip Malik'i babası Cemşid'e anlatması.
39. Gül-çehre'nin Malik'e âşık olması. Malik'in Cemşid'in yanında kalmayı kabul etmesi.
40. Malik'in şabur'u yenerek Cemşid'in kızıyla evlenemeye hak kazanması ve kızla birlikte Çum şehrini yönetmeye gitmeleri.
41. Gül-çehre'nin Malik'in Müslüman olduğunu öğrenmesi ve onu bayılarak hapse atması.
42. Mir Seyyaf'ın Hicaz Kalesi'ne saldırması ve kaçan askerlerin Cemşid'den yardım istemesi.
43. Hz. Ali'nin Cemşid tarafından Seyyaf üzerine gönderilmesi ve Hz. Ali'nin Seyyaf ile anlaşarak kâfirleri gizlice öldürmesi.
44. Cemşid'in münecimden, Gaşemşem'in Hz. Ali olduğunu öğrenmesi ve kardeşi Haver şahın akıbetini öğrenmesi.
45. Cemşid'in Hz. Ali'nin üzerine Nevşad'ı ve Kubad'ı göndermesi. İslam ordusunun savaşa kazanması.
46. Mu'cin'in Kulvan şahın misafiri olması ve onu öldürmesi. Hz. Peygamber'i rüyasında görerek Malik'i kurtarmaya gitmesi
47. Malik'in kurtulması ve Gül-çehre'nin Müslüman olması.
48. Hammar'ın Hz. Peygamber'e saldırması ve Müslüman olması.
49. Hz. Peygamber'in Hoca Amir'i, Hz. Ali'ye yardım için göndermesi.
50. Haver'in Cemşid'e gelerek Gaşemşem'in Hz. Ali olduğunu anlatması ve savaş için hazırlık yapması.

51. Hoca Amir'in tebdil-i kıyafetle Cemşid'e gidip onu türlü oyunlarla kandırması ve tacını alıp mektup bırakması.

52. Malik'in Behmen'i öldürmesi ve Cemşid'in Malik için ödül koyması. Hz. Ali'nin Malik'e yardıma gelmesi ve büyük bir savaşın olması.

53. Hz. Cebrail'in gökten inerek yeryüzüne kanat vurması ve Hz. Peygamber'in nara atmasıyla İslam ordusunun galip gelmesi.

54. Cemşid'in, Şehbad adlı cadıyı çağırması. Hoca Amir'in kilisedeki keşişi öldürmesi ve kapısını ateşe vermesi.

55. Cemşid'in kiliseye giderek Lat ile görüşmesi ve Şehbad'ın gelmesi.

56. Hoca Amir'in kılık değiştirerek Şehbad ve Cemşid'i kandırması.

57. Hz. Ali ve Cemşid'in ordusunun savaşması ve Şehbad'ın tufan çıkararak İslam ordusunu dağıtması.

58. Hz. Ali'nin, Mu'cin'i ve Mir Seyyaf'ı bulması. Mu'cin'in Malik'i aramak için yola koyulması.

59. Mu'cin'in, müneccimin Müslüman kızı Gül-endamî'yi görmesi ve birbirlerine âşık olmaları.

60. Hoca Amir'in yaralı haldeki Malik'i bulması ve Mu'cin'in gelmesi.

61. Mu'cin'in sihirli bahçeye girmesi ve elma yiyerek uyuyakalması.

62. Sa'd ve Zinhar'ın Malik'in yanına gelmesi ve Hoca Amir'in Hz. Ali'ye haber vermesi.

63. Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in hırkasını Sa'd'a vererek Malik'e ulaştırması ve Malik'in şifa bulması.

64. Malik'in Mu'cin'i bulması ve birlikte Hz. Ali'nin yanına gitmeleri.

65. Hz. Ali'nin Ahen-ruba Dağı'na giderek kiliseyi helak etmek istemesi.

66. Cemşid'in Hz. Ali'yi zehirlemek istemesi ve Zülfikar'ın zehirli çorbayı dökmesi.

67. Hz. Cebrail'in Hz. Peygamber'den mektup getirmesi ve ayet yazılı oku kubbeye atmasını istemesi.

68. Tılsımlı kubbenin parçalanması, Cemşid'in kaçması ve Haver Şahın ölmesi.

69. Cemşid'in karısı ve oğullarının Müslüman olması. Cemşid'in karısının Hz. Ali'den devlerden sandığını kurtarmasını istemesi.

70. Hz. Ali'nin sandığı devlerden alıp Cemşid'in karısına vermesi.

71. Hz. Ali'nin kubbeye giderek sandıktaki devi öldürmesi ve Haver şehrinin Müslüman olması.

72. Mu'cin ve Gül-endamî'nin evlenmesi ve Hz. Ali'nin Cemşid'in peşinden Kahraman'ın diyarına gitmesi.

73. Hz. Ali'nin Mihnet Dağı'na varması ve Kahraman ile görüşmesi. Cemşid'in Hz. Ali'yi Kahraman'a tanıtmaması ve Hz. Ali ile Kahraman'ın savaşıması.

74. Cemşid'in kaçması ve Hz. Peygamber'in rüyada Hz. Ali'ye Billur Dağı'na gitmesini söylemesi.

75. Hz. Ali'nin Rüstem ve Firuz'un kızıyla karşılaşması ve kızı öldürmesi. Firuz Şahın cengi kaybederek Müslüman olması.

76. Hz. Ali'nin Hızır'ın verdiği oklarla levhayı kırması ve Dal Şahın kendisine Şehr-i Zer'i bıraktığını öğrenmesi.

77. Malik'in Hz. Ali ile buluşması ve Malik'in Sahil-zemin'e Cemşid'in üzerine gitmesi. Hz. Ali'nin de Mu'cin ve Firuz ile Şehr-i Zer'e gitmesi.

78. Malik'in Sahil-zemin'de Kahmas'ın askerleriyle savaşıması ve Kahmas'ın Salsâl'dan yardım istemesi.

79. Hz. Ali'nin Sahil-zemin'e gelmesi ve Salsâl'ın oğlu Serbal'i öldürmeyip babasına geri göndermesi.

80. Salsâl'ın üç oğlunu Hz. Ali'nin üzerine göndermesi ve oğlu Kevrab'ın cengi kaybedince Müslüman olması.

81. Hz. Ali'nin Mir Seyyaf'ı Sahil-zemin'de bırakarak Salsâl'ın üzerine gitmesi ve Semekî Şahın Müslüman olması.

82. Salsâl'ın savaş için hazırlık yapması ve Hz. Ali ile meydanda karşılaşp atışması.

83. Salsâl ve Hz. Ali'nin meydanda cenk etmesi ve Amir'in kılık değiştirerek Salsâl'ın tacını gizlemesi.

84. Salsâl'ın Mu'cin'i yakalaması ve Hz. Ali'nin de Kahraman'ı esir etmesi.

85. Salsâl'ın takas teklifini kabul etmemesi ve Hz. Ali'nin Kahraman'ı öldürmesi.

86. Mu'cin'in Salsâl'dan kurtulması ve Salsâl'ın karısı Şemame'yi çağırması.

87. Salsâl'ın Malik'i yakalaması ve Hz. Ali'nin onu kurtarması.

88. Şemame'nin Hz. Ali ile görüşmesi ve Hz. Ali'nin tek amacının Şehr-i Zer'e gitmek olduğunu bildirmesi.

89. Şemame'nin Hz. Ali'yi tanıması ve onunla anlaşma yaparak yardım edeceğini söylemesi.

90. Salsâl'in seksen oğlunu savaşa çağırması, büyük cengin başlaması.

91. Salsâl'in savaşı kaybetmesi ve yalandan Müslüman olması.

92. Hz. Ali, Salsâl, Hoca Amir ve Şemame'nin Şehr-i Zer'e doğru yola çıkması.

93. Hz. Ali'nin Şehr-i Zer'deki kervansaraya girmesi ve bekçinin kendisine şehri almasını sağlayacak altın levhadan söz etmesi.

94. Hz. Ali'nin levhayı almak için kuyuya inmesi ve Salsâl'in ihanet ederek Hz. Ali'yi kuyuya hapsedmesi.

95. Amir'in Salsâl'in peşinden gitmesi ve onun bir gözünü kör etmesi.

96. Hz. Ali'nin devden levhayı alması ve yeryüzüne çıkması. Salsâl'in özür dilemesi ve Hz. Ali'nin affetmesi.

97. Hz. Ali'nin tılsımları bozarak Şehr-i Zer'e girmesi ve Şemame'nin ona rehberlik etmesi.

98. Hz. Ali ve Şemame'nin Dal Şahın cansız bedenini görmesi ve üç gün o şehirde kalmaları. İslam ordusunun gelerek ganimeti toplamaları.

99. Salsâl'in ganimetleri denize atması ve Hz. Ali tarafından öldürülmesi.

100. Hz. Peygamber'in rüyada Hz. Ali'ye dönmesini söylemesi ve Hz. Ali'nin geri dönmesi.

101. Dayag Şahın öldürülmesi ve Cemşid'in Müslüman olması.

102. Hz. Ali'nin toprakları taksim etmesi ve Medine'ye giderek ganimeti dağıtması.

3.2.2.2. Şahıs Kadrosu

3.2.2.2.1. Erkek Şahıslar

3.2.2.2.1.1. Müslüman Olanlar

3.2.2.2.1.1.1. Hz. Muhammed

Mesnevinin ana kahramanlarından olup genellikle kahramanların zor zamanlarında imdada yetişen, rüya vasıtasıyla yol gösteren bilgedir. Yapılan tüm gazalar, İslam dini adına gerçekleştiği için doğrudan ana kahraman sayıyoruz. Ancak sadece bir kaç bölümde doğrudan müdâhildir. Sa'd ve Mu'cin'den haber alamayınca Hz. Ali ile düşünmeye başlayıp etrafa sordurur. Hz. Ali, dönmeyince Mâlik'i ve

Hoca Amir'i, yardım için o gönderir. Mucize sahibi oluşu hikâyede de karşımıza çıkar. Hammar adlı kâfir, doğrudan kendisine kılıç vurmaya kalkınca, eli havada kurur ve Hz. Muhammed'in duasıyla tekrar iyi olur. Hz. Cebrail vasıtasıyla Hz. Ali'ye ve diğer kahramanlara zor zamanlarında yardım eder. Hz. Ali, Cemşid ile cenkte iken gökyüzünün tutulduğunu gören Hz. Peygamber, abdest alıp namaz kılar ve Hz. Cebrail gökten inerek kanat vurur. Her yer açılınca bir nara atar ve attığı nara Hâver-zemin'e, Hz. Ali'ye kadar ulaşır.

Mâlik, yaralı hâlde olduğu zaman onun hırkasını giyerek sıhhat bulur. Yine Mâlik yaralandığında rüyasına girip yaralarını elleriyle iyileştirir. Cemşid karşısında zorda kalan Hz. Ali'ye, Fetih suresinin ilk ayetini okuna bağlayıp kubbeye atmasını söyleyerek yardım eder. En çok da rüya motifiyle yol gösterici tavsiyeleriyle olaylara yön vermiştir. Mu'cin, Sa'd'ın hapse düştüğünü rüyada ondan öğrenir. Süfyan kavmi, Mir Seyyaf ve Semek şah, rüyalarında Hz. Muhammed'i görerek Müslüman olur. Olayların kırılma anlarından biri olan Hz. Ali'nin askeri beşe ayırması fikrini, Hz. Peygamber rüyada vermiştir. Hz. Ali'ye Kuh-ı Billur'a gitmesini, Salsâl'in ölüm vaktinin gelmediğini yine rüyada bildirmiştir. Mu'cin'in rüyasına girerek sağ koldan gittiği takdirde Mâlik'e ulaşacağını söylemiştir. Hikâyeyi bitiren de yine Hz. Muhammed olup Hz. Ali'nin rüyasına girerek onu evine çağırıştır.

Leşker-i İslâm işitdiler medâr
Na'ra-i Peygamber-i Perverdigâr

Şâd ü hurrem cümle elbir itdiler
Hâver'e geldi pey<ğ>amber didiler (b.2085-2086)

3.2.2.2.1.1.2. Hz. Ali

Mesnevinin başkarakteri olup olaylar onun etrafında teşekkül etmiştir. Genellikle Haydar, Murtaza, Şir-i Yezdan, nerre şir olarak zikredilir. Akıllı, cesareti ve kuvvetiyle, düşmanın görür görmez korktuğu alp-eren tipinin tüm vasıflarına haiz bir kahramandır. Mesnevideki pek çok kahramanın ve kâfirin Müslüman olmasına vesile olmuş, İslam'ı varabildiği her yere kadar yaymıştır. Atı Düldül ve yetmiş arşın uzunluğundaki kılıcı Zülfikar, onu tamamlayan diğer unsurlardır. Yardımcısı ise Kanber'dir.

Düşmanı naralarıyla dahi helâk eden Hz. Ali, yeri gelince aklını kullanarak kılık değiştirmiştir. İlk olarak, adını İblis zikreder ve Kâbe’de Ali adında bir yiğidin olduğunu bildirerek Kattar’dan öldürmesini ister. Sa’d ve Mu‘cin’in kaybolmasından sonra Hz. Ali devreye girmiş ve Hz. Peygamber’in tabiriyle “cihanı fetheden” bir sürece girmiştir. Kimi zaman zor durumda kalmış ve Hz. Muhammed, rüya yoluyla ona yardım etmiştir. Bazen de yenilemediği düşmanlar karşısına çıkmış ve her zaman Allah’a münâcât ederek galip gelmiştir. Hz. Ali de bazı kerametlere sahiptir. Mir Zinhar’ın rüyasına girerek Döldül ve Zülfikar’ın gerçek sahibi olduğunu bildirmiştir.

O, bazen aklını kullanarak düşmanlarına yaklaşmayı bilmiştir. Hâver ve Cemşid Şahlara kendisini, Gaşemşem adında bir tüccar olarak tanıtmıştır. Özellikle, dev, ejderha, ifrit gibi olağanüstü yaratıklarla cesurca cenk etmiş, karşısına çıkan sihir ve tılsımları, akıyla bertaraf etmiştir. Sayısız dağ, kuyu, mağara gibi erginleşme mekânlarında gölgeleri yenerek kendisine nihai hedef olarak koyduğu Şehr-i Zer’e en sonunda ulaşmıştır. Düşmanı öldürmeden evvel İslam’a davet etmiş, kabul edenlere zarar vermemiştir. Misal, Serbal’i öldürmemiş hilat ve taç vererek merhamet etmiştir. Kazandığı mal ve ganimette gözü olmayıp mesnevinin sonunda kazandığı toprakları ve tüm ganimetleri pay etmiştir.

Söyledi ol dem Emîrû’l-Mü’minîn

Kim benim adım Gaşemşem’dir hemîn (b.354)

3.2.2.2.1.1.3. Sa’d b. Vakkas

Mesnevide, olay örgüsünün ilk zincirini atan iki yardımcı karakterden biridir. Vaka, Sa’d ve Mu‘cin’in ava gidip Kattar’a tutsak olmasıyla başlamıştır. Hz. Ali, onları aramak maksadıyla çıktığı yolda fetihler yapmış, İslam’ı yaymıştır. Cesareti ve akıyla Hz. Ali’nin gazalardaki en önemli yardımcısıdır. Kattar’a kendisini, Şeyban-ı Mısır olarak tanıtmış, içki içmesini isteyen Kattar’ı geri çevirmiştir. Kimlikleri anlaşılınca zindana atılmış, Kattar’la yaptığı cengi kaybetmiştir. Kattar, onu yakalayıp öldürecekken vezir, yem olarak kullanılmasını teklif etmiş ve bu sayede kurtulmuştur. Kattar’ın kızı Dil-efruz ile nikâhını Hz. Ali kıymıştır. Hâver, Sa’d’ı yakalayıp hapse atınca karısına göz diker.

Hâver, Sa‘d’ı darağacında asacakken Hz. Ali onu kurtarır. İlaf ve Nevzad adlı kâfirleri er meydanında öldürür. Sa‘d, devler tarafından Viran şehrine, Süleyman Nebinin zindanına kaçırılır. Tılsımlı bir odada sandık içinde saklamış ve Hz. Ali tarafından kurtarılmıştır. Hz. Ali, askerleri beş taksim ettiğinde on bin er de kendisine verir. Mâlik ve Hoca Amir’in zor zamanında imdadına gelerek cadıları öldürür. Yine Salsâl’in üç oğlunu öldüren de o dur. Buna karşılık Şemame, onu yedi yerinden yaralamıştır. Hikâyenin sonunda Medine’ye dönmeyerek Hâver-zemin’de Dil-efruz ile birlikte kalır.

Hayrete düşdi kamu mîr [ü]vezîr

Na‘ra urdı Sa‘d-ı Vakḳāş-ı dilîr (b.868)

3.2.2.2.1.1.4. Ebû’l-Mu‘cin

Kan Kalesi mesnevisinde sonradan Müslüman olan Mu‘cin, bu mesnevide Müslümanlar arasında yaşayan bir mümindir. Sa‘d ile birlikte ava giderek hikâyeyi başlatan yardımcı karakterlerden biridir. Kattar ile karşılaşınca kendisini, Haman-ı Rum adında güçlü bir savaşçı olarak tanıtır. Kattar’ın içki teklifini geri çevirecek kadar imanı kuvvetlidir. Kattar tarafından Müslüman bir kervana saldırmak için görevlendirilince onlara zarar vermez ve kendi askerlerini öldürür. Hz. Peygamber, çok defa rüyasına girerek Sa‘d’ın hapse atıldığını, Mâlik’in mağarada bir kuyuda tutulduğunu bildirir. Sa‘d ve Dil-efruz’u ölümden kurtarır.

Er meydanında Hilal, Şatır, Ammar, Kulvar şah, Şehbad’ın cadısı, Serbal adlı kâfirleri öldürür. Hz. Ali, orduyu beşe bölünce on bin er de kendisine verir. Cadılara ait bir bağın içine girerek sihirli elmadan yer ve uzun süre baygın halde kalır. Kahraman tarafından ve Salsâl tarafından iki defa yakalanarak hapse atılır. İlkinde Hz. Ali onu kurtarır, ikincisinde Allah’a dua eder ve zincirleri koparır. Mu‘cin, Müneccim’in kızı Gül-endamî’ye âşık olur ve onunla evlenir. Hikâyenin sonunda ise Medine’ye dönmeyerek Hâver-zemin’de kalır.

Birin adı Ebû’l-Mu‘cin penâgâh

Birisi Sa‘d-ı Vakḳāş’dır yüzi mâh (b.18)

3.2.2.2.1.1.5. Mâlik

Asıl adı, Mâlik b. el-Hâris b. Abdiyegûs el-Eşter en-Nehaî (ö. M. 657 [?]) olan Mâlik, Hz. Ali'nin en güvendiği sahabiler arasındadır. Mısır valiliği de yapan Mâlik, “Yermük savaşında gözünü kaybettiği için “Eşter” (göz kapakları ters çevrilmiş) lakabıyla meşhur ol[muştur.]” (Özaydın, 1995: 486) Ejder, Eşter'in tahrif edilmesiyle ortaya çıkmıştır.

Hz. Ali'nin cenklerdeki önemli yardımcılarında biridir. Hz. Cebrail, Hz. Peygamber'e gelerek Hz. Ali'nin Hâver-zemin'de olduğunu haber verir ve ona destek olması için peşinden Mâlik'i gönderir. Zira o, daha evvel yardımcılığını yaptığı Hz. Hamza ile Hâver-zemin'e gitmiştir. Hz. Ali'ye ve diğer kahramanlara zor zamanlarda yardım eder. Mağarada, siyah Zengî'yi öldürüp dev taifesinden bir kadınla karşılaşır. Pek çok dev ve ejderha ile cenk eder. Hz. Ali, orduyu beşe taksim edince on bin er de kendisine verir. Kurtların saldırısına uğrayınca bir mağaraya sığınır ve rüyasına giren Hz. Peygamber tarafından yaralara dokunmak suretiyle iyileştirilir. Ayrıca Hz. Peygamber, ona sol kol üzerinden gitmesini söylemiş, vardığı köyde kendisini bezirgân olarak tanıtmıştır. Cemşid'e de Yemen'den mal getiren bir tüccar olarak kendisini tanıtmış ve adının Haman olduğunu söyleyerek onu kandırmıştır.

Cemşid'in kızı Gül-çehre'ye âşık olmuş ve er meydanında Şabur'u atından indirerek Gül-çehre ile evlenmeye hak kazanmıştır. Gül-çehre'ye el sürmemiş ve Hz. Ali'nin nikâhını kıymasını beklemiştir. Şabur, onu tuzağa çekmiş ancak öldürememiş ve Cemşid ona Şabur'a ait olan Çum şehrini vermiştir. Gül-çehre Mâlik'in Müslüman olduğunu anlayınca yemeğine ilaç katarak onu bağlamış ve Mâlik mağara içindeki bir kuyuya atılmıştır. Behmen'i, Şeddad'ı, Arguvan Samarat'ı, Kahrim'i er meydanında öldürür. Pek çok cadı ile cenk edip ağır yaralı hâlde iken Hz. Peygamber'in hırkasını giyerek şifa bulmuştur. Mu'cin'i, sihirli bağda bulup kurtarmıştır. Salsâl tarafından kaçırılmışsa da kurtulmuştur. Mesnevinin sonunda Sa'd ve Mu'cin gibi Hâver-zemin'de kalmıştır.

Gâ'ib oldu yine o Rûhü'l-emîn

Mâlik'e didi Resûlü'l-âlemîn (b.506)

3.2.2.2.1.1.6. Hoca Amir

Asıl adı Amr b. Ümeyye olup Hz. Peygamber'in zamanında elçilik vazifesinde bulunup, Huneyn, Taif ve Tebük seferlerine katıldığı bilinmektedir. (Fayda, 1991: 95) Amr-ı Meyye olarak da bilinen Hoca Amir, Hz. Peygamber tarafından Hz. Ali'ye yardım etmek için gönderilmiştir. Diğer karakterlerin aksine Hoca Amir, akıllı ve kurnazlığıyla ön planda olup kılıktan kılığa girerek düşmanları bozguna uğratmıştır. Cemşid'in çadırına giderek ortalığı karıştırmış ve sakalını boyayıp eline bir tabak ve boynuna putları asarak ruhban kılığına girmiş, böylece Cemşid'i kandırmıştır. Onun tacını almış, haremelerini çeşitli renklerle boyamış ve askerlerini öldürmüştür. Sonra çocuk kılığına bürünerek tövbe ettiğini Cemşid'e bildirmiş onun gözlerine gül üfleyerek alay etmiştir.

Zengî kılığına girerek onların dilinde konuşmuş ve sihirli elma vererek Cemşid'in pehlivanı Ferhunde'yi perişan etmiştir. Cemşid'i çarmla çekmiş, askerlerinin sakallarını kesmiş ve ona Müslüman olmasını bildiren bir mektup bırakmıştır. Kilisedeki ruhbanın kulaklarını keserek boğazından asmış ve otuz putu alarak kiliseyi ateşe vermiştir. Bazen de uzun boylu genç bir oğlana dönüşerek Cemşid'in askerleri arasında rahatça gezebilmiş ve Şehbad'ın sakalını, bıyığını kesip yüzünü boyamıştır. Ateş adlı cadının kılığına girmiş ve İsfendiyar ile Cemşid'i kandırmıştır. Mâlik son nefesini vermek üzereyken, Hoca Amir onu kurtarmıştır. Cemşid gibi Salsâl'ı da kandırmış ve onun kemerini, tacını saklamıştır. Salsâl'ın Hz. Ali'ye ihanet ettiğini görünce bir gözüne şiş batırmıştır. Mesnevinin sonunda müjdeci olarak önden gitmiş ve Hz. Ali'nin geleceğini Hz. Peygamber'e haber vermiştir.

Pes buyurdu ol habîb-i Zü'l-celâl

Ol 'Amir Meyye'ye anda zü'l-kemâl (b.1805)

3.2.2.2.1.1.7. Kanber

Hz. Ali'nin yardımcısı olup yanından ayırmadığı kahramanlardandır. Hâver'in veziri, Hz. Ali'nin alametlerini sıralarken Zülfikar ve Düldül ile birlikte Kanber'i de göstermiştir. Kanber, Hz. Ali cenkte iken Hâver Şah tarafından on beş bin asker tarafından kaçırılmış ve Hz. Ali tarafından kurtarılmıştır. Hâver, onun Lat'a inanması için zorlamış ancak kabul etmemiştir. Genellikle cenklerde ön planda

olmayıp Hz. Ali'nin hizmetinde bulunma, elçilik, haber gönderme gibi vazifelerde karşımıza çıkar.

Yatdı Kānber Dūldūl'e bindi 'Alī
Çıkdı *tağa* Şāh-ı Merdān-ı velī (b.228)

3.2.2.2.1.1.8. Hz. Hasan ve Hüseyin

Daha küçük yaşlarda olduğu görülen iki kardeşin mesnevide önemli bir rolü yoktur. Hz. Ali, gelmeyince Hz. Peygamber'e giderek babalarını sorarlar. Hz. Cebrail'in kanat vurmaıyla yeryüzü açılınca Hz. Peygamber'in omuzunda babalarını izler ve Allah'a şükrederler. Mesnevinin sonunda babaları Hz. Ali'ye kavuşurlar.

Al Hüseyn *ile* Hasan'ı sen hemān
Mescidin üstüne çık sen rāyegān (b.2074)

3.2.2.2.1.1.9. Ömer-i Ensar

İslam ordusunda bulunan bir pehlivandır. Cemşid'in pehlivanı Hunabe'nin karşısına çıkmış ve onu er meydanında öldürmüştür. Yedi kâfiri daha öldürdükten sonra atılan bir okla şehit düşmüştür. Mesnevide ölen sayılı kahramanlardan biridir.

Maqşad İslām leşkerinden bir dilir
'Ömer-i Enşār imiş ol nerre şir (b.1601)

3.2.2.2.1.1.10. Rüstem

Billur Dağı'nda Hz. Ali'nin karşılaştığı kahramandır. Hz. Ali'ye dağın ötesine gidilemeyeceğini bildirmiş ve geri dönmesini söylemiştir. Hz. Ali'ye, "Ali'yi bir defa görebilseydim kapısında kul olur başını verirdim" diyerek şefaate nail olmuştur. Hz. Ali, Allah'ı şahit tutarak "Rüstem olmadan cennete girmeyeceğim" demiştir.

Girmezem cennete vallāhü'l-'azīm
Tā ki Rüstem 'le ber-ā-ber gideyim (b.2857)

3.2.2.2.1.1.11. Selim

İslam askeri olup Salsâl'ın oğlu Kal tarafından er meydanında şehit edilmiştir.

Selīm-i Ensārī'ye yetdi revān
Gürzini kıldı havāle ol zamān (b.3485)

3.2.2.2.1.2. Sonradan Müslüman Olanlar

3.2.2.2.1.2.1. Cemşid

Hâver Şahın kardeşi olup yedi iklimin ve tüm Hâver'in padişahıdır. Sınırsız servet ve askerinin olduğu söylenir. Yanında yüz yirmi dört veziri ve Hindî ile Sindî adında iki mahremi bulunur. Yetmiş yıldır Hâver'i yönetmektedir. Hükmü altında elli padişah ve her bir padişahın da yüz bin askeri vardır. Cadılar ve devler de emri altındadır. Putperest olan Cemşid, Ahen dağında bir kubbe içine dört yüz put yerleştirmiştir. Gül-çehre adında bir kızı olup Mâlik ile nikâhlanır. Mâlik, kendisini Haman adında bir tacir olarak tanıtır ve onu uzun süre kandırır. Hz. Ali ile karşılaşınca kendisine neden secde etmediğini sorar. Hz. Ali, adının Gaşemşem olduğunu söyleyerek onu, bir süre kandırır ve Cemşid'in teklifini kabul ederek askerlerinin başı olur.

Bir münecimi vardır ve başına gelen işlerden sonra sürekli ona fal baktırır. Ancak çoğu zaman münecimin tavsiyelerini dinlemez. Hz. Ali'ye karşı yüz binlerce asker toplar ve güçlü pehlivanlarını ona karşı gönderir. Hoca Amir, türlü hileler ile Cemşid'i sürekli kandırmış ve tacını alıp Hz. Ali'ye götürmüştür. Bir defasında da onu çarmıha çekmiştir. Kubbe yıkılınca kaçarak Kahraman'ın yanına sığınmış, karısı da Müslüman olmuştur. Mu'cin'i yakayalan Kahraman'a, onu öldürmemesini, Hz. Ali'yi yakalamak için yem olarak kullanılmasını teklif eder. Mu'cin, kurtulunca da bir gemiyle kaçıp Kahmas'ın yanına Sahil-zemin'e gider. Kahmas'ın askerlerinin başına geçen Cemşid, Seyyaf ile yaptığı cengi kaybeder ve yakalanarak elleri bağlanır. Daha sonra Hz. Ali'nin huzuruna getirilir ve Müslüman olmayı kabul eder. Hz. Ali de ona Hâver-zemin'i bırakır.

Çün bu sözi söyledi Şîr-i İlāh
Geldi îmāna hemān Cemşîd şāh (b.4431)

3.2.2.2.1.2.2. Cemşid'in Münecimi

Cemşid, başına gelen işleri anlamak için fal baktırır ve münecim kişi remil atınca Gaşemşem'in aslında Hz. Ali olduğunu görür. Üç defa remil falı bakar ve

Cemşid, uyarılarını dikkate almaz. Askerleri dört yana ayırmasını söyler ve Cemşid en sonunda dediğini yapar. Gül-endamî adında bir kızı olup Mu‘cin ile evlenir. Cemşid, onu zindana atınca Hz. Ali’nin emriyle Mu‘cin tarafından kurtarılmıştır.

*Didi Cemşid ey müneccim sen baña
Remle bak bu sırları söyle baña (b.1531)*

3.2.2.2.1.2.3. Süfyan Şahı

Hz. Ali, Kanber’i kaybedince onu aramaya çıkar ve bir hisarla karşılaşır. Bu kalenin şahı olan Süfyan ve kavmi, Hz. Ali’yi görünce ona hürmet eder. Zira kendileri Hz. Peygamber’i rüyalarında görmüş ve Hz. Ali’nin geleceği onlara bildirilmiştir. Hz. Ali, Süfyan şahına ve kavmine İslam’ı anlatmış, ezan okumuştur. Onlar da kiliseleri yakıp putları kırarak mescitler yapmıştır.

*Aña Süfyân Kâl’ası dirler imiş
Muştafa’yı düşde görmüşler imiş (b.246)*

3.2.2.2.1.2.4. Mir Seyyaf

Hz. Ali, Mu‘cin’i bulmak için Nevadir kalesinden ayrılınca karşılarına Hâver’in emrindeki Mir Seyyaf çıkar. Hz. Ali ile gün batıncaya kadar cenk ederler ve sonunda yakalanarak bağlanır. Hz. Ali, daha evvel böyle güçlü bir pehlivanla karşılaşmadığını ifade ederek onun cesaret ve kuvvetine hayran kalır. Bir devenin arkasına Seyyaf’ı bağlayarak yanında götürür. Sa‘d ve Hz. Ali gidince Dil-efruz, düşmana karşı yalnız kalır. Mir Seyyaf, ellerini çözerse ona yardım edeceğini teklif eder. Dil-efruz, onu Hz. Ali’nin bağladığını belirterek kabul etmez. Mir Seyyaf da rüyasında Hz. Peygamber’i gördüğünü ve Müslüman olduğunu söyleyerek Hâver’in askerlerine karşı Dil-efruz’u korumaya çalışır.

Daha sonra yakalanarak Hâver tarafından asılmak istense de Hz. Ali onu kurtarır. Bundan sonra İslam’ın sadık bir eri olarak Hz. Ali’nin yanında pek çok cenge girmiştir. Hicaz kalesini ele geçirir ve Hz. Ali ile gizlice anlaşarak Cemşid’in pek çok askerini helak eder. Er meydanında Hunabe’yi, Kahmas’ı öldürür, Dayag’ın omzunu keser, dev ve ejderhalar ile cenk eder. Hz. Ali, onu Sahil-zemin’de bırakır ve mesnevinin sonunda Sahil-zemin’de Cemşid’i yakalayarak Hz. Ali’ye teslim eder. Hz. Ali, hikâyenin sonunda Seyyaf’ı kendi diyarına göndermek ister. Ancak Seyyaf,

kendisiyle gelerek Hz. Peygamber'i görmeyi arzu ettiğini belirtir ve onlarla birlikte Medine'ye gelir.

Söyledi ol Mîr Seyyâf pehlüvân
Düşüme geldi Resûl-i Müste'ân (b.395)

3.2.2.2.1.2.5. Mir Zinhar

Cesa şehrinin putperest şahıdır. Düldül, Zülfikar'ı ağzına alıp kaçınca, bir asker onları görür ve Mir Zinhar'a haber verir. On beş bin er, Zülfikar'ı güçlülükle ondan alarak Mir Zinhar'a getirir. Kendisi ve otuz bin eri, kılıcı kınından çıkaramaz. Kılıcın sahibini düşünür ve o gece rüyasında Hz. Ali'yi görür. Hz. Ali, kılıcı nereden aldıysa oraya bırakmasını söyleyince titreyerek uyanır ve yerine gönderir.

Rüyadan etkilenen Zinhar, Lat'a giderek atın ve kılıcın gerçek sahibini sorar. Lat dile gelir ve Allah'ın bir, Peygamber'in Hak olduğunu söyler. Kılıcın ve atın Hz. Ali'ye ait olduğunu, iman etmesi gerektiğini söyleyen Lat, parçalanır. Bunu gören Zinhar, Müslüman olmaya karar verir. Zinhar, otuz bin eriyle Hz. Ali'ye katılır ve savaşlarda yardım eder. Hz. Ali, orduyu beşe taksim edince Sa'd ile Zinhar'a da on bin er verir. Mesnevinin sonunda kendi diyarına dönmüştür.

Hükûm kıldı Mîr Zinhâr pâdişâh
Düldül 'e döküldi on beş biñ sipâh (b.430)

3.2.2.2.1.2.6. İmadeddin

Hâver Şahın veziri olup şah tarafından Gaşemşem'in kim olduğunu anlaması için gönderilir. İmadeddin, onun Hz. Ali olduğunu bildiğini söyleyerek selam verir. Zira Hz. Ali'nin üç alameti olduğunu bildiğini söyler. Bunlar atı Düldül, kılıcı Zülfikar ve hizmetkârı Kanber'dir. Hz. Ali'ye Müslüman olmak istediğini bildirir ve şehadet ederek Müslüman olur. İmadeddin, Hâver'in yanına gelerek ona Müslüman olmazsa öldürüleceğini bildirmiştir.

Bir vezîri var idi anıñ be-nâm
Hem 'İmâde'd-dîn idi adı be-nâm (b.471)

3.2.2.2.1.2.7. Firuzî ve Ser-firazî

Firuzî, Hâver Şahın büyük oğlu, Ser-firazî de onun küçük oğludur. Hâver kaçınca Müslüman olurlar ve Hz. Ali, şehri Firuzî şaha bırakır.

Birisiniñ adı hem Fîrûzî'dir

Ser-fîrâzî küçüginin adıdır (b.698)

3.2.2.2.1.2.8. Kays

Hâver'in Müslüman olan veziridir. Hâver kaçınca Hz. Ali, onun peşinden Mir Seyyaf'ı gönderir. Ardından Mâlik ve Sa'd da ayrı ayrı on bin erle destek için gider. Kays da Hz. Ali'nin emriyle on bin eriyle sonradan peşlerinden gitmiştir.

Hâverân'ın bir vezîri var idi

Adına Kays pehlüvân dirler idi (b.726)

3.2.2.2.1.2.9. Hammar

Medine'de kimse kalmayınca Hz. Peygamber'in yalnız kaldığını düşünen Hammar, savunmasız olan Medine'ye saldırır. Boyu elli arşın uzunluğunda, herkesin korktuğu bir putperest olan Hammar'ın, Saygam adında bir kardeşi vardır. Zamanında İslam askerleri tarafından bozguna uğramış ve intikam için Hz. Peygamber'e sefere çıkmıştır. Hz. Peygamber'e hakaretler ederek ona kılıçla vurmak istediye de eli havada kurumuştur. Bunu gören Hammar, Hz. Peygamber'in ayağına kapanarak Müslüman olmuş ve yedi gün Medine'de kalarak askerleriyle birlikte dini öğrenmiştir.

Elli arşun kâmeti Hammâr Şâh

Var idi hükminde yetmiş biñ sipâh (b.1747)

3.2.2.2.1.2.10. Human

Cemşid'in güçlü veziri olup Hz. Ali'ye elçi olarak gönderilir. Hz. Ali'nin kendisinden bir korkusunun olmadığını söyleyince, Cemşid buna kızar ve hapse attırır. Human da kendiliğinden Müslüman olur.

Geldi Hümân emri aldı ol zamân

Ol Gaşemşem yanına gitdi revân (b.1831)

3.2.2.2.1.2.11. Dara

Cemşid'in bilgili veziri olup Çin ve Maçin'den asker toplatılması ve Şehbad adlı cadıyı Hz. Ali'nin üzerine gönderilmesi fikrini verir. On bin erle Husseyin Kalesi'ne giden Dara, Cemşid'in mektubunu Şehbad'a iletir. Cemşid, Hz. Ali'den bir ay mühlet vermesi için vezir Dara'yı elçi olarak gönderir. Dara, Hz. Ali'yi görünce Müslüman olmak ve evini oraya taşımak istediğini bildirir. Hz. Ali, Hâver'i aldığı takdirde ona vereceğini, kılıç tutarak söz verse de anlatıcı tarafından bu durum unutulur.

Gitdi Dārā pehlüvān leşker dire

Getürüp Haydar ile cenge gire (b.2132)

3.2.2.2.1.2.12. Mübarek

Vezir Dara'nın kulu olup Hz. Ali'yi uyarması için gönderilir. Cemşid ile Şeddad, Hz. Ali'yi zehirlemek için plan yapar. Vezir de bu konuşmalara şahit olunca ,Hz. Ali'nin zehirli çorbayı içmemesi için Mübarek'i göndermiştir.

Bir kulu var idi anda ey hümām

Adına dirler Mübārek hāşş u ‘ām (b.2489)

3.2.2.2.1.2.13. Ser-efrazî

Kahraman'ın Müslüman olan oğludur. Hz. Ali, Mihnet Dağı'ndaki Kahraman'ın şehrini Ser-efrazî'ye bırakır.

Qahramān'ın hem bir oğlu var idi

İsmine Ser-efrāzî dirler idi (b.2811)

3.2.2.2.1.2.14. Firuzî

Hz. Ali'nin Billur Dağı'nda karşılaştığı, toplam yetmiş bin asker ve devin serdarıdır. Hz. Ali'nin köprüde öldürdüğü kızın babasıdır. Bütün asker ve devler ölünce imana gelir ve Hz. Ali'nin ayağına kapanır. Dal Şah tarafından yaptırılan kubbenin tılsımlı olduğunu söyleyerek Hz. Ali'yi uyarır. Hz. Ali'ye katılarak ona, Şehr-i Zer hakkında bilgi verir ve oraya gitmesinde yardımcı olur. Cemşid'in Sahil-

zemin'e kaçtığını da o söylemiştir. Mesnevinin sonunda Hz. Ali, Sahil-zemin'i Firuz şaha bırakır.

Fîrûzî şâh kızını öldüresin

Ya elimden sen nire kurtulasın (b.2912)

3.2.2.2.1.2.15. Kevrabî

Salsâl'ın oğullarından biridir. Diğer kardeşleri Keyvan ve Güdürüz ile yüz bin askerle Sahil-zemin'e Hz. Ali'nin üzerine gelir. Er meydanında Mâlik'in karşısına çıkar ve yenişemezler. Hz. Ali ile cenk edince kaybederek esir düşer. Hz. Ali'nin Müslüman ol davetini kabul eder ve kendisine hilat ve taç verilir. Er meydanında, İslam adına kendi kardeşiyle cenk ederek onu öldürür.

Birisine dirler idi Kevrâbî

Çolları yoğun katı muhkem cebi (b.3276)

3.2.2.2.1.2.16. Semekî

Sahil-zemin'e bağlı bir kalenin şahıdır. Hz. Ali ve Amir buraya gelerek kendilerini Kahmas'ın adamı gibi tanıtip asker isterler. Semek şah da yedi gündür bu sebeple asker topladığını bildirir. Semek şah, gece rüyasında Hz. Peygamber'i görür ve uykudan uyanınca, askerleriyle birlikte Müslüman olur. Zira daha evvel İncil'i okumuş ve Hz. Peygamber'in vasfından haberdar olmuştur. Semek, kendisine elçi gelenleri bağlatır ve Kahmas'a yardım etmeyeceğini söyleyerek İslam'a davet eder. Bunu gören Hz. Ali, gerçekte kim olduğunu söyler ve Semek de ayaklarına kapanır. Hz. Ali, yedi gün boyunca kendisine ve halkına dini öğretir. Hz. Ali'nin mahiyetine katılarak cenklerde yardım etmiştir. Hz. Ali, Hoten şehrini kendisine bırakmıştır.

Tâbi'-i Sâhil-zemîndir ol âgâh

Şâhına dirler anıñ Semekî Şâh (b.3338)

3.2.2.2.1.2.17. Kapıdaki Bekçi

Hz. Ali, Şehr-i Zer'e giderken karşısında bir saray görür. Bu sarayda, günde iki defa nefes alan bir dev vardır. Dev, her nefes aldığı anda ortalık zemheri olmaktadır. Sarayın kapısında Dal'ın yerleştirdiği yaşlı bir bekçi vardır. Hz. Ali'yi

görünce kalkar ve genç birine dönüşür. Zemheri olmadığını gören adam, Müslüman olur ve orada ölür.

*Yüzi üzre düşmüş ol pîr-i fedâ
Kalkdı ol sâ'at bi-fermân-ı Hudâ (b.4058)*

3.2.2.2.1.2.18. Şehriyar

Dayag Şahın oğludur. Cemşid, Müslüman olduktan sonra o da İslam'ı kabul etmiştir.

*Geldi Dāyağ oğlu ismi Şehriyār
Kabûl itdi imānı ol bî-karār (b.4433)*

3.2.2.2.1.3. Müslüman Olmayanlar

3.2.2.2.1.3.1. Kattar

Mesnevinin hemen başında yer alan Kattar, Mu'cin ve Sa'd'ın ava çıkarken gördüğü, Nevadir Kalesi'nin gönlü kin ve küfürle dolu putperest şahıdır. Bazen sehven Nevadir diye de zikredilen Kattar, Dil-efruz'un da babasıdır. Mu'cin ve Sa'd, kimliklerini gizleyerek bir müddet onunla kalır ve ordusunda komutan olurlar. Kattar, Müslüman bir kervana saldırmak ister ve Mu'cin, bu işi üstlenerek kervana saldırmaz. Kattar da hileyi anlayınca önce Sa'd'ı hapse atar, sonra kızıyla birlikte bir sandık içine onu koyarak gömülmesini emreder. Puthanede İblis ile görüşür ve ondan tavsiyeler alır. Süfyan adlı vezirinin sözünü dinleyerek Sa'd'ı öldürmez. Kattar, Hz. Ali ile cenk eder ve atından düşerek kaçmaya başlar. Sa'd, onu kemerinden yakalayarak yere vurur.

*Pādişāhıñ adı Kaṭṭār-ı la'în
Göñli içre toptolu küfür ü kîn (b.23)*

3.2.2.2.1.3.2. Hilal

Kattar'ın pehlivanı olup er meydanında Mu'cin'in karşısına çıkmıştır. Cengi kaybedince Mu'cin tarafından İslam'a davet edilir. Hilal, bunu kabul etmeyince Mu'cin, göğsüne kılıç saplar ve onu öldürür.

*Sürdi atıñ bir la'în-i bî-imān
Şūm la'indir adı Hilāl pehlüvān (b.136)*

3.2.2.2.1.3.3. Kırk Zengî

Hız. Ali, Kanber ile yolda giderken ağlayan bir tacir görür. Başında da bir Zengî onun başını kesmeye çalışmaktadır. Hız. Ali, onu öldürür ve bezirgânı kurtarır. Bu Zengî, Kırk Zengî'den biridir, geri kalan da gelip Hız. Ali'ye saldırır ve hepsini öldürerek yağmalanan mallarını bezirgâna geri verir.

Nâgehân Kırk Zengî geldi ol zamân
Mevce geldi taş u taş eyler figân (b.237)

3.2.2.2.1.3.4. Şatır

Râve şehrinin şahı olup daha evvel Hâver Şahın kervanına saldırmıştır. Mu'cin'i uykuda yakalar ve onu öldürecekken Mu'cin birden uyanır ve Şatır'ın kafasını iki parçaya ayırır. Şatır'ın on bin askeri Müslüman olarak Mu'cin'in emrine girer.

On bin er üstüne geldi ol zamân
Beglerinin adı Şatır bed-gümân (b.292)

3.2.2.2.1.3.5. Haver Şah

Haver-zemin olarak da geçer. Aynı zaman da şahı olduğu ülkenin de adıdır. Putperest olan Haver'in adı, ilk olarak Şatır'ın kervanına saldırması vesilesiyle zikredilmiştir. Haver, Hız. Ali'yi yanına çağırır ve Hız. Ali, adının Gaşemşem olduğunu söyleyerek onu kandırır. Haver, daha evvel Kanber'i yakalamış ve onu zindana atmıştır. Sa'd'ı yakalayarak hapse attırır. Onun karısı Dil-efruz'a âşık olur ve onu elde etmeye çalışır. Döldül'ü de tek görünce yakalatmak istemiştir.

Sa'd ve Mir Seyyaf'ı darağacında asmak istese de Hız. Ali onları kurtarır. Hız. Ali ile pek çok kere cenk ederler ve sonunda yenilip kaçar. Önce Şassa Kalesi'ne gitmiş Mâlik üzerine gelince Sitare Kalesi'ne, oradan da amcası oğlu Kulvar Şahın yanına kaçmıştır. Daha sonra ise kardeşi Cemşid'in yanına gitmiştir. Cemşid yenilince bir tuvalete saklanır. Onu izleyen İslam askerleri, tuvaleti üstüne boşaltarak onu pislik içinde bırakır ve helak olur.

Şordı Hāydar'dan o demde Hāverān
Kanda gelürsin eyā şāh-ı cihān (b.353)

3.2.2.2.1.3.6. Kubad

Haver Şahın pehlivanıdır. Hz. Ali'nin mallarını zapt etmesi ve Dil-efruz'u almakla görevlendirilir. Mir Seyyaf ile cenk eder ve Seyyaf onu atından indirir. Cemşid'in de Kubad adlı bir pehlivanı vardır. Cemşid onu çağırarak yüz bin askerle Sul Kalesi'ne, Hz. Ali'nin üzerine gönderir.

Hüküm kıldı pādīşāh ol demde yād
Var idi bir pehlüvān adı Kūbād (b.382)

3.2.2.2.1.3.7. İmlak

Haver'in Hz. Ali'ye elçi olarak gönderdiği askeridir.

Hüküm kıldı Hāverān anda hemīn
Vardı anda İmlāk adlı bir la'īn (b.345)

3.2.2.2.1.3.8. Zeyd b. Alkama

Haver'in on bin er emrine vererek Hz. Ali'nin peşinden gönderdiği pehlivanıdır. Hz. Ali, herkesi öldürünce korkudan kaçıp Haver'e olanları anlatmıştır.

Zeyd-i ibn-i 'Alkama itin adı
Hem bahadır pehlüvānları idi (b.451)

3.2.2.2.1.3.9. Ammar

Haver'in askerlerinden biridir. Saldırıya uğrayan kervanı için Ammar'ı çağırılmış ve on bin asker emrine vererek saldıranların üstüne gitmesini istemiştir. Ammar, on bin erle Hısn-ı Pulat Kalesi'ne, Mu'cin'in üzerine gelir. Ammar, ölen kale beyi ile kervan için kan parası ve Haver'den af dilemelerini ister. Mu'cin kabul etmeyince, Ammar saldırıya geçer. İkisi, er meydanında şiddetli cenk ederler ve Mu'cin onu öldürür.

Var idi bir kāfiri ol dem 'ıyān
Adı 'Ammār-ı la'īn-i bī-īmān (b.469)

3.2.2.2.1.3.10. İlaf

Haver'in Türk askerlerinden biridir. Haver, Hz. Ali'ye saldırdığı vakit, er meydanına çıkarak kendini övmeye başlar. Karşısına çıkan Sa'd tarafından öldürülür.

Girdi *anda* bir la'īn-i bī-īmān
Türk İlāf dirler *adına* hemān (b.646)

3.2.2.2.1.3.11. Siyah Zengî

Malik'in mağarada karşılaştığı Siyah Zengî, bir sığırın üzerine binmiş ve eliyle de hayvanın ağzını kapatmıştır. Hayvanı bırakmasını söyleyen Mâlik'i dinlemez ve nara atar. Malik de onun başını keser.

Karşusunda bir siyāh Zengî görür
Heybetinden nerre şîr kan *kaşanur* (b.800)

3.2.2.2.1.3.12. Şabur

Cemşid'in güçlü ve hızlı pehlivanı olup Cum şehrinin de şahıdır. Cemşid, kızını evlendirmek için Şabur'u yenme şartını koyunca, talipler onunla cenk eder. Ferhat ve İrman adlı erleri cenkte yener. Karşısına Malik çıkar ve Mâlik onu atından atmak suretiyle cengi kazanır ve Gül-çehre'yi alır. Bu olayın kinini tutan Şabur, Malik'i tuzağa çeker ve onu yedi bin askerinin olduğu bir sahraya götürür. Malik, onları öldürür ve Cemşid ona, Cum şehrini verir.

Söyledi Şābūr'a Cemşid-i be-nām
Kimdürür *saḡa* muḡābil ide kām (b.1229)

3.2.2.2.1.3.13. Kamşah Zengi

Mir Seyyaf'ın on bin askerle giderken rastladığı Hicaz Kalesi'nin şahıdır. Seyyaf'a elçi göndererek maksatlarını sormuş ve yapılan cengi kaybederek öldürülmüştür.

Ḳal'a-i Hicāz idi anıḡ adı
Pādişāhı Ḳāmşāh Zengî idi (b.1372)

3.2.2.2.1.3.14. Haman

Cemşid'in askerlerinden biridir. Cemşid, müneccimin sözlerinden ötürü Gaşemşem, yani Hz. Ali'den şüphelenir ve onun yerine Haman'ı yetmiş bin askerle Seyyaf'ın üzerine gönderir. Seyyaf ve Hz. Ali'nin gizli işbirliği sayesinde ordusu helak edilir.

*Didi Hāmān'a o dem Cemşīd Şāh
Varuban gīt anlara olğıl āgāh (b.1469)*

3.2.2.2.1.3.15. Nevşad

Cemşid'in pehlivanlarından biridir. Haman'ın kaybından sonra Hz. Ali'yi huzura çağırması için Cemşid tarafından gönderilmiştir. Her ne kadar müneccim onu yeterli bulmasa da Cemşid, on bin er kendisine vererek Hz. Ali'nin peşine takar. Dört yüz puta inanan Nevşad, Hz. Ali ile yaptığı cengi kaybeder ve Müslüman olma teklifini reddedince öldürülür.

*Adı Nevşād pehlīvān andan hemān
Yetdi Hāydar yanına ol rāyegān (b.1537)*

3.2.2.2.1.3.16. Hunabe

Cemşid, Nevşad ölünce Kubad adlı pehlivanını Hz. Ali'nin üzerine gönderir. Kubad'ın emrindeki Hunabe, er meydanına çıkarak er ister. Karşısına gelen Ömer-i Ensar tarafından öldürülür.

*Kamçı urdı atına bir nā-bekār
Adı Hūnābe dilāver şermsār (b.1599)*

3.2.2.2.1.3.17. Human

Cemşid'in pehlivanıdır. Seyyaf tarafından er meydanında öldürülür.

*Çekdi tīgı anda Seyyāf-ı dilīr
Urdı Hūmān'a bi-fermān-ı Kādīr (b.1617)*

3.2.2.2.1.3.18. Kulvan Şah

Hısn-ı Râbi Kalesi'nin şahı olup Cemşid ve Haver'in amcası oğludur. Adı, Kenval şeklinde de geçer. Mu'cin, çölü aşarak kalenin dibine gelir ve askerleri bu durumu Kulvar Şaha bildirir. Kulvar Şah, yetmiş senedir hükümdarlık yaptığını söyleyerek daha evvel çölü geçebilen kimseye şahit olmamıştır. Bu nedenle Mu'cin'i misafir eder. Mu'cin için ziyafet verdirir ve aniden onunla güreşmek istediğini söyler. Lat ve Menat'a and içerek Mu'cin'in eline vurur. Mu'cin dayanamaz ve onu yere vurarak beynini patlatır.

Mât olup ol *arada* Kûlvân hemîn

Didi bunlara hezârân âferîn (b.1682)

3.2.2.2.1.3.19. Behmen

Cemşid'in askerlerinden biridir. Hoca Amir, sakalını boyayıp sağ eline bir tabak alarak Behmen'in karşısına çıkar. Behmen de onu ruhban sanarak Cemşid'e götürür. Daha sonra Malik ile er meydanında karşılaşır ve ona Cemşid'i aldattığı için hesap sorar. Malik ile yapılan cengi kaybederek öldürülür.

Söğdi Behmen Mâlik 'i *anda* hemîn

Ne utanmaz kişisin didi la'ın (b.2012)

3.2.2.2.1.3.20. Ferhunde

Cemşid'in otuz bin ere sahip pehlivanıdır. Hoca Amir, siyah Zengî kılığına girerek onu kandırır.

Adına Ferhunde dirler çün anı

Ki çābūk nerre dilîrdir cihānı (b.1962)

3.2.2.2.1.3.21. Şeddad

Cemşid'in pehlivanlarından biridir. Cemşid, Malik'i öldürene kızı Gül-çehre'yi vereceğini vadedince, buna talip olur ve er meydanında Malik ile yaptığı cengi kaybederek öldürülür. Cemşid'in, Şeddad adında bir pehlivanı daha vardır. O da Hz. Ali'nin suyuna zehir katarak öldürülmesi fikrini vermiştir.

Var *idi* bir pehlüvân-ı nâmdâr
Adı Şeddâd-ı la‘în-i nîzedâr (b.2037)

3.2.2.2.1.3.22. Ruhban

Hoca Amir’in karşılaştığı kilisenin keşişidir. Amir, önce onun kulaklarını keser, sonra da boğazından asar.

Gördi *anda* bir keşiş-i nâmdâr
Adı Ruhbân keşîş imiş nâmdâr (b.2148)

3.2.2.2.1.3.23. Şehbad

Cemşid’in Çin ve Maçin diyarında, Husseyin Kalesi’nde bulunan cadısıdır. Cemşid, veziri Dara’yı yollayarak elli bin cadı ile gelmesini ister. Şehbad, yetmiş bin cadı askeriyle Cemşid’e yardıma gelir. Cemşid, ona, Hoca Amir’in kendisini nasıl küçük duruma düşürdüğünü anlatır. Şehbad, ona üzülmemesini söyleyerek her yere cadılarını gönderir. Amir, bir gece Şehbad’ın çadırına girer ve sakal, bıyık ve kirpiklerini keserek, yüzünü yedi renge boyar ve kılıcını alır. Şehbad, Hz. Ali ile cenk eder ve sihir yaparak güneşi kapatır. Yine sihir yapar ve yeryüzünde büyük bir tufan kopar. Ölüp ölmediğine dair mesnevide bir bilgi yoktur.

Hem *dahı* Şehbâd cāzûya söylesin
Elli biñ cāzû getürsün söylesin (b.2099)

3.2.2.2.1.3.24. Ateş

Şehbad’ın emrindeki cadılardan biridir. Şehbad, ona sihir yaparak Cemşid’in ordusunun etrafına devlerin yerleştirilmesini ister. Hoca Amir, onun çadırına giderek boğazını sıkıp ellerini bağlar. Amir, hile yaparak Ateş’i kendisi gibi gösterir ve bir direğe bağlanarak yakılır.

Çıkdı andan gitdi Āteş-cāzûya
Gördi āteş saçdırır ol yazuya (b.2208)

3.2.2.2.1.3.25. İsfendiyar

Şehbad’ın emrindeki cadılardandır. Amir, onu kandırır ve Cemşid tarafından Amir’i yakalamakla görevlendirilir.

Var *idi* bir pehlivān-ı nāmdār
Adı *idi* hem anıñ İsfendiyār (b.2209)

3.2.2.2.1.3.26. Ra‘di

Şehbad’ın emrindeki cadılardan biri olup on bin askeri ile Hz. Ali’nin üzerine saldırmıştır. Hz. Ali, onu kılıcıyla ikiye bölmüştür.

Geldi Ra‘dī cāzū var on biñ sipāh
Geldi Haydar üstüne ednā-i şāh (b.2298)

3.2.2.2.1.3.27. Kahraman

Cemşid’in kaçarak sığındığı Mihnet Dağı’nda bulunan kavmin şahıdır. Kahraman, denizden Hz. Ali’nin geldiğini görünce huzuruna gelmesi için elçi gönderir. Hz. Ali ve Mu‘cin, Kahraman’ın karşısına çıkınca kendilerini Hz. Ali’nin elçisi olarak tanıtırlar. Hz. Ali’nin kendilerine şartlarının olduğunu bildirirler. Bunlar; Kahraman’ın Müslüman olması, Cemşid’i teslim etmesidir. Şayet bunları yapmazlarsa Hz. Ali onları öldürecektir. Kahraman, Cemşid’in yakalanmasını emredince Cemşid, Hz. Ali’nin o olduğunu söyler. Kahraman sinirlenir ve tahtından iner. Mu‘cin onu kemerinden tutarak yere vurur.

Hz. Ali, tam Kahraman’ı öldürecekken veziri ayağına kapanır ve ne dilerse yapacaklarını bildirir. Kahraman, Cemşid’in sözünü dinlemez ve ona hakaret ederek otuz bin askerle Hz. Ali’ye saldırır. Mu‘cin’i esir alır ve onu öldürecekken Cemşid, hapse atılması gerektiğini söyler. Hz. Ali, Kahraman’ın olduğu yere gider ve Mu‘cin’i ister. Kahraman da onu öldürdüğünü söyleyince Hz. Ali’nin gözü döner ve onu yere çalarak helak eder.

Gitdiler tā Qahramān’ıñ şehrine
Görelim Perverdigār’ıñ emri ne (b.2547)

3.2.2.2.1.3.28. Dal Şah

Şehr-i Zer’i yapan şahtır. Babasının adı da Dal olup Salsâl’ın kardeşidir. Şehr-i Zer’i Hz. Ali için yapmış ve orayı o gelene kadar tıslımlamıştır. Kardeşi Salsâl tarafından öldürülmüştür.

Tılısımdır bu görünen kubbegāh
Anı yapmış Dāl-i a‘zam pādişāh (b.2935)

3.2.2.2.1.3.29. Salsāl

Dal şahın diğer oğludur. Kardeşi Dal'ı öldürerek Şehr-i Zer'i ele geçirmek istemiştir. Şemame adında karısı ve doksan oğlu olup her biri bir diyarın şahıdır. Boyu, doksan arşın uzunluğundadır ve oldukça güçlüdür. Bir ok attığı zaman kayayı delmiş ve on iki İslam askeri güçlkle okunu çıkarabilmiştir. Amir dahi onun gibisini daha evvel görmediğini söyler. Kalkanını dokuz kişi ancak taşıyabilmektedir. Yedi kişi okunu, üç kişi yayını, on bir kişi miğferini, yetmiş kişi de gürzünü ancak taşıyabilmektedir. Gürzü, sekiz yüz ratıl ağırlığındadır. Çin, Maçın, Hoten, Hısan ve yedi iklim, onun hükmü altındadır. Oğullarının her birinin de yetmiş bin askeri vardır.

Kahmas, Cemşid'in başına açtığı bela yüzünden mektup yazarak Salsāl'dan yardım ister. İki oğlu ile birlikte ordusuyla Hz. Ali'ye karşı savaşmaya giderler. Hz. Ali ve Salsāl, karşı karşıya gelir ve Hz. Ali'nin neler yaptığını sıralayarak ona meydan okur. İkisi daha sonra, er meydanında karşı karşıya gelir ve kimse üstünlük sağlayamaz. Bunun üzerine Salsāl iki yüz batman ağırlığındaki ejderha halkasını çekmeyi teklif eder. Salsāl, Hz. Ali'yi ateş-perest olmaya, Hz. Ali de İslam davet eder. Şiddetli geçen cengi kimse kazanamaz ve akşam olunca cengi bırakırlar. Hz. Ali, daha evvel böyle güçlü bir kimseyle karşılaşmadığını ifade etmiştir. Hoca Amir, Salsāl'ı kandırarak tacını alıp saklar. Salsāl, savaş esnasında Mu'cin'i kaçıtır ve oğlu Kahraman ile takas edilmesini kabul etmeyerek oğlunun öldürülmesine göz yumar. Salsāl, Malik'i de yakalasa da Hz. Ali tarafından kurtarılır.

Salsāl, seksen oğlunu da cenge çağırır. Hz. Ali, bir gece rüyasında Hz. Peygamber'i görür ve Salsāl'ın ecelinin henüz gelmediğini bildirir. Sonunda Salsāl, cengi kaybeder ve elleri bağlanarak hapse atılır. Salsāl, Şehr-i Zer'deki zenginliğin bölüşülmesi teklifini duyunca diliyle İslam'ı kabul ettiğini bildirir. Ancak kalben inanmaz. Hz. Ali ile birlikte Şehr-i Zer'e giderler ve Hz. Ali, kuyuya girince ipleri bırakarak üzerine taş atar. Kavmine giderek Hz. Ali'yi öldürdüğünü söyler ve tekrar tahta çıkar. Hoca Amir, onun peşinden giderek bir gözüne şiş sokar. Hz. Ali'nin

ölmediğini anlayınca gidip ondan özür diler. Hz. Ali de onu affeder. Salsâl, ganimetten pay almadığını düşünerek malları denize atar. Bu duruma kızan Hz. Ali, onu öldürür. Salsâl'ın kıyafetlerine bakılırken, yedi cevşen altında üç yüz on peygamberle birlikte Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin de adlarının yazılı olduğu bir gömlek görürler.

Yolı düşvâr anda var bir pâdişâh
Adı anıñ Şalşâl ibn-i Dâl Şâh (b.3037)

3.2.2.2.1.3.30. Kahmas

Sahil-zemin'in İslam düşmanı, ateş-perest şahıdır. Cemşid, Kahmas'ın yanına sığınca İslam ordusu buraya gelip onun köşkünü yerle bir etmiştir. Salsâl'a mektup yazarak ondan yardım ister. Mektubunda, ona karşı yedi yıldır asi olduğu, bundan dolayı pişmanlık duyduğu yazılıdır. Salsâl'ın oğlu da Müslüman olunca bu defa Dayag Şaha bir mektup yazarak yardım ister. Yenilip kaçtığı sırada Seyyaf, onu yakalar ve öldürür.

Sâhiliñ serdârıdır Qahmâs Şâh
Leşkeri vardır yüz on beş biñ sipâh (b.3050)

3.2.2.2.1.3.31. Arguvan Samarat

Kahmas'ın ateş-perest askerlerinden biridir. Kahmas, İslam'ı yenecek kişiye tacını bırakacağını vadedince, İslam ordusuna karşı cenge gider. Malik ile er meydanında cenk eder. Müslüman olma teklifini kabul etmeyince de öldürülür.

Arguvân Samarât bî-dîn-i la'în
Cenk yarağın giydiler anlar hemîn (b.3086)

3.2.2.2.1.3.32. Keyvan ve Güdürüz

Salsâl'ın oğulları olup Hz. Ali'ye karşı cenge giderler.

Birisine Keyvân ad virmiş idi
Ol biriniñ adı Güdürüz idi (b.3277)

3.2.2.2.1.3.33. Kahrım

Salsâl'ın askerlerinden biridir. Er meydanında Malik'in karşısına çıkar ve öldürülür.

Ğahrĩm adlu ol la'ĩn geldi revān
Birbirine nĩze atdılar hemān (b.3294)

3.2.2.2.1.3.34. Kal

Salsâl'ın oğullarından biridir. Babasından cenk için destur ister ve er meydanına girerek İslam'a hakaret etmeye başlar. Karşısına çıkan Selim tarafından öldürülür.

Hũkm kıldı ol zamān Ğal ibn-i ŗũm
Dũgdũrũr kũs u na(k)ķāre ol źalũm (b.3470)

3.2.2.2.1.3.35. Nevzad

Salsâl'ın oğullarından biridir. Kardeşi Kal ile birlikte İslam'a karşi cenge giderler. Kardeşini öldüren Selim'i şehit eder. Karşısına çıkan Sa'd tarafından öldürülür.

Ata bindiler o dem Ğal ibn-i ŗũm
Hem anıř ķardařı Nevzād-ı źalũm (b.3472)

3.2.2.2.1.3.36. Serbal

Salsâl'ın oğullarından biridir. Kırk iki bin askerle Kahmas'a yardım için gönderilir. Firuz tarafından yakalanır ve Hz. Ali'nin huzuruna getirilir. Her ne kadar Malik, "onu öldürelim" dese de onlarla bir derdi olmadığını söyleyerek Cemşid'in hilatini, taç, kemer vererek babasına gönderir. Olanları babasına anlatınca, Salsâl ona hakaret eder. Daha sonra savaşta Mu'cin tarafından öldürülür.

3.2.2.2.1.3.37. Ateş

Salsâl'ın askerlerinden biridir. Serbal'i öldüren Mu'cin'i yakalar ve ellerini bağlayarak Salsâl'a götürür.

Girdi meydāna Āteş mel'ün hemān
Yimek ister Mu'cin'i ender-zamān(b.3637)

3.2.2.2.1.3.38. Kahraman

Salsâl'in oğullarından biridir. Er meydanında Hz. Ali tarafından bağlanarak esir edilir. Salsâl'dan Mu'cin'e karşılık oğlunu vermeyi teklif etse de Salsâl kabul etmez ve Hz. Ali onu öldürür.

Girdi meydāna o dem bir pehlüvān
İbn-i Şalşāl idi *adı* Qahramān (b.3647)

3.2.2.2.1.3.39. Salarakum

Şemame'nin emrindeki askerlerden biri olup er meydanında Hz. Ali ile cenk eder.

Girdi meydāna hemān Sālārakum
Heybetiyle geldi ol merd-i zālüm (b.3735)

3.2.2.2.1.3.40. Kapıcı Zengîler

Şehr-i Zer'e giderken Hz. Ali'nin karşılaştığı ve öldürdüğü iki bekçidir.

İki Zengî anlara olmuş süvār
Kıpucıdır bunları uş gördiler (b.4201)

3.2.2.2.1.3.41. Dayag

Kahmas'ın mektup yazarak yardım istediği şahtır. Elli arşın uzunluğundaki filine binerek yetmiş bin erle savaşa gelir. İslam ordusu, son savaşı onunla yapar ve Dayag, Seyyaf tarafından öldürülür.

Geldi mağrib şāhı Dāyağ şehriyār
Leşkeri yetmiş biñ er cümle süvār (b.4387)

3.2.2.2.2. Kadın Şahıslar

3.2.2.2.2.1. Müslüman Olanlar

3.2.2.2.2.1.1. Fatıma

Mesnevide iki yerde adının geçtiği görülür. Cemşid'in karısı, sandığı getirdiği takdirde Fatıma'ya hediye olarak götürmesi için Hz. Ali'ye türlü altın ve cevher vereceğini söyler. Mesnevinin sonunda da Hz. Ali'ye kavuşur.

Ol zamān geldi Resūlū'l-Mürselīn
Fāṭıma'nın evine vardı hemīn (b.4463)

3.2.2.2.1.2. Ehremend Neslinden Olan Kadın

Malik'in mağarada karşılaştığı dev taifesinden bir kadındır. Süleyman Nebi tarafından oraya yerleştirilmiştir. Malik'e, Müslüman olduğunu söylemiştir. Üç bin senedir mağarada, bin devin bekçiliğini yapmaktadır. Mağarada kesik bir kadın başıyla birlikte durmaktadır. Bu kesik baş, oğlunun sevdiği Mısır şahının kızına aittir. Oğlunu öldürdüğü için diğer oğlu tarafından başı koparılmıştır. Kadın, Sa'd'ın yerini Hz. Ali'ye söyleyerek Hz. Peygamber'e selam söylemesini, şefaatine nail olmak istediğini bildirir.

Didi 'avret aşlım Ehremend bil
Hem dahı dīv oldı neslim yā emīr (b.820)

3.2.2.2.2. Sonradan Müslüman Olanlar

3.2.2.2.2.1. Dil-efruz

Kattar'ın kızıdır. Sa'd'ı kurtarmaya gelen Mu'cin ile kalede karşılaşmış ve Müslüman olmuştur. Kattar'a karşı savaşmış ve Hz. Ali tarafından Sa'd ile nikâhlanmıştır. Nevadir Kalesi'nde kalmak istememiş ve "beni Sa'd'dan ayırma" diyerek Hz. Ali ile birlikte gitmek istemiştir. Haver, Dil-efruz'a âşık olur ve onu elde etmek ister. Seyyaf'ın bağlarını çözerek birlikte Haver'e karşı cenk ederler. Dil-efruz, Haver tarafından yakalanır ve dua ederek onun mahremi olmaktan kurtulur. Mesnevinin sonunda Sa'd ile birlikte kalırlar.

Sa'd-ı Vakḳāş ü Dil-efrūz'ı hemīn
Ḳoydı bir şandık içine ol la'īn (b.152)

3.2.2.2.2.2. Gül-çehre

Cemşid'in kızıdır. Malik, onu görünce âşık olur. Gül-çehre, Ahen dağında tavafa giderken Malik'i gördüğünü babasına söyler. Malik, Gül-çehre'yi alabilmek

için Cemşid ile kalmayı kabul eder. Malik, yarışmayı kazanınca, Gül-çehre ile evlenir ve Çum şehrine giderler. Gül-çehre, bir gün Malik'in namaz kıldığını görür ve onun Müslüman olduğunu anlar. Malik'in yemeğine ilaç koyarak onu bayıltır ve hapse atar. Mu'cin, Malik'i kurtarır ve Gül-çehre'ye hesap sormaya gider. Gül-çehre, Müslüman olmayı kabul eder. Mesnevinin sonunda Malik ile evlerine giderler.

Adı Gül-çehre güzeller hürisi
Hüsüne irmez güzeller mārisi (b.1179)

3.2.2.2.2.3. Gül-endamî

Cemşid'in müneccim vezirinin kızıdır. İkisi de birbirini görünce âşık olur. Gül-endam, üç gün rüyasında Hz. Peygamber'i görmüştür. Rüyada Hz. Peygamber, Gül-endam ile Mu'cin'in nikâhını kıymıştır.

Adı Gül-endāmîdir ey ser-firāz
Gonca-leb mercân-dehân ey kâr-sāz (b.2335)

3.2.2.2.2.4. Cemşid'in Karısı

Cemşid kaçtığı esnada, karısı Müslüman olur. Hz. Ali'den kaleyi yıkmamasını, belki Cemşid'in Müslüman olabileceğini söyler. Babası Ak Şah, kendisini Turan Şahına vermiş ve çeyiziyle ona giderken Cemşid tarafından kaçırılmıştır. Hz. Ali'den, devler tarafından çalınan sandığını bulmasını ister ve sandık getirilince bir büyük inci ve yetmiş cevherden geriye kalanları armağan olarak Hz. Fatıma'ya verir.

Cemşid'in 'avreti anda rāyegān
Dīn-i İslām'ı kabûl eyler hemân (b.2551)

3.2.2.2.2.5. Şemame

Salsâl'in Hoten şehrinde bulunan yüz elli yıllık karısıdır. Haber gönderir ve elli bin askerle Ali'nin üzerine gelir. Oğullarını öldürdüğünü öğrenince Sa'd'ı yedi yerinden yaralamıştır. Dal şah, daha evvel ona Şehr-i Zer'e girecek tek kişinin Ali olduğunu bildirmiştir. Şemame, Ali'yi tanır ve orada dokuz yıl kaldığını söyleyerek kendisine bu yolda yardımcı olur. Ali'den ganimeti paylaşacağına dair söz alır.

Salsâl'in yakalandığını görünce Müslüman olur. Şehr-i Zer'e onun rehberliğinde giderler.

Şaldı bir âdem Hoten şehrine şâh
Tâ Şemâme 'ye ide işi âgâh (b.3686)

3.2.2.2.3. Müslüman Olmayanlar

3.2.2.2.3.1. Hindî ve Sindî

Cemşid'in mahremleri olup Hoca Amir tarafından renklere boyanırlar. Sonradan Müslüman olduklarına dair bir bilgi yoktur.

Biri Hindî biri Sindî adları
Ol imiş Cemşid şâhın mahremleri (b.1920)

3.2.2.2.3.2. Firuz'un Kızı

Firuz şahın kızıdır. Hz. Ali, Şehr-i Zer yolunda, köprü üzerinde çıplak vaziyette rastlayınca ona kalkmasını söyler. Kız, Hz. Ali'ye hakaret edince onun kolunu keser. Kız, nara atınca gökyüzü kararır ve sayısız dev, ejderha gelir. Hz. Ali tarafından öldürülür.

Gördi Haydar köpri üstünde revân
Bir kız oturmuş çün anda ol zamân (b.2868)

3.2.2.2. Mekân

Kan Kalesi gibi bu mesnevi de adını, bir yer adından almaktadır. Hâver-zemin, “doğu, şark” anlamında olup olaylar İslam coğrafyasının yani Medine'nin doğusunda geçer. Bilinmeyen yer adlarının yanında Mekke, Medine, Yemen, Şam, Hoten, Çin, Maçin, Hısan gibi bilinen ülke ve yer adları da vardır. Olaylar genellikle, kale, saray, zindan, sahra, çöl, dağ, bağ, deniz kıyısı, mağara, kuyu, kilise gibi sembolik yerlerde geçer. Bu mekânlarda dev, ejderha gibi olağanüstü canlılar vardır. Özellikle kuyu ve mağaralarda dev vb. yaratıklar bulunur. Mesnevide nihai hedef, Şehr-i Zer adı verilen yere ulaşmaktır. Şehr-i Zer, tılsımlı bir şehir olup bir denizin içindedir. Türü altın, mücevher ve yiyeceğe sahiptir.

Mu‘cin ve Sa‘d, Nevâdir Kalesi denilen bir yere gelirler. Hz. Ali, Kanber’i kaybedince Süfyan Kalesi’ne gelir. Mu‘cin, Râve şehrine gider. Döldül, Zülfikar’ı alarak Cesa şehrine, oradan da Tasaba şehrine varır. Hâver Şahın kervanı, Kale-i Pulat’a uğrar. Mu‘cin, Hısn-ı Pulat Kalesi’nde Ammar’ı öldürür. Mir Zinhar, Saba şehrinde gelerek Hz. Ali’nin ordusuna katılır. Haver, kaçınca önce Şassa şehrine, sonra da Sitare Kalesi’ne kaçar. Hz. Ali ve beraberindekiler Mihnet Dağı’na gider. Malik, yaralandıktan sonra Sâve köyünde dinlenir. Cemşid’in putları Ahen-ruba adındaki bir dağdadır. Cemşid, Çum şehrini Malik’e verir. Mir Seyyaf, Hicaz Kalesi’ni ele geçirir. Cemşid, Sul Kalesi’nde bulunan Hz. Ali’nin üzerine asker gönderir.

Mu‘cin, çölü aştıktan sonra Hısn-ı Râbi denilen kaleye ulaşır. Cemşid, Husseyin Kalesi’nde bulunan Şehbad’ı çağırır. Hz. Peygamber, Hz. Ali’nin rüyasına girerek Billur Dağına gitmesini söyler. Bu dağın aşağısından ortası ateş, ortasından yukarısı da zemheridir. Cemşid, kaçarak Sahil-zemin’e gelir. Hz. Ali, Salsâl’ın üzerine giderken Semek Şahın büyük kalesiyle karşılaşır. En sonunda da Şehr-i Zer’e ulaşırlar. Mesnevideki tasvir beyitleri genellikle bu mekânlar ve savaşlar üzerinedir. Mesnevide tayy-i mekân da görülür. Sa‘d, devler tarafından Viran şehrine götürülmüştür.

Didi bâzîrgân idim ey pür-hayâl
Ben getirürdüm Yemen’den hayli mâl (b.1209)

Bir deniz içindedir ey pehlüvân
Şehr-i Zer ašlâ görünmez bil ‘ıyân (b.3036)

Yeddi iklîme irer hükmi hemân
Çîn ü Mâçîn Hoten ile hem Hışân (b.3254)

3.2.2.3. Zaman

Mesnevide olayların geçtiği zaman diliminin *Kan Kalesi*’nden sonra olduğu anlaşılmaktadır. Zira Ebû’l-Mu‘cin, *Kan Kalesi* hikâyesinde sonradan Müslüman olan bir kahraman iken bu mesnevi de Medine’de yaşayan bir Müslüman’dır. Yine Hz. Fatıma ve Hz. Peygamber hayatta, Hz. Hasan ve Hüseyin biraz daha

büyümüştür. Bu da *Kan Kalesi* gibi tahminen 629-632 yılları arasına tekabül eder. Mesnevideki tüm olayların dokuz senelik bir zaman diliminde yaşandığını Hz. Peygamber'den öğreniyoruz:

Bir gice yatdı hemân şâh-ı cihân
Geldi düşünë habîb-i Müste‘ân

Didi aña ol Hâbîbü'l-mürselîn
Bunca yıldır dünyâyı fetḥ eyledin

Ṭokuz yıl oldı cemâlin görmedim
Zâhiren vaşlınja seniñ irmedim (b.4345-4347)

Bu tarih ile gerçek tarihler uyuşmaz. Zira Hz. Hasan M. 624, Hz. Hüseyin M. 626 yılında doğmuştur. Dokuz sene sonrasında, M. 632 yılında vefat eden Hz. Peygamber'in hayatta olmaması gerekir.

Mesnevide hikâye ve masallardaki gibi “günlerden bir gün” başlangıç formeli vardır. Gidilen mesafeler gün olarak ifade edilir. Genellikle üç, beş ve yedi gün/ gece kahramanlar yol gider. Sa'd ve Mu'cin, üç gün üç gece yol giderler ve Nevâdir Kalesi'ne ulaşırlar. İkisi orda kaldıktan üç gün sonra bir kervan gelir. Savaşlar genellikle akşam vakti sona erer. Hz. Ali, Kan Kalesi hikâyesinde olduğu gibi bir gece vakti Medine'den ayrılır. Üç gün yol gittikten sonra bir sahraya varır. Mu'cin üç gün üç gece giderek Râve şehrine varır.

Hz. Ali, Seyyaf'ı yakaladıktan üç gün sonra Haver-zemin'e ulaşır. Şehri fethedince yedi gün yedi gece Haver-zemin'de kalır. Sa'd ve Malik, üç gün üç gece yol gittikten sonra bir sahraya ulaşır. Malik, bir mağaranın içerisinde beş saat yürür. İki saat sonra da Siyah Zengî ile karşılaşır. Ehremend neslinden olan bekçi kadın, üç bin senedir orada durduğunu söyler. Malik, ordu beşe ayrılınca on günlük yolun ardından bir bağa varır. Yine Cemşid'in yanında on gün kaldıktan sonra kızı için cenge girer. Gül-çehre ile düğünü, yedi gün yedi gece sürer. Mu'cin'in de düğünü yedi gün sürmüştür. Kulvan Şah, yetmiş senedir hükümdarlık yaptığını söyler. Hammar, Müslüman olunca yedi gün Medine'de kalıp dini öğrenir. Hoca Amir,

genellikle gece vakti düşmanın arasına sızar. Hz. Ali, Cemşid'in şehrinde üç gün duyuru yapar ve dördüncü gün, ayet bağlı oku kubbeye atar. Hz. Ali, üç gün üç gece yol gittikten sonra Mihnet Dağı'na ulaşır. Malik, yedi gün yol gittikten sonra Sahil-zemin'e varır. Serbal, Kahmas'ın yardımına bir ay sonra yetişir. Salsâl'ın oğlu Kevrab, Müslüman olunca yedi gün yedi gece zafer kutlanır. Hz. Ali, Semekî Şahın diyarına üç günde ulaşır. Semek Şah, yedi gün boyunca asker toplar. Hz. Ali, Semek'in diyarında yedi gün kalarak dini öğretir.

Mesnevi de tayy-i zaman da vardır. Hz. Ali, nara atınca Düldül, Tasaba şehrinden hemen gelmiştir. Geriye dönme anlatım tekniğiyle geçmişte yaşanan olaylar da anlatılır. Malik, beyaz devle olan savaşını Hz. Ali'ye böyle anlatmıştır.

3.2.2.4. Anlatıcı

Mesnevide, Tanrısal-hâkim bakış açısı vardır. Anlatıcı, kahramanların psikolojisine, duygu ve düşüncelere, olayların gidişatına hâkimdir. Kimi zaman aniden olay kesilir ve “bu kıssa burada tamam olsun”, “burada kalsın şimdilik” vb. ifadeler kullanılır. Ardından mevlitlerdeki gibi geçiş, salavat beyitleri ile ilgili bölüm son bulur.

Hem bu kışsa *burada* olsun temâm

Muştafâ'nın rûhuna yüz biñ selâm (b.1074)

Bunda kılsun şimdilik işbu kelâm

Ol Medîne şehrini söyle temâm (b.1743)

Her bölümün başında muhtevaya uygun gazel ve kaside ile giriş yapılır. Anlatıcı da Müslüman olduğu için hemen her düşman için “lain” sıfatını kullanır. Aynı addan iki kahramanın olması da dikkat çeken bir diğer özelliktir. (Human, Haman, Kahraman, Ateş gibi...) Bazen kahramanların adları da çift yazılır. Kulvan'ın adı Kenval şeklinde de yazılır. Eserde kurgu, hacimli olmasına rağmen başarılı sayılacak düzeyde olsa da kimi yerlerde kurgusal hata ve eksiklikler de görülür. Örneğin İblis, Kattar'a Mu'cin'i öldürmesini söyler. Ardından Hz. Ali diye bir yiğidin varlığından haber verir. Ancak ona ne yapması gerektiğine dair bir şey söylemez.

Anlatıcı, bazı bölümlerde detaya fazla inmeden olayı kestirip atar. Örneğin, Mu‘cin, Sa‘d’ı hemen zindandan almış, oraya varması vs hakkında bir detay verilmemiştir. Mir Zinhar, askeriyle Müslüman olmuş ve Hz. Ali’ye katılmak için gelmiştir. Ancak Hz. Ali’nin sadece elçi gönderdiği Mir Zinhar ile karşılaşmadan başka sefere çıkmak için hazırlık yaptığı müşahede edilir.

Hz. Ali, Haver-zemin’i alınca vezire vereceğine dair kılıç yemini yetse de hikayenin sonunda bu büyük yemin unutulmuş Cemşid’e bırakılır.

Didi Haydar yûri git ey nâmdâr

Tanık olsun üstüğe Perverdigâr

Ben eger tıtdum bu kılıcı temâm

Hâverân’ı saña virem ey hümâm

Şâd olarak tırdı dâna-yı vezîr

Gelüp andan Cemşîd’e didi vezîr (b.2111-2113)

Bazı bölümlerde de olay akışında kopukluklar görülür. Örneğin Hz. Ali’nin, Mu‘cin’in Rave şehrine gittiğini nereden öğrendiği sorusu, cevapsız kalmaktadır. Mir Seyyaf’ın, Sul adlı bir şehre gittiğini Hz. Ali’den öğreniyoruz.

Hz. Ali, uyurken Malik, Seyyaf ve Sa‘d büyük bir cenk eder. Hz. Ali’nin cengi duymaması da dikkatten kaçan bir detaydır. Hz. Ali’nin, her karşılaştığı düşmanı büyük bir mübalağa ile övülür. Haver Şahın, Cemşid’in Salsâl’ın yedi iklimin sahibi, sayısız asker ve malının olduğu söylenir. Ancak onlar yenilince aciz kalır ve daha büyük bir düşman ortaya çıkar.

3.2.2.5. Motifler

3.2.2.5. 1. Dinî Motifler

3.2.2.5.1.1. İslamî Unsurlar

3.2.2.5.1.1.1. Allah İnancı

Hız. Ali'nin esas gayesi, İslam inancını yaymak ve savunmaktır. Hemen her düşmanını önce İslam'a davet eder. Kabul edenlerin canına ve malına dokumazken etmeyenleri ise öldürür. Düşmanla savaşa gitmeden evvel her zaman Allah'a münâcâtta bulunmuş ve ondan yardım istemiştir. Yenerken de yenilirken de sürekli Allah'a şükredilir. Allah lafzı, hemen her kahramanının dilinden düşmez. Kahramanlar her fırsata Allah'ın varlığını ve birliğini anlatmıştır.

Oldurur kevn ü mekânda bir İlâh
Hem nakâyışdan münezzeh pâdişâh (b.1791)

Çün münâcât itdi ol şîr-i İlâh
İşit imdi emr-i Kâdir pâdişâh (b.2512)

Didi Mâlik sen Hâkîm'sin yâ İlâh
'Âlemi halk eyleyen bir pâdişâh (b.3104)

3.2.2.5.1.1.2. Melekler

Hız. Peygamber, Hammar ile cenk ederken melekler onu izlemiştir.

Açılıpdur bâb-ı 'arş çerh u felek
Şad hezârân biş şaf olmuşdır melek (b.1784)

3.2.2.5.1.1.2.1. Hız. Cebrail

Dört büyük melekten sadece Hız. Cebrail'i mesnevîde görüyoruz. Cenab-ı Allah'tan haber getirerek Hız. Peygamber'e ve Hız. Ali'ye zor anlarda yardımcı olmuştur. Hız. Ali'nin Haver-zemin'e gittiğini Hız. Peygamber'e haber vererek Malik'i peşinden göndermesi gerektiğini bildirir. Hammar, Hız. Peygamber'e saldırmak üzereyken gelir ve Hız. Peygamber istediği takdirde kanatlarıyla onları helak edebileceğini söyler. Yine Allah'ın gönderdiği savaş takımlarını Hız. Peygamber'e iletir. Cemşid ve Hız. Ali cenk ederken gökyüzü kararır. Hız. Cebrail kanat vurarak gökyüzünü açar. Hız. Peygamber'e, Hasan ve Hüseyin'i almasını söyleyerek mescidin üzerine çıkıp Hız. Ali'yi görmesini ister. Hız. Ali, putların olduğu kubbeyi bir türlü yok edemeyince Hız. Cebrail gelir ve Fetih süresinin ilk ayetinin yazılı olduğu oku ve mektubu, Hız. Peygamber'den alarak Hız. Ali'ye iletir.

Urdı *kanad* yer *yüzine* Cebrā'ıl
Gitdi perde yer yüzünden şöyle bil (b.2076)

3.2.2.5.1.1.3. Peygamberler

3.2.2.5.1.1.3.1. Hz. Muhammed

Hz. Peygamber, mesnevinin esas kahramanlarından biri olmasının yanında (bk. Şahıslar) İslam'ı getiren, Allah'ın son elçisidir. Allah'a imandan sonra Hz. Peygamber'e de iman edilir. Kahramanlar, onun şefaatine nail olmak ister.

Rûz-ı mahşerde o<l> *habīb-i Hudā*
Beni kılmasun şefā'atden cüdā (b.972)

Taḡrı birdir Hakk pey<ğ>amberdir Resūl
Şöyle söyle tā bulasın toḡrı yol (b.1581)

3.2.2.5.1.1.3.2. Hz. Süleyman

Mesnevide devlere ve diğer olağanüstü canlılara hükmeden, tılsım yapan nebi olarak yer alır. Ehremend neslinden olan kadın, kendisini Süleyman Nebinin yerleştirdiğini, üç bin senedir oradan ayrılmadığını söyler. Süleyman Nebi, devlere nafaka olarak su bırakmış ve bir aslan heykelinin ağzından havuza su dökülmüştür. Sa'd, devler tarafından Viran şehrindeki Süleyman Nebinin yaptırdığı zindanda tutulmuştur. Ahen-ruba dağındaki kiliseyi Hz. Süleyman yaptırmış ve devleri oraya bağlayarak dört tarafını tıslımlamıştır. Hz. Ali, Cemşid'in karısının sandığını ararken bir mağara önünde Hz. Süleyman'ın bağladığı yarısı kırmızı, yarısı mavi renkte olan eşeği görür.

Ol Süleymān *Nebī elini* tutup
Bilesince biḡ dīvi burya koyup (b.830)

3.2.2.5.1.1.3.3. Hz. Musa

Hz. Ali, Salsâl ile savaşırken yenilemezler ve akşam olunca cenk durur. Hz. Ali, bu olayı düşünür ve aklına Hz. Musa'nın olayı gelir. Hz. Musa, asasını üç defa vurunca Uc b. Unuk'u öldürmüştür. Uc, bir devdir ve firavuna inandığı için Musa

tarafından öldürölür (Bozkurt, 2012: 34). Hz. Ali, bu olaya telmih yaparak Allah'tan Hz. Musa gibi bir kuvvet ister.

Fikre düşdi anda ol şir-i cihān
'Ūc bin 'Unuķ geldi fikrine hemān (b.3832)

Vir baŗa Mūsā'ca ķuvvet yā İlāh
Tā ki fetħ idem bu mel'ūnı řabāħ (b.3836)

3.2.2.5.1.1.3.4. Hz. Nuh

Bir beyitte, şehbad cadının yeryüzünü suya gark etmesi, Nuh Tufanı'na benzetilir. Hz. Ali'ye yardım eden balık, Hz. Nuh zamanından beri beklediğini söyler.

řanki oldu anda ol tūfān-ı Nūħ
ķalmadı İslāmların cānında rūħ (b.2283)

3.2.2.5.1.4. Kitaplar

3.2.2.5.1.4.1. Kurān-ı Kerīm

Mesnevide iki yerde geçer. Hammar, Müslüman olunca yedi gün Medine'de kalıp Kurān öğrenir. Başka bir beyitte de şair, Kurān okunmasını nasihat eder.

Varuban geldi Medīne şehrine
'İlm ü Ķur'ān öğrenüp geldi dīne (b.1802)

Oķı Ķur'ān řalavāt vir ħabībe
Refīķ olur çün anda ķadri 'ālī (b.3607)

Eserde Kurān'dan pek çok ayetin iktibas edildiği görülür. (Bk. Dil ve İmla Özellikleri) Özellikle, Fetih suresinin ilk ayetinin kullanılış şekli dikkat çekicidir. Hz. Ali, Hz. Peygamber'in nasihatı ile bu ayetin yazılı olduğu oku kubbeye atınca orayı helāk edebilmiştir. Yine besmele ile Hz. Ali, cadıların yağdırdığı suyu kesmiştir. Üç defa Ayete'l-Kürsî okuyup kubbeye oku atınca dumanlar kaybolmuştur.

Sûre-i “innâ fetahâ”⁵¹ yaz hemân
Böyle kıldı emrini ol Müste‘ân

Bağlasun oķa aŗa atsun revân
Feth ider ol ķubbeyi ender-zamân(b.2516-2517)

3.2.2.5.1.4.2. İncil

Eserde iki yerde zikredilir. Dal Şah, Hz. Ali için bir levha yaptırmıştır. Bu levhada, Şehr-i Zer’i Hz. Ali için yaptırdığını söyler. Hz. Ali’nin adını İncil’de görüp âşık olmuştur. Rüyasında Hz. Peygamber’i görerek Müslüman olan Semekî Şah da Hz. Peygamber’in geleceğini daha evvel İncil’de okumuştur.

İsmiŗi görmüş idim İncil’de ben
‘Āşık olmuşdum saŗa ey zü’l-ĥasen (b.2971)

İncil’i okuyup hem bulmuş idi
Muştafa’nıŗ vaşfını görmüş idi (b.3366)

3.2.2.5.1.5. İbadet

Kahramanlar zor anlarda bile ibadeti aksatmaz. Her daim şükür içerisinde Allah’a niyazda bulunurlar. Hz. Ali, sürekli dua eder. İsm-i Azam duasını okuyarak dev ve ejderhaların ateşini söndürmüştür.

3.2.2.5.1.5.1. Şehadet

Mesnevide Müslüman olan kahramanlar şehadet sözlerini tekrar etmiştir.

Ol şehâdet sözleriŗ kıldı ķabûl
Ol Müselmân oldu buldı toŗrı yol (b.487)

3.2.2.5.1.5.2. Namaz

Eserde en çok görülen ibadet namazdır. Kahramanlar özellikle sabah vakti namaz kılarak dua ederler. Beyaz dev, İslam ordusu namazdayken saldırdığında dahi namaza devam edilmiş ve iki yüz asker şehit olmuştur.

⁵¹ “Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik.” (Fetih, 1)

Koydı *anda* iki yüz İslâm'ı ol
Namâz üzre kıldı *bu işi* fuzûl (b.3017)

3.2.2.5.1.5.3. Zekât

Hz. Ali, hikâyenin sonunda kazandığı tüm ganimeti Medine halkına dağıtmış ve yoksul kimse bırakmamıştır.

Haydar *anda* Şehr-i Zer'in mālını
Medīne'ye *getürür* gör hālını

Cümle mālı *anda* takşim eyledi
Ol Medīne şehrini hep toyladı (b.4479-4480)

3.2.2.5.1.2. Başka Dinlere Ait Motifler

3.2.2.5.1.2.1. Hristiyanlık

Mesnevide Hristiyanlık ile put-perestliğin iç içe olduğu görülür. Putlar Hristiyan mabedi olan kilisede yer alır. Yine Hz. Süleyman'ın Ahend-ruba'da yaptırdığı mabed için kilise tabiri kullanılır. Cemşid'in kilisesinde putlarla beraber ruhban da vardır. Şehr-i Zer'i inşa eden Dal Şahın ve Semekî Şahın, İncil okuduğu görülür.

Kilīsāya girdi 'Amir ol zamān
Sögdi Ruhbān anı koymaz ol zamān (b.2149)

3.2.2.5.1.2.2. Ateş-perestlik

Kahmas ve savaşçısı Samarat ateşe inanmakta, ateşin nurundan yardım istemektedir. Yine en büyük düşmanlardan Salsâl da ateşe tapmaktadır. Salsâl, Ali'yi de ateşe tapmaya davet etmiştir. Salsâl, ateşin nuru üzerine yemin ederek Mu'cin'i öldüreceğini söylemiştir.

Gel bu dem âteş-perest ol cān ile
Nār-ı nūra secde kıl cānān ile (b.3556)

3.2.2.5.1.2.3. Put-perestlik

Müslüman olmayanların büyük çoğunluğu puta tapmaktadır. Kattar, puthaneye giderek yarasını tedavi eder ve burada İblis ile görüşür. Süfyan Kalesi

halkı ve şahı, Müslüman olmadan evvel putlara tapmıştır. Haver Şah, Kanber'i de kendisi gibi put-perest yapmak için uğraşmış ancak Kanber sürekli Lat'a lanet okumuştur. Mir Zinhar, gördüğü rüya üzerine Lat'a gider ve Lat dile gelerek Allah'ı tevhid eder yere düşerek parçalanır. Cemşid'in bir kubbe içinde dört yüz putu olup kızı, burayı tavafa gelir. Cemşid'in savaşçısı Nevşad, bu dört yüz puttan başka ilahın olmadığını Hz. Ali'ye söylemiştir. Cemşid, Lat ile görüşür ve Lat kendisine yalan söyler.

Aña dirlermiş Nevādīr ƙal'ası
Put-peresttir ol diyārın cümlesi (b.22)

3.2.2.5.1.3. Din Değiştirme

Mesnevide din değiştirme üç vesile ile gerçekleşir. İlki rüya yoluyla, ikincisi cengin kaybedilmesiyle ve sonuncusu da kahramanların bir vesileyle birden bire imana gelmesiyle gerçekleşir. Kattar'ın kızı Dil-efruz, Haver'in veziri İmadeddin, Mir Zinhar, Sitare Kalesi halkı, Cemşid'in veziri Dara, kendiliğinden Müslüman olur. Süfyan kavmi, Mir Seyyaf ve Semekî Şah, rüyalarında Hz. Peygamber'i görerek İslam'ı kabul eder. Mu'cin'in rastladığı Şatır'ın kavmi, Haver'in kavmi ve oğulları Firuzî, Ser-firazî, veziri Kays, Cemşid ile onun askerleri, halkı ve karısı, Hısn-ı Râbi Kalesi halkı, Gül-çehre, Çum şehri askerleri, Hammar, Kahraman'ın oğlu Ser-efrazî, Salsâl'in oğlu Kevrab, karısı Şemame, Dayag'ın oğlu Şehriyar, cengi kaybettikleri zaman Müslüman olur. İslam'ı kabul edip de tekrar eski dinine dönen tek kişi ise Salsâl'dir. Müslüman olanların ilk yaptıkları şey kiliseleri yıkıp mescit yapmalarıdır.

Cān u dilden hep Müselmān oldılar
Tañrı bir Peyğamber 'i Hāƙ bildiler (b.694)

Yıkdılar *kilīsā* mescid yaptılar
Şındırup putları Hāƙ'a tapdılar (b.2652)

3.2.2.5.2. Menkıbevî Motifler

3.2.2.5.2.1. Mucize/ Olağanüstü Olaylar

Mesnevide, doğa kanunlarıyla izah edilemeyen pek çok olağanüstü olay vardır. Ancak her olağanüstü olaya, mucize demek doğru değildir. Düldül'ün ağzında

kılıçla savaşmasını, mucize olarak görmemek gerekir. Mucize denilen şey, doğu coğrafyasında sadece peygamberlere münhasırdır. Burada ilahî güce yakın olan hususiyetlerden söz edilecektir. Hz. Cebrail'in inmesi ve yardım etmesi bir mucizedir. Mir Zinhar, putu Lat'a gidince put, dile gelir ve Allah'ı tevhid eder. Ardından kendiliğinden parçalanır.

Put dile geldi didi ey nā-bekār
Her işe kâdirdür Perverdigār (b.627)

Bu sözi hatm eyledi Lât ol zamân
İki bin pâre olup düşdi revân (b.637)

Hz. Peygamber, Malik'in rüyasına girer ve elleriyle yaralara dokununca Malik şifa bulur. Yine Peygamber'in hırkası ile Malik iyileşmiştir.

Vardı hayret uykusına gözleri
Gördi düşde Hâzret-i Peygamber'i (b.1147)

Zahmına çün sürdi elin Muşafâ
Emr-i Hakk ile o dem buldı şifâ (b.1149)

Özellikle Dede Korkut hikayesinde karşımıza çıkan Deli Karçar'ın elinin havada kuruması olayı bu mesnevide de vardır. Dede Korkut'taki bu motifin yine Hz. Peygamber'le bağlantısı olduğu düşünülmektedir. Hammar, Hz. Peygamber'e vurmak için kılıcını çekince eli hava kurumuştur.

Kolunu kaldırdı anda nā-bekār
İndire Peygamber'e ol bî-çarār

Kurudı derhâl hevâda kolları
Ditredi cân yüzi gözi kolları

Mümkün olmadı elini indire
Az zamân kaldı ki cânını vire

Şol eliyle dutdı tîğı ol hemân
Kurudı ol dahı fi'l-hâl bî-emân (b.1793-1769)

Hz. Ali, zehirli çorbayı içmek üzereyken Zülfikar kınından çıkar ve kendini çorbaya vurarak onu döker.

Çāder içre oturur şīr-i Hudā
Kānber'e dir şorbayı sen vir baña

Şuyı virdiler 'Alī'niñ eline
Sen bak imdi Hāk Te'ālā emrine

Şuyı aldı eline ol şehriyār
Çıkdı kınından hemān dem Zū'l-fikār

Kendüzini urdı şorbaya hemān
Kırpılıp çıkdı şu içinden revān (b.2497-2500)

Başka bir yerde de balığın dile gelip Ali'ye yardım ettiği görülür.

Ol deniz mevce gelür anda hemān
Bir balık çıkar gelür virir selām

Nūh zamānından buraya gelmişem
Beklerüm ki saña müştāk olmuşam (b.2582-2583)

3.2.2.5.2.2. Şekil Değiştirme

Mesnevîde, şekil değiştirme motifi yalnızca Hoca Amir'de görülür. Hoca Amir, siyah Zengî kılığına girerek Cemşid'in askerlerinin karşısına çıkar. Zengî dilinde de konuştuğunu görenler ona inanır.

Çıkdı geldi ol 'Amir-i dil-nevāz
Didi şıgındım saña ey kār-sāz

Şeklini tebdil ider anda dilir
Bir siyāh Zengī olur ol bī-naẓir (b.1966-1967)

Amir, başka bir sefer de uzun boylu genç bir delikanlıya dönüşür ve Cemşid'in Şehbad ile olan konuşmalarını dinler.

Anda yine tebdîl olmuşdu 'Amir
Bir uzun boylu civân oğlan meger

Turmuş idi karşusunda anların
İşidirdi sözini ol cānların (b.2191-2192)

Amr, Ateş cadının kılığına girerek Cemşid ve İsfendiyar'ın aklını karıştırmış ve gerçek Ateş cadının yakılmasını sağlamıştır.

Hoca 'Amir üstüne tōkuldiler
Kimdürür bağladığın söylediler

Āteş-i cāzū benim bilgil beni
Sihr idüben bu zamān tutdım anı (b.2211-2212)

Şehr-i Zer'de bulunan yaşlı bekçi de Hz. Ali'yi görünce genç bir delikanlıya dönüşmüştür.

Şanki bir nev-civân oldı ol zamān
Döndi şāha söyledi anda hemān (b.4059)

Mesnevide kimlik değiştirme de vardır. Sa'd ve Mu'cin, Kattar'a kendilerini farklı adlarla tanıtarak kimliğini gizlerler. Sa'd, adının Şeyban-ı Mısır, Mu'cin de adının Haman-ı Rum, olduğunu söyleyerek onları kandırır ve aralarına girer.

Turdı Vakḳāş ol zamān virdi haber
Kim benim Şeybān-ı Mısr-ı pür-hüner

Bunun adı dahı der-Hāmān-ı Rūm
Tağ u taşlar tīgının altında mūm (b.46-46)

Hz. Ali de aklını kullanarak düşmana karşı kimliğini gizlemiş ve kendisini hem Haver'e hem de Cemşid'e, Gaşemşem olarak tanıtarak içlerine girmiştir.

Didiler adın nedir söyle bize
Bil Ğaşemşem'dir adım direm size (b.1363)

Malik de adının Haman olduğunu söyleyerek Cemşid'i ve kızı Gül-çehre'yi kandırır.

Adınız nedir didi yā pehlüvān
Didi Hāmān'dır adım ey şehriyār (b.1213)

3.2.2.5.2.3. Sihir ve Büyü

Mesnevide bazı yerler ve varlıklar tılsımlıdır. Hz. Ali, bu tılsım ve sihirleri akıllı ve kılıcıyla çözmüştür. Sa'd'ı kaçıran dev tılsımlıdır ve Hz. Ali onu öldürerek Karatite devlerinin tılsımını bozmuştur.

Geldi tılsımdan olan dīve hemān
Zü'l-fikār'ı çaldı virmedi emān (b.901)

Ķarātīte dīvleri öldürdiler
Tılsımı tārūmār eylediler (b.904)

Sa'd'ın hapsedildiği odanın eşiği, mih ile tıslımlanmış olup basan helāk olmaktadır. Hz. Ali, bu eşiğe basmadan Sa'd'ı kurtarır. Yine rastladıkları havuzlu su da tıslımlıdır. Hz. Ali, bakır mīl üstündeki tıslımı bozarak suya erişir.

İşigi mihlar ile tıslım olmuş
Kim başarsa aña helāk olurmuş (b.1043)

Ķulağına geldi āvāz ol zamān
Ol bakır mīl üstüne olğıl revān

Ol tılsımı bātıl eyler iseñ
Şu revān olur 'acāyib göreseñ (b. 1053-1054)

Hız. Süleyman'ın, Ahen-ruba dağında yaptırdığı kilisenin dört tarafı tılsımlıdır. Hız. Ali, burayı Fetih suresinin ilk ayetinin yazılı olduğu oklarla fethetmiştir.

Hem tılsım eylemiş řār kşesin
Kimse çekmeye anığ endişesin (b.1187)

Dal şahın inşa ettiği, Hız. Ali'nin Firuz şahla karşılaştığı kubbe tılsımlıdır. Besmeleyle kubbeye kılıcı vurunca, tılsım bozulur.

Tılsımdır bu görünen řubbegāh
Anı yapmış Dāl-i a'zam pādiřāh (b.2935)

Dal şahın yaptırdığı şehr-i Zer'in dört tarafı da tılsımlıdır. Dal şah şehirden çıkarken tılsımı yapmıştır. Hız. Ali, bu belalı ve tılsımlı şehri bir levha ile ele geçirir. şehir içerisindeki kervansaray tılsımlı olup kuyudaki devin ağzındaki altın levha sayesinde tılsım bozulur.

Anda *dağı* bir 'acāyib kıyl  kāl
Tılsım bend eylemiş Dāl ibn-i Dāl (b.4014)

şehbad, sihir yapabilen bir cadıdır. Hız. Ali ile savaşırken güneşi kapatarak her yeri karanlıkta bırakmıştır.

Anda sihr itdi o řehbād-ı la'ın
Gün ttıldı āsumānda bil hemīn (b.2256)

Cadılar, Mu'cin'e tuzak kurarlar ve sihirli bahçedeki sihirli elmayı yiyerek uzun süre yerde yatar.

Cāzlarıđ mekānıymıř işbu bāđ
Sihr idüp şurmuşlar anda bir dusağ (b.2372)

İslam tarafından by yapan tek kişi Hoca Amir'dir. Hoca Amir, Cemşid'in mahremine girerek başlarına türlü ipler bağlar ve by yapar.

Başlarına dürlü ipler bağladı
Efsûn ile dîv ü 'ifrît eyledi (b.1925)

3.2.2.5.2.4. Fal

Mesnevide fal, bilinmeyen olayların iç yüzünü öğrenmek için kullanılır. Özellikle müneccimler, remil falı ile bu işi yapar. Cemşid, ordusunu bozguna uğratanların kim olduğunu öğrenmek için faldan anlayan müneccimini çağırarak remil atmasını ister. Müneccim, Gaşemşem'in aslında Hz. Ali olduğunu fal ile öğrenmiş ve Cemşid'e iletmiştir. Ancak Cemşid, müneccimin falına pek itibar etmese gerek birçok defa fal baktırmıştır. Müneccim, en sonunda Müslüman olmuştur.

Didi Cemşîd ey müneccim sen baña
Remle bak *bu* sırları söyle baña

Kimdürür *bu* işleri iden kişi
Bir remil at def'i kıl *bu* teşvîşi

Remli şaldı ol zamānda çün vezîr
Didi kim ey pâdişâh-ı bî-naẓîr

Söyledim evvel *saña* ey pâdişâh
Ġâfîl olma *bu* Ġaşemşem'den āġâh (b.1531-1534)

3.2.2.5.2.5. Rüya

Rüya motifinin, olmuş olayları bildirme ve kahramanların din değiştirmesi gibi önemli iki işlevi vardır. Hz. Peygamber, genellikle rüya yolu ile kahramanlar üzerinde etkili olmuştur. Sa'd'ın zindanda tutulduğu bilgisi Mu'cin'e, rüya yoluyla Hz. Peygamber tarafından verilir.

Öyle taldı uykuya anda hemân
Geldi *düşine* Resûl-i Müste'ân

Didi ol dem Mu'cin'e bil ey emîn
Sa'd'ı zindāna şalupdur ol la'în (b.117-188)

Süfyan Kalesi halkı, rüyalarında Hz. Peygamber'i görerek iman ederler. Hz. Peygamber bu kavme, Hz. Ali'nin geleceğini rüyada bildirmiştir.

*Ağa Süfyān Kāl'ası dirler imiş
Muştafā'yı düşde görmüşler imiş*

*Söylemiş anlara ol Fahr-i cihān
Kim 'amim oğlu gelür size 'ıyān (b.246-247)*

Mir Seyyaf, elleri bağlı iken bir gece rüyasında Hz. Peygamber'i görerek can u gönülden Müslüman olur.

*Söyledi ol Mîr Seyyāf pehlüvān
Düşüme geldi Resûl-i Müste'ân*

*Şıdk ile İslāmı eyledim kabûl
Hem bi-fermān Hudā-yı uşûl (b.395-396)*

Semekî Şah da rüyasında Hz. Peygamber'i görerek kavmiyle birlikte Müslüman olmuş ve ondan şefaati istemiştir.

*Yatdı anda gördi düşde ezberi
Ol risālet şāhı ol Peygamber'i (b.3358)*

Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin rüyasına girerek ona, Mu'cin'in Hısn-ı Pulat Kalesi'nde olduğunu, oraya gitmesi gerektiğini bildirir. Bu yol esnasında yine Hz. Peygamber'i rüyasında görür. Hz. Peygamber, ona üzülmemesini şükretmesini söyler.

*Yarı gice oldı şāh-ı Murtażā
Düşüne geldi Muḥammed Muştafā*

*Didi tırma ey Emîrû'l-Mü'minîn
Hısn-ı Pülād kāl'asına var hemîn (b.719-720)*

Olay örgüsünün önemli zincirlerinden biri de yine Hz. Peygamber'in Hz. Ali'nin rüyasına girmesiyle gerçekleşir. Hz. Ali, rüyasında Hz. Peygamber ile bir yemek masasındadır. Hz. Peygamber, kendisine orduyu beşe ayırması gerektiğini söyler. Yine bir gece rüyasında Hz. Peygamber, ona Billur Dağı'nı fethetmesini buyurmuştur. Salsâl'in ecelinin gelmediğini rüyada öğrenir. Bir defasında da Hz. Peygamber, onu Salsâl konusunda uyarır. Hz. Peygamber, onun rüyasına girerek Medine'ye dönmesini istemiştir.

Uykuya vardı 'Aliyyü'l-Murtaẓā

Düşüne geldi Muhammed Muştafā (b.1106)

Leşkeri beş kısım ider anda emîn

Fermān itdi şöyle Rabbü'l-'ālemîn (b.1109)

Hz. Peygamber, rüya yoluyla Malik'i iyileştirir. Bir mağarada yaralı hâlde bulunan Malik, rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Hz. Muhammed, ona sarılır ve yaralarına elini sürerek şifa verir.

Vardı hayret uykusına gözleri

Gördi düşde Hâzret-i Peygamber'i

Sürdi Mâlik zaḥmına ellerini

Öpdi kocdı şaruban kollarını

Zaḥmına çün sürdi elin Muştafā

Emr-i Hâkk ile o dem buldı şifā (b.1147-1149)

Hz. Peygamber, Mu'cin'in rüyasına girerek ona, sağ taraftan gitmesini, bir mağara içindeki kuyuda Malik'i bulacağını bildirir.

Yatdı Bū'l-Mu'cin o gice bā-şafā

Geldi düşüne Muhammed Muştafā

Didi kim tır ey hünermend-i cihân
Şağ tarafa kıl sefer olğıl revân (b.1712-1713)

Hz. Peygamber, müneccimin kızı Gül-endamî'nin üç gece üst üste rüyasına girer ve onu Mu'cin ile nikâhlar.

Düşde gördüm üç gice Peyğamber'i
İki cihân güneşi ol serveri

Beni saña bu gice kıldı nikâh
Ol Resûl-i ümmiyy-i nûru'l-felâh (b.2330-2331)

Rüya motifinin farklı olduğu tek örnek Mir Zinhar'ın rüyasıdır. Mir Zinhar, rüyasında Hz. Ali'yi görmüş ve Döldül ile Zülfikar'ın gerçek sahibinin kendisi olduğunu, onları nereden almışsa oraya geri bırakmasını söylemiştir.

Ol gice yatdı bi-hükmi Kirdigâr
Gördi düşde ol 'Alî'yi şeh-süvâr

Didi kim kalk ey la'în-i bî-îmân
Cânına kıyma bu dem olğıl revân

Zü'l-fikâr'ı yerine gönder hemîn
Nireden aldın ise ender-zemîn (b.594-596)

3.2.2.5.3. Efsanevî Motifler

3.2.2.5.3.1. Hızır ve İlyas

Hızır ve İlyas, Hz. Ali ve beraberindekilere yardımcı olmuştur. İlyas, suda; Hızır, karada imdada yetişmiştir. Hızır, kendisine üç ok vermiştir. İlyas da hâkimi olduğu deniz de yardım etmiştir.

Virdi üç ok Haydar'a hem ol zamân
At bu okı kıubbeye anda revân

Gāyib *oldı yine* ol *Hızır* nebī
Şīr-i Merdān *did*i ol dem yā Ğanī (b.2963-2964)

İlyās *irişdi* hemān ol şāhlara
Virdi selām anda ol cān mā[hlara] (b.2717)

3.2.2.5.3.2. İblis

İblis, Kattar yaralanıp puthaneye girdiği zaman karşısına çıkar ve ona yapması gerekenleri anlatır. Öncelikle Sa‘d’ı öldürmesini, bunun için fırsat vereceğini, sonra da Mu‘cin’i öldürmesini söylemiştir.

Girdi o putḥāneye İblīs la‘īn
Didi ey Kaṭṭār-ı şāh-ı nāzenīn

Girdi putḥāneye mel‘ūn ḥavf-nāk
Secdeye *koydı* başıñ *yürüdi* ḥāk

Evvelā Sa‘d’ı *tutup* eyle kalem
Ben *daḥı* yarın *saḡa* fırsat virem

Hem *daḥı* Bū’l-Mu‘cin’i *öldüresin*
Ka‘be şehrine *varasın* iresin (b.174-177)

3.2.2.5.3.3. İfrit

Genellikle, dev, ejderha gibi unsurlarla birlikte zikredilir. Malik’in mağarada rastladığı kadın, mağaranın ifritlerin mekânı olduğunu söyler. Gerek Hz. Ali gerek diğer kahramanlar, ifritlerle de savaştı. Şehbad’ın ordusunda ifrit de vardır. Cemşid’in karısının sandığını, kara bir ifrit çalarak yer altına inmiştir. Hz. Ali, bu sandığın peşine düşer ve mağarada bir ifrit ve yanında bir eşek görür. Hz. Ali, Süleyman Nebinin bekçi olarak diktiği bu ifriti öldürür.

Her biri yüz altuna *gider* idi
Kara ‘ifrīt *geldi* şāh-ı sermedī (b.2561)

Ḳapusunda gördi bir ‘ifrīt var

Pür-‘aşab yanında bir merkebi var (b.2605)

3.2.2.5.3.4. Dev

Hz. Ali’nin ve diğer kahramanların en çok savaştığı olağanüstü canlılardan biridir. Genellikle kötüdürler ancak iyi devler de vardır. Malik’in mağarada rastladığı kadın, Ehremend adlı bir dev taifesinden olup Müslümandır. Aynı mağara baş aşağı, suya yakın şekilde zincirlenen Subag adlı bir dev vardır. Subağ, Hz. Ali’den kendisini salmasını, dudaklarının susuzluktan perişan olduğunu söyler. Bu devin bendi ise kadının yanındadır. Süleyman Nebi bu bendin açılmaması konusunda kadını uyarmıştır. Bir filin üzerinde bulunan dev, suyu kapatmıştır. Devler, havuzdan su içenleri öldürmüştür. Tılsımlı bir dev, Sa’d’ı kaçırp hapse atar. Hz. Ali, bu Karatite adlı devleri öldürerek tılsımı bozar.

Hz. Ali, zindanda yaşlı bir dev görür. Devin yedi başı domuza, elindeki yılan da ejderhaya benzemektedir. Hz. Ali, İsm-i Azam duasını okuyarak devlerin ateşini söndürür. Hz. Ali, devlerin şahını yakalar ve içme suyu ile Sa’d’ın teslim edilmesini ister. Dev, Hz. Ali’yi kandırarak bir sandığın yanına getirir ve sandığı açınca büyük bir ateş çıkar. Hz. Süleyman, Ahen-ruba’da bir kilise yaptırır ve kubbesine bir dev bağlar. Bu dev aynı zamanda sihir de yapabilmektedir. Putların içine girerek onları konuşturabilmektedir. Şehbad’ın ordusunda devler de vardır. Hz. Ali, Cemşid’in karısının sandığını alabilmek için devlerle savaşır. Burada iyi devler de vardır ve sandığı Hz. Ali’ye vererek Hz. Peygamber’e selam gönderirler. Beyaz devin emrindeki devler, İslam ordusuna, namazdayken saldırarak iki yüz askeri şehit etmiştir. Hz. Ali, Şehr-i Zer’i bir devenin ağzında olan altın levha ile feth eder. Şehr-i Zer yakınında, günde iki defa nefes alarak her yeri zemheriye çeviren dev, Hz. Ali’yi görünce “canım sana feda olsun” demiş ve ortadan kaybolmuştur.

Didi ‘avret aşlım Ehremend bil

Hem daḥı dīv oldı neslim yā emīr (b.820)

Bu mağarada bir ulu dīv var

Adına dirler Subāğ-ı nā-bekār (b.829)

Na‘ra urdı hışm ile dīv ol zamān
Yeddi yüz dīv ejdehā geldi ‘ıyān (b.1014)

3.2.2.5.3.5. Ejderha

Hz. Ali ve diğer kahramanların savaştığı olağanüstü canlılardan biridir. Bazı yerlerde devlerin şahı, bazı yerlerde de devlerin emrinde olarak görülür. İnsan yiyip ateş saçan bu yaratıklar, daima aşılması gereken kötü unsurdur. Sadece Hz. Ali’nin kuyuda karşılaştığı sarı ve siyah renkteki ejderhalar, kuyrukları üzerinde durarak Hz. Ali’ye selam vermiştir.

Bakdı çāhıñ dībine şīr-i İlāh
Görđi bī-ḥadd ejdehā şaru siyāh

Nice yüz biñ ejdehā anda тұrur
Birbirine cümlesi hep şarılur

Çāh dibinde cümlesi geldi temām
Ḥaydar’a karşı тұrup virdi selām

Kuyruk üzre тұruban şād oldılar
Çāhıñ içini gelüp töldurdılar (b.4168-4171)

3.2.2.5.4. Hayvan Motifi

3.2.2.5.4.1. Balık

Hz. Ali, Cemşid’in karısına ait sandığı, devlerden almak için bir deniz sahiline gelir. O an deniz taşar ve içinden bir balık selam vererek Hz. Ali’nin yanına gelir. Balık, dile gelir ve Nuh Peygamber zamanından beri beklediğini söyleyerek Hz. Ali’nin üstüne binmesini ister. Balık, Hz. Ali’yi devlerin olduğu yere götürür. Hz. Ali, devlerden sandığı alınca, balığın arkasına binerek geri döner. Balık da Hz. Peygamber’e selam söylemesini istemiştir.

Ol deñiz mevce gelür anda hemān
Bir balık çıkar gelür virir selām

Nūḥ zamānından buraya gelmişem
Beklerüm ki saña müştāk olmışam

Gel benim arḳama bin yā pehlivān
Besmeyle bindi şāh aḡa hemān (b.2582-2584)

3.2.2.5.4.2. Eşek

Hz. Ali, mağarada iken kapıda bir ifrit ve yanında sinirli eşeği görür. Kötü olduğu için Süleyman Nebi tarafından bağlanan bu eşeğin yarısı kırmızı, yarısı mavi renktedir. İfrit, eşeğin kubbede bağlı devin veziri olduğunu söyler. Eşek, kendisini iplerden kurtardığı takdirde sandığı ona getirebileceğini söyler. Eşek, kuyuya iner ve ortadan kaybolur.

Ḳapusunda gördi bir ‘ifrīt var
Pür-‘aşab yanında bir merkebi var

Merkebiñ yarısı al yarısı gök
Şāh-ı Merdān aytdı anda ey köpek

Bu eşek nedir beyān eyle didi
Şāh-ı Merdān’a o ‘ifrīt söyledi

Ḳubbe içre bend olan dīviñ didi
Bu da anıñ vezīridir söyledi (b.2605-2608)

3.2.2.5.4.3. Fil

At gibi binek hayvanı olarak kullanılmıştır. Salsâl, iki yüz arşın uzunluktaki bir file binerek gücünü gösterir. Malik, mağaranın sonunda bir deniz görür ve burada büyük bir dev, bir filin üstüne çıkarak suyun bekçiliğini yapmaktadır.

Gördi bir dīv-i la‘īn-i nā-bekār
Bir fīliñ üstüne olmuş ol süvār (b.851)

3.2.2.5.4.4. Aslan

Teşbih unsuru dışında aslan, kahramanların savaştığı canlılardan biridir. Sa'd ve Malik, bir sahradaki havuzun ortasında bir aslan heykeli görür. Elleri insana benzeyen bu tılsımlı aslanın dişlerinden develerin nafakası olan su akmaktadır.

Havzın ortasında arslan şüreti
Heybeti var ağzını açmış katı (b.773)

3.2.2.5.4.5. Kurt

İslam ordusuna zarar vermiştir. Malik ve askerlerine, başları kılıca, kuyrukları oka benzeyen on iki bin kurt saldırır ve onları perişan eder.

Çıkdı tozdan on iki bin kurt hemân
Ejdehâ gibi gelürler ol zamân (b.1129)

4.2.5.5. Aletler

3.2.2.5.5.1. Savaş Unsurları

3.2.2.5.5.1.1 Tuğ/ Sancak/ Bayrak

Tuğ ve sancak hükümdarlık alametidir. Ordular tuğ, sancak ve bayrakları ile savaş meydanına gelir. Savaş hazırlığı yapılırken bunlar ihmal edilmeyen detaylardır.

Tuğ u sancak hem ‘alemler çekdiler
Na‘ralardan cân yürekden sökdiler (b.3505)

3.2.2.5.5.1.2. Ok/Gürz/ Kılıç/ Kalkan

Bilinen savaş aletlerinin yanında bir beyitte meşhur Hint kılıcından söz edilir. “Seyf-i mühennem” yahut “hindüvânî” de denilen ve demiri saf olan bu kılıç, Hindistan’da yapılan ve oldukça makbul görülen bir kılıç türüdür. Eski dönemlerde bu meşhur kılıç türüne sahip olmak, insanlar arasında bir iftihar vesilesi olarak görülürdü” (Koşik, 2021: 15).

Tiğ-ı Hindî çekdi kınından revân
Urdı küffâra hemân-dem pehlüvân (b.144)

Bu savaş aletleri adeta kahramanlarla bütünleşir. Örneğin Mu‘cin ve Hz. Ali, başını kalkanına koyarak uyur. Malik, daha ziyade gürzüyle anılır. Kevrab’ın gürzü yedi yüz okka ağırlığındadır. Salsâl’in gürzünü, yetmiş kişi taşıyabilmiştir.

Gürz elinde Mâlik-i leşker-penâh
Her uranda yetmişin eyler kütâh (b.576)

Koydı başın alana ender-zemîn
Gitdi aflet uykusına ol emîn (b.754)

3.2.2.5.5.1.2.1. Zülfikar

Hz. Ali’nin yetmiş arşın uzunluğundaki iki dilli kılıcıdır. Hz. Ali’yi tamamlayan üç unsurdan biridir. Zülfikar’ı gören her düşman korkmuştur. Kattar, onu görünce atından düşer. Hz. Ali, onu Döldöl’e bağlayarak kaleye çıkınca Haver Şah, Zülfikar’ı görünce hayran olur ve onu ele geçirmek ister. Mir Zinhar’ın otuz bin askeri, onu kınından çıkaramaz ve gördüğü rüya neticesinde onu aldığı yere bırakır. Zülfikar, her vurduğunda kırk askeri devirecek güçtedir. Zehirli suyu gören Zülfikar, kendiliğinden kınından çıkarak su kabına vurmuş ve Hz. Ali’nin zehirlenmesine izin vermemiştir.

Mîr Zinhâr-ı Hâver ol dem ‘ıyân
Var idi leşker otuz bin pehlüvân

Zü’l-fiâr’a kuvvet itdiler bular
Çekmediler bi-emir-i Kirdigâr (b.434-435)

Her uranda yetmiş arşın Zü’l-fiâr
Uzanurdu hem bi-hükm-i Kirdigâr (b.660)

3.2.2.5.5.1.3. At/ Deve/ Fil

Binek hayvanı olarak kullanılırlar. Deve, daha ziyade yük taşımak için kullanılır. At ve fil ise savaşlarda ön plandadır. Fil, ata göre daha heybetli olup gücü temsil eder. Salsâl’in fili vardır. Dayag’ın fili, elli arşın uzunluğundadır.

Gürzin aldı file bindi ol la'ın
Geldi Haydar yanına andan revân (b.3698)

3.2.2.5.5.1.3.1. Düldül

Zülfikar ile birlikte Hz. Ali'yi tamamlayan bir diğer unsur atı Düldül'dür. Düldül, sadece bir at değil aynı zamanda Hz. Ali'nin yoldaşdır. Haver Şah, Zülfikar'ı elde etmek isteyince onu ağzına alarak kaçmıştır. Cesa şehrine, ağzında Zülfikar ile gelen Düldül'ü, Mir Zinhar'ın askerleri görür. Düldül, kılıcı almaya çalışan bir askeri öldürür. On beş bin asker, Düldül'e saldırınca yetmiş askeri ağzındaki kılıçla öldürür. Hz. Ali'nin narasını duyunca, Zülfikar'ı alarak yanına gelmiştir. Cemşid'in askerleri ip atarak Düldül'ü yakalamaya çalışır ancak Düldül, üç yüz altmış arşın uzunluğunda bir atlayışla tuzaktan kurtulmasını bilmiştir.

El uzatdı Zü'l-fiķār'ı getüre
Mîr Zinhâr'ın yanına yetüre

Tutdı anı Düldül-i şâh ol zamân
Dişi<y>le çaldı yere virdi o cân

Hükûm kıldı Mîr Zinhâr pâdişâh
Düldül'e döküldi on beş biñ sipâh (b.428-430)

3.2.2.5.5.2. Çalgı Aletleri

3.2.2.5.5.2.1. Kus/ Nakkare

Davul anlamında olup mesnevide iki farklı gaye için çalınır. Savaşın başladığını ve bittiğini bildirir. Mesnevide eğlence amaçlı çalınmamıştır.

Hükûm kıldı leşkere atlandılar
Cenk için kûs u na(k)kâre urdılar (b.2181)

3.2.2.5.5.2.2. Saz/ Zantur

Zantur, doğu kökenli bir saz aleti olup aslı santurdur. Cenklere davul çalınırken bu mesnevide eğlencelerde saz çalınmıştır.

Hükûm kıldı sâķī geldi ol zamân
Sâz u zantûr geldi meydâna hemân (b.3414)

3.2.2.5.6. Formülistik Sayı

3.2.2.5.6.1. Üç

Sad ve Mu‘cin, üç gün üç gece yol gittikten sonra Kattar’ın diyarına varır. Hz. Ali, üç gün boyunca ilerledikten sonra Kırk Zengî’yi görür. Malik, üç gün üç gece yol giderek Rave şehrine varır. Münecime göre Hz. Ali, üç şeye sahiptir. Behmen, Malik’e üç defa vurur. Gül-endamî üç gece üst üste Hz. Peygamber’i rüyada görür. Kanber, üç gün boyunca halka tufanın geleceğini duyurur. Hz. Ali’nin Kahraman’dan üç isteği olmuştur. Hz. Ali, üç defa Ayete’l-Kürsî duasını okuyarak kubbeye ok atar. Hızır, Hz. Ali’ye üç ok vermiştir. Salsâl, üç oğlunu Hz. Ali’nin üzerine gönderir. Hz. Musa üç defa asasıyla Unuk’a vurmuştur. Amir, Salsâl’ı öldürmek için üç şiş alır. Hz. Ali, üç gün üç gece Şehr-i Zer’de kalır.

Virdi üç ok Haydar’a hem ol zamân

At bu *oķı* kubbeye anda revân (b.2963)

3.2.2.5.6.2. Yedi

Hz. Ali, yedi gün yedi gece Haver şehrinde kalır. Malik, yedi başlı ejderha görür. Bazı devlerin yedi başı vardır. Cemşid ve Haver’dan yedi iklimin şahı olarak bahsedilir. Malik ve Gül-çehre, yedi gün yedi gece düğün yapar. Hammar, yedi gün Medine’de kalır. Amir, Cemşid’in haremini yedi renge boyar. Mu‘cin ve Gül-endam yedi gün düğün yapar. Malik, yedi gün sonra Sahil-zemin’e varır. Kahmas, Salsâl’a yedi yıl boyunca asilik yaptığını söyler. Kevrab, Müslüman olunca yedi gün yedi gece zafer kutlanır. Hz. Ali, yedi gün Semek Şahın şehrinde kalır. Salsâl, yedi gün yedi gece zindanda kaldıktan sonra Hz. Ali’nin huzuruna getirilir. Salsâl, yedi cevşen altında Peygamberlerin adlarının yazılı olduğu gömleği giyer.

Yeddi gün kaldı Semek şehrinde ol

Hak dîni öğredüben gösterdi yol (b.3386)

3.2.2.5.6.3. Kırk

Hz. Ali’nin karşısına kırk Zengi çıkar ve hepsini öldürür. Zülfikar, her vurduğunda kırk kişiyi devirir. Hz. Ali, kırk gün Hoten şehrinde kalır ve onlara İslam’ı öğretir. Hz. Ali, kırk gün sonra Medine’ye ulaşır.

Yola düşüp anda kırk gün gitdiler
Ol Medîne illerine yetdiler (b.4451)

3.2.3. Mesnevinin Kendi Türü İçerisindeki Yeri

Türk edebiyatında tespit edebildiğimiz kadarıyla biri yurtdışında olmak üzere üç manzum *Hâver-zemîn* cengi daha vardır. Şükrî'nin eseri hacim bakımından en az beyitli olanıdır. Topkapı Sarayı, Hazine Kitaplığı No: 677'de bulunan bir mesnevi, 17598 beyitten müteşekkil olup şimdiye kadar tespit edilenlerin en hacimlişi konumundadır. Üstelik minyatırlı bu eserin son sayfaları da eksiktir. 06 Mil Yza. 5536'da yer alan *Dâstân-ı Hâver-zemîn* ise 4896 beyit kadardır. Yine British Library, Or. 11271'de bulunan *Hâver-zemîn* ise 4900 beyit dolayındadır. Şükrî'nin bu eseri hacim olarak bütün metinlerden daha az beyte sahiptir. Vezin olarak da diğer metinlerden bir farka sahip olmayıp hepsinin vezni ve nazım şekli aynıdır. Şükrî'nin belki de tek farkı, müellifinin belli olmasıdır. Millî Kütüphane'deki eserde geçen Seyyid Ali b. Osman ibaresinin, müelliften ziyade müstensih olduğu sanılmaktadır. Londra'daki mesnevi ise, kütüphane kaydında Gelibolulu Ali'ye atfedilmektedir.

Muhteva olarak ise Şükrî'nin metni en çok Millî Kütüphane'deki nüsha ile benzerlikler taşımaktadır. Millî Kütüphane'deki nüshada vak'a zinciri, kahramanlar, mekân adları birkaç harf nüansı dışında büyük oranda benzerdir. Şükrî'nin mesnevisi ile bu eserin aynı kaynaktan okunarak nazmedildiğini düşünmekteyiz. Sadece bazı kahraman ve yer adları farklılık arz etmektedir. Olay akışında da bazı bölümlerde az da olsa farklılıklar vardır. Şükrî'nin mesnevisi daha edebî bir dille yazılmış olup çeşitli nazım şekillerine de yer verilmiştir. Vezin ve kafiye kusurları, Millî Kütüphane nüshasında daha fazladır. İki eserin beyitlerinde görülen birkaç kelimelik farklar dikkat çekici düzeydedir. Bazı beyitler ise tamamen aynı olup üslup olarak bire bir aynıdır.

İbrahim Şükrî	Millî Kütüphane Nüshası
Gitdiler üç gün gice gündüz medâr Nâgihân gördiler anda bir hışâr (b.21)	Gitdiler üç gün gice bunlar medâr Nâgihân karşuda göründi bir hışâr (Özcan, 2008: 277)

Yine didi ol vezîr-i nâmdâr Pâdişâh ister seni ey şîr-i ner (b.34)	Yine didi ol vezîr-i nâmdâr Pâdişâh ister sizi ey şîr-vâr (Özcan, 2008: 278)
Ol Ebû'l-Mu'cin ü Sa'd-ı nâmdâr Girdiler şehre be-nâm-ı Kirdigâr (b.36)	Ol Ebû'l-Muḥcen Sa'îd-i nâmdâr Girdiler şehre be-ḥükm-i Kirdigâr (Özcan, 2008: 278)
Şordı bunlardan Nevâdir adların Kancaru 'azm-i sefer itdiklerin (b.44)	Şordı bunlardan Nevâdir adların Kancaru 'azm-i sefer itdüklerin (Özcan, 2008: 279)
Bunun adı dahı der-Hâmân-ı Rûm Tağ u taşlar tîğının altında mûm Hâlimiz budur ki biz kıldık beyân Gideriz mağrib-zemîne bil 'ıyân Pâdişâh bunlara didi ol zamân Ey hûner-mendân [û] şîr [û] pehlûvân (b.46-48)	Uş bunun adı durur Hûmân-ı Rûm Dağ u daşlar nebînün elinde mûm Hâlimiz budur ki eylerüz beyân Giderüz mağrib-zemîne ol 'ıyân Pâdişâh bunlara didi ol zamân Ey hûner-mend-dîlîr-i pehlûvân (Özcan, 2008: 280)

Örnek olarak sunduğumuz bu beyitlerden anlaşıldığına göre; ya İbrahim Şükrî eserini nazmederken bu nüshayı görüp intihal yaptı yahut her iki eserin de bilinmeyen bir kaynağı vardır. Bu kaynağın Farsça olduğu ve her iki şairin de tercümesinin buraya dayandığı kuvvetle muhtemeldir. Akıllara, bu mesnevinin Şükrî'nin eserlerinin başka bir nüshası olduğu ihtimali gelse de verilen istinsah tarihi bu olasılığı ortadan kaldırmaktadır. Zira eserin H.1228/ M. 1813 yılında istinsah edildiği kesin olarak bellidir. Şükrî'nin mesnevisi ise 1902 yılında istinsah edilmiştir. İki eser tamamen aynı olmayıp Millî Kütüphane nüshasındaki mesnevide Cem, Melal, Nisvad, Hubay, Gâveres, Kanbul, Semdad, Semrak, Erduvan, Kürrab gibi Müslüman olmayan kahramanlar ile Şebgenc, Abdî gibi sonradan Müslüman olan kahramanlar Şükrî'nin mesnevisinde yoktur.

Şükrî'nin mesnevisinde Nevâdir Kalesi, Kattar'ın hüküm sürdüğü bir yerin adı iken Millî Kütüphane nüshasında Nevâdir, adı bilinmeyen bir kalenin şahıdır. Nevâdir Şahın Cem adında bir veziri ve Kattad adlı komutanı varken Şükrî'nin mesnevisinde bunlar yoktur. Bunların dışında olay akışında da bazı farklılıklar

vardır. Örneğin Şükrî'nin cenginde Sa'd ele geçince hapse atılır. Diğer mesnevîde ise sandığa konularak toprağa gömülür.

Millî Kütüphane nüshası ile Topkapı Sarayı'nda bulunan 17 bin beyitlik nüsha üzerine bir mukayese yapan Ali Atilay, her iki mesnevî arasında büyük benzerliklerin olduğunu tespit etmiştir. (Atilay, 2020: 172-198) Ancak aralarındaki muhteva birliği, üslup özelliğine yansımamıştır. İbrahim Şükrî'nin eseriyle olduğu gibi birebir aynı beyitler görülmez. Mezkûr metin, hacim olarak daha fazla olduğu için kahramanları ve vak'ası, Şükrî'nin eserine nazaran daha fazladır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER

Metinlerin Neşrinde Takip Edilen Yol

1. Metinlerde transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır. Özellikle İsmail Ünver'in "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Notlar" makalesinde vurguladığı hususlara riayet edilmiştir.

2. Her ne kadar 19. asra ait metinler olsa da ek ve kelimelerin imlasında metne bağlı kalınmıştır. Dil sahasında çalışan araştırmacılara da malzeme sunabilmek adına ek ve kelimelerin günümüzde kullanılan biçimleri tercih edilmemiştir.

3. Her beyte numara verilmiş olup sayfa numaraları, sayfanın sonunda köşeli parantez [] ile gösterilmiştir.

4. Başlıklar koyu yazılmış ve kullanılan aruz kalıpları beyitten hemen önce *italik* şekilde belirtilmiştir.

5. Beyitler, silik bir rika ile imla edildiği için özellikle sayfa sonlarındaki okunamayan beyitler ve kelimeler [...] şeklinde gösterilmiştir. Okunuşundan şüphe edilen ibareler ise (?) şeklinde ifade edilmiştir.

6. Metin tamiri yapılırken tarafımızca tamamlanan eksik ibareler [kelime ve ek] köşeli parantez [] içinde belirtilmiştir. Vezin noktasında fazla yazılan ibareler < > ile; vezni bozan şeddeli harfler parantez () ile; düşen heceler ise ‘ kesme işaretiyle gösterilmiştir.

7. Manzumelerdeki imale, zihaf ve med gibi aruz hususiyetleri *italik* şekilde yazılmıştır. (Aruz kusuru olarak görülmeyen atıf terkipleri dâhil) İmalede heceler, “sağa, didi”; med “kibr” ve zihafta ise sadece harfler, “zîrâ” *italik* hâle getirilmiştir.

8. Beyitlerdeki tüm vezin problemleri, dipnot hâlinde belirtilmiştir. Veznin aksadığı kelimelerde kelime üzerine dipnot, mısra ise mısra sonuna, beytin tamamında vezin aksıyorsa ikinci mısraın sonuna dipnot düşölerek vezin bozukluğu belirtilmiştir.

9. Arapça söz, ayet ve hadisler Latin alfabesiyle yazılmış olup “tırnak” içerisinde gösterilmiştir. Dipnotta da ilgili ayet ve hadislerin meâlleri verilmiştir.

KİŞŞA-İ KAN KAL‘ASI

[*Mefāīlūn Mefāīlūn Feūlūn*]

1. ‘Aceb bñlbñl bu efgānıñ nedendir
Umarsıñ gñlden armağan nedendir
2. Kāranfıl gñl çimenlerde gezersıñ
Anıñ’ çñn āh u efgānıñ nedendir
3. Dilemezsıñ ĥakīkat bāzārından
Giçer ‘ömrññ hevā ile nedendir
4. Mñnācāt eyle Ĥakķ ‘a her seħerde
Mir‘āt-ı kālbe karşı şem‘a yandır
5. Girersenğ kabır içinde çok yanarsıñ
Ğāfıl olma çñn ol beytñ’l-ħazendir
6. Ĥakķ’a ĥamd it Ĥabībe vir şalavāt
Devā iste şefī‘-i dñ-cihāndır
7. Uyup nefsine hevāya [...]
Ĥakīkat yollarında cān uyandır
8. Cihān [...]⁵²
Fenā mñlke meyyāl olmağ ziyāndır
9. [...]
[...] yolları
10. [...]

⁵² Bu kısımlar tamamen silik olduğı için okunamadı.

Çeker mücrim günehkâr h[...]'ıyandır

11. Saña [...]

Bilürseñ [...]

12. N' içün nefesine uyup [...]

[...]

[1]

13. Eliñ çek mäsivâdan Hakk'ı gözle

[...]

14. Giçürme fırsatı sağ iken elden

Gâfil olma bu gün âhîr zamandır

15. Velî şimdi diyelim yâdigârını

Koyalım devr içinde gül-'izârını

16. Meger günlerde bir gün emr-i takdîr

Otururken evinde şâh-ı münîr

17. Sa'îd İbn-i 'Ubāde aña geldi

Taḥiyyâtla turup selâmı virdi

18. Didi *n'ola* a cânım Şîr-i Yezdân

Mübârek kademîñ başasıñ ey cân

19. Bizim ḥānemize ey cân u cânān

Ulu düğünümüz vardır a sultān

20. Müşerref kılasız göñlümüzü hem

Gide derd ü belâ vü gam keder hem

21. Didi *aḡa* [kim] ey cān-ı maḡbūl
Gelürem inṣā'allāh olma melūl
22. Sa'īd ṣādān olup gitdi çün andan
İrişdi ḡānesine ṣād u ḡandān
23. Velī fikr eyledi ol Şīr-i Yezdān
Mübārek yüz kızardı oldu ḡayrān
24. Fāṭıma didi ey cānım cihānım
Saḡa olsun fedā o tatlı cānım
25. N'ıçün olundu gül [...]
Fırāḡ-ı nāra [...]
26. Didi Ḥaydar beni [...] seni
Dügüne da'vet itdi 'ālī-ṣānı
27. Elimde yok pulum *aḡa* varalım
Bunıḡ için ki bulmazam [yolım]
28. Fāṭıma āh u ḡasret kıldı anda
Anıḡ mişli yoḡ<i>di cihānda aşlā
29. Anıḡ'çün gök yüzünde hep melekler
Fiḡān eylediler [...]
30. Ḥiṭāb kıldı Celāl-i Kibriyā hem
Didi n'ıçün idersiz [...]
31. Didiler yā İlāhi saḡa ma'lūm
[...]
32. [...]

[...]

[2]

33. Hıtab kıldı irin hikmet budur hem
Aħir vaķitde *gelür* ‘*āṣī ümem*

34. Benim emrim habībim sünnetini
Şıyalar çün iderler rağbetini

35. Gelince maḥşeri rüz-ı kıyāmet
Anıñ faķrıdı anlara kefāret

36. ‘*Āṣī ümmetleri cümle temāmet*
İderem ‘*afvına ola işāret*

37. Bu emri işidince ol melekler
İderler Hakk’a şükri çok dilekler

[*Fāilātün fāilātün fāilün*]

38. Fātıma didi eyā cānım benim
Cān içinde ‘*ālī sultānım benim*

39. Kaldı *baña* bir muraşsa‘ tavķ hemīn
Vālidem *Ĥadīce*’den ey şāh-ı dīn

[*Mefāilün mefāilün feülün*]

40. Sen *anı* ilet *aña* çekme ğamı
Ki artmasun bu göklerin veremi

41. Bu sözden ‘*Ālī didi bāreka*’llāh
Eyā bint-*i* Resül hoş *māşā*’allāh

42. Baḡa lāyık degildir ey dilārā
Saḡa lāyık olanı virem aḡa
43. Ḥudā tevfiḡ iderse ben varayım
Ġanīmetden aḡa alup geleyim
44. Geldi⁵³ aḡşam gözine uyḡu gelmez
Ġarārı yok gezer ayaḡda tırmaz
45. Gider taşra gelir andan iḡerü
Didi Fāḡıma aḡa ey māh-rū
46. N’iḡün yataḡıḡa seḡ yatmıyorsın
Ayak üzre tolanuban gezersin
47. Didi siz yatın ey cānım cihānım
Ki sensin cennet iḡre ‘ālī ḡanım
48. Ḥasan ile Ḥüseyn Fāḡıma yatdı
Sultānlar şīrīn uyḡuya batdı
49. ‘Alī esbābını alup donatdı
Namāz kılup oḡuyup nebze yatdı
50. [U]yanup uyḡudan şāh-ı erenler
Didi gitmek gerekdir bu zamānlar
51. Silāḡın ḡuşanup cevālāna girdi
Kemer-beste ‘aceb devrāna girdi
52. Çıḡup taşra Ḥaydar⁵⁴ yā Ḥaḡ didi ol
Biner Döldül’e anda şāh-ı uşul

⁵³ Bu kelime vezni bozmaktadır.

⁵⁴ Kelime vezni bozmaktadır.

[3]

53. *Ḳatı urdı* çü pervāz itdi Düldül
Şanarsıñ irdi ma‘şūḳına bülbül

54. Mūnācāt eyledi anda Ḥudā’ya
Didi vāfir ḡanīmet vir Hudāyā

55. Murādı çok ḡanīmet ele gele
Sa‘īd’e vire anda ḡurrem ola

56. Olur *revān* gider anda yoluna
Ḥudā ḡāfızdurur şādık kuluna

57. Gidince ol Fāṭıma çün uyandı
‘Alī yokdır görünce nāra yandı

58. Silāḡı hep giyimleri görünmez
Ne ḡāl oldıḡını aślā bilinmez

59. Görünce öyle zārı ağlar anda
İder āḡ u fiḡānı ol mekānda

60. Bu āḡ u zār ile nāra tayıandı
İşidir şāḡ-zādelər çün uyandı

61. Didiler ey ana nedir fiḡānıñ
Firāḡa yakdı bizi āḡ u zārıñ

62. Didi yokdur babañız ey dilārā
Anıñ’çün başladım ben āḡ u zāra

63. İşidince anasından bu sözi
Fiḡān idüp çü yaşlar tıldı gözi

64. Kuzılar efgān içre zār iderler
Başına giñ cihānı teng iderler

65. Şahābeler namāza çünki geldi
‘Alī’niñ yirini uş hālī gördi

66. Velī her ki yerini bilmiş idi
Namāzı ol mekānda kılmış idi

67. Resūlu’llāh gelüp anda irişdi
Kāmet geldi imāmete girişdi

68. Hemān şāh-zādeler eyler fiğānı
Taḥayyür kıldı Fāṭıma çün anı

69. Var idi bir cāriye Fızza adlu
Velī Fızza münevver hūb şüretlü

70. Didi ya Fızza al git sen şuları
Dedeleri yanına kuzuları

71. Taḥayyür kıldı cānını çün anlar
İki gözüm çerāğı ‘ālī-şānlar

[4]

72. Tutup Fızza o şāhlar ellerinden
Kesildi uş fiğānı dillerinden

73. Alup gider dedeleri yanına
İrişdiler dü-cihān sultānına

74. Görünce kuzularını çün anda
Alup kocdı Resūlu’llāh ol anda

75. Dedi yā Fizza *n* 'içün zār iderler
Bu āh *u* zār ile efgān iderler

76. Didi cānım saḡa kurbān a sultān
Velī içün iderler anlar efgān

77. Resūlu'llāh cāriyeden çü şordı
Didi babaları uş ḡā'ib oldu

78. Anıḡ'çündür āh *u* efgān iderler
Firāk-ı nāra cānı maḡv iderler

79. Resūlu'llāh işidüp *melūl* oldu
Mübārek göḡli *anda* ḡamḡn oldu

80. Tesellī eyledi baḡrına başdı
Mübārek seslerini *anda* kesdi

81. Resūlu'llāh şaḡābīden çün⁵⁵ şordı
'Alī yokdur görünmez *nice* oldu

82. Tuyup *viremediler* bir cevābı
Didiler Allāh a'lem bi's-şavābı

83. Didi her kim ḡaber virse 'Alī'den
Ḥaḡḡat yoldaşı Şāh-ı Velī'den

84. Benimle cennete *gire bula* yol
Beşāret vireyim ḡam çekmeye ol

85. İşidince bu *sözi* ḡazretinden
Gelür meydāna Ḥālid neş'etinden

⁵⁵ Bu kelimededen ötürü vezin aksamaktadır.

86. Didi destür *baḡa* vir ben gideyim
Cihānı geşt idüp *anı* göreyim

87. Didi var ey cihānıñ pehlevānı
Ḥaber *getür* şafālandır bu cānı

88. Taḥiyyatla Ḥālīd evine geldi
Giyimlerin giyüp *atına* bindi

89. Revān olup gider şāh-ı uşūle
İki cihān *güneşi* ol Resūl'e

90. Virüp bir miqdār altun du'ā kıldı
Alup *anı* Ḥālīd bir *yana* tırdı

91. Giceniñ nısfı [oldı] taşra çıkdı
Revān olup *yola atı* bıraḡdı

[5]

92. Resūlu'llāh alup şāhları geldi
Fāṭma'nın *yanına* vāşıl oldı

93. Gelürken Düldül'ün *izini* gördi
Görince lıṭf ile tekbīri aldı

94. Urup tokşan adım *atı* uçurmuş
Görünmez menzile *anı* giçürmüş

95. Resūlu'llāh didi āḡāh olun siz
Bu hışm ile *gideni* uş bilin siz

96. *Ḳatı* şiddet ile gitmiş revāne
'Acā'ib gösterir *anı* zamāne

97. Gidince çok ғанīmet alacaqdır
Anı alup buraya gelecekdir

98. Nice dürlü ‘acā’ib tuhfe işler
Alup gele nice zer ü gümüşler

99. Anıñ içün du‘ā itdiler anda
Firāk [u] hasret odı qaldı cānda

100. Dönüp andan yine menzile irdi
Qızı Fāṭıma’nıñ evine geldi

101. Fāṭıma gördi anda ‘ālī-şānı
‘Acā’ib gösterir anda fiğānı

102. Didi kızım nedir efgān idersiz
N’içün gitdi ‘Alī benden habersiz

103. Didi geldi Sa‘īd ibn-i ‘Ubāde
Ḥudā ‘ömrini eyleye ziyāde

104. Ulu düğün var imiş da‘vet itdi
İcāzetle dönüp yoluna gitdi

105. Pulı olmadıǵına ǵam çekerdi
Uyumazdı ayak üzre gezerdi

106. Didim virem benim tavqumı ilet
Didi saña olan olmaz hediye

107. Du‘ā kıldı didi hem bāreka’llāh
Görür işitmedi Ḥaqq inşā’allāh

108. Yatuban uyanup görmedim anı
Anıñ’çündür iderem ben fiğānı

109. Resūlu'llāh tesellī kıldı anda
Didi ḥāfızdurur Allāh her anda
110. Anı virdim emānet ben Ḥudā'ya
Selāmetle gelür uş Muştafā'ya
111. Cüdā kıldı kızını ol figāndan
Sa'ādet-ḥānesine gider andan

[6]

112. Ḥālīd üç gün revāne oldu gitdi
Niyāz içre Ḥudā'ya yüzi tıtdı
113. Nire gitdi 'Alī bulayım anı
Meded kı l sen baḡa ey 'ālī-şānı
114. Giderken bir çoban aḡa dūş oldu
Çoban söyler bu sözi anda gördi
115. Muḥammed Muştafā'nın yüzini ben
Naşīb olur işidem sözüni ben
116. Ve yāḥūd bu kāfir elinde eyvāh
Giçer 'ömrüm meded kı l 'ālī Allāh
117. Bu ḥāl ile ider çoban figānı
Akıdır göz yaşını zārı zārı
118. Ḥālīd virdi selām luṭf ile aḡa
Anıḡ şıdkına kıldı anda taḡa

119. Didi Hālid *çobana bu* koyunlar
Kimindir söyle *baña* şimdi bunlar
120. *Dağı* nedir *āh u fiğān* idersin
Muhammed ‘aşkı<y>*la* yanıp gidersin
121. Sebeb nedir *baña* eyle beyānı
Firāk içre ko<y>*dın bu* tatlı cānı
122. Vecāhetli görünce ol Hālid’i
Didi luṭf it a sultān cān acıdı
123. Koyunlar *kuyudat* ol bī-īmānı
Mālıdır *çobanıyam* ben de anı
124. Adım ‘Ömer Resūlu’llāh’a irdim
Yatar iken rü’yāda anı gördüm
125. Īmān itdim Hudā’ya *dağı* aña
İşidince Hālid uş kaldı taña
126. Bu aḥvālī gidüben söylediler
O mel’ūnı haberdār eylediler
127. Çağırup anda itdi çok ‘itābı
Üç yüz hadd urdı *baña* el cevābı
128. Kodılar zindāna bir sene anda
Çıkarup şordı benden ol mekānda
129. Muhammed Medīne’de sen burada
Nedendir uş olur ‘aşkıñ ziyāde

130. Didi senden *dağı* anıñ sözini
İşidince keserem anda seni
131. Didim yokdur gümān birdir İlāhım
Muḥarrerdir Resūla'llāh penāhım

[7]

132. İşidince bu *sözi didi* anda
Var imdi *koyunu güde* yabanda

133. Deyince bu sözün işitmeyelim
Seniñ *dağı* yüzüni görmeyelim

134. Budur aḥvāl çekerem bu fiğānı
Dilerem Muştafa'dan armağanı

135. Hālid *kocdı* iki gözini öpdı
Tesellī eyledi *söziñ* işitdi

136. Didi sen tır gelince ben burada
İrişdire seni andan murāda

137. Çoban düşdi Hālid'in *ayağına*
Didi kimsin di *baña* Hāk yoluna

138. Didi işit anıñ aşḥābıyam ben
Anıñla beş namāzı *kıluram* ben

139. Diyince düşdi *çoban* *ayağına*
Yüzün sürdi *ayağı* toprağına

140. Didi Hālid eyā 'Ömer işit sen
'Alī içün gezerem *burada* ben

141. Görünmez kancaru gitdi bilinmez
Var ise vir haber aşız turulmaz
142. Didi bir gün bu tağda gezer iken
Koyunları tağ içre güder iken
143. Gelüp bir kişı gitdi ol mekândan
Ki heybetlü katı korkdım ben andan
144. Mîşelerden görünce arslan anı
Virirdi ol mekânda tatlu cānı
145. Süvār olup gözünden berķ ururđı
Anı gören kişı anda ķururđı
146. İhāfe eyledim gizlendim andan
Eser yıl gibi giçdi ol mekândan
147. Alınca haberi anda çobandan
Revān olup gider yoluna andan
148. Gider yola ğam u hicrān içinde
Görür Düldül izini tağ içinde
149. Karışladı temām dört karış ini
Tanıdı anda Düldül'ün izini
150. Birini tutuban oldu revāne
Gice gündüz gider haylī revāne
151. İdelim uş 'Alī'den bir hikāyet
İderse Hālīķ'ım luţfuñ 'ināyet

[8]

152. Rāvīler eylemiş şöyle rivāyet
‘Alī’nin cengini itmiş hikāyet
153. Medīne’den çıkınca çünkü ‘Alī
Gider sür‘atle dört gün anda yolu
154. İrişdi bir tağa ender-zamānda
Çayır çimen şular vāfir var anda
155. Puñarın dār ağacı üstüvānda
Kurulmuş altıyüz çāder var anda
156. Beyāz şaru yeşil renge donanmış
Yazı çāder ile cümle boyanmış
157. Deve at kaṭırın yokdur hisābı
Görünce anları açdı niķābı
158. Naşīb geldi didi elḥamdu’lillāh
Bize virdi ğanīmet ‘ālī Allāh
159. Varup puñar başına çünkü irdi
Çayır içre o Döldül’i koyırdı
160. İçüp āb-dest alup hem rāḥat oldı
Turup Hakk’a namāzı anda kıldı
161. Didi imāna gelse kurtulurlar
Ger olmazsa nireye kurtulurlar⁵⁶

⁵⁶ Bu kelime metinde “kurtururlar” şeklinde yazılmıştır.

162. Kesem başlarını dökem kanını
Aluram cümlesiniñ mällarını
163. Götürem Sa‘d’a virem cümle anı
Nideyim māl ile dünyā yalanı
164. Acıkmışdı dönüp anda uyudu
Çāder içre cāriye şuya geldi
165. Görür yatmış çün anda Şāh-ı Haydar
İhāfe eyledi gitmedi dilber
166. Elinden desti anda yire düşdi
‘Aqıl gitdi başından cānı uçdı
167. Uyandı ‘Alī anda gördi anı
Didi n’içün turursıñ it beyānı
168. ‘Aceb Leylāsına Mecnūn olan var
İrüp maqşūdına lezzet alan var
169. Vefāsızdır cihānıñ yok şafāsı
Katı çokdur anıñ cevr ü cefāsı
170. Didi Haydar var imdi şuyı tıldur
Görürsıñ ger yolunda toğrı yoldur
171. Cāriye ger hatun kızlar olursa
Tama‘ yokdur bize andan n’olursa
- [9]
172. Tama‘ eylemeziz elin mālına
İhānetle oturmazız yoluna

173. İşidine ‘Alī’den işbu sōzi
‘Aķıl geldi bařına dūřdi yūzi
174. Eliņ bağlar virir luțfen selāmı
Didi ya seyyidim işit kelāmı
175. Alup selāmını ol şır-i Yezdān
Dōnūp didi cāriye sōzi andan
176. Ne kiřisiņ neredendir geliřiņ
Ya var mıdır bu ūlkede bir iřiņ
177. Vilāyetiņ niredendir a sultān
Seniņ gibi gōrūlmemiř ‘ālī cān
178. Vecāhatle řecā‘at sende vardır
Ulu serdār niřānı sende vardır
179. Cāriyeniņ sōzine didi Hāydar
Medīne řehridir řehrim mużaffer
180. Hāķiblerden bizim aşlımız ey cān
Gōziņ aē cāriye uyķudan uyan
181. Didi Hāķib nedir di baņa anı
Gider gōnlim iēinden bu gūmānı
182. ‘Abdulmuțtalib oğulları uş
Kerāmet ehlidir hem dīnleri hoş
183. Didi kim var Medīne iēre Aķmed
Peyamberem dir imiş ol Muķammed

184. Samīmīdir anıñ *ķavli* ķarārı
Ya ĥod beyĥūde eyler ol medārı
185. Sāĥir dirler bizim *bu* beglerimiz
İnanmazlar *aķa* büyüklerimiz
186. Velī var içimizde *ulu* ruhbān
Okumuş çok kitāblar ehl-i ‘irfān
187. İder taşdıķ Ĥabīb-i Zū’l-Celāl’i
Anıñ yokdur sözünde hıķ yalanı
188. Sözin ķavlin yalandır dir o ruhbān
Muĥammed’dir *iki* cihānda sultān
189. Kāmu mensūĥ anıñ *ķavli* şerī’dir
Anıñ her dem *kelāmu* mürtefī’dir
190. Ĥabīb oldur tabīb ol *dü* cihānda
Anıñ mişli bulunmaz her zamānda
191. Bu *sözleri* ider her demde ruhbān
Ĥaber *baķa* vir andan Şīr-i Merdān
- [10]
192. İşidince ‘Alī *bu* sözi andan
Didi ey cāriye tut sözi cāndan
193. Anıñ yüz biñ derece vaşf *oluna*
Olunmaz vaşfi *zerre* medĥ *oluna*
194. Kemāl-i ķadri a‘lādır bil anıñ
Ĥabībīdür tabībī *dü* cihānıñ

195. Anıñ *gibi* cihāna gelmemişdür
Muḥakkiḳler ḥaḳıḳat söylemişdür
196. Anıñ'çün dir cemī'-i enbiyālar
Aḡa ümmet olupdur etḳıyālar
197. *Aḡa* Ḥaḳ'dan selām Cibrīl getürdi
Kelāmu'llāh'ı *aḡa* hem yetürdi
198. Var ise i'tibārıñ Müslimān ol
Gir anıñ dīnine ehl-i īmān ol
199. Cehennemden ḥalāş eyle *cānıñı*
Cinān içre göresıñ sultānını
200. İşidinece didi taḳriri eyle
Ḥaḳıḳat yollarını *baña* söyle
201. *Aḡa* telḳin-i īmān itdi anda
īmān itdi *cāriye* ol mekānda
202. Şehādet getürüp buldı īmānı
Şadāḳatla girüp buldı emānı
203. Dili şād oldı anda Murtaẓā'nıñ
İrişdi ḥāş du'āsı müctebānıñ
204. Namāz erkānını söyledi *aḡa*
Anıñ İslāmına çün kaldı *taña*
205. *Cāriyeden* su'al eyledi Ḥayder
Uluñız adı nedir söyle dilber

206. Metā‘ ı māl ı var mı bu diyārın
Bağa vir haberini cümle varın
207. Didi şahım işit sağa ne didim
Ulu beglerinin cāriyesiyim
208. Bu beglerde māl ü metā‘ bölünmez
Deve at koyunun haddi bulunmaz
209. Devenin koyunun yokdur hisābı
Degil yalan şahıh didim cevābı
210. Didi şimdi gidersin beg katına
İmān itsin Resūl’ün hazretine
211. Ağa olmaz ise kılsın tedārik
Kılıç ile iderem anı çār yek
- [11]
212. Düşer meydān içine baş ayaklar
Yuvarlanır ayaklarda kabağlar
213. Kesem başlarını alam varını
Esir idem oğullar kızlarını
214. Medīne ‘ye götürem armağanı
Koparam başlarına bu cihānı
215. Elin öpdü ve tırdı hoş dīvāna
Kıbına şu koyup oldu revāne
216. İrince ağasına kıldı feryād
Kıyāmet kopdı geldi uş melāmet

217. Gelen Şîr-i Hudâ'dır hâzır oluñ
Aman şâhım işit sözini kuluñ
218. İşidince sözünü ol zenânıñ
Şanarsıñ virdi anda tatlu cânıñ
219. Ğazel yaprağı gibi ditrer anda
Eşer kıalmaz cânında ol mekânda
220. Didi ya cāriye şekli nicedir
Vecāhatde yüzi rengi nicedir
221. Didi şüretde arslan rengi kıaplan
Bulunmaz mişli anıñ dü cihānda
222. Bıyığ kıumrı şakalı kırgıl olmış
Gözi ālā bir ata süvār olmış
223. Anıñ gözi şanasıñ yıldırımdır
Bilindeki kıılıc iki kıırındır
224. Anıñ mişli bulunmaz bu cihānda
Anı gören 'akıl kıalmaz serinde
225. İşidince melik sözi ayıldı
Düşüp tahtdan aşagıya bayıldı
226. Gül-āb şularını murdār yüzine
Şaçup 'aklı dirildi kendüzine
227. Didi kıavmine ol kıavm-i dālālet
Olun āgāh bize geldi melāmet

228. Gelen *puṇar başına* ol ‘Alī’dir
Ḥayber ‘i yıkan Şāh-ı Velī’dir
229. Gider elden başınız çāre görüñ
Belā geldi size uş hazır oluñ
230. Şaşup cümle nidesiñ bilmediler
Varup ruhbān *yanına* söylediler
231. [Didi] ruhbān ‘Alī’den *n’ideceksiz*
Başı alup nireye *gideceksiz*
- [12]
232. Keşīşe *didiler ey dede* n’itdiñ
Bizim göñlimizi vīrāne itdiñ
233. Bize göster *yolı* tedbīr idelim
Bu ejderhā elinden biz n’idelim
234. Didi Ḥaydar’dır [ol] *mişli* bulunmaz
Cihān gelse muḳābili *olamaz*
235. Velī bir ḳab ṭa‘āmı etmek ile
Götürün ḳarşusına ‘izzet ile
236. Yir *ise* aşlā eylemez ziyānı
Yimez *ise* n’idersiz ṭatlu cānı
237. Zīrā nān *yidiği* yirde uçanlar
Ḥasār itmezler aşlā ‘ālī-şānlar
238. Cāriye aldı *gitdi* uş ṭa‘āmı
Taḥiyyatla *gidüp virdi* selāmı

239. Keremler kânısın cānı bağışla
Nazar kıılma kuşūra luṭfıñ işle
240. Ṭa‘ām getürmişem algıl yi anı
Fırāk-ender-fırāk itme bu cānı
241. Saḡa yarar bulunmaz özge nesne
Bulundığı budur luṭf eyle küsme
242. Didi Ḥaydar bunı sen mi getürdiñ
Ya ḥod Melik ṭa‘āmıydı yitürdiñ
243. Didi Melik ṭa‘āmıdır efendim
Baḡa emr eyledi uş alugeldim
244. Didi ey cāriye git söyle andan
Ḥalāş oldılar anlar şimdi benden
245. Ṭa‘āmını yidigimiz yire biz
Zarar itmeziz anlara biliñ siz
246. Gidüp aḡasına ‘arz eyledi zen
Şafālandı cānı oldu müzeyyen
247. Ṭa‘ām yidi rāḥatlandı vücūdı
Ḥaḡ’a ḥamd eyledi kıldı sücūdı
248. Olur aḡşam revān oldu yoluna
Nazar kıldı saḡına hem şoluna
249. Varup bir berrī yire uş irişdi
Görünce ol mekānı ‘aḡlı şaşdı

250. Şusuzlıktan acıkmış *dağı* yolda
Göründi karşıdan bir taş o kula

251. Pes andan varuban *tağa* irişdi
Tağın *başına* üç günde girişdi

[13]

252. Nazar kıldı tağın üstüne Hayder
Müzeyyen hoş çayır çimen seherler

253. Ginişdir vādī şahrā bülbul öter
Nebātāt kaldırır baş yirde biter

254. İki çāder kurulmuş her yanına
Dağıdır ‘aqlını görenler anda

255. Kızıl atlas birisi hem siyāhdır
İçinde var iki zen şanki māhdır

256. Bir at bağılu çāder öñünde ey cān
Donanmış hoş müzeyyen mişl-i ceylān

257. Yanında nice atlar cevlān eyler
Çayır çimen içinde seyrān eyler

258. O şahrānıñ içinde bir ağac var
Varup kondı ağac dibine Haydar

259. Bırakdı çayıra Döldül’i anda
Oturup rāhat oldı ol mekānda

260. Suvār olup pes andan gitdi Haydar
Varup siyāh çādere yetdi Haydar

261. Çāder içre bulunmaz ins ü ādem
Açar çāder *kapusını* hemān dem
262. Görür *toptolu* *gümüş* altun anda
Cevāhir yok *hısābı* ol mekānda
263. Hısābsız dürr ü yāķūt *tolmuş* anda
‘Aķıl *kalmar anı* gören ādemde
264. Varup andan kızıl çādere geldi
Gelince ol çāder *yanına* irdi
265. Didi *bunu* *daķı* ben bir göreyim
Medīne’ye *mālı* alup gideyim
266. Varınca çāder içre geldi āvāz
Refīķı var *yanında* eyler ol nāz
267. Çāder içre didi ya çengī *saņa*
Su’ālim var *ķaķıķat* söyle *baņa*
268. Velī *toğrı* diyesin *saņa* direm
Didi lutf eyle *sözün* işidirem
269. Civān *didi* ya çengī var mı görseñ
Eger mağrib ve ger maşrīķi gezsene
270. ‘Aceb var mı mukābil *baņa* bir er
Su’ālime cevāb vir cān-ı server
271. [Didi] *toğrı* disem cānım efendim
Muķālif eylerem olmaz efendim

[14]

272. Beni atlı eyler ise ol zamānda
Hevā yire gider *bu cān nihānda*

[Fāilātūn fāilātūn fāilūn]

273. Didi söyle yokdurur *saa* zevāl
‘Ālīdir adri yanımda yok ayāl

274. Didi engī mühr-i emān vir baa
Torı *diyem sözleri* andan saa

275. Didi cīvān ‘izz-i Celāl aı’ ūn
Saa bir ey söylemem ‘izz aı’ ūn

276. Didi vardır *Medīne* ire hemān
Nerre īrdir adı aydar pehlervān

277. Anı nerde söyleyen āzır olur
Dermendi derdine dermān olur

278. Didi emri olur *ise aıram*
Ol cemālını anı bir kez görem

279. Didi cīvān *deli misen* ey nigār
Gitdi *mi* ‘alı başından bī-arār

280. Var buraya *Medīne* kır gün temām
Muāl idir seni almı ām a‘ām

281. Didi emri sen baa vir pehlrvān
Ben aıram ol ‘Ālī’yi *bu zamān*

282. Gelmez *ise beni* öldür ey emîn
Luţfıñ işle kıhma bizleri hâzîn
283. Kıldı fermân ol nigāra ol zamân
‘Aşk ile *didî* meded yâ pehlevân
284. Gel yetiş kandasıñ ey şîr-i cihân
İtme *hacil* kemterîn işbu zamân
285. ‘Alî taşrada hemân hâzır idi
Yâ nigārî işte ben geldim didî
286. Girdi andan içerüye ol zamân
Gördiler kim bî-naẓîr bir pehlüvân
287. Gördi Hâyder taht müzeyyen bî-mişâl
Kız oturmuş üstüne şâhib-cemâl
288. Bir civân oturmuş anda nerre şîr
Yok mişâli bu cihânda bî-naẓîr
289. Ayıñ on dördine beñzer kız hemân
Yok nazîri anlarıñ ender-zamân
290. Gördi civân Hâyder ’i anda hemîn
Lâleveş oldu kızardı der-zemîn
291. Taña kaldı civâne Hâyder hemân
Didi yâ Rab rûzî kıl buña îmân

[15]

292. Selām⁵⁷ virdi didi Hāydar ol zamān
Hakḳı bulan üstüne olsun hemān
293. Gördiler ‘Alī’yi anlar şaşdılar
Tahtan aşağı hemān-dem düşdiler
294. Uyanup Hāydar’ı gördiler hemān
Nireden geldiḡ didiler bu zamān
295. Cin misiḡ perī misin eyle beyān
Ya ādemiḡ di bize ey pehlüvān
296. Didi siz şimdi kimi çağırđınız
‘Aşk ile velī diyüp bağırdınız
297. Didiler ‘Alī’yi çağırđık hemān
Didi benim ‘Alī uş geldim revān
298. Nirede anşalar adım ey civān
Hāzır oluram hemān ender-zamān
- [Mefāīlün mefāīlün feūlün]
299. Benim ehl-i kerāmet Şīr-i Yezdān
Cihānıḡ ser-firāzı Şāh-ı Merdān
300. Hudā’m tevfiḳ ider andan gelürem
Beni çağırana derhāl irerem
301. Civān didi gel imdi güreşelim
Girelim meydān içre tutuşalım

⁵⁷ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

302. *Beni yıkar isen meydān içinde*
Girelim dīnine merdān içinde
303. *Ve ger ben seni yıkdımsa be-hey cān*
Uyar mısıñ başa yā Şāh-ı Merdān
304. *Ḳabūl itdi ‘Alī karşıya tırdı*
Kemer çeküp biline na‘ra urdı
305. *Civān didi ilerü kim gelecek*
Tīg-ı bürrān elinde hüküm idecek
306. *Didi Ḥaydar gerekdir sen gelesin*
Gerek kāfirlerin yolun bulasın
307. *Sen imdi kāfir isen gel ileri*
Bu Ḥaydar’dan haber al kıl medārı
308. *Civān geldi zor itdi kollarına*
Ayırmadı yerinden oldu ra‘nā
309. *Yine geldi katı zor itdi anda*
Alamadı hacil oldu mekānda
310. *‘Alī meydāna girdi didi yā Ḥak*
Senindir kuvvet ancak Rabb-ı muṭlak
311. *[Anı] tutup hevāya pertāv itdi*
İnirken serç[eyi] hevāda tıtdı
- [16]
312. *Yire başup anın gögsine çıktı*
Göziñ açdı civān Ḥaydar’a bağıdı

313. Didi va‘dinde tırdun yoksa döndin
Eger döndün ise *ķana* boyandın
314. Ebū’l-Mu‘cin düşünüp *did*i anda
Dīni haķdır bunun *iki* cihānda
315. Haķ olmasa bu *beni* meydān içre
Alup alma gibi urmazdı yire
316. Gelüp rahmet melekleri irişdi
Ėocup *anı* göñül *ķap*usıñ açdı
317. Münevver oldı göñli ol zamānda
Fedā kıldı ‘Alī’ye cānı anda
318. Didi va‘dimdeyim ey Şīr-i Yezdān
Baņa īmānı telķin eyle ey cān
319. Alup Ėaydar *anı* gögsüne başıdı
Ėabūl idüp īmānı oldı dostı
320. Şehādet sözlerini *did*i anda
Ėudā’ya şükri kıldı ol mekānda
321. Aņa erkān-ı İslām bi’t-temāmet
Didi Ėaydar ķabūl itdi selāmet
322. Didi adıñ nedir *di* baņa *anı*
Didi Muħsin’dir ey şāhib-ķırānı
323. Ebū’l-Mu‘cin *did*i adıñ ķodım ben
Ėabūl itdi çün anda merd-i aħsen

324. Varup andan *çādere* gitdi anlar
Görünce Ḥaydar'ı ol iki cānlar

[*Fāilātün fāilātün fāilün*]

325. Gördi kızlar Ḥaydar'ı ḥayrān olur
Varuban ayaklarına şarılır

326. Kızlara *didi* Ebū'l-Mu'cin hemān
Biz *getüre* Allāh'a şimdi *īmān*

327. *Īmān* idüp cümle İslām oldılar
Ḥaqq'ı bir Peyğamberi ḥaḳ bildiler

328. *Didi* kızlar biz *īmān* eylemişüz
Kırk gün evvel *bu* sözi söylemişüz

329. Rū'yāda gördik ḥabībi biz hemān
Ḥuzūrında eyledik anda *īmān*

330. Cümle aşḥāb içlerinde Muşafā
Telḳm itdi *īmānı* ol müctebā

331. Var vekīlimiz *aḡa* yā pehlüvān
Oḡudılar besmeleyi ol zamān

[17]

[*Mefāilün mefāilün feülün*]

332. Ebū'l-Mu'cin görünce ḥayrān oldu
Yanup bağı *āteşe* büryān oldu

[*Fāilātün fāilātün fāilün*]

333. Şādān oldı Şīr-i Yezdān ol zamān
Şanki pervāz eyledi ber-āsūmān
334. Didi kızlar var beşāret ya İmām
Kırk gün evvel ol ḥabīb-i Lā-yenām
335. Didi bize ‘Alī bunda gelecek
Hem Ebū’l-Mu‘cin Müselmān olacak
336. Çağırasız çāder içre siz anı
Gire çāder içine şīr-i Ġānī
337. İşidüp bu sözleri şād oldılar
Ġam gününden cümle āzād oldılar
[Mefāīlün Mefāīlün Feūlün]
338. Pes andan sonra yidiler ta‘āmı
Şükür idüp didiler hoş kelāmı
339. Ebū’l-Mu‘cin didi ey Şīr-i Yezdān
Ricām vardur kapunda ‘ālī sultān
[Fāīlātün fāīlātün fāīlün]
340. ‘Azīmetiñ kancarudan kıl beyān
Derdümendem müşkilim olsun ‘ıyān
341. Didi Ḥaydar ey dilāver pehlūvān
Geldigimiz Sa‘d içündür bu zamān
342. Ulu düğün eylemiş ol nāmdār
Hediye aña götürem bī-ḳarār

343. Gelürken⁵⁸ kapudāna uğradığın
Cāriyeniñ anda İslām olduğın
344. Başa gelen ser-güzeştin bi't-temām
Didi bir bir Mu'cin'e anda İmām
345. İşidince Mu'cin *anı* ol zamān
Āhı çekdi hasret ile pehluvān
346. Didi cānım Haydar-ı Kerrāriyān
Bī-hisāb māl vireyim al git revān
347. Vir Sa'id'e şaça cümle sen anı
Reddi kılma sözümi şīr-i Ġānī
348. Şād olup Haydar bu sözden ol zamān
Didi aldım saña virdim pehluvān
349. Ol Ebū'l- Mu'cin didi ender-zamān
Cümlesi saña fedā yā pehluvān
- [Mefāilün mefāilün feülün]
350. Medīne'den çıkarken didi Haydar
İdüp 'ahd ü peymānı⁵⁹ anda server
351. [Emir it] mällarını getüreyim
Sa'd'e cümlesini yitüreyim

[18]

⁵⁸ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

⁵⁹ Bu kelime vezin aksamasına sebep olmaktadır.

[Fāilātün fāilātün fāilün]

352. Ehl-i ĩmān olduđıñ yiter bize
Uş gerekdir māl vireyim ben size

[Mefāilün mefāilün feülün]

353. Ümīdim var Hudā-yı Lem-yezel'den
Ne takdīr eylemişse ol ezelden

354. Māl içün yimezem ğam aşıā ey cān
Virir māl-i ğanīmet 'Ālī Raḥmān

[Fāilātün fāilātün fāilün]

355. Māllı ƙal'a var ise söyle 'ıyān
Ƙancaruda olduđıñ eyle beyān

356. Ḥayrete düşdi Ebū'l-Mu'cin hemān
Didi vardır ey dilāver pehlüvān

357. Mālı çoƙdur zer gümüş uş bī-ƙarār
Yok ḥisābı mālınıñ ey pür-hüner

358. Adı **Ƙan ƙal'asıdır** ey şāh-ı dīn
Ƙatı şarb muḥkem ḥişārdır ey emīn

359. Mişli yoƙdur cihān içre bu zamān
Şanki tölmiş oraya ḥalk-ı cihān

360. Yolu düşvār buraya kırƙ gün temām
Bir çay aƙar cümle ƙandır yā ĩmām

361. Var yigirmi gün buraya ol hemîn
Müşkil işdir varmağıl Şāh-ı emîn
362. Bir ‘azīm şattır akar olur revān
Nışfı kandır nışfı anıñ katırān
363. Biñ kişi var yaşuban anda hemîn
Giçemez kimse oradan der-zemîn
364. Gel bu sevdādan fāriğ ol ya İmām
Māl ü eşyām saña olsun bi’t-temām
365. Didi Haydar ey şîr-i devr-i cihān
Tevfîk iderse baña ol Müste‘ān
366. Muştafā’ nıñ himmetiyle varayım
Ol hişārı uş temāmen alayım
367. Müslimān olan hālāş olur hemān
Olmıyana virmezem aşlā emān
368. Māllarını aluban gelem bura
Göresin anı gönül şādān ola
369. Gördi Mu‘cin mümkün olmaz sözine
Yüzini sürdi ayağı tozına
370. Geldi Mu‘cin aña yolu göstere
Hem vedā‘ idüp çāderine gele
371. Kızlar ile Haydar eyledi vedā‘
Oldılar hemşîresi anıñ rızā‘

372. Didi Mu‘cin toğrı git sen yā İmām
Ėayrı *yola* gitmeyesin ey hümām
373. Şağ yan üzre sen yūri ey nāmdār
Saņa yardım eyleye Perverdigār
374. Vedā‘ idüp ağlamağa tırdılar
Birbirinden hoş helāllik aldılar
375. Didi Haydar sen bağa eyle helāl
İnşā‘allāh gelürem çekme melāl
376. Gelmedimse *buradan* sen git revān
Muştafa’nın *yanına* ender-zamān
377. Ol münevver hūb cemāli göresin
Hem anın aşhāblarından olasin
378. Benden *ağa* çok selām iletetin
Hasretinle gitdi ‘Alī diyesin
379. Cān ilinde cānānı ben *n*’iderem
Firkat *ile yola düşüp giderem*
380. Cümle aşhāba selāmım söyle sen
Gözlerim nūrı Hüseyin *ile Hasan*
381. Anların firkatleri yakdı beni
Nār-ı ‘aşka saldırır işbu cānı
382. Böyle diyüp zāri zāri ağladı
Mu‘cin’in *yüregini* uş tağladı

383. Gözlerinden *yaşı revān* eyledi
Yaş *yirine kanı* giryān eyledi
384. Döndi Mu‘cin *hānesine* ol zamān
Gitdi Hāydar pil *gibi* ender-zamān
385. *Gider iki* kumlu *yire* yetdi cān
Girdi *Qan çayı* yoluna ol zamān
386. *Yidi gün yidi* gice gitdi ‘Alī
Nāgehān bir *kocaya* irdi velī
387. Virdi *selām* ihtiyār ender-zamān
Aldı *selāmı* Emīrū’l-Mü’minān
388. *Didi hoş* geldiñ eyā Şīr-i Hudā
Ey cihānıñ pehlūvānı Murtażā
389. Ol cemāliñ vaşlına irdim hemīn
Şad hezārān Hālīk’a şükrim hemīn
390. *Didi Hāydar* ey *koca köpek* neden
Bildिñ añdıñ *adımı* söyle neden
391. [Er] *kişiseni niredensiñ* di baña
Aşl u faşlıñ *nireden* söyle baña
- [20]
392. *Didi yā Hāydar* Mücāhid’dir adım
Altı yüz *yaşa* irişdi hem sālīm
393. Ādemīden şimdiye dek yā emīn
Bir mağara içreyim ey şāh-ı dīn

394. *Gice gündüz bil ‘ibādet eylerem*
Zīrā fānī cihānı ben n’eylerem
395. *Bu gice geldi baḡa anda nidā*
Uş beşāret didi geldi Murtaḡā
396. *Didi şīrim ol ‘Alī geldi saḡa*
Ḳan şuyunıḡ yolunı göster aḡa
397. *Ḳal‘anın yollarını bir bir beyān*
Ser-be-ser cümlesini eyle ‘ıyān
398. *Uyḡudan uyanuban ṭurdum hemān*
Ata binüp ḡarşuna geldim revān
399. *Öpdi Ḥaydar elini ol bī-īmān*
Şaḡalını dutdı ‘Alī ol zamān
400. *Varup andan yola gitdiler hemīn*
Önce gitdi ol la‘īn ender-zamān
401. *Didi saḡa ṭoḡrı yol göstereyim*
Her yerin yollarını bildireyim
402. *Didi Ḥaydar gitdigiḡ ṭoḡrı degil*
Ne kişisiḡ ṭoḡrısını söylegil
403. *Baḡa didi ol Ebū’l-Mu‘cin hemīn*
Şaḡ ḡol üzre gidesiḡ ender-zemīn
404. *Didi bu yol Ḳan şuyı yolu degil*
Ṭoḡrısını ey ḡoca sen söylegil

405. Lîki *bu* yol kesdirir bil *ya* emîn
Anıñ içün *giderem* bundan hemîn

406. Gördi *anı* Şîr-i Rabbü'l-‘âlemîn
Didi senden rāzı olsun ol Mu‘în

407. Gitdi bir gün bir gice anlar hemân
İrdiler bir tağ başına ol zamân

408. Gördiler karşılarında bir hîşâr
Ġā’ib oldu önce *giden* nâ-bekâr

409. Ki ta‘accüb eyledi şîr-i cihân
Bu kim *idi* yolum üzredir hemân

[21]

410. Didi Hâydar kim ise ol *gidecek*
Ķal‘a şāhına haber ol virecek

411. Fikre düşdi ol ‘Alî-yi nâmdâr
Yardım ider ol Ġanî Perverdigâr

412. Didi varsa ol la‘în İblîs imiş
Geldi *baña* eyledi ol hîle<y>miş

413. Gitdi İblîs toğrı Ķal‘a içine
Âh ü efgân eyledi ol begine

414. Beg didi nedir figân eyler isen
Varsa bir iş söyle *baña* anı sen

415. Ne kişisen niredendir gelişin
Yoksa var mı burada senin işin

416. *Didi İblīs benim adım Kayser'dir*⁶⁰
Ḳuds-i Şerīf'den gelürem yā emīr
417. *Didi ben 'İsā nebīden şormışam*
Ol Muḥammed'den ḥaberdār olmışam
418. *Gelmiş imdi ol Medīne şehrine*
Cān ṭayanmaz ol şerīfin ḳahrına
419. *Nice iller gāret itdi aldı ol*
*Niceleri Müslimān niceler*⁶¹ *ḳul*
420. *Nice insān aṇa tābi' oldılar*
Ḳal'aların cümlesin ṭapşurdılar
421. *Var anıṇ 'amūsı oḒlı pehlevān*
Nerre şīrdir şāhib-i seyf-i girān
422. *Dāmādıdır ol ulu Peyḡamber'in*
Sāyesinde işleri eyler hemīn
423. *Gürzüne ṭayanmaz anıṇ nüh felek*
Na'rasından bu cihān olur helāk
424. *Ḥayber'in ḳapusını atan odur*
Merḥab'ı bir ḥarb ile yıḳan odur
425. *Māllarını aluban itdi vīrān*
Niceleri ḳıldı esīr ol zamān

⁶⁰ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

⁶¹ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

426. Müslimān olan ḥalāş buldı cānı
Olmayanıñ dökdiler yire kanı
427. Uş didi kim geldi ḳal‘aya yakın
Baḡa ‘İsā söyledi anı hemīn
428. Didi baḡa ‘Alī’yi ḥīlle ile
Götüresin ḳal‘aya anı bile
429. Varup andan şehre ḥaber idesin
Cümlesini andan āgāh idesin
- [22]
430. Öldürür ḳal‘a şāḥı anı hemān
Ḳurtulur andan cihān bulur emān
431. Ol gidince Muḥammed⁶² iş idemez
Bir diyārıñ üzerine gidemez
432. Tīz yitiş ṭurma ‘acele iş budur
Gelse bur<a>ya cümleḡizi ḳorḳudur
433. Ḥīle ile ben anı getürmişem
Biḡ zor ile buraya yitürmişem
434. Sen anı öldür selāmet bulasın
Hem Mesīḥ’in rızāsında olasın
435. Ol gidince saḡa ḳalur bu cihān
Ḥükm idersin çār kūşeye ol zamān

⁶² Bu kelimededen ötürü vezin aksamaktadır.

436. Çünkü *begi* kandırır *anda* la‘ın
Didi var *mı* leşkeri *bile* hemîn
437. İblīs *aytdı* leşkeri yokdur anıñ
Yalnızca kurtaramaz ol *cānıñ*
438. Hükmi *kıldı* ol melik *anda* hemān
Cem‘ ider üç yüz biñ er ender-zamān
439. Aldılar *giyimleri* hep geldiler
Murtaẓā’nıñ *karşusına* tırdılar
440. Gördi Haydar leşkeri *nice* hemîn
Didi *baña* señ meded kıl yā Mu‘ın
441. Nuşreti vir anlara ġālib olam
Ol la‘ınler boynuna *kılıc* uрам
442. Na‘ra urup bindi Döldül’e dilir
Şāh-ı İskender mişāli nerre şir
443. Heybet *ile* karşı tırdı anlara
Na‘ra urdı girdi ol azğunlara
444. Kal‘a *begi* Torāka Zengi imiş
İsm ü şānı ol zaman öyle imiş
445. Haydar’ıñ heybetini gördi hemîn
Korıdı düşdi *yüzi* üzre ber-zemîn
446. Kardeşimıñ adı *Tama* Zengidi
Ser-firāz-ı leşker-i küffār idi

447. *Ḳatı gürbüz yüz zirā‘ boyı anıḡ*
Pehlüvānı ser-firāzı oranıḡ
448. *Ol Ṭoraḳa Zengi didi git aḡa*
Var getür ol yigidi şimdi baḡa
449. *Başım üzre diyüben bindi hemān*
Ḥaydar’ı getürmeye gitdi revān

[23]

450. *Görđi Ḥaydar geldi bir er āhenīn*
Boyı beḡzer mināreye ol eriḡ
451. *Geldi Ḥaydar yanına eyledi āh*
Gel gidelim seni ister pādişāh
452. *Böyle diyince ‘Alī’ye ol zamān*
Didi işitmez kulaḡım bil ‘ıyān
453. *Gel yakına söyle baḡa söziḡi*
Ḥoş düşürdi dāma Zengī özünḡi
454. *Didi ‘aceb gerçek⁶³ mi bunun sözi*
Ya kesecek ḡile ile ol bizi
455. *Yanına gitsem zarar eyler baḡa*
Heybetine tıramaz bir ejde<r>hā
456. *Öyle kaçdı gitdi andan ol zamān*
Hay u hū başdı Emīrū’l-Mü‘minān

⁶³ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

457. Ol *Ṭoraḳa Zengi*'ye yitdi hemān
Didi kim āh ey efendim el-emān
458. *Gidemedim yanına* 'ayne'l-yakīn
Heybetinden *korḳdım anıḡ* ben hemīn
459. Gel didim *seni* çağırır pādīšāh
Didi işitmez *ḳulaḡım ol āḡāh*
460. Gel *yanıma* didi gitmedim hemān
Ḳaçdım andan *yoluma* oldım revān
461. Biḡ zor *ile cānımı* ḳurtarmışam
Ḳaça ḳaça şaḡ selāmet gelmişem
462. Böyle *diyince Ṭoraḳa Zengi*'ye
Ḥışma *gelüp na'ra urdı* tengiye
463. Hey *nā-bekār ḳurı lāfiḡ* var imiş
Ḳorḳdıḡ andan bilmezem ol *ne* imiş
464. Didi sen görseḡ olur 'aḳlıḡ vīrān
Ol *zamānda virir idiḡ* tatlu cān
465. 'Amūsı *oḡlı anıḡ uş* var idi
Adına Ḳumrı la'īn dirler idi
466. Yüz kırḳ⁶⁴ arşun *boyı anıḡ* var idi
Git *anı* getür *baḡa* şimdi didi
467. Leşkere *niyāz idem* andan *seni*
Sen *daḡı anıḡ gibi* itme beni

⁶⁴ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

468. *Başım üzre didi anda bî-îmân*
Şād ü hurrem yoluna oldu revân

469. *Virmezem aña emân didi ol it*
Gitdi Hıydar üstüne kavm-i pelîd

[24]

470. *Yitdi Hıydar üstüne şaldı tîğı*
Def'i kıldı tîğını Şîr-i Ğanî

471. *Süngi atdı ol zamân ol bî-îmân*
Redd kıldı ol Emîrû'l-Mü'minân

472. *Didi Kımırı belâyı aldum şatun*
Girü gitsem 'ârlanuram büsbütün

473. *Gider elden dahı ser-'askerligim*
Mâl ü mülkim hem nāmūsım begligim

474. *Nirde gitsem ben bu şāhın üstüne*
Uş keser başım düşer at üstüne

475. *Ďarbı geçdi uş temâm oldu anıñ*
Zü'l-fiķār aldı eline şāh-ı dîn

476. *Didi gel Hıydar elinden al kılıç*
Gel îmāna uş bu dem ya cāndan⁶⁵ giç

477. *Şaşdı anda bilmedi nidesini*
Yüz çevirir kaçmağa ādem pisi

⁶⁵ Kelimede vezin aksamaktadır.

478. Yitdi Һaydar tutdı *anı* ol zamān
Pertāv idüp *hevāya* atdı hemān
479. İner iken arkıru çaldı anı
Gitdi *cehenneme* anıñ bed cānı
480. Leşker-i küffāriyān gördi anı
Korku düşdi anlara ditrer cānı
481. Didiler *buña* kimesne varamaz
Karşusunda hıç muķābil tıramaz
482. Girdi meydāna o dem bir pehlüvān
Yitdi Һaydar *yanına* gürzi girān
483. Anı *dağı* tutdı atdı ber-hevā
İner iken iki bölđi Murtażā
484. İner iken arkıru çaldı anı
Ol cehennem қа‘rına vardı cānı
485. Düşdi leşker içine bir velvele
Bī-hūş oldı kimisi düşdi yire
486. El bir idüp cümle hamle kıldılar
Şāh-ı Merdān’ı araya aldılar
487. Na‘ra urup haykırır Döldül-süvār
Na‘rasından çāk olur burc u dīvār
488. Tekbīr idüp girdi küffār içine
Şaldı kılıç öñüne hem kırına

489. Ditreşür *vuhûş* tıyûr ber-âsûman
Talğalandı şahrâlar ender-zamân

[25]
490. Helâk oldu biş yüz kâfir ol zamân
Hây u hûy atlar âvâz eyler figân
491. Zû'l-fikâr'ı çaldı *anları* revân
Kaçdı kâfir kal'alarına hemân
492. Kıra kıra sürdi *anları* emîr
Kal'a kapusuna yitdi nerre şîr
493. Gördi leşker çünkü *anda bu* işi
Gitdi *bege* içlerinden bir kişi
494. Âh u efgân eyledi *didi* a şâh
Kırdı *bizi* kal'aya dek ol âgâh
495. Gelmeseydik kimse kalmazdı hemân
Keser *idi* cümlemizi ol zamân
496. Bir çâre gör *başın* elden gitmeden
Kıl tedârik *buraya* ol yitmeden
497. Tâc ü tahtın baş u câna bî-gümân
Gider elden cümlesi ender-zamân
498. Hânumânın cümle mālın hep gider
Cân gidince māl *sağa* bilmem n'ider
499. Ol Torağa gördi *anda* Hayder'i
Başları çekdi atar gör serveri

500. Gitdi ‘aqlı tārūmār oldı hemīn
 Fikre düşdi ol melik ender-zemīn
501. Didi bunca leşker aña tırmadı
 Bir kimesne aña darbı urmadı
502. Uş hālim n’olur benim andan yaña
 Kaldı Haydar işine melik taña
503. Fikr iderken raḥm düşdi ḳalbine
 Didi girem bu emīrin dīnine
504. Dīni ḥaḳ olmasa anıñ bu zamān
 Göremezdi bunca leşkerden emān
505. İmāna gelüp ḥalāş ola cānım
 Küfr elinden ḳurtulam nedir ḥālim
506. Gelübeñ raḥmet melekleri hemān
 Şıḡadılar gögsünü ender-zamān
507. Nūr tolup ḳalbine buldı rāḥatı
 Şāh-ı Merdān yanına sürdi atı
508. Didi Haydar’a kırsıñ ḥāy nedir
 Söyle baña anlarıñ cü[rmi nedir]
509. Didi Haydar tāc-ı zer başında var
 Hem cevāhir kemeri bilinde var
- [26]
510. Cebe cevşen giymiş egnine hemān
 Şu’le virir çār kūşeye ol zamān

511. Bildi H aydar oldırur leşker-pen h
Didi kıraram sizi olun  g h
512. Tevf k-ı Rabb ni<y>le idem ez 
P re p re eyleyem virem cez 
513. Didi melik y  ‘Al  dinle beni
Söyle ba a ol Nebiyy-i z -  n 
514. Didi H aydar g rse  an  sen hem n
K rb n iderdi  c n   b -g m n
515. B t l oldu   bil rdi  ey em n
Az un olup gezmez idi  der-zem n
516. Y r ve gök cümle melek ins ile c n
Yüzüne virdi an  ol Müste‘ n
517. Bi  sene va f eylesem olmaz tem m
Gel  m na g rmeyes   n r-ı t m
518. U  elimden hem olas   sen  al  
D  cih nda olmayas   kavm<-i> ‘   
519.   idince bu sözi melik hem n
H k ’a hem Pey ambere k ld   m n
520. Bir kat   v z ile  o  eyledi
Ol  eh det sözlerini söyledi
521. Gördi an  leşkeri hep geldiler
  h    nde cümle  sl m oldılar

522. Şāh-ı Merdān şāzılık eyler o dem
Koydı *kılıcı* yerine anda hem
523. İndi Döldül' den *ağa* karşı gider
Geldi *dağı* karşıya ol pür-hüner
524. Öpdi *koçdı* 'Alī *anı* ol zamān
Ol *dağı* öpdi *pāyini* bī-gümān
525. Ol kabā'il begleri hep geldiler
Şāh öñünde cümle İslām oldılar
526. Şāh-ı Merdān *ayağını* öpdiler
Cān ü dilden ehl-i tevḥīd oldılar
527. *Didi* melik ey Emīrū'l-Mü'minān
Var ricāmız sen kabūl eyle 'ıyān
528. *Ne* sebebdan *bu* diyāra gelmişsen⁶⁶
Kıl *bağa* beyān *anı* ḥulḳı ḥasen
529. *Didi* Ḥaydar ol Sa'īd'in işini
Ḥaḳ yoluna itdiği teş[vīşini]
- [27]
530. Yolda olan ser-güzeştin ey hümām
Bir bir *ağa* söyledi anda temām
531. Cāriyenin Mu'cin'in kızlar düşün
Didi *dağı* ol la'in İblīs işin

⁶⁶ Bu kelimedan ötürü vezin aksamaktadır.

532. *İşidine* ol *Ṭoraḳa* ol zamān
Hasretinden eyledi āh u fiḡān
533. *Didi* bī-ḥadd māl virem Sa‘d’a götür
Ḥāşıl olsun *murād*ıñ işiñ bitür
534. *Didi* Ḥaydar *ḳabūl* itmem ben anı
Aluban yine saña virdim anı
535. Ehl-i imān olduḡıñ *baña* yiter
Ḳardaşım olduñ *baña* cāndan biter
536. *Ḳılıcım*la almayınca gitmezem
Ol ḡanīmet mālını terk itmezem
537. *Ḳan ḳal’asına* giderem al ḡaber
Bilür iseñ sen anı eyle ḡaber
538. *Didi* Melik alamam Şīr-i cihān
Şarb ḡişārdır gitme *oraya* emān
539. Ben ḳuluñ gitdim aradım şaḡ u şol
Göremedim zerrece ben aña yol
540. *Vireyim* bī-ḥadd mālı ben bi’t-temām
Gitme ḳal’aya emān şāhım İmām
541. *Didi* Ḥaydar yā emīr diñle sözüm
Ey benim *ciger-kūşem* iki gözüm
542. Ben cefā ile ḡanīmet almasam
Ḳılıcı ol kāfire bir urmasam
543. Gitmezem *Medīne’ye* ben eli boş
Olma maḡzūn göñlini sen eyle ḡoş

544. *Didi melik sözimi itme yaman*
Ben de seniñle gelem yola revân

545. *Öpdi gözünü anıñ Haydar hemîn*
Didi şadıksıñ eyâ şâh-ı emîn

546. *İ'tikâdıñ pāk derüniñ nūr döker*
Sözleriñ halvâ lebiñ söyler şeker

547. *Kal'aya ben yalnız gitsem gerek*
Yol âdeme yoldaş olmak yigerek

548. *Dürlü ta'am ol melik ender-zamân*
Aldı geldi virdi Haydar'a revân

549. *Bindiler andan [tarıka] gitdiler*
Üç gün içre bir maħalle yitdiler

[28]

550. *İnüp anda rāhat oldılar hemîn*
Ağladı melik Torak ender-zemîn

551. *Yolı ta'rif eyledi anda temām*
Didi diñle sözümü sen ya İmām

552. *Altı gündür Kan suyu burya hemîn*
Hak selāmet vire saña ey emîn

553. *Öpdi melik Haydar'ıñ ellerini*
Şardı Haydar boynuna kollarını

554. *Kocdı anı dahı ol Şîr-i Hudā*
Elvedā' diyüp revân oldı yola

555. Geldi *melik* al‘*asına* ol zamān
Gitdi aydar *yoluna* oldu revān
556. Beş gün⁶⁷ beş *gice* yürüdi ol İmām
Yitdi bir ağ üstüne şāh-ı İmām
557. Çār *kūşeye* badı gördi *yolunı*
Gördi aar arşudan an şuyını
558. Bir ‘aẓīm şudur *cihānda* mişli yok
Sessiz aar ol şuyun na‘*rası* yok
559. Nışfı andır nışfı atrān ey emīr
Yok kenārı hem ‘acāyib bir şudur
560. Göreniñ ‘alı gider bī-hūş olur
Cān iliniñ cānāmı medhūş olur
561. Çünkü hūzne düşdi ol şīr-i Hudā
ālīk’a ıldı münācāt Murtaẓā
562. ağdan aşağı inüp oldu revān
İrdi şuyı gördi an u atrān
563. Vardı biñ beşyüz ulaç *bile* kemend
Atdı aa irmedi onca kemend
- [*Mefāīlün mefāīlün feūlün*]
564. Didi yā Rabb şuyun kenārı yokdur
Derinligi anıñ *dahı* ne çokdur

⁶⁷ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

[Fāilātün fāilātün fāilün]

565. Üç gün anda şağa hem şola gezer
Bulamadı aña zerrece zafer
566. Eṭrāfında ulu tağlar var idi
Bir tağın başına Haydar yürüdi
567. Gördi andan Kān kal'asını revān
Bir kızıl şu'ledürür ender-zamān
568. Şanki yayılmış kızıl altun ile
Anın için Kān dinilmiş ismine
569. Var yig[irmi] gün velī köprüsi var
Tılsımla çār kūşe burc u hişār
[29]
570. Vaḥş u tıyūr bī-ḥisāb burcunda var
Şad hezārān sāz u nāz eyler olar
571. Kim işitse anların āvāzını
Tapşurır anda hemān ol cānını
572. Ol şadālar kal'aya andan gider
Çün gidince mīr ü vezīr işidir
573. Uş bakınca 'aklı gitdi Haydar'ın
Ol şudan gayrı yol yok kal'anın
574. Kān u katrandır cenāvār anda var
Kim giçerse anlar ider tārūmār

575. Bî-hisâb anda cenâvâr kemügi
Başları yok tölmiş anda sümügi
576. Tılsımlı eylemiş anı nişân
Ol Süleymân nebî sultân-ı cihân
577. Tekmâl idüp gitmiş⁶⁸ kal‘aya o şâh
Niceleri eylemiş ol pâdişâh
578. Didi Haydar bu kal‘a şâz kal‘adır
Uş görünür bir bulunmaz kal‘adır
579. Didi yâ Rabb kıl ‘inâyet açayım
Kuş degilem ben bu şuyı giçeyim
580. Girü dönsem ‘ayb olur ey pâdişâh
Ta’n iderler sensin⁶⁹ her demde penâh
581. Dergâh-ı Hakk’a yüzi dutdı İmâm
Ol münâcât eyledi anda temâm
582. Ağlayu anda gözünden yaş döker
Yaş yirine gözlerinden kan söker
583. ‘Aşk ile ağlar katı oldu zebûn
Hem didi “innâ ilayhi râci‘ün”⁷⁰
584. Düldül ile hoş münâcât eyledi
Allâh’ına ‘arz-ı hâcât eyledi
585. Bir nidâ geldi çün anda Hayder’e
Didi kudret kılıcını al ele

⁶⁸ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

⁶⁹ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

⁷⁰ “Bizler, Allah için varız ve muhakkak O’na döneceğiz.” (Bakara, 256).

586. *Baḡa āsāndır giçirmek uş seni*
Saḡa virdim Zü'l-fiḡār 'ı çal anı
587. *Çaldı şuya görseḡ anda ḡikmeti*
Allāh'ına çünki itdi minneti
588. *Şükri kıldı Ḥālik'a Ḥaydar hemān*
Aldı ele Zü'l-fiḡār 'ı ol zamān
589. *[Ç]aldı şuya iki böldi şāh-ı dīn*
Bir inilti geldi [şudan] ber-zemīn

[30]
590. *Bir 'araba yolu açıldı revān*
Yüz yire sürdi 'Alī anda hemān
591. *Toprak üzre kaldırır çün başını*
Mendil ile sildi Düldül yaşını
592. *Besmeleye bindi Düldül üstüne*
Varup andan gide düşmān kaşdına
593. *Ḥaḡ Te'ālā şun'ına şükr eyledi*
Ṭurdi yine el münācāt eyledi
594. *Didi yā Rabb seḡ meded kıldıḡ 'ıyān*
Ḳudreteḡle bu şuyı açdıḡ revān
595. *Ḳıl kerem ḡavuşmasıḡ hīç bir zamān*
Tā ḡıyāmet günleri ola 'ıyān
596. *Geldi nidā uş ḡabül oldu hemīn*
Ḳalsıḡ olunca cihān āḡir zemīn

597. Gördi elṭāf-ı Ḥayy ü Qadīm⁷¹
Didi sensiñ hem Kerīm ü hem Raḥīm
598. Kul seniñ kurbān seniñ fermān seniñ
Derdlüleriñ derdine dermān seniñ
599. Rāvī dimiş köpri<y>le şu bī-gümān
Ḥālī üzre tıruyor işbu zamān
600. ‘Alī’niñ yolı deyü virmişler ad
Anı gören vīrāne olur ābād
601. Sürdi Ḥaydar gitdi andan bir zamān
Gördi anda iki yol oldı ‘ıyān
602. Bir mu‘azzam tağ göründi bir taraf
Çıkdı tağa kıldı nazār her taraf
603. Nāgehān bir burc göründi ol zamān
Aşılıdır ejde<r>hā başı ‘ıyān
604. Yakına gitdi ‘Aliyyü’l-Murtaẓā
Deḥşet itdi ol baş eyledi Ḥudā
605. Bir kırı başdı aşılmış ol zamān
Her gelene na‘ra eyler baş o an
606. Ḥamle kıldı ‘Alī’ye ol baş hemīn
Çaldı Ḥaydar Zū’l-fikār ana hemīn
607. Urdı anı iki pāre eyledi
Tılsım imiş anı vīrān eyledi

⁷¹ Kelime eksikliği bulunan mısrada vezin aksamaktadır.

608. Gitdi andan bir zamān o şāh-ı dīn
Görđi bir burc anda *dağı* der-zemīn
609. Var ‘acāyib vaḥş u *tuyūr* başları
Bī-hūş ider ādemi *şavaşları*
- [31]
610. Dūnyāda her ne cenāvār var ise
Siḥr idüp düzmişler anda ḥādişe
611. Cümlesini fenn ile Ḥaydar bozar
Köpriniñ ortasına varup gezer
612. Giçdi *anı* görđi Ḥaydar ol zamān
Bir kedi *başı* aşılmış uş revān
613. Her gidince bir işe *oldı* āgāh
Görđi bir kelb *başını* *dağı* o şāh
614. Bir *tarafda* *aşılı* eyler sesi
Kelb ile ol kedilerin *kafası*
615. Urdı Ḥaydar *kedi başı* ol zamān
Ağzı açılmış ider āh u fiğān
616. Kelb *başını* *dağı* *çaldı* ol zamān
İki *biçdi* ol Emīrū’l-Mü’minān
617. Na‘ralardan *ditredi* kevn *ü* mekān
Berķ urup cevlān ider ol āsumān
618. On iki gün gitdi anda ol İmām
Yitdi köpri *başına* Ḥaydar temām

619. Gördi al‘*ay*ı hemān ır-i Hudā
Yedi gün almış *yol*ı *ide* edā
620. Ol zamān *ki* kelb ile *ke*di revān
Çünkü *anda* eylediler uş fiğān
621. al‘a ā*h*ı işidir seslerini
Cem‘ ider *anda* amu pislerini
622. ahahā ā*h* hükm ıldı uş revān
Didi ne urursıñız işbu zamān
623. Bozuldı ılısım geldiler beri⁷²
Çünkü geldi kelb ü *ke*di sesleri
624. Geldiler vezīrleri hep yanına
şanki odler düşdi itler cānına
625. urdu geldi bir vezīr *anda* hemān
Emr idüp yüz pehlüvān *old*ı revān
626. Gök temüre ar olurlar bi’t-temām
an şuyuna yollanurlar hāşş u ‘ām
627. ‘Alī *da*hı köpriden çıkmış ider
al‘a *yoluna* revān olmış ider
628. Nāgehān bir ağ göründi ol zamān
Çıkdı *ağ*ıñ üstüne ā*h*-ı cihān
629. Baktı gördi bī-nihāyet şahrā var
Gül gülistān şād olur bülbül-i zār

⁷² Mısrada vezin bozukluğu vardır.

[32]

630. Kıssayı biz burada şād idelim
Ba‘d-ezīn ol kalanı yād idelim
631. Tevfīk eylerse Hudāvend-i Mu‘īn
Okuruz anı dahı ender-zemīn
632. Kāpusunda çok günāhkār bende var
Benden özge bilmezem ki kanda var

Mefāilün Mefāilün Feülün

633. İlāhī ehl-i īmāna kerem kıl
İki cihān içinde muhterem kıl
634. Diler Şükrī İlāhī hazretinden
İçir kaṭre zülāl-i rahmetinden
635. Dilerseñ cān içinde ṭayyibātı
Dü cihān sultānına vir şalātı

[Fāilātün Fāilātün Fāilün]

636. Okuyup dinleyeni hem yazanı
Rahmetinle yarlıgağıl yā Ganī
637. Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilāt
Vir Muḥammed Muştafā’ya şalavāt

Şīr-i Hudā’nın Kal’aya Müteveccihen Teşrīfleri Beyānındadır

638. Şāh-ı Merdān gördi bir ırmağ hemīn
Şahrāyı almış anın şuyı yakīn

639. *Daḥı bir şehir-i mu‘azzam gördi şah*
Medḥ olunmaz vaşfa gelmez berķı māh
640. *Bildi ki Kān kal‘ası idi hemān*
İndi tağdan aşāğı şah-ı cihān
641. *Revān olup gitdi kal‘a yoluna*
Biz gelelim Kāhkahā kavllerine
642. *Dirler idi bu gelen ne kişidir*
Kāngı iklīm leşkeriniñ başıdır
643. *Pehlūvāna minnet işbu cānlara*
Göñlimizi şād iden sultānlara
644. *Hāy u hūy idüp şafālar cān süñer (?)*
Nice yüz biñ lāf ider anlar meger
645. *Țoz dumanı eylemişler ber-hevā*
Şanki gelür yazı içre ejdehā
- [33]
646. *Gördi Haydar karşıdan ol tozları*
İt gibi āvāz iden gürbüzleri
647. *Ėarķ olunmış cümlesi temürlere*
Lāf urup cevālān iderler servere
648. *Cümle gelüp Haydar’a irişdiler*
Ėavf idüben cümlesi tūruşdılar
649. *Gördiler kim ejde<r>hā-yı heft-ser*
Kimse görmemiş anıñ gibi beşer

650. Yıldırım *gibi* atının gözleri
Nerre şîrdîr gördiler ol Hâyder'i
651. *Didiler birbirine* anlar hemân
Bu ne kişidir gelür böyle nihân
652. Korkusı yok kimseden şâh-ı cihân
Didiler anlar n'idelim *bu* zamân
653. Zor ile bir iş idemeziz aña
Cebr ile mümkün değil *gele* şâha
654. *Erkân ile karşısına* vardılar
Hoş taḥiyyât eyleyüben ṭurdılar
655. Gördiler şâhı hemân dem cânları
Ditredi *kurudı* cānda kanları
656. Bî-hûş olup atlarından indiler
El eli üzre koyup *katuldılar*
657. Geldi Hâydar anlara *virde* selâm
Aldılar selâmını ol hâşş u 'âm
658. *Didiler* yâ pehlüvân hoş geldiñiz
Baş ve göz üzre şafâ hoş geldiñiz
659. Biñ nâz ile Hâydar'a hoş *didiler*
Pâdişâh ister seni söylediler
660. Luṭf idüp gelseñ *gidelim* biz aña
Var su'âli hoş *şoracak* ol saña

661. *Ayağının tozına yüz sürdiler*
Hoş müsâfirsen bize sen didiler
662. *Biñ nâz ile Haydar'a yalvardılar*
Râzı oldu yola revân oldılar
663. *Düldül'e hayrân olurlar ol zamân*
Vaşfa gelmez didiler bu pehlüvân
664. *Didi Haydar bir su'âlim var size*
Toğrusını siz beyân idiñ bize
665. *Başımız [üzre] didi anlar hemîn*
Döndi didi anlara ol şâh-ı dîn
- [34]
666. *Bu vilâyet şâhının adı nedir*
Ne dîne tapar âyîni nicedir
667. *Didiler bizim vilâyet<in> adına*
Kāvus didiler anıñ bünyādına
668. *Ḳahḳahâ Sultân pâdişâhın adı*
Ḳan ḳal'ası ḳal'amızın bünyadı
669. *Āteşe tapar pâdişâh ey emîn*
Biz de aña taparız 'ayne'l-yakîn
670. *Tağrımızdır hem pâdişâh bu zamân*
Cümlemiz aña taparız uş 'ıyân
671. *Mâl ü metâ'a ne hisâb ey emîn*
Leşkerinin haddi yok işbu zemîn

672. Cenneti cehennemî vardır anı
Hür u ğılmānı var anda sulṭānı
673. Çok zebānîler cehennemde revān
Bî-hisāb var ḥazîne yâ pehlevān
674. Didi Ḥaydar siz size mi geldiñiz
Ṭoġrı diyin kim didi siz geldiñiz
675. Didiler şāhım efendim diñle rāz
Kān şuyunı kimse giçen olamaz
676. Her gelen girü gider bulmaz medār
Ṭılsımlı baş var anda bî-ḳarār
677. Nice yüz biñ ḥayvānıñ başları var
Her geleni anlar eyler tārūmār
678. Bu sebebden biz emīniz bu zemīn
Şimdi geldi bir şadā ey şāh-ı dīn
679. Anda olan kelb ü kediniñ başı
Sen gelürken eylediler şavaşı
680. Ḳal‘ada pādişāha irdi şadā
Didi ṭılsım bozuldı orada
681. İşbu yüz pehlüvāna ḥükm eyledi
Siz getirün baña anı söyledi
682. Cidd ile geldiñ saña ḥükm idevüz
Ḳahr eyler⁷³ seni aluban gidevüz

⁷³ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

683. Heybetinden korkı aldı uş bizi
Andan *ötürü pāyişe* sürdik yüzi
684. Ne ‘acāyib pehlüvānsıñ *di* bize
Bir ricāmız var diyelim uş size
685. Kān şuyunı nice giçdiñ yā emīr
Geriden geldiñ revān ey nerre şīr
- [35]
686. *Ŧılısımı* nice giçdiñ sen ‘ıyān
Uş dileriz lūtfen eylegil beyān
687. Didi Hāydar var kerāmet bende hoş
Giçdim āsān orayı it sözi gūş
688. Birbirine baqdılar anlar hemān
Hāydar’a hayrān olurlar ol zamān
689. Didiler adıñ nedir eyle beyān
Ya vilāyet nireden söyle ‘ıyān
690. Ne işe geldiñ eyā şāh-ı dilīr
Söyle bize anları ey nerre şīr
691. Biz de anı şāha haber virelim
Ne gūnā olduğımı şerh idelim
692. Didi Hāydar diñleñiz sözüñ ‘ıyān
Size bir bir eyleyem anı beyān
693. ‘Āqiye Rūc ismime dirler benim
Ol Hōrasan şehridir ilim benim

694. Seyyāh-ı ‘ālem benem uş gezerem
Şan‘at ile cihāna iş düzerem
695. Hem silāhşor oldıgum meşhūrdurur
Şemsden aẓhar adımı ‘ālem bilür
696. Her vilāyeti gezüp seyr itmişem
Nice şāhlar yanına ben gitmişem
697. Kullarını ta‘līm iderem revān
Baḡa iḥsānlar iderlerdi o ān
698. Alup anı gider idim şehrimde
Hoş nafaḡa eyler idim ehlimde
699. Hem sizin pādişāhı aldım ḡaber
Hoş kabā’il şāḡibi hem mu‘teber
700. Geldim aḡa ḡıdmet idem bir zamān
Vire baḡa iḥsānı māl-i girān
701. Kan şuyuna uğradım yolda hemīn
Fenn ile giçdim anı ender-zemīn
702. Nice gündür yol gelürem uş revān
Ḥamdü’li’llāh size irişdim hemān
703. Gidiḡ⁷⁴ pādişāḡınıza söyleyiḡ
Her taraḡı siz aḡa şerḡ eyleyiḡ
704. Rāzı olursa gelüp ta‘līm idem
Olmaz ise buradan dönüp gidem

⁷⁴ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

705. *İşidirler sözünü uş bî-ķarār*
Didiler řāh sencileyin řīr arar

[36]

706. *Biz gidince oraya iş hoş olur*
Anda görünce seni ol řāz olur

707. *Varuban ķal‘aya yakīn gitdiler*
Bī-hisāb ķāder ķurulmıř gōrdiler

708. *Ķāder ile leşkeri bī-ķaddurur*
‘Adedini ancak ol Allāh bilür

709. *Ħaydar anları görünce řāz olur*
Cānı ĥayrān eyleyü dil-nāz olur

710. *Şahrāsı var key ‘azīm vaşfi muĥāl*
Anı gōren kişide ķalmaz mecāl

711. *Ķār kūřesiñ ger gezerse bir sūvār*
On yedi günde temām olur ĥiřār

712. *Yeddi burcu var anıñ muĥkem siper*
Altun ile eylemiş anı ķeper

713. *Gün urunca řu‘lesi ķār kūřeye*
Revnak eyler nice şağ u mīřeye

714. *Her şaraşi gül gülistān bāğı var*
Bülbül öter güllerin yaprağı var

715. *Gōrdi Ħaydar ĥayrān oldı ol zamān*
Didi baņa ķıl ‘ināyet Müste‘ān

716. Kıl ‘ināyet feth ideyim ben anı
Ey Kerīm ü ey Raḥīm ü ey Ğanī
717. Kul seniḡ kurbān seniḡ yā Rabbenā
Didi girdi kal‘aya Şīr-i Hudā
718. Rāvīler dimiş o kal‘anıḡ hemān
Üçyüz altmış kapusı var bī-gümān
719. Her biri bir vilāyete açılır
Kahkaha’dan anlara tāt saçılır
720. Vardılar kal‘a yanına ey hümām
Kal‘a ehli geldiler hep ḡāşş u ‘ām
721. Ḥaydar’ıḡ heybetini uş gördiler
Ne ‘acāyib pehlüvāndır didiler
722. Ḥaqq Celāl ol kuvvetinden Ḥayder’i
Gösterir heybetli anda serveri
723. Geldi kāfir Ḥaydar’a uş bī-ḡarār
Sen şafā geldiḡ bize ey şehriyār
724. Bārgāha yakın andan vardılar
Pādişāha ḡarşu varup tırdılar
725. Ḥükmi kıldı anlara ol pādişāh
Didi kim ādem ḡanı idin āḡāh
- [37]
726. Didiler ey pādişāh-ı nāzenīn
Ey dilāver pehlüvānı ber-zemīn

727. Şavkı revān *tağına* gitdik revān
Gördük *anda* var ‘acāyib pehlüvān
728. Nerre şirdir mişli yok devr-i cihān
Hîç bulunmaz ancılayın pehlüvān
729. Var bilesince silāhı serveri
Benzemez bizim silāhlara biri
730. Heybetinden tākātımız kalmadı
Kimse *aña* cebr ile el urmadı
731. Cümlemiz havf eyledik andan hemīn
İkrām ile *aña* didik *ya* emīn
732. Gel didik pādişāh ister uş revān
Ol bizi gönderdi *saña* bil ‘ıyān
733. Ne hāl ile uş getürdük biz anı
Şordı bizden ol yigit şāhım seni
734. Kancarudan geldigin ismin hemīn
Şorduk andan her *tarafi* ey emīn
735. Haydar’ın sözlerini bir bir ‘ıyān
Ta‘rīf idüp şāha itdiler beyān
736. Şāh didi olmaya *ki* hille ile
Ol *gele* bizim *hişārımız* ala
737. Anlar ider bir ādemdir ey ulu
Señ n’içün olursun andan *korqulu*

738. Şāha hoş geldi ‘Alī’niñ erligi
Hük̄m kıldı anlara arslan gibi
739. Didi varıñ üç gün *anı* gezdirin
Hoş müzeyyen çār *kūşeyi* bildirin
740. Hem müsāfırdır ri‘āyet eyleñiz
Erkān ile her sözi hoş söyleñiz
741. Bāb-ı ‘azīmden giçürün siz anı
Heybetimi görüben korksun cānı
742. Sonra *getürün* buraya siz revān
Ben görem *anı* ne *kişidir* ‘ıyān
743. Yir öpüp geldiler andan Hayder’e
Alup *anı* seyr iderler her yire
744. Bāb-ı ‘azīme gelür ol şāh-ı dīn
Şād olup *oturur* anda ber-zemīn
745. Biz *gelelim* Hālid’iñ hāllerine
Siz kulağ *urun* anıñ yollarına
- [38]
746. Çünkü Hālid yola düşdi ol zamān
Düldül’ün *izi* ile gitdi revān
747. Haylice menzil merāhil geldi ol
Nāgehān bir berriye irişdi yol
748. Aç şusızlıktan *hāli* düşvār olur
Tāqati kalmaz ‘acāyib zār olur

749. *Didi yā Rabbi ḥabībīñ ḥürmeti*
Yolumı āsān idüp vir rahmeti
750. *Üç gün üç gice gidince ol İmām*
Karşudan bir tağ göründi uş temām
751. *Atı sürdi ol tağa çıkdı revān*
Key ‘azīm bir şahrā gördi ol zamān
752. *Şuları vāfir revān olmış akar*
Ṭurđı Hālid çār kūşesine bakar
753. *Gördi anda bir ağaç ‘ālī-cenāb*
Çāder ile koyuna yokdur ḥisāb
754. *Leşkeri bī-ḥaddurur anda hemān*
Gitdi ağac dībine Hālid o ān
755. *İndi yire çayıra şaldı atı*
İçdi şuyı cānı buldı rāḥatı
756. *Didi şimdi yatarım ben bir nefes*
Yatar iken kulağına geldi ses
757. *Bakdı gördi cāriye tevḥīd ider*
Cān ü dilden Hālik’ına zıkr ider
758. *Ṭurđı Hālid gördi ol nāzenini*
Sözlerinden rāḥat itdi cānını
759. *Hālid’e virdi selāmı ol nigār*
Didi hoş geldiñ eyā cānım süvār

760. *Gelişin* kandan nireye *gidişin*
Adınız *nedir* ya bunda var <mı>⁷⁵ *işin*
761. Geldiğin *neye* sebebdi it beyân
Âyiniñ *nedir* bağa eyle ‘ıyân
762. Adıma Hâlid diyerler uş benim
Dinle ey şiddîka *hatun* sözlerim
763. Ben velîyem *Medîne*’den gelmişem
Ol habîb-i dü-cihânı görmişem
764. Ben anıñ dînindeyim ey nâzenîn
Oldurur kevn ü mekân içre emîn
765. Haydar’ı *aramaya* geldim revân
Varsa andan *haberin* eyle ‘ıyân
- [39]
766. İşidince ol nigâre-yı zamân
Ağlayarak düşdi *yanına* revân
767. Ol nigârî didi ey cân pehlüvân
Gideli ‘Alî olur haylî zamân
768. Gördiğin işitdiğin bir bir didi
Hem Müselmân olduğunu söyledi
769. Didi her gün ben buraya gelürem
Uş oturduğu yer idi görürem

⁷⁵ Bu fazla hece vezni bozmaktadır.

770. Böyle *didi* zāri zāri ağladı
Hālid'in *yüregini* ol tağladı
771. Didi Hālid ağlama ey nāzenīn
Ger işimiz āsān ider ol Mu'īn
772. Hoş buraya gelüp⁷⁶ *seni* götürüm
Muştafā'nın *dergāhına* yitürem
773. Ol münevver māh cemāli göresin
Dü cihānda maḫşūdına iresin
774. Gidüben ta'ām getürdi ol nigār
Hālid'in *önüne* koydı pür-figār
775. Ekl ider Hālid ta'āmı ol zamān
Şükri kıldı Hālīk'ına pehlüvān
776. Ol nigārī ta'rīf eyledi yolu
Bindi Hālid atına itdi zūrı
777. Yıl gibi gitdi hemān ol nāmvār
Yitdi nāgāh kumlu yire bī-medār
778. Şusız oldu yok daḫı yiyecegi
Zāri ağlar bilmedi *n'idecegi*
779. Atı yoruldu bıraḫdı ol zamān
Gözlerini öpdi ağladı revān
780. Allāh'a ısmarladım *didi* seni
Hıfz ider her dem *seni* Rabbü'l-Ġanī

⁷⁶ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

781. Maḥşer olunca işimiz zor olur
Da‘vā itsen ḥaḳḳıyı ḥālīm n’olur

782. At görünce Ḥālīd’in *bu* zārını
Āh ile yaş tıldurur gözlerini

783. Ḥālīd’in *ayağına* yüz sürdi at
Uş görünce Ḥālīd *atı* oldu māt

784. Didi yā Ḥaḳḳ *atı aldı* sırtına
Ḥasret ile revān *oldı* yoluna

785. Rāvī eyler Ḥālīd *atı* ol zamān
Alup⁷⁷ bir fersaḥ *yiri gitdi* re[vān]

[40]

786. Bir ṭaḡa *irişdi anda* ol İmām
Ḳucağına *aldı* çıkdı uş temām

787. Nice biñ zaḥmet ile *ṭaḡa* çıkar
Ṭaḡ içinde *şahrāyı* görür baḳar

788. Sebzezārı *çayırı* bülbul güşād
Anı *görenler* olur ḡamdan āzād

789. Hem *kurulmuş iki* çāder ol mekān
Biri *siyāh biri kızıl* cān-feşān

790. Rengi atlās hoş müzeyyen barḳı var
Gezer atlar *eṭrāfinda* bī-ḳarār

⁷⁷ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

791. Şād olup gördi anı ol şāh-ı dīn
Şalup atı çayıra anda hemīn
792. Şu içüp rāhat olur anda hemān
Vardı çāder içine ol pehlüvān
793. Gördi anda iki kız bir civānı
Tevhīd iderler görünce anları
794. Şād olup nālān u efġān eyledi
Müşṭāk olup cānı hayrān eyledi
795. Çün görünce ol Hālīd 'i orada
Didiler işte irişdiñ murāda
796. ‘Alī geldi buraya ender-zemīn
Kıldı ihsān bize Rabbü’l-‘ālemīn
797. Gördi Mu‘cin gördi Hālīd 'i hemān
Didi kimsiñ di baña ey pehlüvān
798. Niredensiñ burada nedir işiñ
Var mı yoksa burada bir bilişñ
799. Aña bir bir ol zamān Hālīd didi
Ser-güzeştñ cümlesiñ şerh eyledi
800. İşidine ol Ebū’l-Mu‘cin anı
Fırkat ile āteşe yandı cānı
801. Didi dīnim Hāk dīnidir ey hümām
Ümmetiyem Muşṭafā’nıñ ben temām

802. *İşidince sözleri şād oldılar*
Ġam gününden cümle āzād oldılar
803. *Didi Hālīd ‘Alī içün gelmişem*
Geze geze bu diyāra irmişem
804. *Var haberin eyle anı seḡ ‘ıyān*
Derdimin dermānını eyle beyān
805. *Düşdiler Hālīd ayağına hemīn*
Mu‘cin ile hem ol iki nāzenīn
- [41]
806. *Aluban çāder içine gitdiler*
Dürlü ni‘metler getürüp yidiler
807. *Ni‘met⁷⁸ yidi cānı rāḡat oldı hem*
Hālīḡ ‘a şükr eyledi Hālīd o dem
808. *Didi Hālīd Ḥaydar ‘ı ender-zamān*
Nireye teşrīfini eyle beyān
809. *Didi geldi buraya ol şāh-ı dīn*
Güreşüben ikimiz atdı beni
810. *Geldim īmāna ḡuzūrunda anıḡ*
Didi baḡa yollarını şāh-ı dīn
811. *Aḡa bī-ḡadd mālı virdim almadı*
Sa‘d’a ilet ben didim götürmedi

⁷⁸ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

812. *Baḡa didi* kanda var bir şarb ḥiṣār
Anda bī-ḥadd ḡanīmet māl̄ları var
813. Uş giderem oraya ben bī-gümān
Çāre bulmadım aḡa ey pehlüvān
814. *Didim aḡa* Kān ḡal‘asını hemān
Bindi gitdi ṭurmadı ol pehlüvān
815. Ḥāl̄id işitdi bunı oldı melūl
Diledi kim ata bine ṭuta yol
816. *Didi* Mu‘cin gitme kaç gün bunda ḡal
Rāḡat eyle çekme zerre cebr ḡıyāl
817. Gelmediyse ikimiz *de* gidelim
Ḥaḡ yolunda cāmı ḡurbān idelim
818. *Didi* Ḥāl̄id ḡoş olur şabr idelim
Dört kūşeden yolları gözedelim
819. Vardılar çāder içine girdiler
Nice günler orada oturdılar
820. Biz gelelim Şīr-i Yezdān ‘Alī’ye
Ol ḡabībīḡ dāmādi ḡoş velīye
821. Bāb-ı ‘Aẓīm’de otururken hemān
Fikr iderdi ḡal‘aya ol pehlüvān
822. *Ne* yol ile anı ben alacağım
Ne ṭarīḡle aḡa yol bulacağım

823. Çün müsâfir haqqı üç gün oldu hem
Şâh *katına* bekçiler geldi o dem

824. Didi emriñ bizlere *ne* ey hümâm
Üç gün oldu *müsâfir* haqqı temâm

825. [İzze]t ikrâm *aña* bî-hadd eyledik
Nâz içinde *aña sözi* söyledik

[42]

826. Kahkahâ *did*i varıñ şimdi *cânı*
‘İzzet *ile* getürüñ *baña* anı

827. Gelür iken her işi seyr eylesün
Görüp *anı* cânı hayrân eylesiñ

828. Geldiler Haydar *yanına* ol zamân
Didiler şâhım efendim pehlüvân

829. Seni ister şâhımız gel *gidelim*
Emriñ *üzre* hikmeti seyr idelim

830. Tırdı *anda* ol ‘Alî-i nâmdâr
Bâb-ı ‘Azîmden *yürüdi* bî-karâr

831. Gördi *kapu* her tarafında emîr
Dal kılıç *iki* bölük leşker hâzır

832. Fikre *taldı* ol ‘Alî-i şeh-süvâr
Ne içün bunca ‘asâkir bunda var

833. El münâcât eyledi *anda* İmâm
İnşâ’allâh feth iderem uş temâm

834. Her *kapuya* kıldı *nazar* ol ‘Alī
Gitdi andan *şahrāya* yitdi velī
835. *Şuları* vāfir *kamu* bülbul öter
Nice kuşlar *orada* vatan dutar
836. Dürlü mīve vardır *anda* bī-hisāb
Dünyā içre yokdurur öyle meşāb
837. Vaşfa gelmez vaşf *oluna* ey İmām
Āsān *ide* fethini ol Lā-yenām
838. Didi Haydar ya Raḥīm senden meded
Rūz kıl İslām’ı bunlara yā Eḥad⁷⁹
839. Varup andan *hazīneye* gitdiler
Açdılar *kapusını* seyr itdiler
840. Vardı *anda* dal kılıç bī-ḥad çeri
Ta‘zīm itdiler görünce Hayder’i
841. Hoş müzeyyen gördi *anı* şāh-ı dīn
Var *idi* toḳsan kilīd *anı* hemīn
842. Zer cevāhiriñ *hisābı* yok açan
Bī-‘aded gördi canāver ol zamān
843. Ejde<r>hā arslan *kamu* dīv [ü] perī
Toḫtolu *anda* görür cān Hayder’i
844. Giçüp andan bir uvacuk taş görür
Cümlesi la‘l ü cevāhirdür tırur

⁷⁹ Mısrada vezin aksamaktadır.

845. Zümrüd ile hoş müzeyyen ol me[kān]
Bī-hūş olur ol zamān anı g[ören]

[43]

846. Bir yıl eserse çıkar dürlü āvāz
Nağmelerden cān olur hayrān sāz

847. Cān gerekdir ol zamān hayrān ola
Göz gerekdir anlara seyrān ola

848. Didi Haydar bu hazīneyi <yā>⁸⁰ Mucīb
Ehl-i imān olana eyle naşīb

849. Gitdi andan dahı bir haţ gördi ol
La‘l ile yazmışlar anı pür-uşul

850. Revnağından gözler anı göremez
Ger Şīrīn Ferhād olursa iremez

851. Haţtı yazmışlar mişāli şöyledir
Cān kulağıyla işit gör nicedir

852. Ol Süleymān nebī vaqtinde meger
Yazdırup koymış ora ol mu‘teber

853. “Kün”⁸¹ diyince Hāk yaratdı ‘ālemi
Halk idüp andan nice biñ ādemi

854. “Fe yekūn”⁸² dir ise ol Zü‘l-Celāl
Bir dem içre maḥv ider ‘ālī kemāl

⁸⁰ Fazla kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

⁸¹ “Ol der ve olur” (Bakara, 117; Ali İmran, 47 ve 59; Enam, 73; Nahl, 40; Meryem, 35; Yasin, 82; Mumin, 68)

⁸² “Ol der ve olur” (Bakara, 117; Ali İmran, 47 ve 59; Enam, 73; Nahl, 40; Meryem, 35; Yasin, 82; Mumin, 68)

855. Evvel oldur āhir oldur pādişāh
Dü cihān içre odur ‘ālī İlāh
856. Burclarını kal‘anıñ ey nāmver
Yāķūt ile şuvamışlar ser-te-ser
857. Dīvārınıñ taşları kan taşdır
Anın içün adı Kan kal‘asıdır
858. Nice yüz biñ canāvārlar toptolu
Cümlesiniñ resmi anda yazılı
859. Ol zamān nebī Süleymān söyledi
Dīv ü ‘ifritlere fermān eyledi
860. Ābād itdi ol maķāmı ol zamān
Hazine yiri eyledi anı hemān
861. Bu serīr ü saltanat içre iken
Fıkr kıldı ol nebī sultān iken
862. Remldārı var idi hem ol zamān
Hüküm kıldı geldi yanına hemān
863. Didi Süleymān müneccim dil-nevāz
Remli şal bir görelim ey kār-sāz
864. Şonra benden bu maķāma kim gelür
Bu yire kimler gelür şāhlıķ kılar
865. Atdı remil eyledi anı āgāh
Didi şonra gelecek çok pādişāh

[43]

866. Hüküm ide cengler cihāna ol zamān
Şonra kāfir iline düşe hemān
867. Adı Kahkahā tanrılık⁸³ da‘vāsı
İdecekdir ol kamu ādem pisi
868. Rūzgār anı daḥı eyler ḥarāb
Yatacak niceleri taḥte’t-türāb
869. Ol nebī didi daḥı bak göreyim
Kime andan kalacaktır göreyim
870. Remil atdı didi ey şāh-ı cihān
Gelecekdir bir nebī āḥir zamān
871. Ol Muḥammed ḥazreti gelse gerek
Medīne’de ol vaṭan tuta gerek
872. ‘Amūsı oḡlı dāmādıdır anıḡ
Adı ‘Alī pehlüvānı cihānıḡ
873. Ḥaḳḳ’ıḡ emriyle buraya ol gele
Kılıcı kudret ile bunı ala
874. Zü’l-fiḳārdır adı anıḡ aşı pāk
Anıḡ ile kāfiri eyler helāk
875. Katl idüp Kahkahā’yı taḥtın ala
Velveleyi bu cihān içre şala

⁸³ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

876. Şāz olup şükr eyledi Allāh'ına
Ol nebī ḥamd eyledi ol şāhına
877. Yazdı ol ḥatṭı oraya koydı hem
Yazmış idi yā ‘Alī eyle kerem
878. Bu cihānda kimse ḳalmaz ey emīr
Ġāfil olma dünyāda ey nerre şīr
879. Niceleri rūzgār sürmüş revān
Niceleri eylemiş āḥir vīrān
880. Çok selām olsun saḡa Şīr-i Ḥudā
Ḥaḳḳ ḥabībī Muşṭafā’dır müctebā
881. Aḡa selām idesiḡ benden temām
Baḡa eylesiḡ şefā‘at ol İmām
882. Ḥaydar anı okudı çok ağladı
Ḥüzn ile cān u ciġeriḡ ṭaġladı
883. Ġiçüp andan nice ḥatṭı gördi ol
Okudı mefhūmını şāh-ı uşūl
884. Ġiçüp andan bir maḳāma geldiler
Ḥoş müzeyyen revnaḳı var gördiler
885. ‘Aḳl irişmez vaşf olmaz ol mekān
Lāleveş sūnbül sūsām dilşād cān
- [44]
886. Kim görürse bī-hūş olur serseri
Gördi anı cān iliniḡ Ḥayder’i

887. Mürtefi'dir gül ü reyhân *ko*kusı
Altun *ile* hoş müzeyyen yapısı
888. Rāyi*ha* cānlar sōñer kiprik dōker
Zerre irse *dimāga* eyler şükür
889. Şordı Hāydar *bu ko*ku nirden gelür
Cān *iliniñ cānına* hayrān virür
890. Didiler iş*bu* ma*kā*mdan gelür ol
Didi *bu ma*kām kim içündür huşul
891. Didiler tañrımızıñ *ma*kāmıdır
Bu gelen cennetiniñ meşāmıdır
892. Gör hamākat cāhiliyyet ideni
Gözünü kör eylemiş Rabbü'l-Ġanī
893. Gitdiler ya'nī ziyāret itmege
Çār *kū*şeye ol zamān seyr itmege
894. Girdi Hāydar içeri hayrān olur
Altun *ile* halkalar *anda* görür
895. Zümrüd *ile nice* gümüş halkalar
Ki mu'azzam tırmış *anda* halklar
896. İçlerinden yüz ādem giçerse ger
Bir *tarafı* boş kalur anıñ yirer
897. Giçüp andan gitdiler *tapusına*
İrdiler ol cennetiñ *kapusına*

898. Bir *āvāz geldi* hemīn duş oldılar
Ditreyüben cümle bī-hūş oldılar
899. Açdılar *içerüden ol kapuyı*
Gördi Haydar kızdur açan *kapuyı*
900. Māh-ı tībān āfet-i devrān idi
Boyı servi kendisi ḥasnā idi
901. *Cinān içre cān iliniñ sultānı*
Kim görürse der-zamān virür *cānı*
902. Kaşları yay gözleri ebrū hilāl
Kudretinden ḥalk idinmiş Zü'l-Celāl
903. Dürr cevāhir altun incü bī-ḥisāb
Yok nazīri *bu zamān* ‘ālī-cenāb
904. Gördi Haydar bir ‘acāyib āfitāb
Var başında tācı altunlı gül-āb
905. Māṣā’allāh didi Haydar ol zamān
Bu kimiñ *kızı* imiş ender-cinān
- [45]
906. Geldi kız Haydar *yanına* bī-gümān
Hoş şafā geldiñ didi yā pehlüvān
907. Girdiler *içerüye anda* hemīn
Nice yüz biñ bağçe *gördi* ol emīn
908. Hoş müzeyyen köşk ü serāy gördiler
Dürlü çeşmeler akar *şu* gördiler

909. *Nice hūr u ğılmān anda bī-hisāb*
Sūsām u sūnbül ü reyḥān/lı gül-āb

910. *Güllere karşı öter bülbül revān*
Hūr u ğılmān karşıusunda ol zamān

911. *Āfet-i devrān oturmuş bī-hisāb*
Birbirine nāz iderler hoş cevāb

912. *Şuları revān akar āb-ı hayāt*
Şu‘lesinden lālezār olur nebāt

913. *Her birisi bir gūnā revnaḵ ider*
Anı gören cānını berbād ider

914. *Şuların ba‘zı şeker ba‘zısı bal*
Süd gibi rengi beyāz āb-ı zülāl

915. *Mīvelerin yok hisābı orada*
Ol serāyı gören irer murāda

916. *Hoş görünce Şāh-ı Merdān anları*
Ol cinān içre olan sultānları

917. *Didi yā Rabb kıl müyesser bunları*
Ehl-i imānlara seḡ bu cānları

918. *Gitdiler andan daḡı ender-zamān*
İrdiler köşk ü serāya bī-gümān

919. *Cümlesinden irtifā‘ı çok anın*
Kimi incü kimi altun oḡanın

920. *Kimi güherdür kimi gümüş anıñ*
Hoş müzeyyen revnaķı var o ħānıñ
921. *Nice yüz biñ şüret anda bī-ħisāb*
Viremez anı gören ašlā cevāb
922. *Vaşfa gelmez vaşf olmaz bir zamān*
Gelmemiş anıñ gibi devr-i cihān
923. *Fikre vardı ol zamān Şīr-i Ĥudā*
Çıkdı andan yukāru ol Murtażā
924. *Gördi incüden çāder anda hemīn*
Çār kūşesinde öter bülbul ħazīn
925. *Nice kuşlar ider anda fiğānı*
Nağmeleri ħayrān iderdi cānı
- [46]
926. *Dürlü envā‘ı çiçekler berķ urur*
Anı gören maħlūkāt bī-ħūş olur
927. *Anda daķı ħūrī kızları hemīn*
Yukāruda oturur bir nāzenīn
928. *Ĥüsne mālīk cihān içre yok bedel*
Göz kamaşur cānları ol mest ider
929. *‘Aqlını ħayrān ider görenleriñ*
Ĥürşīd māh-ı tābān perçemleriñ
930. *Cihān içre yok nazīri bī-gümān*
Māşā‘allāh didi Ĥaydar ol zamān

931. *Ḥaydar-ı Kerrār selām virdi kıza*
 Ayak üzre tırdı mäh-ı pākīze
932. *Didi yā ‘Alī şafā geldiñ hemīn*
 Ḥoş şafā geldiñ didi ol nāzenīn
933. *Öpdi ‘Alī’niñ elini bī-gümān*
 Ḥālīk ‘a ḥamd eyledi ender-zamān
934. *Didi kim müştāk idem yā pehlüvān*
 Ḥamdu’li’llāh dīdārıñ gördüm hemān
935. *Didi şıddık yā Resūla’llāh meded*
 Raḥmet içün ‘āleme virdi Eḥad
936. *Gördi Ḥaydar ol kıztı anda hemān*
 Didi diñle sözümi mäh-ı cinān
937. *Ben ‘Alī olduğımı bildiñ ‘ıyān*
 Kimiñ kıztı olduğıñ⁸⁴ eyle beyān
938. *Yā Resūl-i Kibriyā şıddık didiñ*
 Ne sebebdē bunları sen söylediñ
939. *Cān iliniñ güneşini söylediñ*
 Dil perīşānımı ābād eylediñ
940. *Vir baḡa andan ḥaber ey nāzenīn*
 Qız didi diñle sözümi şāh-ı dīn
941. *Pādişāhıñ kıztıyım ey şāh-ı dīn*
 Ser-firāz-ı ḥūr u ḡilmān ey emīn

⁸⁴ Bu kelimedēn ötürü vezin aksamaktadır.

942. Ol zālīm ‘anīd taqrılık⁸⁵ da‘visi
İdiyor ol bī-īmān ādem pisi

943. Ben tanıklık virirem birdir İlāh
Yokdur andan ğayrı ‘ālī pādişāh

944. Şimdi cennet ābād itmiş pederim
Bilmezem ki şoḡı n’olur kaderim

[47]

945. Bī-naẓīr maḥbūbları hūr eylemiş
Uş beni anlara serdār eylemiş

946. Bir gice yatar iken ey şāh-ı dīn
Maḥşeri gördüm kurulmuş der-zemīn

947. Kādī’l-hācāt İlāhü’l-ālemīn
Kādī olup hükm iderdi ol Mu‘īn

948. Kurulup maḥşer dīvānı ol zamān
Cümle maḥlūk bir ayak üzre ‘ıyān

949. Zerre kaldı beni helāk ideler
Kara yire kanımı çāk ideler

950. Sem‘ime andan revān geldi şadā
Bir nūrānī yüzlü eylerdi nidā

951. Didiler āgāh oluḡ nūr-ı cihān
Ol ḥabīb-i Kirdigār-ı Müste‘ān

⁸⁵ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

952. Oldurur peygamber-i āhir zamān
Çağırır sizi gelin yā mü'minān
953. Varuban ayağına düşdüm revān
Yüz çevirdi benden ol şāh-ı cihān
954. Ben şefā'at diledim itmedi ol
El-emān didim meded kıl yā Resūl
955. Didi sen İslām degilsin yā nigār
Kāfıreseñ sözümi eyle fikār
956. Āh u efgān eyledim anda hemān
Kıl şefā'at yā habīb-i Müste'ān
957. Ol şehādet sözlerini söyledim
Şıdk ile anda imānı eyledim
958. Faḥr-ı 'ālem didi baḡa ol zamān
Şimdi nār-ı caḥīmden⁸⁶ buldun emān
959. Hakk'ı bir bildiñ dīni kıldıñ kabūl
Ben şefā'at eylerim olma melūl
960. Hem didi kırk gün temām ola yakīn
Dāmādım Ḥaydar gele bur<a>ya hemīn
961. Fetḥ ide bu kal'ayı ehliñ kıra
Seni daḡı baḡa hoş alup gele
962. Uşbu gün kırk gün temām oldu hemīn
Anıñ içün söyledim ey şāh-ı dīn

⁸⁶ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

963. Şıdkını gördüm şadākat eyledim
Huzūrunda dahı imān eyledim
- [48]
964. Şād olup Haydar hemān fikr eyledi
Dönüp andan ol nigāra söyledi
965. İnşā'allāh fetḥ iderem kal'ayı
Hakk yolunda izhār idem şu'leyi
966. Seni alup sağ selāmet götürüm
Ol ḥabīb-i dü cihāna yitürem
967. İki cihān sultānı nikāhlaşın
Hoş devāyı derdine ol eylesün
968. Al niḳābı yüzine tır bunda sen
Nā-maḥrem⁸⁷ oldıñ dahı ğayrıya sen
969. Böyle diyüp indi aşagı revān
Bekçilere geldi ol şāh-ı cihān
970. Vardılar andan revāne oldılar
Ol cehennemi varuban gördiler
971. Gördiler cehennemi çokdur zemīn
Bī-hisāb duḡān çıkar andan hemīn
972. Bir giniş yir vaşfa gelmez şahrāsı
Şanki yedi kat yire inmiş tāsı

⁸⁷ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

973. Yedi yirden ol duḥān eyler nālīş
‘Urūc idüp gün yüzüni kaplamış
974. Taht kurulmuş gördi anda Ḥayder’i
Üstüne çıkmış la‘īn köpekleri
975. Hep zebānīler baş imiş ol kefer
Çār kūşeye oturur bed kavm-i şer
976. Anlar imiş uş zebānīler meger
Tahtı üzre oturur serdār-ı ḥar
977. Anları gördi Emīrū’l-Mü’minān
Daḥı gördi ‘ifrīt ü ‘akrep yılan
978. Yandırırılar âteşi kavm-ı pelīd
Gürz elinde otururlar ḥaylī it
979. Didi yā Rabb bu ‘adū-yı bī-īmān
Bunca işler eylemiş bunda nişān
980. Sen anı eyle helāk yā Rabbenā
İtmeye anlar daḥı cevr ü ‘anā
981. Döndi Ḥaydar anda endīşe ile
Dürlü ḥāller teşvīşiniñ fikri<y>le
982. Bir ‘aẓīm kapuya andan irdiler
Ol kapuniñ dīvārını gördiler
983. Kırk zirā‘ idi anıñ hem uzunı
Bir ‘acāyib naķş ile düzmiş anı

[49]

984. Ol imiş *Ḳahḳahā* şahın yapısı
Ya'nī anın *haremini* kapısı
985. Yüz bin asker her tarafında turur
Her birisi bir *gūnā* cevlan urur
986. Gitdi andan bir kapu gördi dağı
Elli bin leşker görür anda şahī
987. Cebe cevşen hep giymişli berķ urur
Hoş müzeyyen cümlesi anda turur
988. Her kapudan giçdigince onca er
Şaf çeküp tırmış berāber çok kefer
989. Fikre düşdi ol Emīrū'l-Mü'minān
Didi senden bir meded yā Müste'ān
990. Varup andan bir şahrāya⁸⁸ irdiler
Yok nazīri cihān içre gördiler
991. Çeşmeler akar çayırlar bī-hisāb
Didiler yā pehlūvān nedir cevāb
992. Atları bu çayıra biz şalalım
Bunda kalsunlar yayan biz varalım
993. İndi Döldül'den 'Aliyy-i nāmdār
Şaldılar çayıra anda bī-ķarār

⁸⁸ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

994. Akşam oldu cümle anda yatdılar
Şabāh oldu birbirin uyatdılar
995. Ezān okudu ‘Alī kıldı namāz
Hālīk’ına eyledi ‘arz-ı niyāz
996. Kaldı atlar anda anlar gitdiler
Bir ‘azīm çeşmeye anda yitdiler
997. Hoş zülāl şu āb-ı hayāt rengi var
Mürtefi‘dir kendüsi hoş suyu var
998. Şu‘lesi çār kūşeye eyler ziyā
Ki ta‘accüb eyledi Şīr-i Hudā
999. Varup andan şāh katına gitdiler
Haydar’ın hālīn aña ‘arz itdiler
1000. Hüküm kıldı uş getürün buraya
Ne için gelmiş görelim şuraya
1001. Gelüben Haydar’ı andan aldılar
Yoluna andan revāne oldılar
1002. Gördi Haydar üç yüz⁸⁹ kırk nerdübānı
Var sarāyın gördi ol Şīr-i Ğanī
1003. Her ayağın gūnā gūnā nağsı var
Her birinde bī-ķarār şūreti var

[50]

⁸⁹ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

1004. Her birinden bir *āvāz* ızhār olur
Ol *āvāzı* işiden hayrān olur
1005. Sür‘at *ile* çünkü andan gitdiler
Duhā vakti yukaru irişdiler
1006. Kahkahā’nın *kapusına* irdiler
Key ‘azīm *kapudır anı* gördiler
1007. Kırk zirā‘ *ginişligi* vardır anı
La‘l ile her yanı *düzülmüş* anı
1008. Virdiler *haber aña* ender-zamān
Didi gelsin *içerüye* pehlüvān
1009. Girdi *içerü* Emīrū’l-Mü’minīn
Çār *kūşeye* kıldı *nazar şāh-ı dīn*
1010. Altun *incü gümüş ile* her yiri
Hoş müzeyyen oturur uş begleri
1011. Yeddi yirde var muraşsa‘ taht-ı zer
Çār *kūşesi* la‘l [ü] zümrüd [ü] güher
1012. Anlara *çıkar* imiş ol bī-īmān
Ayak üzre *turur* imiş der-nihān
1013. Güneşe *tapar idi* anda la‘īn
Yir öpüp *şapar idi* ender-zemīn
1014. Dir imiş *beni pādīşāh* eyledi
Dürlü ni‘metlerle *beni* toyladı
1015. Memleket virdi *baña* yokdur hisāb
Zer cevāhir dürlü la‘li bī-hisāb

1016. Bunca leşker *baña* ihsân eylediñ
Bî-hisâb *metâ*‘ virüp şâh eylediñ
1017. Ey benim tañrım *baña* kıldıñ nazar
İşit imdi sözümi eyle hâzer
1018. Cümle mañlûk tañrısı *benim* bu gün
Eyle yardım her günüm olsun düğün
1019. Böyle *diyüp âteşe tapar* idi
İt gibi dört yanını kapar idi
1020. Vâkıf *oldı* ser-te-ser ol şâh-ı dîn
Ol la‘îniñ *işine* ender-zemîn
1021. Zâri zâri âh *idüben* ağladı
Hüzn ile cân u cigeriñ tağladı
1022. Didi yâ Rabb kıl ‘ināyet sen *baña*
Başını kesem gören қа[la taña]
- [51]
1023. Māl ü emlâkiñ elinden *alayım*
Ehl-i imân *olmayanı kırayım*
1024. Böyle *diyü* gitdi bir dem ilerü
Gördi *anda* bir ‘azîm taht *kurulu*
1025. Gördi *anda* Qahqahâ mel‘ün [u] pis
Taht-ı zerrîn üstüne olmuş celîs
1026. Cümle vezîrler *ayağına* düşer
Secde *idüp* ol habîse ser düşer

1027. Dirler imiş ey bizim tanrımız uş
Kıl kerem ile ‘ināyet bize hoş
1028. Bī-çāreleriz nāra yakma bizi
Kamu muṭī‘iz saḡa mīr ü vezīr
1029. Ol daḡı yakmam diyü eyler nidā
Şükr iderler cümlesi bāy u gedā
1030. Yirlü yirine gidüp oturdılar
Ya‘nī ğamdan cümlesi kurtuldılar
1031. Heybet-i Rabbāni<y>le gitdi ‘Alī
Kahkahā’nın yanına yitdi velī
1032. Du‘ā idüp Ğanī’ye medḡ eyledi
Du‘ā içre aḡa la‘net eyledi
1033. Kahkahā anda görünce Ḥayder’i
Korkusundan ditredi ol Ḥayberī
1034. ‘Aklı gitdi bī-hūş oldı ol zamān
‘Azrā’īl’i şanki gördi bī-īmān
1035. Dili tutuldı idemez bir cevāb
Biḡ zor ile didi ol ibn-i kilāb
1036. Gel berü yā pehlüvān gelgil berü
Gel göreyim ben seni uş rû-be-rû
1037. Şīr-i Yezdān ḥiddet-i Kerrār ile
Gitdi anda şemşīr-i ebrār ile

1038. Giçdi *oturdu* hemān-dem şāh-ı dīn
Bağmadı *Ḳahḳahā'*ya anda hemīn
1039. Heybetinden cümle nālān oldılar
Ḥikmetine cümle ḥayrān oldılar
1040. Bī-tekellūf anlara virmez selām
Dehşetinden itmedi ašlā kelām
1041. Ḳahḳahā *didi* a cānım pehlūvān
Hoş şafā geldiñ *baḡa* şāhib-kırān
1042. Sen selām virmedigin *nedir* sebep
Söyle *baḡa* uş anı kıldım taleb
- [52]
1043. *Di* *baḡa* adıñ *nedir* cānım cānı
Ne kişisiñ bī-hūş itdiñ *bu* cānı
1044. Ḳancarudan gelişin *nedir* işin
Maḳşūdın *nedir* *baḡa* var mı işin
1045. Hem vilāyet *niredir* söyle *baḡa*
Müşkilim ḥall eylegil *direm* *saḡa*
1046. Ḳan şuyunu *nice* giçdiñ yā yigit
Cān kulağıyla *direm* *sözüm* işit
1047. Köpriniñ taşlarını n'eylediñ
Ne ile sen anı vīrān eylediñ
1048. Geldiğın *bu* ḳal'aya var mı şavāb
Senden isterem *aḡa* bir bir cevāb

1049. *Didi Haydar ey şehen-şāh-ı cihān*
Ḥorasān'dan gelmişem diñle 'ıyān
1050. *İşimle⁹⁰ meşhūr cihānda görünem*
Her ne şan'at varsa anı bilürem
1051. *Hem silāḥşör 'ilm ile ben meşhūram*
Devr içinde şān ile uş meşhūram
1052. *Pehlüvānlık 'ilmi<y>le māhir benem*
Her vilāyet şāhlarına giderem
1053. *Varmadıgım yer bulunmaz yā emīr*
Baḡa emşāl türemez bir nerre şīr
1054. *Ta'līm iderem nice yüz biḡ sipāh*
Baḡa iḥsān eyler anda pādişāh
1055. *Du'ā iderem alınca ḥil'ati*
Şehrime gidüp iderem rāḥatı
1056. *Şimdi işitdim seniḡ ismiḡ hemān*
Saḡa emşāl yokdurur devr-i cihān
1057. *Ḥorasān'dan gelmişem işim zelül*
Ḳal'anıza⁹¹ geldigime olma melül
1058. *Yolda gelürken nice işler beyān*
Eyledim Ḳan şuyunu giçdim 'ıyān
1059. *Fenn ile tılsımları yok eyledim*
Biḡ yüz ile cānı āzād eyledim

⁹⁰ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

⁹¹ Fazla heceden dolayı vezin aksamaktadır.

1060. Cānlarıñ cümlesini itdim helāk
Na‘ra urdılar hemān-dem çāk ü çāk

1061. Giçdim andan yoluma oldum revān
Nāgehān yitdi baḡa yüz pehlüvān

1062. Didiler şāh istiyor gel gidelim
Hükmi nedir biz anı gūş idelim

[53]

1063. Ben şāhıñ adın işidine hemān
Müşṭāk oldum yanıḡa geldim revān

1064. Ben mu‘allim ta‘līm idem leşkeriñ
Ehl-i hüner ola cümle ‘askeriñ

1065. Emriñ olmazsa giderem bu zamān
Şaḡ selāmet şehrim olam revān

1066. Ol la‘īn anda didi Şīr-i cihān
Vardurur şayısız ‘askerim ‘ıyān

1067. Eyüce ta‘līm idesiñ sen anı
Toplayalım bahşış <i>le</i> andan seni

1068. İhtiyācıñ olmaya bir kimseye
Şād u ḡandān gidesiñ Medīne’ye

1069. Du‘ā şeklinde hemān-dem ol zamān
La‘net itdi aḡa ol şāh-ı cihān

1070. Hüküm kıldı Ḳahḳahā ender-zamān
Getürüñ bize ta‘ām oluḡ revān

1071. Dür lü ni‘met varuban *getürdiler*
Şerbet *ile* meydānı *toldurdılar*
1072. Bezm-i ālāt uş şarāb *geldi* revān
Mīr ü vezīr *başladı* anda hemān
1073. Kahkahā *didi* a cānım pehlüvān
Al elimden bir şarāb nūş it revān
1074. İç anı cānıñ şafālar bahş ide
Cān ilinden gam u hicrānıñ gide
1075. Didi Haydar itmişem sevgendi ben
Gurbet ilde içmeyem şarābı ben
1076. Yoksa emriñ kırmaz idim ey emīr
‘Özrimi eyle kabül ey nerre şır
1077. Kahkahā itdi kabül anda hemīn
Ekl ider tuz etmegi ol şāh-ı dīn
1078. Cümle vezīr ol şāh ile içdiler
Bī-hūş olup yirlerine düşdiler
1079. Fıkr iderdi kal‘a işiñ Hayder’i
Āh u efgān sesi *geldi* içeri
1080. Sonra *geldi* içerü bir bī-īmān
Kāmeti beñzer mināreye hemīn
1081. Kahkahā’nın ayağıñ öpd*i* hemīn
Secde itdi ol la‘īne der-zemīn

1082. *Didi ey pādiṣāh-ı devr-i cihān*
Düşmenin ‘ömrü kūtāh oldu revān

[54]

1083. *Atdı bir baş orta yire ol yigit*
Bu ‘Alī’nin başıdır didi ol it

1084. *Ḳahḳahā mel‘ün ṣāz olur ol zamān*
‘Aklı gitdi bī-hūṣ oldu ol revān

1085. *Uyanup ol pehlīvāna söyledi*
Gel yirime sen otur hüküm eyledi

1086. *Cebe cevşen virdi aṇa ol zamān*
Giydi hil‘atları anda bī-īmān

1087. *Sākī geldi bezm ālātın ḳurdılar*
Ṣevḳ u ‘işret idüben oturdılar

1088. *Ya’nī ‘Alī bunca gürbüz er iken*
Devr içinde bī-miṣāl server iken

1089. *Nice ḳal‘aları vīrān eyleyen*
Nice kāfir bağırını hūn eyleyen

1090. *Böyle iken ya’nī kesdi başını*
Pehlīvānım uṣ bitürdi işini

1091. *Efkārı ‘Alī görüp ḥavf eyleye*
Aṇa göre tedbīrini eyleye

1092. *Çünkü evvel Ḳahḳahā dimiş idi*
‘Alī başın getüren var mı didi

1093. Kim getürse ser-firāz idem anı
Cān içinde besleyem hoş cānını
1094. Uş vezîrler *didi* Tomrûc pehlüvān
Ol *getürir* ey şāhım işbu zamān
1095. Yüz kırk⁹² arşun kām̄eti vardır anıñ
Şanasıñ ‘ifrītidir *bu cihānıñ*
1096. Uş münāsib *anı* gördiler hemīn
Nāme *yazup* gönderir *anda* hemīn
1097. Nāme *gidüp* çün *ağa* irmiş idi
Oğuyup mefhūmını bilmiş idi
1098. Nāmede yazmış *idi* yā pehlüvān
Mekke’de bir er zühūr itmiş ‘ıyān
1099. Bir *yehi* dīn çıkarup da‘vā ider
Pey<ğ>amberem *diyü* iddi‘ā ider
1100. Adı *anıñ* uş Muḥammed’dür ‘ıyān
‘Amūsı oğlı ‘Alī’dir pehlüvān
1101. Hem dāmādıdır *anıñ* gürzi girān
Nice kal‘a eylemiş *anda* revān
- [55]
1102. Ehlini *kırup* mālını aldılar
‘Irz u ‘ıyāl cümle esīr kıldılar

⁹² Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

1103. Devr içinde yokdur anıñ nazārı
Ser-nigün eyler iseñ nerre şīr
1104. Yazdı Tomrūc didi ey şāh-ı cihān
Ben vezīrlık istemem işbu zamān
1105. Cennet içre ol hūrī sultānını
Baña virirse cihānıñ şāhını
1106. Ben varup ‘Alī başını getürem
Bī-tekellūf saña anı yitürem
1107. Nāme geldi şāh okudı ol zamān
Derk idüp mefhūmını bildi ‘ıyān
1108. Yazdı yine ol la‘īne bī-gümān
Ger baña başı getürürseñ revān
1109. Saña virem kızımı ben yā emīr
Va‘dim üzre dönmeyem ey nerre şīr
1110. Çün gidince okumış anı ‘ıyān
Ata binüp yoluna olmuş revān
1111. Medīne’ye kaçd idüp gitmiş idi
Bir başı alup hemān gelmiş idi
1112. Şandılar kim ol ‘Alī’niñ başıdır
Ne bileler cihānıñ qallāşıdır
1113. Şāh didi yā pehlüvān toğrı mıdır
‘Alī’niñ başı şahīḥan bu mıdır

1114. Sen nirede bulduñ *anı* ey emîr
Nice kesdiñ *başını* ey nerre şîr
1115. Didi Țomrûc ey şāhım diñle hemān
Emriñ üzre Țurmadım gitdim revān
1116. Cevr ü cefā yolda ben çok görmişem
Biñ zor *ile* uş *ele* getürmişem
1117. Bāğçe içre gördim *anı* uş revān
Ardına düşdim anıñ *anda* hemān
1118. Kaçdı gitdi çıkdı ħurmā *dalına*
Gürzi atdım degdi anıñ *biline*
1119. Bî-hûş olup düşdi *yire* ol zamān
Ben irişdim virmedim *aña* emān
- [56]
1120. Ĥaylî şavaş eyledik ender-zemîn
Fırşatı *bulup* başıñ *kesem* hemîn
1121. Uş getürdim şād u ĥandān olasıñ
Devr içinde şān u ‘izzet *bulasıñ*
1122. Şāh şıgalar anda Țomrûc’uñ biliñ
Didi *saña* āferîn şad āferîn
1123. Güldi Ĥaydar *anı* görünce hemān
Şāh didi *nedir* sebeb ey pehlüvān
1124. Didi Ĥaydar bir sebeb yok bil anı
Şāh didi *toğrı* digil cānım cānı

1125. *Didi Haydar toğrı söylesem emir*
Gücenür Tomrüc la'in ey nerre şir
1126. *İşidince bu sözi Tomrüc la'in*
Lâlezâr oldu ol it 'ayne'l-yaķın
1127. 'Aķlı gitdi bî-hüş oldu ol köpek
Şanki düşdi çamura bir kör eşek
1128. Şâh didi anlamadım cânım cânı
Hoş faşîh söyle baĝa bir bir anı
1129. Korkma saĝa bir zarar gelmez a cân
Didi anda ol Emîrû'l-Mü'minân
1130. Dinlegil sen ey pâdişâh sözümi
Hoş faşîhâne gerekli râzımı
1131. Gitmişem Medîne 'ye bir kaç sefer
Görmüşem ben ol şîre yokdur zafer
1132. Orta boylı rengi beyzâdır anuĝ
Kumrı şaķal heybeti vardır anuĝ
1133. Arslana benzer nazîri yok anıĝ
Bu değildir başı ol Murtaẓâ'nıĝ
1134. Bu la'in söyler yalanı uş meger
İşidince bu sözü Tomrüc kefer
1135. Çekdi tıĝı Haydar 'a geldi revân
Ey yalancı ne kişisinĝ bu zamân

1136. Sen nesin *ki baḡa yalan diyesin*
Nāmūsımı bir para eyleyesin
1137. Ecelin burya getürmişdir seni
Pāre pāre eylerem şimdi seni
1138. Şāh didi ey pehlüvān luṭf eylesen
Baḡa baḡışla anıḡ kanını sen
1139. [Ö]ldürünce sen anı ma'yüb olur
Devr içinde şānımıza zūll olur
- [57]
1140. Şāh diyince *bu sözi anda* hemīn
Kūfri artar *ķabarır anda* la'īn
1141. Öyle görünce *anı şāh-ı cihān*
Döndi *didi* ol *şāha* ender-zamān
1142. *Bu ķabadayılıḡı* terk eylemez
Bu yalancı toḡrı sözi söylemez
1143. Uş elinden bir şey gelmez *bu itin*
ķurı lāfdır eylediḡi pelidin
1144. 'Alī'yi 'ālī bilürem ey emīr
Bu baş anıḡ oldur ise nerre şīr
1145. Beni *ķatl eyle burada* ol zamān
Uş kanım *saḡa* ḡelāl olsun revān
1146. Ol la'īn *Ṭomrüc işidine* anı
Maḡrūrından herzeler söyler cānı

1147. *Didi Һaydar ey la‘īn-i bī-īmān*
Senden⁹³ yigit yok mıdır işbu zamān
1148. *Er iseñ meydān içine gel hele*
Anda cānına düşürem velvele
1149. *Mīr ü vezīr ol zamān māt oldılar*
Bu kişi deli midir söylediler
1150. *Ya bīzār olmış cānından bu zamān*
Meydān içre Ҙomrūc ‘ı ister revān
1151. *Didi vezīr Ҙomrūc ‘a yā pehlūvān*
Meydān işi sen bilür misiñ ‘ıyān
1152. *Ҙomrūc işitdi bu sōzi ey civān*
Һiddetinden gözine tıldırdı қan
1153. *Geldi Һaydar üstüne ol bī-īmān*
Ҙaғ gibi bir burca beñzer ol zamān
1154. *Uş yanında Һaydar anıñ bir nefes*
Serçeden şanki öter bülbul қafes
1155. *Didi şāh cānım müsāfir ol emīn*
Gürbüz erdir Һaşmınıñ olma Һazīn
1156. *Һām Һama‘dır bu işiñ olmaz Һuşul*
Varma meydān içine olma melul
1157. *Didi Һaydar ey sheñşāh-ı cihān*
Қurı lāfi var anıñ söyler ‘ıyān

⁹³ Bu kelimedен ötürü vezin aksamaktadır.

1158. Göz bağıcı *kabadayılık* ider
Er ise meydāna gelsin ol ke[fer]

[58]
1159. Şāh işidine ‘Alī’niñ sözünü
Tomrūc ‘a dönderdi anda yüzünü
1160. Didi var gīt imdi meydān içine
Uş görelim *bu* ğarībñ *gücine*
1161. Ol vakit ma‘lūm olur şıdķñ senñ
Bir şavaş idñ görelim siz hemñ
1162. Didi Haydar *münādī* kılsın nidā
Meydāne gelsün kamu mīr ü gedā
1163. Hük m kıldı Ğahķahā ender-zamān
Üç gün üç *gice* nidā *oldı* ‘ıyān
1164. Bī-ħad insān geldi meydān içine
Toprak atsañ düşmez⁹⁴ yirin üstüne
1165. Girdi meydāna hemān-dem iki şīr
Birbirine karşı *turdı* iki şīr
1166. Ğahķahā şāh geldi meydāne hemān
Bilesince yüz biñ er *geldi* revān
1167. Şāh öñünde cümle *secde* itdiler
Varup andan bir *tarafa* *turdılar*

⁹⁴ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

1168. Geldi ʤomrũc  pdĩ ŧ hıı elini
ŧ h didi *a a* c nım dııle beni
1169.  aŧmı a ol ıl mu  abil uŧ ‘ıy n
 ıyma *a a* ey c nım vir sen em n
1170. Ol yigit bilmez seni söyler sözi
 ıyma *a a* ben didim iŧit sözi
1171.  aŧd ile vardı hem n ʤomrũc la‘ n
Ya‘n  kim bir  arb ile *yı a* hem n
1172. Bir  arafdan ŧ r-i Yezd n [u]  ud 
D ld l ‘e bindi ‘Aliyyü’l-Murta  
1173. Rev n olup vardı *a a* ol zam n
 arŧu  urdu Sedd-i  skender ‘ıy n
1174.  ay ırup cevl n ider D ld l-s v r
Gök yüzüni  utdu yirlerden  ub r
1175.   r *k ŧeden* seyr iderler b -ŧ m r
Kimi ŧ d n kimisi eylerdi z r
1176. Didi ʤomrũc  amle eyle bir   rem
ŧ  ra ben *de*  amle ile uŧ varam
1177. Didi  aydar  amle  ılsam ben hem n
Sa a  amle *da ı*  almaz ey la‘ n
1178. D m-ı  mm di  sen *anı*   res ı
ŧ  lı  ile bir de *girü* varas ı

[59]

1179. Başladı herze yimege ol la‘ın
Didi herze söyleme ol şāh-ı dīn

1180. Her ne zorun var ise gel hamle kı1
Uş yakīn kaldı olacaqsın hacī

1181. Bunca insān huzūrında ey kefer
Belli olur seniñ işiñ kı1 hāzer

[Mefāīlün Mefāīlün Feūlün]

1182. Dilerseñ dü cihānda tayyibātı
Virelim ol habībe çok şalātı

[Fāīlātün Fāīlātün Fāīlün]

1183. Okuyanı dīnleyeni yazanı
Raḥmetiñle yarlıgağıl yā Ganī

[Mefāīlün Mefāīlün Feūlün]

1184. Diler nāzım İlāhī ḥāzretinden
İçir katre biḥār-ı raḥmetinden

1185. Cihānda çok günehkār bende vardır
Ya benden özge bilmem kıanda vardır

[Fāīlātün Fāīlātün Fāīlün]

1186. Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilāt
Vir Muḥammed Muştafā’ya şalavāt

Tomrūc Kāfirīn Helāki Kan Qal‘asını Feth Oldığı ve Şāhın Ulu Cengidir

1187. Tomrūc⁹⁵ la‘īn gürzi çeküp yürüdi
Yā Qahqahā⁹⁶ yardım it *baṇa* didi

1188. Tīgı atdı Haydar ‘a ender-zamān
Tağa ursaydı anı ol bī-īmān

1189. Pāre pāre oluban düşer idi
Zīrā gürzi iki biṇ batman idi

1190. Didi yā Haḡ Hayder-i Kerrār hemān
Çekdi gürzi aldı elinden revān

1191. Şaldı *bu* kez nīzeyi elde hemīn
Anı *daḡı* çekdi aldı şāh-ı dīn

1192. *N’idesini* bilmedi oldu ḡacīl
Bir büyük seyfi hemān aldı rezīl

[60]

1193. Şaldı Haydar üstüne *anda* hemīn
Çekdi aldı anı *daḡı* şāh-ı dīn

1194. ‘Aklı gitdi bī-hūş oldu ağladı
Hüzün oduna cān u ciger tağladı

1195. Qahqahā Şāh leşkeriyle bi’t-temām
Haydar ‘ı görünce *anda* ḡaşş u ‘ām

⁹⁵ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

⁹⁶ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

1196. Dişledi parmaqlarını cümlesi
Ḥayrān olup bilmediler *n'idesi*
1197. Korku düşdi cümle bī-hūş oldılar
Ḥayrān olup Ḥaydar 'a oturdılar
1198. Ditremeler düşdi endāmlarına
Şanki 'Azrā'ıl girişdi cānına
1199. Didi Ḥaydar ey la'īn gördiñ işi
Üstüñe güldi seniñ bunca kişi
1200. Sen gibi çok itleri ben yıkmışam
Ayağ ile göğüs üzre çıkmışam
1201. Didi Tomrūc sen daḥı gel turalım
Ma'rifetiñ ne ise bir görelim
1202. Didi Ḥaydar ben saña bir hamleyi
Uş bağışladım Ḥaḳ için naḥleyi
1203. Bir daḥı Muştafā'nıñ 'aşkı için
Saña bahşış eyledim şevkı için
1204. Kaldı bir hamle eger kādir isen
Al elimden yakayı nādir isen
1205. Yoksa kesdim başını ey bī-īmān
Gitmeden başıñ Ḥaḳ 'a eyle īmān
1206. Kıl īmān cānıñ ḥalāş ola seniñ
Tā cehennem içre yanmaya teniñ
1207. Herzeye başlar iken anda la'īn
Başdı ayak zengiye ol şāh-ı dīn

1208. Şol ayak üzre turup na‘ra urur
Zü‘l-fiķār elinde yalın uş turur
1209. Meydān içre cümle bī-hūş oldılar
‘Aklı gidüp zār u hayrān kaldılar
1210. Kāhķahā düşdi hemān-dem ber-zemīn
Bed yüzüne şaçu şaçdılar hemīn
1211. Uyanup ‘av‘av ider anda la‘īn
Bu ne iş idi ben eyledim hāzīn
1212. [Āh] söyler na‘rasından Haydar’ı
Yüz biñ er virdi cānını [...]
[61]
1213. Cümle insān cūşa geldi bī-şümār
Talģalandı deryālar itmez qarār
1214. Hāy [u] hūy atlar āvāzı bī-şümār
Gökyüzünü tutdı yirlerden ğubār
1215. Zü‘l-fiķār’ı çaldı anıñ başına
Biçdi anı indi eyer kaşına
1216. Yeddi kat yire irişdi ucu hem
Emri kıldı Cebrā’īl’e Zü‘l-kirām
1217. Tīz iriş arslanıma ya Cebrā’īl
Zü‘l-fiķār irdi öküze şöyle bil
1218. Geldi anda peyk-i Rabbü‘l-‘ālemīn
Zü‘l-fiķār’ı tutdı Cibrīl-i emīn

1219. Na‘rası irdi Medīne şehrine
Ol nebīler serveri ḥazretine
1220. Ol Ḥabību’llāh didi yārānlara
Ḥaydar’ın na‘rasını ol cānlara
1221. Kimi urdı ‘acebā işbu zamān
Du‘ā itdi Ḥaydar’a ol ‘ālī-şān
1222. Ehl-i küffār çünki öyle gördiler
Bī-hūş olup yirlerinde tırdılar
1223. Kahkahā şāh gördi Tomrūc’ı la‘ın
İt gibi şişmiş yatar ender-zemīn
1224. Ḥaydar’a didi nā-bekār vāy seni
Şāh-zādeye n’içün itdiñ sen anı
1225. İşbu yolda olduğıñ bilse idim
Ben e(v)vel seniñ başıñ keser idim
1226. Hükme kıldı yüz kere yüz biñ ere
Ḥamle kıldılar kamusı Ḥayder’e
1227. El kulağa urdı Ḥaydar ol zamān
Na‘rasından ditredi heft āsumān
1228. Gūlgūle düşdi kāfirin başına
Şan kıyāmet kopdı anlar başına
1229. Talğalandı deryā vü şahrā zemīn
Dört biñ⁹⁷ kāfir virdi cānı ber-zemīn

⁹⁷ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

1230. *Didi Haydar Seyyidü'l-ebrâr benem*
Hâşimîler şehsüvârı uş benem

1231. *Cân alıcı baş kırıcı bî-bedel*
Nâşir-i dîn fâtih-i Hayber benem

1232. *İbn-i 'amm-i Muştafâ'yım hoş velî*
Mancılıkla atılan Hayd[ar benem]

[62]

1233. *Nice begler başını ben kesmişem*
Aç gözüñi ey kâfir gör kim benem

1234. *Cihân içre yok nazîrim uş 'iyân*
Merhab ile 'Anter'i kıran benem

1235. *Ḥavf ider⁹⁸ arslan canāvâr dīv perî*
Heybetimden ol Şîr-i Yezdân benem

1236. *Seyfi girân arar iseñ gör beni*
Düldül üzre haykıran Haydar benem

1237. *Ḥor u zâr olmak dilerseñ bu zamân*
Ḳıl hâzer kim Şâh-ı Merdân uş benem

1238. *Gelmişem sizi kamu idem helâk*
Mâllarınız aluban cümle gidem

1239. *Yoksa îmân getürün Allâh'a siz*
Uş elimden cümleñiz kırtulasız

⁹⁸ Kelime sonradan eklenmiştir

1240. Böyle *didî* Zü'l-fiķār *aldı* ele
Ėayķırır *çalar* hemān *şaga* şola
1241. Ėudret-i Ėaķ yitmiş arşun ol zamān
Uzanırdı Zü'l-fiķār uş bī-gümān
1242. Gāh başa gāh *ayağa* *deger* idi
Ėara yirlere başı döker idi
1243. Ėahķahā Ėükm eyledi ender-zamān
Ėulüv idüp geldi cümle kāfirān
1244. Yir yirinden el *ķılca* urdılar
Tīr-i bārān Ėaydar *üzre* şaldılar
1245. Ėahķahā dir hāy benim şebbāzlarım
Cidd ile ceng eyleyiņ tīr-bāzlarım
1246. Cehd idüņ *anı* ele *getüresiz*
Ol 'Alī'niņ *işini bitüresiz*
1247. 'Ėlemi andan Ėalāş idin hemīn
Ėam gidüp göņlümde *ķalması*ņ Ėazīn
1248. El münācāt eyledi Şīr-i Ėudā
Sen 'ināyet *ķıl başa* yā Rabbenā
1249. 'Avniņ olmazsa n'iderem el-emān
Şaņa ma'lüm *çār kūşede* kāfirān
1250. Müstecāb *oldı* du'āsı ol zamān
Girdi küffār *içine şāh-ı* cihān

1251. Ol yigirmi dört kere yüz biñ ere
Gel nazar kıl Şāh-ı Merdān Ḥayder'e

1252. Şaldı *hemān*-dem *kāfire* Zü'l-fiķār
Kesdi başlar dökdi *yire* bī-ķarār

[63]

1253. Ƙan elinden lālezār *oldı* zemīn
Virdi nuşret aña Rabbü'l-‘ālemīn

1254. Şan kıyāmet kopdı maḥşer günleri
Ditreşürler Ƙahķahā'nıñ 'askeri

1255. *Bu ḥāl üzre* yeddi gün yeddi gice
Tīr-i bārān ceng iderler başluca

1256. Bunca günler içre *yimedi* ta‘ām
Daḥı bir ķatre şu içmedi İmām

1257. Bel büküldi bağırı yandı uş kebāb
Geldi kāfir *ğuluv* itdi bī-ḥisāb

1258. Anların çokluğunu ol Müste‘ān
Ḥaydar'a serçe kadar eyler nihān

1259. Tağ u şahrā leşker olsa der-zemīn
Zerre minnet etmez *idi* şāh-ı dīn

1260. Girdi *yine* meydāna ol pehlüvān
Na'ra urdı Zü'l-fiķār *çaldı* hemān

1261. *Bu ḥāl üzre rāvī* eyler ol zamān
Çünki urdı Tomrūc'ı şāh-ı dīn

1262. Ol vakit na‘ra iderken der-zemîn
Mu‘cin ile Hâlid’e gitdi hemîn
1263. Didi Hâlid Mu‘cin’e ey serverî
Sen işitdin ol şadâ-yı Hayder’i
1264. Küffâr içre kaldığı’çün ol katı
Na‘ra urdı töldi cihân heybeti
1265. Gel gidelim tırmağa yokdur mecâl
Yardım ider bizlere Celle Celâl
1266. Uş temür geyimlerini aldılar
Cümle birden anda hâzır oldılar
1267. Ciddi-y-le revân oluban gitdiler
Hem Torağa’ya haber gönderdiler
1268. Haydar’ın ‘aşkıñ Torağ almış idi
Şıdķ ile imānı ol kılmış idi
1269. Varup aña ma‘lûm itdiler hālî
Ol Torağa çünki bildi ahvālî
1270. ‘Alî’niñ buñaldığını bildiler
Kâfir içre kaldığını gördiler
1271. Ol dañı aldı iki biñ pehlüvân
Her birisi nerre şîr şâhib-kırân
1272. Giydiler geyimlerini üşdiler
Elbir idüp cümle yola düşdiler

[64]

1273. Nāgehānī gördi *bular* hayli er
Atlar *üzre* anlar⁹⁹ hāy [u] hūy ider

1274. Mu‘cin *ile* Hālid imiş ol meger
Ol *Ṭoraḳa*’dan al imdi sen haber

1275. Didi Hālid *girüden* kimdir gelen
Anlarıñ var *mı* ‘aceb hāliñ bilen

1276. Kāfire beñzemez anlar ben varam
Ne kişidir anlarıñ hāliñ şoram

1277. Bize arḳadaş olursa ey emīr
Ciddi<y>le ceng idelim ey nerre şır

1278. Gitdi Hālid anlara *oldı* revān
Geldi *daḥı* ol *Ṭoraḳa* pehlüvān

1279. Gördi Hālid bir mināre ber-zemīn
Sürdi *atı* geldi Hālid’e hemīn

1280. Didi Hālid kim iseñ eyle beyān
‘Azmiñiz *nireyedir* söyle ‘ıyān

1281. İsm ü şānıñ hem vilāyetiñ revān
Söyle bir bir işidem *anı* ‘ıyān

1282. Ol *Ṭoraḳa* didi evvel sen digil
Vaşf-ı hālinden *baḡa* şerḥ eylegil

⁹⁹ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

1283. *Didi Hâlid uş benim yâr-ı Resûl*
Medîne şehrindedir şâh-ı usûl
1284. *İşidince ol Torağa ol zamân*
Baş egüp Hâlid'e geldi uş revân
1285. *Didi benim ol Torağa ey emîr*
Geldi bize Haydar-ı şâh-ı münîr
1286. *Ol mübârek cemâlini görmişem*
Cân u dilden hem Müselmân olmuşam
1287. *İşidince indiler atdan hemîn*
Kocuban öpüşdiler ender-zemîn
1288. *Her biri kışşasını şerh eyledi*
Haydar için cümle çerâğ eyledi
1289. *Pehlûvânlar atlarına bindiler*
Yollarına cümle revân oldılar
1290. *Vara vara Kân şuyuna yitdiler*
Varup andan köpriye hem yitdiler
1291. *Bildiler kim Haydar açmışdır anı*
Şâd u handân oldu anların cânı
1292. *Hakk'a şükr idüp revâne oldılar*
Gice gündüz turmayup at sü[r]diler]
- [65]
1293. *Nâgehân irdi 'Alî'nin na'rası*
Ol velînin gülbangının¹⁰⁰ şu'lesi

¹⁰⁰ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

1294. Ol *ögü* Hālid *işidince* revān
Yaşlar *aķar* gözlerinden ol zamān
1295. Hasetinden na‘ra *urdi* pehlüvān
Na‘rasından *ditredi* heft āsumān
1296. Vahş u *tuyūr* tağlar içre bī-gümān
Hālid’iñ na‘rasına eyler fiğān
1297. Na‘rasını Haydar *işitdi* hemān
Şād u *handān* oldu ‘Alī ol zamān
1298. Şanki *gördi* ol Resūl’üñ *yüzünü*
Ol kadar şādān olur Haydar cāmı
1299. ‘Aşk ile *girdi yine* çünkü revān
Şaldı *kılıc* kāfire şāh-ı cihān
1300. Kāhkahā *dahı* Hālid’iñ na‘rasın
Aldı anda pehlüvānıñ *şadāsıñ*
1301. Leşkerine *did* anda bī-īmān
Uş ‘Alī’niñ yoldaşı *geldi* revān
1302. Bağlayıñ *kapusını* uş kal‘anıñ
Girmesünler kal‘aya anlar hemīn
1303. *İşidince* Haydar anıñ *sözini*
Kıpudan *yanı* tutar māh *yüzünü*
1304. Kıra kıra gitdi *kapuya* İmām
Kaçdı kāfir ol aradan bi’t-temām

1305. Sedd-i İskender gibi vardı revân
Türdü *kapu* ardına şâh-ı cihân
1306. Varamaz bir kimse Haydar yanına
Kim giderse *boyadır* al *kanına*
1307. Geldi Hâlid leşkeriyle ol zamân
Açdı *kapuyı* Emîrû'l-Mü'minân
1308. Haydar'ın üstüne olan kâfiri
Kırdılar öyle görünce Hayder'i
1309. Vardılar Haydar *elini* öpdiler
Gitdi *gami* cânını şâd itdiler
1310. Didi Haydar hoş şafâ geldiz bize
Katı müştâk olmuş idim ben size
1311. Yük gününde yitdiniz ey pehlüvân
Sizlere mu'în *ola* ol Müste'ân
1312. Oturup zevk u şafâ eylediler
Ser-güzeştin cümlesin söylediler
- [66]
1313. Çıkarır Hâlid ta'âmı ber-huzûr
Yedi Haydar cânına *geldi* sürûr
1314. Döldül 'e yem virdiler ender-zemîn
Ol *dağı* râhat olup gitdi hâzîn
1315. Hayli yirde zaḥmı vardı uş 'ıyân
Şardılar *anı* bi-emr-i Müste'ân

1316. Gördiler kâfirleri *hor u haķır*
Her biri bir *dere içre* key faķır
1317. *Kimi cânlı* kimi cânsız ey hümām
Yatıyor soķaķ başında bi't-temām
1318. Ser-güzeştin *didi* Hālid 'e 'Alī
İtdi 'ıyān bir bir *anda* ol velī
1319. *Ḳahķahā vezīrlarine* ol zamān
Didi ne tedbīr idelim biz 'ıyān
1320. *Didiler* ğam çekmegil eyle selīm
Hele kaç gün cânı rāḫat idelim
1321. *Şonra anların kökini* keseriz
Başlarını karşıımızda aşarız
1322. Yedi gün rāḫat olurlar cümlesi
Sekizinde hüküm ider ādem pisi
1323. Cümle kâfir atlanuban tırdılar
Ceng için kūs *u na(ķ)ķāre* urdılar
1324. *Bu* tarafından Şāh-ı Merdān ol emīr
Pehlūvānları getürdi nerre şīr
1325. Kāfire karşı *u* tırdılar bī-şümār
Na'ra urdı pehlūvānlar bī-ķarār
1326. *Ḳahķahā'nın* leşkeri ağlar idi
Bir gözü kör pehlūvānı var idi

1327. Yüz kırk¹⁰¹ arşun idi *kāmeti* bilin
Bir gözi kör olmuş *idi* ol itin
1328. *Süvār* olup geldi meydāna ḥabīs
Cevlān idüp er *diledi* merd-i pis
1329. Girdi meydāna Ḥālīd ender-zemān
Karşu *turdı* ol la‘īne pehlüvān
1330. Atdı kāfir Ḥālīd ‘e gürz-i girān
Men‘ *kıldı* gürzüni ol pehlüvān
1331. Bir *daḥı* kılıc ḥavāle eyledi
Anı *daḥı* ol Ḥālīd men‘ eyledi
1332. [Bir] *daḥı* atdı anı alamadı
Ol la‘īn *nidesini* bilemedi
- [67]
1333. ‘Aklı gitdi bī-hūş oldu ol köpek
Şanki *düşdi* cānına nār-ı felek
1334. Didi Ḥālīd ey la‘īn ol Müslimān
Ḥaḳḳ’a *muṭī‘* söyle ol ehl-i īmān
1335. Herze *yedi* ol la‘īn-i bī-īmān
Aldı Ḥālīd eline gürz-i girān
1336. Didi yā Ḥaḳḳ kaldırır anda hemīn
Urdı kāfir *başına* ol şāh-ı dīn

¹⁰¹ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

1337. *İki pāre eyledi düşdi yire*
Cānı gitdi ta cehennem saķara
1338. *Ḳahķahā görünce anı öyle ħor*
Leşkerine eyledi ol zūrı bol
1339. *Vay la‘ınler ne tūrursız hāy urun*
Anları bıraķmayın cümle kıırın
1340. *Deryā gibi ol çeri yürüdiler*
Ḥālid üzre tīri bārān itdiler
1341. *Bir taraıdan Ḥaydar-ı şāh-ı cihān*
Bir taraıdan taldı Ḥālid pehlüvān
1342. *Başdılar na‘raları cān yaķdılar*
Kāfirānı na‘ralardan yıkdılar
1343. *Ditredi anda zemīn ü āsumān*
Virdi nuşret anlara Perverdigār
1344. *Girdiler aç kurt gibi kāfirlere*
El kafā döktiler anda yirlere
1345. *Şaġa Ḥālid sola Mu‘cin bī-ķarār*
Ol Toraķa ķalbe şaldı āh u zār
1346. *Çār kūşeden hāy [u] hūy atlar öni*
Ḳopdı kāfir başına maḥşer günü
1347. *Talġalandı deryā gibi ol çeri*
Ditreşür bayraķ gibi ol Ḥayberī
1348. *Pertāv iderdi elinde bī-ķarār*
Her uranda yetmiş arşun Zū’l-fiķār

1349. Hiddet ile kâfire urar idi
Her geleni önüne kırar idi
1350. Her uranda kırk kâfir bî-cân olur
Yir yüzi deryâ gibi pür-kan olur
1351. Kan elinden lâlezâr oldu zemîn
Virdi nuşret şâh-ı Rabbü'l-‘âlemîn
1352. Kimi ağlar kimisi efgân ider
Haydar urur kâfiri pür-hûn ider
[68]
1353. Bu hâl üzre iki gün iki gece
Kâr u sâz eylediler ucdan uca
1354. Vaşfa gelmez ol günün şavaşları
Kan götürür orta yirde başları
1355. Akşam oldu Kahkahâ şâh bî-îmân
Çaldırır tabl-ı beşâret ol zamân
1356. Birbirinden leşker ayrıldı revân
Şaydılar otuz kişi ender-zamân
1357. Şehîd olmuş anları defn itdiler
Varuban kâfir içine gitdiler
1358. Şaydılar çendiklerini ki vâfir
Hem gebermiş anda toksan bin kâfir
1359. Kahkahâ'nın pehlüvânı var idi
Ol la'îniñ bir gözi hem kör idi

1360. *İkiyüz kırk yaşına* irmiş yaşı
Hilekâr kâfir imiş mel'ûn kişi
1361. *Çahkahâ şah didi* tedbîr eyle sen
Tâkatim tâk oldu sen görür misen
1362. *Çahkahâ'ya* söyledi ol bî-îmân
Bu hâl üzre sen bulamazsın emân
1363. Dört bölük *ile kamu* leşkerlerin
Dört *tarafa* gitsen ol serverlerin
1364. Bir taraftan her biri ceng eylesün
Yir *yüzünü* anlara teng eylesün
1365. *Bu hâl ile* ceng olunca bir zamân
Anlara gâlib oluruz bî-gümân
1366. Cümle İslâm leşkeri *helâk* olur
Hoş *cânımız* ellerinden kurtulur
1367. Dört bölük leşkerini *itdi* hemân
Her birini bir *yağa* itdi revân
1368. *Didi Haydar ey yârânlarım* görün
Uş ne dirsem *sözüme* kulağ urun
1369. Dört bölük *geldi* kâfirin leşkeri
Hile *ile* geldiler bunca çeri
1370. Anların fikri budur 'ayne'l-yakîn
Ayrı *ideler* bizi bunda hemîn

1371. Ayru olunca kemendi atalar
Uş kemend ile sizi hep dutalar

1372. Zerrece ayrılmayın merdān olun
Hak yolunda şıdık ile kurbān olun

[69]

1373. Böyle didi oldu Duldül'e süvār
Turdı kâfir karşusunda şehriyār

1374. Ol taraftan Kahkahā şah bī-īmān
Leşkerini dört bölük itdi revān

1375. Her biri bir pehlüvāna geldiler
Karşusunda uş berāber turdılar

1376. El bir idüp cümle İslām leşkeri
Na'ralardan kâfir oldu serserī

1377. Tığ-ı bürrān elde şemsīr-i girān
Çaldılar kâfirlere ender-zamān

1378. Hāy [u] hūy atlar āvāzı bī-şümār
Yir yüzünden çıkdı göklere ğubār

1379. Ejde<r>hā-yı Kūh-ı Billūr'ı yakan
Hālid ile ol Emīrū'l-Mū'minān

1380. Taldılar kâfir içine bī-medār
Tığ-ı bürrān var elinde Zü'l-fikār

1381. Şāfları bölük bölük kırar giçer
Bī-hūş olur kâfir öñünden kaçar

1382. Öldürür ‘alemdārını kâfirin
Akşam olunca kırar ender-zemîn
1383. ‘Aciz oldu kâfirân oldu vîrân
Tablı çalup didiler kim el-emân
1384. Bir araya geldi anda mü’minân
Hoş berâber geldi ol şâh-ı cihân
1385. Şaydı anda leşkerini ol İmâm
Yüz elli kişi şehîd olmuş temâm
1386. Kıldılar namâzların defn itdiler
Yalvaruban Hâlik ‘a şükr itdiler
1387. Yüz bin ile hemân altı bin la‘în
Helâk olmuş yatar idi ber-zemîn
1388. Bir birini kâfirân taşladılar
İt gibi ağlamağa başladılar
1389. Kahkahâ vezîrleri uş geldiler
Ağlama ey şâhımız söylediler
1390. İçlerinden bir kâfir didi ‘ıyân
Hep yaralı oldılar İslâmiyân
1391. Bir dağı ceng eylesek biz ey emîn
Cümle helâk olur anlar bil yakîn
1392. Şandı gerçek ol la‘în-i bî-îmân
Üç gün üç gice rāḥat oldu hemân

[70]

1393. Dört gün olunca hemān şaf çekdiler
Âh u feryād eyleyü cān sökdiler
1394. Ġāzīleriñ ser-firāzı şāh-ı dīn
Karşu tūrdı kâfire ender-zemīn
1395. El bir idüp cümle ġulūv itdiler
Birbirine karuşup ceng itdiler
1396. Bir gün bir ġice çün oldı kār u sāz
Yir yüzünde nice yüz biñ dil-nevāz
1397. Leşkerinden Ķahķahā ġördi hemān
Elli biñ kâfir helāk olmış revān
1398. Leşkerine hāy nā-bekār vay sizi
Bunca leşker ġör ki n'eyledi bizi
1399. N'oldu size bunca leşker n'eyledi
Nice yüz biñ leşkeri ġor eyledi
1400. Sizde ġayret nāmūs u 'ār yok mıdır
Ya ki anlar sizden ö[z]ge yok mıdır
1401. Böyle diyince hemān cümle sipāh
Ĥamle kıldılar 'Alī'ye ol āġāh
1402. Ķahķahā ġeldi daġı ol arada
Var ümīdi burda ire murāda
1403. Didi Ĥaydar leşkerine ol zamān
Ben ġidince ardıma olun revān

1404. Çünkü gelmiş Kahkahā āgāh olun
Uş yakındır *eceli* hāzır olun
1405. Var ümīdim kal‘ayı feth eyleyem
Kāfirin bağrını pür-hūn eyleyem
1406. Heybetiyle na‘ra urdı ol zamān
Nice biñ kāfir virir cāmı revān
1407. Kahkahā’nın *üzerine* sürdi at
Ol la‘īn Haydar *işine* kaldı māt
1408. Mu‘cin ile Hālid-i şāhib-kırān
Her tarafından geldi cümle mü‘minān
1409. ‘Āciz olup Kahkahā *korkdı* hemān
Kal‘a yolın dutdı *kaçdı* ol zamān
1410. Bir kaç adım gitdi andan nāgehān
Yitdi Haydar dutdı *virmedi* emān
1411. Nā-bekār *nire* kaçarsın hāy didi
Sen elimden *kurtulamazsın* didi
1412. Kahkahā *gördi* emān *virmez* emīr
Döndi Haydar *üstüne* şāh-ı [şağīr]
- [71]
1413. Şaldı *kılıc* Haydar’a ender-zamān
Çekdi Haydar *kılıcın* aldı revān
1414. Aldı atdan Kahkahā’yı şāh-ı dīn
Siper ider *kāfire anı* hemīn

1415. Gördiler urmadılar beglerini
Ağladılar gördiler seglerini
1416. Kahkahā'ya didi Haydar ol zamān
Yiri gögi yaradana kıl imān
1417. 'Ālemin Rezzāk'ı oldur bī-gümān
"Kün"¹⁰² diyince halk olundu bu cihān
1418. Bir nefesde 'ālemi mahv eyleyen
Oldur ancak cümlemin rızkın viren
1419. Hakk'a hem peygambere eyle imān
Sen elimden kurtulasın bu zamān
1420. Herze söyledi hemān ol bī-imān
Elde kalhan eyledi şah-ı cihān
1421. Na'ra urdu kâfire girdi emir
Zü'l-fikâr yalın elinde nerre şir
1422. Pâre pâre oldu elde Kahkahā
Düşdi küffâr içine bir dağdağa
1423. Cānı gitdi tā cehenneme anı
Atdı elde kalanı ol şah-ı dîn
1424. Nice kâfirleri vîrân eyledi
Niceleri kana gâltân eyledi
1425. Ser-fîrâzân pehlüvânlar ol zamān
Kıruban kâfirleri virmez emān

¹⁰² "Ol der ve olur" (Bakara, 117; Ali İmran, 47 ve 59; Enam, 73; Nahl, 40; Meryem, 35; Yasin, 82; Mumin, 68)

1426. Şāhları geberdigiñ hep gördiler
Her biri bir yana yüz çevirdiler
1427. İçlerinde ulu ruhbān var idi
Key mu‘allim işde haberdār idi
1428. Vardılar aña hemān söylediler
Ḳahḳahā’yı daḥı şerḥ eylediler
1429. Biz n’idelim söyle bir söz ey dede
Nice yüz biñ leş yatar ol vādīde
1430. Didi ruhbān Müslimān olun bu dem
Dīni ḥaḳdır anlarıñ ben bilürem
1431. Cümleñizi kıruban virmez amān
Didi küffār ya Muḥammed el-amān
1432. Gördiler virmez emān uş gitdiler
Rāhibe ḥāllerini ‘arz itdiler
- [72]
1433. Didi ruhbān siz varıñ şimdi revān
Ol ‘Alī’den isteyin emn ü emān
1434. Baş şalup Ḥaydar’a karşı gitdiler
Yā ‘Alī feryād diyü ‘arz itdiler
1435. Yine kırdı virmedi emn ü emān
Yine gitdiler rāhibe ol zamān
1436. Didi ruhbān anlara uş bī-ḳarār
Söyleyiñ birdir hemān Perverdigār

1437. *Yiri gögi ‘ālemi halk eyleyen*
İns ü cinniñ rızkını oldur viren
1438. *Böyle diyince ‘Alī virir emān*
Oldurur seyfi girān şāh-ı cihān
1439. *İşidince çünki anlar bu sözi*
Varuban Haydar’a dutdılar yüzi
1440. *Başlarını açuban āh itdiler*
El-amān yā Şāh-ı Merdān didiler
1441. *Yüzlerini göge dutdılar hemīn*
Sen meded kıl yā İlāhe’l-’ālemīn
1442. *Böyle diyüp ağladılar zār [u] zār*
Kıldı ihsān anlara Perverdigār
1443. *Geldi hātifden ‘Alī’ye bir şadā*
Emr-i Hakk geldi yirine Murtażā
1444. *Çekdi kılıc virdi anlara emān*
Vir şalāvāt ol habībe her zamān
1445. *Cümle kāfir geldi Haydar yanına*
Yüzlerini sürdiler ayağına
1446. *Hakk’ı bir Peyğamberi Hakk bildiler*
Hoş şehādet sözleriñ söylediler
1447. *Cān u dilden Müslimān oldı kamu*
Olmayanlar cānları buldı tamu

1448. H̱aydar aldı ser-firāzları temām
Ḳahḳahā'nın köşküne gitdi İmām
1449. Vardı tahtın üstüne şāh-ı emīr
Geldi H̱aydar yanına mīr ü vezīr
1450. H̱aydar'ın bir bir elini öpdiler
Cān u dilden H̱aḳḳ'a īmān itdiler
1451. Aldı H̱aydar H̱ālīd ile Mu'cin'i
Gidelim bir görelim cennetini
1452. Ol Ṭoraḳa Zengī dahı bī-ḳarār
H̱aydar ile gitdiler merdāneler
- [73]
1453. Şād u ḥandān yollarına gitdiler
Ol ḥabīşin cennetine yitdiler
1454. Ḳahḳahā'nın kızını geldi ol zamān
Māh-ı enver güneş indi āsumān
1455. Şād u ḥandān öpdı H̱aydar elini
Ayağına sürdi ḥūb yüzlerini
1456. Ğazānız olsun mübārek ber-ḥayāt
Vir şalāvāt ol ḥabībe bul necāt
1457. Helāk itdiñ ol kāfiri bī-gümān
Saña yardım eyledi ol Müste'ān
1458. Ser-firāzlar kızını ḥasnā gördiler
Ol nigāra cān u ḥayrān oldılar

1459. *Didi Hālid Haydar 'a bu āfitāb*
Bu kimiñ kıztı ola böyle şebāb
1460. *Didi Haydar Kahkahā' nıñ kıztıdır*
Bu hūrīler şāhı ser-firāzıdır
1461. *Ol Resūl 'i düşde görmış bu nigār*
Ana ihsān eylemiş Perverdigār
1462. *Müslimān olmuş huzūrunda anıñ*
Maḥremidir şāhımız Muştafā' nıñ
1463. *'Akd-ı nikāh olmuş anıñ cānına*
Ya'nī ya iki cihān sultānına
1464. *İşidine ser-firāzlar uş cevāb*
Çekdiler anıñ yüzüne hoş niķāb
1465. *Anda olan hūrīler hep geldiler*
İmān idüp hoş Müselmān oldılar
1466. *Anda olan ırmaķ u çeşmeleri*
Gezdirir cümlesini dīn serveri
1467. *Ser-firāzlar görüp seyrān iderler*
Cān içinde cümle ḥayrān oldılar
1468. *Vardılar cennet sarāyına revān*
Temāşā eylediler ender-zamān
1469. *Varup andan hem caḥīmi gördiler*
Söndi āteş Hakk'a şükri kıldılar

1470. Hep zebānī geldi īmāna hemīn
Gıtdiler *hazīneye* ender-zemīn
1471. Aldılar beş yüz deve *yüki* revān
Zer cevāhir la‘l ü mercān bī-gümān
1472. Bāḳī *kalān* andaki İslāmlara
Şāh-ı Merdān virdi cümle anlara
- [74]
1473. Mu‘cin ‘i ol ḳal‘aya şāh eyledi
Cümle mālī aḡa teslīm eyledi
1474. Ol Ṭoraḳa Mu‘cin ‘e oldu vezīr
İrdiler *murādlarına* bī-naẓīr
1475. Anda *kalān* eyledi āh u fiḡān
Uş ḥālīmiz bunda n’olur pehlüvān
1476. Sen gidince biz burada *kalurız*
Sensiz olan cānı uş biz n’eyleriz
1477. Didi Ḥaydar ḡam yimeyin ey emīn
Vir nuşret¹⁰³ *baḡa yā* Rabbü’l-‘ālemīn
1478. Yine *bura* gelürem diḡleḡ sözi
Muştafā’ya götürem andan sizi
1479. Didiler ol Ḥazret-i Peyḡamber’e
İki cihān *ḡüneşi* ol servere
1480. Bī-nihāyet *selāmı* eyle aḡa
Ey Ḥudā’nıḡ arslanı cān Murtaẓā

¹⁰³ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

1481. Hem namāz-ı şubhı kıldı ol İmām
Yüklediler mällarını bi't-temām
1482. Kahkahā'nın kız-y-la çok nāzenīn
Aldı bile düşdi yola şāh-ı dīn
1483. Didi Haydar sağ oluñ bunda kalan
Elvedā' idüp yola oldı revān
1484. Mu'cin ile ol Torağa nerre şir
Kan şuyuna geldiler iki dilir
1485. Orada vedā' idüben döndiler
Şād u handān 'arz-ı rāh eylediler
1486. Medīne'ye revān oldı şāh-ı dīn
Fikrine geldi cāriye nāzenīn
1487. Hālid'e didi filān şahrāda ben
Gelür iken bir cāriye diñle sen
1488. Geldi imāna haqīkat 'āşıkı
Didi Hālid ben de gördim ma'şūkı
1489. Sen gideli oradan ey şāh-ı dīn
Āh u figān eyler idi nāzenīn
1490. Ben konışdım 'āşık-a-i pākīze
Ol dilerdi yüz süreydi hākize
1491. Vardılar ağaç dibine kondılar
Atlarını çayır içre şaldılar

1492. Şahrânın kavmi görünce anları
Çayır içre şalmış ol hayvânları

[75]

1493. Varup andan şâhlarına gitdiler
Ser-güzeşti ol şāha ‘arz itdiler

1494. Bir bölük ‘asker ile yüz pehlüvân
Hükûm kıldı tîz varın aña revân

1495. Yolcılardır belki garîbler ola
Bilmezlikle¹⁰⁴ çayıra atı şala

1496. Tîz varın anları andan çıkarın
Yolı üzre anları tîz bırakın

1497. Yoksa kandan gele kimse buraya
Atlarını şalivire oraya

1498. Geldiler hayvânları taşladılar
Atları çıkarmağa başladılar

1499. Hâlid ‘e hükûm eyledi Haydar hemân
Geldi anlar yanına ender-zamân

1500. Didi n ‘içün çıkarırsız anları
Çayır içre otlayan hayvânları

1501. Bir zararı var ise söyle başa
Anlar itdi hây ki tursan vay başa

¹⁰⁴ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

1502. Çıkarıñ şimdi çayırdan söylerem
Yoksa sizi pāre pāre eylerem

1503. Böyle diyüp cümlesi taş atdılar
Atları çıkarmaya çalışdılar

1504. Öyle görünce Hālid çün anları
Aldı gürzi urdu ol azgunları

1505. Beş kāfir itdi hemān anda helāk
Atdı yire gözüne taldurdu hāk

1506. Şāhları gördi bu hālī ol zamān
Vardı yanında la‘īn bir pehlüvān

1507. Aldı anı bile vardı bī-şümār
Geldi Hālid yanına ol nāmdār

1508. Didi hālī gördiñiz mi çayırı
Yoksa size virdiler ol bayırı

1509. Çekdiler kılıçları tırmışdılar
Birbirine harbeler uruşdılar

1510. Çekdi aldı tıgını Hālid revān
Ki gāzaba geldi mel‘ūn ol zamān

1511. Gürzini kıldı havāle Hālid’e
Men‘ kıldı ol zamān hem ānīde

1512. Bağladı Hālid atını bir yire
Hiddet ile vardı anda kāfire

[76]

1513. At ile kendüsini kucakladı
Geldi Haydar yanına bir çağladı
1514. Pertāv idüp çaldı yire ol zamān
Bī-hūş olup kaldı yirde bī-gümān
1515. Kavmi görünce anı çalkandılar
Her biri bir derede şaklandılar
1516. Didiler bir kişidir uş gidelim
Cümle gelse anlara biz n'idelim
1517. Şāh 'Avaḵ'ın 'aklı geldi başına
Gördi arslan oturur karşıusına
1518. Haydar'ı görünce oldı bī-ḳarār
Düşdi bī-hūş 'aklı oldı tārūmār
1519. Bildi server olduğımı pehlüvān
Ṭurup öpdı ayağını ol zamān
1520. Didi ey şāh ne kişisiñ bu zamān
Heybetinden serhoş oldum bī-gümān
1521. Sencileyin bir yigit görmemişem
'Ömrüm içre vaşlına ırmemişem
1522. Didi Haydar sen işitmedin beni
Şīr-i Yezdān [u] Hudāvend [ü] Ġanī
1523. Uş benim 'Alī cihān benden kaçır
Dīvler işitse ben tağdan uçar

1524. *Ayağına düşdi melik der-zemîn*
Didi ma‘zûr tut beni yâ şâh-ı dîn
1525. *Bilmedim seni emân yâ pehlüvân*
‘Afv kııl sen cürmimi şâh-ı cihân
1526. *Yolcudur diyü meger zann eyledim*
Ġâfil oldım saña ‘işyân eyledim
1527. *Böyle didikde Emîrû’l-Mü’minîn*
Cürmini ‘afv eyledi ol şâh-ı dîn
1528. *Cümlesi anda îmâna geldiler*
Cân u dilden hep Müselmân oldılar
1529. *İçlerinde bir ulu beg var idi*
Haydar anı anlara beg eyledi
1530. *Aldılar cāriyeli şād oldılar*
Kaygular dan cümle āzād oldılar
1531. *Mālları yüklediler anlar hemân*
Medīne’ye gitdiler cümle revân
1532. *Muştafâ’ya armağan getürdiler*
Ṭabl ü bāz u hem na(ķ)ķāre urdılar
- [77]
1533. *Bir nice gün yürüdiler ey hümām*
Ol çobana ulaşdılar¹⁰⁵ bi’t-temām

¹⁰⁵ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

1534. Çobanın hālını Hālid pehlüvān
Söyledi bir bir anı şāha o ān
1535. Şāh-ı Merdān didi kim ya Hālid uş
Çobanı bulmak gerekdir bunda hoş
1536. Gördiler kim çıka geldi ol çoban
Bir sürü koyun önünde uş revān
1537. Dir idi kim yā İlāhe'l-'ālemīn
Kıl müyesser göreyim ol şāh-ı dīn
1538. Yoksa 'ömrüm bu yabanda giçe mi
Ol nebīye irmeden tükene mi
1539. Şāh-ı Merdān Hālid ile çün revān
Çobana yaklaşuban ender-zamān
1540. Çünkü çoban gördi bu arslanları
Segrişüp öper hemān ayakları
1541. Cümle ahvālını anda bi't-temām
Şāh-ı dīne 'arz ider derhāl çoban
1542. Şāh-ı Merdān didi anda yā çoban
Ol mel'unuñ çāderi kanda hemān
1543. Hemān çoban koyunları[nı] sürdi
Yatsu vakti kaptan mülkine girdi¹⁰⁶
1544. Gördi kim on dört biñ¹⁰⁷ kadar 'askeri
Uykuya varmışlar anlar serserī

¹⁰⁶ Beyitte vezin hatası vardır.

¹⁰⁷ Bu kelimeden dolayı vezin aksamaktadır.

1545. Ol ‘Alī *didi* çobana yâ ‘Ömer
Kağısıdır çāderi mel‘ün kefer
1546. Çāderi gösterdi çoban ol zamān
Mel‘ūnuñ boğazıñ¹⁰⁸ tutdı şāh hemān
1547. Şīr gibi aldı tışaru götürür
Hālid’iñ yanına ol dem yaturur
1548. Gözini açdı o mel‘ün ol zamān
Şāh aya dīn ‘arz idüp İslāmiyān
1549. Ol la‘īn herze dimege başladı
Cānına kıydı kefer gör n’işledi
1550. Kesdi başıñ anda ol şāh-ı zamān
Na‘ra urup kāfire girdi revān
1551. Cümle kāfir uykudan uyandılar
Birbirini tā şabāha kırdılar
1552. İkiyüz kişi kabūl itdi īmān
Māllarını virdiler cümle temām
- [78]
1553. İçlerinde birisini şāh-ı dīn
Beg diküp ımarlar İslām’ın işin
1554. Ba‘dezān ‘Ömer’i koyunları<y>la
Sürüben çıkar hemān-dem ol yola

¹⁰⁸ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

1555. Mälları yükledüben ender-zamān
Medīne'ye gıtdiler cümle revān
1556. Uş yakın *kalınca* Hāydar n'eyledi
Yā Hālīd sen müjde *apar* söyledi
1557. Vardı Hālīd *Medīne* 'ye ol zamān
Vardı *gördi* ol Resūl-i Müste'ān
1558. Öpdi Peyğamber *elini* ol demīn
Gözlerini öpdi hem şāh-ı emīn
1559. Ayak üzre tırdı Hālīd ol zamān
Müjde *saḡa* yā Resūl-i Müste'ān
1560. Müjdeci gönderdi *beni* ol emīr
Kıldı du'a Hālīd'e şāh-ı münīr
1561. Ol zamān *didi* Resūlu'llāh aḡa
Cennet içre komsu oldıḡ sen baḡa
1562. Düşdi Hālīd *ayaḡına* Aḡmed'in
Ser-firāz-ı enbiyā Muḡammed'in
1563. *Ayaḡına yüzünü* sürdi revān
Aḡlamaḡa başladı anda hemān
1564. Didi ḡamd olsun Hudā'ya şad hezār
Virdi maḡşūdım benim Perverdigār
1565. Gıtdi Hālīd Hāzret-i Fāḡıma'ya
Hūrīler sultānı ol ḡātimeye

1566. Hem H̄asan H̄üseyn'e müjde eyledi
Hoş geliyor babanız ol söyledi
1567. Cümle aşhāblara andan söyledi
İşidüben cümle terğīb eyledi
1568. Emr kıldı ol Resūlu'llāh hemān
Vardılar Haydar'a karşıu ol zamān
1569. Karşudan birbirini hep gördiler
İnüp atdan cümle yayan oldılar
1570. İndi Döldül'den 'Aliyyü'l-Murtazā
Öpdi kocdı anı anda Muştafā
1571. Ol dahı öpdi Resūlu'llāh elin
Şād u ḥandān oldılar cümle hemīn
- [79]
1572. Bağrına başdı H̄asan H̄üseyn'i hem
Öpdi kocdı anları şāh-ı kerem
1573. Öpdiler anlar babaları elin
Şanki mahşer günleri oldı hemīn
1574. Cümle aşhāb bölük¹⁰⁹ bölük geldiler
Görüşüp Haydar ile şād oldılar
1575. Ol nigārı nāzenīn sultānları
Māh-ı tībān āfet-i devrānları

¹⁰⁹ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

1576. Ol Resül'ün yanına getürdiler
Karşusunda cümle kızlar turdılar
1577. Ol Resülü'llāh elini öpdiler
Hālik'ın ihsânına şükr itdiler
1578. Ağlayup anda figān eylediler
Kıl devā derdimize söylediler
1579. Haydar aytdı yā Resül-i dü-cihān
Ey muhibb-i Zü'l-Celāl-i Müste'ān
1580. Kahkahā[nın] kızı ol firūz-ı māh
Ma'sūkıdır ol seniñ ey 'ālī-şāh
1581. Ol seniñ 'aşkıñla dir ey şāh-ı dīn
Derdine dermān diler ol ya emīn
1582. Der-'akāb itdi nikāh anı Resül
Gerdege girdi iki şāh-ı uşul
1583. Düşde gördiğini anda nāzenīn
Didi bir bir ol Resül'e ey emīn
1584. Anı taşdıķ eyledi ol müctebā
Hoş tesellī eyledi cān Muştafā
1585. Haydar'ın getürdigi māl revān
Cümle beşyüz deve yükü bī-gümān
1586. Cümlesini Sa'd'e gönderdi emīr
Başış itdi çün aña ol nerre şir
1587. Şād u handān oldu Sa'īd bī-ķarār
Haydar'ın işlerini hayrān [u] zār

1597. Diler nāzım İlāhī ḥazretinden
İçir zerre biḥār-ı rahmetinden
1598. Günehkār bir gedā **Şükri** ḳapunda
Eli boş yūzi *ḳara* ol ṭapunda
1599. *Aḡa* eyle devā-yı bī-nihāyet
Diler her dem Ḥudā senden hidāyet
1600. Ḳırā’atdan murād ancaḳ du‘adır
Bu gün *baḡa* ise yarın saḡadır
1601. Dilersen *dü* cihānda ṭayyibātı
Şalāvāt vir ḥabībe bu[1] necātı
[Fāilātün fāilātün fāilün]
1602. Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilāt
Vir Muḡammed Muṣṭafā’ya şalavāt
1603. Ṭal‘atından virdi revnaḳ şems-i ṭūḡ
Tārḡiḡ pertāv ider der-lafz-ı şūḡ

Sene 1306

[81]

ḤİKĀYE-İ ḤĀVER-ZEMĪN

Bi'smillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

[*Mefāīlūn Mefāīlūn Feūlūn*]

1. Ḥaḡ'a ḡamd eyleyelim biz ḡayātı
Odur *bize* viren her dem necātı
2. Şerīki yok İlāhım vāḡidīdir
Yaradan oldur ancak maḡlūḡātı
3. Diyince “Kūn”¹¹⁰ cihān ḡaḡ oldu ey cān
Dūzetdi bir dem iḡre mūmkinātı
4. Temām olur anın ismiyle her iş
Viren ḡullarına oldur ḡayātı
5. Cilā virdi cihāna ‘ālī Cebbār
Pes andan virdi anlara memātı
6. Keremler kānıdır ol pādişāhdır
Ḥabībine viren her mu‘cizātı
7. Bize iḡsāndır andan şems-i kevneyn
Nūrından ḡaḡ idüp virdi berātı
8. Anıḡ mişli bulunmaz berr ü baḡrin
Şalavāt vir *aḡa* bul sen neşātı
9. [Ḥabīb] oldur ḡabīb ol *dü* cihānda
Pür itdi anıḡ iḡün kā[inātı]

¹¹⁰ “Ol der ve olur” (Bakara, 117; Ali İmran, 47 ve 59; Enam, 73; Nahl, 40; Meryem, 35; Yasin, 82; Mumin, 68)

[84]

10. Cemī‘-i ‘ālemin sultānı Aḥmed
İder ḥall *nice* yüz biḡ müşkilâtı

11. Cihānıḡ cānıdır cānān içinde
Daḡālet kıl *rūḥına* vir şalâtı

12. Odur ‘ālemlerin derdi devāsı
Diler Ḥaḡ’ dan o sultān mücrimātı

13. Ḥaḡ(ḡ)ında “Levlāk” oḡunmuş penāḡāḡ
Anıḡ’ çün Ḥaḡ yaratdı mevcūdātı

14. Diler Şükrī İlāhī ḡazretinden
Bula her dem devā-yı ḡayyinātı

15. Anıḡ ‘afvına sebep olmak için
Diler naḡl ide bir ḡüb hikāyātı

16. Meger günlerde bir gün emr-i taḡdīr
Giderler çün şikāre iki dilīr

17. Nūr-ı ‘aynı Muḡammed Muşḡafā’nıḡ
Yarānları ḡabīb-i Kibriyā’nıḡ

18. Birin *adı* Ebū’l-Mu‘cin penāḡāḡ
Birisi Sa‘d-ı Vaḡḡāş’dır yüzi māḡ

19. Kemer-beste süvār olur çün anlar
Şulardır İslām içre pehlüvānlar

[Fāilātün Fāilātün Fāilün]

20. Çıkup anlar çün şikāre gitdiler
Tā cihānı bir zamān geşt itdiler

21. Gıtdiler üç gün gice gündüz medār
Nāgehān gördiler anda bir hışār

22. Aña dirlermiş Nevādīr kal‘ası
Put-peresttir ol diyārın cümlesi

23. Pādişāhın adı Kaṭṭār-ı la‘ın
Göñli içre toṭtolu küfür ü kīn

24. Ol Ebū‘l-Mu‘cin ve Sa‘d-ı nāmdār
Kaṭṭār gördi anları medār

25. Geldi gördi iki ādem anları
Ejde[r]hāya benzer ol arslanları

26. Tīg-ı bürrān var elinde zāt-ı pāk
Cānı pāk cānānı pāk cemāli pāk

27. Kaṭṭār’a ırgürdiler andan haber
Didiler gelmiş iki şāh mu‘teber

28. Turdı ol Kaṭṭār-ı şüm şāh-ı hışār
Bir vezīri var idi çok ihtiyār

29. Ol vezīr’in adı Mūneccim’dürür
Ol iki sultāna anı gönderir

[85]

30. Varuban ol pehlüvānları göre
Pādişāhın hıdmetine getüre

31. Geldi a‘yān-ı Müneccim fi’l-kelām
Pehlūvānlara yitüp virdi selām
32. Didi kim ey pehlūvān-ı pür-hüner
Gelişiniz nireden kıanda sefer
33. Söyledi Bū’l-Mu‘cin-i leşker-küşād
Yolumuz mağrib-zemīnedir murād
34. Yine didi ol vezīr-i nāmdār
Pādişāh ister seni ey şīr-i ner
35. Karşuğa ey şāhım¹¹¹ gönderdi bizi
Ne haber var şormağa ister sizi
36. Ol Ebū’l-Mu‘cin ü Sa‘d-ı nāmdār
Girdiler şehre be-nām-ı Kirdigār
37. Pādişāhın karşusuna geldiler
Ser çeküben atlarından indiler
38. Bārgāha girdiler ol dem be-nām
Şaf çeküp durmuş idi leşker temām
39. Gördiler kim çār-kūşe eyvānsarāy
Hoş müzeyyen eylemişler ol sarāy
40. Lācüverdī hem cevāhir şu‘le var
Hoş mükellef bārgāh-ı eyvānı var
41. On biğ ‘asker vardır anda fi’l-kelām
El el üzre koyuban tırmuş temām

¹¹¹ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

42. Bir ‘acāyib taht-ı zerrīn zer-nigār
Tahtıñ üstünde oturmuş şehriyār

43. Geldiler anlar virüp *anda* selām
Aldılar ol dem selā*mı* hāşş u ‘ām

44. Şordı bunlardan Nevādīr adların
Kancaru ‘azm-*i* sefer itdikleriñ

45. Turdı Vakḳāş ol zamān *vir*di haber
Kim benim Şeybān-ı Mısr-ı pür-hüner

46. *Bunun adı daḥı* der-Hāmān-ı Rūm
Tağ u taşlar tığınıñ altında mūm

47. Hālımız *budur* ki biz kıldıḳ beyān
Gideriz mağrib-zemīne bil ‘ıyān

48. Pādişāh bunlara *didi* ol zamān
Ey hüner-mendān [ü] şīr [ü] pehlüvān

[86]

49. Vireyim māl *ü* hāzīne ben saña
Gitme ey şāh-ı dilāver ejde<r>hā

50. Sizi serdār *idelim bu* leşkere
Hükm idesiz ser-be-ser *bu* leşkere

51. Ḳā’il *olur* pehlüvānlar ol zamān
Oldılar ol leşkere server-nümān

52. Vir*di* *anlara* Nevādir māl ü genc
Hil‘at *ü* esbāb u ḳaftān-ı perenc

53. Hüküm kıldı sākiye geldi şarāb
Virdi Bū'l-Mu'cin'e ol çün bī-'itāb

54. Virdi sāķī anda bir cām-ı şarāb
Sāzu-ber-sāzu şarāb [u] hem kebāb

55. Didi Bū'l-Mu'cin eyā şāh-ı cihān
Kim benim bir sevgünim vardı 'ıyān

56. 'Ahd kıldım andan ayrık içmeyem
Yoksa sözünden seniñ hiç giçmeyem

57. Sa'd'a āvāz itdi anda pādīşāh
Söyledi Sa'dī hemān-dem ol āgāh

58. Ben daħı 'ahd itmişem ey māh-tāb
İçmeyem hergiz ğarīblerde şarāb

59. İçmişem sevgendi bā-Lāt [ü] menāt
Olmaz aşlā ħazīrem 'ahd ü şebāt

60. Giçdi üç gün ol arada fī'l-kelām
Nāgehān bir kārübān irdi temām

61. Māl-i bī-ħadd vardır anlarda bile
Dürr ü mercān la'li var yükler ile

62. Şām diyārından gelürdi kārübān
Velī cümle gelenler¹¹² ehl-i imān

63. Kındılar bir gün iki gün göcdiler
İki konağ menzil andan gicdiler

¹¹² Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

64. Hüküm kıldı ol la‘în at sürdiler
Bir dem içre kârubâna irdiler
65. Şıçrayup atına bindi şîr-vâr
Tîğ-ı bürrânı elinde şeh-vâr
66. Didi Bū‘l-Mu‘cin o dem ey pâdişâh
Ben gidem ol hîdmete olğıl âgâh
67. Bilesince gitdiler on biñ la‘în
Kârubâna yitdiler ol dem hemîn
68. Kârubân anda bu hâli gördiler
Hak Te‘âlâ’ya münâcât kıldılar
- [87]
69. Cümlesi çağırdı ey Kâdir İlâh
Sensiñ ancak dü cihânda pâdişâh
70. Hâşâ ki İslâm ola zâr u haķîr
Şakla bundan kullarıñ ey destgîr
71. Ol Ebū‘l-Mu‘cin hemân-dem cân-feşân
Didi koyam bu arada bir nişân
72. Anlar İslâm olduğıñ bildi yakîn
Leşkerine söyledi ol dem hemîn
73. Girü dönüñ gidelim cümle temâm
Bunlara yokdur zafer dinleñ kelâm
74. Biñ dilâver çün bu hâli gördiler
Yer yerinden el kılca urdular

75. Kārbān üstüne geldiler revān
Na‘ra urdı hem Ebū’l-Mu‘cin hemān

76. Tīğın çekdi kınından şanki od
Taldı küffār içine şīr-i vedūd

77. Urdı kendi leşkerine tīg hemīn
Kān elinden lālezār oldu zemīn

78. Leşkerinden yedi yüz yıkdı medār
Bākīsi kaçdı bi-emr-i Kirdigār

79. Zār ile gidüp didiler el-emān
Pādişāha kıldılar dürlü figān

80. Bu ne ādem idi yoldaş eyledin
Leşkeriñ kırdı kamusın n’eyledin

81. Kārbāna itmedi hergiz zarar
Yıkdı bizden yedi yüz ellü nefer

82. Parmağın dişledi ol dem hemīn
Na‘ra urdı Sa‘d-ı Vakkāş şāh-ı dīn

83. Mekk ile bu şehre gelmişsiz meger
Dimediz toğrusını ey şīr-i ner

84. Yer yerinden sıçradı ol dem hemān
İtdiler Sa‘d’ı giriftār ol zamān

85. Boynuna zencīr tağuban urdılar
Aluban zindān içine şaldılar

86. Hük^m kıldı leşker atlandı revān
Ata bindi on biñ ādem ol zamān

87. Kal‘adan taşra ser-ā-ser çıkdılar
Ceng içün kūs [u] naḵ[k]āre urdılar

88. Diñle şāh Bū‘l-Mu‘cin-i leşker-küşād
Kārubānı eyledi ol dem āzād

[88]

89. Leşkere geldi yakıncaḵ ol İmām
Gör^di leşker şaf çeküp tırmuş temām

90. Bir la‘īn meydāna girdi ḥāksār
Söyledi [E]bū‘l-Mu‘cin’e nā-bekār

91. Bu ne işdir işlediñ ey bī-edeb
Elimizden göresiñ dür^lü ta‘ab

92. Didⁱ Bū‘l-Mu‘cin gel ey bī-dīn-i şūm
Tañrı birdir söylegil kılma zalūm

93. El kılc^a urdı ol mel‘ūn hemān
Kim ura Bū‘l-Mu‘cin’i gitdi revān

94. Tīğ-ı bürrānı çeküp ol dem emīn
Urdı mel‘ūnuñ başına ol hemīn

95. Öyle çaldı tīği zerre kalmadı
Tamuya irince cānı tırmadı

96. Birbirinden el kılc^a urdılar
On biñ er anı araya aldılar

97. Yalnız kaldı arada şîr-i yâr
Virdi *anâ* nuşreti Perverdigâr
98. Sağa sola bakuban ol pehlüvân
Urdı tîğî kâfire virmez emân
99. Şanki yere berķ urupdur âsumân
Zehreleri çāk olur ender-zamân
100. Akşam oldu gitdi hûrşîd-i cihân
Yüzine urdı niķābı ol zamân
101. Şehre girdi ol la‘în-i hâksâr
Cem‘i kıldı leşkeri her *ne* ki var
102. Gördiler biñ yedi yüz kırmış o şâh
Hayrete düşdi kâfir eyledi âh
103. Sa‘d-ı Vakķāş’ıñ yayın getürdiler
Pādişāhıñ yanına yetürdiler
104. Hayrete düşdi kamu leşker ne var
Kim nice çeker bunu ol şehriyâr
105. Şamt itdi pādişāh ol dem revân
Evine gönderdi *anı* ol zamân
106. Ol la‘îniñ var idi bir duķteri
Ana hayrân Zühre ile Müşterî
107. Gün *anı* görünce eylerdi niķāb
Ay görünce eyler *idi* ol hicāb

108. Hüsni-ruhsârı cihāna benzemez
Gözi nergis boyuna cân benzemez

[89]

109. Kaşları çün mäh-rû ebr ü kemân
Zülfî reyhân lebleri ‘anber-feşân

110. Sözleri âb-ı hayât virir cāna
Dişleri incü dehānıdır dāne

111. Darbına tırmaz anıñ her şîr-i ner
Niceler eyler idi andan hâzer

112. Bakdı görđi yayı anda ol nigâr
Vâlasından ‘aqlı oldı târumâr

113. Eline aldı temâşâ eyledi
Yay anıñ ‘aqlını vîrân eyledi

114. Diñle Bû’l-Mu‘cin’den imdi bir haber
Taşrada kaldı hemân ol şîr-i ner

115. İndi atından yere ol pehlüvân
Düşdi fikre ol hüner-mend-i cihân

116. Kalhan üstüne başını ber-zemîn
Koyuban uykuya vardı ol hemîn

117. Öyle taldı uykuya anda hemân
Geldi düşine Resûl-i Müste‘ân

118. Didi ol dem Mu‘cin’e bil ey emîn
Sa‘d’ı zindāna şalupdur ol la‘în

119. Hâk *sağa* emr eyledi ey pehlüvân
Sa‘d’ı kırtar zindāna olgıl revân
120. Şıçradı uyğudan ol leşker-penâh
Sen meded kıl *bağa* ey Qādîr İlâh
121. Geldi kal‘a altına ol pehlüvân
Qoydı *atı* bir araya ol zamân
122. Kal‘aya şalup kemendiñ hâlkasın
Çıkdı kal‘a üstüne fettâh-ı dîn
123. Çıkdı andan her taraf bakdı hemîn
İşit imdi emr-i Rabbü’l-‘âlemîn
124. Gördi anda bir paca ol nâmdâr
Gördi bir kız kim yüzünde şu‘le var
125. Kız hemîn sâ‘at çıkuban tışaru
Geldi Bū’l-Mu‘cin *yanına* mâh-rû
126. Geldi imāna o dem kız nâmdâr
Geldiler Sa‘d’ıñ *yanına* iki yâr
127. Çıkaruban zindāna çün yetdiler
Varub andan şehir içine gitdiler
128. Sa‘d ile Bū’l-Mu‘cin ü kız bi’t-temām
Ol dil-efzūn-ı nigārla ey hümām
- [90]
129. İtdiler ol leşkeri zîr ü zeber
Kız atasına gider andan haber

130. *Kızına kaçup didi anda o şah*
Bu ne işdir eylediñ ey rû-siyâh
131. *Ol Dil-efrûz-ı nigârî ol zamân*
Didi toğrı yolu buldum bî-gümân
132. *Hakk'ı bildim birdir ancak ol Hudâ*
Hem resûlidir Muhammed Muştafâ
133. *Nâgehânî çıkdı ol demde hemîn*
Geldi yetdi anda Kaṭṭâr-ı la'în
134. *Şaf çeküp anda berâber tûrdılar*
Cenk için kûs u nak[ḳ]âre urdılar
135. *Sa'd ve Bû'l-Mu'cin Dil-efrûz-ı nigâr*
Karşu tûrdı leşkere üç şehriyâr
136. *Sürdi atıñ bir la'în-i bî-îmân*
Şûm la'indir adı Hilâl pehlüvân
137. *Girdi meydâna Ebû'l-Mu'cin hemîn*
Ol Hilâl'e didi ol dem ey la'în
138. *Taṇrı'ı bir bil Resûl'e kıl îmân*
Tâ kılıcımdan virem saṇa emân
139. *Başladı herze yimege ol la'în*
Urdı Bû'l-Mu'cin o mel'ûna hemîn
140. *Ol la'îniñ gögsüne ol şîr-vâr*
Urdı anda tîğımı ḥançer-güzâr

141. Arkasından çıkdı nīze mel‘ūnuḡ
Düşdi yire ṭamuya virdi cānıḡ
142. Bir daḡı vü bir daḡı ol nāmdār
Yıkdı atdan yedi mel‘ūn pūr-hüner
143. On iki biḡ er ḡamu döküldiler
Pehlüvānı orta yire aldılar
144. Tīḡ-ı Hindī çekdi ḡnından revān
Urdı küffāra hemān-dem pehlüvān
145. On iki biḡ kāfiri üç pehlüvān
Tīḡ-ı bürrān ile kırdılar hemān
146. Birbirinden leṡkeri ayırdılar
Ol nigāra yedi pāre urdılar
147. Dört yaḡadan çün kemendi atdılar
Ol Dil-efrüz ‘ı giriftār itdiler
148. Düşdi Sa‘d’ıḡ cānıḡa āteṡ hemīn
Çaldı tīḡı cān ü dilden ol hemīn
- [91]
149. Sa‘d’ı da anda giriftār itdiler
Zincīr ile ol ṡīri bend itdiler
150. Çıkdı leṡkerden Ebū’l-Mu‘cin hemīn
Akṡam oldu ḡaranlık¹¹³ oldu zemīn

¹¹³ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

151. Ol la‘ın-i Kaṭṭār ol bed-baḥt-ı şūm
Hüküm kıldı kazdılar bir kabır-i cūm
152. Sa‘d-ı Vakḳāş ü Dil-efrūz’ı hemīn
Koydı bir şandık içine ol la‘ın
153. Götürün bu şandığı gömün yere
İki yüz kāfir alup gitdi bile
154. Aluban şandığı taşra çıkdılar
Kabre koymağa anı apardılar
155. Ol Ebū’l-Mu‘cin hemān dem pehlüvān
Gördi anları ata bindi revān
156. Didi atın ortaya ol ser-firāz
Na‘rasından sem‘a gelmez bir āvāz
157. Anda leşker göricek gör n’itdiler
Şaldular şandığı kaçup gitdiler
158. Açdı anda şīr-i Hudā arada
Çıkdı Sa‘d ile Dil-efrūz orada
159. Şükri kıldı Hālik’a ol zū’l-kerem
Kurtaruban anları gitdi sitem
160. Gelüben Kaṭṭār’a kıldılar figān
Aldı bizden şandığı ol pehlüvān
161. Yeryüzi göründi açıldı nihān
Çıkdı hurşīd-i Hudāvend-i cihān
162. Ol la’ınler cümle ata bindiler
Şaf çeküben çün berāber tırdılar

163. Ol la‘īn-i bī-īmān Kaṭṭār-ı şūm
Na‘ra urdı girdi meydāna zalūm
164. Didi atın Sa‘d-ı Vaḳḳāş ilerü
Ol la‘īne karşı tūrdı rû-be rû
165. Sa‘d-ı Vaḳḳāş’ın kemerin dutdı ol
Kolları bağlamağa başlar füzûl
166. Gördi anı ol Ebū’l-Mu‘cin hemān
Na‘ra urdı didi yā Rabb el-emān
167. Urdı tīrin ol Ebū’l-Mu‘cin hemīn
Tīğ-ı bürrān kesdi anın ıalhanın
168. İrdi anın başına tūr-i şānī
Kesdi anın başını dökdi kanı
- [92]
169. Bir omuzun kesdi ol bī-iḥtiyār
Kesdi atını anın mişl-i hıyār
170. Cümle leşker el kılıca urdılar
Pehlüvānları araya aldılar
171. Urdı tīğ anlara ol pehlüvān
Gün irince mağribe ender-zamān
172. Akşam oldu çıkdı leşkerden medār
Geldi duhter yanına ol pür-hüner
173. Ol la‘īnin yarasın yağladılar
Şanasın kim yüregın tağladılar

174. Girdi o puthāneye İblīs la‘īn
Didi ey Kaṭṭār-ı şāh-ı nāzenīn
175. Girdi puthāneye mel‘ūn ḥavf-nāk
Secdeye koydı başıñ yürüdi ḥāk
176. Evvelā Sa‘d’ı tutup eyle kalem
Ben daḥı yarın saḡa fırşat virem
177. Hem daḥı Bū’l-Mu‘cin’i öldüresin
Ka‘be şehrine varasın iresin
178. Bir yigit var Ka‘be’de adı ‘Alī
‘Ālemi vīrān iden Şāh-ı Velī
179. Taşra çıkdı ol la‘īn çün şād-kām
Tahtına irüp oturdı fī’l-kelām
180. Sa‘d-ı Vakḫāş’ı varup getürdiler
Ol la‘īniñ yanına yetürdiler
181. Hüküm kıldı geldi cellād ilerü
Çekdi tīḡı ura Sa‘d’ı rû-be-rû
182. Bir vezīri var idi Süfyān be-nām
Didi Kaṭṭār’a o dem ey şāh-ı nām
183. Ey şehin-şāh-ı cihān olḡıl āḡāh
Bunı şal zindāna öldürme n[ā]ḡāh
184. Getürelim ele yoldaşın yaḡīn
Öldürelim ikisin bile hemīn

185. Çünkü *kaldı* zindān içinde Sa‘id
Vardı Bū‘l-Mu‘cin *ağa* *kıldı* medīd
186. Sa‘d’ı zindāndan *çıkarđı* bī-karār
Gitdi andan *yerine* ol şīr-vār
187. *Oturuban* anda rāḥat oldılar
Birbirinin ḥāllerini şordılar
188. Nāle ile ey göñül Hāk’dır ‘Azīm
Söyle Bi’smillāḥi’r-rahmani’r-raḥīm
- [93]
189. *İşit o* şāh-ı risāletden haber
Ol Resūl-i Hāşimī ḥayrū’l-beşer
190. Bakdı aşhāb içre çünkü Muştafā
Görmedi Bū‘l-Mu‘cin’i Sa‘d’ı revā
191. Şordı andan Muştafā çün anları
Nice oldu anlarıñ aḥvālleri
192. *Almadı* bir kimse anlardan haber
Şağ mıdır *ya* kancaru gitdi bular
193. Düşdi fikre anda Fahrū’l-mürselīn
Murtażā aşhāb ile cümle hemīn
194. Nāgehān bir gün ‘Aliyyū’l-Murtażā
Gördi kārubān gelür ol müctebā
195. Kāfīleden şordı Haydar ol zamān
Gördiñiz *mi bu* şıfatlu pehlüvān

196. Didiler ey şır-i Rabbü'l-‘âlemîn
Geldi bize çok ħarāmîler hemîn
197. Biz Ĥudâ’ya sığınup zâr aġladık
Dergâh-ı Ĥaġġ’a elimiz baġladık
198. Nâgehân bir pehlüvân geldi revân
El kılıca urdı virmedi emân
199. Urdı tîġı leşkere bil yâ İmâm
Bilmedik kim olduġını ve’s-selâm
200. řır-i Rabbü'l-‘âlemîn ol Murtażâ
Bildi kim oldur Ebü'l-Mu‘cin revân
201. Cebe cevşen ez-Süleymân Nebî
Köluna baġlar şuhuf Âdem Şafî
202. Yarı gice oldı anda şâh-süvâr
Bindi ata baġladı hem Zü'l-fiġâr
203. Kânber’i aldı yola oldı revân
Kâtil-i küffâr Emîrû'l-Mü’mînân
204. İtdiler üç gün Medîne’den sefer
Gördiler bir mergzâr anda meger
205. Sebzezâr olmuş ħamu otlu zemîn
Aġar âbı var ħayât mişli hemîn
206. İndi yire Düldül’ünden şır-i Ĥaġ
Nâgehân bir toz göründi bâ-sebaġ

207. Çıkdı tozdan bir ‘acāyib şeh-süvār
Cebe cevşen tîğ-ı bürrân elde var
208. Şāh-ı Merdān ’ı görüp *didi* la‘īn
Kancarudan geldiğin söyle hemīn
[94]
209. Yolçıyam *didi aḡa* šāh-ı cihān
İbn-i ‘amm-i Muşafā’ yım bil ‘ıyān
210. Ḥaydar’*a didi* hemān dem ol süvār
Vir *baḡa* atın silāḡıñ *ne* ki var
211. Tā emān virem seni öldürmeyem
Defterinden *adıḡı* kaldırmayam
212. Söğdi *anı* ol Emīrū’l-Mu’minīn
El *kılıca* urdı *anda* ol la‘īn
213. Şıçradı *dutdı* kemerinden ‘Alī
Çaldı *yere anı* ol şīr-i Ġanī
214. Karşudan tozlar açıldı nāgehān
Geldi otuz biḡ la‘īn ender-zamān
215. Yir yirinden el *kılıcı* urdılar
Şāh-ı Merdān ’ı *araya* aldılar
216. Na‘ra urdı şīr-i Rabbū’l-‘ālemīn
Zü’l-fikār’ı çekdi *kınından* hemīn
217. Öyle urdı Zü’l-fikār’ı šāh-ı dīn
Gün *dutuldı* ġarḡ-ı hūn *oldı* zemīn

218. Yirlü yirinden çığırdı el-emān
Ey Emīrū'l-Müminīn şāh-ı cihān
219. Ser-be-ser cümle Müselmān oldılar
Hak Te'ālā'yı hemān bir bildiler
220. Ol yigit kim ibtidā gelmiş idi
Şāh-ı Merdān ile ceng etmiş idi
221. Ol imiş bunlara serdār u penāh
Ol imiş der-şehir-i 'ankā pādişāh
222. Kaldı üç gün anda şāh-ı Murtażā
İbn-i 'amm-i müctebā vü Muştāfā
223. Göcdi andan ol Emīrū'l-Mü'minīn
Bindi Düldül'e revān oldı hemīn
224. Düşdiler yola bu iki ser-firāz
Yetdiler bir tağ ucuna diñle rāz
225. Tağ dibinde indi Düldül'den 'Alī
Kıldı akşam farzını Şāh-ı Velī
226. Vardı sünnet kıлмаға ol pehlüvān
Geldi tağdan bir āvāz eyler figān
227. Ben göreyim bu ne [...] ol
[...] tur imdi rāhat ol
- [95]
228. Yatdı Kanber Düldül'e bindi 'Alī
Çıkdı tağa Şāh-ı Merdān-ı velī

229. Gördi bir Zengī getürmüş bir yigit
Başını kesmege kaşd eyler ol it
230. Ol yigit ağlayuban eyler figān
Na‘ra urdī Şāh-ı Merdān ol zamān
231. Ol la‘īn geldi ve şaldı Hayder’e
Çekdi tīgını ura ol rehber
232. Zū’l-fiķār ’ı çekdi anda şāh-ı dīn
Şaldı Zengī biline anı hemīn
233. İki bölđi anı ol şīr-i Ğanī
Virdi tamu itlerine ol cānı
234. Ol yigide didi ol Şāh-ı Velī
Hālını söyle baĝa bilem anı
235. Ben bāzırgāndım didi ol nāmdār
Tuṭuban bunlar bizi eyledi zār
236. Mālimizi aldılar zār olmışuz
Kırk Zengīdir¹¹⁴ şöyle ‘āciz kalmışuz
237. Nāgehān Kırk Zengī geldi ol zamān
Mevce geldi taĝ u taş eyler figān
238. Şīr-i Yezdān ’ı araya aldılar
Yer yerinden cümle na‘ra urdılar
239. Zū’l-fiķār elinde ol şīr-i Hudā
Urdı na‘ra yürüdi ol Murtaẓā

¹¹⁴ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

240. *Qırkıñı* hep ser-nigün itdi ‘Alī
Ol Emīrū’l-Mū’minīn şāh-ı velī
241. Cümlesini kırtarup şīr-i cihān
Virdi mālārını anlara hemān
242. *Qanber-i Haydar*’dan işit bir haber
Tagın altında yatarken ol meger
243. *Yarı gice* itdi on beş biş çeri
Tutuban apardılar ol *Qanber*’i
244. Geldi *Haydar Qanber*’i çün görmedi
Tāqati tāq oldu şabrı kalmadı
245. Düşdi *yola* gönli pür-teşvīş hezīm
Nāgehān bir qal‘aya yetdi ‘azīm
246. Ağa Süfyān *Qal‘ası* dirler imiş
Muştafā’yı düşde görmüşler imiş
247. Söylemiş anlara ol *Fahr-i Cihān*
Kim ‘amim oğlu gelür size ‘ıyān
- [96]
248. Adı *Haydar Şīr-i Yezdān* [u] *Hudā*
Bağa imān getüren *kıla* vefā
249. Hem bu dünyāda olasız yūzi aq
Hem behişte varasız siz bī-yarak
250. Gördi Süfyān ol *şāhı* ‘ayne’l-yakīn
Taşra çıkdı leşkeriyle ol hemīn

251. Ḥaydar öñünde yere yüz koydular
 Cân u dilden ehl-i î mân oldılar
252. Ḥaydar'ı getürdiler şehre çü mäh
 Ḥıdmet itdi hem vezîr ü pâdişâh
253. Kilîsâyı yıķup¹¹⁵ mescid yapdılar
 Ufarup putları Ḥaķķ'a tapdılar
254. Şâh-ı Merdân ibn-i 'amm-i Muştafâ
 Farz ü sünnet bunlara kıldı revâ
255. Şâh-ı Merdân ol zamân okur ezân
 Didi kim Allâhu ekber ol zamân

 [Mefâilün mefâilün feülün]
256. Ebû'l-Mu'cin şadâ aldı penâgâh
 Didi yâ Sa'd-ı Vaķķâş olgıl âgâh
257. Bu gülbenk kanda gelür ya kimindir
 Didi Allâhu ekber cân sevindir

 [Fâilâtün fâilâtün fâilün]
258. Müslimândır bu dilîr 'ayne'l-yakîn
 Var gör imdi kimdir ol ey şâh-ı dîn
259. Bindi ata Sa'd-ı Vaķķâş pehlüvân
 Gitdi Süfyân kal'asına ol revân
260. Turdı Bû'l-Mu'cin yerinde çün hemîn
 Bindi ata anda ol hançer-güzîn

¹¹⁵ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

261. Sa‘d-ı Vaḳḳāş yetdi Süfyān şehrine
Bī-tekellūf girdi şehriñ içine
262. Baḳdı ol dem Ḥaydar’ı gördi hemān
Bī-hūş olup yere düşdi ol zamān
263. Şāh-ı Merdān başın aldı dizine
Uyanuban baḳar¹¹⁶ Ḥaydar yüzine
264. Şordı ḥālīñ anda ol şīr-i Ḥudā
Öpdi Ḥaydar elini buldı şafā
265. Didi Ḥaydar ḳanı Bū’l-Mu‘cin revān
Ḥālīñizden bir ḥaber eyle ‘ıyān
266. Didi Sa‘d-ı şīr-i Ḥayy-ı Lā-yenām
Bir la‘īn var adı Ḳaṭṭār-ı za(l)lām
267. Aña ḳarşudur Ebū’l-Mu‘cin hemīn
Düldül’e bindi Emīrū’l-Mü’minīn
- [97]
268. Sa‘d-ı Vaḳḳāş ile ol dem geldiler
Leşkere ḳarşu berāber tırdılar
269. Yola girdi ol Ebū’l-Mu‘cin yine
Görmediler gitdi Rāve şehrine
270. Ol la‘īn Ḳaṭṭār’a virdiler ḥaber
Didiler bir ejde<r>hā geldi meger

¹¹⁶ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

271. Hüküm kıldı cümlesi atlandılar
Ceng için kūs u nak(ķ)āre urdılar
272. Cebe cevşen giydi Kaṭṭār-ı la‘īn
İki tīg vardır bilesince hemīn
273. Şāh-ı Merdān’a muḳābil ṭurdılar
Şaf çeküp aḡa berāber geldiler
274. Girdi meydāna o Kaṭṭār-ı la‘īn
Kılıcı yalın elinde ol la‘īn
275. Na‘ra urdı ol la‘īn-i bī-īmān
Girdi daḡı ol Emīrū’l-Mū’minān
276. Urdı tīgı Ḥaydar’a ol nā-bekār
Reddi kıldı tīgını Ḥaydar hemān
277. Zū’l-fiḳār’ı çekdi kınından ‘Alī
Urdı Kaṭṭār’a hemān şāhım velī
278. Zū’l-fiḳār’ı gördi ol Kaṭṭār-ı şūm
Düşdi atından yere ol bed zalūm
279. Böldi atını hemān dem Zū’l-fiḳār
Kaçdı andan ol la‘īn-i ḡāksār
280. Yer yerinden el kılıca urdılar
Şāh-ı Merdān’ı araya aldılar
281. Çaldı Kaṭṭār’ı yire anda hemān
Geldi yetdi Sa‘d-ı Vakḳāş ol zamān
282. Ditreşürdi Ḥaydar-ı Kerrārī’dan
Yād elinde zār ile eyler fiḡān

283. Tıtdı Sa‘d anıı kemerinden hemın
Yere urdı bağıladı ender-zemın
284. Şāh-ı Merdān öyle çaldı Zü‘l-fiķār
Leşker-i küffāra urdı bī-ķarār
285. Cümlesi ol dem çağırdı el-emān
Cümlesi getürdiler Hakk’a ĩmān
286. Ol Nevādīr tahtına çıķdı ‘Alī
Ol Emīrū‘l-Mū‘minīn Şāh-ı Velī
287. Sa‘d içün kesdi Dil-efrüz’ı nikāh
Yatdılar Sa‘d u Dil-efrüz ta şabāh
- [98]
288. Ol Ebū‘l-Mu‘cin’den işit bir haber
Yalınız düşer yola gider meger
289. Üç gün üç gice yola gitdi revān
Ne yemek içmek ne ĥod yatmak hemān
290. Görđi hem dördünci gün bir mergzār
Hem akar āb-ı revānı bī-ķarār
291. Koydı ķalķan üstüne başıñ hemın
Gitdi ģaflet uykusuna şāh-ı dīn
292. On biı er üstüne geldi ol zamān
Beglerinin adı Şātır bed-ġümān

293. Rāve şehri *begi-y-miş* ol bed şerār
Şıçradı Bū'l-Mu'cin-i hançer-güzār
294. Çekdi tîğ-ı ra'dı Şâtır-ı la'în
Kim ura [E]bū'l-Mu'cin ol dem hemîn
295. Aldı tîğı eline ol dil-nevāz
Başına urdı anıñ ol ser-firāz
296. [Tîğı] Şâtır *başına urdı* anı
İki bicdi anı ol şîr-i Ğanî
297. Cümle leşker āh u feryād itdiler
Çāk idüp *yağaların* hep yırtıldılar
298. Didiler ey pehlüvān-ı nāmdār
İşimizi eylediñ sen bî-karār
299. Gelecekdi bize leşker ey emîn
Bî-hesāb ol iklīm-i Hāver-zemîn
300. Hāverān'ın kārübānıñ kırmışuz
Māl ü esbābıñ davarın almışuz
301. Tuysa Hāver leşkerini *düzede*
Ya kimiñ tākati var *ağa* gide
302. Didı Bū'l-Mu'cin ki ğam çekmeñ medār
İşimizi irgürür Perverdigār
303. Ben varayım anlara virem cevāb
Hak yolunda bulayım ecr ü sevāb

304. Tañrı'ı siz bir biliñ haqđır Resûl
Tā emān virüp size idem kabûl
305. On biñ âdem ehl-i ĩmān oldılar
Tañrı bir Peyğamber 'i Haqq bildiler
306. Aldılar Bū'l-Mu'cin 'i andan temām
Şehre girdiler berāber hāşş u 'ām

[Mefāilün Mefāilün Feülün]

307. Dilerseñ dü cihānda tayyibātı
Virelim ol habībe çok şalātı

[99]

308. Okuyup diñleyeni hem yazanı
Kerem kıl anlara ey 'ālī-şānī

309. Cemī'-i ehl-i ĩmāna kerem kıl
İki cihān içinde muhterem kıl

310. Diler nāzım gedālar hazretinden
İçir kaṭre zülāl-i rahmetinden

[Fāilātün fāilātün fāilün]

311. Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilāt
Vir Muhammed Muştafā'ya şalavāt

**Bu Meclis Hazret-i 'Alī Sa'd Vakķaş İle Yola Revān Olup Māl ü Esbāb
ve Mīr Seyyāf'e Rast Geldikleridir.**

[Mefāilün Mefāilün Mefāilün Mefāilün]

312. Gel ey blbl haberdr ol cihn m-versndan
Eli çek ey dilr sen bu dehr m-cersndan
313. Giçer devrn ç fndir n'idersin fn cihn
Hkkat yollar gzle dile kudret devsndan
314. Cihn Rzk 'ı oldur viren 'lemleri rzkn
Ebed marm omaz bi'llh virir ol bb-ı hliden
315. Hbbine delet kl yzn sr hk-i pyine
alavt vir aa her dem cd olma rzsndan
316. An valn diler isen yrekden ala ey cnm
Mnct eyle Allh 'a haber al Murta'sndan
- [100]
- [*Mefiln mefiln feln*]
317. Vel imdi diyelim nev-bahr
oyalm devr içinde ydigr
- [*Filtn Filtn Filn*]
318. Hzret-i hdan iit sen bir haber
bn-i 'amm-i Mutafa hyr'-beer
319. Ol Nevdr al'asn çn mm
Ol kemer-beste virir an temm
320. Sa'd-ı Vak ve Emr'l-M'mn
Cebe ceven giydiler ol dem hemn

321. *Ḳanber ü Bū'l-Mu'cin içün pür-hüner*
 Düldül'e bindi 'Aliyy-i şeh-süvār
322. *Ol Dil-efrüz-ı nigār-ı nāzenīn*
 Zāri zāri ağladı anda hemīn
323. *Yüz yere koyup didi kim yā 'Alī*
 Sa'd-ı Vaḳḳāş'dan ayırmağıl beni
324. *Ol Emīrū'l-Mü'minīn şāh-ı cihān*
 İrdi tācir toprağına ol zamān
325. *Yüklenüp otuz deve yüki ḳumāş*
 Māl ü esbāb gevher ü kıymetli taş
326. *Sa'd-ı Vaḳḳāş ü Dil-efrüz ü 'Alī*
 Gitdiler tā şubḥ olunca ol yolu
327. *Yetdiler bir ḥāna gördiler bular*
 Bir 'aceb köşk ü sarāy-ı bī-şümār
328. *Māl ü esbāb ü tecemmül bī-ḥisāb*
 Zer cevāhir la'l ü mercān bī-ḥisāb
329. *Yād kimesne görmedi anıḡla cān*
 Girdi ḥāna ol Emīrū'l-Mü'minān
330. *Gördi ādem başı toptolu bucaḳ*
 Zer cevāhir vardır anda çok yaraḳ
331. *Yükledi Ḥaydar ḳamu mālī temām*
 Yola düşdi Sa'd ile anda İmām

332. Ḥayli *yol* gitdiler ey gül-‘izār
Nāgehān bir toz göründi bī-ķarār
333. Çıkdı tozdan bir süvār nerre dīv
Yükleri *dutup* hemān dem bā-ğırīv
334. Şāh-ı Merdān ‘a irişdi çün rehā
Kimse bilmez cin midir yā ejde<r>hā
335. Titreşür yir atının tırnağıla
Mevc urur gök na‘ralar urmagıla
- [101]
336. Sen işit tā *bilesin* cānānı sen
Mīr Seyyāf şāh-ı ser-gerdānı sen
337. Çekdi tīğı Ḥaydar ‘a ol nāmdār
Girdiler meydān *içine* iki yār
338. Tolaşuban *cidāl*ar birbirine
Gün batınca cengi kıldılar yine
339. Mīr Seyyāf’ı götürdi ol velī
Yere urdı Şāh-ı Merdān’ım ‘Alī
340. Bağladı ellerini ol ser-firāz
Hem deveniñ üstüne ol kār u sāz
341. Didi Sa‘d ‘a ol Emīrū’l-Mū’minīn
Muştafā’nıñ nūrı haķķı’ çün hemīn
342. Görmedim *bunun* gibi bir pehlüvān
Hem zeber-dest *ü* dilīr *ü* nev-civān

343. Gitdiler üç gün *dağı* ender-sefer
Hāverān şehrine yitdiler meger
344. Şehre karşı indi Döldül'den 'Alī
Ol Emīrū'l-Mü'minīn Şāh-ı Velī
345. Hüküm kıldı Hāverān *anda* hemīn
Vardı *anda* İmlāk adlı bir la'ın
346. *Yüri çağır* anlarıñ serdārını
Ta bileyim anlarıñ aḥvālını
347. Mīr Seyyāf'dan nice kurtuldılar
Nice gelüp buraya yol buldılar
348. Geldi ol İmlāk *ağa* virdi selām
Luṭf ile aldı selāmıñ ol İmām
349. Didi kim ey ser-firāz [ü] pehlüvān
Sizi ister *yanına* ol Hāverān
350. Kalkuban *anda* Emīrū'l-Mü'minīn
Gördi leşker şaf çeküp tırmuş hemīn
351. Didi Haydar kimse *ata* degmesün
Hem *yakınında* varuban tırmasun
352. *İçerü* girdi Emīrū'l-Mü'minīn
Gördi *anda* Hāverān'ı ol hemīn
353. Sordı Haydar'dan o *demde* Hāverān
Kanda *gelürsün* eyā şāh-ı cihān

354. Söyledi ol dem Emîrû'l-Mü'minîn
Kim benim *adım* Ğaşemşem'dir hemîn
355. Hem *cihānı* küşteġānî tâcirem
Seyr idüp devr-i *cihāndan* *gelürem*
356. *Didi* Hāver ey Ğaşemşem pehlüvān
Mekke şehrinden gelürsen it ['ıyān]
- [102]
357. Var bir ādem dir imiş peygamberem
Leşker-i İslāmiyāna rehberem
358. Bir *yigidi* var anıñ şemşîri zer
Adıdır Haydar anıñ ey pür-hüner
359. Bir *kulunu* tutmuşuz *getürmişüz*
Aparup zindāna *anı* şalmışuz
360. Söyleriz *ki* Lāt-perest olğıl revān
Lāt'e la'net eyler ol bed bī-gümān
361. Söyledi *anda* Ğaşemşem görmüşem
Ahmed'i hem Ka'be'ye çok varmışam
362. Geldi Sa'd'ın *yanına* ol ser-firāz
Şükr ider Hakk'a *dahı* eyler niyāz
363. Zü'l-fikār'ı bağladı ol şîr-i ner
Bindi Düldül'e hemān ol pür-hüner
364. Sa'd-ı Vaqqāş dinle *sözüm* yā emîn
Gidelim Kanber *yanına* şāh-ı dîn

365. Geldi andan zindāna ol şîr-i Hâk
Bir ‘aceb kal ‘a göründi ber-ıtabak
366. İndi Düldül’den ‘Aliyyü’l-Murtażā
Zü’l-fiķār’ı yere koydı bā-şafā
367. Kāl’aya şaldı kemendi ol zamān
Çıkdı kāl’a üstüne şāh-ı cihān
368. Hāverān şehrinde ol dem gördiler
Düldül ‘i varup araya aldılar
369. Aldı Düldül Zü’l-fiķār’ı ağzına
Çıkdı büryān bak Hudā’nın emrine
370. Nā-bedīd oldu o Düldül Zü’l-fiķār
Hem bi-fermān-ı Hudā-yı Kirdigār
371. Zü’l-fiķār’ı gidüben vaşf itdiler
Hāverān’ı mest ü hayrān itdiler
372. Hüküm kıldı çağırın ol tāciri
Ya’ni kim ol Şîr-i Yezdān Hayder’i
373. Geldiler Ğaşmeşem ‘i görmediler
Ol Dil-efrüz-ı nigārı gördiler
374. Hāverān’e didiler ol dem meger
Diñle sözüm ey şehin-şāh pür-hüner
375. Ol Ğaşemşem çāderinde ey emīn
Bir ‘acā’ib hüsn-i şüret nāzenīn

[103]

376. *Otururdu servi addi bālādır*
Dişleri incü yaağı lāledir
377. ‘Āşık oldu aa şāh-ı Hāverān
Hüküm kıldı bir vezīre ol zamān
378. *Varuban ol kıızı o dem gördiler*
Anı Sa‘d’ın yanına getürdiler
379. *Didi bu cāriyeyi şatmaz mısı*
Sömdi Sa‘d ānī dir utanmaz mısı
380. ‘Avretini kimse şatar mı la‘ın
Bī-edeb ey mel‘ūn-ı Hāver-zemīn
381. *Pādişāha geldi ol dem söyledi*
Sa‘d-ı Vakāş’ın sözün şer eyledi
382. *Hüküm kıldı pādişāh ol demde yād*
Var idi bir pehlüvān adı ubād
383. *Ol Ğaşemşem mālını zabt it didi*
Ol nigārı tutuban getür didi
384. *Atına bindi hemān dem bi la‘ın*
Sa‘d-ı Vakāş’a irişdiler hemīn
385. *Leşkeri gördi o Sa‘d-ı nāmdār*
Ata bindi cebe cevşen-püş süvār
386. *Urdı özin leşkere ol pehlüvān*
Yıkdı atdan üç yüz it ender-zamān

387. Dört *yağadan* çün *kemendi* atdılar
Sa‘d-ı Vaḳḳāş’ı giriftār itdiler
388. Gönderüp zindāna ol *demde* anı
Gördi leşker ol Dil-efrüz nāzenīn
389. Cebe cevşen *egnine* giydi hemīn
Leşkere *çarşu* gider ol nāzenīn
390. Mīr Seyyāf *didi* anda ey nigār
Saḡa ma‘lūm ‘avretiñ *ne* ḥükmi var
391. Aç ilmek *bendini* kırtar beni
İş kılam *bunlara* bā-emr-i Ġānī
392. İdelim *bu* leşkeri zīr ü zeber
Kırayım *cümlesini* tā ser-be-ser
393. Ol Dil-efrüz *didi* ol dem ey emīn
Seni bağlamış Emīrū’l-Mü’mīnīn
394. Hem Müselmān olmuşam ben cān ile
Nice açam ben *seni* erkān ile
395. Söyledi ol Mīr Seyyāf pehlüvān
Düşüme *geldi* Resūl-i Müste‘ān
- [104]
396. Şıdk ile İslām’ı eyledim kabūl
Hem bi-fermān-ı Ḥudā-yı uşūl¹¹⁷
397. Ol Dil-efrüz-ı nigār-ı nāzenīn
Açdı *bendini* Mīr¹¹⁸ Seyyāfe’niñ

¹¹⁷ Mısra da eksik heceden ötürü vezin aksamaktadır.

398. Bindi *ata* Mîr Seyyâf ol zamân
Şanır iseñ yer ü gök eyler figân
399. Na‘ra urdı şanki ol ra‘d-ı bahâr
Girdi leşker içine ol ejde<r>hâ
400. Ol Kûbâd’ı yıkdı atından yere
Cân fedâ olsun didi ol Hayder’e
401. Hâverân’a didiler ey pâdişâh
Ol Kûbâd’ın leşkeri oldu kûtâh
402. Hükûm kıldı pâdişâh anda hemîn
Bindi *ata* ‘asker-i bî-hadd la‘în
403. On iki bin kâfir-i bed-baht [u] şûm
Girdiler meydân içine bâ-zalûm
404. Mîr Seyyâf girdi meydâna hemîn
Hem Dil-efrûz-ı nigâr-ı nâzenîn
405. Akşama dek itdiler bunlar kıtâl
Lâ-cerem irdi kazâ-yı Bî-zevâl
406. Dört *yağadan* çün kemendi atdılar
İkisini hem giriftâr itdiler
407. Şaldı zindâna o Seyyâf’ı hemîn
Hem apardılar Dil-efrûz’ı yakîn

¹¹⁸ Bu kelime vezin aksamasına sebep olmaktadır. Mîr-i şeklinde şair düşünmüştür.

408. Hāverān'ın gözi düşdi duhtere
Nāra düşdi cānı ol yūzi kārā
409. Hüküm kıldı hareme getürdiler
Ol Dil-efrūz-ı nigārı gördiler
410. Didi anda ey Hākīm-i Lā-yenām
Sen seni şakla bulardan ez-ḥarām
411. Gün tölündi gitdi şems [ü] āfītāb
Yüzine çekdi siyāhī bir niḳāb
412. Ol la'īn Hāverān-ı bed-baht-ı şūm
Hareme başdı kadem merd-i zālūm
413. Öyle kim gördi Dil-efrūz'ı revān
Gördi kim bir ejde<r>hā ender-zamān
414. Halkalanmış ol Dil-efrūz boynına
Zehresi çāk oldu ma'lūmı yine
- [105]
415. Na'ra urdı ol la'īn-i bed-gümān
Çıkdı andan taşraya oldu revān
416. Öyle kim ol ejde<r>hāyı gördiler
Cümlesi anda taḥayyür kıldılar
417. Şıdk ile bil ol Dil-efrūz-ı be-zīr
Kim çağırsa Hākḳ'ı olur destgīr
418. Hākḳ'a çok şükür ḥabībine selām
Muştafā'nın rūḥuna her şubḥ u şām

419. *İ*şit imdi Döldöl-*i* şahdan haber
Zü'l-fikâr'ı dışına aldı meger
420. Gözledi yazı yabânı ol hemîn
Yetdi bir hoş mergzâra ey emîn
421. Nâgehân anda irişdi bir süvâr
Gördi Döldöl' *i* tîğî ol bî-çarâr
422. Havf-nâk oldu o Döldöl'den hemân
Şehre geldi ol süvâr anda revân
423. Şehre dirlermiş Cesâ şehri meger
Mîr Zinhâr pâdişâh adı meger
424. Yüz yere koydı o atlu söyledi
Zü'l-fikâr'ın şerhini vaşf eyledi
425. Mîr Zinhâr hükm kıldı bî-medâr
Bindi ata ol dem on beş biñ süvâr
426. Döldöl'ün başını ol dem gördiler
Zü'l-fikâr'a Döldöl'e mât kaldılar
427. Yetdi Döldöl'e hemân anda bir er
Key hafîfdi ol la'în-*i* nâ-bekâr
428. El uzatdı Zü'l-fikâr'ı getüre
Mîr Zinhâr'ın yanına yetüre
429. Tutdı anı Döldöl-*i* şah ol zamân
Dışı-y-le çaldı yere viridi o cân

430. Hüküm kıldı Mîr Zinhâr pâdişâh
Düldül 'e döküldi on beş biñ sipâh
431. Cenge girdi anda Düldül-i emîn
Zü'l-fikâr 'ı aldılar ol dem hemîn
432. Yıkdı yetmiş kâfiri ender-zamân
Dişi<y>le kırdı oları bî-gümân
433. Lâ-cerem ol Zü'l-fikâr'ı aldılar
Varuban şehrin içine girdiler
- [106]
434. Mîr Zinhâr-ı Hâver ol dem 'ıyân
Var idi leşker otuz biñ pehlüvân
435. Zü'l-fikâr'a kuvvet itdiler bular
Çekmediler bi-emir-i Kirdigâr
436. Çok ta'accüb kıldılar anlar temâm
Zü'l-fikâr çıkmadı kından ve's-selâm
437. İşt imdi Şâh-ı Merdân'dan haber
Kıanber'i kırtarmağa gitdi meger
438. Girdi zindâna Emîrû'l-Mü'minîn
Gördi Kıanber'i nâliş eyler hemîn
439. Kim beni kırtar bu yerden yâ Hudâ
Sen bi-hakk-ı hânedân-ı Muştafâ
440. Şâh-ı Merdân yüzünü bir dem görem
Şâhımın ayağına yüzüm sürem

441. Girdi *içeri* ‘Aliyyü’l-Murtażā
Yüz yere koydı o Kānber bā-şafā
442. Açdı bendini atıñ ol dem ‘Alī
Ol mürüvvet kānı ol şāh-ı velī
443. Çıkdılar zindān içinden geldiler
Zü’l-fikār ’ı Döldül’i görmediler
444. Hayrete düşdi Emīrū’l-Mü’minīn
Sa’d-ı Vakķāş yerine geldi hemīn
445. Görmedi kıldı ta‘accüb orada
Hayrete düşdi ‘Aliyyü’l-Murtażā
446. Geldi şehriñ kapusuna ol zamān
Hışm ile na‘ra urur şāh-ı cihān
447. Hāverān şehrine düşdi velvele
Na‘rasından lerze düşdi leşkere
448. Didi Hāver bu ne ündür bu zamān
‘Ālemi vīrān ideyazdı hemān
449. Didiler kim ol zamān ey pādişāh
Ol Ğaşamşem geldi sen olğıl āgāh
450. Hüküm kıldı Hāverān ol dem hemīn
Var idi bir pehlüvān ender-zemīn
451. Zeyd-i ibn-i ‘Alķama itin adı
Hem bahadır pehlüvānları idi

452. On biñ er *aldı bile gitdi* la‘ın
Ol Ğaşamşem yoluna *gitdi* hemîn

[107]
453. Şāh-ı Merdān ‘ı *araya* aldılar
Üç biñ ādem el *kılıca* urdılar
454. Şāh-ı Merdān *kimini dutar* idi
Dönüben birbirine çalar idi
455. *Kiminiñ koparır idi başını*
Pertāv idüp atar idi lışını
456. *Akşama degin* Emīrū’l-Mü’minīn
Leşker-i küffārı kırdı ol emīn
457. Gördi Zeyd *bu heybeti kaçdı* medār
Hem bi-fermān-ı Hūdā-yı Kirdigār
458. Nālān idüp Hāverān ‘a *gıtdiler*
Şāh elinden āh u feryād *ıtdiler*
459. *Didi kim ey Hāverān pādişāh*¹¹⁹
Ğāfil olma çün Ğaşamşem geldi āh
460. Ditreşür na ‘*rasına* kevn *ü mekân*
Cünbişinden *niceler virüpdi cān*
461. Dād u bī-dād *eyledi anda haķır*
Hayrete düşdi kamu mīr [ü] vezīr

¹¹⁹ Hece eksikliğinden dolayı vezin aksamaktadır.

462. Otuz ādem geldi nāgāh bī-ḳarār
Yaḳalarıñ ḳāk idüp eylerdi zār
463. Şordı anlardan hemān dem Hāverān
Āh u feryād itdiler ender-zamān
464. Didi Hāver *bu* ne sesdir *dī* baña
Ne şikāyetdir ‘ıyān idiñ baña
465. Didiler ey pādişāh-ı taht u tāt
Kārbān idik gelürdik bī-‘ilāc
466. Ḳal‘a-i Pūlād-ı hışna uğradık
Māl ü rızḳı cümle teslīm eyledik
467. Üstümize geldi o dem biñ süvār
Aldılar mālimizi her *ne* ki var
468. Sen meded ḳıl *bize* ey şāh-ı cihān
Hālimiz *budur saña* itdik ‘ıyān
469. Var *idi* bir kāfiri ol dem ‘ıyān
Adı ‘Ammār-ı la‘īn-i bī-īmān
470. Hüküm ḳıldı ol dem *aña* pādişāh
Aldı gitdi ol zamān on biñ sipāh
471. Bir vezīri var *idi* anıñ be-nām
Hem ‘İmāde’ d-dīn *idi adı* be-nām
472. Oḳumuşdı yazu hem dānā idi
Ki ‘acā’ib pehlüvān merdān idi

473. Hāverān *aṇa* didi kim *ya* vezīr
Var *yūri* anda göresin *bu* nedir
474. Ya Ğaşemşem'dir ve *ya* tācır midir
Pehlüvāndır yoksa *bu* bir beg midir
475. Ol İmāde'd-dīn *yola* oldu revān
Haydar'ın *karşusuna* gitdi hemān
476. Anda gördi şīr-i Hāk'ı ol hemām
El el *üstüne* koyup virdi selām
477. Gitdi Haydar *yanına* ol ser-firāz
Haydar'a söyledi kim ey kār u sāz
478. Sen 'Alī'sin *baṇa* söylegil 'ıyān
Ben *bilürem* seni ey cān pehlüvān
479. Didi Haydar kanda sen gördün beni
Şormağa iver iseñ sen hālimi
480. Didi kim tārīḥ içinde görmüşem
Vaşf-ı hālinden haberdār olmuşam
481. Servi *boyun* kadd u kāmetin senin
Görmüşem tārīḥ içinde *nişānıñ*
482. Öñü üç *nesne* eger kim sende var
Sensiñ ol şāhib-kırān-ı Zü'l-fikār
483. Bir atın var *adı* Döldül-i nehār
Hem *kılıcıñ* *dahı* *iki* şāğı var

484. Bir kılun var adı Kānber ey emīn
Sen ‘Alī’siñ şıdķ ile bildim hemīn

485. Didi anda ol Emīrū’l-Mū’minīn
Uş benim şīr-i İlāhū’l-‘ālemīn

486. İşidince ol vezīr anda sözün
Haydar öñünde yere koydı yüzün

487. Ol şehādet sözleriñ kıldı kabūl
Ol Müselmān oldu buldı toğrı yol

488. Tırdı ayak üzre anda şīr-vār
Geldi Hāver yanına ol bī-ķarār

489. Didi kim ey pādişāh-ı Hāverān
Bu degil adı Ğaşemşem bil ‘ıyān

490. Şīr-i Hāk’dır şāhib-i seyf-i dīdār
Pehlüvān-ı Hālīķ-ı Perverdigār

491. Ol sözi işitdi şāh-ı Hāverān
Korkusundan ditredi ol bī-īmān

[109]

492. Vezīrine didi kim ey pūr-hayā
Lāt’dan özge var mıdır bir reh-nümā

493. Ol İmāde’d-dīn didi ey Hāverān
Ben didim toğrusını cümle ‘ıyān

494. Sen Müselmān olmaz isen bil yakīn
Cümle ‘askerin kırar ender-zemīn

495. Biz *gelelim* Şāh-ı Merdān Hāyder'e
İki *cihān gūneşi* peygāmbere
496. Cān gerek cānānına kurbān ola
Ol risālet şāhına hayrān ola
497. Ka'be içre ol hāqīkat ma'denī
Murtaẓā'nın vaşlını ister cānı
498. Ba'zı yārdan şordı ol hayrū'l-enām
Hem Hāsan Hüseyn'e şordı ol İmām
499. Muştafā'ya didiler kim ey ata
Kanda kaldı atamız ol Murtaẓā
500. İki rek'at Muştafā kıldı namāz
Mālikū'l-mülke hemān itdi niyāz
501. Muştafā ol dem münācāt eyledi
Zū'l-Celāl'e 'arz-ı hācāt eyledi
502. Geldi gökden ol zamān peyk-i Celīl
Muştafā'nın hāzretine Cebrā'il
503. Didi ey āhir zamān peygāmberi
Sağa gönderdi selāmi ol Ğanī
504. Didi Hāyder gitdi Hāver-zemīn'e
Mālik'i gönder aḡa Hāḡḡ emri<y>le
505. Olacaḡdır ulu ceng anda hemān
Sūr'at ile gitsün aḡa pehlüvān

506. Ğā'ib *oldı yine* o Rūhū'l-emīn
Mālik'e *didi* Resūlü'l-'ālemīn
507. Hāver'e gitmiş o şīr-i Kirdigār
Sen *dahı* git Haydar'a ey gül-'izār
508. Didi Mālik ey ṭabīb-i *dü* cihān
Ey ḥabīb-i 'ālī Rabb-i Müste'ān
509. Hamza *ile* bir sefer gitdik ora
Dört māh içre zor *ile* yitdik ora
510. İremedik irdi *bize* Hāverān
Leşkerimizi kırup kaçdık revān
[110]
511. Mālik'e *didi* ḥabīb-i Kibriyā
Emri böyle eylemiş Rabbü'l-'alā
512. Kim musahḥar *oldı bize* Hāverān
Bindi *ata* yoluna *oldı* revān
513. Gürzi *aldı eline* ol ser-firāz
Didi şıgındım *saḡa* ey kār-sāz
514. On biḡ ādem *aluban düşdi* yola
Didi yā Haḡḡ işimiz āsān ola
515. Ol Ebū'l-Mu'cin'den işit bir ḡaber
Hışn-ı Pūlād *kal'asında* ol meger
516. Biḡ yigit *anıḡ ile* olmuşdı yār
Hışn-ı Pūlād *kal'asında* ber-ḡarār

517. Hāverān'a geldi 'Ammār-ı la'īn
On biñ ādem var bilesince hemīn
518. Hıŝn-ı Pūlād ƙal'asına irdiler
Şaf çeküben hep berāber turdılar
519. Urdılar kūs u naḳ[k]āre ol zamān
Ġulġule toldı zemīn ü āsumān
520. Ol Ebū'l-Mu'cin yalnız pes hemān
Egnine giydi silāhıñ rāyegān
521. Ƙal'adan taşra çıƙup gitdi revān
Leşkere ƙarşu varup tırdı 'ıyān
522. Leşkeriñ serdārı 'Ammār-ı la'īn
Mu'cin'e bir elçi gönderdi hemīn
523. Helāk olan ƙal'a begi ƙanı'çün
Hem de şoyulan bāzırgānlar içün
524. Cem' idüp ƙan bahāsını viresiñ
Hāverān'dan suçunu diliyesiñ
525. Gerçi bu sözlerime yok dir iseñ
Hāk ile yeksān iderem bilesiñ
526. Ebū'l-Mu'cin didi anda ey la'īn
Māl ü ƙal'a tıġ ile aldım hemīn
527. Ne köpekdir Hāverān ey nā-bekār
'Avn-i Hāḳḳ'la sizi idem tārūmār

528. Elçi *gidüp bu* sözleri¹²⁰ söyledi
Ol la‘în ‘Ammār’ı hüşyār eyledi
529. Ol la‘în emr eyledi derhāl hemān
Esb *süvār* oldılar mel‘ūniyān
[111]
530. *Ebū’l-Mu‘cin* hemān¹²¹ meydāna girdi
Ḳatı bir na‘ra urup er istedi
531. Leşker-i küffārdan¹²² bir mel‘ūn hemān
Mu‘cin’e *çarşu* turup ol *qaltabān*
532. Süngü *ile* hamle eyler ol la‘în
Def‘ ider *süngisini* hem şāh-ı dīn
533. Yumruk *ile* mürd ider *anı* hemān
Bir *kāfir dahı* girer andan ‘ıyān
534. *Anı dahı* *qurşağından* kavradı
Yere *urup* *hurd-ı vahş-hāş* eyledi
535. Leşker-i küffār çü böyle gördiler
Yürekleri¹²³ *qorqu vehme* düşdiler
536. Kāfirin serdārı ‘Ammār-ı la‘în
Pür-ğazabla sürdi *atını* hemīn
537. Mu‘cin’e söyledi *ki* ey nā-bekār
Bilmedin *mi* benim pehlüvān ‘Ammār¹²⁴

¹²⁰ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

¹²¹ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

¹²² Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

¹²³ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

¹²⁴ Mısrada vezin aksamaktadır.

538. Ebū'l-Mu'cin *did*i seni bilürem
Haylice *tomuzsuñ* āgāh oluram

[*Mefāilün Mefāilün Feülün*]

539. Bu sözden pür gāzab olur o mel'ün
Ebū'l-Mu'cin'e *hamle* ider azgun

540. O mel'ün *şayılurdu* ol zamānda
Aradan hayli *hamle* geçdi anda

541. Ebū'l-Mu'cin gāzaba *gelür*¹²⁵ hemān
Urup na'ra kılıc *çalar* pehlüvān¹²⁶

542. Tepesine kılıc*la* urdu yara
Düşer kâfir hem atdan *iki* pāre

543. Cehenneme ulaşırdı *çün* anı
Gülurv eyler o kâfirler hemānı

544. Leşker-i Mu'cin ol anda bī-*karār*¹²⁷
Cigerden cenge *g*irerler bī-kibār

545. İki leşker biri *birine* düşdi
'Aẓīm ceng eyleyüp tozlar *çarışdı*

546. Bular cen*ke* iken anda benāgāh
Karşudan bir toz olur anda peydā¹²⁸

¹²⁵ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

¹²⁶ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

¹²⁷ Beyitte iki ayrı vezin vardır.

¹²⁸ Mısradan vezin aksamaktadır.

547. Yakın geldikçe toz olur hüveydā
Yeşil ‘alemlerle taldı anda şahrā
548. Ebū’l-Mu‘cin bilür kim *bu* ‘alemler
Çü İslām leşkeridir anda bunlar
- [112]
549. Yıkar kim Mālik-i Ejder pehlüvān¹²⁹
Ferāgat eyledi cengden ol ān¹³⁰
550. Biri birleri<y>le görüşdi bunlar
Hāl u hātırını soruşdı bunlar
551. Bi-tekrār şevk ile *dutar* erenler
Kāfir çerisine hamle iderler
- [Fāilātün Fāilātün Fāilün]
552. Aldı gürzi eline Mālik hemān
Na‘ra urdı dir İlāhü’l-Müste‘ān
553. Leşker-i İslām ile on biñ la‘īn
Birbirine urdılar tıgı hemīn
554. Gürz elinde Mālik-i leşker-küşād
Küffārı başdı hemān şāh-ı ‘ibād
555. Şandı küffār leşkeri ol dem medār
Hem bi-fermān-ı Hudā-yı Kirdigār

¹²⁹ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

¹³⁰ Hece eksikliğinden ötürü vezin aksamaktadır.

556. Bildiler kim geldi Mālik pehlüvān
Şındı küffār leşkeri ender-zamān
557. Mālik on biñ İslām ile ol zamān
Kırdı kâfiri ebed virmez emān
558. Bākī kalan dönüben hep kaçdılar
Rıht u mālinden kamusı geçdiler
559. Mālik ile Mu‘cin-i hañcer-güzār
Leşker ile kal‘aya hep geldiler
560. Bir iki gün Mālik-i Ejder hemān
İstirāhat eyledi ol pehlüvān
561. Ba‘dehu düşer yola olur revān
Şāh-ı Merdān cānibine rāyegān
562. İşit imdi Şāh-ı Merdān’dan haber
Ol Emīrū’l-Mü’minīn şāhib-hüner
563. Ata bindi leşkerān-ı Hāverān
Üç yüz elli biñ la‘īn-i bī-īmān
564. Gök temüre ğark oluban çıktılar
Ceng içün kūs u na(ķ)kāre urdılar
565. Aķar¹³¹ deryā ğibi revān oldılar
Şāh-ı Merdān ’i araya aldılar

[113]

¹³¹ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

566. Birbirinden tîġı bārān itdiler
Bī-dirîġ H̡aydar’a oġlar atdılar
567. Bir kāfirî yıġdı atından ‘Alī
Aldı kılıcı eline ol velī
568. Yıġdı on biġ kāfirî atdan hemān
Şandı tîġı düşdi yere ol zamān
569. Kimisiniġ başını alur çeker
Kiminiġ bağrını yaruban söker
570. Ne Döldül¹³² var elde ne ġod Z̡ü’l-fiġār
Qaldı leşker arasında bī-medār
571. Didî anda ey İlāh’ım kıl meded
Ey H̡udā-yı H̡ayy u Qayyūm [u] Eġad
572. Çün münācāt eyledi ol şîr-i ner
Gördi bir toz qarşudan ol pür-hüner
573. Toz yarıldı çıġdı tozdan ol zamān
Mālik-i Ejder’le on biġ pehlüvān
574. Aldı gürzi Mālik ol demde ele
Na’ra urdı şehre düşdi velvele
575. Tîġ-ı bürrān eyledi İslāmiyān
Taldılar küffār içine ol zamān
576. Gürz elinde Mālik-i leşker-penāh
Her uranda yetmişî eyler kütāh

¹³² Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

577. Ceng içinde tîr-i bürrân itdiler
Nîze ile nicesin ħor itdiler
578. Akşam oldu çün tolundu âfîtab
Çekdi yüzüne siyâhından niķâb
579. Tabl-bâzı çaldılar ender-zamân
Birbirinden leşker ayrıldı hemân
580. Gitdi şehre Ĥâverân'ın leşkeri
İşit imdi Şâh-ı Merdân Ĥayder'i
581. İndi atdan Mâlik-i leşker-küşâd
Karşu vardı Ĥaydar'a eyledi şâd
582. Öpdi Ĥaydar elini ol şehsüvâr
Öpdi kocdı anı dahı şehriyâr
583. Şordı İslâm leşkerinden oğlunu
Hem Muĥammed Muştafâ şâğlığını
- [114]
584. Anı anda çok tesellî itdiler
Ĥazretini şâd ü ĥandân itdiler
585. Şehre karşu kondılar anlar temâm
On biñ âdem Mâlik ile bi't-temâm
586. Ĥükm kıldı Ĥâverân-ı ĥâksâr
Sa'd-ı Vaķķâş'ı hemân getürdiler
587. Mîr Seyyâf bilesince bil yakîn
Ĥükm kıldı iki dâr dikdi hemîn

588. Dāra çekmek ister *anı* ol la‘īn
İşit imdi emr-i Rabbü’l-‘ālemīn
589. Kim odur Perverdigār-ı Lā-yezāl
Hem Hākīm ü hem Raḥīm ü Zü’l-celāl
590. Eyleyen oldur devā-yı müşkilāt
“Kün”¹³³ diyince halk olundu mümkināt
591. Mīr Zinhār-ı Hāver’den al haber
Zü’l-fiḳār’ı almış idi ol meger
592. Nice biñ zor itdiler ender-zamān
Zerre kından çıkmadı anda hemān
593. Şāhibini kimse bilmez kimdürür
Pehlüvān mı ya ulu ḥākimdürür
594. Ol gice yatdı bi-ḥükm-i Kirdigār
Gördi düşde ol ‘Alī’yi şeh-süvār
595. Didı kim kalk ey la‘īn-i bī-īmān
Cānına kıyma bu dem olğıl revān
596. Zü’l-fiḳār’ı yerine gönder hemīn
Nireden aldın ise ender-zemīn
597. Yoksa bil sen keserem ben başını
Akıdırım gözlerinden yaşını

¹³³ “Ol der ve olur” (Bakara, 117; Ali İmran, 47 ve 59; Enam, 73; Nahl, 40; Meryem, 35; Yasin, 82; Mumin, 68)

598. Şıçrayuban uykudan ender-zamān
Lerzelendi bī-hoş oldu ol zamān
599. Z̤ü'l-fikār'ı aluban getürdiler
Menziline çün anı yitürdiler
600. Çıkdı şems ü āfitāb oldu cihān
‘Ālemi kıldı münevver ol zamān
601. Hük̤m kıldı Hāverān-ı hāksār
Bindi ata seksen üç biḡ nā-bekār
602. Mīr Seyyāf Sa‘d’ı anda ol zamān
Dāra çekmek istedi anlar hemān
- [115]
603. Anda gördi ol Emīrū’l-Mü’mīnīn
Āteş-i sūzāna döndi ol emīn
604. Hışm ile bir na‘ra urdı Murtaẓā
Şanasın şarsıldı ol arz u semā
605. Tāşabā şehrinde Döldül ey emīn
Ḥaydar’ı na‘rasını aldı hemīn
606. Z̤ü'l-fikār'ı aldı ol dem ağzına
Ḥaykıruban gitdi Ḥaydar yanına
607. Tağ u taş dimez giçer ender-zamān
Şāh-ı Merdān’a irişdi ol zamān
608. Z̤ü'l-fikār'ı aldı ağzından ‘Alī
Bağladı biline anı ol velī

609. Döldöl'e şıçrayuban oldu süvār
Çekdi kınından hemān dem Zü'l-fiķār
610. Yetdi dārın dībīne şīr-i Hudā
Gördi anı leşkerān oldu cüdā
611. Mīr Seyyāf'ı ü Sa'd'ı ol zamān
Aldı kāfirler elinden pehlüvān
612. Öyle kim kırtardı anda ol emīn
El kılıca urdı seksen bin la'ın
613. Şāh-ı Merdān'ı araya aldılar
Tabl-bāz u kūs na(ķ)ķāre urdılar
614. Zü'l-fiķār elinde ol şīr-i Hudā
Na'ra urdı Mālik-i leşker-penāh
615. Gürz elinde gürlledi şāh-ı emīn
Her uranda yere yıķdı yüz la'ın
616. Deryā gibi ol zamān kıarışdılar
Mevce gelüp şeydālar uruşdılar
617. Tīri bārān idüben baş kesdiler
Nīze başında kafalar aşdılar
618. Līş līş üzre dökdiler ol dem fenā
Cān alıcı pāzārı oldu ğınā
619. Zü'l-fiķār'ı öyle çalardı emīn
Kān elinden lālezār oldu zemīn

620. Tā ki ḥurşīd-i cihān [ü] āfītāb
Yüzine çekdi siyāhını niķāb
621. Ṭabl-bāzı geşt uruldı ol zamān
Birbirinden leşker ayrıldı revān
622. Leşker-i İslām bi-hükmi-i Kirdigār
Yetmiş ādem şehīd olmuş şaydılar

[116]

623. Otuz üç bin şaydılar Hāverān'ı
Çün gebermiş ol cehenneme cānı
624. İşt imdi Mīr Zinhār'dan haber
Haydar'ı düşünde görmüşdi meger
625. Lāt'a gidüp didi ey ma'būd-ı men
Ey Hudāvend-i cihān-ı dād-ı men
626. Bu kılıcın şāhibin eyle beyān
Düldül'ün şāhibini eyle 'ıyān
627. Put dile geldi didi ey nā-bekār
Her işe kādirdür Perverdigār
628. Didi ey mel'un-ı bī-dīn bī-hayā
Ben ne ḥākim sen idersin reh-nümā
629. Ma'būd oldur ki yaratdı 'ālemi
Hem yaratdı ins ü cinn [ü] ādemi
630. Ma'būd oldur ki yaratmışdır seni
Bir avuc toprakdan ol Hayy u Ğanī

631. Ma‘būd oldur Hālik-ı leyl ü nehār
Hem Hudāvend ü Kerīm [ü] Kirdigār
632. Muştafā’dır Ka‘be şehrinde emīn
Maḥbūb-ı Hāk “raḥmeten li’l-‘ālemīn”¹³⁴
633. Her kim anıñ dīnini kılsa kabūl
Āhiretde destgīri olur ol
634. Ol kılıc atın şāhibi bil hemān
‘Ammūsı oğlu anıñ şāhib-kırān
635. Hāverān şehrindedir bil anı sen
Murtaẓā’dır ac gözün olğıl ḥasen
636. Cān u dilden Müslümān ol bul īmān
Küfr elinde olmasun işin yaman
637. Bu sözi ḥatm eyledi Lāt ol zamān
İki biñ pāre olup düşdi revān
638. Mīr Zinhār gördi anda ḥikmeti
Düşdi ol dem cānıḡa od heybeti
639. Cān u dilden kıldı İslām’ı kabūl
Hākḡ’a īmān getürüp buldı vuşul
640. Cümlesi anda Müselmān oldılar
Şöyle taḥkīk ehl-i īmān oldılar
641. İşit imdi Hāverān-ı dāsītān
Urdılar kūs u na(k)kāre ol zamān

¹³⁴ “(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” (Enbiya, 107)

642. [...] biñ kâfirin leşkeri
Giydiler *cebe* ve cevşen her [eri]

[117]
643. Şāh-ı Merdān'a muḳābil tūrdılar
Cān u dilden āh u efgān kıldılar
644. Dūldūl'e bindi Emīrū'l-Mū'minīn
Sa'd u Seyyāf Mālik ile leşker hemīn
645. Ḳarşu tūrup şöyle kim şaf çekdiler
Dört taraftan tiri bārān itdiler
646. Girdi anda bir la'īn-i bī-īmān
Türk İlāf dirler *adına* hemān
647. Lāf urup ögdi hemān kendūsin
Girdi meydāna o Sa'd-ı nāzenīn
648. Öyle urdılar nīzeler ol zamān
Ditredi şanki zemīn ü āsumān
649. Sa'dī urdı tīgını ol pelīde
Çıkdı gögsünden cidā düşdi yere
650. Ser-nigūn indi atından ber-zemīn
Cānını virdi cehenneme la'īn
651. Birbiri ardınca geldi pehlīvān
Yıkdı atdan atları şāhib-kırān
652. Yıkdı yüz yetmişini ender-zamān
Çıkdı turdı bir yaḡaya pehlīvān

653. On biñ âdem Sa‘d’a *anda* gitdiler
Her tarafından tîri bārân itdiler
654. Mîr Seyyâf girdi meydâna hemân
Çaldı *kılıc* virmedi bir dem emân
655. Hükûm kıldı leşkerân-ı Hâverân
El *kılıca* urdı cümle ol zamân
656. Şâh-ı Merdân *dahı* kılma*dı* karar
Na‘ra urdı çaldı *anda* Zü’l-fiķâr
657. Aldı Mâlik gürzini gör n’eyledi
Na‘ra urdı deng ü hayrân eyledi
658. On biñ âdem leşker-i İslâmiyân
El *kılıca* urdılar ender-zamân
659. Zü’l-fiķâr’ı şaldı ol şîr-i Hudâ
Didi benim uş ‘Aliyyü’l-Murtażâ
660. Her uranda yetmiş arşun Zü’l-fiķâr
Uzanurdu hem bi-hükûm-i Kirdigâr
661. Gün tutul*dı* heybetinden çün anıñ
Nice küffâr virdi ol *anda* cānıñ
662. Ditredi ol dem zemîn ü âsumân
Zü’l-fiķâr’ıñ şiddetinden ol zamân
- [118]
663. Āfitâb-ı şems-i ruhsâr-ı Hudâ
Yüzüne çekdi niķâbını semâ

664. Leşker-i küffâr bi-cümle geldiler
Şehre varup içeriye girdiler
665. On biñ âdem ehl-i küffârdan temâm
Mürd olup gördi *oları* hâşş u ‘âm
666. Hâverân *didi* varup şeb-hûn idem
Ol Ğaşemşem üstüne ben *gideyim*
667. Vardı gitdi ol *yağadan* ol kefer
Görelim n’eyler *ağa* hükmi-kader
668. Ol gice Mâlik bi-fermân-ı Hudâ
Nevbete çıkmış meger ol ejde<r>hâ
669. Yarı *gice* oldu geldi ol çeri
Leşker-i İslâmiyâna Hâver’i
670. Mîr Seyyâf gürzini aldı hemân
Sa‘d-ı Vakķāş hem *dağı* oldu revân
671. Kılmağılar Şâh-ı Merdân’a haber
Elli biñ kâfire girdi üç hüner
672. Yarı *gice* karanlık¹³⁵ oldu cihân
Göz gözi görmez nihân-ender-nihân
673. Mâlik ü Seyyâf [ü] Sa‘d-i nâmdâr
Karşu tırdı Hâver’e üç şehriyâr
674. El kılıca urdı şâh-ı Hâverân
Bilesince elli biñ kâfir hemân

¹³⁵ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır

675. Girdi meydāna Mālik Seyyāf-ı dīn
Çekdi kınından kılıc ender-zemīn
676. Her taraftan tīri bārān itdiler
Giņ cihānı kāfire teng itdiler
677. Līş līş üzre düşdi anda kāfirin
Kān elinden lālezār oldu zemīn
678. Şındı anda leşkerān-ı Hāverān
Tā seher vakti olup rūşen cihān
679. Āhı itdi ol la‘īn-i hāksār
Her taraftan şındı küffār bī-ķarār
680. Tā seher vakti olunca ey emīn
Uyanup anda Emīrū’l-Mū’minīn
681. Gördi anda kān aķar āb-ı revān
Yer yūzi deryā gibi olmış hemān
- [119]
682. Şordı Mālik’den Emīrū’l-Mū’minīn
Bu ne cünbiş bu ne ķandır der-zemīn
683. Didi şeb-hūn itdiler üstümūze
Leşker-i Hāver bizim ķaşdımıza
684. Hāķ Te‘ālā bize nuşret eyledi
Anları ķırmaķa fırşat eyledi
685. Āferīn didi Emīrū’l-Mū’minīn
Mālik [ü] Seyyāf’a Sa‘d’a bil hemīn

686. Hüküm kıldı şîr-i Hayy-i Lâ-yenâm
Leşker-i İslâm süvâr oldu temâm
687. Geldiler şehre yakın anlar hemîn
Girdi ol demde Emîrû'l-Mü'minîn
688. Hâverân'a virdiler andan haber
Şehre girdi şimdi şâh-ı mu'teber
689. İşidicek ditredi ol bî-îmân
'Aklı bî-hûş zârî eyler ol zamân
690. Anda bu hâli işidince la'în
Yüz kâfir aldı berâberce hemîn
691. Leşkeriñ arka tarafından hemân
Kaçdı gitdi tağ yoluyla kıltabân
692. İki biñ kâfir o dem atlandılar
Tâc u tahtı terk-i evtân itdiler
693. Varuban karşı giderler Hayder'e
Bay u yohsul cümle şöyle yek pâre
694. Cân u dilden hep Müselmân oldılar
Taqrı bir Peygamber'i Hakk bildiler
695. Şâh-ı Merdân'a haberler virdiler
Hâverân kaçdı diyü söylediler
696. Der-'aķab anda Emîrû'l-Mü'minîn
Arķadan Mâlik'i gönderdi hemîn

697. Hāverān'ın iki oğlu var idi
Hem zīr-i dest hem hūner-mendān idi
698. Birisinin adı hem Fīrūzī'dir
Ser-fīrāzī küçüğünün adıdır
699. Putı kırıp kilisāyı yıkdılar
Hoş müzeyyen mescid anda yaptılar
700. Sürdi andan kaçdı şah-ı Hāverān
Haydar'a didiler ey şah-ı cihān
- [120]
701. Hāverān kardeşine gitdi hemīn
Adı Cemşīd ve şah-ı Hāver-zemīn
702. Sordı Haydar Cemşīd'in ahvālını
Dīnini aqvālını ef'ālını
703. Leşkerinin haddi yokdur didiler
Yeddi iklīm şahıdır söylediler
704. Cümle Cemşīd'e tābi'dir tāt u taht
Yeddi iklīmden alır harācı saht
705. Turmuş iken anda şah-ı Murtażā
Karşudan bir toz belürdi ber-hevā
706. Çıkdı tozdan Mīr Zinhār ol zamān
Leşkeri otuz biş er hep pehlüvān
707. Anı gördi ol Emīrū'l-Mü'minīn
Kanber'i gönderdi anlara hemīn

708. *Bu* ne leşkerdir gelür karşı *revān*
Tîz irişgil bir haber al *bu zamān*
709. Gitdi Kānber anlara şordı cevāb
Didi var mı fikrinizde bir şavāb
710. Gelişin kandan niredir çün sefer
Dîniñiz ne dîndürür viriñ haber
711. Didiler kim biz Müselmān olmuşuz
Şöyle cümle 'ahd ü peymān kılmuşuz
712. Gelmişüz şāhıñ pāyine cümlemiz
Cān fedā iden yolunda cümlemiz
713. Şehrimiz adıdurur şehr-i Şabā
Mîr Zinhār Hāver'e şāhdır 'ıyān
714. Vardılar ol Murtażā'nıñ yanına
Ol erenler şāhıñıñ sulţānıña
715. Döldül'e bindi o şîr-i dādgār
Çıkdı taşra ol şehirden bî-ķarār
716. Yeddi gün yeddi gice şîr-i Hudā
Hāverān şehrinde kaldı Murtażā
717. Altı biñ er Mîr Seyyāf'a virüp
Hāverān ardınca anı gönderüp
718. Şehri virdi ol Emîrü'l-Mü'minîn
Hāverān'ıñ oğlu Fîrûze hemîn

719. *Yarı gice* oldu şāh-ı Murtaẓā
Düşüne geldi Muḥammed Muṣṭafā
[121]
720. *Didi tırma* ey Emīrū'l-Mü'minīn
Hıṣn-ı Pūlād ẓal'asına var hemīn
721. *Mālik-i Ejder* çü gitmişdi revān
Ḥāverān ardınca hem ol pehlūvān
722. *Bulamayup girüye* dönmüş idi
Şāh-ı Merdān'dan *yaḡa* gelmiş idi
723. *Gördiği düşi* Emīrū'l-Mü'minīn
Mālik'e söyler o anda ol emīr
724. On biḡ er al sen bu dem yā pehlūvān
Mīr Seyyāf ardına olḡıl revān
725. Kimseye ẓulm ü te'addī eyleme
Dīne da'vetsiz ḥaḳāret eyleme
726. Ḥāverān'ın bir vezīri var idi
Adına Ḳays pehlūvān dirler idi
727. Müslimān dīndār kişiydi ol emīr
On biḡ erle anı da hem gönderir
728. Sa'd-ı Vakḳāş *daḡı* on biḡ er ile
Düşer ol dem Ḥāverān arḳasına
729. Cümlesi şāhın elini öpdiler
Göcdiler *yola* revāne oldılar

730. Al sen imdi Hāverān'dan bir haber
Cān acısıyla kāfir kaçdı meger
731. Qal'a-i Şaşsa'ya ol gitmiş idi
Yetdi Mālik anda şah-ı sermedī
732. Hāverān'a çün haberi virdiler
Qal'a-i Sitāre'ye kaçdı kefer
733. Mālik-i Ejder hemān emr eyledi
Qal'aya karşı ol ārām eyledi
734. Elçi gönderdi şahha anda 'ıyān
Bī-tekellūf İslām olurlar o an
735. Mālik'i 'asker ile ol şah hemān
Qal'aya da'vet ider ol rāyegān
736. Putları kırup kilisā yıkdılar
Yerlerine mescid anda yapıdılar
737. Rāhat ider ol emīr anda o gün
Hāverān ardına düşdi rüz u dün
738. Qal'a-i Sitāre'ye irişdiler
Hāverān'a çün haberi virdiler
- [122]
739. Kaçdı andan dahı mel'un gümrah¹³⁶
Nā-bedīd oldı oradan rü-siyāh

¹³⁶ Eksik heceden ötürü vezin aksamaktadır.

740. Mîr Seyyâf ile Mâlik pehlüvân
Kâl'a kâl'a gıtdiler anlar hemân
741. Kağı kâl'aya ki bunlar irdiler
Fethi âsân oldu bâ-emr-i Kâdîr
742. Biz gelem Şâh-ı Merdân 'Alî'ye
Gıtdi ol buluşa Bû'l-Mu'cin ile
743. Döldül'e bindi Emîrû'l-Mü'minîn
Yatsu ile şahrâya irdi hemîn
744. Nâgehân bir sahtî irişdi bî-rehâ
Oldı peydâ bir süvâr ki ejderhâ
745. Na'ra urduğda zemîn ü âsumân
Ditreşürdi na'radan ender-zamân
746. Çekdi tîğî pehlüvân [ü] şîr-i Hâk
Ol dağı şâha gelüp çekdi sebak
747. Aldı ele tîğ u kalhanı velî
Çekdi kından Zü'l-fikâr'ı ol 'Alî
748. Cenge turup çün âvâz eylediler
Birbirine erligiñ söylediler
749. Çaldı yetmiş kez Emîrû'l-Mü'minîn
Zü'l-fikâr'ı ol süvâra ey emîn
750. İşlemedi hergiz aña Zü'l-fikâr
Kaldı hayretde 'Alî-i şehsüvâr

751. Ol dilāver *daḥı* seksen tīğ-ı ḥarb
Şāh-ı Merdān'a yetürdi ceng ü ḥarb
752. *Birisine ašlā olmadı* ḥaṭar
Ġāyet oldu ol süvār kıldı ḥaber
753. İndi Döldül'den Emīrū'l-Mü'minīn
Çeşmi döndi āteş-i sūzān hemīn
754. Koydı başıḡ ḳalḥana ender-zemīn
Gitdi ġaflet uyḳusına ol emīn
755. Anda kim yatdı Emīrū'l-Mü'minīn
Geldi *düşüne* Resūlü'l-Mürselīn
756. Didi kim ġam çekme şīr-i Bī-zevāl
Şükri ḳıl nuşret virir Celle Celāl
757. Uyanup şükr eyledi şīr-i Ḥudā
Zīrā dermān oldu derde Muştafā

[123]

758. Bindi *ata yola düşdi* Murtaẓā
Geldi andan gün irince ve'd-ḏuḥā
759. Hışn-ı Pülād ḳal'asına irdi ol
Na'ra urdı ditredi hem sağ u şol
760. Ḳal'adan baḳdı Ebū'l-Mu'cin hemīn
Ḳarşudan tozlar açıldı ber-zemīn
761. Çıḳdı tozdan ol şāh-ı şāhib-ḳırān
İbn-i 'amm-i Muştafā şāh-ı cihān

762. Der-‘aķab geldi Ebū’l-Mu‘cin revān
Düşdi şāhın *ayağına* ol zamān
763. Biņ yigit Bū’l-Mu‘cin *ile* nāmdār
Yarağ itdiler hemān-dem şīr-vār
764. Ata bindi cümlesi *anda* hemīn
Gtdiler ber-ķal‘a-i Hāver-zemīn
765. İbtidā kıldı felekler dil-neşāt
Vir şalāvāt ol ĥabībe bul necāt
766. ‘Āşīlerin şāfi‘idir Muştāfā
‘Ālemin rahmetidir ol müctebā
767. Şems-i maţla‘ mazhar-ı kevn *ü* mekān
Melce-yi fakr *u* fenā-yi *dü* cihān
768. İşit imdi bir ‘acā’ib nev-bahār
Leşker-i İslāmiyān leyl *ü* nehār
769. Düşdiler Hāver-zemīn’iñ yoluna
Yardım ider ol Hudāvend *ķuluna*
770. Sa‘d-ı Vaķķāş Mālik’e irişdiler
Ķal‘a-i Sitāre’de görüşdiler
771. Yürüdiler üç gice gündüz nihān
Nāgehān şahrāya irerler hemān
772. Merġzārı lāleveş sünbül-feşān
Bir mükemmel ĥavzı var *anda* ‘ıyān

773. Havzın ortasında arslan şüreti
Heybeti var ağzını açmış katı
774. Dişlerinden katre katre şu revân
‘Asker-i İslâm görüp kıldı figân
775. İki eli âdeme benzer imiş
Her kulağını bir eli kavramış
776. Mâlik ile Sa‘d-ı Vakḳâş pehlüvân
‘Askeriyle ‘ucba düşdiler hemân

[124]

777. Deşt-i şahrâya bakarsan nev-bahâr
Şanki cennet reyḥânı ol anda var
778. Hükûm kıldı Mâlik-i leşker-penâh
Haymeleri kırdılar anda sipâh
779. Hoş müzeyyen çâderi hem kırdılar
Girüben içlerine oturdılar
780. Gitdi hürşîd-i cihân [ü] âfitâb
Çekdi yüzüne siyâhından niḳâb
781. Yatdı leşker ins ü cinn [ü] maḥlûkât
Hem bi-fermân-ı Hudâ-yı pâk-zât
782. Çünkü toğdı şems-i pertâv eyledi
Şu‘le virdi ‘âleme nûr eyledi
783. Âb-dest alup namâzı kıldılar
Çeşme başında ‘acâ’ib gördiler

784. Beş kişi düşmüş çün *anda* lîşleri
Başları yok *temām* olmuş işleri
785. Na‘ra urdı Mālik-i leşker-penāh
Leşker-i İslāmiyān oldı āgāh
786. Hāyrete düşdi *ķamu* mīr [ü] vezīr
Mālik ü Seyyāf ü Sa‘d-ı bī-naẓīr
787. Her ıarafı gezdiler anlar hemān
Görmediler ins ü cāndan bir niřān
788. Bindi *ata* Mālik-i leşker-küşād
Aldı gürzi eline *dımedi* yād
789. Yalınız *çıkdı* hemān ıağ üstüne
Vardı ol cān bī-īmānıñ ıaşdına
790. Gezdi *ıağı* her ıarafı izledi
Gördi *anda* bir mağara gözledi
791. İndi atdan Mālik-i leşker-penāh
Hāķ Te‘ālā’yı o dem *dutdı* penāh
792. Aldı Mālik gürzini ender-zemīn
Girdi ġārıñ *içine* *anda* hemīn
793. Pek ıaranlık gördi *mağara* hemān
Girü döndi leşkerine ‘ālī-řān
794. Bir *çuķalı* vardı *aldı bile* ol
İki ignesi var *idi* sağ u şol

795. *Ne kadar karanlık olsa bir mekân*
Anı bile alur idi pehlüvân

[125]

796. *Ol kadar var idi anıñ şu‘lesi*
Gün gibi ıñık virirdi ignesi

797. *Girü döndi yine ol şāhib-kemāl*
Besmeleye girdi ġāra ol zamān

798. *Beş sâ‘at deñlü yürüdi ol emîr*
Aşlā bir şey görmedi ol nerre şîr

799. *Ucı bucağı görünmez bir mekân*
Bir iki sâ‘at dañı gitdi hemān

800. *Karşusunda bir siyāh Zengî görür*
Heybetinden nerre şîr kan kaşanur

801. *Bir sığıra binmiş iki el ile*
Ağzını bend eylemiş kuvvet ile

802. *Na‘ra urdı Mālik-i leşker-penāh*
Didi koy vir hayvānıñ ağzını āh

803. *Yoksa seni iki pāre iderim*
Cānını süñüklerinden sökerim

804. *Bunı böyle işidine ol la‘în*
Bir kezin horladı ol mel‘ün hemîn

805. *Ol mağara içerüsi bil ‘ıyān*
Bir zamān ditredi ününden hemān

806. Mālik'in 'aqlı gideyazdı emān
Yine kendini döşürdi pehlüvān
807. Bir kılıc urdı o Zengī başına
Ağu katdı ol la'îniñ aşına
808. Ser-nigün oldı hemān-dem rū-siyāh
Düşdi yere eyledi bir katı āh
809. İki pāre oluban düşdi yire
Nazar kıl sen altındaki şığıra¹³⁷
810. Haykırır feryād ider anda hemān
Ol mağara tıldı ününden 'ıyān
811. İçerü başdı hemān Mālik kadem
Gördi 'avret oturur anda şu dem
812. Bir kesik kız başı elinde hemān
Turmayup yuvarlar idi rāyegān
813. Mālik anda tırdı şordı 'avrete
Bu kimiñ başı yuvarlarsın nite
814. 'Avret anda gördi kim bir ādemī
Kendüsinden haber¹³⁸ şorar o demi
- [126]
815. Didi ey cān-ı cihānım pehlüvān
Kim n'icün kıydıñ cāniña bu zamān

¹³⁷ Mısrada vezin aksamaktadır.

¹³⁸ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

816. *Ne ararsın didi ‘avret Mālik’e*
Şimdi dīvler seni virir hālike
817. *Dīv ü ‘ifrīt meskenidir bu mekân*
Şimdi gelürsen iderler tārümār
818. *Anlara ḥarīf olamazsın didi*
Turna bir laḥza buradan git didi
819. *Mālik eydür çok sözi koy ey la‘ın*
Aşl ü neslin bize bünyād eylegil
820. *Didi ‘avret aşlım Ehremend bil*
Hem daḥı dīv oldu neslim yā emīr
821. *Diñle saña ḥālīmı ben söylerim*
Üç bin¹³⁹ yıl oldu burayı beklerim
822. *Beni koydı ol Süleymān Nebī¹⁴⁰*
Didi bunı başka söze başladı
823. *Ya yigit başından¹⁴¹ sen korkmaz mısın*
Taşradaki havzı sen görmez misin
824. *Mālik eydür bu gice ol arada*
Leşkerimle konmuş idim orada
825. *İrtesi gün beş kişiniñ başını*
Kaṭ‘ idüben bırakmışlar¹⁴² lışını

¹³⁹ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

¹⁴⁰ Mısrada eksik heceden ötürü vezin aksamaktadır.

¹⁴¹ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

¹⁴² Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

826. Şimdi geldi[m] anlar intikāmını
Alayım yere dökeyim kanını
827. ‘Avret ider dīvler anların ‘ıyān
Başını kesüp kütāh itmiş hemān
828. Ol havuzdan kim ki bir kaçre içe
Şağ komazlar öldürürler gizlüce
829. *Bu mağarada bir ulu dīv var*
Adına dirler Subāğ-ı nā-bekār
830. Ol Süleymān *Nebī elini* tutup
Bilesince biñ dīvi burya koyup
831. Anlara *beni* müvekkil eyledi
Anda Mālik ‘avrete *ne* söyledi
832. *Ne dīne* hıdmet idersin söyle sen
Dīnim İslām dīnidürür *bilesen*
833. *Didi* Mālik *beni* bildin *mi* ‘ıyān
Seni bilürüm didi yā pehlüvān
- [127]
834. Mālik-*i* Ejder nāmındır yā emīn
Hāverān ardınca *gidersin* hemīn
835. *Didi* Mālik şu *elindeki* başı
Vir haber senden gider *bu* teşvīşi
836. *Didi* Mısır pādişāhının kızı
Oğlının ma‘şūkasıydı kendüzi

837. Buluban fırsat bu kız *anda* revān
Oğlının *keser başını* ol zamān
838. Küçük oğlın vardı ol *kıza* ‘ıyān
Başını kesüp getürdi ol hemān
839. Mālik eydür leşkerim şusuz durur
Söyle şuyun *yolunu* kandadurur
840. ‘Avret aytdı ol Süleymān Nebī¹⁴³
Şuyı bağlatmış sen *olmağıl* ğabī
841. Arslan ağzından o *havza* döküle
Şuyı virmiş dīvlere ol nafağa
842. Ol şuyun *başın* şorarsan pehlīvān
Ġār nihāyetinde *deniz* var ‘ıyān
843. Sāhil-i *deniz*de bil ey kām-kār
Vardurur heybetlü dīv-i nā-bekār
844. Heykeli taşdan *fīle* olmuş süvār
Bir elinde *kılıcı* yalın tutar
845. Fīl kaçan kim *hareket* itmek diler
Hamle ider ol *fīle* epsem olur
846. Kez helāk olursa dīv-i üstüvār
Havza *şuyı dökilür* āb-ı zülāl
847. Bu vilāyet ol şuyun *sebebi-y-le*
Ġanī olur *bunu böyle* bil hele

¹⁴³ Mısrada eksik heceden ötürü vezin aksamaktadır.

848. *İşidince bu sözi anda dilir*
Didi yā Rab sen bağa ol destgır
849. *Ol mağaraya o dem oldı revān*
Bir ‘aceb şahrā göründi der-zamān
850. *Bir cihāndır kim nihāyet yok basit*
Bir deñiz gördi ‘aceb baħr-i muħit
851. *Görđi bir dıv-i la‘ın-i nā-bekār*
Bir fılıñ üstüne olmuş ol süvār
852. *Didi Mālik sen meded kıl yā Kerīm*
Sensiñ ancak nuşreti viren Ĥakīm
- [128]
853. *Ƙuvvet ile bir kılıc urdı emır*
Bir kılını kesemedi nerre şır
854. *Na‘ra urdı Mālik ‘i görünce dıv*
Ƥağ mağara ditredi itdi ğırıv
855. *Ƥalğalandı ol deñiz itdi ħurūş*
Çıkdı bī-ħadd dıv ü arslan [ü] vuħūş
856. *Mevce geldi ol deñiz anda hemīn*
İşit imdi emr-i Rabbü’l-‘ālemīn
857. *Çıkdı deryādan hemān dem bī-‘aded*
Dıv ü perī ejdehā kaplan esed

858. Nice yüz biñ hayvānāt gelmedi rehā
Bī-ḥad oldu yılan‘akreb ejde<ı>hā
859. Cümle âteş-bāz idi bunlar hemīn
Dökdiler âteş deñizden bir zemīn
860. Mālik ‘i araya anlar aldılar
Na‘ra urup bī-ḥad âteş şaldılar
861. Aldı gürzi eline ol şīr-vār
Urdı dīvin leşkerine bī-ḳarār
862. Ejdehā-yı şīr ü ḳaplan ile dīv
Ḳırdı Mālik bī-ḥad anlardan ğırīv
863. Birini öldürse Mālik pehlīvān
Biñi artar idi ol anda hemān
864. Kesdi cānından ümīdin pehlīvān
Cān u dilden ol didi yā Müste‘ān
865. Ḳan buḥārı dutdı deryā yüzini
Nerre dīvler düşdi eyledi onı
866. Līş līş üstüne düşüp çağırdılar
İt gibi āvāz idüp bağırdılar
867. Tağ dibinde leşker-i İslāmiyān
Gördiler şuyı ḳan aḳardı revān
868. Ḥayrete düşdi ḳamu mīr [ü] vezīr
Na‘ra urdı Sa‘d-ı Vaḳḳāş-ı dilīr

869. Çıkıdı *tağa* yalnız ol *şîr-vār*
Ol mağaraya irişdi *bî-ķarār*
870. ‘Avreti gördi o dem *virdi selām*
Didi Sa‘d’a ey *şîr-i Rabbü’l-‘ālem*
871. Gir *içerü Mālik’e* eyle medār
Yalnızdır ceng içinde *şeh-süvār*

[129]

872. Girdi *içerü* o *Sa‘d-ı pehlüvān*
Yetdi ol *deryā kenārına* revān
873. Gördi düşmüş *lîş lîş üzre ejdehā*
Nice dürlü arslan *u* kaplan *rāhā*
874. Nāgehān irişdi ol dem *bā-ğırīv*
Çıkıdı *deryādan* hemān bir *zerre dīv*
875. *Sa‘d-ı Vaķķāş’ı* tutup ender-nihān
Aldı *çıkıdı āsumāna* der-zamān
876. Na‘ra urdı *Mālik’e* dīv ol zamān
Sa‘d-ı Vaķķāş’ı apardım bil hemān
877. Bakdı *yukaru* o *Mālik ber-felek*
Gördi *Sa‘d’ı* götürür *dīv-i pelenk*
878. Çağırup *did*i *Mālik* kıl teşvîşin
Aluban gitdim *haķīķat* yoldaşin
879. Āhı çekdi *Mālik-i Ejder* hemān
Nāle vü efgān ider dir *Müste‘ān*

880. Cān u dilden na‘ra urup atdı tır
Ditredi ol na‘radan tağ u zemīn
881. ‘Āciz oldu yalnız hayrān u zār
Tāḳati tāḳ oldu anıñ bī-ḳarār
882. Düşdi gürzi ol zamān anda yire
Bī-hūş oldu ‘aḳlı yok kendiñ dire
883. Tağ dibinde leşker-i İslāmiyān
‘Āciz oldu ıssıdan ender-zamān
884. Yer yerinden cümle hayme yıkdılar
Bindiler ata çü yola çıkdılar
885. Girü dönüp bir diyāra geldiler
Nāgehān bir toz belürdi gördiler
886. Toz yarıldı çıkdı tozdan ol zamān
Şīr-i Ma‘būd-ı Hudāvend-i cihān
887. Leşkeri gördi hemān-dem şāh-ı dīn
Āhı çekdi eyledi göñlin ḥazīn
888. Didiler kim yā Emīrū’l-Mü’mīnīn
Ġāyib oldu Sa‘d u Mālīk bil hemīn
889. Çıkdı tağa Mālīk u Sa‘d-ı vefā
Ḥālīmiz oldu za‘īf ey Murtażā
890. Döndiler leşker yine tağ dibine
Ḳurdılar hayme-serā perde yine

[130]

891. Çıkıldı *tağa* şîr-i Rabbü'l-‘âlemîn
Ol mağaraya irişdi ol hemîn
892. Gördi ol ‘avreti çün anda İmām
Luţf ile şîr-i Hudā virir selām
893. Didi ‘avret Şāh-ı Merdān-ı cihān
Mālik ‘e iriş alupdur bî-medār
894. Çıkıldı *yuaru* düze şîr-i Hudā
Yetdi deryā *kenārına* Murta  
895. Geldi dery dan * v zı* b - ir v
Geldi Sa‘d’ı *aparan* ol nerre d v
896. H ydar’ı  tutdı kemerinden hem n
uvvet ile aldıra *anı* la‘ n
897. Ş r-i Rabbü’l-‘ lem n o  ehriy r
ekdi *ınından* hem n-dem Z ’l- ik r
898.  te -i s z na döndi ol zam n
aldı d vi iki bidı pehl v n
899. Na‘ra urdı Ş r-i Yezd n ol zam n
Virdi nu ret aa ‘ l  Müste‘ n
900. C n u dilden na‘ra urdı özine
uvveti virdi hem n-dem g rzine
901. Geldi t lsımdan olan d ve hem n
Z ’l- ik r’ı aldı *virmedi* em n

902. *Ḳatlı olunca ol la‘īn-i nā-bekār*
 Ḳıl harekete gelür hem āşikār
903. *Yere düşüp pārelendi ol zamān*
 Nāgehān bir dīv çığırdı el-fiğān
904. *Ḳarātīte dīvleri öldürdiler*
 Ṭılısımı tārūmār eylediler
905. *Ḳaçagörin geldi uş şāh-ı cihān*
 Tīḡı ‘uryān eylemiş elde hemān
906. *Urdı bir na‘ra daḡı Mālīk hemīn*
 İrdi şāha na‘rası ender-zemīn
907. *Nāgehān irişdi bir dīv rū-siyāh*
 Bir fīle binmiş la‘īn ender-sipāh
908. *Na‘ra urdı Ḥaydar’a ḳatlan didi*
 Ben gelince yā ‘Alī eglen didi
909. *Söyledi hem gözden oldı nā-bedīd*
 Vardı şahrāya irişdi ol pelīd
- [131]
910. *Gitdi ol dīv çün revān oldı rehā*
 Tīḡını almış elinde ejderhā
911. *Aldı geldi Ḥaydar’a ol nerre dīv*
 Ejde<r>hāyı gördi Ḥaydar bā-ḡırīv

912. Söyledi dīve ‘Alī-yi şehriyār
Uş benim şīr-i Hudā Perverdigār
913. Na‘ra ursam dīv ü ejderhā kaçır
Heybetimden nice cān taşdan uçar
914. Zū’l-fikār ’ı çaldı dīviñ başına
Kesdi başıñ geçdi sarāy taşına
915. Ser-nigūn oldu geberdi ol la‘ın
Hem bi-fermān-ı Hudāvend-i Mu‘ın
916. Mevce geldi ol deniz eyledi cūş
Deryā içinden duhān itdi hurūş
917. Düşdi zulmete zemīn ü āsumān
Bir āvāz geldi ‘Alī’ye ol zamān
918. Didi kim koluna kuvvet yā ‘Alī
Nice öldürdün bu dīvi yā velī
919. Gir deniziñ içine şīr-i Hudā
Hak Te‘ālā’dan saḡa oldu nidā
920. Çün kadem başdı denize ol velī
Görđi kim cihān deniz oldu hemīn
921. Şu kenārında Mālik ender-hayāl
Gürzi urup dīvleri eyler kıtal
922. Geldi anda bir dīv-i mel‘ün hemān
Şaçdı āteş yerlere ol bī-īmān

923. Yeddi *başı* var *idi* anıñ yılan
Arkasınıñ ini yüz arşun ‘ıyān
924. Serdār-ı deryā imiş ol bī-īmān
Āteşi döker imiş her ağzı<y>la[n]
925. Dökdi âteş gökyüzine ejdehā
Şanki yandı ol zamān arz u semā
926. Ditreği ol dem zemīn ü āsumān
Gördi Mālik anı öyle ol zamān
927. Gürzi şaldı ditreği anda hemīn
Kaçdı ‘avret yanına ender-zemīn
928. Söyledi Mālik’e ol ‘avret hemān
Gürzi şaldıñ ya n’içün geldiñ revān
[132]
929. Didi Mālik ol zamān dem ey nigār
Pehlüvāndım giñ cihānda şır-vār
930. Ĥamza’dur pehlüvān-ı şāhib-livā
‘Amūsı hem nūr-ı ‘ayn-ı Muştafā
931. Kā’im-makāmıdım anıñ ben ol zamān¹⁴⁴
Nice işler görmişem ender-zamān
932. Dünyāda çok dīv perīyi kırmışam
Niceleriñ boynunu ben urmuşam

¹⁴⁴ Fazla heceden ötürü vezin aksamaktadır.

933. Buncılayın görmedim heybetlü dīv
Şaçdı âteşi üstüme itdi gırīv
934. Ejdehāya karşı gitdi Murtażā
Şıgınuban Hakk’a ol ehl-i şafā
935. Deryā üzre dökdi âteşler yıgar
Şāh-ı Merdān çekdi kından Zü’l-fiķār
936. Ejdehā didi kim ey ādemī zād
Kılıcından korķarım ey şāh-ı dād
937. Fikri budur ya’nī sen kırtulasıñ
Bu cihānda sağ selāmet olasıñ
938. Zü’l-fiķār’ı çekdi ol şīr-i Hudā
Bir başım kesdi eyledi cüdā
939. Na’ra urdı ejdehā aldı nefes
Otuz ayağ çekdi Haydar’ı ħares
940. Dökdi Haydar üstüne âteş hemān
Şanķi yandı bu cihān ender-zamān
941. Haydar-ı Kerrār didi yā Rabbenā
Zü’l-fiķār’ı aldı didi yā Hudā
942. Çaldı anda Zü’l-fiķār’ı ol ite
İki bölđi düşdi âteşden öte
943. Kān döküldi eyledi deryāyı ħūn
Mevce geldi ol deñiz eyledi ün

944. Çıkdı deryādan nice biñ ejdehā
Dīv ü arslan cümlesi geldi şehā
945. Cümle āteş-bāz idi bunlar hemīn
Dökdiler āteşlerin deryā zemīn
946. Şanır iseñ yandı cihān āteşe
Şöyle kim bakmaz kimesne kardeş
947. Zü'l-fiķār elinde ol şīr-i Hudā
Her uranda kırķını eyler cüdā
- [133]
948. Yine geldi Mālik-i leşker-küşād
Şaldı tīġı anlara virmez mi'ād
949. Tā ki akşam oldu şems ü āfitāb
Na'ralardan gün çeker yüze hicāb
950. Bī-hesāb ol dīvleri çün kırdılar
Bāķī kalanı kaçup kurtuldılar
951. Düşdi Mālik Şāh-ı Merdān eline
Pes gelelim Hāk Celāl'ın emrine
952. Didi Haydar Mālik'e şīr-i Hudā
Destgīr olsun saña Rabbü'l-'alā
953. Didi ey şāhım meded kıldın baña
Hāk 'ināyet eylesün her dem saña
954. Mālik'e didi Emīrū'l-Mü'minīn
Sa'd-ı Vakķāş nice oldu yā emīr

955. Mālik eydür Sa‘d’ı görmedim hemān
Dīvleri kırmakda idim ben revān
956. Ansızın *kulağıma geldi āvāz*
Sa‘d’ı apardık sen eyle ihtirāz
957. Şāh-ı Merdān ol Emīrū’l-Mü’mīn
Dīv Subāğ’a yakın geldi hemīn
958. Gördi kim *şuya* yakın zincīr ile
Bend olunmuş baş *aşağı* hūzn ile
959. Kapkara *dudakları* yatmış anıñ
Şusuzluk¹⁴⁵ cānıña kār etmiş anıñ
960. Dīv ‘Alī’ye *didi* kim yā şehriyār
Gel beni *bu dār-ı cefādan* kurtar¹⁴⁶
961. ‘Alī eydür dīve bendiñ kandadır
Dīv eydür¹⁴⁷ kim ‘avretiñ elindedir
962. Sa‘d-ı Vaḳḳāş’ıñ *haberini* dañı
Andan *alursıñ bunu* bil ey saḥī
963. Mālik *ile* Şāh-ı Merdān geldiler
Yan *yana* ‘avret *ile* oturdılar
964. Ol dīviñ bendini *şordı* şehriyār
‘Avret eydür ol dīv¹⁴⁸ yavuzdur meger

¹⁴⁵ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

¹⁴⁶ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

¹⁴⁷ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

¹⁴⁸ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

965. *Baḡa tenbīh itdi Süleyman Nebī*
Kimse almasun bu dīvin bendini
966. *Sa‘d-ı Vaḳḳāş’ı o anda şordılar*
Ḳancaru gitdi eyā cān didiler
- [134]
967. *Didi anda ol nigār-ı nāzenīn*
Gitdi Vīrān şehrine Sa‘dī hemīn
968. *Ol Süleymān Nebīniḡ zindānı<y>di*
Şehr içinde bir mu‘azzam ḡān idi
969. *Ḳoydılar zindān içine ol cānı*
Ḥıfz ide ol sultānı Rabbü’l-Ġanī
970. *Bir vaşiyyetim saḡa vardır ‘ıyān*
Mekke’ye ‘avdet eyledigiḡ¹⁴⁹ zamān
971. *Ol nebīler ḡātemine varasıḡ*
Bu kardeşini¹⁵⁰ selāmın diyesiniḡ
972. *Rūz-ı maḡşerde o<l> ḡabīb-i Ḥudā*
Beni kılmāsun şefā‘atden cūdā
973. *Mālik-i Ejder Emīrū’l-Mü’minān*
Ṭaḡ öḡüne geldiler ol iki cān
974. *Gördiler kim ḡavzı şu ṭolmış o ān*
Āb-ı zülāl berḡ urur olur revān

¹⁴⁹ Bu kelimededen ötürü vezin aksamaktadır.

¹⁵⁰ Bu kelimededen ötürü vezin aksamaktadır.

975. Leşker-i İslāmiyāna yetdiler
Hak Te‘ālā fazlına şükr itdiler
976. İki gün *dağı* o şahlar orada
Rāhat olup kaldılar ol arada
977. Cümle leşker oldılar *anda* süvār
Düşdiler *yola* bi-emr-i Kirdigār
978. Haylice menzil menāzil gitdiler
Nāgehān bir mergzāra yetdiler
979. Mergzārda lāle sūnbül bī-şümār
Hem akar āb-ı hayātı *şuyı* var
980. Bir *iki* gün *anda* rāhat eyledi
Şāh-ı Merdān *anda* çün emr eyledi
981. Ata bindi *kamu* leşkerler revān
Bir şusuz *yere* gelür *anda* hemān
982. Leşker *anda* dād u feryād eyledi
El-emān kırıldık ey şahım didi
983. Şāh-ı Merdān emr ider ol kām-kār
Leşkeri *anda* konarlar *ne* ki var
984. Didi *bunda* siz turun yā mü’minin
Şu bulayım sizlere gitdi hemīn
985. Şāh-ı Merdān gördi *anda* bir hişār
Yuva kurmuş baykuş *anda* ber-çarār

[135]

986. Yokdur *anda* bir *kimesne* ins ü cān
Vīrān olmuş kalmamış *zerre* nişān
987. Bildi Haydar bundadır Sa‘d-ı dilīr
Leşkerinden *yaņa* *geldi* ol emīr
988. Bilesince Mu‘cin ü Mālik medār
Aldı *dağı* Mīr Zinhār-ı Hāver
989. Geldi zindāna *did*i ‘ālem begi
Budurur zindān-ı Süleymān Nebī
990. Bir karanlık cāh ki *hadde* gelmez ol
Aşağısı kancarudur bilmez ol
991. Hāk bilür ancak anı her yanını
Hıfz *ide* Allāh erenler şāhını
992. Şāh-ı Merdān-ı cihān ol Murtażā
Bağladı *kemer* *beline* bā-şafā
993. Çün *kimesne* bağladı şāh-ı cihān
Pehlūvānlar *eline* *virdi* hemān
994. *Didi* bi’smillāhi’r-rāḥmani’r-raḥīm
İtdi *kuyuya* bi-fermān-ı kādīm
995. İki yüz altmış zirā‘ *anda* kemend
Tā ki *yetdi* cāh *dibine* müstemend
996. Aşağı *indi* ‘Aliyy-i şehriyār
Gördi bir eyvān müzeyyen ber-karār
997. Hem kurulmuş *anda* bir taht-ı ‘aẓīm

Oturur üstünde bir dīv-i qadīm

998. Yeddi *başı* var *tomuz gibi* ‘ıyān
Yeddi *kuyruğı* da ejderhā hemān

999. Şīr-i garrān pençesidir pençesi
Fīl *ayağı gibidir* ayakları

1000. Bir *yılanı* elde tutmuş ol hemān
Ejde<r>hāya benzer *eldeki* yılan

1001. Hem elinde var *idi* gürz-i girān
Na‘ra *urdu* Haydar’a *geldi* revān

1002. *Didi* ey cān dünyādan *geldi*n n’içün
Ya n’içün *geçdi*n cānından sen bu gün

[136]

1003. Bir *dağı* yokdur *sağa* bundan *halāş*
Didi gürzi ele *aldı* dīv-i ‘āş

1004. *Eyledi* gürzi *havāle* Haydar’a
Zü’l-fiķār’ı çekdi Haydar *tā* çala

1005. Çaldı *anda* *Zü’l-fiķār’ı* şīr-vār
Gürzi böldi *Zü’l-fiķār-ı* Kirdigār

1006. Öyle *yardı* gürzi *anda* ol şīrān
Çıkdı gürzden *āteşi* vāfir duḥān

1007. Toldı *koyı* āteş *ü* duḥān hemīn
Çıkdı *taşra* ol duḥān *toldı* zemīn

1008. Leşker-i İslāmiyān itdi fiğān
Şāh-ı Merdān içün ol dem el-amān
1009. Şöyle çıkdı āteş¹⁵¹ kuyudan hemīn
Sandılar kim yandı şahrā-yı zemīn
1010. Kuyu içinde hemān şīr-i İlāh
Didi yā Rab sen baḡa olğıl penāh
1011. İsm-i A‘zam okudı ol şehsüvār
Cümle āteş anda oldı tārūmār
1012. Zū’l-fiḡār’ı dīve kıldı ḡavāle
Bir kılmı kesmedi oldı vāle
1013. Gördi bakırdan anda mīl yapılmış
Heykel arslan pençesiyle bend olmuş¹⁵²
1014. Na‘ra urdı hışm ile dīv ol zamān
Yeddi yüz dīv ejdehā geldi ‘ıyān
1015. Şāh-ı Merdān üstüne döküldiler
İt gibi ḡırīv idüp söküldiler
1016. Şīr-i Yezdān ol Emīrū’l-Mü’minīn
Na‘ra ider ditrer ol kuyu hemīn
1017. Didi dīv ol dem ne dirsiz siz revān
Rüstem-i Zāl budurur ancak hemān
1018. Didiler aḡa o dīvler bī-ḡarār
Budurur şīr-i Hudā-yı Gird-gār

¹⁵¹ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

¹⁵² Beyitte vezin aksamaktadır.

1019. Zor ile kaçdık elinden biz bunun
Gör ki itdi cümlemizi ser-nigün

1020. Cümle dīvler oldı *anda* nā-bedīd
Kaldı *anda* öteki dīv-i pelīd

[137]

1021. Şāh-ı Merdān 'a yetişdi nā-bekār
Kemerinden tutdı *anı* ol bī-'ār

1022. Her ne zūrı var ise şarf eyledi
Şāh-ı Merdān'ı yerden¹⁵³ ayırmadı

1023. Döndi *anda* Şāh-ı Merdān-ı cihān
Na'ra urup heybet ider ol zamān

1024. Ol la'ın dīvi kemerinden tutar
Başı üzre kaldırır *yere* atar

1025. Gögsine çıkup oturur ol emīr
Dīv-i la'ın gözini açar görür

1026. Didi yā şāh beni öldürme emān
Ne dilersen vireyim *sağa* hemān

1027. Şāh-ı Merdān didi *kanı* Sa'd-ı yār
Tiz getür *buraya* *anı* ey şerār

1028. Elli biñ ādeme *dahı* ey la'ın
İçilecek şuyı isterem hemīn

¹⁵³ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

1029. *Didi koy vir istedigün vireyim*
Hem seni maḳṣūdına irgüreyim
1030. *‘Alī ḳalkdı dīvin üstünden hemān*
Gel benim ardımca dir şīrīn-zebān
1031. *Yola girdi ol Emīrū’l-Mü’minān*
Gördi kim bir şandık aşılımış ‘ıyān
1032. *Dīv didi kim Sa‘d-ı Vaḳḳās nāmdār*
Şandığın içindedir ol pehlüvān
1033. *Şandığı açdı hemān şāh-ı cihān*
Bir ‘azīm āteş olur peydāh hemān
1034. *Taşra ḳaçar ol Emīrū’l-Mü’minīn*
Didi bu ne hīle idersin la‘īn
1035. *Bunun ardımca yine bir ejdehā*
Şaçarak āteşi gelür ol şāha
1036. *İsm-i A‘zam du‘āsını okuyup*
Ejdehāya anda bir ḳılıc urup
1037. *İki pāre eyledi anı o şāh*
Ḳulağına zārılık geldi nāgāh
1038. *Gördi bir āvāz gelür dir yā İlāh*
Beni ḳurtar buradan ey pādīşāh
- [138]
1039. *Ey tüvānā-yı Ḥakīm-i Lem-yezel*
Ey Ḥudā-yı cümle maḥlūk-ı ezel

1040. Muştafa'nın hürmeti' çün yâ Mu'ın
Şâh-ı Merdân 'ı yetür *baña* hemîn
1041. Çün münâcât eyledi *anda* İmâm
Bir *oţayı* gördi *anda* şâh hemân
1042. *Kapusı yukarı çekilmiş* anıñ
Pek karanlık *içerüsi* oţanıñ
1043. *İşigi* mihlar ile tılsım olmış
Kim başarsa *aña helâk* olurmuş¹⁵⁴
1044. Sa'd-ı Vakķāş şâhı gördi ol zamân
İşige başma didi şâhım emân
1045. Pertāv ile 'Alî atar kendüziñ
Oţa ortasına düşürdi özin
1046. Şükr kıldı Hâlik'a Sa'd ol zamân
Düşdi Haydar *ayağına* ol hemân
1047. Bendini açdı hemân şîr-i Hudâ
Ol Emîrû'l-Mü'minîn şâh-ı gedâ
1048. Sa'd-ı Vakķāş öpdî şâhıñ *elini*
Naql ider başa gelen aĥvâlini
1049. Oţadan taşra çıkar şâhlar hemîn
Gördiler kaçmış *oradan dîv la'ın*
1050. *Şu bulamadı* Emîrû'l-Mü'minîn
El münâcât eyledi *anda* emîn

¹⁵⁴ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

1051. *Didi yā Rab ol ḥabībīñ ḥürmeti*
Elli biñ leşker şusuzluğdan kıatı
1052. *Kim helāk olmağdadır yā Rabbenā*
Merḥamet kıl anlara yā Rabbenā
1053. *Ḳulağına geldi āvāz ol zamān*
Ol bakır mīl üstüne olğıl revān
1054. *Ol tılısımı bāṭıl eyler iseñ*
Şu revān olur 'acāyib göreseñ
1055. *Döndi andañ ol Emīrū'l-Mū'minīn*
Ḳapu dibine geldi¹⁵⁵ Sa'd'la emīn
1056. *Urdı bir na'ra be-nām-ı Kirdigār*
Mālik-i Ejder'e hem ol şehriyār

[139]

1057. *Al kemendi aşığı bırak didi*
Kemendiyle hemān Sa'd'ı bağladı¹⁵⁶
1058. *Sa'd-ı Vakḳāş yukaru çıkdı hemān*
Leşker-i İslāmiyān şod şādumān
1059. *Şordılar başa gelen aḥvālını*
İşit imdi Şīr-i Yezdān-ı Ğanī
1060. *Mīle yapışdı yerinden kıoparup*
Tüfeng¹⁵⁷ gibi anda şuyı atılup

¹⁵⁵ Bu kelimededen ötürü vezin aksamaktadır.

¹⁵⁶ Mısrada vezin aksamaktadır.

1061. Bir an içinde kapu içi hemân
Şu ile tıldı ol anda rāyegân
1062. Şāh-ı Merdān dizine dek şu çıkar
Yuğaruya Mālik'e na 'ra ider
1063. Mālik-i Ejder kemendini 'ıyân
Kuyuya bıraktı anı der-zamân
1064. Şîr-i Yezdān ol Emîrû'l-Mü'minîn
Yuğaruya çıktı kemendle hemîn
1065. Şu dağı derhâl 'Alî'yi koğarak
Kuyu ağzına çıkar tağılarak
1066. Şahrâ yüzüne akar çây-ı 'azîm
Şükr iderler Tanrı'ya leşker 'azîm
1067. Hükûm kıldı Şāh-ı Merdān-ı dilîr
Yola düşdiler kamu mîr [ü] vezîr
1068. Gıtdiler bir fersah-ı rāh-ı 'azîm
İrdiler ıssız yabāna ki muķîm
1069. Anda çok âdem kırılmış bî-'aded
İssı suşuzdan bi-fermân-ı Ehad
1070. Bî-hadd anda leşkerân-ı Hāverân
İssılığdan kamusı virmişdi cān
1071. Fikre düşdi ol Emîrû'l-Mü'minîn
Gıtdiler üç fersahı ender-zemîn

¹⁵⁷ Bu kelimededen ötürü vezin aksamaktadır.

1072. Mergzārı gördiler çün orada
Kondılar anda irince murāda
1073. Bir nice gün ol vādide kaldılar
Rāhat olup Hakk’a şükri kıldılar
1074. Hem bu kışsa burada olsun temām
Muşafā’nın rūhuna yüz biñ selām

[140]

1075. Okuyanı dinleyeni yazanı
Raḥmetinle ‘afv kıl sen yā Ğanī
1076. Cümle ehl-i imāna kıl sen kerem
İki cihānda daḥı kıl muḥterem

[Mefāilün Mefāilün Feülün]

1077. Diler nāzım olanlar ḥazretinden
İçür kaṭre zülāl-i raḥmetinden
1078. Bizi her kim Fātiḥa-y-la ider yād
Ḥudā kılsın iki cihānda dil-şād

[Fāilātün Fāilātün Fāilün]

1079. Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilāt
Vir Muḥammed Muşafā’ya şalavāt

**Bu Ğazā İmām-ı ‘Alī’nin Taş-ı ‘Azīme Rast Gelüp ‘Askeri Beş Yola
Tefrîk Eyledigidir**

[Mefāilün Mefāilün Feülün]

1080. Bu mihnet-*hānede* cān olma maǧmūr
Gidersiñ ‘ākıbet kār itme mesrūr
1081. Çü sen fānī cihān fānī n’idersin
Niceler gitdiler şān ile meşhūr
1082. Dilersen ger devāyı *dü* cihānda
Cihān gözünden (?) eyle cānı menfūr
1083. Niyāz eyle cenāb-ı Hakk’a ey cān
Odur iden ‘ayūbı cümle mestūr
1084. Sürer bir gün sizi bu rūzigār
Harāb olur cihānda cümle ma‘mūr
1085. Habībine daḥālet kıl a cānım
Odur derdin devāsı olmağıl dūr
1086. Fedā kıl bu vücūduñ kapusunda
Diliñ kes māsivādan eyle memhūr
1087. Zamān āhir zamāndır ağlağıl sen
Tedārik kıl cihānda olma maşğūr
1088. Girersin kabır içinde çok yatarsıñ
‘Amel varsa gelür cennetden ol hūr
- [141]
1089. Hakk’a yarar işin ger olmaz ise
Virirler saña anda dürlü mehcūr
1090. Uyan ğafletden ey nā’im gözün ac
Hakkat yollarında şöyle meşhūr

1091. Cihānıñ māverāsından elin çek
Hudā'ya günde yüz biñ eyle meşkūr
1092. İlāhī kemterinden Şükrī kulun
Anıñ her bir günāhın eyle mağfūr
1093. Velī şimdi diyelim nev-bahārı
Koyalım rūzigāra yādigārı
1094. Gider ol vādīden şāh-ı erenler
Rivāyet eyledi şöyle görenler
1095. Şīr-i Hudā giderken gördi bir taş
Mu‘azzam yol içini kaplamış taş
1096. Ezelden yazuban koymuşlar anda
‘Acāyib tuhfedir devr-i cihānda
1097. Yazılmış kim eyā bunda gelenler
Okuyup maẓmūnına gūş uranlar
1098. Belā miḥnet yiridir çün bu vādī
Bunuñ Miḥnet Tağı'dır çünkim adı
1099. Bura hergiz gelenler olmadı şād
Perīşān oluban ḥālleri berbād
1100. Bura gelen ümīd keser cihāndan
Giçer āhir cihānda ḥānumāndan
1101. Düşer ḥayrete anda Şīr-i Yezdān
Ki togrı yol görünmez ol mekāndan

[Fāilātün Fāilātün Fāilün]

1102. İndi Döldöl'den 'Aliyy-i nāmdār
Cümle İslām leşkeri her *ne* ki var
1103. Hāyme-gāhı çāderi hem kurdılar
Girüben çāderlere oturdılar
1104. Āb-desti aluban anda temām
Haydar oldu anlara anda İmām
1105. İns ü cinn[i] yatdı cümle maḥlūkāt
Hem bi-fermān-ı Hudā-yı pāk-zāt
1106. Uyğuya vardı 'Aliyyü'l-Murtażā
Düşüne geldi Muḥammed Muştafā
1107. Didi kim ey ibn-i 'amm-i Muştafā
Ġam yeme ey Şır-i Yezdān [u] Hudā
1108. Şaldılar sofra getürdiler ta'ām
Yediler cümle orada ḥāşş u 'ām
- [142]
1109. Leşkeri beş kısım ider anda emīn
Fermān itdi şöyle Rabbü'l-'ālemīn
1110. Didi aḡa Muştafā-i müctebā
Uyanup şöyle idindi Murtażā
1111. Leşkeri şaydı ser-ā-ser her ne var
Elli bin İslām gelüp itdi qarār
1112. Vardı anda dört şırāne pehlüvān
Uluları Haydar-ı Kerrār-ı cān

1113. Virdi on biñ Mālik'e leşker hemān
Aldı gitdi yoluna ol pehlüvān
1114. Hem Ebū'l-Mu'cin'e virdi on biñ ol
Aldı gitdi ol daḥı revāne yol
1115. Virdi on biñ Mīr Seyyāf'a hemīn
Aldı düşdi yoluna ender-zemīn
1116. Sa'd ile Zinhār'a daḥı on biñ er
Virdi anlar daḥı yola girdiler
1117. İşit imdi ol Mālik'den bir ḥaber
Bilesince vardı on biñ er meger
1118. Gice gündüz itdiler on gün sefer
Nāgehān bir bāğa yetdiler meger
1119. Kāpusunı açdı gitdi içerü
Merğzār bir bāğı gördi rū-be-rū
1120. Bir 'acāyib taḥt-ı a'zam cümle zer
Bāğ içinde ḥoş müzeyyen lālezār
1121. İns ü cinnden yok kimesne orada
Anı gören şanki irdi murāda
1122. Taḥtın üstünde yazılmış levḥa var
Bu zamāne kimseye kılmaz qarār
1123. Ol Süleymān'a bu bākī kalmadı
Şāh-ı İskender murādın almadı

1124. Bākī oldur Zū'l-celāl-i Lā-yezāl
Ḥālīk-ı arz u semā Perverdigār
1125. Rāzık-ı ma'būd-ı 'ālem ol İlāh
Ḥālīkü'l-leylü'n-nehār ol pādişāh
1126. Çünkü Mālik anda eyledi karar
Bu cihān revnaķ olup oldı süvār
1127. Gitdiler vakit olunca ve'd-ḡuhā
Karşudan bir toz açıldı ber-hevā
- [143]
1128. Leşker-i İslāmiyān itdi fiğān
İrdi anlara kazā-yı āsumān
1129. Çıkdı tozdan on iki biñ kurt hemān
Ejdehā gibi gelürler ol zamān
1130. Başlarında tige beñzer topları
Oķa beñzer anlarıñ kıyruķları
1131. Geldiler İslām'a yakın irdiler
Şaf tutuban na'raları urdılar
1132. Na'ra urdı Mālik-i Ejder dağı
Girdi meydān içine anda saḡī
1133. On biñ ādem el kılıca urdılar
Kırtlara cān u göñülde urdılar

1134. *Ḳurtlara kār eylemedi tīgleri*
 Leşker-i İslāmiyān geldi beri
1135. *Ḳurtlar anda tūri bārān itdiler*
 Leşker-i İslām'ı bīzār itdiler
1136. *Her birisi bir taraḫa kaçdılar*
 Māl ü rızķ hep davardan geçdiler¹⁵⁸
1137. *Ne ādem kaldı ne ḫayvān orada*
 Yalnız kaldı Mālīk ol arada
1138. *Düşdi leşker içine Mālīk hemīn*
 İşit imdi emr-i Rabbü'l-‘ālemīn
1139. *Mālīk'in daḫı atıñ öldürdiler*
 Cānıḡa otuz cerāḫat urdılar
1140. *Çünki İslām'dan kimesne kalmadı*
 Mālīk'in ḫāline vāķıf olmadı
1141. *Düşdi anda Mālīk-i Ejder hemān*
 N'içün oldı çün revān olmışdı kan
1142. *Bakdı gördi var özünde biñ pāre*
 Ṭurđı ayak üstüne vardı yola
1143. *On ḫadem gitmez düşerdi ber-zemīn*
 Bir maḡara gördi anda ol emīn
1144. *Girdi ol ḡār içine Mālīk hemān*
 Düşdi bī-ḫod oldı anda ol zamān

¹⁵⁸ Hece eksikliğinden ötürü vezin aksamaktadır.

1145. Pāresinden kan aķar olmuş revān
Uyķu gelmez gözlerine ol zamān
1146. Zaķm elinden fikre düşdi ol İmām
Ėaflete *ķalup uyudı* ve's-selām
[144]
1147. Vardı hayret uyķusına gözleri
Görđi düşde Ėazret-i Peyķamber'i
1148. Sürđi Mālik zaķmına ellerini
Öpđi *ķocdı şaruban kollarını*
1149. Zaķmına ķün sürđi elin Muştafa
Emr-i Ėaķķ ile o dem buldı şifa
1150. Luţfına Ėaķķ'ın şükürler idelim
Ol Ėabibe çok şalāvāt virelim
1151. Evvelinden a'la oldu ol şerif
Revnaķ oldu *vücūdı* kıalmaz Ėarif
1152. Leşker-i İslāmiyānı görmedi
Ėancaru gitdiklerini bilmedi
1153. Muştafa *dimişdi* kim yā pehlüvān
Şol ķol üzre varuban olĖıl revān
1154. Düşdi Mālik hem bi-fermān-ı Ėudā
Aldı gürzi eline gitđi yola
1155. Şol ķol üzre gitđi andan ol revān
Bir köye irdi hemān ol pehlüvān

1156. *Adına anıñ Sāve dirler idi*
Cümlesi Cemşid'e uyarlar idi
1157. *Girdi köye Mālik-i Ejder hemān*
Konuk oldu bir eve ender-zamān
1158. *Didiler kandan gelürsin ey dilr*
Didi kim bāzırgānım hem nerre şır
1159. *Bī-hisāb mālī tavara yükledim*
Akçe rızkın haddi yok ol ki dirim
1160. *Uğradı kırtlar bize ender-zemīn*
Kırdılar cümlemizi anlar hemīn
1161. *Mālimi davarımı hep aldılar*
Qollarımı orta yirde kırdılar
1162. *Güc ile ben dağı bura gelmişem*
Tā bu menzile cānım yetürmişem
1163. *Pes getürdiler ta'ām yedi İmām*
Rāhat oldu vücūdı yatdı temām
1164. *Yatdı anda ol gice şah-ı cihān*
İrte oldu yoluna oldu revān
1165. *Şaldılar yola o demde Mālik'i*
Hāverān'ın yoluna düşdi zeki
- [145]
1166. *Gitdi andan Mālik-i leşker-küşād*
Kuşluk oldu irdi şehre oldu şād

1167. Şehre *ya*kın geldi ol şîr-i zamân
İşit imdi emr-i Rabbü'l-Müste'ân
1168. Karşudan tozlar gelür gördi 'ıyân
Toz içinden çıktı elli pehlüvân
1169. Cümlesi kızdır çün anlar geldiler
Gelüben Mâlik yanında turdılar
1170. Bakdı Mâlik kızlara ender-zamân
Gördi bir kız çün göze oldu 'ıyân
1171. Kızdır ammâ ins ü cāna beñzemez
Bir 'acâyib lâleveş lâf eylemez
1172. Âfitâb-ı ruḥları cānlar söker
Kuş görince ol zamân tüyün döker
1173. Gözleri şem'a mişâli nerre şîr
Zülfi reyḥân kokusu dâr-ı 'abîr
1174. Kaşları çün kâb-ı kavseyn-i cihân
Saçları ebrû rûḥı şems-i cihân
1175. Lebleri âb-ı ḥayât-ı bî-mişâl
Dişleri incü dehânu şanki bal
1176. Hüsn-i ruḥsârı çü "şems [ü] ve'd-ḍuḥâ"¹⁵⁹
Hûra beñzer revnâkı mâh-ı semâ
1177. Şems anı görse çeker idi niḳâb
Ay görünce çün iderdi ol hicâb

¹⁵⁹ "Güneşe ve aydınlığın gelişine." (Şems, 1)

1178. ‘Ālemin ħūbları gelse bāğına
Vaşf olunsa iremez *dudağ*ına
1179. Adı Gül-*çehre* güzeller ħūrisi
Ĥüsnüne irmez güzeller mārisi
1180. Mālik anda ‘āşık oldu bī-*qarār*
Duğtere *didi* hemān-dem ey nigār
1181. Gezme *taşrada* eyā serv-i revān
Kem nazardan şakla *cānı*ı ‘ıyān
1182. Kız görünce Mālik’iñ *bu* sözini
Hem elindeki *şīrāne* gürzini
1183. Ol zamān *dönüp* gider ender-hemīn
İrdi bir *tağ* *dibine* ol nāzenīn
1184. Ol *tağa* Āhen-rubā dirler idi
Tağ içinde bir kilīsā var idi
1185. Anı yaptırmışdı Süleymān Nebī
Bend *idi*ben anda olan dīvleri
- [146]
1186. Kimseye tā *ki* ziyānı degmesün
Kimse *aña* zerre cidāl urmasun
1187. Hem *tılsım* eylemiş çār kūşesin
Kimse çekmeye anıñ endīşesin
1188. Bir siyāh *qubbe* temür *turmuş* idi
Qubbe içre dīvi bend itmiş idi

1189. Hem yavuz sâhir idi ‘ifrît dīv
Kâr u fi‘li sihre iderdi ğırīv
1190. Ol dīve Cemşīd la‘īn şaçar idi
Tanrı peygamber deyü *tapar* idi
1191. Andan ğayrı ol la‘īn-i bī-imān
Dağı dört yüz putı vardı ol zamān
1192. Kūbbe içre anları koymuş idi
Anlarıñ itliğine uymuş idi
1193. Ya‘ni kim dört yüz hūdāsı var idi
Gice gündüz anlara *tapar* idi
1194. Kim meger Gül-çehre gider oraya
Çün tavāf-ı ğaddār-ı murdāreye
1195. Gitdi ol Āhen-rubā’ya nāzenīn
Çün tavāf idüp ğirü döndi hemīn
1196. Yine döndi şehre duĥter ol zamān
Çıkdı tahtına oturdı ol hemān
1197. ‘Āşık olmuşdı Mālīk’iñ ğürzine
Ĥayrete düşüp bakar kendüzine
1198. Atasına didi ey Cemşīd Şāh
Yeddi iklīm pādişāhı ol āġāh
1199. Ben tavāfa gider iken Āhen’i
Varuban tavāf ideyim ben anı

1200. Yolda gördüm bir ‘acāyib pehlüvān
Pür-şecā‘at şāhib-i gürz-i girān
1201. Almış *idi omuzına* bir ‘amūd
Ṭaḡa ursa eyler ol ḥaṣḥāṣ ḥarūd
1202. Mālik’iñ cümle ḥālını söyledi
Anda cümle erliḡiñ şerḥ eyledi
1203. Öyle kim işitdi Cemşīd ol zamān
Mālik’e on atlu gönderdi revān
1204. Geldiler ol Mālik’e çün irdiler
Pehlüvānı ol arada gördiler
1205. Söylediler Mālik’e ey pehlüvān
Gel seni ister şehin-şāh-ı cihān
1206. Geldi Mālik anlar ile fi’l-keḷām
Cemşīd’in dergāhına irdi İmām
- [147]
1207. Girdi Mālik iḡerü ender-zemīn
İşit imdi emr-i Rabbü’l-‘ālemīn
1208. Şordı Mālik’den o dem Cemşīd Şāh
Gelişḡiñ ḡandan bizi eyle āḡāh
1209. Didi bāzīrgān idim ey pür-ḡayāl
Ben getirürdüm Yemen’den ḡayli māl

1210. Yola çıkdım *geleyim* Hāver-zemīn
Baņa geldi kurd bī-*hudā-yı* emīn
1211. Kollarımı *kıruban* alup mālī
Beni mecrūḥ eylediler gör ḥālī
1212. Uş didim ḥālīmī ey şāḥ-ı cihān
Aḥvālīmden ser-be-ser oldu ‘ıyān
1213. Adınız nedir didi yā pehlüvān
Didi Hāmān’dır adım ey şehriyār
1214. Didi Cemşīd aņa ey şāḥib-hüner
Pehlüvānsıñ sen bu cihānda meger
1215. Gitme otur *burada* ey şehriyār
Pā-yı taḥtında otur eyle qarār
1216. Mālīk anda Cemşīd’e kıldı du‘ā
Pā-yı taḥtında qarār itdi revā
1217. Ya’nī kızın ḥātırını’çün oldu yār
Ala ondan ol kıızı eyler medār
1218. Cemşīd anda giydirir ol Mālīk’e
Dürlü dürlü ḥil’ati zāt-ı pāka
1219. Geçdi on gün ‘āşık-ı dilde ne var
Geldi lāle sünbül eyyām-ı bahār
1220. Nāgehān şahrā tarafından o ān
Cemşīd’iñ ‘askerleri geldi hemān

1221. Şordı aḥvāli birine ol emīn
Bu ne ‘asker hāy u hūy der-zemīn
1222. Didiler kim leşker-i Cemşīd Şāh
Birbiriyle ceng idecekler be-rāh
1223. Kim ki er çıksa olur *da* pehlüvān
Cemşīd’iñ *kızıyla* ‘aḳd olur hemān
1224. Çıkdı seyrāne o dem Cemşīd Şāh
Bilesince duḡteri on pādişāh
1225. Bindiler bir mergzāra gıtdiler
Taḡt-gāhını varup düzetdiler
1226. Çıkdı taḡta anda Gül-çehre ‘ıyān
Karşu tırdı cümle leşker ol zamān
1227. Var idi bir pehlüvān Şābūr adı
Ki çābükdi ‘akla urmazdı yādı

[148]

1228. Yok idi hem-tā *aḡa* çün ol zamān
Taḡta karşu çün otırdı ol ‘ıyān
1229. Söyledi Şābūr’a Cemşīd-i be-nām
Kimdürür *saḡa* muḳābil ide kām
1230. Kim ki atdan *yaḳasını* ger bugün
Eyler ise meydān içre ser-nigūn
1231. Vireyim Gül-çehre’yi *aḡa* bu dem
Halk içinde *aḡa* hoş düḡün idem

1232. Var *idi* bir pehlüvân-ı nerre-şîr
Adı Ferhâd-ı hüner-mend-i dilîr
1233. Pâdişâha ol zamân kıldı du‘â
Karşu *turdu* Şâbürr’a ol dem revâ
1234. İkisi *anda* tutuşdı bir zamân
Yıkdı *yere* Ferhâd’ı Şâbürr hemân
1235. Şermsâr *oldı* o demde pehlüvân
Başını *urdu* yire çok akdı kan
1236. Var *idi* bir pehlüvân İrmân adı
Vardı meydân içre devrân eyledi
1237. Nîzeleri birbirine urdılar
Na‘ra *urup* ol zamân haykırdılar
1238. Yıkdı İrmân’ı o meydânda hemîn
Cevlân *idüp oynadı* ender-zemîn
1239. Cümle ‘asker yerlerinde *kıldılar*
Hîç birisi meydâna gelmediler
1240. Berķ urur nûrı cihâna şu‘lesi
Geldi Mâlik meydâna eyler sesi
1241. Na‘ra *urdu* meydân içre sögdi ol
Didi uş geldim cānıya ey fuzûl
1242. Saña *karşu* *tururum* uş bî-ķarâr
Gel görelim göster erligiñ ne var

1243. Bindi *ata* pehlüvân *anda* hemîn
Aña *laķab* pehlüvân Şābūr la‘în
1244. Mālik-i Ejder yayandı ol zamān
Geldi Şābūr virmedi *aña* emān
1245. Şıçradı Mālik hemān-dem ol zamān
Şābūr’uñ *tutdı* kemerinden ‘ıyān
1246. Atın üstünden tutup *aldı* anı
Cemşīd’e *ķarķu* yire *urdı* anı
- [149]
1247. Bī-ħod *oldı* anda ol mel‘ün hemān
Şanır işin viridi *ķamuya* o cān
1248. Cemşīd *anda* Mālik ‘i hoş eyledi
Şad hezārān āferīnler söyledi
1249. Mālik’e Gül-ķehre’yi viridi revān
Ĥil‘at-ı fāķirler *ile* ol zamān
1250. Gül iriŗdi cān *iliniñ* bāğına
Lāle sūnbül *ķolaķur* yaprağına
1251. Vaşl-ı yār *oldı* dīl-ārā nev-cihān
Maķşūda irdi cihāna gül-feşān
1252. Yeddi gün yeddi gice *ķoy* itdiler
İki yāri ol zamān *dūzetdiler*
1253. Gerdege girdi o Mālik ol zamān
‘Aķlına *geldi* Resūl-i Müste‘ān

1254. Degmedi Gül-çehre'ye el urmadı
Hak Te'ālā emrini şındırmadı
1255. Hak Te'ālā emri-y-le ol Murtażā
Gele kıya nikāhımı bā-şafā
1256. Çün Şābūr 'a kıldı Mālik bu işi
Hile ile düzdi yüz biñ teşvīşi
1257. Mālik'e oldı yārān ol bī-īmān
Ol la'īn Şābūr-ı bed-baht-ı gümān
1258. Mālik'e kurbān iderdi cān ü dil
Hile ile bir iş ide aña bil
1259. Pādişāhdı Çüm iline ol la'īn
Şaldı haber gizlüce ender-zemīn
1260. Yeddi biñ leşker aña tābi' idi
Cümle Şābūr emrine muṭī' idi
1261. Çıkuban yazı içinde turdılar
Gele Şābūr yollara göz urdılar
1262. Mālik'e geldi didi ol hile-bāz
Gel gidelim şahrāya ey ser-firāz
1263. Bindi ata Mālik-i leşker-penāh
Aldı gürzi düşdi yola 'ālī şāh
1264. Şābūr ile Mālik anda gitdiler
Altı fersaḥ yola anlar yetdiler

[150]

1265. Nāgehān tozlar olup *ķopdı* ğubār
Toz içinden *ķıķdı* yeddi biñ sūvār
1266. Birbirinden el *ķılıca* urdılar
Mālik’i ol dem *araya* aldılar
1267. Çekdi tīġı anda Şābūr-ı la‘īn
Hamle *ķıldı* Mālik’e anda hemīn
1268. Öyle *ġördi* anda Mālik pehlüvān
Aldı *eline* hemān ġürz-i ġirān
1269. Urdı bir na‘ra be-nām-ı Kirdigār
Urdı ġürzi Şābūr’a *ķıldı* bīzār
1270. Ser-nigūn itdi la‘īni ol zamān
Urdı ġürzi leşkere ender-zamān
1271. Öyle urdı ġürzi Mālik pehlüvān
Ķaçdı leşker gitdiler andan revān
1272. *Ġirü döndi* Mālik [ol] leşkerine¹⁶⁰
Ġördi duġter *ķanları* eyledi āh
1273. Geldi Cemşīd *yanına* ol pehlüvān
Eyledi aġvālını cümle ‘ıyān
1274. Yalnız *didi* nice kırdın anı
Āferīn *saġa* cihān pehlüvān[1]

¹⁶⁰ Hece eksikliğinden ötürü vezin aksamaktadır.

1275. Virdi hil'at Mālik'e Cemşīd Şāh
Virdi *aḡa* *daḡı* on biḡ er sipāh
1276. Virdi *aḡa* şehir-i Cūm 'ı ol zamān
Şābūr'a hükmi *daḡı* it her zamān
1277. 'Askeri virdi *aḡa* oldu revān
Duḡteri aldı bilesince hemān
1278. Gıtdiler on gice gündüz bi't-temām
Ḳal'a-i Cūm şehrine yetdi İmām
1279. Şehir-i Cūm 'a Mālik oldu pādişāh
Bilesince duḡter-i Cemşīd Şāh
1280. Bir gice Mālik kılar idi namāz
Ḥaḡ Te'ālā'ya iderdi hoş niyāz
1281. Cemşīd'in duḡteri *anı* gördi çün
Mālik'in aḡvālını bildiḡi 'çün
1282. Oldı duḡter Müslimāndır ol hemān
Fikre kıldı kendüsine ol zamān
- [151]
1283. Vaḡti irdi çekdiler anda ta'ām
Anda duḡter Mālik'e fikr itdi ḡām
1284. Dār-ı heşber katdı ta'āma o kız
Dımedi yād kimseye *anı* o kız
1285. Yeddi Mālik tā tıyunca ol zamān
Bī-hūş oldu düşdi yire ol hemān

1286. Kız hemān dem Mālik’i bend eyledi
Zincīr ile kollarını bağladı
1287. Şaldılar zindāna Mālik ’i hemīn
Kimse bilmez ğayr-ı Rabbü’l-‘ālemīn
1288. Cümle İslām ’ı Hudāvend-i cihān
Şaklasun zenler şe[r]rinden her zamān
1289. Kaldı zindān içre Mālik ol zamān
Hak ide işini āsān her zamān
1290. Biz gelem Şāh-ı Merdān ‘Alī’ye
Çün beşe takīm idinmişdi yolu
1291. Çün muḳaddem Şīr-i Yezdān [u] Hudā
Gönderüp konukçı andan bā-şafā
1292. Sonra kendi Döldül’e olmuş süvār
Bilesince on biş asker şehriyār
1293. Gider iken yoluna şīr-i cihān
Nāgehān geldi konukçılar revān
1294. Āh u feryād eyleyüp ağladılar
Şāh önünde elleri bağladılar
1295. Didiler kim ey Emīrū’l-Mü’minīn
Ejdehālar menzilidir bil yakīn
1296. Yetmiş ādem etleriyle yediler
Et kemükden zerrece koymadılar
1297. Fikre düşdi anda Şāh-ı Mü’minīn
Geldi tağıñ dībīne ender-zemīn

1298. Sürdi ғаға Döldöl'i şîr-i İlâh
Bilesince Қанбер'i aldı o şâh
1299. Orta yirde gördi 'Alî ol zamân
Bir 'acâyib taht қurulmuş anda var
1300. Таһтһ үстүнде отурmuş bir rehâ
Pâdişâhı dîvleriң bir ejdehâ
1301. Ağzını açar ise ol ejdehâ
Һaydar'ı 'asker ile çeker aңa
[152]
1302. Didi Һaydar anda ism-i Kirdigâr
Çekdi kınından hemân-dem Zü'l-fikâr
1303. Ejdehânıң başına urdı hemân
İki biçdi ol la'îni der-zamân
1304. Öyle çaldı kanı aқdı ol zamân
Düşdi la'în tahtıң üstünden revân
1305. Tekbîr eyledi çün anda ғағ u ғаş
Yer ü gök eylediler anda şavaş
1306. 'Āciz olmuşduқ didiler biz 'ıyân
Ol la'în ejdehâdan gizlü 'ıyân
1307. Merhabâ ey Şîr-i Yezdân merhabâ
Câna kıldıң çün devâ hoş merhabâ
1308. Şermsâr olsun 'adüvler her zamân
Çünkü geldi bu şadâ ender-zamân

1309. Cūşa geldi ol zamān şahrā vü tağ
Ejdehālar geldi tıldı şahrā tağ
1310. Dīv [ü] ‘ifrīt ejdehā vaḥş ü esed
Bī-ḥesāb geldi çün anlar bī-‘aded
1311. Geldiler birbirine irişdiler
Ḥaydar’ın üzerine yügreşdiler
1312. Zü’l-fiḳār’ı çekdi ol şīr-i Ḥudā
İki ele aldı anda Murtaẓā
1313. Çaldı anlara o demde Zü’l-fiḳār
Her kırdıkça¹⁶¹ azğun olurdı olar
1314. Öyle āteş dökdiler anda hemīn
Şanki āteş oldu şahrā vü zemīn
1315. Kırdı anda bī-ḥad anları ‘Alī
Līş līş üzre düşdi dutdılar yolu
1316. Yine geldi ejdehā vü dīv hemān
Bī-ḥad oldu şīre virmezler emān
1317. Çaldı yine Zü’l-fiḳār’ı şāh-ı dīn
Ḳan elinden lālezār oldu zemīn
1318. Kırdı anları çün anda bī-ḳarār
Bākīleri tırmadı itdi firār
1319. İndi tağdan aşığı Ḥaydar revān
Leşker-i İslām’a irdi ol zamān

¹⁶¹ Bu kelimededen ötürü vezin aksamaktadır.

1320. Cümle Haydar *ayağına* düşdiler
Hakk'a şükr *idüp* hemân görüşdiler

[153]

1321. Akşam oldu yatdılar cümle temām
Şubh olunca göçdi *yine* ol İmām

1322. Çünkü üç gün *gice* gündüz gitdiler
Varuban Hāver-zemīn 'e yetdiler

1323. Şehre *yakın* bir *araya* yetdiler
Emr *idüben* cümle leşker kondılar

1324. Virdiler Cemşīd'e çün *anda* haber
Ne ġāfil olup yatarsıñ bī-ħaber

1325. Geldi İrmān leşkere *karşu* hemīn
Gönderir bir pehlüvān ender-zemīn

1326. Yola düşdi Haydar'a *oldı* revān
Vardı irdi gördi şāhı nāgehān

1327. Düşdi *gözi* Haydar'a çün ser-türāb
Düşdi āteş cānına *oldı* ħarāb

1328. Geldi Haydar *karşusuna* uş temām
El el üzre *koyuban* virdi selām

1329. Didi kandan *gelişin* ey nerre şīr
Gelmişim berr-i zemīndendir 'abīr

1330. Didi gel şimdi *gidelim* ey penāh
Seni ister Hāverān Cemşīd Şāh

1331. Didi Haydar ŗimdi maġrib-zemīne
Giderim gelememiz ŗāh yanına

1332. Gitdi Īrmān Cemŗīd'e virdi haber
Berr-i zemīnden gelürmiŗ ol meger

1333. Bir 'acāyib pehlüvāndır bī-bedel
Karŗusında tırmaya kıldım hāzer

1334. Gelmedi maġrib-zemīne gider ol
Didi ŗimdi maġrib oldu bize yol

1335. Didi Cemŗīd çağırın gelsin baġa
Görelim aġvālını ŗoram aġa

1336. Geldi Īrmān Haydar'ın çün yanına
Seni ister ol ŗāh-ı Hāver yine

1337. Didi Haydar Döldöl'i çek Kanber'i
Çekdi Kanber Döldöl'e yetdi 'Alī

1338. Yetdi ol dem bārgāha Murtaẓā
İndi Döldöl'den bi-fermān-ı Hudā

1339. Tutdı Kanber Döldöl'i anda hemān
Girdi Haydar iġerüye ol zamān

[154]

1340. Girdi iġerü nazargāh eyledi
Hoŗ müzeyyen gördi seyrān eyledi

1341. Yetdi eyvān üzre gördi bir sarāy
Naķş ile olmuş muraşsa‘ barkı ey
1342.  urmuş anda nice taht-ı zerrīn ol
Hoş müzeyyen eylemiş anı fu  l
1343. Yüz yigirmi dört vez ri var tem m
Cem  d almış yanına eyler kel m
1344. Yeddi bi  altun mura sa‘ nev-civ n
El el üzre koyuban t r m   hem n
1345.   ki taht kar  u  urup birbirine
Birine k z Cem  d-i   h birine
1346.  ar  u kar  uya oturmı  ikisi
Niceleri  ayr  n ider ol k z 
1347. Ba  na urm   mura sa‘ zerr  t c
Yeddi i  l mden gelür an a  ar c
1348.   ki bi   asn  gul m t kar  uda
El el üzre koyuban eyler  ad 
1349.   ki bi  dah  gul m-  T rk  var
  fit b-   emse be zer   n olar
1350. Atlas  i kem  a  uma lar zer kemer
Giy p anlar ba lamı lar   veler
1351. Var anı      m nde elli p di  h
Her birini  ‘askeri yüz bi  sip h

1352. *Ḥayrete düŖdi görünce ol İmām*
 Vardı yerinde oturdı ve's-selām
1353. *Didi CemŖīd kıncarudan gelişin*
 Söyle görem ya nedir bunda işin
1354. *Virmediñ selām n'ıçün sen ey hümām*
 Secde kılmadıñ dimedin hoş kelām
1355. *Söyle baña kıncarudan geldiğin*
 Bu diyāra bī-tekellūf girdiğin
- [155]
1356. *Didi Ḥaydar ey Ḥāverān pādiŖāh*
 Gelmişim berr-i zemīndir ol āgāh
1357. *Giderim mağrib-zemīniñ Ŗāhına*
 Serdār olam giderem dergāhına
1358. *PādiŖāhı mağribin Ḥüsrevī Ŗāh*
 İsmi oldur didim uŖ olğıl āgāh
1359. *Pehlüvānım giderem Ŗimdi aña*
 Gören anı kıldılar anda taña
1360. *Yine didi Ḥaydar 'a CemŖīd Ŗāh*
 Yine virmedin selāmı ol āgāh
1361. *Didi aña Ḥaydar-ı Ŗāh-ı cihān*
 Çün unuttum kendimi ben ol zamān
1362. *Ben bu ta'zīmi görünce sende var*
 Bī-hūŖ oldum 'aqlım oldu tārumār

1363. *Didiler adın nedir söyle bize*
Bil Ğaşemşem'dir adım direm size
1364. *Didi Cemşîd ey Ğaşemşem pehlüvân*
Saňa bir söz söylerim dinle 'ıyân
1365. *Pehlüvân ol pâ-yı tahtında benim*
Saňa bende ola cümle leşkerim
1366. *Yanıma geldi benim bir pehlüvân*
Adı Hâmân-ı hünermend-i cihân
1367. *Virdim aňa mâli bile duhteri*
Şehr-i Cûm'a pâdişâh etdim anı
1368. *Bildi Haydar anı Mâlik'dir hemân*
Şükri kıldı Hâlik'a ender-zamân
1369. *Şîr-i Yezdân Cemşîd'e kıldı du'a*
Pâ-yı tahtında karar itdi revâ
1370. *Mîr Seyyâf'dan al imdi sen haber*
On bin er ile yola düşdi meger
1371. *Bir zamân yola gider ol kâm-kâr*
Karşusunda kal'a gördi üstüvâr
- [156]
1372. *Kal'a-i Hicâz idi anıñ adı*
Pâdişâhı Kâmşâh Zengî idi
1373. *Kal'adan çünkim buları gördiler*
Vardılar şâhlarına söylediler

1374. Didiler ey pādişāh-ı bī-naẓīr
Bī-ḥad ‘asker geldi sen olğıl ḥabīr
1375. Ḳal‘a şāhı elçi gönderdi hemān
Ne içün geldiklerin itsün beyān
1376. Elçi gelüp hezeyānları yedi
Ne gezersiz buralarda söyledi
1377. Leşker-i İslām hemān dem turdılar
Ḥarb idüp mel‘ūnı andan sürdiler
1378. Elçi gelüp şāha efgān eyledi
Şāh yitişdi bir katı ün eyledi
1379. Leşker-i İslām’a geldi ol la‘īn
Pür ğazab ol mel‘ūn-ı kāfir bī-dīn
1380. Buradan kalkın gidiñ size direm
Şimdi sizi pāre pāre eylerim
1381. Mīr Seyyāf pür-āteş oldı emīn
Na‘ra ider ditrer anda ol zemīn
1382. Sūngü ile mel‘ūn-ı bī-dīn hemān
Ḥamle ider Seyyāf’a ender-zamān
1383. Men‘ ider cümlesini ol şāh-ı dīn
Sūngü ile çarpdı göğsünden hemīn
1384. At üzerinden mu‘allaḳ düşdi ol
Cānı gitdi cehe[n]neme buldı yol

1385. Cümle kâfir ‘askeri döküldiler
Mîr Seyyâf’ı araya aldılar

1386. Leşker-i İslâm’da ol dem bî-karâr
Kâfire ol dem berâber geldiler

[157]

1387. Birbirine girdi ol leşker hemîn
Çan elinden lâlezâr oldu zemîn

1388. Ayağda yuvarlanur top gibi başlar
Ki kandan la‘le döndi kara taşlar¹⁶²

1389. Geçmedi <bu> ceng üzerine bir zamân¹⁶³
Virdi fırsat anda ‘âlî Müste‘ân

1390. Kâfiri başladı hemân-dem şâh-ı dîn
El-amân çağrışdılar anlar hemîn

1391. Müslimân olanı ol dem aldılar
Vardılar çal‘a içine girdiler

1392. İki bin kâfir o demde kaçdılar
Cemşîd’e varup şikâyet kıldılar

1393. Şâh-ı Merdân ol Emîrû’l-Mü’minîn
Cemşîd ile olmuş idi hem-nişîn

1394. Taşradan bir ses gelür efgân ider
Cemşîd’e gelür hemân feryâd ider

¹⁶² Beyitte vezin aksamaktadır.

¹⁶³ Fazla heceden ötürü vezin bozulmaktadır.

1395. Dāda geldik saṇa ey Cemṣīd Ṣāh
Hālımızden sen bugün olğıl āgāh
1396. Geldi leşker şehir[e] bir birden hemīn
Tutdılar ḳal‘ayı ey ṣāh bil yakīn
1397. Hüküm kıldı anda ṣāh-ı Hāverān
Bindiler ata otuz bin er revān
1398. Ol Ğaşemşem didi ey ṣāh-ı cihān
Ben gidem bu hıdmete söyle ‘ıyān
1399. İş kılayım ben buların başına
Cümle hayrān olalar şavaşıma
1400. Didi Cemṣīd ey Ğaşemşem pehlüvān
Gitme yalnız eyā ṣāh-ı cihān
1401. Oldı serdār ol Ğaşemşem ‘askere
Varuban gitdiler anda ol yere
1402. Düldül’e bindi Emīrū’l-Mü’minīn
Ḳanber ile daḥı otuz bin la‘īn
- [158]
1403. Düşdiler yola revāne gitdiler
Ol diyārın vādīsine yetdiler
1404. Yazdı bir nāme Emīrū’l-Mü’minīn
Virdi Ḳanber eline anı hemīn
1405. Bilesince ol gelen la‘īni hem
Ḳal‘aya irsāl ider ol muhterem

1406. al‘ada Seyy f imiş serd r-ı d n
Ol hüner-mend-i cih n [ ] ş r-i d n
1407. Hükm kıldı elçiler gelsün ba a
Bir göreyim diyecek vardır a a
1408. Geldi elçi içerüye ol zam n
anber ‘i gördi   n oldu ş dum n
1409. Söyledi ol elçiye Seyy f hem n
Ey utanmaz k fir-i b -d n la‘ n
1410. Sen c nından korkmad n ey b - ay 
H ver’e gidüp haber virdin reh 
1411. Ta  u taşdan cümle leşker döküle
Cemş d elinden sa a neler gele
1412. Anlara didi M r  Seyy f hem n
Ey utanmaz b - ay lar der-zem n
1413. Gelmişim bunda bi-emr-i Kirdig r
Kim tutam H ver-zem n ‘i b -ar r
1414. İş kılayım ben size ey b - m n
ala benden r zig ra bir niş n
1415. Yine elçiler o demde gitdiler
H ydar’a her sözleri ‘arz itdiler
1416. Bildi H ydar M r  Seyy f’dır hem n
İşit imdi kim neler itdi em n

1417. Geldi anber *did*i ol Seyyāf'a hem
eb-ūn *eyle* sen bu *gice bize* hem
1418. Ol dem ire cūmle lām lekeri
Aldılar *yaraqlarını* her biri
1419. *Yine anda* sōyledi Seyyāf Mīr
Cūmleiz *kılı yarağı* ey emīr
1420. ondı bir *yerde* Emīrū'l-Mū'minīn
Tā ki al'a *gōrine anda* hemīn
1421. ayme-gāhı ol zemīne urdılar
Girūben ilerine oturdılar
[159]
1422. Elli bi aydar *ile* olan *kāfir*
Yatdılar cūmlesi *oldılar gāfil*
1423. ns ü cinn bi'l-cūmle *yatdı* malūkāt
Hem bi-fermān-ı udā-yı pāk-zāt
1424. it imdi Mīr Seyyāf'dan aber
Ol hūner-mend *ū dilīr-i* mu'teber
1425. *Bilesince* leker-i lāmiyān
On bi ādemdir *dilīr-i* pehlūvān
1426. Cūmle 'Arab lekeri hem īr-vār
Oldılar *atlarına cūmle* sūvār
1427. *Cebe ceven* giydiler *anda* temām
Bindiler *ata ser-ā-ser* ā u 'ām

1428. Çıkdılar al'a iinden araya
Yarı *gice* geldiler ol araya
1429. Na'ra urup dndi cevlan eyledi
Gi cihnı anlara ar eyledi
1430. Urdı tğı Mr Seyyf ol zamn
aydar'ı lekerine itdi ziyn
1431. Mr Seyyf ol eriyi trumr
Eyledi hem cmlesini b-arr
1432. Virdiler aydar'a ol demde aber
Uyanup anda o h-ı mu'teber
1433. Dldl 'e bindi Emr'l-M'minn
Z'l-fir'ı ekdi kından r-i dn
1434. Urdı na'ra aykırır aydar hemn
Ditredi arz u semavt-ı cihn
1435. aydar ile lekern gelmi idi
Kim aa Cemd anı virmi idi
1436. Cmlesi anda kırlup gitdiler
urtulanı Cemd'e segirttiler
1437. Dd  b-dd itdiler anda hemn
Didiler kim ey h-ı aver-zemn
1438. n buradan yola ddk biz medr
Gidben bir arada itdik arr

1439. Nāgehān *yarı* gice ‘asker bize
Na‘ra urup geldiler *üstüm*üze
1440. *Ƙodılar cümlemizi başdan başa*
Ƙoymadılar kaçmağa tağ u taşa
- [160]
1441. Bir vezīri var *idi ki* ehl-i fāl
Her ne varsa *dünyādaki* kıyl ü kāl
1442. Remle *bağınca* görürdi ol vezīr
Adı a‘yān-ı Mūneccim bī-naẓīr
1443. *Didi Cemşīd* ol vezīre nāmver
Şal görelim *bu* ne işdir pūr-hüner
1444. Şaldı *didi bu* kişi İslāmdurur
Bu belālar ol Ğaşemşem’ dendürür
1445. *Bu* seniñ *üstüne* ğālib bulasın
Mümkin olmaz sen *ağa* el urasın
1446. Nerre şīrdi *ki* çābūk-süvār hemīn
Ağa bedel yokdurur ender-zemīn
1447. Hayber’i yıkan hirāsān eyleyen
Mancılıkla göge pertāv eyleyen
1448. *Bu* durur *cihān içinde* bī-ķarār
Şāhib-i seyf-i girān-ı Zū’l-fiķār
1449. *Nice* yüz biñ leşkeriñ olsa eger
Mümkin olmaz bulasın *ağa* zafer

1450. *Didi Cemşîd ey vezîr işit hemîn*
Başa tâbi'dir temâm Hâver-zemîn
1451. *Ol neye kâdirdir yok kuvveti*
Almamışdı şimdi benden heybeti
1452. *Ger Müselmândır Ğaşemşem bil 'ıyân*
Ben aña hüküm iderim bellü beyân
1453. *Söyledi ol dem vezîr ey pâdişâh*
Bu işi işlemesin olgıl âgâh
1454. *Cümle işin tanışup kıl maşlahat*
Tâ ki her işde göresin menfa'at
1455. *Ger Ğaşemşem yalnız olsa yakîn*
Gelemezdi yalnız Hâver-zemîn
1456. *Didi Cemşîd bir dahı at ey vezîr*
Kardeşimden nice kurtuldı dilîr
1457. *Nice geldi kardeşimden bu yaña*
Qalmışım anıñ işine ben taña
1458. *Yine reml atdı vezîr-ı nâmdâr*
Didi kim ey pâdişâh-ı şehriyâr
1459. *Kardeşimi ser-nigün itdi hemîn*
Leşkerini cümle kırdı der-zemîn

[161]

1460. Tāc u tahtından kaçur*dı* bil anı
Yalınız gelmiş *saḡa* eyler üni
1461. Kardaşın gelmiş *saḡa* eyler penāh
Budurur *saḡa* didim Cemşīd Şāh
1462. Cemşīd işit*di* çün andan sözleri
Ḥayretinden *ḡana* döndi gözleri
1463. Remldārı dögd*i* anda bī-mecāl
Çıkdı taş*ra* ol vezīri bī-muḥāl
1464. Fikre düş*di* Şāh Cemşīd bir zamān
Geldi ol demde Emīrū’l-Mū’ minān
1465. Didi Cemşīd ey Ğaşemşem pehlüvān
Bu ne işdir söylegil *baḡa* ‘iyān
1466. Pes Ğaşemşem didi ey şāh-ı cihān
Bī-ḡaber yatmışıdık ender-zamān
1467. Yarı *gice* bizi başdılar temām
Kırdılar leşkerimizi ḡaşş u ‘ām
1468. Kaçmayaydık *giceden* ey nāmdār
Birimiz kurtulmazıdık āşikār
1469. Didi Hāmān’a o dem Cemşīd Şāh
Varuban git anlara olğıl āḡāh
1470. Aldı bile yetmiş biḡ yaraḡlu pehlüvān¹⁶⁴
Nerre şīre beḡzer anlar bil ‘iyān

¹⁶⁴ Fazla kelimededen ötürü vezin aksamaktadır.

1471. Pes Ğaşemşem *didi* kim ey nāmdār
Bir *daḥı* ben varayım ey şehriyār
1472. İbtidā *ki* ölmüşlerin¹⁶⁵ *kanını*
Ben *alayım* anlarıñ dermānını
1473. *Didi* Cemşīd seni *aḡa* koymazam
Ben seniñ seyrinden ašlā tıymazam
1474. *Saḡa ayru* leşkeri virem işit
Ĝāfil iken ayrı yoldan *aḡa* git
1475. Ol Ğaşemşem çıkdı dīvāndan hemān
Geldi kendi leşkerine ol zamān
1476. Kānber'e söyledi ol şīr-i Ğudā
Ĥāzır ol *bu gice* yatma bā-rehā
1477. Yılğar idüp ibn-i 'amm-i Muştafā
Yalıñız yola revān oldu bā-şafā

[162]

1478. Ĥāverīn yetmiş biñ er cümle hemīn
Anlarıñ serdārı *daḥı* bir la'īn
1479. Yılğaruban geldiler bir vādīye
Tağ dibinde kōndılar bir vādīye
1480. Ĥayme-ğāḥı anda cümle kurdılar
Girüben çāderlere oturdılar

¹⁶⁵ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

1481. Yatdılar ol *gice* bā-emr-i Hudā
Geldi yetdi yarı *gice* Murtażā
1482. Urdı na‘*rayı* be-nām-ı Kirdigār
Şağa *şola* şaldı anda Zū’l-fiķār
1483. Ditredi anda zemīn u āsumān
On iki biņ kāfir anda virdi cān
1484. Zū’l-fiķār’ı çekdi şīr-i Kibriyā
Urdı kāfir leşkerine bā-şafā
1485. Bākī *ķalan* düşdiler birbirine
Sen bak imdi Hudā’nıñ taķdīrine
1486. Yarı *gice* göz gözi görmez idi
Urdı tīg anlara şāh-ı sermedi
1487. Çıkdı andan gitdi Seyyāf yanına
Açdı Seyyāf *ķapuyı* sulţānına
1488. Ķal‘aya girdi Emīrū’l-Mū’minān
Gördiler birbirini anlar hemān
1489. Şād *oluban* geldi cümle mü’minān
Öpdiler Ķaydar ayağın ol zamān
1490. Öpdı Seyyāf’ın gözin Düldül-süvār
Söyledi Seyyāf’a şīr-i Kirdigār
1491. Gideyim Ķanber’i gönderem hemīn
Leşkeriyle burya gelsün ol emīn

1492. Görelim *işimizi* Perverdigār
Tā āsān *kıla* Hudā-yı Kirdigār
1493. Girü döndi ol zamān şîr-i İlāh
Yetdi ol dem *birine* leşker-penāh
1494. Gördi düşmüş lîş lîş üzre bî-cenāb
Pür görünmez lālezār olmuş türāb
1495. Döldül 'e binüp revān oldı hemān
Geldi kendi leşkerine ol zamān
1496. Şehre geldi ol Emîrû'l-Mü'minîn
Mevce geldi 'askeri anda hemîn
- [163]
1497. Kānber'i 'asker ile gönderdi ol
Mîr Seyyāf yanına ol pür-uşûl
1498. Anda kaldı bir zamān Seyyāf ile
Kaldı Haydar ol Hāmān 'ayyār ile
- [*Mefāilün Mefāilün Feülün*]
1499. Dilersiz *dü* cihānda çün necâtı
Virelim ol habîbe çok şalâtı
1500. Okuyup dinleyeni hem yazanı
Cinān içre gıdālandır yā Ğanî
1501. Dağı ehl-i imāna kıl kerem sen
İki cihānda eyle muhterem sen

1502. Diler nâzım olanlar hazretinden
İçir kaatre zülâl-i rahmetinden

[Fâilâtün fâilâtün fâ'ilün]

1503. Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
Vir Muhammed Muştafâ'ya şalavât

**Faşıl Hāmān'ın Bākī Kālan 'Askerleri Haydar'ın Elinden Cemşid Şāha
Feryāda Gittikleridir**

[Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün]

1504. Gel ey bülbul hayāl eyle figānı
Dilersen ger seherden armağanı

1505. Giçer gülşenlerin uş nev-bahārı
N'idersin armağansız tende cānı

1506. Gidersen *bu* cihāndan ey dilārā
Gerekdir her su'āle bir ma'ānī

1507. Nice yüz biñ firāk *anda* çekersin
Unudursun *bu köhne* zindegānī

1508. Çünkü¹⁶⁶ bildin *anı* kıl gör tedārik
Tehī gitme görürsün dünyā fānī

1509. Bu miḥnet-ḥāneden gitmek gerekdir
Ne lāzımdır *saḡa* dünyā nişānı

¹⁶⁶ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

1510. Ḥaḳ’a ḥamd it taḥammül kıl cefāya
 Virir maḳşūdını ol ‘ālī-şānı
- [164]
1511. Keremler kânıdır ol *dü* cihānda
 Gerekmez *baḥa* aḡyār armaḡanı
1512. Ḥabībiniḡ ḳapusundan dūr olma
 Diler Ḥaḳ’dan *saḡa* hūr *u* cinānı
1513. Şalavāt vir anıḡ rūḥ-ı *pākine*
 Aḡa ümmet olan her dem dir *anı*
1514. Çü maḥşerde odur şāfi‘ü’l-eşfā
 Şifādır cānlara sükker zebānı
1515. Anıḡ çün *bu* cihāna “kün”¹⁶⁷ didi Ḥaḳ
 Fedā kıl ḳapusunda tatlı cānı
1516. ‘Acebdir *bu* cihāna meyl idersin
 Dilersin devr içinde ‘izz ü şānı
1517. Eliḡ çek māsivādan aḡla her dem
 N’idersin *bu* ḥaḳīḳatsiz cihānı
1518. Ümīd kesme Ḥudā’nıḡ raḥmetinden
 Ebed maḥrūm ḳomaz billāh bil *anı*
1519. Ḥudā’ya kıl tevekkül Şükrī her bār
 N’idersin *bu* cihānda ḡānumānı

¹⁶⁷ “Ol der ve olur” (Bakara, 117; Ali İmran, 47 ve 59; Enam, 73; Nahl, 40; Meryem, 35; Yasin, 82; Mumin, 68)

1520. Velî şimdi diyelim yâdigârı
Hâverân'da olan geşt ü güzârı

[Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün]

1521. Ol zamân ki 'Alî kırdı anları
Mîr Seyyâf ile ol azgunları

1522. Kurtulanı gitdiler tâ Cemşîd'e
Dâd u bî-dâd itdiler ol dem yine

1523. Şordı ne ahvâldurur bu bî-çarâr
Dâda geldik saña ey şâh-ı Hâver

1524. Giceniñ biz birini yatdık hemân
Tağ dibinde bî-haber olduk hemân

1525. Nâgehân bir na'ra urdılar hemîn
Ditredi cümle semâvât u zemîn

1526. Cümlemiz olduk serâsim bî-çarâr
Bîzâr olduk cümlemiz itdik firâr

1527. Göz gözi görmez karındaş kardaşı
Birbirimizden hemân kesdik başı

1528. Kırk biñ âdem lîş lîşe düşdi hemân
Dâda geldik ey şâhımız el-amân

[165]

1529. Parmağıñ dişledi Cemşîd itdi âh
Didi gelsün ol müneccim hem bura

1530. Geldiler *çağ*ırdılar remmāl ‘ıyān
Geldi a‘yān *ü* müneccim ol zamān
1531. *Didi* Cemşīd ey müneccim sen baḡa
Remle baḡ *bu* sırları söyle baḡa
1532. Kimdürür *bu* işleri iden kişi
Bir remil at def‘i kıl *bu* teşvīşi
1533. Remli şaldı ol zamānda çün vezīr
Didi kim ey pādişāh-ı bī-naẓīr
1534. Söyledim evvel saḡa ey pādişāh
Ġāfīl olma *bu* Ġaşemşem’den āḡāh
1535. Ortadan *getür*medin evvel anı
Çün hirāsān eyledi şimdi seni
1536. Hüküm kıldı Cemşīd ol demde revān
Gönderir bir pehlüvān ender-zamān
1537. Adı Nevşād pehlüvān andan hemān
Yetdi Hāydar yanına ol rāyegān
1538. Geldiler ol dem Ġaşemşem yanına
Girdiler ikrām ile dīvānına
1539. *Didiler* ey pehlüvān-ı nāzenīn
Çaḡırır seni şāh-ı Hāver-zemīn
1540. Tünd örü durdı ‘Alī-i şeh-süvār
Düldül’e bindi ve aldı Zü’l-fikār

1541. Geldi Cemşîd bârgâhına revân
İndi Düldül'den yere şâh-ı cihân
1542. Cemşîd'e virdi selâm ol dem emîn
Luţf ile ol şîr-i Rabbü'l-‘âlemîn
1543. Aldılar anda selâmı hâşş u ‘âm
Şîr-i Hâk anda oturdı bi't-temâm
1544. Didi Cemşîd ey Ğaşemşem ol âgâh
Gitdi Hâmân ile yetmiş biñ sipâh
1545. Bir gicede münhezimler oldılar
Uş girüsi bize dâde geldiler
[166]
1546. Didi anda Haydar-ı cân-ı cihân
Sen saña kıldın bu işi bil hemân
1547. Ben didim aña gideyim koymadıñ
Sözlerimi işidüp hîç duymadın
1548. Kıl tedârik başına ben giderim
Sen gibi bî-‘aklı bunda n'iderim
1549. Tırdı taşra çıkdı Haydar ol zamân
Düldül'e bindi revân oldı hemân
1550. Haydar'a âdemleri çok şaldılar
Her taraftan çok kemendi kırdılar
1551. Na'ra urup Düldül'i pervâz ider
Şıçrayup tayrân gibi andan gider

1552. Urdı Zengī Döldül'e şāh-ı cihān
Öyle urdı şāhib-i gürz-i girān
1553. Üç yüz altmış arşun anda şıçradı
Ol kemend-endāzları hep atladı
1554. Yetdi kendi leşkerine şāh hemān
Cümle leşker oldu andan şādumān
1555. Hüküm kıldı leşkerine şīr-vār
Cümle leşkeri hemān oldu süvār
1556. Giçdi 'asker ilerüde yürüdi
Kendi dahı nīzesini bürüdi
1557. Cevlān idüp cümle yola düşdiler
Cemşīd'in vādīsine irişdiler
1558. Ol kemend-endāzlar andan gitdiler
Hāllerini Cemşīd'e 'arz itdiler
1559. Didiler gitdi Ğaşemşem ol āgāh
Aldı geldi üstüne cümle sipāh
1560. Hüküm kıldı Cemşīd anda ol zamān
Ol Nevşād¹⁶⁸ adlu la'īn pehlüvān
1561. Al didi on biy 'asākir sen hemān
Ol Ğaşemşem üstüne olgıl revān
1562. Didi tutup yā başın getüresin
Nice in'āmlar idem sen göresin

¹⁶⁸ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

1563. [Didi] a‘yān-ı Mūneccim ol zamān
Ey şāh-ı Hāver sözüm işit ‘ıyān
[167]
1564. Gitmesün Nevşād bu işi itmegil
Aña hemtāy olamaz sen şöyle bil
1565. Didi Cemşīd ey vezīr-i nāmdār
Anı Nevşād eyleyiser tārūmār
1566. Bindi ata ol Nevşād¹⁶⁹ la‘īn hemān
On biñ er aldı bilesince revān
1567. Hāydar’ıñ ardınca yılğār gitdiler
Varup anlar bir vādīde yetdiler
1568. Leşkeri yok Hāydar anda yalnızız
Gördi Nevşād ol Ğaşemşem yalnızız
1569. Yetdi Nevşād ol Ğaşemşem yanına
Ne kaçarsın Hāydar’a sögdi yine
1570. Didi Hāydar ey la‘īn-i bī-īmān
Gel berü kim kaçmağı gör bu zamān
1571. Qal‘a-i Şül’a giderim olma hām
Ger olursan işin olmuşdur temām
1572. Çekdi tīğı anda Nevşād-ı medār
Tā ki ura Hāydar’a ol bī-qarār

¹⁶⁹ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

1573. Dutdı *kemerin* ‘Aliyyü’l-Murtaẓā
Çaldı *yere* bī-ḥod itdi bā-şafā
1574. Ol la‘ınler on biḡ er cümle hemān
Ḥaydar’a oḡ atdılar ender-zamān
1575. Her tarafından hāy u hūy eylediler
El-amān cān *alıc*ıdır *did*iler
1576. Orta yirde Şāh-ı Merdān ber-ḡarār
Çekdi *kın*ından hemān-dem Zū’l-fiḡār
1577. Leşkeri zīr ü zeber itdi hemīn
Ḳan elinden lālezār *old*ı zemīn
1578. Bāḡī *ḡalan* Cemşīd’e gitdi revān
*Did*iler ey şāh-ı Ḥāver el-amān
1579. Gördi Nevşād ’ı o dem şīr-i İlāh
Düşmüş *anda* bī-mecāl eylerdi āh
1580. *Did*i Ḥaydar gel Müselmān ol revān
Tā virem ben *saḡa bu* demde emān
1581. Tanrı birdir Ḥaḡḡ pey<ḡ>amberdir Resūl
Şöyle söyle tā bulasın *toḡrı* yol
1582. Ḳuvvetinden rūz u şeb olmuş beyān
Ḥikmetinden ay güneş olmuş ‘ıyān

[168]

1583. Hem Resûl-i Hâk Muhammed bî-gümân
İkrâr eyle tamudan bulğıl emân
1584. Didi Nevşād ey Ğaşemşem pehlüvân
Sen dime bu sözleri baña 'ıyân
1585. Dört yüz putdan ğayrı mı ya kimse var
Kim olardır 'āleme Perverdigār
1586. Urdı bir yumruķ 'Alî-i şāh-ı dîn
Gitdi cānı tā cehennem ber-zemîn
1587. Çünki kalan cümle kaçup gitdiler
Fiğān içre Cemşîd'e hep yetdiler
1588. Bildi Cemşîd Nevşād'ın geberdiğin
Leşkerinden kırk bin eri kırdığın
1589. Var idi bir pehlüvânı kavm-i 'ād
Nerre şîr velî anın adı Kubād
1590. Ol Kubād'a söyledi Cemşîd Şāh
Saña virem hayli māl idem penāh
1591. Var getür yüz bin dilāver pehlüvân
Kal'a Şûl'a var yûri sen bu zamân
1592. Yılğar idüp bir sâ'at evvelce git
'Askeri kayırma dirim sen işit
1593. Ol Kubād-ı bî-îmân ol nâ-bekār
Bindi ata hem bile yüz bin süvār

1594. Yılğar idüp çünki yola düşdiler
Kal'a Şül'a varuban irişdiler
1595. Mîr Seyyâf 'askeri gördi hemân
Kal'adan taşraya çıkdı ol zamân
1596. Şaf çeküp tırdı kamu mîr ü sipâh
Mîr Seyyâf idi leşkerde penâh
1597. Sağ yanında 'âbidânü'z-zâriyân
Sol yanında Kanber olmuşdır revân
1598. Yigirmi¹⁷⁰ biñ leşker-i İslâm idi
Kâfirin yüz biñ la'în er var idi
1599. Kamçı urdı atına bir nâ-bekâr
Adı Hünâbe dilâver şermsâr
1600. Girdi meydân içine ol bî-îmân
Leşker-i İslâm'a çağırdı hemân
1601. Mağşad İslâm leşkerinden bir dilîr
'Ömer-i Enşâr imiş ol nerre şîr

[169]

1602. Girdi meydâna bi-fermân-ı Kadîr
Didi bi'smillâh meded kıl yâ Başîr
1603. Bir cidâ urdı la'îniñ başına
Kesdi anı irdi eyer kaşına

¹⁷⁰ Kelimde vezin aksamaktadır.

1604. Cānı *çıkdı* gitdi fī-nār-ı saḡar
Pes yıķıldı düşdi atından o ḡar
1605. Geldi bir *daḡı* bi-fermān-ı Hudā
Anı *daḡı* eyledi cāndan cūdā
1606. Yeddi mel‘ūn yıkdı atından hemān
Atdı *oḡı* bir la‘īn ender-zamān
1607. Urdı *oḡı* ol şīre ol nā-bekār
Yıkdı atından hemān-dem bī-ḡarār
1608. Na‘ra urdı şīr-i Enşār ol zamān
Didi kim ey leşker-i İslāmiyān
1609. Çok selām benden viresiz ‘Alī’ye
Ḳurbān oldum işte ben ol velīye
1610. Böyle *didi* cānı teslīm eyledi
Gör bu çerḡ anıḡ işini n’eyledi
1611. Oldı şehīd gitdi cānı cennete
Raḡbetiḡ var i‘tibār it sūnnete
1612. Girdi meydāna o dem Seyyāf-ı dīn
Na‘rasından ditredi arz u zemīn
1613. Na‘ra urdı *didi* gel gir bu zamān
Er isen gel meydāna ey bī-īmān
1614. Er işinde uğruluk olmaz la‘īn
Leşker içinden atarsın oḡ hemīn

1615. Girdi meydān içre anda bir la‘īn
Ki çābūk-süvār er idi ol bī-dīn
1616. Adı Hūmān mağrib¹⁷¹-zemīndi yeri
Mīr Seyyāf’e gelüp itdi zūr
1617. Çekdi tīğī anda Seyyāf-ı dilīr
Urdı Hūmān’a bi-fermān-ı Kādīr
1618. Yardı anı iki biçdi atını
Düşdi yere atdı hep ālātını
1619. Çıkdı kāfirden o dem bir pehlüvān
Atdı tīri Mīr Seyyāf’a hemān
1620. Aldı elinden tīğī Seyyāf-ı dīn
Urdı anı iki biçdi şāh hemīn
- [170]
1621. Yer yerinden küffār-ı leşkeriyān
Mīr Seyyāf üstüne geldi revān
1622. Leşker-i İslām temāmen her ne var
Girdi meydāna bi-emr-i Kirdigār
1623. Cenkde gālib oldu kāfir İslām’a
Cān elinden toz duman oldu semā
1624. İslām üzre tīri bārān itdiler
Gürz ve kılc hevāda oynatdılar

¹⁷¹ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

1625. *Ḳan buḥārı göge çıkdı ol zamān*
 Deryā geldi cünbişe ender-zamān
1626. *Zīrā yüz biḡ kāfir on biḡ Müslimān*
 Çün başdılar¹⁷² leşker-i İslām hemān
1627. *Leşker-i İslām olur anda zebūn*
 El münācāt itdiler dil-ḥāzinūn
1628. *Didiler ey Ḥayy u Ḳayyūm [u] Eḥad*
 Ey Ḥudā sen bizlere eyle meded
1629. *Çün münācāt itdiler İslām hemīn*
 Ḳarşudan toz gördiler ender-zemīn
1630. *Çıkdı tozdan Şīr-i Yezdān-ı cihān*
 İsmi Ḥaydar'dır Emīrū'l-Mū'minān
1631. *Na'ra urdı çekdi anda Zū'l-fiḳār*
 Na'rasından niceler oldı bīzār
1632. *Ḥaykırup nālān ider şīr-i cihān*
 Düşdi küffār içine āh u fiḡān
1633. *İns midir ya cin midir yāḥūd melek*
 Şanır isen çāk olur çerḡ-i felek
1634. *Na'ra urup kırdı küffār bī-ḥesāb*
 Viremez birbirine kimse cevāb
1635. *Ḳırılan gitdi kaçan kurtuldılar*
 Varuban Cemşīd'e feryād kıldılar

¹⁷² Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

1636. Dād ü bī-dād itdiler *anda* hemīn
Didiler kim ey şāh-ı Hāver-zemīn
1637. Başmışdıķ anları biz ol zamān
Ol Ğaşemşem geldi *virmedi* emān
1638. Ser-nigūn itdi *ķamu* mīr *u* vezīr
Hālimizi gör bize ol destgīr
1639. Ol ıarafdan na‘ra eylemez hākīr
Heybetinden ıarşusunda kim ıurur
- [171]
1640. Didi Cemşīd ey mūneccim yā vezīr
Vir haber gör hālimi ol destgīr
1641. Didi a‘yān-ı Mūneccim ey emīn
Ey şehin-şāh-ı hūmā Hāver-zemīn
1642. Taşra ııķar leşkeriñ ey pādişāh
Çār ıarafdan cümleyi cem‘ it āgāh
1643. Nāmeler gönder *ķamu* şehre temām
Tā *gele* bī-ıadd ‘asākīr ey hūmām
1644. Cem‘i kıldı leşker-i Hāver-zemīn
Tağ ve şahrā oldu ‘asker ey emīn
1645. İns ü cinne ‘arşa düşdi zelzele
Şanki düşdi gök yüzine ğulgüle
1646. Ol diyārda hāli bir yer ıalmadı
Kim ıuruldu Cemşīd’iñ haymeleri

1647. Kimse bilmezdi hisābın ‘askerîñ
Bilür ancak ol İlāhü’l-‘ālemîn
1648. Tā ki çıkdı tahta Cemşîd ol zamān
Yeddi yüz biñ şaydı nerre pehlüvān
1649. Çār tarafa eyledi Cemşîd nazar
‘Aklı gidüp cümle iderdi hāzer
1650. Şimdi kalsın bunda çün Hāver-zemîn
Diyelim Ebū’l-Mu‘cin’iñ hālin hemîn
1651. Çünkü yolu başa taqsīm itdiler
Kāfileler yollarına gıtdiler
1652. Hem Ebū’l-Mu‘cin dağı oldu revān
Gitdi andan hayli yolu bir zamān
1653. Kalmadı azıkları dağı ne şu
Bir yel eser şavurur eyler gülü
1654. ‘Āciz oldu leşker-i İslāmiyān
Lîş lîşe düşdi şusuzlıktan hemān
1655. Kurudı dilleri hem tımaqları
Kurudı elde olan şu kablaları
1656. Tāqati kalmadı anda kimseniñ
Harbe almağa ku(v)vet yok kimseniñ
1657. Mümkin olup gitmege yol olmadı
Kurdılar hayme-gāhı şu kalmadı

1658. Orta *yire* geldi gün *esdi* çü kum
Yağdı *anda* leşkeri eyledi mûm
1659. Öyle *geldi* ayu vahşî ol zamân
Her biri bir it *gibi* eyler figân
1660. Leşker-i İslâm'ı *anda* başladılar
Şançuban *nefeslerini* kesdiler
1661. Kırdı dört biñ âdemi *anda* hemân
Lâlezâr *itdi* zemîni ol zamân
1662. Bâkî leşker oldu *anda* bî-ğarâr
Kendi *başı* kaygusun herkes arar
1663. Çâder ü 'alemleri indirdiler
Hasteleri atlara bindirdiler
1664. Revân olup düşdiler *anda* rāha
Her gidince artdı dīv ü ejdehā
1665. Gice gündüz bir gün andan gıtdiler
Nāgehān bir şulı *yire* yetdiler
1666. İndiler bir tağ *dibine* ol zamân
Bir hışâr gördiler *anda* nāgehān
1667. Tağ *dibine* akar āb-ı hoş revân
Merğzâr lāle vü sünbül hoş cihân
1668. Merğzâr içre çâderler kurdılar
Girüben çâderlere oturdılar

1669. Ol *hişār ki* gördiler *anda* *qarār*
Eylemiş *burc-ı bārūsı* üstüvār
1670. Ol *hişārın* *Hısn-ı Rābi'*dir adı
Öyle *hişār bu* *zamān nādīr* idi
1671. On *bin ādem* var *içinde* bil *yakīn*
Cümle *kāfir 'askeri Hāver-zemīn*
1672. *Qal'anın* *serdārı-y-dı Kūlvāl Şāh*
*Aḡa tābi'*dir bu *leşker ü sipāh*
1673. *Didiler ki* ey *şehin-şāh-ı cihān*
Geldi leşker işbu çölden bil *'ıyān*
1674. *Hük-m kıldı* ol *dilāver* gitdiler
Leşker Ebū'l-Mu'cin'e hep yetdiler
1675. Ol *Ebū'l-Mu'cin'e* *virdiler selām*
Aldı Bū'l-Mu'cin selāmu şād u kām
- [173]
1676. *Didiler kim* ey *dilāver şehsüvār*
Qancarudan gelişin qanda *qarār*
1677. *Didi Bū'l-Mu'cin gelişimiz bu* *zemīn*
Gidişimiz Cemşīd-i Hāver-zemīn
1678. *Geldim anın qal'asını* *göreyim*
Maqşūdıma *çünkü andan ireyim*
1679. *Yolımız azdı* *yabāna* *düşdik uş*
Issı şusuz çöllere *eyledi bī-hūş*

1680. Çok cefâlar çekdik¹⁷³ *bu* yolda ‘ıyân
Tâ gelince hâlimiz oldu yaman
1681. Ol dilâverler hemân-dem döndiler
Gidüben Kûlvân’a ‘arzı kıldılar
1682. Mât olup ol *arada* Kûlvân hemîn
Didi bunlara hezârân âferîn
1683. Yetmiş <yıl> oldu bu kal‘ada medâr¹⁷⁴
Görmedim *çıka* bu çölden bir süvâr
1684. Çok cefâ çekmiş bular çölde temâm
Ben konuklarım *buları* ve’s-selâm
1685. Hükûm kıldı *vezîrine* o Kenvâl
Var Ebû’l-Mu‘cin’i *getür* destin al
1686. Atına bindi vezîr-i nâmdâr
Elli atlı böylece oldu süvâr
1687. Didi kim ey pâdişâh-ı pür vesî‘
Çağırır *seni* hasen şâh-ı rebî‘
1688. Bindi *ata* ol Ebû’l-Mu‘cin revân
Bilesince yüz yigit bellü ‘ıyân
1689. Çıkıdı *tağa* Kenvâl’e virdi selâm
Lutf ile aldı selâmı hâşş u ‘âm
1690. Cümle ahvâliñ hikâyet eyledi
Vaḥşîlerden çok şikâyet eyledi

¹⁷³ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

¹⁷⁴ Fazla kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

1691. Hāverān' *da* çün anda¹⁷⁵ hāzır idi
Çünki kal'a şāhı 'ammisi idi
1692. Hüküm kıldı çekdiler anda ta'ām
Yedi ta'ām anda olan hāşş u 'ām
1693. Geldi sākī orta yere çok şarāb
Geldi *daḥı* mīveler dūrlū kebāb
1694. İçmez *idi* ol Ebū'l-Mu'cin hemīn
Andan ötri oldı kāfirler hazīn
1695. Dıtdı *elini* hemān Bū'l-Mu'cin'in
Güreşelim didi *aḡa o* hemīn
- [174]
1696. Eyledi ḡançer-güzār *aḡa* medār
Didi *saḡa* varamam ḡaddim ne var
1697. Çünki Bū'l-Mu'cin mūdāra eyledi
Gör ki ol kāfir *aḡa ne* söyledi
1698. Sögdi anda ol şīri ol bed-fi'āl
Dıtdı elin yere urmaḡdır ḡayāl
1699. Didi Bū'l-Mu'cin 'ayıbdır ey yigit
Ben konakçı olmışam *saḡa* işit
1700. Kenvāl anda andı içdi Lāt'ına
Didi vermezim emān Menāt'ına

¹⁷⁵ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

1701. El uzadup tıtdı Bū'l-Mu'cin hemîn
Urdı yere la'îni ender-zemîn
1702. Öyle şıkđı ellerini şîr-i Hâk
Kırılup sünükleri oldı şikâk
1703. Tökilür beyni la'îniñ ol zamân
El kılıca urdı la'înler hemân
1704. Şıçradı Bū'l-Mu'cin-i hançer-güzâr
Urdı bir na'ra be-nâm-ı Kirdigâr
1705. Kimisiniñ koparır çün başını
Kimisiniñ akıdır göz yaşını
1706. Yüz kişi Bū'l-Mu'cin ile ol zamân
Kırdılar on biñ kâfirden pehlüvân
1707. Virdi İslâm'a Hudâ kuvvet hemîn
Kırdılar dört biñ kâfir ender-zemîn
1708. Bâkîsi didiler anda el-emân
İslâm oldı altı biñ kâfir hemân
1709. Kal'ayı aldı bi-emr-i Müste'ân
Girdiler içerüye ender-zamân
1710. Hâverân dahı turup andan kaçır
Tâ ki Hâver-zemîn'e gelür giçer
1711. Cümle İslâm geldiler bir araya
Geçüben andan giderler sarāya

1712. Yatdı Bū'l-Mu'cin o *gice* bā-şafā
Geldi *düşüne* Muḥammed Muştafā

1713. Didi kim tır ey hünermend-i cihān
Şağ *tarafa* kıl sefer olğıl revān

1714. Bir mağara vardı anda ey emīn
Ġār içinde bir kuyı vardır hemīn

[175]

1715. Mālik ol zindān içinde bil 'ıyān
Tırma cānım sen *ağa* olğıl revān

1716. Uyğudan uyandı ol şīr-i Hudā
Geldi 'asker yanına şāh [u] gedā

1717. Leşkeri on biñ kamu İslāmiyān
Yola düşdiler bi-emr-i Müste'ān

1718. Girdiler ol ġāra ol demde hemīn
Gördi kim oturmuş anda biñ la'īn

1719. İndi atdan yire Bū'l-Mu'cin hemīn
Şıçradı anda olan cümle la'īn

1720. Bir zamān anlar ile kıldı şavaş
Kaçdılar tırmadılar hep tağ u taş

1721. İçerü girdi ve gördi bir kuyu
Kapudan taşra gelür Mālik üni

1722. Bağladı kemendini hem biline
Virdi ucun pehlüvānlar eline

1723. Yetdi Mālik *yanına* ol ser-firāz
Gördi Mālik Hakk'a eylerdi niyāz
1724. Mālik 'e yetdi Ebū'l-Mu'cin be-nām
El el üzre *koyuban* virdi selām
1725. Çok şükür kıldı Ha[k]ka Mālik hemīn
Açdı bendini Ebū'l-Mu'cin hemīn
1726. Taşra *çıkup* cümlesi şād oldılar
Hakk'a şükr idüp şafālar kıldılar
1727. Didi Bū'l-Mu'cin'e Mālik şehriyār
Gidelim Çüm şehrine ey şīr-vār
1728. Kim beni bend eyleyen kız andadır
Görelim ki Hālik'ın hükmi nedir
1729. Yetdi Mālik *yalınız* şehre be-nām
Görüben Gül-çehre'yi virdi selām
1730. Bağladı Gül-çehre'yi Mālik hemān
Pes dönüp geldi tışarı ol zamān
1731. Na'ra urdı Mālik-i Ejder hümām
Geldi Bū'l-Mu'cin turup virdi selām
1732. On biñ er hep ol araya geldiler
Pehlüvānların yanında turdılar
1733. Şehr içinde vardı otuz biñ la'ın
El kılıca urdılar ender-zemīn

1734. Mālik *ile* Mu‘cin-*i* hañçer güzār
Kırdılar on biñ la‘īni bī-ķarār

[176]
1735. Bāķīsi çağırdı anda el-amān
Oldılar İslām yigirmi biñ hemān
1736. Mālik’iñ elinde Gül-çehre nigār
İslām’ı kıldı özüne ihtiyār
1737. Nāgehān toz çıķdı ez-rū-yı zemīn
Geldi ber-*Hicaz*’a altmış biñ la‘īn
1738. Yetdi Mālik’e hemān-dem bī-ķarār
Didi gönderdi bizi Cemşīd şerār
1739. Var gidelim leşkeriñle ol revān
Tīz gidelim Hāver’e ender-zamān
1740. Kim gelüpdür leşkeri ez-ber-zemīn
Cemşīd’e *turupdur* anlar bil hemīn
1741. Didi Mālik söylerim aña kelām
Siz varın ben *dağı* geldim fi’l-kelām
1742. Didi Mālik çünkü bunlar *didiler*
Anlar İslām’dır *oñı* söylediler
1743. Bunda kıalsun şimdilik işbu kelām
Ol Medīne şehrini söyle temām
1744. Mağrib ü maşrıķ Muḥammed Muştafā
Hem Medīne şāhıdır ol müctebā

1745. *Medīne* şehrine yakın bir kefer
Hayli şāhlar eyler-i-di andan hāzer
1746. Var *idi* bir kal'ası pek üstüvār
Her tarafından eylemiş *anı* hışār
1747. Elli arşun kām̄eti Hammār Şāh
Var *idi* hükminde yetmiş biñ sipāh
1748. Çünkü gördi ol la'īn-i bī-īmān
Kalmadı *Medīne*'de bir pehlüvān
1749. Ne Māl̄ik ne Sa'd-ı Vakḳāş-ı dil̄ir
Ne 'Alī var ne Ebū'l-Mu'cin çü şīr
1750. Leşkerine söyledi ol bī-şıfāt
İşimizi bizim¹⁷⁶ gördi Lāt Menāt
1751. Hāli kaldı *Medīne* şehri 'ıyān
Yok içinde bellü başlu pehlüvān
1752. Yalnız kalmış Muḥammed Muştafā
Leşker-i İslām yanında müctebā
- [177]
1753. Başıma getürdi anlar çok belā
Varuban maḥv eylesem *anı* n'ola
1754. Çün tedārik eyledi Hammār Şāh
Gel bu dem hāzret-i şāhdan ol āgāh

¹⁷⁶ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

1755. Şubḥ namāzı kıldı mescidde Resūl
Geldi gökden ol zamān peyk-i usūl
1756. Muştafā'ya ol zamān viridi selām
Didi ey peygamber-i ḥayrū'l-enām
1757. Hāk selām itdi saḡa ey nūr-pāk
Saḡa 'adūv olanıḡ gözine ḥāk
1758. Aldı Şayḡam kardaşı Hammār'ı şāh
Bilesince yetmiş¹⁷⁷ biḡ leşker sipāh
1759. Saḡa iḥsān eyledi ol dādḡār
Didi zaḡmet çekmesün ḥayrū'l-beşer
1760. Karşula git anları yā müctebā
Fermān-ı Hākḡ söyledi yā Muştafā
1761. Çün işitdi bu sözi ol Muştafā
Cümle yārānlarına itdi nidā
1762. Kim gelür Hammār-ı¹⁷⁸ Şayḡam bil beni
Böyle emr itdi bize Ḥayy u Gānī
1763. Leşker ile gidelim karşıu hemīn
Görelim taḡdīr-i Rabbū'l-'ālemīn
1764. Ata bindi ol zamān şadr-ı şafā
Aldı daḡı bir 'alem ol Muştafā
1765. Onca İslām leşkerinde ol zamān
Yok idi şāḡib-kırān bir pehlüvān

¹⁷⁷ Bu kelimededen ötürü vezin aksamaktadır.

¹⁷⁸ Bu kelimededen ötürü vezin aksamaktadır.

1766. Taşra *çıkup* ol şehirden *turdılar*
Toz *açıldı* karşıdan *çün* gördiler
1767. Toz içinden geldi leşkerler hemîn
Çıkdı *anda* yetmiş¹⁷⁹ biñ kâfir la‘în
1768. Leşker-i İslām’a karşı *turdılar*
Ceng için kūs ü na(k)kâre *urdılar*
1769. Mevce *geldi* taş u taş şahrâ hemân
Ditredi arz ü zemîn ü âsumân
1770. Leşker-i İslâm ider *anda* karar
Hayrete *düşdi* Resûl-i Kirdigâr
- [178]
1771. Geldi gökden ol zamân peyk-i Celîl
Muştafâ’nın hâzretine Cebrâ’îl
1772. Didi ey âhîr zamân peygamberi
Sağa *gönderdi* selâm Rabbü’l-Ġanî
1773. Ger dilerse ey nebiyy-i mu‘cizât
Çalayım *bu* leşkere ben bir kanad
1774. Anları ben eyleyem zîr ü zeber
Ey keremler kânı şâh-ı mu‘teber
1775. Cebrâ’îl’e *söyledi* şadr-ı şafâ
‘Âlemin fahri Muhammed Muştafâ

¹⁷⁹ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

1776. Ger anadın alasın *bu* lekere
Seni grmezler hemn aikre
1777. Dir ki anlar siri kıldı Mutafa
Czlukla lekeri badı afa
1778. Na‘ra urdı ol la‘in-i hksr
Didi ey peygmber-i Perverdigr
1779. Gel benim meydnıma imdi revn
Gsterem erlik aa ben *bu* zamn
1780. unki aırdı Resl ‘i ol zell
Geldi yine anda ol peyk-i Cell
1781. Cebe ceveni getrdi ol zamn
udret-i Rabbn’dendi ol ‘ıyn
1782. Didi kim bunları gnderdi Hd
Eg-nine giysn Muammed Mutafa
1783. ekme am meydna gir y Mutafa
H Te‘’dan aa geldi ‘a
1784. Aılupdur bb-ı ‘ar er u felek
ad hezrn bi af olmudır melek
1785. Cengie temya hep ıkdılar
Ol mnevver hb cemle badılar
1786. Cebe ceven giydi ol dem Mutafa
Ber urup u‘le virir ‘arz u sem

1787. Pertevinden revnağ *oldı* âfitâb
Ditredi arz u semavât [*ü*] turâb
1788. Girdi meydâna habîb-i Kirdigâr
Söyledi Hammâr'a kim ey nâ-bekâr
[179]
1789. Ya n'îçün gayrı kimesne dimedin
Meydânıya gayrıyı istemedin
1790. Müslimân ol cân u dilden ey zelîl
Hakk'ı bir bil olma meydânda hacîl
1791. Oldurur kevn *ü* mekânda bir İlâh
Hem naķâyışdan münezzeh pâdişâh
1792. Muştafâ'yı sögdi Hammâr-ı la'în
Çekdi tîğı hamle kıldı ol hemîn
1793. Kolumı kaldırdı anda nâ-bekâr
İndire Peyğamber'e ol bî-ķarâr
1794. Kırudı derhâl hevâda kolları
Ditredi cân yüzi gözi kolları
1795. Mümkün olmadı elini indire
Az zamân kaldı ki cânını vire
1796. Şol eliyle dutdı tîğı ol hemân
Kırudı ol dahı fi'l-hâl bî-emân
1797. Kaldı anda şermsâr *oldı* hemîn
Ayağına düşdi ol şâh-ı dñniñ

1798. Bildi ancaḳ birdürür Perverdigār
Hem Muḥammed'dir resūli āşikār
1799. Muṣṭafā ol dem münācāt eyledi
Kirdigāra çün icābet eyledi
1800. Rāḥat oldı Ḥammār anda ol zamān
Zīrā kim emr eyledi Ḥaḳḳ Müste'ān
1801. Leṣkeriyle ser-be-ser Ḥammār civān
Cümle İslām oldılar ender-zamān
1802. Varuban geldi Medīne şehrine
'İlm ü Ḳur'ān öğrenüp geldi dīne
1803. Yeddi gün Medīne içre ḳaldılar
Sekizinde yola revān oldılar
1804. Destūr alup cümle andan gitdiler
Varuban evlerine çün yetdiler
1805. Pes buyurdı ol ḥabīb-i Zü'l-celāl
Ol 'Amir Meyye'ye anda zü'l-kemāl
1806. Didi ṭur var yūri sen git gör hemān
Ḥāverān şehrine olğıl sen revān
- [180]
1807. Var 'Alī'niñ yanına eyle medār
İşiniz āsān ḳıla Perverdigār

1808. Yer öpüp sürdi yüzini hem yire
Didi sultān var selām it Haydar’e
1809. Didi kim ey cān [u] cānān Muştafā
Şad hezārān cān saḡa olsun fedā
1810. Yarağ idüp düşdi yola ol zamān
Tīr-i bürrān var elinde pehlüvān
1811. Bağladı dört hançer anda biline
Düşdi yola gitdi Cemşīd iline
1812. Hālik’a kıldı tevekkül ol zamān
Başına koydı külāh oldu revān
1813. Destūr alup gitdi Hāver iline
Luṭf ider Celle Celāl kullarına
1814. Gitdi andan Şāh-ı Merdān yanına
İrişür yardım ide sultānına
1815. Çünkü Cemşīd leşkeri cem‘ eyledi
Leşkeriyle yeryüzin teng eyledi
1816. Oldı cengiñ āteş-i sūzān gibi
Her taraftan şemşīr-i bürrān gibi
1817. Geldi daḡı ol Ebū’l-Mu‘cin hemān
Leşkeri var otuz¹⁸⁰ biñ İslāmiyān
1818. Geldi anda şīr-i Hāḡ ol Murtażā
Kāfire ider hemān cevır ü cezā

¹⁸⁰ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

1819. *Bilesince Mîr Seyyâf-ı dilîr*
Leşkeri on beş biñ erdir nerre şîr
1820. *Mâlik ü Bû'l-Mu'cin-i hançer-güzâr*
Şâh-ı Merdân ayağına düşdiler
1821. *Taşradan bir gavğâ olur penâgâh*
Cemşîd'e gelüp birisi didi âh
1822. *Hâverân geldi karındaşın senin*
Yalıңызdır yoldaşı yokdur anın
1823. *Cemşîd anda emr ider leşkerine*
Karşulayın siz anı ta'zîm ile
1824. *Hâverân geldi içerü ağladı*
Şâh-ı Merdân'dan şikâyet eyledi
1825. *Nerye gitdimse kaçırđı ol beni*
Âhırinde buraya şaldı beni
1826. *Didi baña söyle anı ey hümâm*
Ne şıfatlu erdürür anı temâm
1827. *Cemşîd'e anda du'âlar eyledi*
Şâh-ı Merdân'ı temâm vaşf eyledi
1828. *Didi Cemşîd anda âgâh olunuz*
Söyledigi Ğaşmeşem'dir biliniz

[181]

[*Mefâîlün mefâîlün feûlün*]

1829. İşit imdi bu erh-i bī-vefādan
Niceler yerde yatar Murtażā’dan

[Fāilātūn fāilātūn fāilūn]

1830. Cemşīd anda çağırır bir pehlüvān
Ol zamānda yok imiş aña tūran

1831. Geldi Hūmān emri aldı ol zamān
Ol aşemşem yanına gitdi revān

1832. Didi aña anda ol şīr-i İlāh
Çünkü leşker çekdi üstüme o şāh

1833. Taşı taş üzre kımazam bu zamān
Anı zīr ü zeber iderem hemān

1834. Varuban Hūmān didi ol Cemşīd’e
Fırkatinden bilmedi anda n’ide

1835. Söyledi Cemşīd’e a’yān [u] vezīr
Ey şehin-şāh [ü] cihānda bī-nażīr

1836. Çok lāf itme sözi diñle dirim
Sen ġāfīl olma oñı ben söylerim

1837. Ben şanarım ol ‘Alī-yi nāmdār
Şīr-i Ma‘būd [ü] Hudā-yı Kirdigār

1838. Leşkerinden eylemez hergiz hāzer
Tağ u taş olsa ider zīr ü zeber

1839. Firqatinden ditredi Cemşid Şāh
Hışma geldi ol şāh-ı Hāver nāgāh
1840. Hüküm kıldı ol vezīri aldılar
Getürüp zindān içine koydılar
1841. Kim ‘Alī’yi öldürem andan seni
Çün hacil itdin bu anda sen beni
1842. Çün vezīri şaldı zindāna revān
Geldi imāna vezīr ender-zamān
1843. Bildi kim Hakk’dır hemān Perverdigār
Hem resūlidir Muḥammed şehriyār
1844. Ol ‘Aliyyü’l-Murtaẓā’dan al haber
Ol Emīrū’l-Mü’minīn şāhib-hüner
1845. Gördi tozlar oldu peydāh ol zamān
Bağdı gördi Hāce ‘Amir’dir hemān
1846. Karşu gitdi Şāh-ı Merdān-ı Hudā
Öpdi ‘Amir’in gözin ol Murtaẓā
1847. Şordı andan Muştafā’nın hālını
Hem Ḥasan Ḥüseyn ciger kūşelerini¹⁸¹
1848. Virdi haber hem selām-ı Muştafā
Sağ selāmetdir kamu hem müctebā
1849. Hem ‘Amir didi ‘Alī’ye ol zamān
Ḥammār’ın aḥvālını kıldı beyān

¹⁸¹ Fazla heceden ötürü vezin aksamaktadır.

1850. Şādān oldu ol ‘Aliyy-i nāmdār
Şükr kıldı şun‘ına Perverdigār

1851. Didi anda Hāce ‘Amir kār-gīr
Ey Emīrū’l-Mü’minīn şāh-ı dilīr

[182]

1852. Bu ne leşkerdir tūrur ol bī-ḥesāb
Yir yüzini eylemiş teng ü ḥarāb

1853. Didi Ḥaydar Hoca ‘Amir ol āgāh
Leşker-i Hāver-zemīn Cemşīd Şāh

1854. Hoca ‘Amir didi ey şīr-i Raḥīm
Gideyim bu leşkeri bir göreyim

1855. Māl ü rızķıñ cümlesin idem ḥesāb
Defter idem ḵamusını der-kitāb

1856. Ne kişidir beni görsünler hemīn
İş ideyim anlara ender-zemīn

1857. Aldı destūr geldi taşra ol hemān
Leşker-i küffāra irdi ol zamān

1858. Gördi kim yer ile gök eyler gulū
Cem‘i kılmış leşker anda toptolu

1859. Öyle tūrmuşlar yakīn anlar hemīn
Kim ayak başmaya yer yok der-zemīn

1860. *Hoca* ‘Amir anda hayret eyledi
Hak Te‘ālā’ya münacāt eyledi
1861. *Didi* ey Hayy-ı Qadīm-i Lā-yenām
Leşker-i İslām’ı sen şakla temām
1862. Tā ki yetdi bārgāha ol emīn
Bārgāh-ı Cemşīd’i gördi hemīn
1863. Gördi anda biñ tenef var bārgāh
Dürlü elvānlı düzenmiş bārgāh
1864. Anda bī-ḥadd ḥaymeler vardı medār
Ḥaddini bilür anıñ Perverdigār
1865. Bir ‘azīm çāder kurulmuş orada
Elli biñ dīrek urulmuş çādere
1866. Yeddi yüz kürsī kurulmuş her taraf
Nice köleler turur ender-ḥalef
1867. Vardır anda taht muraşsa‘ zer nigār
Her taraḫı yāķūt u mercān düzer
1868. Tahtınıñ üstünde şeh Hāver-zemīn
Adı Cemşīd leşkere olmuş emīn
1869. Sağ u solda vardurur yetmiş vezīr
Üç yüz altmış pādişāh-ı bī-naẓīr
1870. Her birisi şāhib-i yüz biñ sipāh
Cümlesi Cemşīd’i itmişler penāh

1871. *Hoca anda Cemşîd'e virdi selâm*
Didi kim ey pâdişâh ba'de'l-kelâm
- [183]
1872. *Bu cihân hükmünde olsun bil hemîn*
Bağ bağa aç gözini gör ey la'în
1873. *Didi Cemşîd ey piyâde kıl edeb*
Şimdi gördüm ben seni ey bî-edeb
1874. *Bilmezem kimsin ne bilem ben seni*
Şimdi gördüm çünkü çağırдың beni
1875. *Hoca eydür ki eyâ leşker-penâh*
Ėâfil olma benden ey Cemşîd Şâh
1876. *Kim benim peyk-i Hudâ-yı Muştafâ*
Çâker-i Haydar 'Aliyyü'l-Murtażâ
1877. *Hoca 'Amir'dir adım bil sen beni*
Sözüm işit âgâh ol anla beni
1878. *Benim elimden nice biñ Hâverân*
Uyku görmez gözleri nûş-ı revân
1879. *Nicelerin tâcını indirmişem*
Nicelerin başını ben kesmişem
1880. *Niceleri itmişem berdâr men*
İtmişim çok leşkeri bîzâr men
1881. *Yeddi iklîm leşkeri bil ey emîn*
Yatamazdı korkudan ender-zemîn

1882. Zāra gelmişler *idi* benden temām
Seni *daḥı* göricek *bu* ḥāṣṣ u ‘ām
1883. Gör *bu gice* gelürem ḥıdmetiṇe
Başıṇa iş *getüreyim* bī-riyā
1884. Ġāfīl olup *bu gice* *yatma* hemīn
Kim *ḵonaḡım* *gelürüm* bil sen *yaḵīn*
1885. *Bu sözi* işitdi çün cümle sipāh
Ditredi mīr [ü] vezīr ü pādişāh
1886. Ḥükme-*y-ledi* kim tutun Cemşīd anı
Bunca sözden ol ḥacīl itdi beni
1887. *Kiminiṇ* *başına* *kimiṇ* boynına
Kiminiṇ *başup* geçer *omuzına*
1888. Birbirine düşdi leşker ol zamān
Orta yerden çıkıdı ‘Amr gitdi revān
1889. Kimse irüp zerrece el urmadı
Ayaḡınıṇ *tozını* hem görmedi
1890. Geldi Ḥaydar *yanına* ol cān fedā
Şordı *anda* aḥvāli şīr-i Ḥudā
- [184]
1891. *Didi* ol dem yā Emīrū’l-Mü’minīn
Bī-nihāyet leşker-i Ḥāver-zemīn

1892. *Didi Haydar kim be-nām-ı Kirdigār*
Oldurur fırsat viren Perverdigār
1893. *Nuşreti oldur viren bize hemîn*
Ḥālīku'l-‘arş u semavât ü zemîn
1894. *Āfitāb [ü] şems ider anda gurûb*
Arz u semā yüzine niķāb urup
1895. *Çün şabāḥ oldı cilā virdi cihān*
Berķ urur devr-i cihān ender-zamān
1896. *Ol yağadan Cemşīd¹⁸² şāḥ-ı bī-ķarār*
Leşkere didi bugün yatman medār
1897. *Her tarafından pāspān eyler nidā*
Yatmayın ey Cemşīd’e mīr ü gedā
1898. *Nuşret-i Ḥaķ ins ü cān yatdı temām*
Ser-be-ser yatdı çün anda ḥāşş u ‘ām
1899. *Ḥoca ‘Amir geldi ayak üstüne*
Gitdi andan düşmānıñ ol ķaşdına
1900. *Şaķalını reng ü reng çün eyledi*
Esbābını cümle sipāḥ eyledi
1901. *Şağ eline bir ṭabāķ aldı hemān*
Tābī‘ī var anda anıñ ol zamān
1902. *Na‘ra urdı Behmen’e didi o zāt*
Kim benim ruhbān edeb elin uzat

¹⁸² Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

1903. Ol zamān bir ulu ruhbān var imiş
Cümle *aḡa* i‘tibār ider imiş
1904. Şandılar kim oldurur *geldi* hemān
Şād u ḡandān oldılar ender-zamān
1905. Behmen andan çünkü *işitdi* sözün
Şaldı atdan *aşağıya* kendüzün
1906. Düşdi ruhbān *ayağına* ol zamān
Yüzini sürdü ayağına revān
1907. Aldı *gitdi* Cemşīd’e andan revān
Şād olur *görünce* Cemşīd ol zamān
1908. *Didi* Cemşīd ruhbāna ey ‘ālī cān
Ne didi bize ḡaber vir *bu* zamān
1909. Anda olan dört yüz ol ma‘būd-ı men
Emri *nedir di* baḡa çün anı sen

[185]
1910. *Didi* ruhbān çekme ḡam söyledi Lāt
Ben *aḡa* fırsat virem olsun neşāt
1911. Leşker-i İslām’ı yarın ol göre
Ḥālleri *naşıl* olur vāḡıf ola
1912. Şādumān *oldı* o Cemşīd ol zamān
Leşkeriyle *uykuya vardı* revān
1913. *Ayak üzre* tırdı *anda* ol İmām
Yatmış anda gördi cümle ḡaşş u ‘ām

1914. Toprağı *tağarcığa* koymuş idi
 Qabr-i Ādem’den *anı* almış idi
1915. Sepdi leşker *üstüne* ol *nāmdār*
 Bī-hod oldılar bi-emr-i Kirdigār
1916. Aşdı *kınından* hemān-dem anları
 Şoydı *anda* cümle *pāsıbānları*
1917. Cemşīd’in *bārgāhına* girdi ol¹⁸³
 Gördi ‘asker *bī-hod* olmuş *şag u şol*
1918. Yatmış *idi* tahtı *üzre* ol zamān
 Ġaflete *talmiş* yatar ol *bī-īmān*
1919. Her *yanında* bir ‘acāyib *māh-rū*
 Yüzleri *göl lebleri cānlara* şu
1920. *Biri Hindī biri Sindī* adları
 Ol imiş Cemşīd *şāhın* mahremeleri
1921. Her *biri* bir *yanda* yatar ol zamān
 Çıkdı tahtın *üstüne* ‘Amir hemān
1922. El uzadup *reng ü reng* naşş eyledi
 Nice yerde anları *taṃgaladı*
1923. Başlarından *zer cevāhir* aldı hem
 Tağarcığa¹⁸⁴ anları *ṭoldurdi* hem

¹⁸³ Eksik heceden ötürü vezin aksamaktadır.

¹⁸⁴ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

1924. *Biriniñ yüzünü eyledi sipāh*
Ol yerine naķş eyler ol āgāh
1925. *Başlarına dürlü ipler baēladı*
Efsūn ile dīv ü ‘ifrīt eyledi
1926. *Nice işler naķş ile kıldı rehā*
Kim görürse şanır idi ejdehā
1927. *Aldı Cemşīd’iñ tēcını ol zamān*
Geldi Hāydar yanına anda hemān
1928. *Öpdi elin tēcı koydu öñüne*
Didi Hāydar kimi aldatdın yine
- [186]
1929. *Hoca didi ibn-i ‘amm-i Muştafā*
Hem bi-Haķķ-ı zāt-ı pāk-i Kibriyā
1930. *Kimseyi aldamadım bilgil yakīn*
Ne daēı uğrudurur ey şāh-ı dīn
1931. *Cemşīd’e varup çok işler eyledim*
Haremini heft reng hem eyledim
1932. *Nuşreti virdi baēa Perverdigār*
İşler itdim ben aēa hem ħor u zār
1933. *Şimdi Cemşīd’den işit sen bir ħaber*
Yatdılar anda olunca tā seher
1934. *Bir ħatunı çün uyandı nāzenīn*
Pes uyandı der-zamān Hāver-zemīn

1935. Gördi her yanında var bir ejdehā
Na‘ra urdı eyledi bir bir daha
1936. Korkdı anda *n*’idesini bilmedi
‘Aklı bī-hūş oldu rengi kalmadı
1937. Leşkeri *aḡa* didi Cemşīd Şāh
Ey kemer-beste olan şāh-ı sipāh
1938. N’oldı *saḡa* na‘ra kıldın ey penāh
Didi Cemşīd siz beni itdiz kūtāh
1939. Siz n’içün koydız *baḡa* dīvler gele
Kimden aldı destūrı geldi bura
1940. Bu senin ḡāşşalarıdır didiler
Ac gözini çün *aḡa* söylediler
1941. Ḥayrete düşdi kamu leşker n’ider
Ol arada Ḥoca ‘Amir seyr ider
1942. Bir tıfıl oḡlan ider kendüsini
Medḡ okur Cemşīd’e eyler sesini
1943. Didi kim ey pādişāh-ı nāmdār
Bunları ‘Amir idüpdür şīr-vār
1944. Yavuz ādemdir ‘Amir ey pādişāh
Gice gelen ruhbān o[l]muş ol āḡāh
1945. Bir putı var boynuna aşar gelür
Leşkerine işleri ol hep kıılır

1946. Oldurur *bu işleri iden* ‘ıyān
Nice işler dahı ider bil hemān
1947. Cemşīd *anda parmağını* dişledi
Gör ki ‘ayyār *baña ne iş işledi*
- [187]
1948. Didi Cemşīd *n’ideyim āh gitdi ol*
Bir dahı bur<a>ya gelürse belkim ol
1949. Ger *elime girer ise ol bugün*
Ol gün olur baña anda toy düğün
1950. Didi ‘Amir gör beni ey pādişāh
Uş benim ‘Amr-ı Me(y)ye olğıl āgāh
1951. *Bu gice dahı gelürsem ben hemān*
Başını aparırım ey bī-īmān
1952. Dört *yaña* bakdı yol *göremedi*
Cemşīd’e hoş *gelecek söz* söyledi
1953. Didi *tevbe ey şāh-ı Hāver-zemīn*
Bī-ḥesāb iş eyledim tevbe hemīn
1954. Sögdi Cemşīd *keleci söz* söyledi
Seni öldürem rāḥat olam didi
1955. Cemşīd’in *gözlerine* ‘Amir hemān
Bir avuc gil üfürür ender-zamān
1956. *Yüzi üzre düşdi Cemşīd ol zamān*
Leşkeri görüp anı eyler figān

1957. *Ḳamu leşker elbir idüp atdılar*
‘Amr’a anda tîri bārân itdiler
1958. *Şanır isen kuşdurur pervâz ider*
Bir dem içre Ḥaydar’a varır gider
1959. *Sergüzeştîñ cümlesin şerḥ eyledi*
Cümle İslâm göñlüni şād eyledi
1960. *Gitdi çünki mağribe ol āfitāb*
Çekdi yüzine siyāhından niḳāb
1961. *Hükṁ kıldı ol zamān Cemşîd Şāh*
Pehlüvānı var idi şāhib-sipāh
1962. *Adına Ferḥunde dirler çün anıñ*
Ki çābūk nerre dilîrdir cihānıñ
1963. *Leşkeri var otuz¹⁸⁵ biñ er bî-gümān*
Ol gice ḳarağola gitdi civān
1964. *Leşkeriyle ol gice geşt eyledi*
Lāf urup herze kelāmı söyledi
1965. *Tā ki yatdı leşkeri mîr [ü] vezîr*
Hem bi-fermān-ı Ḥudāvend-i Ḳadîr
1966. *Çıkdı geldi ol ‘Amir-i dil-nevāz*
Didi şığındım saña ey kār-sāz

[188]

¹⁸⁵ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

1967. Şeklini tebdîl ider anda dilîr
Bir siyâh Zengî olur ol bî-naẓîr
1968. Leşkerine geldi küffârın yakîn
Ferh-i Ferhunde görür *anı* hemîn
1969. Karşusına geldi bir Zengî siyâh
Kancarudan gelişin söyle bir âh
1970. Nâme vardır didi bende ol âgâh
Didi kime didi ol Cemşîd Şâh
1971. Anda Ferhun<de> şâd olup oldu revân¹⁸⁶
Aldı ‘Amr’i yanına ender-zamân
1972. Andan alup oldılar yola revân
Geldiler Ferhun<de> çâderine ‘ıyân’¹⁸⁷
1973. Zengî dilince ‘Amir hem söyledi
Zengîlerden gelürem bilin didi
1974. Didi bunda bu gice yat görelim
Şabâh olsun Cemşîd’e biz varalım
1975. Ol aradan ‘Amir’i getürdiler
Ferh-i Ferhunde çâderne koydılar
1976. ‘Amir içün çok ta‘âm getürdiler
Yediler andan sonra¹⁸⁸ götürdiler

¹⁸⁶ Fazla heceden ötürü vezin aksamaktadır.

¹⁸⁷ Fazla heceden ötürü vezin aksatmaktadır.

¹⁸⁸ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

1977. Pes *çıkarđı* kīseden ‘Amir dırāz
Elma mīve virdi anda ser-firāz
1978. Her birine virdi bir elma hemān
Bī-ḥod olup düşdiler ender-zamān
1979. Hāce ‘Amir gör ki anda n’eyledi
Cümlesini anda berdār eyledi
1980. Kīçlarından aşdı urur kaçına
Berdār ider çāderiñ ağacına
1981. Cümlesiniñ esbābını rahtını
Aldı görđi Cemşīd’in çün tahtını
1982. Görđi yatmış tahtına Cemşīd emīr
Şağ u şolunda anıñ yetmiş vezīr
1983. Çarmığa çekdi hemān-dem Cemşīd’i
Her tarafa mıhlar ile döşedi
1984. Kırpdı ol vezīrleriñ şağalını
Şoydı cümle anlarıñ esbābını
1985. Yazdı bir nāme hemān oldı revān
Koydı tahtıñ üstüne anı hemān
- [189]
1986. Tā ki açıldı cilā virdi cihān
Şu‘lesinden revnaç oldı her nihān
1987. Uyğudan sıçradı ol Cemşīd Şāh
Çıkdı tahtıñ üstüne ol rū-siyāh

1988. Na‘ra urdı çün vezîrler ol zamân
Gördiler *şakallarını* bî-gümân
1989. Birbirine bakdılar *anda* hemîn
Fark *idemez* birbirin ender-zemîn
1990. Gördi *kâğıdı* hemân Hâver-zemîn
Hoca ‘Amir işidir bildi hemîn
1991. Yazmış *idi* ben Muḥammed *begiyem*
Ya‘nî peygamberiñ elçisiyem
1992. ‘İzzet itdim kesmedim *başını* ben
Müslimân ol leşkeriñle şöyle sen
1993. Tâ elimden kurtulup şād olasın
Hem behiştde cāvidānī *qalasın*
1994. Okuyup *oldı* temām nāme sözi
Geldi Ferḥund<e> yerlere sürdi yüzi
1995. Bilesince on kişi çıplak idi
Kaş ve şaḳal kipriği kırpmak idi
1996. Anları gören şanardı vahşîdir
Ağladılar cümle sanki naḥşîdir
1997. Didi Ferḥund<e> ey şāh-ı Hâver-zemîn¹⁸⁹
Bu gice bir Zengî geldi bil hemîn
1998. Ḥalbuki ‘Amir imiş ey pādişāh
Bî-hūş olmuş leşkeriñ cümle sipāh

¹⁸⁹ Fazla heceden ötürü vezin aksamaktadır.

1999. Ğulġule düşdi hemān ol leşkere
Şanki cānlarını virdiler yere
2000. Hüküm kıldı ol şāh-ı Hāver-zemīn
Leşker atlandı ser-ā-ser der-zemīn
2001. Fil ve at gerdān āvāzı ber-hevā
Çıkdı ünleri hevā-yı ber-semā
2002. Sağ vuşūlden on iki biñ pādişāh
Her birisi şāhib-i yüz biñ sipāh
2003. On iki biñ kūs na(k)kāre urdılar
Tuğ u ‘alem ortaya tıdirdılar
2004. Hāy [u] hūy toldı cihān içre şadā
Pehlūvānlar şaldı kullara cidā

[190]

2005. Böyle germ olmuş iken ender-zamān
Geldi Hāydar na‘ra urdı ol zamān
2006. Hem Ebū’l-Mu‘cin [ū] Mīr Seyyāf hemīn
Leşker-i İslām gelür ender-zemīn
2007. Şaf çeküp anda berāber tırdılar
Ol risālet ‘alemiñ kıldirdılar
2008. Leşker-i küffār temām yetmiş biñ¹⁹⁰ şaf
Her şafı yüz biñ la‘īn eylerdi lāf

¹⁹⁰ Bu kelimededen ötürü vezin aksamaktadır.

2009. *Ditreme düşdi şanarsın yerlere*
 Beñzer anlar ejdehā vü dīvlere
2010. *Çıkdı meydāna hemān bir nerre şır*
 Ejdehā na‘rasına beñzer dilır
2011. *Çıkdı İslām içlerinden bir civān*
 Adı Mālik şāhib-i gürz-i girān
2012. *Sögdi Behmen Mālik ‘i anda hemīn*
 Ne utanmaz kişisiñ didi la‘ın
2013. *Kızını virdi saña Cemşīd Şāh*
 Seni serdār idüpdi¹⁹¹ cümle sipāh
2014. *Mekr idersin şimdi aña ey yigit*
 Göresin benden neler sözüm işit
2015. *Yüz biñ erde ben gibi bir er süvār*
 Yokdurur bir nerre şır ey nāmdār
2016. *Behmen’im adımı işit gel berü*
 Tüyüni döker canāver māh-rū
2017. *Geldi Mālik Behmen ‘e ol dem revān*
 Didi kim ey kāfir-i her dü cihān
2018. *Görmüş iseñ gel işit sen adımı*
 Cān alıcı kan döken bünyādımı

¹⁹¹ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

2019. Adıma dirler Mālik-i Ejdehā
‘Abdiyem peygamberiñ hem Murtażā
2020. Behmen aldı eline gürz-i girān
Atdı Mālik başına ol bī-īmān
2021. Aldı kalhāna anı ol nāmdār
Didi hıfz eyle beni Perverdigār
2022. Şermsār itme bu meydānda beni
Şāh-ı Merdān karşusunda yā Ğanī
- [191]
2023. Urdı gürzi Mālik’e ol nā-bekār
Reddi kıldı gürzini ol şeh-süvār
2024. Üç kez atdı ol la‘īn-i bī-īmān
Reddi kıldı anı Mālik pehlüvān
2025. Aldı Mālik eline gürz-i girān
Urdı na‘ra ditredi heft āsumān
2026. Öyle urdı Behmen’e Mālik hemīn
Ditredi kūh u semāvāt u zemīn
2027. Urdı anıñ başına tīğı revān
İki biçdi ol la‘īni pehlüvān
2028. Gitdi cām tā cehennem yeridir
Çünki mel‘ūn kāfiriñ serveridir
2029. Gördi anı ehl-i küffār ağladı
Āh u figāndan o şahrā çağladı

2030. Kîn ile on biñ kâfir hep geldiler
Mâlik'i anda araya aldılar
2031. Na'ra urdı çaldı gürzi bî-naẓîr
Elli kâfir kırdı anda nerre şîr
2032. Çıkarup çaldı başına kâfirin
Müslimânlar didiler şad âferîn
2033. Kâlanı kaçup gider yola revân
Cemşîd'e irişdiler anlar hemân
2034. Virdiler Hâver şâhına çün haber
Cânı oldu guşşadan zîr ü zeber
2035. Âhı çekdi o lişe Hâver-zemîn
Didi her kim öldürür bunı hemîn
2036. Vireyim Gül-çehre'yi aña hemân
Şehr-i Cûm'a pâdişâh olsun revân
2037. Var idi bir pehlüvân-ı nâmdâr
Adı Şeddâd-ı la'în-i nîzedâr
2038. Geldi cevân eyledi anda hemîn
Girdi meydân içine ender-zemîn
2039. Karşu durdı Mâlik'e ol bî-îmân
Birbirine urdılar tîğ-ı girân
2040. Anda giçdi aradan yetmiş cidâ
Virdi fırsat Mâlik'e 'âlî Hudâ

2041. Urdı gögsüne çıkardı arkadan
Yıkup atından yere viridi o cān
- [192]
2042. Cānını viridi cehenneme kefer
Çıkarup virir cānını anda Һar
2043. Korkdı anda leşker-i küffāriyān
Çünkü la‘īn viridi anda öyle cān
2044. Na‘ra kıldı anda ol Cemşīd Şāh
Hāzır oldu anda hem yüz biḡ sipāh
2045. Māt olup tırdı yerinde ol zamān
Yir yerinden cenge başladı revān
2046. Didi Mālik ey Hudāvend-i cihān
Eline aldı hemān gürz-i girān
2047. Urdı gürzi anlara ol nāmdār
Yalnız Mālik o elli biḡ süvār
2048. Orta yere aldılar anı yakīn
Girdi meydāna Ebū‘l-Mu‘cin hemīn
2049. Mīr Seyyāf itdi ardınca ḡırīv
Girdi meydān içine üç nerre dīv
2050. Ejdehālar urdılar kāfirlere
Leşkeri tıldırdılar ol yerlere
2051. Hāmle kıldı leşker-i Hāver-zemīn
Ditredi kūh u mağara der-zemīn

2052. Şanasın *toldı* cihāna ol zamān
Yılan ‘akreb dīv şeyātīn mercūmān
2053. Yer yerinden el *kılıca* urdılar
Pehlüvānları *araya* aldılar
2054. Bir figān *kopdı* toz *oldı* ber-hevā
Na‘ralardan göz gözi görmez rehā
2055. Gürz urup başlara kanlar döktiler
Tiri bārān eyleyüp kan sökdiler
2056. Na‘ra urup *toldı* şahrālar şadā
Şanasın *toldı* cihāna ejdehā
2057. Āh u feryād *idene* yokdır hesāb
Encāmı vallāhü a‘lem bi’ş-şavāb¹⁹²
2058. Şāh-ı Merdān *kılmadı* anda karar
Na‘ra urdı çekdi anda Zü’l-fiķār
2059. Hamle *kıldı* ‘āşıkān<-ı> İslāmiyān
Cenge *girüp* *didiler* yā Müste‘ān
2060. İki leşker bir *araya* düşdiler
Mevc urup birbirine *karışdılar*
- [193]
2061. Ayak *altına* nice başlar düşer
NİZeler oklar *yürekleri* deşer

¹⁹² “Doğrusunu Allāh daha iyi bilir”

2062. Lîş lîş üstüne düşüp oldu fenâ
Cân alıcı bāzārı oldu ğınâ
2063. Zü'l-fiķār'ı çaldı anda şāh-ı dîn
Kān elinden lālezār oldu zemîn
2064. Nice sultānlar şavaş eylediler
Olmamışdır böyle bir ceng didiler
2065. Kimse hergiz görmedi görmez hemîn
Böyle ceng görmedi kimse der-zemîn
2066. Çaldı anda Zü'l-fiķār'ı Murtażā
Gün tutuldu nüh felek emr-i Hudā
2067. Teng olup tozlar çıkar tā āsumān
Zulmet içre kaldı bu devr-i cihān
2068. Medīne şehrinde ol cān-ı cihān
Hakķ habībī Muştafā şāh-ı cihān
2069. Gördi gün tutulduğın fikr eyledi
Ābdest¹⁹³ alup Hakķ'a niyāz eyledi
2070. Hak Te'ālā'ya o dem kıldı niyāz
Zü'l-celāl'e 'arzı kıldı anda rāz
2071. Didi kim ey Kirdigār-ı Bī-zevāl
Ey tüvānā-yı Qadīm-i Lā-yezāl
2072. Baņa bildir bu güneş aḥvālını
Tāķatim tāk oldu ey Hayy ü Ğanī

¹⁹³ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

2073. Emr kıldı ol Hudāvend-i Celīl
Geldi gökden Muşafā'ya Cebrā'ıl

2074. Al Hüseyn ile Hasan'ı sen hemān
Mescidiñ üstüne çık sen rāyegān

2075. Aldı iki nūr-ı ganī Muşafā
Çıkdı tamın üstüne Hayrū'l-verā

2076. Urdı kanad yer yüzine Cebrā'ıl
Gitdi perde yer yüzünden şöyle bil

2077. Bir tamarın öyle çekdi ol Emīn
Hoş göründi karşıdan Hāver-zemīn

2078. Bakdı gördi ol habīb-i dādgār
Leşker-i Hāver-zemīn'i ser-te-ser

2079. Yer yüzini kaplamış leşker temām
Şanki dünyā yüzini almış temām

[194]

2080. Ol Emīrū'l-Mū'minīn Döldül-süvār
İbn-i 'amm-i Muşafā ol nāmdār

2081. Zū'l-fiķār'ı çaldı cevlān eyledi
Giñ cihānı anlara teng eyledi

2082. Tīgı urup tīri bārān itdiler
Leşker-i İslām kāfire atdılar

2083. Na'ra urdı ol Nebiyy-i dü cihān
Didi urun ey ciger-küşem hemān

2084. Hep kırın kâfirleri virmeñ emān
Tā ki imāna gele ol Hāverān
2085. Leşker-i İslām işitdiler medār
Na‘ra-i Peyğamber-i Perverdigār
2086. Şād ü hurrem cümle elbir itdiler
Hāver’e geldi pey<ğ>amber didiler
2087. Cān u dilden urdılar tıǵı revān
Muştafā’nın ‘aşkına anlar hemān
2088. Haydar’ı Hasan Hüseyn cān gördiler
Hak Te‘ālā şun‘ına şükr itdiler
2089. Tā ki hurşide cihān-ı āfitāb
Çekdi yüzine siyāhāne niķāb
2090. Hep beşāret urdılar ender-zamān
Birbirinden leşker ayrıldı hemān
2091. Beş biñ üç yüz leşker-i İslāmiyān
Şehīd olmuşdı bi-emr-i Müste‘ān
2092. Hayrete düşdi hemān şīr-i Hudā
Geldi ‘Amir gördi anda bā-şafā
2093. Didı kim ey şīr-i Ma‘būd-ı Kerīm
İbn-i ‘amm-i Muştafā hulķı halīm
2094. Leşker-i küffārdan aldım ben haber
Yeddi yüz biñ kâfir ölmüş mu‘teber

2095. *Didi Cemşîd ol vezîr [ü] a‘yāna*
Bir tedārik kıl baḡa ey reh-nümā
2096. ‘Āciz oldum *bu* cihāndan bil hemîn
Tāc u taḥtımđan bîzār oldum ḡazîn
2097. *Didi dānā-yı vezîr ey pâdişāh*
Fikri kıılma ey şeh-i Ḥāver-sipāh
2098. [Elçi] gönder Çîn ü Māçîn şehrine
Şāh-ı ḡākān *gele* hep leşker ile
[195]
2099. Hem *daḡı* Şehbād cāzūya söylesin
Elli biḡ cāzū getürsün söylesin
2100. Ḥaydar’a gönder bir ādem ey hümām
Mühlet ister leşkere Ḥāver temām
2101. *Didi* var gir sen hemān ol Ḥayder’e
Ola kim bir iki ay mühlet vire
2102. Dānā vezîr geldi *anda* Ḥayder’e
Destūr alup virdi selām servere
2103. *İçeriye* girüben öpdî yeri
Didi ey cān [ü] cihānım Ḥayder’i
2104. *Yüzini* gördüm fedā kıldım cānı
‘Arz kıl *baḡa* imān yollarını
2105. Gelmeye ‘arz eyledi *kıldı* kabûl
Ḥaḡ Müselmān oldu *buldı* toḡrı yol

2106. *Didi kim ey ibn-i ‘amm-i Muştafā*
Söyledi Cemşîd saña ey Murtażā
2107. *Bir nice gün bize mühlet eylesün*
Tā düzelim leşkeri şabr eylesün
2108. *Didi Haydar tanıķ olsun Kirdigār*
Turmayam ben aña karşıu bir medār
2109. *Tā ki gitdi atlayup karşıu tura*
Bizden evvel gele meydāna gire
2110. *Didi dānā-yı vezîr ey Murtażā*
Gideyim evim getürem buraya
2111. *Didi Haydar yûri git ey nāmdār*
Tanıķ olsun üstüğe Perverdigār
2112. *Ben eger tıtdum bu kılıcı temām*
Hāverān’ı saña virem ey hümām
2113. *Şād olarak tırdı dānā-yı vezîr*
Gelüp andan Cemşîd’e didi vezîr
2114. *Tırdı Cemşîd didi ey dāre dilîr*
Var o Hıuşşeyn Kāl’asına nerre şîr
2115. *Anlara çār iklîme eyle haber*
Geleler leşker ile cümle kefer
2116. *Hayy-ı Şehbād cāzūya vir nāmeyi*
Ol daħı da‘vet idinsin Çūra’yı

2117. [...] olur ‘Alī’ye bu zamān
Turma *yūri* bir *sā’at* evvel hemān

[196]

2118. Hem bu *kışsa burada* olsun temām
Muştafā’nın rūḥuna yüz biḡ selām

[*Mefāilün Mefāilün Feülün*]

2119. *Oḡuyup dinleyeni* yā İlāhī
Ġıdālandır cinān içre sen anı

2120. Cemī’-i ehl-i imāna kerem kıl
İki *cihān içinde* muḡterem kıl

2121. Diler nāzım olanlar ḡazretinden
İçir kaṡre zülāl-i raḡmetinden

[*Fāilātün fāilātün fāilün*]

2122. Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilāt
Vir Muḡammed Muştafā’ya şalavāt

**Huşşeyn Şāhından ve Şehbād Cāzūdan Cemşid’e İmdād Geldigi
Beyānındadır**

[*Mefāilün Mefāilün Feülün*]

2123. ‘Aceb ‘uşşāk iliniḡ bāzārından
Sen aldın *mı* ḡaber gül-‘izārından

2124. Öter bülbul ider eḡḡanı her dem
Olur Mecnūn gibi ḡülün zārından

2125. Çeker derd *ü sitemi* ol dilārā
Vücūdī mest olur āh *u zārından*
2126. O bir hayvān iken ‘uṣṣāķıñ arar
Elin çekmez yariniñ bāzārından
2127. Ya sen *n* ‘içün cihāna meyl idersin
Dilemezsin ḥaķīķat gülzārından
2128. Münācāt içre zārī eyle Ḥaķķ’a
Tehī koymaz seni āh *u zārından*
2129. Virir derde devāyı ḥaẓretinden
Ayırmaz ‘uṣṣāķımı gülzārından
2130. Ḥabībīne daḥālet kıl be hey cān
Diler derde devā gül bāzārından
2131. Velī şimdi diyelim yādigārı
Koyalım devr içinde gül-‘izārı

[197]

[*Fāilātün Fāilātün Fāilün*]

2132. Gitdi Dārā pehlüvān leşker dire
Getürüp Ḥaydar ile cenge gire
2133. Leşker-i Şehbād’ı yetmiş biñ la‘īn
Cümlesi cāzūdurur rü-yı zemīn
2134. Aldı leşker Dārā pehlüvān hemān
On biñ er ile yola oldı revān

2135. Sür‘at ile gitdi Çīn ü Māçīn’e
Bir māh içre irdi Hūşşeyn içine
2136. Ol diyārı tekmāl idüp der-zamān
Geldi Şehbād yanına andan hemān
2137. Nāmesini virdi Cemşīd’in aña
Aldı gördi işlere kaldı taña
2138. Nāmeye ta‘zīm idüp Şehbād Şāh
Cem‘i kıldı anda yetmiş biñ sipāh
2139. Cümlesi dīv ejdehā cāzūları
‘İfrīt ile toptolu yazıları
2140. Sür‘at ile cümle leşker geldiler
Cemşīd’e varup haberi virdiler
2141. Geldi andan Hoca ‘Amir ol zamān
Haydar’a virdi haberini revān
2142. Didi kim ey şīr-i Ma‘būd-ı Kādīm
Nāme göndermiş o Cemşīd-i le’īm
2143. Nāme ile geldi Şehbād-ı cādū
Leşkeriyle tıldı ol şahrā yazı
2144. Fikre düşdi anda İslām leşkeri
Gelüben gördiler anda Hayder’i
2145. Didi Haydar çekmeñiz ğam ey cānım
Kim sizi şaklar Hudā Rabbü’l-kerīm

2146. *Hoca* ‘Amir *ayağ üzre* tırdı hem
Çıkdı *taşraya* hemān şāhib-kerem
2147. Bıkdı *gördi* anda bir *kilīsā* var
Çapısı bağlu velī muhkem dīvār
2148. Gördi anda bir *keşîş-i nāmdār*
Adı Ruhbān *keşîş* imiş nāmdār
2149. *Kilīsāya* girdi ‘Amir ol zamān
Sögdı Ruhbān anı koymaz ol zamān
2150. Tıtdı ‘Amir *keşîşi* anda hemîn
Kesdi *kulaklarını* ol mel‘ūnuñ
[198]
2151. Koydı *yire kulağını* ol zamān
Didi ma‘būdın diri qalsun ‘ıyān
2152. Geldi bir āvāz hemān ol qubbeden
Didi ey ‘ayyār gıt imdi buradan
2153. Korkmadın benden gelürsen *buraya*
Hāk ile yeksān idem ‘ayyāreye
2154. *Didi* ‘Amir ey *nā-bekār hāksār*
Sen idüpsen *Hāver’i* hayrān u zār
2155. Cümle sensin anları azğun iden
Küfre *tapup* Hāk dīninden dūr iden
2156. ‘Alī gelmiş kıl tedārik *başına*
Vir *haberi işiye* yoldaşına

2157. Dutdı Ruhbān 'ı 'Amir-i sāz-kār
Boğazından aşdı anda bī-ķarār
2158. Girdi ķubbe içine ol pehlüvān
Gördi yüz put var durur anda 'ıyān
2159. Otuzını aldı anda nerre şır
Odı şaldı ķapuya döndi dilr
2160. Taşra çıkdı geldi andan yoluna
Nāgehān Cemşīd gelür ķarşusuna
2161. Bilesince elli şır-i bī-īmān
Gördiler gelür 'Amir 'i nāgehān
2162. 'Amir eytdi ey şeh-i Hāver-zemīn
Yüri git Āhen-rubā'ya ey la'ın
2163. Ķapusına odı şaldım gör hemān
Ruhbānı aşdım ķapuda bil 'ıyān
2164. Āh çekdi ol zamān Cemşīd Şāh
Didi döndi girüye leşker-penāh
2165. Bir tarafından yol bulup gitdi 'Amir
Gitdi andan yoluna şāhib-hüner
2166. Çıkdı tağa Cemşīd¹⁹⁴ hem elli la'ın
Gördi aşmış ruhbānı anda hemīn
2167. Hem kilīsā ķapusu yanmış idi
Hem dahı otuz put aparmış idi

¹⁹⁴ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

2168. Girdi çün puthāneye Cemşīd Şāh
Yüzini yere koyup çekdi bir āh
[199]
2169. Lāt'a baķup didi ey ma'būd-ı men
Ey Hudāvend-i cihān dād-ı men
2170. Zāra geldim ben bu leşkerden hemān
Anları redd eylegil görem 'ıyān
2171. Na'ra urdı put dile geldi hemīn
Didi kim ol ey şeh-i Hāver-zemīn
2172. Senden aldım Hāver'i cümle temām
Haydar'a virdim ben anı fī'l-keām
2173. Bu kadar ceng ü cidāl eylediñiz
Biriñiz hiç yanıma gelmediñiz
2174. Yalvaruban putuna çok ağladı
Karşusına turuban el bağladı
2175. Didi yine sensin¹⁹⁵ şah-ı Hāverān
Çıkma sözümde benim gizlū 'ıyān
2176. Tā ki bir dahı saña fırsat virem
Haydar'ı öldürmege fırsat virem
2177. Didi Cemşīd Lāt'a ey ma'būd-ı men
Kanı otuz put baña söyle hemen

¹⁹⁵ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

2178. Didi ‘Amir geldi *baṇa* ağladı
Ey Hūdāvend *baṇa* ḥayr it söyledi
2179. Ḥayrīma virdim ben otuz put aṇa
Tā ki gelsün dīnime itdim revā
2180. Yine secde kıldı Cemşīd ol zamān
Ḳalkuban leşkerine geldi hemān
2181. Hük m kıldı leşkere atlandılar
Ceng içün kūs u na(ḳ)ḳāre urdılar
2182. Tuğ u ‘alem tīr ü nīze aldılar
Gelüben Cemşīd yanında tırdılar
2183. Kimisi taş a kimisi ağaca
Geldi cümle cāzūlar ucdan uca
2184. Ol cāzūlar cümle andan geldiler
Cemşīd’iñ bārgāhında tırdılar
2185. Ḳarşu çıkdı ol zamān Cemşīd Şāh
Mīr ü sulṭān hep vezīr ile sipāh
2186. Şehr içinde gelüp andan ḳondılar
Şād ü ḥurrem oluban oturdılar
2187. Didi Şehbād’a o dem Cemşīd Şāh
Zāra geldim bir ‘a(y)yār elinden āh
[200]
2188. ‘Amir’i anda ḥikāyet eyledi
İşlerinden ol şikāyet eyledi

2189. Tāc u tahtımdan bīzār etdi beni
Uyku gelmez gözūme n'itdi beni
2190. Her zamān bir şūrete girüp gelür
Niceleri 'ibret eyleyü turur
2191. Anda yine tebdīl olmuşdı 'Amir
Bir uzun boylu civān oğlan meger
2192. Turmuş idi karşusunda anlarıñ
İşidirdi sözini ol cānlarıñ
2193. Didi Şehbād ey şāh-ı Hāver-zemīn
Fikre varma şād ol 'ayne'l-yaķın
2194. Cüzūları her tarafından gönderem
Kimin arslan kimisin dīv eylerem
2195. Ejdehā arslan ü 'akreb her biri
Varuban maḥv ideler hep anları
2196. Tā ki 'ayyār daḥı burya gelmesün
Korkusundan leşker içre girmesün
2197. Virdi hil'at ol şeh-i Hāver-zemīn
Giydi egnine o Şehbād-ı la'ın
2198. Bir şākirdi var idi anda hemīn
Çāderine geldi Şehbād-ı la'ın
2199. Āteş-i cāzū idi anıñ adı
Döndi Şehbād aña anda söyledi

2200. *Yüri sihr it leşkeriñ eṭrāfına*
Kim ola eṭrāfları dīv kāfile
2201. *Āteş-i cāzū hemān çıkdı revān*
Sihr idüp eṭrāflara ender-zamān
2202. *Döndi gitdi Şehbād 'a anda hemīn*
Uykuya varup rāḥat itdi cānıñ
2203. *Geldi 'Amir girdi çādere hemān*
Eyledi Şehbād'ı bī-hüş ol zamān
2204. *Kırpdı anda şaḳal ü bıyığını*
Kirpiginı daḥı aldı tığını
2205. *Heft reng itdi yüzini ol itin*
Kimse bilmez dīv midir yā bir itin
- [201]
2206. *Çıkdı andan gitdi Āteş-cāzūya*
Gördi āteş saçdırır ol yazuya
2207. *Tıtdı boğazını şıkdı ol zamān*
Ellerini bağlayup itdi nihān
2208. *Çağırup didi Āteş-cāzū benim*
Eṭrāfa āteşleri yaḳan benim
2209. *Var idi bir pehlüvān-ı nāmdār*
Adı idi hem anıñ İsfendiyār
2210. *Ḳarağola çıkmış idi ol gice*
Bilesince on biñ er kāfir nice

2211. *Hoca* ‘Amir üstüne *töküldiler*
Kimdürür bağladığın *söylediler*
2212. *Āteş-i cāzū* benim *bilgil* beni
Sihr idüben bu zamān tutdım anı
2213. Aldı yirden *ķamçı* ol dem eline
Ķabzasına tükürüp urdı yine
2214. *Aṇa anda* *ufarup* un eyledi
Na‘rasından *nice bī-cān* eyledi
2215. *Āteş-i cāzū* hemān ün eyledi
Yire düşüp anı *teslīm* eyledi
2216. Çekdi *ķırbacı* hemān *İsfendiyār*
Dögdiler anı hemān-dem *bī-ķarār*
2217. *Gidüp İsfend Cemşīd’e* *virdi* haber
‘Amir’i öldirdik işte al haber
2218. *Anda Hāver aṇa* *ikrām* eyledi
Nice mällar aṇa *baḥşış* eyledi
2219. *Gitdi ‘Amir Cemşīd’e* çün *söyledi*
Öldüren benim hem *aṇa* *söyledi*
2220. Geldi *didi* ‘Amir’e *İsfendiyār*
Al bunu *ilet yabāna* at *medār*
2221. Tutdı ‘Amir *iki ayağını* hemān
Çekdi *andan taşraya* *çıkdı* *revān*

2222. *Didi benim uş ‘Amir āgāh olun*
Odurur Āteş-cāzū nigāh olun
2223. *Ağlayup Hāver didi ey pādīshāh*
Uş benim cāzū odur ‘Amir nigāh
2224. *Virdi hil‘at ‘Amir’e ol Hāverān*
Didi cāzū ey şāhım bilgil ‘ıyān

[202]

2225. *‘Amir oldur ben cāzūyım bil hemīn*
Bildi anı anda ol Hāver-zemīn
2226. *Didi Cemşīd tīz urun siz hāy bunı*
Şimdi ister kurtıla elden cānı
2227. *‘Amir alup kāmçıya üfürdi hem*
Bī-hūş idüp anları çıkdı o dem
2228. *Didi Cemşīd ol dem ey İsfendiyār*
Uş budur ‘Amir anı tut bī-қarār
2229. *Āteş-i cāzūyı ol dem tutdılar*
Çāderiñ diregine bağladılar
2230. *Leşker-i küffār hep anda yandılar*
Şādılıқdan ulu düğün itdiler
2231. *Tā şabāh oldı bi-fermān-ı Mu‘īn*
Çıkdı şemsi revnākı aldı zemīn
2232. *Gitdi Şehbād çāderine ol la‘īn*
Gördi kim bir ejdehā ender-zemīn

2233. Kaş u kirpik şaḳal [u] bıyık hemīn
Kırpılup ‘ibret olupdur der-zemīn
2234. Korkdı İsfend aḡa baḳmadı revān
Gözini yumup fiḡān itdi hemān
2235. Gelüp anda didiler ey pehlüvān
Çaḡırır seni o şāh-ı Hāverān
2236. Hem daḡı Şehbād cāzūyı ister ol
Kim görecek sizi ol şāh-ı füzül
2237. Turup anlar ol şūretle gitdiler
Cemşīd’in dergāhına hem yitdiler
2238. Gördi Cemşīd ‘ibret olmuş yüzleri
Elleri baḡlu kör olmuş gözleri
2239. Bir direge baḡlamışlar çün anı
Zāri içre Şehbād eyler fiḡānı
2240. Didi kim baḡladı ey āteş seni
Söyle baḡa göreyim aḫvālını
2241. Didi āteş beni baḡlayan hemān
Ol seniḡ şaḳalını kırpan ‘ıyān
2242. Kendüsine baḳdı Şehbād-ı la‘īn
Haykırır fırkat ile ender-zemīn
2243. Didi anda Cemşīd’e Şehbād-ı la‘īn
Hüküm kıl leşker ḡāzır olsun hemīn

[203]

2244. İş kılayım İslāmiyān başına
Seyr kıl sen anlarıñ şavaşına
2245. Hüküm kıldı ol zamān Cemşīd Şāh
Atlanup mīr [ü] vezīr hep sipāh
2246. Çaldılar kūs u na(k)kāre zurna zīr
Geldi anda meydāna yetmiş vezīr
2247. Elli biñ cāzū gelüp virdi selām
Yeryüzüni tutdı cāzüler temām
2248. Kimi dīve bindi kimi ejdehā
Kimi arslan kimi yılan ber-hevā
2249. Kimi taşā kimi ağaca biner
Kimi kaplana binüp seyrān gezer
2250. Ejdehādır oğları elde ‘ıyān
Hem yılandır tığları eyler figān
2251. Taşı kalhan eylemişler ber-hevā
Heybetinden ditreşür arz u semā
2252. Dökdiler āteşleri yeryüzine
Cān tayanmaz na‘rasına sözine
2253. Leşker-i İslām didi yā Rabb emān
Sen meded kıl bizlere yā Müste‘ān
2254. Didi gam çekmen Emīrū’l-Mü’minīn
Bizi şaklar ol Hudāvend-i Mu‘īn

2255. Şaf çeküp *anda* berāber turdılar
Ol Hākīm-i Hākīm'e sığındılar
2256. Anda sihr itdi o Şehbād-ı la'ın
Gün tutıldı āsumānda bil hemīn
2257. Gördi İslām leşkeri ol heybeti
Hayli çekdiler ol *anda* firqati
2258. Leşkerine söyledi Cemşīd Şāh
Yetmiş¹⁹⁶ yıldır ben Hāver'de pādīşāh
2259. Böyle leşker görmemişdim ben hemīn
Tolmuş işte tağ u şahrā-yı zemīn
2260. Girdi meydāna o dem cāzū revān
Eline almış cidāsın bir yılan
2261. Yetmiş arşun *uzun* on beş ini
Na'rasından tutdı şahrāyı üni
- [204]
2262. Öyle dökdi odı ağzından revān
Şanasın yandı zemīn ü āsumān
2263. Girdi meydāna Ebū'l-Mu'cin hemīn
Na'ra urdı ditredi arz u zemīn
2264. Tīg elinde yetdi cāzūya o dem
İki biçdi yılanı itdi kalem

¹⁹⁶ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

2265. Çün qalem itdi cidāyı pehlüvān
Anda āteş dökdi üstüne revān
2266. Yandı atı cebe cevşeni hemīn
Geldi Bū'l-Mu'cin girü ender-zemīn
2267. Geldi anda Şāh-ı Merdān yanına
Pehlüvānı ata bindirdi yine
2268. Döndi tutdı cāzūnuñ kemendini
Urdı yere ħurd ü mürd itdi anı
2269. Yer yerinden cümle cāzū geldiler
Mevc urup deryā gibi döküldiler
2270. Tozları çıkdı semāyı kapladı
Yeryüzünde deryā gibi çağladı
2271. Ejde<r>hā [ü] arslan oldu bī-ħisāb
Nice kaplan ħurd ile töldi türāb
2272. Şanki açıldı cehennem kapısı
Yeryüzine hep dökildi ağısı
2273. Döktiler anları İslām üstüne
Üşdiler cümle Müselmān kaşına
2274. Müslimānlar ħavf idüp uruşdılar
Yer yerinden cümlesi çağrışdılar
2275. Şanki yarıldı zemīn ü āsumān
Na'ralardan yeryüzi oldu duman

2276. Öyle kim gördi *anı* şîr-i Hüdâ
Didi kim senden meded ey reh-nümâ
2277. Na‘ra urdı ditredi mağrib-zemîn
Ditredi anda olan dîvler hemîn
2278. Haykıruban şaldı anlar içine
Urdı anda öñüne hem kıçına
2279. Cümle bî-hûş oldılar ol cāzûlar
Yeddi biñ virdi cānını kuzular
2280. Zü‘l-fikār’ın kabzasından tutdı ol
İki eliyle urur şāh-ı uşûl
- [205]
2281. Zü‘l-fikār’ı çıkarup şaldı revân
Berķ-ı hātîf gürledi der-āsumân
2282. Cāzû Şehbād gör ki n’eyler ol zamân
Yeryüzünü deryâ şu eyler revân
2283. Şanki oldı anda ol Tūfân-ı Nūh rü’yâ
Kalmadı İslâmların cānında rûh
2284. Her birisi bir tarafa gitdiler
Hayme vü çāderleri terk itdiler
2285. Bağdı girü Haydar-ı Kerrār hemân
Görmedi anlar yerinde bir nişân
2286. Āhı çekdi geldi hayme-gāhına
Çün münācāt eyleye Allāh’ına

2287. Secde kıldı Hâlik 'a yalvardı çok
Didi yâ Rabb senden özge kimse yok
2288. Kimse *kalmadı* burada yâ İlâh
Bana bildir anları ey pâdişâh
2289. Geldi hâtifden hemân dem bir nidâ
Didi kim ey şîr-i Ma'bûd [u] Hudâ
2290. Dûldül'e bin ey Emîrû'l-Mü'minîn
Şağ *tarafa* yûri ey şâh-ı zemîn
2291. Yetdi bir tağ *dîbine* Dûldül-süvâr
Gördi câzû leşkeri *anda* turur
2292. *Tağa* çıkmışdır Ebû'l-Mu'cin hemîn
Esbâbını *çıkarır* câzû hemîn
2293. Yeryüzünü kaplamış *şu* ser-be-ser
El-amân gel kandasın şâh-ı Hayder¹⁹⁷
2294. *Şu* içinde garğ oluban kalmışam
Deryâ içinde *çalup* buğalmışam
2295. Hem yanında on biñ İslâm leşkeri
Ditreşür Bû'l-Mu'cin *ile* her biri
2296. Öyle *ki* gördi Emîrû'l-Mü'minîn
Urdı na'ra şanki şarşıldı zemîn
2297. Gördi câzû leşkeri ol Hayder'i
Na'ra *urup* geldi ejderhâ biri

¹⁹⁷ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

2298. Geldi Ra‘dī cāzū var on biṅ sipāh
Geldi Ḥaydar üstüne ednā-i šāh

2299. Zū‘l-fiḳār’ı çekdi kınından ‘Alī
Urdı cāzūya bi-fermān-ı Ġanī

[206]

2300. İki biçdi Ra‘d’ı anda Zū‘l-fiḳār
Cümle cāzū oldu anda şermsār

2301. Heybetinden Ḥaydar’ı hep kaçdılar
Raḥt u mālī anda cümle şaçdılar

2302. Kaldı Bū‘l-Mu‘cin hemān ol arada
Yol bulamaz çıka andan karada

2303. Didi Ḥaydar gel aşāğı ey dilir
Didi şu çok ġarḳ olurum nerre şır

2304. Didi Ḥaydar korḳma ey nūr-ı selīm
Söyle Bi’smillāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm

2305. Didi Bi’smillāh Ebū‘l-Mu‘cin hemīn
Ne şu kaldı ne cāzūlar ber-zemīn

2306. İndi aşāğı giyüp esbābını
Cebe cevşen aldı hep ālātını

2307. Şordı Mālik’i hemān şır-i Ḥudā
Didi kanda kaldı yārān-ı şafā

2308. Ḥaydar'a *didi* Ebū'l-Mu'cin revān
 Mālik'i görmedim ey şīr-i cihān
2309. *Didi şimdi* var getür *haber* baṇa
 Nice oldu aḥvāli bildir baṇa
2310. Gitdi andan gelmedi karşı çün 'Amir
 Şordı andan Mālik'i Mu'cin meger
2311. *Didi* leşker kandaḍır söyle baṇa
 Didi tağ üstündedir *direm* saṇa
2312. Na'ra urdı leşkere Ḥaydar hemān
 İndi tağdan *aşağı* İslāmiyān
2313. Söyledi Bū'l-Mu'cin'e şīr-i İlāh
 Sen git imdi Mālik'e olgıl āgāh
2314. Geldi Ḥaydar 'askeriyle ol zamān
 Yolda düşdi gitdi tā ber Ḥāverān
2315. Gördi kim Ḥāver kamu kılmış gırīv
 Orta yerde Mīr Seyyāf nerre dīv
2316. Baş keser leşker döger Seyyāf-ı dīn
 İrdi anda Şāh-ı Merdān şāh-ı dīn
2317. Leşker-i İslām ve cāzū kāfirān
 Ser-be-ser *karışdılar* anda hemān
2318. Tīr ü ok başlara *deger* çāk çāk
 Birbirinden *kılıc* itmezler ırāk

[207]

2319. Gitdi Bū'l-Mu'cin *çünkü* Mālik'e¹⁹⁸
Hayli gitdi *iremedi* Mālik'e
2320. Yetdi hem bir mergzāra ol emīn
Var aqar āb-ı revān ender-zemīn
2321. İtdi anda āb-dest aldı hemān
Gördi anda bir çāder olmuş nihān
2322. Çādere geldi Ebū'l-Mu'cin hemīn
Gördi çāderde o dem bir nāzenīn
2323. Serv [vü] kaddi bālā [vü] ebrū kemān
Kırpıgi ok gözleri hammār cihān
2324. Tā ki gördi anı Bū'l-Mu'cin temām
'Āşık oldu hüsnine anda İmām
2325. Kalmadı cānında zerrece qarār
Aqlını kıldı çün anda tārūmār
2326. Öyle ki gördi nigār Bū'l-Mu'cin'i
Şaldı tahtından o dem kendüzini
2327. Didi anda Mu'cin'e fettāh-ı dīn
Yoluğa kurbān ola cānım hemīn
2328. Ey kemer-beste 'Aliyy-i nāmdār
Ey gulāmān-ı habīb-i Kirdigār
2329. Bende *dağı* kalmadı şabr u qarār
Sağa cānı *fedā* kıldım bī-qarār

¹⁹⁸ Mısırda eksik heceden ötürü vezin aksamaktadır.

2330. Düşde gördüm üç gice Peyğamber'i
İki cihân güneşi ol serveri
2331. Beni saña bu gice kıldı nikāh
Ol Resül-i ümmiyy-i nūru'l-felāh
2332. Didi Bū'l-Mu'cin kıza kim ey nigār
Sen kimiñ duhterisin ey gül-'izār
2333. Başladı söze hemān ol nāzenīn
Didi ey leşker-penāh ender-zemīn
2334. Benim a'yān [u] Müneccim duhteri
Āgāh ol sen ey erenler serveri
2335. Adı Gül-endāmīdir ey ser-firāz
Gonca-leb mercān-dehān ey kār-sāz
2336. Didi Bū'l-Mu'cin aña ey nāzenīn
Şabr kıl çāderde bu laḫza hemīn
[208]
2337. Nā-bedīd olmuş bizim yoldaşımız
Pehlūvāndır nāzenīn qardaşımız
2338. Adı Mālik tā bulam anı revān
'Abd-i peyğamberdir ol şāhib-ķırān
2339. Sen dilersin çün Mālik'den bir ḫaber
Ceng içinde olmuş idi derbeder
2340. Şuyı görünce Mālik kaçmış revān
İki fersaḫ yolu gitmiş ol zamān

2341. Hussen'in al'asına gitmiş hem n
Çevresini almış otuz bi la' n
2342. Atı ölmüş kendüsi yayandurur
 ki yüz yara c nında vardurur
2343. Bir nefes almış idi t  vire c n
Yetdi t  ki Hoca 'Amir ol zam n
2344. M lik 'i gördi hem n hayr n [u] z r
Yüregi yandı ve oldu b -ar r
2345. Öyle urmuşdı k firi anda hem
an aar g rz  ucundan dem-be-dem
2346. Gitdi andan Haydar'ı get rmeye
M lik'in imd dına yet rmeye
2347. arşusunda tozu gördi  n rev n
Çıķdı tozdan Mu'cin-i fett h c n
2348. 'Amir'i gördi Eb 'l-Mu'cin rev n
Didi ey c nım baa söyle 'ıy n
2349. Ne içündür aqladıı b -ar r
Gözlerinden yaş aar c nlar şarar
2350. Dili tutmaz 'Amir anda söyleye
M lik'in av lini şerh eyleye
2351. evre almışlar anı kırk bi la' n
On bii c z  otuz bi H ver n

2352. Ben gidende *atını* öldürdiler
Kendüsine çok cerāḥat urdılar
2353. Mu‘cin urdu gitdi *anıñ yanına*
Şanki odlar düşdi *anıñ cānına*
2354. Leşkere yetdi hemān dem nāmdār
Urdı bir na‘ra be-nām-ı Kirdigār

[209]

2355. Öyle çaldı *tīgını* ḥançer-güzār
Āteş-i sūzāna döndi şīr-vār
2356. Öyle kırdı leşkeri *anda* rehā
Kimse bilmez dīv midir yā ejdehā
2357. Mālik’i gördi Ebū’l-Mu‘cin hemīn
Ḳanı aḳar lālezār olmuş zemīn
2358. Bī-ḥod olmuş hem yatar *dı* bī-ḳarār
İki yüz on sağ u solda *yara* var
2359. Çāk idüp *yaḳasını* eyler fiḡān
Gözlerinden yaş aḳar ṭurmaz revān
2360. Ḥoca ‘Amir *taş*ı aldı eline
Aḡlayuban urur *idi* gögsine
2361. Bu ḥāl ile aḡlayup iderdi zār
Gözlerinden yaş aḳar mişl-i pıḡar
2362. Mālik’i ol aradan *getür*diler
Bir maḡara içine *yatur*dılar

2363. Ağladılar ol mağarada revā
Rūzgār-ı çerh-i ğaddār bī-vefā
2364. Çıkdı taşra Mu‘cin-i fettāh-ı dīn
Şu bulup āb-dest ala ender-zemīn
2365. Gitdi bir fersah çü yolu bulmadı
Nāgehān bir bāğ içine uğradı
2366. Geldi bāğıñ kapusın açdı hemān
Girdi içerü bi-emr-i Müste‘ān
2367. Gördi bir bāğ-ı behişt ender-zamān
Şanasın cennet budur hūrī cinān
2368. Mor benefşe sünbül [ü] reyhānı hoş
Armud elma şeftālū eyler hurūş
2369. Virdi bir mendīl o dem elma revān
Mālik içün getüre anı hemān
2370. Birisini koydı anda ağzına
Gitdi suyu çün anıñ boğazına
2371. Bī-hūş oldu düşdi yere ser-nigūn
Kimse bilmez bir yıl olmuş ya bugün
2372. Cāzūlarıñ mekānıymış işbu bāğ
Sihr idüp kurmuşlar anda bir dusağ
2373. Çünkü kaldı anda Bū’l-Mu‘cin meger
Mālik ü Hāce ‘Amir’den al haber

[210]

2374. Çünkü Mâlik ğarķ-ı hûn olmuş idi
‘Amir *anda* ağlayu kalmış idi
2375. Nāgehān cāzūlar andan gitdiler
Şāhların *yanına* çün yetdiler
2376. On *iki* biñ cāzū alup geldiler
Ol mağara *kapusına* irdiler
2377. Hamle kıldı cāzūlar *anda* temām
Āh çekdi *Hoca* ‘Amir ol zamān
2378. Yüz yere koydı ve secde eyledi
Hak Te‘ālā’ya münācāt eyledi
2379. Sensin ancak Hayy-ı Bākī mu‘temed
Sen meded kıl hālimize yā Ehad
2380. On *iki* biñ kāfir *anda* geldiler
‘Amir içün el kıl *hca* urdılar
2381. Çün münācāt itdi ‘Amir ol zamān
Karşudan tozlar göründi der-zamān
2382. Çıkdı tozdan Sa‘d-ı Vaķķāş-ı cihān
Mīr Zinhār pehlüvān-ı Hāverān
2383. Na‘ra urdı Sa‘d-ı Vaķķāş ol zamān
Zelzele düşdi kāfir içre hemān
2384. Çekdi tīĝı çün şīrān gitdi rehā
Girdi cāzūlar içine ejdehā

2385. Pehlüvânlar Mîr Zinhâr der-zamân
Kırdılar câzûları bî-ḥad hemân
2386. Öyle ceng oldu çün anda bî-karâr
Şanki yağdı yılan ‘akreb her ne var
2387. Cidâları her taraf uruşdılar
Tîri bārân eyleyüp tûruşdılar
2388. Lîş lîş üzre düşdiler seḥḥâreler
Lâlezâr oldu zemîn [ü] karalar
2389. Virdi fırsat ol Hudâvend-i cihân
Leşker-i İslâmiyâna ol zamân
2390. Sa‘d-ı Vaḳḳâş öyle eylerdi gırîv
Şanır idiñ geldi yüz biñ nerre dîv
2391. Darb-ı tîğindan yağar âteş yere
Kâlbe urdı şağa andan hem sola
2392. Deryâ üzre kalmadı câzû hemîn
Hem bi-fermân-ı Hudâvend-i Mu‘în
- [211]
2393. Sa‘d-ı Vaḳḳâş geldi Mâlik yanına
Şanki âteş düşdi anda cânına
2394. Başını urdı yere ol nâmdâr
Yaḳasın çâk eyledi ol gül-‘îzâr
2395. Çağırır vâ-ḥasretâ ey şîr-i Hâk
Ey hüner-mend-i cihân ber-tabak

2396. Sa‘dī *dedi* ‘Amir’e ender-zamān
Yūri Ḥaydar *yanına* eyle ‘ıyān
2397. Söyle Mālik ḫālını *aḡa* hemīn
Ne ḫaber *saḡa* virir ol šāh-ı dīn
2398. Yola düşdi *Hoca* ‘Amir ol zamān
Hem bi-fermān-ı Ḥudāvend-i cihān
2399. Geldi Ḥaydar’a irişdi ol zamān
Ceng içinde gördi *anı* rāyegān
2400. Ceng idüp sāhirleri kırdı temām
Geldi ‘Amir *yanına* virdi selām
2401. Kaldı küffārdan hemān on biḡ kefer
Kaçdılar Cemşīd *yanına* irdiler
2402. Māl ü rızkī cümle *anda* saçdılar
Başlarını *aluban* hep kaçdılar
2403. Sordı *anda* Šāh-ı Merdān ol zamān
Hoca ‘Amir *didi* ey cān-ı cihān
2404. Mālik olmuş *yaralu* düşmüş yatar
Bir nefes kalmışdı ey cān şehriyār
2405. Āh çekdi şīr-i Ma‘būd [u] Ḥudā
Didi *anda* sen meded kıl yā Ḥudā
2406. Hüküm kıldı Kānber’e šāh-ı cihān
Şandugı *getür* ḫazīneden revān

2407. Vardı K anber  anduğı *getürdi t z*
R yi a *aldı ci  anı* oldu r z
2408. ‘ d u ‘anber misk   rey   n * ok sı*
 anki cenneti  *açıldı  apısı*
2409. Açdı  anduğı Em r ’l-M ’min n
 u’le *virdi n r-ı Rabbü’l-‘ lem n*
2410. Mu tafa’ nı   ır a-i  er fidir
C na derm n cenneti  * ar fidir*
- [212]
2411. Ayak üzre cümle leşker * urdılar*
Bi  n z-i-le ‘Amir’e *anı* virdiler
2412. Aldı ‘Amir koydı *ba ı üstüne*
Aldı *geldi* ol Ta rı’ nı ¹⁹⁹ dostuna
2413. Sa’d-ı Va     ’a iri dirdi hem n
  d   hürrem oldu Sa’d-ı pehl v n
2414.  ır ayı *anda* be  ret eyledi
Derde derm ndır i  ret eyledi
2415. S rdiler yüzlerine   d oldılar
 am gününden cümle  z d oldılar
2416. M lik’e giydirdiler *anda* hem n
Hem bi-ferm n-ı H d vend-i Mu’ n

¹⁹⁹ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

2417. Buldı şıhhat der-zamān *buluşdılar*
Hamd idüp Hakk'a hemān görüşdiler
2418. Mu'cin'i sordı Mālik anda revān
Kim o kırtardı beni ez-kāfirān
2419. Didi 'Amir anda ey şır-i Hudā
Seni kim burya getürdük biz gedā
2420. Ağladı çok Mu'cin-i hançer-güzār
Çıkdı taşra gitdi cānım bī-karār
2421. Gelmedi oldu hemān ol nā-bedīd
Gezdim anı görmedim sözüm işit
2422. Almadım bir haber andan her taraf
Görmedim aslā nişānı her taraf
2423. Sa'd-ı Vakḳāş'a didi Mālik hemān
Leşker ile yūri Haydar'a revān
2424. Ben gezem şahrāları idem şikār
Kandadır bir göreyim ol şehriyār
2425. Bindi ata Mālik-i leşker-penāh
Düşdi şahrāya bi-fermān-ı İlāh
2426. Mīr Zinhār Sa'd ile ol nāmdār
Leşker ile düşdiler yola medār
2427. Hoca 'Amir dahı bile geldiler
Şāh-ı Merdān'ın yanına irdiler
2428. Karşu geldi anlara şır-i Hudā
Görüşüp anlar ile itdi şafā

[213]

2429. İndi *yere* Sa‘dī *oldılar* yayan
Öpdiler şāhın elin hoş şādumān
2430. Mu‘cin’e *gitdi* o Mālik pehlüvān
Gezdi şahrā yollarını bir zamān
2431. Gördi bir bāğ lāle sünbül *ki* tolu
Ögdi Hakk’ı *girdi* andan içerü
2432. Mu‘cin’i *gördi* yerinde bī-ḳarār
Bī-hūş olmuş anda nīze tārūmār
2433. Āh *çekdi* Mālik-i leşker-penāh
Mu‘cin için *ağladı* eyledi āh
2434. *Didi* kim ey Ḳādir ü Ferd [ü] Eḥad
Çok şükür dergāhına Hayy ü Şamed
2435. Çün münācāt *eyledi* Allāh’ına
‘Arz *kıldı* ḥālī pādişāhına
2436. Şıçradı Bū’l-Mu‘cin-i ḥançer-güzār
Şarılup Mālik *ile* eyledi zār
2437. Ḳalkup andan yola revān *oldılar*
Hāverān’ın illerine *geldiler*
2438. Şādān *oldı* Şāh-ı Merdān-ı Hudā
Geldi Mālik hem Ebū’l-Mu‘cin revā

2439. Şîr-i Yezdân'ın *elini* öpdiler
Şād ü hurrem oluban oturdılar
2440. Hakk'a hamd idüp namāzı kıldılar
Cân içinde çün devāyı buldılar
2441. Ol Hudā-yı Hālik-ı ins ü melek
Hālik-ı 'arş-ı mecīd [ü] nüh felek
2442. Şāh-ı Merdān tırdı yolunda revān
Bindi Düldül'e bi-emr-i Müste'ān
2443. Didi Āhen-rubā'ya ben giderim
Nice Āhen-rubā'dır seyr iderim
2444. Nice bir Cemşīd gider aña hemān
Dīne gelmez anıñ içün bu zamān
2445. Varayım anı idem zīr ü zeber
Tevfīk iderse baña Rabbim eger
2446. Düldül'e bindi o dem şîr-i Hudā
Yetdi tağın dībine ol Murtażā
2447. Gördi bir tağ bir ucı beyne's-semā
Mümkin olmaz gideler andan yaña
- [214]
2448. Nice muhkem eylemişler der-zemīn
Altun incüniñ hisābı yok hemīn
2449. Çıkdı tağa ol zamān Düldül-süvār
İtdi Āhen-rubā'ya ol şîr-vār

2450. Ol kilisā içine girdi İmām
Kirdigār'a şıdkını kıldı temām
2451. Künbet içinden gelür hem bir āvāz
Didi kim ey Murtaẓā-yı ser-firāz
2452. Gel saḡa virdim temāmen Hāver'i
Hem Hāver içinde olan leşkeri
2453. Cemşīd'i öldür a cānım Hayder'i
Saḡa virdim cümle mülk-i Hāver'i
2454. Yeddi iklīme olasıḡ pādişāh
Gice gündüz zevk idüp çekme bir āh
2455. Na'ra urdı ol Emīrū'l-Mü'minīn
Didi ey dīv-i siḡir-bāz-ı la'ın
2456. Sensin iden Cemşīd'i yoldan bīzār
Zü'l-fiķār'ı çekdi ol Düldül-süvār
2457. Didi bi-ism-i Hudāvend-i Mu'ın
Zü'l-fiķār'ı kubbeye çaldı hemīn
2458. Zü'l-fiķār'ı çaldı aḡa şīr-vār
Yaḡdı anda nice yüz biḡ canāvār
2459. Öyle āteş dökdiler şāh üstüne
Haydar'ı yandırmak için kaşdına
2460. Turmadı anda Emīrū'l-Mü'minīn
Geldi leşker yanına andan hemīn

2461. Mālik'e hāli hikāyet eyledi
Ol la'īnīñ sözlerini söyledi
2462. Hüküm kıldı leşker atlandı temām
Bindi ata her ne varsa hāşş u 'ām
2463. Bindiler ata giyimler aldılar
Nīze kalhan kollarına şaldılar
2464. Yetdiler Āhen-rubā 'ya ey emīr
Orta yere kubbeyi aldı o şīr
2465. Na'ra urdı şīr-i Hayy-i dādgar
Çekdi kınından hemān dem Zü'l-fiķār
- [215]
2466. Urdı kubbeye bi-emr-i Müste'ān
İşlemedi kubbeye tīg ol zamān
2467. Kubbeye içre geldi andan bir sadā
Ditredi ol dem kamu arz u semā
2468. Öyle āteş yağdı ol demde hemān
Leşker-i İslāmiyān itdi fiğān
2469. Yılan 'akreb nice yüz biñ ejdehā
Arslan ü kaplan yağardı ber-hevā
2470. Āteşi tutdı cihānı ol zamān
Şanki cehennem açıldı ol zamān
2471. Didiler Cemşīd'e kim ey pādīşāh
Ey şeh-i Hāver-zemīn olgıl āgāh

2472. ‘Alī gitmiş puthāneye ey emīr
Leşker ile yakmış anı ol vezīr
2473. Öyle āteş dökmüş²⁰⁰ put-ı bī-īmān
Anların hāllerini itmiş yaman
2474. Hüküm kıldı ol zamān Cemşīd Şāh
Bir nā-bekār geldi anda rū-siyāh
2475. Adı Şeddād-ı la‘īn-i Hayberī
Var idi yetmiş dilāver serveri
2476. Didi ey şāh olmasun cānı melūl
Fikri kıldım saña ey şāh-ı fużūl
2477. Çāderinde Haydar’ın yok bir nefer
Diñle sözüm saña dirim uş meger
2478. Cümlesi Āhen-rubā’ya gitdiler
Māli rızkı cümlesin terk itdiler
2479. Şimdi dönüp hep gelürler ıssıdan
Şusuz olup geleler çün ıssıdan
2480. Haydar’ın şorbasına gidem revān
Ağu katup geleyim ben bu zamān
2481. Gele gire çādere şusuz düşe
Alup içe mevt olup yere düşe
2482. Āferīn didi o dem Cemşīd Şāh
Kim ‘aceb fikr eylediñ ey rū-siyāh

²⁰⁰ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

2483. Virdi Şeddād'a Şāh-ı Hāver-zemīn
Hil'ati gitdi hemān dem ol la'īn

[216]

2484. Aldı üç mişkāl zehir ol nā-bekār
Turdı gitdi yoluna ol bī-ķarār

2485. Yitdi Hāydar bārgāhına revān
Şaldı zehri şorbaye ol bī-īmān

2486. Çıkdı taşra geldi yoluna revān
Vardı Cemşīd yanına ender-zamān

2487. Cemşīd'e didi anı bir bir beyān
Şād ü hurrem oldu ol mel'ūn hemān

2488. Dānā vezīr çünki işitdi anı
Firķatinden lālezār oldu cānı

2489. Bir kulu var idi anda ey hümām
Adına dirler Mübārek hāşş u 'ām

2490. Didi iriş yā Mübārek Hāyder'e
Söyle kim şu içmesün ol servere

2491. Taşra çıkdı geldi andan ol gulām
İşit imdi şīr-i Hāyy-i Lā-yenām

2492. Çünki İslām ıssıdan buñaldılar
Dönüben Hāydar yanına geldiler

2493. El-amān idüp figān eylediler
Issılıķdan çün şikāyet kıldılar

2494. Çaldı yetmiş kez Emîrû'l-Mü'minîn
Zü'l-fiķâr'ı kubbeye ender-zemîn
2495. Zerrece kâr itmedi ol Zü'l-fiķâr
Zîrâ emri kılmamışdı Kirdigâr
2496. Girü döndi çādere geldi 'Alî
El uzadır şorbaya şāh-ı velî
2497. Çāder içre oturur şîr-i Hudā
Kānber'e dir şorbayı sen vir başa
2498. Şuyı virdiler 'Alî'niñ eline
Sen bak imdi Hāķ Te'ālā emrine
2499. Şuyı aldı eline ol şehriyār
Çıkdı kınından hemān dem Zü'l-fiķār
2500. Kendüzini urdı şorbaya hemān
Kırpılup çıkdı şu içinden revān
2501. Çünkü anda şu döküldi ol yere
Yetmiş arşun şu giçer anda yere
2502. Fikre düşdi leşker ü Haydar temām
Yetdi ol sâ'at 'Alî'ye ol İmām
- [217]
2503. Şāh-ı Merdān'ı haberdār itdi ol
Didi içme o şudan şāh-ı uşul
2504. Kim beni gönderdi dānā-yı vezîr
Hıdmetiñe ey hünermend-i dilîr

2505. Çün işitdi ol Emîrû'l-Mü'minîn
Secdeye koydı başını ol hemîn
2506. Didi anda ey Kerîm-i Bî-zevâl
Çok şükür dergâhına ey Zü'l-celâl
2507. Sen meded kıl ey 'âlem-i Kirdigâr
Nuşret vir puthâneyi idem bîzâr
2508. Akşam oldu yatdı cümle maḥlûḳât
Hem bi-fermân-ı Hudâ-yı pāk-zât
2509. Yarı gice tırdı ol şîr-i Hudâ
Âb-dest²⁰¹ alup kıldı namâz Murtaẓâ
2510. Namâz içre çok münâcât eyledi
Hâk Te'âlâ'ya tazarru' eyledi
2511. Didi kim ey Hâlik-ı şems ü kamer
Sen meded kıl ey Kerîm [ü] Kirdigâr
2512. Çün münâcât itdi ol şîr-i İlâh
İşit imdi emr-i Kâdir pâdişâh
2513. Geldi gökden ol zamân peyk-i Celîl
Şâh-ı 'âlem ol Resûl'e Cebrâ'il
2514. Didi kim ey mürsel-i ḥayru'l-enâm
Hâk saḡa virdi taḥiyyât ü selâm
2515. Saḡa direm ey ḥabîb-i dü cihân
Tarda ḳalmış Murtaẓâ ister emân

²⁰¹ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

2516. Sûre-i “innâ fetahñā”²⁰² yaz hemân
Böyle kıldı emrini ol Müste‘ân

2517. Bağlasun *oķa aŗa* atsun revân
Feth ider ol kubbeyi ender-zamân

2518. Velî üç gün Kānber’i itsün nidā
Halk şehre eylesün üç gün şadā

2519. Hāşş u ‘āmma anı āgāh eylesün
Taşraya çıksun kamuya söylesün

2520. Bir büyük tūfān gelecek şehrizi
Nice işler gelecek başınıza

2521. Bunı yazdı ol Resûlü’l-mürselîn
Öpdi virdi Cebrā’il’e ol emîn

[218]

2522. Aldı ol dem nāmeyi peyk-i Celîl
Yetdi Hāver-zemîn’e çün Cebrā’il

2523. Gördi anda ol şîr-i Perverdigār
El münācāt eylemiş ol şehriyār

2524. Şaldı *öŗüne anı o* dem revân
Gördi *anı* der-zamân şāh-ı cihân

2525. Aldı çünkü anı gönli oldu şād
Gam gidüp geldi feraħ buldı neşāt

²⁰² “Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik.” (Fetih, 1)

2526. Çün sabāh *oldı* bi-fermān-ı Mu‘īn
Togdı şems rüşenī *oldı bu* zemīn
2527. Leşker-i İslām’a *anı* söyledi
Cümlesini çün haberdār eyledi
2528. Nāmeyi İslāmiyān *kıldı* tavāf
Gitdi ğamlar sīneler *oldı* çü sāf
2529. Hāk Te‘ālā şun‘ına şükr itdiler
Çün beşāret çalgılarıñ çaldılar
2530. Çıkdı Kānber eyledi şehre nidā
Cümlesine irdi *anda* ol şadā
2531. Didi ey şehir²⁰³ hāklı olun āgāh
Gelecek sizler içün tūfān siyāh
2532. Ol Hudā-yı Lem-yezel emr eylemiş
Peyki gelmiş Muştafā’ya söylemiş
2533. Hākk’ıñ emriyle risālet buyruğı
Böyledir *derim* size olman ğabī
2534. Kim Müselmān olur *ise* inanur
Olmaz *ise* *anda* kalur boyanur
2535. Kim ki Hākk’a inanup īmān ider
Çıkup *andan* taşraya anlar gider

²⁰³ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

2536. Dördünci²⁰⁴ gün bağladı şîr-i Hudâ
Ok başına âyet-i nuşret hemân

2537. Didi Bi'smillâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm
Aldı okı kubbeye atdı ḥakîm

2538. Emr ü fermân-ı Hudâ-yı Müste'ân
Tağılup kubbeye olur cümle vîrân

2539. Bir ğırîv düşdi cihâna ol zamân
Kıpladı zulmet cihâmı ol zamân

2540. Şakka şakka oldu ol kubbeye hemîn
Gök yüzüne çıkdı tozlar der-zemîn

2541. Düşdi şehrin içine ol kubbegâh
Şehri vîrân eyledi emr-i İlâh

2542. Altı üstüne dönüp oldu vîrân
Hem bi-fermân-ı Hudâ-yı Müste'ân

[219]

2543. Anı gördi çün şâh-ı Hâver-zemîn
Ditredi anda olur cânı ḥazîn

2544. Gördi Cemşîd anda kılmadı karar
Zîrâ gönli olmuş idi târumâr

2545. Emr idüp getürdiler gemileri
Çün tedârük kıldı geldi ileri

²⁰⁴ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

2546. Bindi Cemşîd üç yüz âdemle bile
Düşdiler andan revân olup yola
2547. Gitdiler tâ Kahramân'ın şehrine
Görelim Perverdigâr'ın emri ne
2548. Hâverân bakdı ki iş oldu temâm
Bir kenefe girdi anda ve's-selâm
2549. Pehlûvânlar gördi anı izledi
Girdi necis içre kendi gizledi
2550. Ol kenefi boşalduban²⁰⁵ bakdılar
Boğulup kalmışdı anda ol kefer
2551. Cemşîd'in 'avreti anda râyegân
Dîn-i İslâm'ı kabûl eyler hemân
2552. Ayağına baş koyup zâr eyledi
Kal'ayı yıkma eyâ şahım didi
2553. Belki Cemşîd ele girer ey hümâm
Müslümân olur gelür bunda temâm
2554. Bir dağı vardır ricâmı söylerim
Hâzretinden ben temennî eylerim
2555. Şâh-ı 'Âk dirler benim pederime
Virmiş idi beni Tûrân Şâhına
2556. Cihâzımla yola düşürdi beni
Geldi Cemşîd eyledi anda zûrı

²⁰⁵ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

2557. *Cihāzımla beni bu al‘aya o*
Getürüp ‘avret idindi ol nā-o
2558. *Var idi lakin benim bir mu‘teber*
andığım dile eyā āh-ı beer
2559. *Bī-umār la‘l ü cevāhir oludı*
Bir büyük incü daı hem var idi
2560. *ıymeti bi kerre bi altun ‘ıyān*
Bī-umār zümrüd var idi hem girān
2561. *Her biri yüz altuna gider idi*
ara ‘ifrīt geldi ah-ı sermedī
2562. *Baı amām olları ā-ı ınar*
Gözleri külān amı gibi yanar
2563. *oltuuna aldı andığı la‘ın*
Ayaını urdı anda der-zemīn
- [220]
2564. *Bir apu aıldı derāl yā emīn*
andık ile girdi oraya hemīn
2565. *İbu ālī söyledim ben Cemıd’e*
Emr ider bir pehlüvān anda gide
2566. *Kemend²⁰⁶ ile aaıya adılar*
Bir zamāndan ek deyü söylediler

²⁰⁶ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

2567. Çekdiler *anda* kemendi *kām-kār*
Başı kopmuş gördiler *kanı* akar
2568. Şandık içre vardır *incü* bî-‘aded
Şāh-ı Merdān’sın *bağa* eyle meded
2569. *Büyük incü* ile yetmiş *cevāhir*
Bağa olsun *kalasını* sen götür
2570. Fāṭıma’ya armağan itdim anı
Diñle *beni* Şīr-i Yezdān-i Ğanī
2571. Şāh-ı Merdān geldi *kapu* yanına
Bağladı *anda* kemendi *bine*
2572. Sa‘d’a *virdi ucunu* ol şehriyār
Kapuya indi bi-emr-i Kirdigār
2573. *Kapu dibine* çü vardı şīr-i Hāk
İsm-i A‘zam okuyup *didi yā* Hāk
2574. Öñüne gelen *yolu* tutup gider
Sāhil-i deryāya geldi ol meger
2575. *Kulağına* geldi āvāz ol zamān
Dīvler aldı şandığı *yā* şīr ayān
- [*Mefāīlün mefāīlün feūlün*]
2576. *Aṭa* vardır *değiziñ* ortasında²⁰⁷
Düğün vardır meşgūl²⁰⁸ olmuşlar *anda*

²⁰⁷ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

2577. Ol cevāhirleri bil sen yā İmām
Geliniñ boynuna taktmışlar temām
2578. Dīv ü ‘ifrīt cem‘ olupdur orada
Varılmaz aña ey şāh bu arada²⁰⁹
2579. Dağı bir kubbeye içre²¹⁰ şandık olur
Pūlātdan²¹¹ anlara āvāz virilür
2580. Aña tapar ol mel‘ūnlar hemān dem²¹²
Hayret itdi Şāh-ı Merdān’ım o dem
2581. Zū’l-celāl’e ‘arz-ı hācet eyledi
Yüzünü hāke sürüp zār eyledi
2582. Ol deñiz mevce gelür anda hemān
Bir balık çıkar gelür virir selām
2583. Nūh zamānından buraya gelmişem
Beklerüm ki saña müştāk olmışam
2584. Gel benim arğama bin yā pehlüvān
Besmeleye bindi şāh aña hemān
- [221]
2585. Bir dem içre bir ulu tağa çıkar
Gördi dīvler cem‘ olup anda bakar

²⁰⁸ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

²⁰⁹ Mısrada vezin aksamaktadır.

²¹⁰ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

²¹¹ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

²¹² Mısrada vezin aksamaktadır.

2586. İçlerinde bir *ulu dīv* var idi
Boyı uzun başı arslan gibi-y-di
2587. Şakşagana *kuyruğı* beñzer anıñ
Neşt-likā şekli tomuz ol mel‘*ūnıñ*
2588. Gelin imiş ol la‘*īn-ı* bed-likā
Boynuna taķmış *cevāhiri* baķar
2589. Çün İmām’ı gördi derhāl ol la‘*īn*
Dīvlere haber virir ender-zemīn
2590. Şīr-i Yezdān urdı bir na‘*ra* hemān
Ditredi anda zemīn *ū āsumān*
2591. Ey la‘*īnler* getürün ol şandığı
Hem dahı içindeki *cevāhiri*
2592. Şāh-ı Merdān’ım size geldim belī
‘Āleme adım *tolupdurur* ‘Alī
2593. Virmez *iseñiz* sizi hep *kırarım*
Cānıñızı gövdelerden *sökerim*
2594. Anda bir dīv geldi āvāz eyledi
Bunca ‘ifrītler ki var *bunda* didi
2595. Zerrece *ķorķu* bulunmaz bizde hīç
Sen gibi biñ *dahı* gelse *bunda* hīç
2596. Şāh-ı Merdān çün işitdi *bu* sözi
Ķakımaķdan *ķana* döndi ol gözi

2597. *Zü'l-fiķār'ı çekdi bi-emr-i Hudā*
 Dīvlere girdi ol anda Murtażā
2598. *Ol la'īnler cümle yerden geldiler*
 Şāh-ı Merdān'ı araya aldılar
2599. *Öyle kızdı dīvlere ol şāh-ı dīn*
 Ķan elinden lālezār oldu zemīn
2600. *Bir dem içre kırdı yüz yetmiş dīvi*
 Bāķīsi itdi firār gördi zūrı
2601. *Geldi anda nāgehān ġarīb sadā*
 Ķār içinden geldi āteşler rehā
2602. *Çıkdı bir ejder āteşler saçarak*
 Şāh-ı Merdān inledi didi yā Ķaķ
2603. *Zü'l-fiķār'ı çaldı anıñ biline*
 İki bölde geçdi yeriñ dibine
2604. *Ba'dezān anda Emīrū'l-Mü'minīn*
 Bir maġaraya olur anda revān
2605. *Ķapusunda gördi bir 'ifrīt var*
 Pūr-‘aşab yanında bir merkebi var
- [222]
2606. *Merkebiñ yarısı al yarısı gök*
 Şāh-ı Merdān aytdı anda ey köpek
2607. *Bu eşek nedir beyān eyle didi*
 Şāh-ı Merdān'a o 'ifrīt söyledi

2608. *Ḳubbe içre bend olan dīviñ didi*
 Bu da anıñ vezīridir söyledi
2609. *Bunları bend itdi Süleymān Nebi*
 Hem beni bunlara bekçi eyledi
2610. *Zü'l-fiḳār'ı çekdi bi-emr-i Hudā*
 Urdı dīvi iki biçdi bā-rehā
2611. *Ol eşek bir kere anğırđı anda²¹³*
 Şandık içün mi didi geldiñ bunda²¹⁴
2612. *İşbu tağda bir kapu vardır derin*
 İçine koyulmuş ol şanduk hemīn
2613. *Ger beni bendden ider iseñ ḥalāş*
 Şandığı getüreyim ey şāh-ı ḥāş
2614. *Dīne da'vet eyledi ol kām-kār*
 Geldi dīne anda dīv itmedi 'ār
2615. *Bendiñ alup anı āzād eyledi*
 Didi gāfil olma şāh-ı sermedī
2616. *Ḳuyuya indi o dīv-i bī-īmān*
 Ḳuyu içre tldı zār ile duḥān
2617. *Dīvi bıraḳdığına nādim olur*
 Geldi bir 'ifrīt ḳuyudan bağıırır

²¹³ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

²¹⁴ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

2618. Döndi andan şāha eyledi kelām
Bunı *n* 'içün şalıvirdiñ yā İmām
2619. Haps idüpdı ol Süleymān Nebī²¹⁵
Kim zīrā ol dīv *katı* yavuz idi
2620. *Bunı böyle* söyleşürken orada
Çıkdı dīvler *kapudan* ol sırada
2621. Birbirin *başa* başa kaçırđılar
Taşra *çıkup* şāha *hamle* kıldılar
2622. Na'ra urdı Şāh-ı Merdān'ım 'Alī
Geldi māsā anlara itdi zūrı
2623. Kaçdı dīvler gāyet oldı der-nihān
Şandığı virdi 'Alī'ye ol hemān
2624. *Yüzünü ayağına sürer* turur
Ol nebīye *selāmını* gönderir
2625. Şīr-i Yezdān ol Emīrū'l-Mü'minīn
Balıgıñ arkasına bindi hemīn
2626. *Balık anda söze āgāz* eyledi
Peygamber'e *selāmı* ısmarladı
- [223]
2627. Şandığı aldı o şīr-i dādgār
Kuyu dibine gelür ol şehriyār

²¹⁵ Mısrada eksik heceden ötürü vezin aksamaktadır.

2628. Na‘ra urdu Şîr-i Yezdân ol zamân
Mîr Seyyâf ipi uzadır hemân
2629. Kemend ²¹⁶ile Haydar-ı Kerrâr-ı cân
Şandığı bağlar çekerler ol zamân
2630. Ba‘de-zân yine emîrler turdılar
Şâh-ı Merdân’ı yuğaru aldılar
2631. *Ĥatunı* çağırdı anda şâh-ı dîn
Şandığı teslim ider *anâ* hemîn
2632. Erligîñ ma‘lûm oldu ²¹⁷*didî* ĥatun
Bağış olsun Fâtîma’ya büsbütün
2633. Olacaktır ol kıyâmet günleri
İsterim andan şefâ‘at kemteri
2634. Sa‘d’ı anda görmedi ol dîn eri
Didi nerye gitdi *eyledi* zûrı
2635. *Didiler* Cemşîd’e *vardı* pehlüvân
Ķal‘a-i Sîtare’ye gitmiş revân
2636. Otuz ²¹⁸biñ er *bilesincedir* hemîn
Yardım itsün anlara anda Mu‘în
2637. Al sen imdi Şâh-ı Merdân’dan ĥaber
Çünkü *kıldı* ĥubbeyi zîr ü zeber

²¹⁶ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

²¹⁷ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

²¹⁸ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

2638. Geldi *ķubbe* yerine ol *ķāh-ı dīn*
Gördi *iki* baēlu *ķandık* ber-zemīn
2639. *Birisini* açdı ol *ķāh-ı Hudā*
Bir tütün *ķıkđı* içinden ber-hevā
2640. ‘*Ālemi tıtdı* ķü tūfān ol zamān
Gök *yüzünü* *ķapladı* ender-zamān
2641. Cümle ‘ālem bī-hūķ olup *ķaldılar*
Tā gün *irdi* öyle vakti *gördiler*
2642. *Ħayrete* düşdi Emīrū’l-Mü’minīn
Çünkü sihr *oldığını* *bildi* emīn
2643. Bātıl *oldı* cümle sihri nā-bekār
Hem bi-fermān-ı *Hudā-yı dādgār*
2644. Açdı *ķandığını* birini ol *Īmām*
Çıkđı bir dīv *gördi anı* *ķāķķ* u ‘ām
2645. Elleri *ayaķları* baēlu anıē
Hīķ *mecāli* *ķalmamıķ* ol mel‘ūnunē
2646. ‘*Āleme tā ki ziyānı* degmesün
Ehl-i dīni *dünyāda* ezdirmesün
2647. Anı *Süleymān* pey<ē>amber baēlamıķ
Ķubbe içre anı muķkem eylemiķ
- [224]
2648. Ol imiķ cümle *cāzūlğı* iden
Putlar içre *girüben* söz söyleden

2649. Zü'l-fikār'ı çekdi kınından 'Alī
Çaldı dīvin başına şāh-ı velī
2650. İki biçdi anı çün mişl-i hıyār
Hem bi-fermān-ı Hudā-yı dādgār
2651. Şehr-i Cemşīd halkı *bunu* gördiler
Cümlesi gelüp Müselmān oldılar
2652. Yıkıldılar kilīsā mescid yaptılar
Şındırup putları Hakk'a tapdılar
2653. Cümlesi İslām ü erkān u namāz
Öğrenüben Hakk'a itdiler niyāz
2654. Ol Emīrū'l-Mü'minīn şāh-ı Hudā
Hāzretini kılma kapundan cüdā

[Mefāīlün Mefāīlün Feūlün]

2655. Okuyup dinleyeni hem yazanı
Kerem kıl anları 'afv it yā Ğanī
2656. Cemī'-i ehl-i imāna kerem kıl
İki cihān içinde muhterem kıl
2657. Diler nāzım olanlar hāzretinden
İçer katre zülāl-i rahmetinden

[Fāīlātün fāīlātün fāīlün]

2658. Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilāt
Vir Muhammed Muştafā'ya şalavāt

**Şîr-i Hudâ'nın Kûh-ı Billûr'a Girdiği ve Ebû'l-Mu'cin A'yân-ı
Müneccimin Kızını Getirdiği Gazadır**

[*Mefâilün Mefâilün Feülün*]

2659. Uyan ey dil hayâl-i cāna ʔalma
Bu dehre aldanup ʔafletde ʔalma
2660. Giçer devrân n'idersin *bu* cihānı
‘İbād’ullāh ʔa[k]kını üsten alma
2661. ʔaḫḫat yollarını gözle her dem
Girince ol diyāra tehī ʔalma
- [225]
2662. Niyāz eyle ʔa[k]ka çün nāz içinde
İder derde devāyı mehcūr olma
2663. Cihān fānī çü sen fānī n'idersin
Eşer ʔoy *bu* cihānda ʔāfil olma
2664. Mūsāfırsin *bu* miḥnet-ḫānede sen
Gidince ol diyāra sā'il olma
2665. Bu ḫāk-i nīk-baḫt içre tayanı
Tefekkür ʔıl cihānda maḡrūr olma
2666. Bu dünyā niceleri gör yimişdir
Seni *dahı* yiyiser nā'im olma
2667. ʔara toprak içinde nice sultān
Yatupdur ʔıl tefekkür mesrūr olma

2668. Daḥālet kıl şef‘ü‘l-müzribine
Anıñ her dem kapusından dūr olma
2669. ‘Aceb var mı o maḥşerden ḥaberiñ
Tedārük kıl vücūdı nāra şalma
2670. Nazar kılma cihānıñ ‘aybına sen
Görünce sen anı yüzüne urma
2671. Hudā Settār-ı ‘ālemdir be hey cān
Kulunu setr ider sen gāfil olma
2672. Dimiş “lā-taknuṭū min-raḥmeti’ llāh”²¹⁹
Şadākatle ümīd it cāhil olma
2673. Ḥa[k]k’ıñ kullarına raḥm eyle her dem
Virir ecri Hudā sen ḥāriş olma
2674. Ümīd kesme Hudā’dan Şükṛ⁷ her dem
Odur viren devāyı maḥzūn olma
2675. Velī şimdi diyelim yādigārı
Koyalım devr içinde gül-‘izārı
2676. Diyelim Ḥāverān’ıñ ḥāllerinden
Ḥa[k]k’a makbūl emīrlar aḥvālinden

[Fāilātün Fāilātün Fāilün]
2677. Ol Ebū’l-Mu‘cin’dan işit bir ḥaber
Gül-endām’a²²⁰ ‘āşık olmuşdı meger

²¹⁹ “De ki: “Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin.” (Zümer, 53)

²²⁰ Bu kelimededen ötürü vezin aksamaktadır.

2678. Murtażā'dan destūr aldı ol zamān
Gitdi *getürdi* Gül-endām'ı revān

2679. Ol nigārı aldı *geldi* Haydar'a
Viridi selām karşı *turdu* [Haydar'a]

[226]

2680. Haydar'a *did*i Gül-endām ol zamān
Ben *getürmişem* şadākatle īmān

2681. Hakk'ı bir Peygamber'i hak bilmişem
Cān u dilden anı ikrār kılmışam

2682. Ol resūl-i *dü* cihān *kesdi* nikāh
Beni Bū'l-Mu'cin'e ey ehl-i felāh

2683. Hem babam olmuş Müselmān ey İmām
Ol resūl-i 'āleme itmiş īmān

2684. Hüküm *kıldı* Cemşīd anı aldılar
Götürüp zindān içine koydılar

2685. Gitdi Bū'l-Mu'cin bi-emr-i Murtażā
Girdi zindāna bi-fermān-ı Hudā

2686. Açdı *bendini* alup *geldi* revān
Murtażā 'ya irdiler çün ol zamān

2687. Geldi Haydar yanına ol dem temām
Ayağına *düşdi* *did*i yā İmām

2688. Benim a'yān [u] Mūneccim ehl-i fāl
Dünyāda ne olur ise kıyl ü kāl

2689. Remli atdı^{da} bilürem yâ ‘Alî
Hem bi-fermân-ı Hudâvend-i velî
2690. Reml şaldırdı ba^{na} Cemşîd Şâh
Tâ seniñ ahvâline ola âgâh
2691. Söyledim degil Ğaşemşem ol dilîr
Ol ‘Alî’dir Şâh-ı Merdân nerre şîr
2692. Ser-be-ser ahvâli a^{na} söyledim
Cümle işden anı âgâh eyledim
2693. Şaldı beni zindâna ol bî-îmân
Çok şükür gördüm dîdârın ‘âlî-şân
2694. Didi Haydar kim bi-ha^ğğ-ı Kirdigâr
Koymazam Cemşîd’i anda bî-^qarâr
2695. Ya Müselmân iderim anı hemîn
Yâhûd öldürem bi-fermân-ı Mu‘în
2696. Yetdi gün toy eyledi anda temâm
Mu‘cin içün Şâh-ı Merdân ol İmâm
2697. Hemân ol Gül-^çehre’yi ol Mâlik’e
A^ğd-i nikâh eyledi merd-i pâke
- [227]
2698. Ba‘dezîn ol şîr-i Rabbü’l-‘âlemîn
A‘yân-ı müneccim’e didi hemîn
2699. Birkaç âdem bile algıl sen hemân
Şehri bekle hıfz ide ol Müste‘ân

2700. Leşker *ile* Kahramân'a giderim
Cemşîd'in kaçdına ben 'azm iderim
2701. Hükûm kıldı ol Emîrû'l-Mü'minîn
İki *gemi* düzdiler derhâl hemîn
2702. Leşker *ile* *gemi* içre girdiler
Yelkeni şalup yoluna gitdiler
2703. Üç gün üç *gice* giderken nâgehân
Bir yüce taş görünür ender-zamân
2704. Gemiciden sordı *tağı* şîr-vâr
Söyle *bu taş* başa ey nâmvâr
2705. Gemicî *didi* eyâ şîr-i Hudâ
Buğa Miḥnet *tağı* dirler Murtaẓâ
2706. Didi Ḥaydar olmaya Cemşîd hemân
Kaçuban *gele* buraya ol revân
2707. Ben gideyim *bu taş* bir göreyim
Cemşîd-i mel'ûnı hem öldüreyim
2708. Gemicî *didi* eyâ şâh-ı cihân
Taş kayadır bundan öte bil hemân
2709. Gemi gitmez ey erenler serveri
Cân içinde iki cihân Ḥayder'i
2710. Didi Ḥaydar *kayığı* çekin hemân
Çekdiler bindi Emîrû'l-Mü'minân

2711. Yetdiler *tağa* bi-fermān-ı Hudā
Düşdiler girdāba ol demde revā
2712. Talğa urdı deryā anda ol zamān
Her biri bir ataya düşdi revān
2713. Bākī leşkeri tağıtdı ol gemi
Bir tarafa gitdi bā-emr-i Ğanī
2714. Çünkü kayık pārelendi ey emīn
Şu üzerinde Emīrū'l-Mü'minīn
2715. Mu'cin ile kalhana bindi hemān
Deryā üzre yürüdiler ol zamān
2716. Gāh batup gāhi çıkarlar ey emīn
Kara göründi hemān ey māh-ı dīn
2717. İlyās irişdi hemān ol şāhlara
Virdi selām anda ol cān mā[hlara]
- [228]
2718. Nāgehān çıkdılar andan bi't-temām
Yer yüzünde anlar itdiler kıyām
2719. Çünkü gāyib oldu İlyās ol zamān
Şāh-ı Merdān taşra çıkdı bī-gümān
2720. Bilesince Mu'cin-i hançer-güzār
Karaya çıkup selāmet buldılar
2721. Kahramān'a virdiler andan haber
Çıkdı denizden iki ādem meger

2722. *Ne gemi var bunlar²²¹ gele ne hod at*
Şu içinden çıkdı anda iki zāt
2723. *Tahtıñ üstünde oturmuş Kahramān*
Şağ yanında Cemşīd oturmuş hemān
2724. *Kahramān anlara gönderdi süvār*
Geldiler Haydar’a anlar irdiler
2725. *El el üzre koyuban anlar temām*
Erkān ile şāha virdiler selām
2726. *Didiler ey zāt-ı pāk-i pehlüvān*
Kahramān ister seni geldim revān
2727. *Emriñ olursa oraya varalım*
Hükmi nedir sizlere bir görelim
2728. *Mu‘cin ile Şāh-ı Merdān turdılar*
Kahramān’ıñ yanına çün vardılar
2729. *Cemşīd anda çün görünce Hayder’i*
Ditredi yaprak gibi ol Hayberī
2730. *Kahramān’a didi kim ey nāmvar*
Beni cāndan eyleyen budur bīzār
2731. *Kahramān didi ki ey şāh-ı cihān*
Kancarudan gelişin eyle beyān

²²¹ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

2732. *Didi H̱aydar Q̱ahramān'a ey la'in*
Gelişimdir bil benim H̱āver-zemīn
2733. *Bizi gönderdi 'Aliyyü'l-Murtaẓā*
Şīr-i Yezdān ibn-i 'amm-i Muştafā
2734. *Üç vaşiiyet itdi saḡa Murtaẓā*
Sen revā kıl sözleri atma hevā
2735. *Biri bu ki sen Müselmān olasın*
H̱aqq'ı bir Peygamber'i ẖaqq bilesin
2736. *Bir daḡı Cemşīd'i tutup viresin*
Bī-tekellūf H̱aydar'a gönderesin
- [229]
2737. *Yok dir isen uş gelür bunda temām*
İş ider saḡa görür hep ẖāşş u 'ām
2738. *Cemşīd'e itdigini ider saḡa*
Yeddi iqlīm işine kalur ṭaḡa
2739. *H̱ükm kıldı kim bunu tutun revān*
Cemşīd'e geldi o leşker ol zamān
2740. *Cemşīd anda āh u efḡān eyledi*
Na'ra urup Q̱ahramān'a söyledi
2741. *Budurur ol H̱aydar-ı leşker-penāh*
Na'rasından kūh-ı Q̱āf olur tebāh
2742. *Yer ve gök olsa temāmet ejdehā*
Yer yüzünde kırtulabilmez rehā

2743. Hışma geldi Kāhramān anda meger
İndi tahtından aşağı ol kefer
2744. Bu ne ola ya ne ide yalnız
Ejdehālar eline düşdi henüz
2745. Çekdi tığı Kāhramān ide mi
Didi elimden ya bu kırtula mı
2746. Şıçradı Bū'l-Mu'cin-i hançer-güzār
Tutdı derhāl kemerinden şehriyār
2747. Öyle urdı ol iti yire hemīn
Bī-hod olup düşdi anda ber-zemīn
2748. Na'ra urdı ol 'Aliyy-i şīr-vār
Çekdi kınından hemān dem Zū'l-fiķār
2749. Şıçradı anda vezīr-i Kāhramān
Düşdi Haydar ayağına ol zamān
2750. Elin öpdı didi ey şīr-i Hudā
Şabr kı l ey ibn-i 'amm-i Muştafā
2751. Ne murādın var ise biz görelim
Hem seni menziliye götürelim
2752. Taşra çık bir dem emān vir bizlere
Tanışalım biz dağı rehberlere
2753. Çıkıdı taşra ol Emīrū'l-Mü'minīn
Bilesince Mu'cin-i fettāh-ı dīn

2754. *Ḳahramān'ın üstüne ağladılar*
 Bî-hod oldu gözünü bağladılar

2755. *Ḳahramān'a söyledi Cemşîd Şāh*
 Beni budur kaçırın olgıl āgāh

[230]

2756. *Sen muḳābîl olamazsın bil aḡa*
 Ger cihān hükmünde olsa ejdehā

2757. *Şimdi aḡa biz medāre idelim*
 Aḡa yarar hoş kelāmı diyelim

2758. *Gitsün iline hemān ol şehriyār*
 Siz burada yine idiñiz qarār

2759. *Sögdi Cemşîd'i hemān dem Ḳahramān*
 Leşkerine hükm kıldı ol zamān

2760. *Cebe cevşen hep yaraḡın giydiler*
 Ceng için kūs u na(ḳ)ḳāre urdılar

2761. *Ata bindi anda otuz biḡ la'în*
 Geldiler Ḳahramān'a ender-zemîn

2762. *Şehr içinden cümle taşra çıkdılar*
 Hāzır olup her taraḡa baḳdılar

2763. *Bir yaḡa ol Ḳahramān olmuş süvār*
 Bir yaḡa Cemşîd şāh-ı hāksār

2764. *Ḳahramān'a didi Cemşîd-i la'în*
 Cengi maḡlûb ideriz bizler hemîn

2765. Hüküm kıldı Qahramân-ı pâdişâh
Yer yerinden hamle kıldı ol sipâh
2766. Hem Ebû'l-Mu'cin Şîr-i Yezdân 'Alî
İşit imdi emr ü fermân-ı Ganî
2767. Haydar öyle na'ra urdı ol zamân
Ditredi küh [u] zemîn [ü] âsumân
2768. Velvele düşdi kâfire ol zamân
Yeddi biñ kâfir kurudı der-zamân
2769. Cûşa geldi anda deryâ-yı 'azîm
Şanır isen maşşeri kurdı Raḥîm
2770. Çekdi kınından hemân dem Zü'l-fiḳâr
Âteş-i sūzâna döndi bî-ḳarâr
2771. Bu yaḡadan ol Ebû'l-Mu'cin hemîn
Urdı tîḡı leşkere ol şîr-i dîn
2772. Tâ gün irdi ortaya ender-zamân
Mu'cin'e yetdi ḳazâ-i âsumân
2773. Ayaḡı bir çuḳura girdi hemîn
Yüzi üzre düşdi ol şâh-ı emîn
2774. Tîḡ elinden düşdigini gördiler
Uşuban anı giriftâr itdiler
- [231]
2775. İndi atdan anda üç yüz nâ-bekâr

- Bağladılar *anı* ol dem bî-*qarār*
2776. Mesrūr *oldı* ol zamān çün Qahramān
Döndi şehre leşkeriyle ol zamān
2777. Çünkü *geldi* oraya şîr-i Hudā
Görmedi Bū'l-Mu'cin'i ol dem revā
2778. Āh çekdi gitdi 'aklı *oldı* hoş
Cānına odlar düşüp itdi hurūş
2779. İşit imdi gör ne kıldı Qahramān
Tahtına çıkup oturdi bî-*īmān*
2780. Hüküm kıldı Mu'cin'i getürdiler
Ol la'îniñ yanına yetürdiler
2781. Didi Cemşîd Qahramān'a ol zamān
Bunu öldürme saña *dirim* 'ıyān
2782. Şimdi eger öldürürsen ger bunu
'Alī oda yandırır bu 'ālemi
2783. Böyle *bunu* bend ile zindāna şal
'Alī'ye *dahı* idelim mekr ü āl
2784. Evvel *anı* öldürüp şād olalım
Bunu sonra şād ile öldürelim
2785. Hüküm kıldı Qahramān çün turdılar
Mu'cin'i zindān içine koydılar
2786. İşit imdi Şāh-ı Merdān'dan haber
Görmedi Bū'l-Mu'cin'i anda meger

2787. Odlar üşdi cānına anda velī
Geldi şehriñ kapusına ol ‘Alī
2788. Çekdi kapuyı kopardı ol İmām
Bī-tekellüf şehre girdi bi’t-temām
2789. Yetdi ol dem bārgāha ol emīn
Na‘ra urdı ditredi arz u zemīn
2790. Kahramān’a didi Haydar ol zamān
Kanı Bū’l-Mu‘cin baḡa söyle ‘ıyān
2791. Kahramān didi kim öldürdüm anı
Āh çekdi ol zamān şīr-i Ğanī
2792. Gözine oldı bu cihān kapkara
Hüküm kıldı ol zamān Zū’l-fikār’a
2793. Tutdı ol dem Kahramān’ıñ yaḡasın
Çaldı yere cānı çıkdı ol pisin
- [232]
2794. Bākī leşker cümle çağırdı emān
Didi Cemşīd ey Emīrū’l-Mü’minān
2795. Ölmemişdir pehlüvānıñ ey emīn
Koydılar zindān içine bil yaḡīn
2796. Mesrūr oldı ol zamān şīr-i İlāh
Geldi imāna o dem cümle sipāh

2797. Şehr ile cümle Müselmān oldılar
Taḡrı bir Peyğamber 'i ḡaḡḡ bildiler
2798. Gitdi zindāna Emīrū'l-Mü'minīn
İşit imdi n'itdi Cemşīd-i la'īn
2799. Kimseyi anda ḡaberdār itmedi
Bindi *gemiye kaçagördi* la'īn
2800. Kimse bilmez ḡancaru gitdi la'īn
İşit imdi emr-i Rabbū'l-'ālemīn
2801. Açdı zindān *ḡapusını* ol zamān
Aldı geldi Mu'cin 'i ol pehlīvān
2802. Ol arada Cemşīd 'i görmediler
Nereye gitdigini bilmediler
2803. Fikre düşdi ol Emīrū'l-Mü'minīn
Leşkeriḡ ḡayḡusına düşdi hemīn
2804. Fikr ile yatdı 'Aliyyü'l-Murtaẓā
Geldi *düşüne* Muḡammed Muştafā
2805. Didi kim ḡam çekme ey cānım benim
Ey *güzīde* nūr-ı sulṡānım benim
2806. Ḥaḡḡ'a şükr it yoluḡa sen gīt revān
Kūh-ı Billūr'a yūri ṡurma hemān
2807. Marẓiler elinden ey şīr-i cihān
Feth *idesiḡ anı da* yā pehlīvān

2808. Sa‘d-ı Vakḳāş ile Ḳanber andadır
Leşker otuz biḡ dilāver andadır
2809. Hem Ebū’l-Mu‘cin’i gönder yā ‘Alī
Kūh-ı Ser-gerdān bā-emr-i Ġanī
2810. Uyḡudan uyandı ol şīr-i Ḥudā
Şād olup tırdı yerinde Murtaẓā
2811. Ḳahramān’ıḡ hem bir oḡlı var idi
İsmine Ser-efrāzī dirler idi
2812. Cān u dilden oldı Müslimān hemān
Şehri virdi aḡa Ḥaydar ol [zamān]
[233]
2813. Didi Mu‘cin’e hemān şīr-i Ḥudā
Kūh-ı Ser-gerdān’a ḡit ey yūzi māh
2814. Mīr Seyyāf²²² anda ḳalmıṡ bī-emān
Bilesince leşker-i İslāmiyān
2815. Āki ādem aldı Bū’l-Mu‘cin hemīn
Şehr içinden taşra çıḡdı ol emīn
2816. Kūh-ı Ser-gerdān yoluna düşdiler
Varuban Seyyāf ile ḡörüṡdiler
2817. Ol ‘Aliyü’l-Murtaẓā’dan al ḡaber
Cān iliniḡ sultānından al ḡaber

²²² Üstü çizilerek Mālik ejder yazılmıştır.

2818. Kıldı yarağ ol zamān şîr-i Hudā
Küh-ı Billūr'a gide ol muḳtedā
2819. Bilesince iki ādem aldı ol
Gitdi yoluna hemān şāh-ı uşûl
2820. Bir nice gün gice gündüz gitdiler
Küh-ı Billūr etegine yetdiler
2821. Bağdı gördi ol zamān şîr-i Hudā
Kānber ile leşker andadır hemān
2822. Haydar'ı görüp kamu şād oldılar
Ayağına yüzlerini sürdiler
2823. Sağ taraḫa bağdı 'Alī ol zamān
Gördi bir tağ anda olmuş üstüvān
2824. Kātı muḫkem ber-hevā olmuş başı
Şanki koymuşlar hemān yüz biñ taşı
2825. 'Aklı irmez kimsenin yücesine
Biñ tağ anıñ gelemes bir taşına
2826. Aşağıdan yarusına nârdır ol
Yarusından yukarıya kırdır ol
2827. Gör nice hikmetleri var Hudā'nıñ
Yüzüne halk eyledi Muştaḫā'nıñ
2828. Yarağ itdi anda ol şîr-i Hudā
Çıkısa ol tağ üstüne ol Murtaḫā
2829. Hakk'a niyāz eyledi tırdı revān

Yürüdi tağdan yaña ol pehlüvân

2830. Geldi *tağın dibine* şîr-i Hudâ
Besmele *okudı* anda Murtażâ

2831. [Āteş] *üstüne ayağını* kodı
Āteş *üzre* ol şāh-ı dîn yürüdi

[234]

2832. *Yuğaru çıkdı* Emîrû'l-Mü'minîn
Yetdi *tağın ortasına* şāh-ı dîn

2833. Gördi Haydar *aşağısı* nâr idi
Yarusından *yukarıya* qar idi

2834. Anda *turdu* Şāh-ı Merdān şehriyār
Hayrete *düşdi* 'Aliyy-i nāmdār

2835. Secdeye *koydu* başını şāh-ı dîn
El münâcât eyledi Hakk'a hemîn

2836. Ey Hākīm ü Hākīm [ü] Ferdü's-şamed
Ey 'Alīm-i Hayy [ü] dānā-yı Ehad

2837. Kimse *başdı mı* 'aceb burya kadem
Baña bildir şāhib-i luṭf u kerem

2838. Ol mekānda *turur* iken pehlüvân
Geldi hātifden *āvāz* ender-zamān

2839. Didi ey şîr-i Hudāvend-i Celîl
Sen *āgāh* ol şîr-i maḥbûb-ı Celîl

2840. *Turduğın yere* hemān *başdı* kadem

- Bir yigit geldi işit ey muhterem
2841. Hoş bahadır pehlüvân *idi* dilîr
Rüstem *idi* adı anıñ nerre şîr
2842. Turdıgıñ yere irişdi ol hümām
Dağı artık *gidemedi* yâ İmām
2843. El *getürüp* Hakk’a *niyâz* eyledi
Secde *idüp* çok münâcât eyledi
2844. Didi ey Hayy-i Qadīm-i Zü’l-celāl
Ey Kerīm-i Kirdigār-ı Lā-yezāl
2845. Dağı kimse *gelmedi* bunda henüz
Ya ki *sonra* gelecek benden henüz
2846. Ben *ağa* hâtifden âvâz eyledim
Âgâh ol sen çün *ağa* ben söyledim
2847. Bunda kimse *gelmemişdir* gayrısın
Dön *yukarı* *gidemezsin* *dağı* sen
2848. Bu cihāna *gele* kavm-i Hâşimī
Bir yigit *gele* zār *ide* âdemi
2849. Adı Haydar ibn-i ‘amm-i Muştafā
Sākī-i Kevşer hem o şîr-i Hudā
2850. O gerek feth *ide* *bu tağı* hemān
Ser-be-ser ez-mağrib ü m[aşriķ revān]

[235]

2851. Çün işitdi *bu sözi* ol cān fedā
Senden ötri cānını kıldı fedā
2852. El getürüp nāliš itdi ol yigit
Didi ey Hāyy-i Hudāvend-i Mecīd
2853. Görse idim *bu cihānda* Hāyder'i
Kul olurdım kapuya kordım seri
2854. Gice gündüz hıdmet iderdim aña
Pābucını tāt iderdim başıma
2855. Turdıgıñ yerde hemān ol nāmver
Yine döndi girüye ol pür-hüner
2856. Çün işitdi ol 'Aliyy-i nāmdār
Sen tanıķ ol didi ey Perverdigār
2857. Girmezem cennete vallāhü'l-'azīm
Tā ki Rüstem 'le berāber gideyim
2858. Böyle didi yine ol şīr-i Hudā
Sen meded kıl ey 'Alīm-i muķtedā
2859. Zemherīye başdı ol sāt kadem
Didi yā Hāķķ nuşreti vir ki gidem
2860. Gün irişdi vakit oldı ve'đ-đuhā
Yetdi tağıñ üstüne şīr-i Hudā
2861. Gördi tağıñ üstünü ol dem revān
Bir cihāndır vaşfa gelmez ol hemān

2862. Bir ‘aceb künbet tağıñ üstünde var
Kimse bilmez çün *anı* muhkem hisār
2863. Yeryüzünden *başı* çıkmış nüh felek
Ķapusını göremez ins *ü* melek
2864. Āteşi yok bir duḥān andan çıkar
Hükmi *anıñ* yeddi iklīme aķar
2865. Künbetiñ altında aķar çeşme var
Şevkı urmuş eṭrāfa hoş ta‘mı var
2866. Şanır iseñ āb-ı Kevşerdir şuyı
Cennetü’l-me’vā içinde bir kuyı
2867. Köpri yapılmış çün *anıñ* üstüne
Bir nigārī çıkmış *anıñ* üstüne
2868. Gördi Ḥaydar köpri üstünde revān
Bir kız oturmuş çün *anda* ol zamān
2869. Lāl gibi eyler cemāli ālemi
Başını yuyup ider hoş ādemi
- [236]
2870. Cümle esbābı cilā virir *anıñ*
Köpri üzre şoyuban koymuş hemīn
2871. Na‘ra urdı şīr-i Ḥayy-i dādgār
Git yol üstünden utanmaz ḥayr u şer
2872. Kız ‘Alī’yi gördi *anda* şıçradı
Ey ‘amel ber-geşte *adım* söyledi

2873. Korkmadın *başından* ey yigit hemān
Bunda geldiñ ölmeye *mi bu* zamān
2874. *Bu vādīye* kimse ašlā gelmedi
Şāh İskender ayağıñ urmadı
2875. Sen n'icün geldiñ di *baña anı* sen
Dīv misin *ya* cin misin ādem misin
2876. Didi Haydar kim benim şīr-i Hudā
Şīr-i Yezdān ibn-i 'amm-i Muşafā
2877. Ber-ṭaraf ol söyleme artık sözi
Gözüm öñünden çevir şimdi yüzi
2878. Haydar'ı sögdi perī-zād ol zamān
Turmadı gitdi hemān ol bī-īmān
2879. Şīr-i Yezdān ol 'Aliyy-i nāmdār
Çekdi *kınından* hemān dem Zü'l-fiķār
2880. Urdı anıñ *başına* ol pehlūvān
Bir *kolunı* kesdi ol şāhib-kırān
2881. Perī-zādıñ düşdi bir *eli* hemīn
Na'ra urdı gā'ib oldı ol bī-dīn
2882. Gök yüzi *tutuldı* hem oldı siyāh
Cūşa geldi ol zamān tağ ile māh
2883. Bir hūrūş itdi hemān dem nāgehān
Karşudan bir toz açıldı ol zamān

2884. Baḳdı gör*di* Ḥaydar ol dem bī-rehā
Çıḳdı tozdan der-‘aḳab bir ejdehā

2885. Heybetinden ditredi taḡ ile taş
İki yüz arşun boyı eyler şavaş

2886. Ağzı şankim ol cehennem ḳapısı
Ḥaydar üzre dökdi âteş yapısı

[237]

2887. Ḥaydar’ın üstüne dökdi âteşi
Şanki yandı Kūh-ı Billūr’ın taşı

2888. Zū’l-fiḳār’ı çekdi anda Murtażā
Urdı bir na‘ra bi-fermān-ı Ḥudā

2889. Zū’l-fiḳār’ı çaldı beline anın
İki biçdi düşdi anda ber-zemīn

2890. Öyle na‘ra urdı anda Murtażā
Şanır iseñ ditredi arz u semā

2891. Didi Ḥaydar sen ki öldürdin beni
Tiz git imdi burada turma yürü

2892. Gelmemişken leşkerim sen gāyib ol
Diñle sözümü eyā şāh-ı uşul

2893. Cānı gitdi cehe[n]neme ol dīvin
İşit imdi emr-i Rabbū’l-‘ālemīn

2894. Gök yüzünde cümle bulut çaḡladı
Dökdi yağmur Ḥaydar’a yer çaḡladı

2895. Öyle âteş dökdi *kapladı* tağı
Eṭrāfi aldı *âteşin* ‘alevi
2896. Gördi *anı* ol Emīrū’l-Mü’minīn
Secdeye koydı *başını* ol emīn
2897. El münācāta getürdi dil-nevāz
Didi ey Ḥayy [ü] Kādīm-i kār-sāz
2898. Sen meded kıl ey ‘Alīm-i şābirūn
Bir *dağı yüzün* görem peygamberiñ
2899. Geldi hātifden hemān dem bir nidā
Didi gam çekme eyā şīr-i Ḥudā
2900. Āyete’l-kürsī *okı* üç kez hemīn
Yere göge sen üfür *anı* hemīn
2901. Şādī oldu ol Emīrū’l-Mü’minīn
Okudı üç kerre āyeti emīn
2902. Atdı *okı* kubbeye itdi vīrān
Çıkdı *duhān* kapladı *ta* āsumān
2903. Rūşen oldu *bu* cihān buldı şebāt
Toz açıldı *çıkdı* karşıdan sipāh
2904. Geldi leşker elli biñ şaf tırdılar
Şāh-ı Merdān’a berāber tırdılar

[238]

2905. Hāy hūy atlar āvāzı berķ urur
Ceng içün kūs u na(ķ)ķāre urılır
2906. On iki biñ dīv daħı geldi revān
On iki biñ perī daħı ol zamān
2907. Bākī yetmiş biñ ‘asākir nerre şīr
Şaf çeküp tōldı cihāna çok beşer
2908. Bī-ħad oldı leşker-i küffāriyān
Bunlara serdār idi Fīrūzī Şāh
2909. Na‘ra urdı ol zamān bir nerre dīv
Girdi meydāna hemān itdi ğırīv
2910. Hāydar’ıñ yanına yetdi bī-medār
Şāh-ı Merdān’a didi ey ħayr şerār
2911. Kūtulamazsın elimden bil hemīn
Şimdi seni öldürürüm der-zemīn
2912. Fīrūzī Şāh kızını öldüresin
Ya elimden sen nire kūtulasın
2913. Dār ağacı elde bir şāh-ı cınār
Un degirmān taşı gürzi ucı var
2914. Urdı Hāydar başına anı hemīn
Reddi kıldı şīr-i Rabbū’l-ālemīn
2915. Tūtdı Hāydar çekdi anı ilerü
Kıçların tūtdı anıñ ol māh-rū
2916. Didi yā Hannān [ü] Mennān-ı Kādīm

Nuşret eyle ey Hudāvend-i Kerīm

2917. Böyle *didi* çekdi *ayırdı* anı
Tā cehennem ka‘rına *virdi cānı*

2918. Dīv ü *perī* çün bu *hāli* gördiler
Hayret içre na‘raları urdılar

2919. On *iki* biñ dīv hemān dem düşdiler
Haydar-ı Kerrār’a anlar üşdiler

2920. Tağ *gibi* gürzler elinde bir ‘amūd
Ağzılardan yerlere dökdiler od

2921. Şīr-i Ma‘būd [u] Hudāvend-i Kerrār²²³
Çekdi *kınından* hemān dem Zü’l-fiķār

[239]

2922. Öyle na‘ra urdı ol şīr-i Hudā
Ditredi arz [u] semāvāt-ı ulā

2923. Talğalandı Kūh-ı Billūr ol zamān
Şandılar baħr-i muħiṭ *ķopdı* hemān

2924. Cünbişe *geldi* zemīn ü āsumān
Yeddi biñ dīv *virdi cānı* ol zamān

2925. On *iki* biñ leşker-i Fīrūz Şāh
Cānı *virdi tā cehenneme* kütāh

²²³ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

2926. Bākī dīvler cümle bī-hūş oldılar
Ol perīyle cümle hamle kıldılar
2927. Öyle çaldı Zü'l-fiķār'ı şīr-i Hāk
Kūh-ı Billūr oldu şanki iki şak
2928. Līş līş üzre dökdi emr-i Hāk ile
Başlar ayaklar döküldi çok yere
2929. Kalmadı bir dīv ü perī ol zamān
Eyledi zīr ü zeber şāh-ı cihān
2930. Çün bu hāli gördi Fīrūzī emīr
Geldi īmāna bi-fermān-ı Kādīr
2931. İndi atından hemān ol yūzi ak
Şāh-ı Merdān öñüne geldi yayak
2932. Düşdi Haydar ayağına ol zamān
Leşkeriyle geldi īmāna o cān
2933. Şabr kıl didi Emīrū'l-Mü'minīn
Görelim bu künbeti ayne'l-yakīn
2934. Didi Fīrūz ol dem ey şīr-i Hudā
Āgāh ol sen dirim ey nūr-ı İlāh
2935. Tılsımdır bu görünen kubbegāh
Anı yapmış Dāl-i a'zam pādīşāh
2936. Gitme bunda çok haţadır yā 'Alī
Gel gidelim bize ey cānım velī

2937. Söyledi Haydar bi-Haqq-ı dādgār
Görmeyince kubbeyi ey şehriyār
2938. Dönmezem va'llāhi bi'llāhi'l-'azīm
Açmayınca *bu tılışımı* muķīm
2939. Aluban āb-dest kılur anda namāz
İki rek'at kıldı eyledi niyāz

[240]

2940. El münācāta getürdi ol zamān
Geldi hātifden āvāz ender-zamān
2941. Didi kim yā ibn-i 'amm-i Muşafā
Çekme ğam ey nūr-ı Yezdān-ı şafā
2942. Git fütühāt sendedir fettāh-ı dīn
Fethi ismine yazılmışdır hemīn
2943. Ur bu levh-i kubbeye ey nāmdār
Açılur kapu bi-hük-m-i Kirdigār
2944. Secde kıldı Hālik 'a anda İmām
Tırdı ayak üzre ve başdı kadem
2945. Didi Bi'smillāhi'r-rāhmāni'r-raḥīm
Geldi kubbeye yanına şīr-i Qādīm
2946. El münācāt itdi ol şīr-i Hudā
Yardım eyle didi baḡa yā Hudā
2947. Na'ra urdı ol Emīrū'l-Mü'minīn
Urdı levh-i kubbeye ol şāh-ı dīn

2948. Oldı tūfān gavġālar  opdı hemān
Ditredi arz u semāvāt ol zamān

2949. Bī-hūş oldı şāh-ı Fīrūz leşkeri
Hem ta ayy r eyledi ş r-i Ğan 

2950. Öyle zulmāt oldı ol demde revān
 anası   opdı kıyāmet ol zamān

[Mef  l n Mef  l n Fe  l n]

2951. Bir s  at   lemi zulumet aldı
Birbirini²²⁴ göremez kimse çaldı

2952. A up gözini ba dı Ş h-ı Merd n
Açılmış  ubbe r  en olmuş andan

2953. Ne  ubbe  almı  anda ne de t f n
 Ac yib  a rı gördi anda  ıy n

2954. H d  ya   kr  ıldı anda H yder
Girer  a rı    ine ş h-ı enver

2955. Görür  a rı cev hir dürr   merc n
Toludur d ny  m li hoş fir v n

[F  l t n F  l t n F  l n]

2956. Dört ya a ba dı hem n dem  ehriy r
Ne  apu var ne da ı a ı  d v r

²²⁴ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

2957. Gördi mermer *taş*ı var *anda* hemîn
Hem ‘Alî’niñ ismi yazılmış *yak*în
2958. Yazılmış²²⁵ kim ey Emîrû’l-Mü’minîn
Kubbeniñ *fâtih*i sensin ey emîn
2959. Kubbe *üzre* oldıǵı *levh*i getür
Ne yazılmış *andaki* ol *ha*ttı gör
- [241]
2960. Kubbeniñ *baş*ı çıkar der-âsumân
Her nice baksan görünmez ol hemân
2961. Fikre *düşdi* ol zamân şîr-i Ğanî
Hâzır *oldı* ol zamân *Hızır* nebî
2962. *Didi* kim ğam çekme ey şadr-ı şafâ
Ey dilâver ibn-i ‘amm-i Muştafâ
2963. Virdi üç ok Haydar’a hem ol zamân
At bu *okı* kubbeye *anda* revân
2964. Gâyib *oldı yine* ol *Hızır* nebî
Şîr-i Merdân *didi* ol dem yâ Ğanî
2965. Sen meded kıl ey Hudâ-yı Müste‘ân
Aldı yayı eline şîr-i cihân
2966. Toldırup *okı* bi-emr-i Kirdigâr
Urdı *levh*i itdi *anda* târumâr

²²⁵ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

2967. Aldı *levhî eline* şîr-i Hüdâ
 Yazılı nâm-ı Muḥammed Muṣṭafâ
2968. Hem yazılmış levḥa ol nâm-ı ‘Alî
 Sen *âgâh* ol *dimiş* ey şîr-i Ğanî
2969. Benim ol Dâl ibn-i Dâl-i ‘Ûc ḥân
 Ben ‘imâret eyledim *bu* Tûc ḥân
2970. Şehr-i Zer’dir *ismine* ey pehlüvân
 Seniñ içün düzmüşem şîr-i cihân
2971. İsmiñi görmüş idim İncîl’de ben
 ‘Āşık olmuşdum *saña* ey zû’l-ḥasen
2972. Çünkü fânîdir bu dünyâ *yâ* ‘Alî
 Āḥiret bâķîdir ey Şâh-ı Velî
2973. ‘Ömr *kılmadı* bâķî dîdâr baña
 Yüzümi sürmek dilerdim pâyına
2974. ‘Āķıbet çün dünyâdan kıldım sefer
 Şehr-i zerri *saña* koydum pür-hüner
2975. Senden *özge* görebilmez bir beşer
 Ḥayrete düşdi hemân ol şîr-i ner
2976. Nâgehân tozlar belürdi karşıdan
 Geldi bir dîv kaşra girdi taşradan
2977. Ditreyüben kaşra girdi ol la‘în
 Bir bucağa *şanuban* tırdı hemîn

2978. Çāk çāk eyler dişi ender-zamān
 Bī-hūş olup düşdi *bucağa* revān

 [242]
2979. Hayrete düşdi Emīrū’l-Mü’minān
 Yine toz oldu hemān sā‘at revān
2980. Çıkdı tozdan Mālik-i Ejder revān
 Gürz elinde geldi ol şāhib-kırān
2981. Girdi kaşrın içine ol pehlüvān
 Na‘ra urdı dīve ol demde ‘ıyān
2982. Kurtulur mısıñ elimden bī-īmān
 Çün başa kıldı ‘ināyet Müste‘ān
2983. Çaldı gürzi başına dīvin hemīn
 Hürd u hūş eyledi anı der-zemīn
2984. Gördi anda Mālik-i Ejder medār
 Hoş oturur anda ol şāhib-süvār
2985. Düşdi Haydar ayağına ol zamān
 Hem kucakladı anı şīr-i cihān
2986. Birbiriniñ şordılar ahvālını
 Ser-be-ser başa gelen ef‘ālını
2987. Çünkü Mālik Seyyāf ile ol zamān
 Çıkdılar *gemi* içinden bī-gümān
2988. Bir cezīre başına çün çıkdılar
 Leşker ile çār kūşeye bakdılar

2989. Gördiler kim taş u taş itdi ğırıv
Geldi anda on iki biñ nerre dīv
2990. Bunlara serdār idi dīv-i Sefīd
Kāmeti üç yüz ‘arec naḥs u pelīd
2991. Gördiler İslāmiyān çün bunları
Ditredi İslāmiyān cümle varı
2992. Yeryerinden leşkere döküldiler
Her taraftan gelüben söküldiler
2993. Na‘ra urdı Mālik-i Ejder hemān
Girdi anlar içine vırmez emān
2994. Aldı gürzi eline ol nāmdār
Düşdi dīvler içine ol şır-vār
2995. Bir yaḡadan Mīr Seyyāf ey şehā
Şanki na‘ra urdı anda ejdehā
2996. Öyle çaldı tığı ol Seyyāf-ı dīn
Kān elinden lālezār oldı zemīn
2997. Gürz elinde Mālik-i leşker-penāh
Didi anda sen meded kıl yā İlāh
- [243]
2998. Öyle çaldı dīvler ol pehlüvān
Her uranda sekiziñ ider vīrān

2999. Gemiye girdi hemān İslāmiyān
Şu içine girdiler ender-zamān
3000. Ceng içinde kaldı iki nāmvār
Mālik ile Seyyāf anda bī-ķarār
3001. Gün ikindi çağına geldi hemān
Şındı dīvler leşkeri mel'ūniyān
3002. Öyle kırdı dīvleri bunlar hemīn
Kān elinden lālezār oldu zemīn
3003. Na'ra urdı Mālik-i Ejder-penāh
Yetdi ol dīv-i Sefīd'e mişl-i şāh
3004. Na'ra urdı Mālik'e dīv-i Sefīd
Didi cāndan eylerim seni ba'īd
3005. Var elinde bir 'amūdī bī-ķerān
Şaldı Mālik başına ol rāyegān
3006. Aldı ķalķana anı Mālik hemīn
Didi yā Rab sen baķa olğıl Mu'īn
3007. Reddi kıldı ķarbını ol şīr-vār
Na'ra urdı hem be-nām-ı Kirdigār
3008. Urdı dīve gūrzi Mālik pehlīvān
Kāçdı andan gā'ib oldu dīv hemān
3009. Döndi Mālik dīvlere anda hemān
Urdı gūrzi anlara virmez emān

3010. Cümle kaçdı leşker-i dīvler hemān
Şükr kıldı Mālik-i Ejder revān
3011. Çıkdı andan geldi erenler şāhı
Şu kenārına gelür cānlar māhı
3012. Leşker-i İslāmiyān geldi hemīn
Şu içinden çıkdılar anlar hemīn
3013. Mālik ü Seyyāf eline düşdiler
Hak Te‘ālā şun‘ına şükr itdiler
3014. Çün namāza tūrdılar anlar temām
Farza tūrdı anda cümle hāşş u ‘ām
3015. Geldi ol dīv-i Sefīd-i nā-bekār
Leşker-i İslām’ı itdi bī-ķarār
3016. Leşker ardından hemān ol bī-īmān
Namāz içre yetdi İslām’a revān

[244]

3017. Koydı anda iki yüz İslām’ı ol
Namāz üzre kıldı bu işi fuzūl
3018. Çün namāzdan fāriğ oldılar hemīn
Şıçradı Mālik bi-fermān-ı Mu‘īn
3019. Aldı gürzi omuza ol nāmdār
Düşdi dīvin ardına ol bī-ķarār
3020. Mīr Seyyāf’a didi Mālik hemīn
Leşker ile tūr burada yā emīn

3021. Tañrı haqqı'çün ki oldur Bî-zevāl
Ben bu dīve virmezim zerre mecāl
3022. Bindi *ata* Mālik-i leşker-küşād
Gitdi dīvin ardına şāh-ı 'ibād
3023. Gitdi yetdi çünki Billūr'*da* aña
Haydar *anı* görünce²²⁶ kaldı taña
3024. Şordı Mālik'den hemān şīr-i Hudā
Didi Mālik yā 'Alī cānım fedā
3025. Biz namāza tırduķ ey şīr-i Ğanī
Geldi *bu* dīv-i sefīd ol dem hemīn
3026. İki yüz İslām'ı kıldı ser-nigūn
Girü *kalanı* katı itdi zebūn
3027. Ben bunuñ ardınca geldim bī-ķarār
Nāgeh irdim eyledim hem ħor u zār
3028. Mālik'e *didi* o dem şāh āferīn
Rāzī olsun her zamān senden Mu'īn
3029. Mālik ü Haydar ü hem Fīrūz Şāh
İndiler tağdan aşāğı ol āgāh
3030. Leşker-i İslāmiyān cümle temām
Geldi Haydar *yanına* çün ħāss [u] 'ām

²²⁶ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

3031. Öpdiler ellerini şād oldılar
Gam gününden cümle āzād oldılar
3032. Didi Haydar anda ey Fīrūz Şāh
Şehr-i Zer'e giderim olgıl āgāh
3033. Şehr-i Zer'i bir temāşā idelim
Revān olup çün biz aḡa gidelim
3034. Didi Fīrūz ey şīr-i 'ālī Hudā
Müşkil işdir Şehr-i Zer ey Murtażā
3035. İbn-i Dāl anı tılsım eylemiş
Çār tarafıñ katı muhkem eylemiş
[245]
3036. Bir deniz içindedir ey pehlüvān
Şehr-i Zer ašlā görünmez bil 'ıyān
3037. Yolu düşvār anda var bir pādişāh
Adı anıñ Şalşāl ibn-i Dāl Şāh
3038. Çok Hıṭā yerleri var anıñ hemīn
Çīn ü Māçīn ta ba'iddir ol menīn
3039. Yeddi iklīme irer hükmi anıñ
Bir la'ındir ḡavfı yokdur hiç anıñ
3040. Tokşan oğlı var anıñ hep nerre şīr
Cümlesi kendi bilinden yā emīr
3041. Her biri bir memleketde pādişāh
Bunlara Şalşāl'durur serdār [u] şāh

3042. Hoş hışārı var anıñ hük-m-i ezel
Kimse *anā* gidemez şāh-ı güzel
3043. Misli yokdur *bu* cihānda çün anıñ
Şalşāl-ı şāh yolu üstünde anıñ
3044. Şehr-i Zer'e çün gidersin şāh-ı dīn
Bunları geçmek gereksin yā emīn
3045. Varuban tılsım belāyı göresin
Der-belā-ender-belāyı göresin
3046. Bir muraşsa' şehr-i devrāndır 'Alī
Māl ü ni'met vardır *anda* toptolı
3047. Çünkü dırsın varalım seyr idelim
Bir 'acāyib işleri biz görelim
3048. Oldurur *bizi* perīşān eyleyen
Mekke şehrinden *bizi* dūr eyleyen
3049. Cemşīd'i şordı 'Alī Fīrūzī'den
Didi gitdi sāhile ender-nihān
3050. Sāhiliñ serdārıdır Qahmās Şāh
Leşkeri vardır yüz on beş biñ sipāh
3051. Bul *anı* Sāhil-zemīniñ şahıdır
Dīn-i İslām 'adūsı gümrāhıdır
3052. *Didi* Haydar Hāk koyarsa varıırm
Cümleten Sāhil-zemīni görürüm

3053. Leşkeri ısmarladı çün Mâlik'e
Ol haqîkat yollarında sâlike

[246]
3054. Göçdi Mâlik leşkeriyle ol zamân
Gitdi Sâhil-zemîne ender-zamân
3055. Haydar ü Bû'l-Mu'cin [ü] Fîrûz Şâh
Gitdi anlar Şehr-i Zer'e tıtdı râh
3056. Ol muraşsa' şehre varup gitdiler
Cümle mâli dirmeye 'azm itdiler
3057. Çünki İslâm ile Mâlik gitdiler
Yeddi gün bir şahrâ yere yetdiler
3058. İrdiler Sâhil-zemîne ser-be-ser
Qahmâs ile Cemşîd işitdi meger
3059. Didiler kim anda ey Qahmâs Şâh
Geldi biçdi leşker ü mîr ü sipâh
3060. Cemşîd işitdi hemân âh eyledi
Beñzi şaru cânı gâyet ditredi
3061. Bir gemiye bindi ol sâ'at hemîn
Qaçdı gitdi tırmadı ender-zemîn
3062. İşit imdi ol zamân Qahmâs Şâh
Bir hişârı var idi tolu sipâh
3063. Bir yüce tağ üstüne kurmuş hişâr
Bir 'acâyib burcunıñ bārūsı var

3064. Şehr içinden cümlesi hep vardılar
Ol hişāra çıkuban oturdılar
3065. Karşudan toz oldu ol dem nāgehān
Çıkdı tozdan İslām [ü] nūr-ı ĩmān
3066. Elli biñ ‘alem açılmış üstüne
Cān-feşānlar geldi küffār kaçdına
3067. Yazılıdır şancağıñ çār kūşesi
Āyet-i “naşrun min’ allāh”²²⁷ cümlesi
3068. Elli biñ şīr-i dilāver nāmdār
Fīle ata cümlesi olmuş süvār
3069. Ditreşür bayrakları tırmağ ile
Mevc urur gök na‘ralar urmağ ile
3070. Yetdiler Sāhil-zemīn ‘e ol zamān
Görmediler ins ü cāndan hoş yaman
3071. Hayrete düşdi o Mālik nāmdār
Na‘ra urdı gürzin aldı şehriyār
3072. Urdı gürzi ol zamān köşke revān
Eyledi zīr ü zeber ender-zamān
- [247]
3073. Gördi tağdan ol zamān Qahmās Şāh
Yandı bağı eyledi çün āh u vāh

²²⁷ “Seveceğiniz başka bir kazanç daha var: Allah’tan bir yardım ve yakın bir fetih (Mekke’nin fethi). (Ey Muhammed!) Mü’minleri müjdele!” (Saf, 13).

3074. Bunda yokdur leşkerim āh *n* 'ideyim
Aluban İslām ile ceng ideyim
3075. Ol fūristāda irişdi Mālik'e
Söyledi *bu* sözleri ol hālike
3076. Mālik işitdi *bu* sözleri hemīn
Şehre varup girdiler ender-zemīn
3077. Cemşīd'in çāderlerini kurdılar
Girūben içlerine oturdılar
3078. Çünkü gördi anı Qahmās-ı la'īn
Āh çekdi derd ile anda hemīn
3079. Didi 'ömür çün irişdi āhire
Düşmişem bed-rūzgār-ı te'hīre
3080. Cümle işimden uşandım ben temām
Rāzī oldum ölümüne fi'l-keām
3081. Nāgehān şıçradı anda bir kefer
Dīvler eyler ol kāfirden çok hāzer
3082. Tırdı anda öpdı Qahmās elini
Didi destūr vir baḡa görsün anı
3083. Nār-ı nūr tevfiḡ iderse ger baḡa
İslām'ı kıram aşayım karşıḡa
3084. Çün *bu* sözi söyledi ol nāgehān
Didi Qahmās anda aḡa nāmdār

3085. Kim ki feth ider bu leşkeri hemân
Tâc u tahtım *an*ja virem rāyegân

3086. Arğuvân Samarât bî-dîn-i la‘în
Ceng yarağın giydiler anlar hemîn

3087. Ser-be-ser tağdan *aşağı* indiler
Şaf çeküp İslâm’a *karşı* turdılar

3088. Na‘ra *urdu* ol hanāzîr ol zamân
Şanasın ditrer felekde āsumân

3089. Çün görünce bunları şāhib-kemâl
Bindi Mâlik göstere *anda* cemâl

3090. Mevce *gelüp* leşker *anda* çağladı
Kâfirânlar âhı *çekdi* ağladı

[248]

3091. Çaldılar kūs *u* na(k)kâre ol zamân
Girdiler meydân *içine* pehlüvân

3092. Girdi meydāna o Samarât la‘în
Nîze elde lâfı çok itdi hemîn

3093. Leşker-i İslāmiyân itdi hurûş
Der-zamân Mâlik *dağı* eyledi cûş

3094. Girdi meydân *içine* ol nerre şîr
Turdılar *anda* berāber hep dilîr

3095. Oklar *atup* gürzi bürrân itdiler
Giñ cihānı kâfire teng itdiler

3096. Elli ok geçdi aradan ber-hevā
Na‘ra urdı Mālik-i Ejder-nümā
3097. Urdı Mālik kāfire gürz-i girān
Düşdi atdan ber-cehennem virdi cān
3098. Anı gördi çünki Arguvān la‘ın
Na‘ra urdı yaķasıñ yırtdı hemīn
3099. Didi ey kardaş ne geldi başıña
Aĝu katdılar meger kim aşıña
3100. Girdi meydāna o mel‘ün-ı şedīd
Gürzi elindeki yüz batman hādīd
3101. Mālik ‘e kıldı havāle gürzini
Kālḫane gizledi Mālik özüni
3102. Öyle urdı gürzi Arguvān la‘ın
Şanki ditrer şahrālar içre zemīn
3103. Didi Mālik sen Ḥakīm’sin yā İlāh
‘Ālemi ḫalk eyleyen bir pādīşāh
3104. Nāliş itdi Mālik ol dem ber-İlāh
Bir daḫı atdı o mel‘ün rû-siyāh
3105. Atdı üç darbı o mel‘ün ol zamān
Mālik aldı eline gürz-i girān
3106. Didi ey mel‘ün-ı şūm-ı hāksār
Gel Müselmān ol bi-emr-i Kirdigār

3107. Arġuvān-ı bī-īmān āh eyledi
Nice dirsın bu sözi sen söyledi
3108. Bu ne sözdür kim dir isen bī-ķarār
Nār-ı nūrdan ġayrı kimdir dādġār
3109. Çün işitdi bu sözi Mālik meġer
Āteş-i sūzāna düşdi pūr [hūner]

[249]

3110. Öyle na‘ra urdı Mālik pehlūvān
Ditredi arz u semāvāt bir zamān
3111. Urdı ġürzi ol la‘īniġ başına
İki biçdi itdi eyer kaşına
3112. Yer yerinden el kılıca urdılar
Mālik ‘i anda araya aldılar
3113. Bu yaġadan leşker-i İslāmiyān
Girdiler cenge ser-ā-ser ol zamān
3114. Līş döküldi kafaları yardılar
Hem kıyāmet kāfire kopardılar
3115. Şaldı Mālik ġürzini şān eyledi
Yer yüzünü lāleveş kan eyledi
3116. Bāķī leşker çün bu hāli gördiler
Her tarafından kaçmaġa yüz urdılar

3117. *Ḳal‘adan çünki gördi²²⁸ Ḳahmās la‘ın*
 Leşkeri kaçdı tağıldı der-zemīn
3118. *Didi vā-veylā ne geldi başıma*
 Ağu katdılar bu gün bu aşıma
3119. *Gözümüze dünyāyı tar itdiler*
 Cemşīd’iñ sebebine gör n’itdiler
3120. *Gelmeseydi buraya şüm-ı la‘ın*
 Gelmez idi bu belā bize hemīn
3121. *Böyle didi ağladı çün zār zār*
 Mendīl ile silüben yaşlar döker
3122. *Ol la‘ın Ḳahmās hemān fikr eyledi*
 Ṭurmazam karşı bulara söyledi
3123. *Yazdı nāme Şalşāl ibn-i Dāl’a ol*
 Yār ola kendüsine gele fużül
3124. *Cümle ḥālī nāmede ‘arz eyledi*
 Mālīk elinden şikāyet eyledi
3125. *Virdiler ḥaber Mālīk’e çün ‘ıyān*
 Ya’nī nāme gitdi Şalşāl’e revān
3126. *Çün perīşān oldu Mālīk der-nigāh*
 Bildi kim kuvvetlūdūr Şalşāl Şāh
3127. *Didi kim aḥvālımız oldu za‘īf*
 Gelse Şalşāl oluruz cümle zarīf

²²⁸ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

[250]

3128. Sa‘d-ı Vaḳkāş *didi* kim ey nāmver
Ḥaydar’*a* *irişdirelim* biz haber

3129. Bunda gelsün ol Emīrū’l-Mü’minīn
Tā ki ḥāzır olalım *bunda* hemīn

3130. Olmaya gāfil *gele* Şalsāl Şāh
Kimse *turmaz* karşı*suna* ol āgāh

3131. Nāgehān *oldı* deñiz *yüzi* siyāh
Elli zevraḳ *geldi* otuz biñ sipāh

3132. Bir kızıl tuğrā *açılmışdı* ‘alem
Āyet-i “naşrun min’allah”²²⁹ hoş kerem

3133. Bildi İslāmlar hemān *oldur* ‘Alī
Ol Emīrū’l-Mü’minīn Şāh-ı Velī

3134. Şādān *oldı* Mālik-i leşker-penāh
Çok şükürler *didi* saḡa yā İlāh

3135. Çıkdı deryādan Emīrū’l-Mü’minān
Bile otuz biñ dilāver pehlüvān

3136. Elli zevraḳ *dolu* zer ü cevāhir
Māl ü gencler çok *getürdi* ol dilīr

3137. Yıgdılar mālī çün *anda* bī-hisāb
Şādān olup *turdılar* cümle hibāb

²²⁹ “Seveceğiniz başka bir kazanç daha var: Allah’tan bir yardım ve yakın bir fetih (Mekke’nin fethi). (Ey Muhammed!) Mü’minleri müjdele!” (Saf, 13)

3138. Gir dilerseñ bulasın oddan necât
Dü cihân sultânına vir şalavât

[Mefâilün Mefâilün Feülün]

3139. Okuyup dinleyeni hem yazanı
Kerem kıl anları afv it yâ Ğanî

3140. Cemî'-i ehl-i imāna kerem kıl
İki cihân içinde muhterem kıl

3141. Diler nâzım olanlar hazretinden
İçir kaatre zülâl-i rahmetinden

[Fâilâtün fâilâtün fâilün]

3142. Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
Vir Muhammed Muşafâ'ya şalavât

Ḳahmās La'īne Şalşāl'den İmdād Geldi Ğazadır

[251]

[Mefâilün Mefâilün Feülün]

3143. Nedir bülbül yine nālân idersin
Seherlerde turup efgân idersin

3144. Meger gülden dilersin armağanı
Anıñ'çün dil perişân şād idersin

3145. Dilerseñ yādigār-ı nev-bahārı
Gönül āyinesiñ ābād idersin

3146. Menefşe gül [ü] reyḥān lāle sünbül
Dilerseñ ol yaḡa nālān idersin
3147. Gelince ol bahār-ı dil mu‘aṭṭar
Dili ḥurrem cānı ḥayrān idersin
3148. ‘Aceb ğavġañ dükenmez ya n’içündür
Vücüdün yār için kurbān idersin
3149. Giyer atlāş ağaçlar hoş müzeyyen
Nebātāt kaldırır baş şān idersin
3150. Dilemezsin ḥaḳīḳat bāzārını
Hemān nefse uyup ziyān idersin
3151. Dile zerre devāyı nāz içinde
Bu köhne bāzārında yandırırın
3152. Ḥaḳ’ın ni‘metlerine ey dilārā
Teşekkür kıl devāyı ger ararsın
3153. Ebed maḥrūm kımaz kulumı Allāh
İder şefi‘ ḥabīb-i müctebāsın
3154. Kāpusından dūr olma Muşṭafā’nın
Odur şāfi‘eger cennet ararsın
3155. Nice lezzetleri vardır cinānın
Bu dünyā lezzetini sen n’idersin
3156. Ḥudā’nın kullarına zulmı itme
İki cihān içinde şān ararsın

3157. Giçer mazlûm olanıñ inkisârı
‘Aceb fikriñ nedir *ya ne* ararsın

3158. Hudâ’nıñ dergehine tîz bulur yol
Gözün aç ey birâder cân ararsın

3159. Münâcât eyle Hakk’a her seherde
Vişâl-i rahmet-i Rahmân ararsın

3160. ‘Ömür sermâyesin virme hevâya
Hakîkat yollarını ger ararsın

3161. Rızâ-yı vâlideyne olma ‘âşî
Ri‘âyet kıl mu‘azzeb olmayasın

[252]

3162. Dilerseñ *dü* cihânda tayyibâtı
Şalavât vir habîbe şâd olasın

3163. Velî şimdi diyelim nev-bahârı
Koyalım devr içinde yâdigârı

[*Fâilâtün Fâilâtün Fâilün*]

3164. Ol zamân kim Qahmâs-ı ol bî-îmân
Yazdı nâme virdi elçiye revân

3165. Elçi varup Şalşâl’e dâd eyledi
Yağasını çâk idüp âh eyledi

3166. Didi kim dâd ey şehin-şâh-ı zemîn
Bu cihân olsun rikâbında seniñ

3167. El-amān Haydar elinden el-amān
Vīrān itdi ‘ālemi āh el-amān
3168. Çünkü aldı nāmeyi Şalşāl la‘īn
Virdi vezīr okudı anı hemīn
3169. Yazmış ol nāme bi-Hakk-ı nār-ı nūr
Ey benim ser-tācım²³⁰ Şalşāl-i bahūr
3170. ‘Āşī oldum yeddi yıldır ben saña
Çok peşīmān olmuşam andan yaña
3171. Çün seniñ emriñ ben itmedim kabūl
‘Ākıbet çekdim belā oldum melūl
3172. Şimdi tevbe eyledim ey pādīşāh
Hıdmetiñe nāme yazdım ol āgāh
3173. Ol muraşşā‘ gencimi cümle saña
Bağış itdim gönderem anı saña
3174. Beni cāndan bīzār eyledi ‘Alī
Bu ‘Alī āh bu ‘Alī āh bu ‘Alī
- [Mefāīlūn Mefāīlūn Feūlūn]
3175. Ki yetmiş yıldır eylerim penāhı
Sāhīl-zemīn’iñ uş ben pādīşāhı
3176. Bunun gibi işi ben görmemişdim
Cihānda bir kişi ben görmemişdim

²³⁰ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

3177. Bu sözleri işidir Şalşāl-ı şāh
Gelür hışma çün anda rüyı siyāh

[Fāilātün Fāilātün Fāilün]

3178. Tokşan oğlu ol la‘īniñ var idi
Her biri bir ejdehā serdār idi

3179. [Her bi]ri bir iqlīme hükmi ider
Leşkeri her biriniñ yetmiş biñ [er]

[253]

3180. Pādişāhdır her biri şāhib-sipāh
Bellerinde zer kemer olmuş penāh

3181. Şalşāl’iñ yanında kalmış çün medār
On iki oğlu yanında ber-қarār

3182. Pes buyurdı ol zamān Şalşāl Şāh
Yardım ister bizden ol Қahmās Şāh

3183. Bir iş idelim ‘Alī’niñ başına
Kimse gelmeye anıñ savaşına

3184. Bir vezīri var idi dānā idi
Hem müneccim ‘ilmine āgāh idi

3185. Didi Şalşāl’e amān şāh-ı cihān
Bir sözüm var söyleyem saña revān

3186. Hāydar ile olmasun kārın seniñ
Seniñ ile hīç işi yoқdur anıñ

3187. Olmaya leşker çeke bunda gele
Hem saña karşı turup kelle ura
3188. Zîrā bir def`a işitdim ben hemān
Dimiş idi ol hümāyūn-ı cihān
3189. Söylemişdi kim gele kavm-i ‘Arab
Bir yigit peydā ola anda ‘aceb
3190. Gele tuta Hāver’i ser-tā-be-ser
Billūr [u] Sāhil-zemīn’i ser-be-ser
3191. Gele ala taht-ı Şalşāl’i temām
Şehr-i Zerr’i feth idiser ol İmām
3192. Tılsımı vîrān idüp putlar kırar
Adı Haydar Şîr-i Yezdān bî-ķarār
3193. Olmaya bu ol ‘Alī ola hemīn
Karşu turma aña ey şāh-ı zemīn
3194. Hışma geldi ol zamān Şalşāl Şāh
Ol vezîri sögdî anda rû-siyāh
3195. ‘Alî kimdir nice biñ olsa ‘Alî
Ol elimden kırtulup bulmaz yolu
3196. Biz idelim anları zîr ü zeber
Kimse kıalmaz getüre aślā haber
3197. Şimdi aña gönderirim leşkeri
Tağ ise mûm eylesün ola [eri]

3198. *Didi Serbāl oğluna ey cān-ı men*
Qırq iki biş leşkeri al yūri sen
3199. *Eyle anları kamu zīr ū zeber*
Diyeler var idi bir Haydar meger
3200. *Leşkeriyle tırdı Serbāl-i la‘īn*
Geldi gemi üstüne ender-zemīn
3201. *Gemiye binüp revāne gitdiler*
Bir ay içre ol diyāra yetdiler
3202. *Gördi İslām deñiz üstünde sipāh*
Gemiler içre tolu bī-ḥadd sipāh
3203. *Didiler kim yā Emīrū’l-Mū’mīnīn*
Geldi Şalşāl leşkeri budur hemīn
3204. *Çıkdılar qaraya anlar ey emīn*
Ditreşür na‘ra āvāzından zemīn
3205. *Yer tayanmaz atlarıñ tırnağına*
Pertāv urur şağına hem şoluna
3206. *Didi Bū’l-Mu‘cin’e Haydar ol zamān*
Sa‘d ile sen var yūri andan revān
3207. *Şu kenārında tırun merdāneler*
Virmeyin yolu qaraya geleler
3208. *Gitdiler deryā kenārına revān*
Geldi anda leşker-i Şalşāliyān

3209. Hem Ebū'l-Mu'cin u Sa'd-i nāmdār
İki biñ İslām berāber şehsüvār
3210. Koymadı anlar denizden çıkalar
Yer yüzünde ok ve yayı atalar
3211. İki taraftan hemān ok atdılar
Na'ra urup tiri bārān itdiler
3212. Leşker-i İslām karadan atdılar
Kāfiriyān hem denizden atdılar
3213. Hāy u hūy atlar āvāzı tā semek
Na'ralardan cūşa geldi nüh felek
3214. Tır-endāzlar²³¹ eyledi tiri bārān
Dehşetinden zulümāt oldu cihān
3215. Her taraftan çıkaruban atdılar
Çār kūşeyi deng ü hayrān itdiler
3216. Öyle tır-endāz idi Şalşāliyān
Yıldızı urar idi anlar hemān
- [255]
3217. Leşker-i İslāmiyān oldu zebūn
Kırdılar bī-hadd İslāmları²³² o gün
3218. Kal'adan gördi hemān Qahmās la'ın
Bildi Şalşāl oğludur gelen hemīn

²³¹ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

²³² Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

3219. İndi tağdan *aşağı* ol bî-îmān
Hem yigirmi biñ la‘în *aldı* revān
3220. Her biri bir şîr-i ğarrān ejdehā
Ķal‘adan taşra *çıkup düşdi* rāha
3221. Varuban Ħaydar’a *karşı* turdılar
Ceng içün kūs *u* na(ķ)ķāre çaldılar
3222. Elbir idüp cümlesi *döküldiler*
Her taraftan kâfirān *söküldiler*
3223. Döldül ‘e *bindi* Emîrû’l-Mü’minîn
Bilesince leşker-i Mâlik hemîn
3224. Cān *u* dilden na‘ra āvāz eyledi
İşidenler cān hirāsān eyledi
3225. Na‘ra *urdu* Mâlik-i gürz-i girān
Şaldı düşmāna hemān virmez amān
3226. Zü’l-fiķār’ı çekdi ol şîr-i Ħudā
Niceleri cāndan *eyledi* cüdā
3227. Öyle ceng eyledi cüş itdi felek
Ķarada hayvān şu içre ol semek
3228. Talğalandı ol sâ‘at devr-i cihān
Urdu küffār *başına* gürz-i girān
3229. Tîr-endāzlar²³³ döktiler hep varını
Kimse görmez *ķardaşını* yārini

²³³ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

3230. Nice lîşler dökdiler İslāmiyān
K̄an revān *oldı* gider ender-zamān

3231. Başdı İslām Serbāl²³⁴ Şāhı hemān
Şu yüzüne dökdiler baş ile k̄an

3232. Geldi Fīrūzī dilāver şehsüvār
Leşkeri kırk biñ bahadır şīr-vār

3233. Dökdiler Serbāl üzre tīr ü düheng
Şu yüzünde eylediler haylī ceng

3234. Kırk biñ er Fīrūzī hem İslāmiyān
Aldılar Serbāl’i ortaya revān

3235. Kimi tīri kimi gürzi atdılar
Şan kıyāmet anlara k̄opardılar

[256]

3236. Na‘ralardan ditredi arz u semā
K̄orkı düşdi kuşlara uçmaz hevā

3237. Anda Fīrūzī dilāver ey emīn
Geldi Serbāl üstüne ol şīr-i dīn

3238. Aña urdı tīği şu üzre hemīn
Deryā yüzi k̄an kesildi der-zemīn

3239. Tutdı Serbāl’i hemān şīr-i zamān
Bağladı ellerini virmez amān

²³⁴ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

3240. Çün tutuldı şîr-i Serbāl nāgehān
Şındı ol dem leşker-i Şalşāliyān
3241. *Kimi kaçdı kimi denize uçdı*²³⁵
Kimi dönüp Şalşāl yanına giçdi²³⁶
3242. *Bu yañadan* ol Emîrû'l-Mü'minîn
Ḳahmās ile ceng iderdi ol emîn
3243. Öyle çaldı Zü'l-fikār'ı ol zamān
Ḳan elinden lālezār oldu zamān
3244. Çünki tutuldı o Serbāl ser-çeri
Şındı Ḳahmās ile anıñ leşkeri
3245. Kaçdılar yüz urdılar tağa taşa
Düşdi ardına hemān Mālik peşe
3246. Döndiler İslāma itdiler revān
Tîri bārān eylediler ol zamān
3247. Ḳayli İslām anda itdiler şehīd
Fıkr-i 'ālî Mālik-i Ejder işit
3248. *Girü döndi bilesince* hem sipāh
Ḳarşu geldi anlara Fîrûz Şāh
3249. Ḳaydar'ıñ rikābını öpdî şafā
Ḳoçdı anı ibn-i 'amm-i Muştafā

²³⁵ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

²³⁶ Mısradâ vezin aksamaktadır.

3250. *Didi Һaydar getürün ol Һınzır*
Görelim nedir anın maqşudını
3251. *Varuban getürdiler Serbāl'i hem*
Çekdi Serbāl derd ile Һaylū vehem
3252. *Didi Һaydar kimsin adın söylegil*
Aşl ü neslin bize bünyād eylegil
3253. *Didi Serbāl ibn-i Şalşāl ibn-i Dāl*
Dāl ibn-i Dāl-i dīv-i pür Һamāl
3254. *Yeddi iqlīme irer Һükmi hemān*
Çın ü Māçın Һoten ile hem Һışān
[257]
3255. *Didi Mālīk öldürelim biz buni*
Қoymadı ol Һaydar-ı şır-i Ğanī
3256. *Didi açın elini çün açdılar*
Ҳil'at-i Cemşīd aҗa giydirdiler
3257. *Bir muraşsa' tāt-ı zerrīn bir kemer*
Bir 'acāyib zerrī kaftān virdiler
3258. *Didi Һaydar yūri söyle babāa*
Gördigin işitdigin söyle aҗa
3259. *Öpdi yeri anda Serbāl-i la'īn*
Şād ü Һurrem düşdi yoluna hemīn
3260. *Sūr'at ile gitdi Serbāl ol zamān*
Tā ki Şalşāl'e irişdi fi'l-kelām

3261. *Atasına* varuban dād eyledi
Ḳahmās'i anda şikāyet eyledi
3262. *Didi baba* uş hemān budur 'Alī
Şındırup *tılısımı* Dāl-ı velī
3263. Feth idüpdür Hāver'i cümle temām
Hem muraşşa' şehriñ almış ol İmām
3264. Zāra gelmişdir kamu Sāhil-zemīn
Mümkin olmaz *tutısar anı* hemīn
3265. Ceng *idüben* leşkerini kırdılar
Hem *beni anda* giriftār itdiler
3266. Şordı benim hālimi aḥvālimi
Babamıñ ol dem kamu ef'ālını
3267. Cümle *ğardaşlarımı* ol ser-be-ser
Leşkeriñi *daḥı* ey cānım peder
3268. *Birisi didi* kim öldürgil bunı
Ol bırakmadı hemān sâ'at *beni*
3269. Virdi hil'at raḥt ile hem tâc-ı zer
Didi söyle babaya benden haber
3270. *Didi aña* yokdur²³⁷ benim bir işim
Şehr-i Zerr'e gitmedir uş teşvîşim
3271. Sögdi oğlunu o Şalşāl-i la'īn
Didi ey bî-'ār edebsiz sen hemīn

²³⁷ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

3272. Leşkeri *götürüben* kırdın temām
Geldiñ imdi *karşuma* dirsın kelām
3273. *Yine sögdi Şalşāl anda* oğlını
Benim²³⁸ *korqumdan bırağdı* ol seni
- [258]
3274. Bir iş *idem aña* ben uş bī-*qarār*
Dünyā ola başına uş teng ü dār
3275. Hük^m *kıldı* ol zamān üç oğluna
Dire leşker *gide* Haydar üstüne
3276. *Birisine* dirler *idi* Kevrābī
Qolları yoğun *qatı* muhkem cebi
3277. *Birisine* Keyvān ad virmiş idi
Ol biriniñ adı *Güdürüz* idi
3278. Vir^{di} *anlara* o dem yüz biñ sipāh
Haydar’a gönderdi ol Şalşāl Şāh
3279. *Korıdan yola* revāne oldılar
Turmayuban *gice* gündüz sürdiler
3280. Yetdiler Sāhıl-zemīn’e ol zamān
Gördiler İslām’ı anlar der-zamān
3281. Haydar’a *karşu* berāber qondılar
Hayme-gāhı ol araya qurdılar

²³⁸ Bu kelimededen ötürü vezin aksamaktadır.

3282. Şîr-i Yezdân'a didiler ol zamân
 Geldi yine leşker-i Şalşâliyân
3283. Didi Hâyder n'îçün²³⁹ kendi gelmedi
 Uş elimden iligini almadı
3284. Tâ şabâh oldu bi-fermân-ı Hudâ
 Tıoğdı şems ü âfîtab virdi ziyâ
3285. Ata bindi leşkerânı ol zamân
 Geldi hem ol leşker-i Şalşâliyân
3286. Çün na(k)kâre urdılar görseñ işi
 Şanki çalar na(k)kâre yüz biñ kişi
3287. Fîle ata gerdâna ender-zamân
 Yetdiler hem oldılar yola revân
3288. Nice serkeş lâf uranlar geldiler
 Hâyder'a karşı berâber tırdılar
3289. Nâlân u efğân idene yok hisâb
 Kim virecek Hâyder'a anda cevâb
3290. Ata bindi leşker-i İslâmiyân
 Şaf çeküben tırdılar ender-zamân
3291. Girdi meydâna hemân bir nâmdâr
 Leşker-i küffârden bir hâksâr

[259]

²³⁹ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

3292. Öyle na‘ra itdi ol dem bā-rehā
Şanki na‘ra eyledi bir ejdehā
3293. Girdi meydāna hemān Mālik emīn
Çekdi na‘ra ism-i Rabbü’l-‘ālemīn
3294. Kahrīm adlu ol la‘īn geldi revān
Birbirine nīze atdılar hemān
3295. Altı nīze ortadan giçdi hemān
Çaldı Mālik Kahrīm’e virmez amān
3296. Gögsüne urdı çıkardı arkadan
Nuşreti virdi aña ol Yaradan
3297. Yeddi atlı yıkdı anda şāh-ı dīn
Ser-nigūn itdi hemān Mālik emīn
3298. Anı şöyle gördi Kevrāb-ı la‘īn
Na‘ra urdı geldi Mālik’e hemīn
3299. Girdi meydāna hemān ol bī-īmān
Nice dīvler eyler elinden amān
3300. Gürzi anı yeddi yüz oğka idi
Atdı Mālik’e anı itler gibi
3301. Çekdi kalkan başına Mālik medār
Didi kim şakla beni Perverdigār
3302. Atdı gürzi Mālik’e anda la‘īn
Şanki sersem oldu anda şāh-ı dīn

3303. Atdı üç kez gürzini *anda* la‘în
Reddi kıldı gürzini Mâlik hemîn
3304. Aldı *anda* gürzini Mâlik ele
Düşdi küffâr içine bir velvele
3305. Atdı Kevrâb başına anı emîn
Şaldı kalhan başına *anda* la‘în
3306. Hışm ile çaldı Kevrâb’a²⁴⁰ pür-kemâl
Reddi kıldı anı Kevrâb ibn-i Dâl
3307. Bulmadılar birbirine çün zafer
Leşker-i Şalşâliyân hep geldiler
3308. Yüz biñ er kâfir kamu Şalşâliyân
Üşdiler Mâlik başına ol zamân
3309. Şâh-ı Merdân dahı kılmağı karar
Girdi meydân içine ol şehriyâr
3310. Gel bugün Haydar’a kıl sen bir nazar
Nice şâhlar idiser andan hâzer
- [260]
3311. Ser-firâzları diler bugün ‘Alî
Hak yoluna cân fedâ iden velî
3312. Haydar-ı Kerrâr’ıdır cân alıcı
Yok mıdır bunda bugün kan alıcı

²⁴⁰ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

3313. Na‘ra urdı ditredi arz u zemîn
Ġulġule düşdi kâfir içre hemîn
3314. İslāmiyân gūş idüben geldiler
Birbirine tîri bürrân itdiler
3315. Öyle ceng eylediler uş bî-ķarār
Düşdi başlar ayak altı ġor u zār
3316. Yetdi Kevrāb Şāh-ı Merdān ‘Alī’ye
Çün berāber tırdı geldi velīye
3317. Birbirine gürz-i girān atdılar
Şan kıyāmet ol zamān ķopardılar
3318. Cenge tırup na‘raları urdılar
Ceng odunı yeñi anda ķurdılar
3319. Birbirine iki leşker urdılar
Şanki urdı ol zamān ra‘d-ı bahār
3320. Tıtdı Kevrāb’ı Emīrū’l-Mü’minîn
Ellerini baġladı ender-zemîn
3321. Hem Ebū’l-Mu‘cin o Mālik pehlüvān
Sa‘d ü Seyyāf geldiler anda hemān
3322. Urdılar küffārı anda bî-ķarār
Ehl-i küffār oldu anda ġor u zār
3323. Na‘ra urup tîri bürrân itdiler
Ġiñ cihānı kâfire teng itdiler

3324. Çalkalandı leşker-i küffāriyān
Şanki *anda* virdiler cümlesi cān
3325. Başdılar Şalşāliyānı ol zamān
Kaçdılar tağlar başına çün revān
3326. Girü döndi ol zamān şīr-i İlāh
İbn-i ‘amm-i Muştafā nūr-ı İlāh
3327. Didi Kevrāb’a o dem leşker-penāh
Gel īmāna söyleme sözüme rāh
3328. Geldi īmāna o Kevrāb ibn-i Dāl
Bildi kim birdir Hudā-yı Zū’l-celāl
[261]
3329. Çünkü İslām oldu *anda* şīr-i ner
Virdi hil‘at hem dahı tāt u kemer
3330. Yeddi gün yeddi gice şād oldılar
Pes turuban naqqāreler urdılar
3331. Leşkere didi o dem şīr-i İlāh
Çün bizi begenmedi Şalşāl Şāh
3332. Mīr Seyyāf’ı o dem şīr-i İlāh
Koydı ol Sāhil-zemīn’de şīr-i māh
3333. Bilesince koydı otuz bin dilīr
Cümlesi şāhib-hüner hep nerre şīr
3334. Haydar ile Mālīk [ü] Fīrūz Şāh
Sa’d u Bū’l-Mu‘cin ve hem yüz bin sipāh

3335. Aluban üç gün oradan gitdiler
Nāgehān bir mergzāra yitdiler
3336. Rāḥat idüp ol gün anda kaldılar
Ābdest alup namāzı kıldılar
3337. Didi Fīrüz ey ‘Aliyy-i nāmdār
Bu tağıñ ardında vardır bir ḥişār
3338. Tābi‘-i Sāḥil-zemīn’dir ol āgāh
Şāhına dirler anıñ Semekī Şāh
3339. Ḥoca ‘Amir didi ey Ḥaydar hemān
Gel gidelim ikimiz yola revān
3340. Mālik’e ısmarladı ol leşkeri
‘Amir ile gitdi ol şīr-i Ğanī
3341. Yetdiler tağıñ dibine bī-ḳarār
Gördiler kim bir yüce vardır ḥişār
3342. İkisi varup hemān irişdiler
Ḳapucıyla ol zamān görüşdiler
3343. Varuban şāhı ḥaberdār itdiler
Ser-be-ser aḡa ḥikāyet itdiler
3344. Şaldı andan bir iki ādem hemān
Geldiler Ḥaydar yanına ol zamān
3345. Luṭf ile aḡa selāmı virdiler
Sizi ister şāhımız söylediler

3346. *Ḥaydar ile Ḥoca ‘Amir gitdiler*
 Ol Semek *Şāha* hemān dem yetdiler

3347. Şordılar kandan gelişin *di* baña
 Tā ḥaberdār olayım sizden yaña

[262]

3348. *Ḥoca ‘Amir söyledi anda kelām*
 Sāḥil²⁴¹-zemīn’den gelişimiz temām

3349. Söyledi Sāḥil-zemīn’den *ne* ḥaber
 Leşker anıñ üstüne gelmiş meger

3350. Didi ‘Amir ol zamān şāh-ı Semek
 Saña Qahmās eylemiş çok çok emek

3351. Didi *saña* çok selām gönderdi ol
 İmdād ister çünkü senden ol fuzūl

3352. Söyledi şāh-ı Semek *anda* hemīn
 Yeddi gündür leşkeri dirdim hemīn

3353. Giderim Qahmās’a yardım itmege
 ‘Alī’ye yüz biñ cefā göstermege

3354. Didi ‘Amir ey *pādişāh* nāmdār
 Ben de ardınca *gelürem* bī-ḳarār

3355. Çün ta‘āmi ol zamān *getürdiler*
 Yeyüben yerlerine oturdılar

²⁴¹ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

3356. Varuban kervānsarāya irdiler
Kapusı bağlu hemān dem gördiler
3357. Açdılar kervānsarāyı ayruca
Yatdılar kervānsarāyında gice
3358. Şāh Semek'den işit imdi bir haber
Ceng yarağın eyledi anda meger
3359. Yatdı anda gördi düşde ezberi
Ol risālet şāhı ol Peyğamber'i
3360. Gördi kim öñünde açmışlar sarāy
Çār kūşeye virmiş ol yüz biñ cilā
3361. El el üzre koymuş ol leşker ile
Muştafā'ya karşı turmuşlar bile
3362. Hem didiler ey habīb-i Lā-yenām
Sen şefā'at kıl bize rüz-ı kıyām
3363. Cān u dilden anda īmān eyledi
Hak̄k'ı bir Peyğamber'e hak̄ söyledi
3364. Şıçradı uykudan anda şād-kām
Gördi evi nūr ile tutmuş temām
3365. Turuban anda ider Hak̄k'a niyāz
Āb-dest ²⁴²alup anda kıldı hoş namāz

[263]

²⁴² Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

3366. İncıl 'i okuyup²⁴³ hem bulmuş idi
Muştafa'nın vaşfını görmüş idi
3367. Leşkere anda bu sözi söyledi
Her ne varsa cümle İslām eyledi
3368. Didi ol iki kişiyi çağırın
Anları buraya siz tiz yetürün
3369. Hüküm kıldı bunları bağlan revân
Tutdılar 'Amir'in elin ol zamân
3370. Didi 'Amir suçumuz nedir bizim
Şâh didi ki işidin şimdi sözüm
3371. Şimdi sizi pâre pâre eylerim
Siz kabûl edin bu sözi söylerim
3372. Cân u dilden ben Müselmân olmuşam
Düşde hem Peygamber 'i ben görmüşem
3373. Siz dağı olun Müselmân söylerim
Şimdiden sizi haberdâr eylerim
3374. Hakk'ın²⁴⁴ yüz bin la'neti olsun hemân
Ol la'in Qahmâs üzre her zamân
3375. 'Alî didi tır ki ey Şâh-ı Semek
Sağa kıldım çok 'atâ lutf u emek
3376. Düşde gördüğün Resûlü'l-mürselîn
'Ammûsı oğlu benim Peygamber'in

²⁴³ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

²⁴⁴ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

3377. Sürdi yüzün *ayağına* ol emîr
Hak Te‘âlâ *ağa* oldu destgîr

3378. Mâlik ‘i *getürdiler anda* temâm
Leşker-i İslâm ile ol hâşş u ‘âm

3379. Enbiyâlar hürmeti’çün ey Hudâ
Hâzretinden kemteriñ *kılma* cüdâ

3380. Dergâhında çok günehkâr bende var
Benden *özge* bilmezem *ki* kanda var

[*Mefâilün Mefâilün Feülün*]

3381. Habîbinden dūr itme sen kerem kıl
İki cihân içinde muhterem kıl

3382. *Ağa* ümmet olan eyler neşâtı
Şadâkatle virir *ağa* şalâtı

3383. Diyelim nevbahâr-ı dil-nevâzı
Ne eyler ol erenler ser-fîrâzı

[264]

3384. Habîb-i Muşafâ’nın yâdigârı
‘Ağa kılmış *ağa* Perverdigâr’ı

[*Fâilâtün Fâilâtün Fâilün*]

3385. Şîr-i Yezdân ol Emîrü’l-Mü’minîn
Öyle görünce *anı* ol şâh-ı dîn

3386. Yeddi gün *qaldı* Semek *şehrinde* ol
Hak *dīni* *öğredüben* gösterdi yol
3387. Ba‘*dehu* andan göçüp *oldı* revān
Gitdi Şalşāl *üstüne* ol pehlüvān
3388. Tahtı*ña* hīne yakınca gıtdiler
Haymeleri *kuruban* oturdılar
3389. Āb u *hevāsı* güzel bir yer idi
Uş çemenlik hoş müzeyyen yer idi
3390. *Bunı gördi* ol Emīrū’l-Mü’minīn
Hoş mu‘aṭṭar zülfi reyḥān der-zemīn
3391. Cemşīd’iñ *çāderini* hem *qurdılar*
Zevk *idüben cümlesi* oturdılar
3392. Bir *dīvān-ı ‘ālī* *qurdu* ol zamān
Görmemiş görmez cihān ender-zamān
3393. Kürsī-y-*le dürr-i muraşsa‘* zer-nigār
At u ester fīl ü gerdān bī-*qarār*
3394. Çāder *ü māl ü hümāyūn* bī-*ḥisāb*
Billerinde zer kemer şan āfītāb
3395. Ol erenler hāy u hūyı na‘rası
Cān *dimāğa çıkarır* cānlar sesi
3396. İki günlük *qaldı* Şalşāl’e yakīn
Cān fedākārlar elinden gel şakın

3397. Ditredi bir şu‘le virdi āfitāb
 Cān *alıcı* bāzār ise bī-ḥisāb
3398. Çün işitdi bu sözi Şalşāl Şāh
 Şanki ‘ömri yıkılup oldu günāh
3399. Oğlı geldi atasının yanına
 Odı şaldı babasının cānına
3400. Dād u feryād eylediler ol zamān
 Ḥaydar elinden baba dir el-emān
3401. Sen degilsin anı²⁴⁵ hemtāyı hemīn
 ‘Āciz olduk biz ‘Alī’den ey emīn
- [265]
3402. Didi *kanı* şol Kevrāb²⁴⁶ oğlum benim
 Didiler oldu Müselmān ey cānım
3403. Didi pes *kanı* ‘Alī didikleri
 Görse idim *ne* kişidir ol eri
3404. Āh çekdi ol la‘īn-i bī-ḳarār
 Atını ister *yemege* ol bī-‘ār
3405. Didiler anda eyā Şalşāl Şāh
 Ḳarşuda ḳonmuş gözün aç ol āgāh
3406. İşidince bu sözi ol bī-īmān
 Ditredi *vücūdı* anı²⁴⁵ ol zamān

²⁴⁵ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

²⁴⁶ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

3407. Pes münādī kıldı Şalşāl-ı la‘ın
Tā geleler leşkeri bī-ḥadd hemīn
3408. Leşkeri cem‘ itdi ol nā-pāk-dīn
Çıkdılar taşra şehirden ey emīn
3409. Ḥaydar’a karşı berāber turdılar
Ḥayme-gāhı çāderi hep kırdılar
3410. Tahta çıkdı anda ol Şalşāl Şāh
Leşkeri cem‘ itdi üç yüz bin sipāh
3411. Zīrā evvel gelmiş idi leşkeri
Gelmemişdi çün temām oğulları
3412. Seksen oğlu var anıḡ hep şehriyār
Her biri bir memleketde ḥükmi var
3413. Her birisi bir diyāra pādişāh
Anların serdārı-y-dı Şalşāl Şāh
3414. Ḥükm kıldı sākī geldi ol zamān
Sāz u zanṭūr geldi meydāna hemān
3415. Ḥoca ‘Amir karşıda tırmuş idi
Sözlerine hem kulaḡ urmuş idi
3416. Gördi boyı toḡşan arşun var anıḡ
Yer dibinde ditreşür ol mel‘ūnuḡ
3417. Ḥayrete düşdi ‘Aliyy-i nāmdār
Nāliş itdi didi ey Perverdigār

3418. Leşker-i İslāmiyāna kıl meded
Sensin ancak Vāhidü'l-Ferdü's-Şamed

3419. 'Amir eydür ben ezel gelmiş idim
Hamza ile bu ili görmüş idim

[266]

3420. Ol zamān gördüm boyı otuz zirā'
Kuvveti dahı aña göre çıra'

3421. Şimdi boyı bir mināre mişlidir
Başı künbet kolı girān gibidir

3422. Başı kızdı çünkü içdi şarābı
İçme anı ider²⁴⁷ cānıñ harābī

3423. Hüküm kıldı silāhı getüreler
Ol köpege çün anı yetüreler

3424. Didi gidem ol 'Alī'yi bir görem
Ne kişidir hāline vākıf olam

3425. Öldüreyim anı şād olsun cihān
Dahı ceng itmeyeler hīç bir zamān

3426. Ben 'Alī'yi göreyim şimdi meger
Leşkerini ideyim zīr ü zeber

3427. Birini sağ koymazam cümle temām
'Ar u nāmūs baña kılsun ve's-selām

²⁴⁷ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

3428. Açdılar şanduğı ol dem rüşenī
Şandık içre çıkarırlar cevşeni
3429. Elli bin ‘aded mıhı var kalkanı
Çini pūlātdan yapılmış her yanı
3430. Toğuz ādem kalkanı getürdiler
Ol ħabīşin yanına yetürdiler
3431. Yeddi ādem okunı ey nāmdār
Güc ile getürdiler ol dem karar
3432. Yayı üç kişi getürdi ol zamān
On bir ādem hem tuğulğasın revān
3433. Yetmiş ādem ol zamānda bī-karār
Gürzini getürdiler şerrāneler
3434. Sekiz yüz raṭl idi gürzi anı²⁴⁸
Tağa beşzer vaşfa gelmezdi şānı
3435. Hoca ‘Amir karşıda тұrmuş idi
Ceng ālātın cümlesin görmüş idi
3436. Haydar’a geldi hemān ol şāh-ı dīn
Didi birbir her ne gördiyse emīn
3437. Yüz yere koyup ‘Amir dir yā ‘Alī
Ey erenler ser-firāzı hoş velī

[267]

²⁴⁸ Mısrada vezin aksamaktadır.

3438. Yalnız atlandı ol Şalşāl-i Dāl
Seni görmege gelür ol şüm-ḥāl
3439. Kūh-ı Kāf'a benziyor gelür hemīn
Ayağı altında dıtrr ol zemīn
3440. Bunca gezdim ey 'Aliyy-i nāmdār
Görmedim bunun gibi bir nā-bekār
3441. Ḥayret itdim ta anı görünce ben
Ḥaḳ meded kılsun saḡa Ebu'l-Ḥasen
3442. Cümle vaşf-ı ḥālī 'Amir itdi hoş
Şāh-ı Merdān eyledi anda ḥurūş
3443. Taşra çıkdı ol zamān Şalşāl Şāh
Aldı yayı eline yūzi siyāh
3444. Bir ok anda kırişine gizledi
Leşker-i İslāmiyānı gözledi
3445. Didi kim tūr-i ḳazādır atarım
Ol 'Alī'ye bir hūner ben satarım
3446. Ḳuvvet ile okı atdı ol zamān
Düşdi leşkerden yaḡa ol rāyegān
3447. Dıtreüyben kıldılar cümle ḡulūvv
Ḥayli İslām oldu anda ḳorḳulu
3448. Dikdi bir taşā hemān deldi anı
Gıtdi İslām leşkeri gördi anı

3449. On iki yigit ol *okı* tıtdılar
Güç ile taşdan *anı* çıkardılar
3450. Şāh-ı Merdān'a getürdiler anı
Hayrete düşdi hemān şīr-i Ğanī
3451. Kānber'e emr eyledi Döldül'i düz
Görelim ne gösterir Hayy-i Vedūd
3452. Zū'l-fiķār'ı bağladı şīr-i Hudā
Didi cānı itdim İslām'a fedā
3453. Döldül'e bindi Emīrū'l-Mü'minīn
Yalnız düşdi yola şīr-i Mu'īn
3454. Yarı yolda Haydar'ı Şalsāl Şāh
Birbirine itdiler ol dem nigāh
3455. Didi sen misin 'Alī didikleri
Didi benim sen haberdār ol belī

[268]

3456. Sen misin ol Kūh-ı Billūr'ı alan
Leşkerini kıruban bunda gelen
3457. Sen misin ol Kāhramān'ı öldüren
'Ālemi Cemşīd Şāha hem güldüren
3458. Sen misin Fīrūz'ı tutup bağlayan
Cān [ü] dilden hem Müselmān eyleyen
3459. Sen misin ki şındırup tılsım-ı Dāl
Dīvleri kırdın kamuyı kıyl ü kāl

3460. Sen misin şehir-i muraşsa' şâhını
Hâk ile yeksân iden anda anı
3461. Sen misin Sâhil-zemîn'i ser-be-ser
Bî-ķarâr eylemiştir²⁴⁹ cân u ciger
3462. Sen misin Kevrâb'ı tutup hem yıkan
Sen misin leşkerimi iden vîrân
3463. Didi Haydar seni de idem bîzâr
Tâ bilesin birdürür Perverdigâr
3464. Haydar'a didi o dem şâh-ı Hoten
Sen nesin ki baņa karşı tūrasun
3465. Döndi ol sa'âtde Şalşâl ibn-i Dâl
Hem dönüp geldi o şîr-i Zü'l-Celâl
3466. Hışm ile çıktı o Şalşâl-ı la'în
Tahtı üzre oturur ender-zemîn
3467. Yeri öpdî ol zamân Kâl ibn-i Dâl
İbn-i Şalşâl ol şehin-şâh-ı hamâl
3468. Didi kim ey baba destûr isterem
Tâ şabâh olduğda cenge ben girem
3469. Döndi Şalşâl ol zamân didi maķâl
Vir baņa destûr eyâ Dâl ibn-i Dâl

²⁴⁹ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

3470. Hüküm kıldı ol zamān Qal ibn-i şüm
Dögdürür kūs u na(k)kāre ol zalūm

3471. Lerze düşdi yer yüzine ol zamān
Na‘ralardan ditredi heft āsumān

3472. Ata bindiler o dem Qal ibn-i şüm
Hem anıñ qardaşı Nevzād-ı zalūm

[269]

3473. Bilesince var idi seksen biñ er
Şaf çeküp İslām’a qarşu tırdılar

3474. Leşker-i İslām dañı atlandılar
Hak Te‘ālā’ya o dem şıgındılar

3475. Qarşu tırdı ol zamān şaff-ı kefer
Girdi meydān içine Qāl-i kefer

3476. Cevlān idüp qarşuda lāf eyledi
İt gibi bağırdı çok söz söyledi

3477. Girdi hem meydāna Selīm pehlüvān
Şīr-i ğarrān kendüsi İslāmiyān

3478. Qāl didi kim sen ‘Alī’sen di baña
Yā Mālik misin anı bildir baña

3479. Didi gel şimdi diyem saña ‘Alī
Çekdi tığı hem bi-fermān-ı Ğanī

3480. Atdı tığı çün aña ol pehlüvān
Kalkanı kıldı siper ol bī-īmān

3481. Bir ¼arafdan buldı fışat ol zamān
Urdı tıĝı virmedi *aña* amān
3482. ¼aldı *anı* iki bi¼di ol zamān
Gitdi tā *cehenneme* virđi o cān
3483. Āh çekdi ol zamān Nevzād-ı şūm
Yaķa yırtđı *başına* řavurđı ķum
3484. Girdi meydāna o mel‘ūn-ı ředīd
Üstüne ĝiymiřdi kırķ batmān ĥadīd
3485. Selīm-i Ensārī‘ye yetđi revān
Gürzini kıldı ĥavāle ol zamān
3486. Öyle ¼aldı gürzini anda meĝer
Ol Selīm‘i eyledi zīr ü zeber
3487. Dīn yolunda itdi teslīm cānını
Ĝörecekdir uĥrāda sultānını
3488. Dilde oķur “yef‘alü‘llāh mā-yeřāü”²⁵⁰
‘Āķıbet ölmekdürür ey pādiřāh
3489. ¼aĝırır köpek ĝibi Nevzād-ı şūm
Varsa bir er meydāna ĝelsün ĝörem
3490. ‘Āķıbet on bir dilāver ol la‘īn
Ķıldı řehīd orada mel‘ūn bī-dīn

[270]

²⁵⁰ “Allah dilediĝini yapar.” (İbrahim, 27)

3491. *Āh çekdi leşker-i İslāmiyān*
 Sa‘d-ı Vakḳāş geldi meydāna revān
3492. *Yayı aldı eline hem ‘ūd-ı tīr*
 İtdi Nevzād’a bi-fermān-ı Ḳadīr
3493. *Şançdı göğsünden anı şīr-i İlāh*
 Düşdi atdan yere ol it itdi āh
3494. Her taraftan cümle leşker geldiler
 Çün gebermiş ol iti hep gördiler
3495. *Akşam oldu her taraftan döndiler*
 Varuban yerlū yerine kondılar
3496. *Rāhat olup gice yatdı ins ü cān*
 Hak yolunda cān-feşānlar ol zamān
3497. Nālān idüp Hakk’a hamd eylediler
 Müslimānlar çok niyāz eylediler
3498. *Tā şabāh oldu bi-emr-i Müste‘ān*
 Toğdı şemsi rūşenā oldu cihān
3499. *Ġulgule tıldı hemān yeryüzüne*
 Gel kulaḳ ur leşker anıḡ sözine
3500. *Didiler kim yazık ol İslāmiyān*
 Şalşāl elinden virir cümlesi cān
3501. Bindi ata ol zamān Şalşāl-i şūm
 Leşkeri üç yüz biḡ er cümle zalūm

3502. Ditreşür arz *u* semā şan ol zamān
Heybetinden tayr uçamaz āsumān
3503. Çünki bindi ol zamān Şalşāl Şāh
Başdan *ayağa* temür giymiş tebāh
3504. Sağ *u* şoldan atlar āvāzı gelür
Ceng içinde na‘ra āvāzı gelür
3505. Tuğ *u* sancağ hem ‘alemler çekdiler
Na‘ralardan cān yürekden sökdiler
3506. Şaf çeküp leşker berāber turdılar
Ceng için kūs *u* na(k)kāre urdılar
3507. Bir taraftan şīr-i Rabbü’l-‘ālemīn
Bindi Düldül’e bi-fermān-ı Mu‘īn
3508. Şaf çeküp yüz on biñ er İslāmiyān
Turdılar karşıusına [ol] ‘āşıkān

[271]

3509. Sağ yanında Mālik-i Ejder hemīn
Sol yanında Mu‘cin-i fettāh-ı dīn
3510. Sa‘d-ı Vakķāş ve Semek Şāh ol zamān
Mīr Zinhār Kānber ile pehlüvān
3511. Hep dilīrān nerre şīrlər geldiler
Kāfīre karşıu berāber turdılar
3512. Girdi meydāna o dem Şalşāl Şāh
Bilesince vardır otuz biñ sipāh

3513. Girdi meydāna hemān şīr-i İlāh
Çün medār eyledi anlara o şāh
3514. Şandılar kim kōrkusundan dōndi ol
Na'ra itdi cevālān ile ol fużūl
3515. Fīle binüp geldi anda ol la'īn
Şanki mevce geldi deryā vü zemīn
3516. Girdi meydāna ve cevālān eyledi
Cümle leşker aña taḥsīn eyledi
3517. Öyle na'ra urdı Şalşāl ol zamān
Na'rasından ditredi heft āsumān
3518. Niceler zehresini çāk eyledi
Yere düşüp yüzini ḥāk eyledi
3519. Na'ra idüp er diledi ol zamān
Girdi meydān içine şāh-ı cihān
3520. Şāh-ı Merdān'ım didi geldim belī
Ḥaydar-ı Kerrārī'dir adım 'Alī
3521. Gel elimden cānını sen al bugün
Kāfirin bağrına urdum bir düğün
3522. Niceleri berdār idüp aşmışım
Nicelerin başını ben kesmişim
3523. Seni daḥı keserim ey bī-īmān
Gel elimden uş bugün al sen amān

3524. Mancılık ile göge çıkan benim
Mirhab'ı bir darb ile yaran benim
3525. Hayber'in kapusını vîrân iden
Haydar-ı Kerrâriyân şîrân benim
- [272]
3526. Böyle diyüp na'ra urdı ol zamân
Mevce geldi talğalandı âsumân
3527. Ditredi arz u zemîn şuda semek
Cünbişe geldi semâda uş felek
3528. Aldı Şalşâl eline tîr ü kemân
Atdı Haydar'a hemân ol bî-îmân
3529. Aldı kalķana hemân şîr-i Hudâ
Leşker-i İslâm'a yetdi ol cidâ
3530. İki âdem itdi anda ser-nigûn
Batdı yere niceler oldu zebûn
3531. Nâlân idüp İslâmiyân ol zamân
Hak Te'âlâ'ya didiler el-amân
3532. Bir daķı atdı o Şalşâl-i la'în
Lâf urup cevlan ider ender-zemîn
3533. Şaldı Düldül ol Emîrû'l-Mü'minân
Çekdi kınından hemân dem Zü'l-fiķâr
3534. Çaldı Şalşâl yayına anda revân
Yayı kıldı iki pâre ol zamân

3535. Hiddet *ile* geldi Şalşāl ibn-i Dāl
Haydar'a tığını çekdi bī-mecāl
3536. Çaldı tığa Zū'l-fiķār'ı şāh-ı dīn
İki pāre kıldı tığını hemīn
3537. Yeddi kez çaldı tığı Şalşāl Şāh
Def' iderdi tığını Haydar-ı şāh
3538. Haydar'a didi o Şalşāl-i la'īn
Āferīn şad-āferīn şad-āferīn
3539. Karşuma gelen idebilmez necāt
Sen beni kıldıñ cihān içre memāt
3540. Didi Şalşāl'e Emīrū'l-Mū'minīn
Ben 'Alī'yim şīr-i Rabbū'l-'ālemīn
3541. Nice dīvler eylemişem cengde ĥor
Anlarıñ parmağınca²⁵¹ sendeki zor
3542. Va'z oğuma didi Şalşāl-i la'īn
Bende var bir halkası ejdehānıñ
3543. Getürem meydān içine ben anı
Her birimiz tūtalım bir ucunı
- [273]
3544. Görelim kuvvetimizi ol zamān
Kağımızıñ yegdürür olsun 'ıyān

²⁵¹ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

3545. Hüküm kıldı halkayı getürdiler
Yeddi fıl ile ‘araba sürdiler
3546. Güç ile meydāna şaldılar anı
Biñ iki yüz batman idi her yanı
3547. İkisi halkayı anda tutdılar
Meydān içre çeküben sürütdiler
3548. Ol kadar çekdiler anlar bî-karār
Hiddetinden ikisi yoruldılar
3549. İkisi ciddiyle bir dem çekdiler
Cān içinde kuvvetini sökdiler
3550. Bir kezin çekdi ‘Alî kıldı şafā
Cān u dilden ol didi ya Muştafā
3551. Halkayı çekdi bi-fermān-ı İlāh
Yine çekdi hışm ile Şalşāl Şāh
3552. İki pāre oldı halka ol zamān
Her birinde bir pāre kaldı hemān
3553. Taḥsīn itdi Haydar’a Şalşāl Şāh
Bāreḳallāh didi ya Kerrār-ı şāh
3554. A‘lāsın ednā degilsin yā ‘Alî
Baḡa qarşu uş berābersin velî
3555. Belî ammā korḳarum ḡor olasın
Uş elimden nice ḡalāş olasın

3556. Gel bu dem âteş-perest ol cān ile
Nār-ı nūra secde kıl cānān ile
3557. Gel benimle ol hemān erkān-ı dīn
Orta yerde kalmasun da‘vā vü kīn
3558. Ne murādın var ise virem saḡa
Hem yine kul olayım ben de saḡa
3559. Didi Ḥaydar Şalşāl’e anda özi
Hiç utanmadın ki didiñ bu sözi
3560. Kaḡı şeydir ol ola Perverdigār
Ḥālīk-ı ins ü melek ṭayr u mār
[274]
3561. Birdir ancak ol İlāhe’l-’ālemīn
Vāhid oldur nuşreti viren hemīn
3562. ‘Avn-i ümmet kāşifü’l-beyti’l-ḥazen
Muştafā’dır dü cihān içre ḥasen
3563. Vir şalavāt rūḡuna şād olasın
Nār-ı cahīmden ḡalāşı bulasın
3564. ‘Alī didi gel sen anı it kabūl
Tā şefā‘atçı ola saḡa Resūl
3565. Hışma geldi ol la‘īn-i bī-īmān
Aldı gürzi eline ender-zamān
3566. Urdılar birbirine gürz-i girān
Na‘ralardan ditredi kevn ü mekān

3567. Akşam oldu döndi *iki* pehlüvân
Yerlerine gitdiler anlar hemân
3568. İkisi *de* ğark-ı hûn olmuş idi
Cebe cevşen hep *pā*relenmiş idi
3569. Didi İslām'a Emîrû'l-Mü'minîn
Tañrı haqqı'çün dirim şimdi hemîn
3570. Görmedim dünyāda böyle bir beşer
Böyle mel'ûn darbı sert şîri meger
3571. Oldı *gice* çünkü yatdı ins ü cān
Dutdı zulmet *bu* cihānı der-nihân
3572. Vardı 'Amir anı teftîş eyledi
Gördi Serbāl nevbetci n'eyledi²⁵²
3573. Bilesince elli biñ kâfir temām
Şaf çeküben turmuş anda hâşş ü 'ām
3574. Nāgehān 'Amir'i anlar gördiler
Her taraftan 'Amir'i çevirdiler
3575. Kalmadı kaçmağa *yoli* dir hemân
Âh u feryād eyledi ender-zamân
3576. Tutdılar bağladılar ellerini
Şāh-ı Şalsāl'e getürdiler anı

²⁵² Eksik heceden ötürü vezin bozulmaktadır.

3577. Tırmayuban *çağırır* feryād ider
Ey meded-kār *heme* Şalşāl der
3578. Bir faķır-*i* bī-kes [ü] maħrūm-ı men
Şehr-i Sāhil halkım ey zü'l-minen
3579. Tıutuban eylediler *anda* esır
Saņa kaçdım *bu* gice ey [nerre şır]

[275]

3580. Sensin ol esırlere püşt *ü* penāh
Devletin 'ālī *ola* Şalşāl Şāh
3581. Anda *anıñ* ellerini açdılar
Yatmak için bir *odaya* koydılar
3582. Yatdı *anda* leşker-*i* Şalşāliyān
Yarı *gice* oldu 'Amir ol zamān
3583. Tāc-ı Şalşāl'ın kemerin şemsīrin
Götürüben gizledi ol şır-i dīn
3584. Yine geldi *yerine* yatdı gice
Tā şabāh oldu işit hāli nice
3585. Tırdı yerinde o dem Şalşāl Şāh
Ne kemeri tācı var itdi bir āh
3586. Yeri öpdı *Hoca* 'Amir ol zamān
Didi kim şāh-ı dilāver rāyegān
3587. Ol 'Alī'nin leşkerinden bir civān
Vardır ammā gelüben itmiş ziyān

3588. Fikre düşdi ol zamān Şalşāl Şāh
‘Amir’iñ elinden itdi āh u vāh

3589. Hāmza ile geldigini bilmiş idi
Ol zamānda ‘Amir’i görmüş idi

3590. Hālini ef’ālını bilmiş idi
‘Amr-ı Meyye oldığıñ bulmuş idi

[Mefāilün Mefāilün Feülün]

3591. Didi kim yād elinden āh u feryād
‘Amr-ı Meyye beni eyledi bīdār

[Fāilātün fāilātün fāilün]

3592. Hem bu kışsa burada olsun temām
Muşafā’nıñ rūhuna yüz biñ selām

[Mefāilün Mefāilün Feülün]

3593. Okuyup dinleyeni hem yazanı
Kerem kıl anları ‘afv it yā Ğanī

3594. Cemī’-i ehl-i imāna kerem kıl
İki cihān içinde muhterem kıl

3595. Diler nāzım olanlar hāzretinden
İçir kaṭre zülāl-i rahmetinden

[Fāilātün Fāilātün Fāilün]

3596. Dergāhında çok güneş-kār bende var
Benden özge bilmezem ki kanda var

[276]

[*Mefāilün Mefāilün Feülün*]

3597. Kıpundan isterim her dem devāyı
 Giçürme günlerimizi hevāyī

[*Fāilātün Fāilātün Fāilün*]

3598. Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilāt
 Vir Muhammed Muştafā’ya şalavāt

**Şāh-ı Merdān’ın Şalşāl ile Ulu Cengi La‘īnı Bozılup Yalandan
Müselmān Oldığıdır**

[*Mefāilün Mefāilün Feülün*]

3599. Gel ey bülbül dilinde eyle zārı
 N’idersin *bu cihānda* gül-‘izārı
3600. Seher-ḥız ol şabāhlarda be hey cān
 Vireceksin āḥir bir gün su’ālī
3601. Elin çekme ḥaḳīḳat yollarından
 N’idersin *bu cihānda* kıyl ü ḳālī
3602. Cefāsı çok cihānıñ yok vefāsı
 İder ḳılma aḡa sen i‘tibārı
3603. Gelür bir gün saḡa ‘Azrā’l ey cān
 Var ise şefḳatiñ virir selāmı
3604. ‘Aḳāyid yollarında dil-feşān ol
 Dil ü cān içre aḡla ḥoş me’ālī

3605. Gidersin kabre bir gün ey dilārā
‘Amel yoksa çekersin çok hayālī

3606. Koyalar kabre *seni* çün geleler
Kim *ile* ideceksin sen maḳālī

3607. *Okl* Qur’ān şalavāt vir ḥabībe
Refīḳ olur çün *anda* ḳadri ‘ālī

3608. Uyan gaŋletden ey dil gāfil olma
Şağ iken gönder orya armağanı

3609. Gidince sen görürsen *anı* *anda*
Göresin ḳabr içinde ḥüsn-i s̱ānī

3610. Eger yoksa ‘aḳā’idden medārın
İderler *anda* *saḡa* çok [...ārı]

[277]

3611. Ururlar *çomak ile* zār iderler
Viremezsin *aḡa* ‘ālī cevābı

3612. Cihānda eylediğin ḡayr u şerri
Saḡa bir bir şorarlār çün ḥisābı

3613. Münācāt eyle cānım her şehirde
Çağır her dem o ‘ālī Ẕü’l-celālī

3614. Virir maḳşūdını ol ‘ālī Allāh
İder maḡrūm ḳomaz eyler ‘aṡāyı

[Fāilātün Fāilātün Fāilün]

3615. Çünkü geldi Şalşāl'ın oğlu revān
Karşı tırdı İslām'a ender-zamān
3616. Hüküm kıldı ata bindiler hemān
Ditredi arz u semavāt ol zamān
3617. Cebe cevşen giydiler üç yüz bin er
Fīle ata gerdāna hem bindiler
3618. Karşı tırdı iki leşker ol zamān
Nāgehān ol leşker-i Şalşāliyān
3619. Girdi meydāna hemān bir pehlüvān
Şanır isen ejdehā geldi hemān
3620. Ögdi kendini adın yād eyledi
İbn-i Şalşāl'im beni bilin didi
3621. Şehr-i Dāl'ın kā'im-makām²⁵³ uş benim
İbn-i Şalşāl işmiyle Serbāl benim
3622. Ögdi kendini hemān ol bī-īmān
Girdi meydāna Ebū'l-Mu'cin revān
3623. Urdılar birbirine yetmiş cidā
Mest oluban çıkmaz idi bir şadā
3624. Çaldı Serbāl'ın cidāsına hemān
Düşdi yere çün elinden ol zamān

²⁵³ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

3625. *Āh çekdi Serbāl anda ağıladı*
 Hışma geldi yüregini tağıladı
3626. *Tīğī çeküp bir dağı urdı revān*
 Çekdi kalkan başına Serbāl hemān
3627. *Kalkanı biçdi irişdi eyere*
 Düşdi atdan ol köpek anda yere
3628. *İki biçdi atını ender-zamān*
 Ṭutdı bağladı elini bī-gümān
3629. *Na‘ra urdı Mu‘cin-i fettāḥ-ı dīn*
 Şanki yıkdı tağları anda hemīn
- [278]
3630. *Çekdi tīğī na‘ra urdı pehlüvān*
 Urdı Serbāl’e Ebū’l-Mu‘cin hemān
3631. *Kalkanını kesdi indi başına*
 Kesdi başın indi eyer kaşına
3632. *İki biçdi Serbāl’i ender-zamān*
 Leşker-i Şalşāliyān kıldı figān
3633. *Öyle āh itdi o Şalşāl mel‘ūnı*
 Urdı yere çaldı anda tēcını
3634. *Āh benim tēcım ile ser-‘askerim*
 Āh benim cān u cigerim sürürüm
3635. *Senden ayru dirligim olsun ḥarām*
 Gördüm imdi ben serencāmı temām

3636. Öyle āh itdi çağırđı bī-īmān
Na‘rasından cūşa geldi āsumān
3637. Girdi meydāna Āteş mel‘ün hemān
Yimek ister Mu‘cin’i ender-zamān
3638. Yetdi derhāl Mu‘cin’e ol nā-bekār
Şaldı tīġı Mu‘cin aña bī-ķarār
3639. Mu‘cin elinden tīġı aldı hemīn
Hevāya pertāv idüp atdı anı
3640. Kancaru gitdiġini bilmediler
Nā-bedīd oldu anı görmediler
3641. Kemerinden tıtdı Mu‘cin’i hemān
Aldı gitdi kuş gibi ol ķaltaban
3642. Tırmadı hiçbir arada ķopmadı
Leşkerine getürüben baġladı
3643. Āh çekdi leşker-i İslāmiyān
Girdi meydāna Emīrū’l-Mü’mīnān
3644. Öyle na‘ra urdı ol şīr-i Hudā
Ditredi arz u semavāt-ı ‘ulā
3645. Tālġalandı anda heft āsumān²⁵⁴
On iki biñ kāfir anda virdi cān
3646. İns ü cān hayvān ķarışdı ol zamān
Şanır isen sām yeli oldu r[evān]

²⁵⁴ Eksik heceden ötürü vezin aksamaktadır.

3647. Girdi meydāna o dem bir pehlüvān
İbn-i Şalşāl idi *adı* Qahramān

[279]

3648. Şāh-ı Merdān'a berāber geldi ol
Heybet *ile* meydāna at şaldı ol

3649. Tīgı *atdı* Haydar'ın ol başına
Reddi *kıldı* gör anın şavaşına

3650. Tīgı redd itdi o demde bā-şafā
Bir kezin *didı* meded yā Muşţafā

3651. Kemerinden dutdı ol Qahramān'ın
Yere *urdu* dökdi anda bir kanın

3652. Öyle *urdu* ditredi anda zemīn
Bī-ḥod *oldı* bağladı anı hemīn

3653. Fīl *oyunu* bilür idi ğāyet ol
Çünkü *tutuldu* orada ol fużūl

3654. Gönderir Haydar o Şalşāl'e haber
Qahramān'ı almağa yokdur bir el

3655. Vireler Bū'l-Mu'cin'e anlar hemīn
Ya'nī tebdīl ideler ayne'l-yakīn

3656. Hışma geldi ol zamān Şalşāl Şāh
Didi anda ol 'Alī olsun āgāh

3657. Seniñ olsun ahramān öldür anı
Güldür anıñ üstüne *bu cihānı*
3658. Nār-ı nūr haı'çün içeyim şarāb
İdeyim Bū'l-Mu'cin'i nārda kebāb
3659. Çün işitdi Şāh-ı Merdān *bu sözi*
Ağlamadan an ile tıldı gözi
3660. ahramān'ı yere urduda 'Alī
ırmı *idi anda bilini velī*
3661. Ol daı öldi hemān dem virdi cān
Çok perīšanās oldu Hāydar ol zamān
3662. Ol yaa işit o Şalşāl ibn-i Dāl
İçdi şarāb ol la'ın-i bed-hısāl
3663. Mest olup tırdı çün anda bī-īmān
Didi yakın bir ulu āteş revān
3664. Tā Ebū'l-Mu'cin'i idem ben kebāb
Zencīr ile baqludur işi arāb
3665. Bildi kim ışm idecek Şalşāl Şāh
Yüz tıutup dergāha *didi* yā İlāh
- [280]
3666. Didi anda yā İlāhe'l-'ālemīn
Muştafa'yı bir daı görsem hemīn
3667. Çün *bu sözi* söyledi ançer-güzār
Meramet kıldı aa Perverdigār

3668. Kuvvet itdi çekdi zencîri hemîn
Pâre pâre eyledi ol şâh-ı dîn
3669. Çıkdı küffârın içinden ol zamân
Gitdi İslâm içine anda revân
3670. Şalşâl'e âh u figân eylediler
Kaçdı Mu'cin bend içinden didiler
3671. Hışm ile na'ra urur ol bî-îmân
Aldı gürzi eline ol râyegân
3672. Düşdi Mu'cin ardına anda revân
Yetdi Bû'l-Mu'cin'e ol dem bî-îmân
3673. Öyle mest olmuş idi ol nâ-bekâr
Alamadı Mu'cin'i ol şermsâr
3674. Yetdi İslâm leşkerine ol İmâm
Görüşüben virdi anlara selâm
3675. İrdi Şalşâl dahı anda ol zamân
Na'ra urdı İslâm'a virmez amân
3676. Haydar'a geldi o dem İslâmiyân
Şalşâl elinden iderler el-amân
3677. Kim budur Şalşâl-i mel'un-ı hamer
İrse İslâm'ı ider zîr ü zeber
3678. Haykıruban ol Emîrû'l-Mü'minîn
Düldül'e bindi bi-fermân-ı Mu'in

3679. Yarı *gice* göz gözi görmez idi
Geldi Şalşāl yanına Şāh-ı Velī
3680. Gördi İslām ile iderdi savaş
Şanki cūşa gelmiş *idi* tağ u taş
3681. Her uranda *nice* hayvān ins ü cān
Sersem olup ditrer *idi* ol zamān
3682. Na‘ra urdı anda ol şīr-i Hūdā
Tağ u şahrā tıldı ol demde sadā
- [281]
3683. Yarı *gicede* karanlık ey hümām
Döndi andan girüye Şalşāl nām
3684. Döndi *dağı* ibn-i ‘amm-i Muştafā
Mu‘cin için eyledi anda şafā
3685. Bu *yağadan* işit²⁵⁵ Şalşāl ibn-i Dāl
Tahta *çıkuban* oturdı pür-melāl
3686. Şaldı bir ādem Hoten şehrine şāh
Tā Şemāme ‘ye *ide işi* āgāh
3687. Leşkeriyle *gele* ol şāh-ı zenān
Rüstem-i Zāl’e berāberdir hemān
3688. Çün haberdār oldu ol mekkāre zen
Leşkerini aldı *revān* ol hazen

²⁵⁵ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

3689. Elli biñ leşker temām *oldı* süvār
‘Askerini aldı *geldi* her ne var
3690. Çün Hoten’den çıkdılar *anda* revān
Şāh-ı Merdān üstüne *geldi* hemān
3691. *Didiler* şāh-ı Hudā’ya ol zamān
Gitdi *Hoten* şehrine ādem revān
3692. Olmaya gāfil *gele* mekkāre zen
Leşkere *vire* şikestelik o dem
3693. Sa‘d-ı Vaḳḳāş *didi* ey şīr-i Hudā
On biñ ādem eline alsun cidā
3694. *Gidüben* yol üstüne olsun revān
Koymasunlar bunda *gele* ol zenān
3695. Ata bindi Sa‘d-ı Vaḳḳāş nāmdār
Bilesince on biñ er *oldı* süvār
3696. Leşker-i *Hoten*’e karşı gitdiler
Şalşāl’e varup *anı* söylediler
3697. *Didiler* Şalşāl’e bilgil ol ‘Alī
Karşı gönderdi Şemāme’ye çeri
3698. Gürzin aldı fīle bindi ol la‘īn
Geldi Haydar yanına andan revān
- [283]
3699. Şāh-ı Merdān’ı haberdār eyledi
Her ne varsa cümlesini söyledi

3700. Döldöl'e bindi 'Aliyy-i nāmdār
Gitdi Şalşāl ardına ol şehriyār
3701. Gitdi bir fersah hemān şīr-i Hudā
İrdi Şalşāl cānına ol Murtaẓā
3702. Haykurban na'ra urdı ol zamān
Ditredi kevn ü felek ender-zamān
3703. Şanki bağlandı o Şalşāl'ın eli
Tāḳati ḳalmadı söyleye dili
3704. Hışma geldi ol la'īn-i bī-īmān
Didi yā Haydar saḡa virmem amān
3705. Gürzi aldı eline Şalşāl-i Dāl
Didi kim al Haydar-ı 'ālī celāl
3706. Aldı ḳalkān başına itdi siper
Redd ḳıldı gürzini şāh-ı beşer
3707. Üç kezin çaldı o Şalşāl ibn-i Dāl
Redd ḳıldı anda şīr-i Zü'l-celāl
3708. İndi Döldöl'den 'Aliyy-i şehriyār
Perkidüp ḳolunı anda her ne var
3709. Döndi anda ol Emīrū'l-Mü'minīn
Çekdi ḳından Zü'l-fikār'ı şāh-ı dīn
3710. Öyle çaldı Şalşāl'a şīr-i Hudā
Ditredi arz [u] semavāt-ı 'alā

3711. İşlemedi kesmedi ašlā anı
Hışma geldi ol şır-i Rabbü'l-Ġanī
3712. Turdı anda ol Emīrū'l-Mü'minīn
Baıdı gördi karşıdan tozı hemīn
3713. Çıkıldı on bin 'asker anda kıldı zār
Ağladılar didiler bulduı melāl
3714. Birisi řalřāl'a irişdi hemān
Başı gözi yaralu olmuşdı kan
3715. Didiler kim sen işit řalřāl řāh
Öldi üç oıun sen andan ol āgāh
- [283]
3716. Üçüni gebertdiler oldu helāk
Gözlerine tıldı anlarıı çü hāk
3717. Kıldı imdād ol řemāme ol zamān
Üstümüzden def'i kıldı der-zamān
3718. Āh çekdi anda řalřāl-i la'ın
Yaıasını çāk ider mel'un bī-dīn
3719. Āh idüp kıldı fiġān ağladı zār
Gözlerinden yaş akar mışl-i pınar
3720. Yüregi yandı 'Alī'niı ol zamān
Geldi leşker yanına ol pehlüvān
3721. Geldi girdi bārgāhına 'Alī
İbn-i 'amm-i Muřtafā şır-i velī

3722. Gördi kim gelmiş Sa‘îd-ı nâmdâr
Yeddi yerinde cerâhat zaḥmı var
3723. Leşker-i İslâm’dan ašlâ bir nefer
Zāyi‘ olmamış Hudâ virmiş zafer
3724. Şalşāl’ın üç oğlunu Sa‘dî meger
Öldürüp kılmış idi zîr ü zeber
3725. Ol Şemāme Sa‘d-i şîre ol zamân
Yeddi yara urmuş idi bî-gümân
3726. Gül yağıyla şardılar yarasını
Hak vire anın şifâ çāresini
3727. Bu yaḡadan Şalşāl-i la‘în hemân
Âh u efgân eyler idi her zamân
3728. Ol Şemāme daḡı bile ağladı
Cigerini derd oduna daḡladı
3729. Ağladı Şalşāl cānı itdi arām
Didi oldu baḡa dirliğim ḡarām
3730. Çün zarūrî ḡukm kıldı ol zamân
Kūs u naḡḡāre urılup der hemân
3731. Atlarına cümle süvār oldılar
Şaḡ u şoldan çalgıları urdılar
3732. Girdiler şîr-i cihānıñ üstüne
Hak çerisi şādıḡānlar kaşdına

3733. Tuğ u şancağ cümle vārı aldılar
Çeng-i harbī hem na(ğ)kāre urdılar

[284]

3734. Şaf çeküp tırdı iki leşker temām
Mevce geldi baħr-i muħiṭ ol zamān

3735. Girdi meydāna hemān Sālārağum
Heybetiyle geldi ol merd-i zālūm

3736. Cān u dilden na‘ra urdı ol zamān
Bir demürden burca beğzer bī-īmān

3737. Öyle efgān eyledi Şalşāl Şāh
Na‘rasından niceler oldu tebāh

3738. Çok erenler zehresiñ çāk eyledi
Herze ile nice lāflar söyledi

3739. Er diledi meydān içine hemān
Geldi meydāna Emīrū’l-Mü’minān

3740. Kıldı gürzini havāle Hayder’e
Kaşdı kıldı cān ile ol servere

3741. Na‘ra urdı ol zamān şīr-i Hudā
Gürzini aldı elinden Murtażā

3742. Zū’l-fiğār’ı çekdi cevlān eyledi
Kāfirin bağrını pür-ğan eyledi

3743. Darb ile urdı ‘Aliyy-i nāmdār
İşlemedi mel‘ūna hīç Zū’l-fiğār

3744. El münâcât eyledi Hakk'a hemân
Bir dağı urdı kâfire ol zamân
3745. Kesmedi andan haberdâr olmadı
Rengi anıñ hîç teğayyür olmadı
3746. Yer yerinden leşker-i küffâriyân
Mevc urup Haydar'a geldiler revân
3747. Şâh-ı Merdân üstüne döküldiler
Murtaẓâ'yı ortalığa aldılar
3748. Geldi Mâlik ol zamân seyf-i girân
Na'rasından ditreşür şan âsumân
3749. Ejdehâ-yı garrân oldu ol zamân
Girdi meydân içine ol pehlüvân
3750. Hay[kıruban] çaldı anda leşkere
Gel temâşâ eylegil bu servere
- [285]
3751. Öyle çaldı gürzi ol şâh-ı cihân
Virmedi kâfirlere zerre amân
3752. Ortada cevlân ider uşşâk-ı dil
Her uranda yetmişin eyler hacîl
3753. Talğalandı leşker-i küffâriyân
Lerze düşdi cânlarına ol zamân
3754. Cümlesi bölük bölük olur kaçır
Her kime urur ise iki biçer

3755. Bir ¼arafdan leŖker-i İslāmiyān
El kılıca urdılar cümle revān
3756. Ŗāh-ı Merdān öyle ¼aldı Zü'l-fiķār
¼arha girdi nüh felek itdi ķarār
3757. Gün tutuldu gökyüzünde ol zamān
¼ekdi niķāb yüzüne ¼ün āsumān
3758. Pertāv ile Mālik atar gürzini
Hurd iderdi kāfir-i bī-dīnleri
3759. Mālik'i gördi hemān ŖalŖāl-i Ŗūm
Döndi anı ol zamān eŖrār-ı ķavm
3760. HıŖm ile iriŖdi ol dem Mālik'e
Ya'nī ya kim vire anı hālike
3761. Mālik'in tıtdı kemerinden revān
Aldı gitdi ķuŖ gibi ender-zamān
3762. Bunı gördi Mu'cin-i hançer-güzār
ĀteŖ-i sūzāna döndi bī-ķarār
3763. Gitdi anda ŖalŖāl'i sögdi emīr
Hāy nereye götürürsün didi Ŗīr
3764. Ŗol eliyle hem anı tıtdı revān
Aldı gitdi tırmadı ol bī-īmān
3765. İstedigi yere ura hurd ide
YüreginiŖ derdine merhem ide

3766. İrdi anda Şîr-i Yezdân ol zamân
Na‘ra urdı virmedi *aña* amân

3767. Yetdi Şalşâl üstüne Haydar-ı şâh
Urdı yumruk *başına* itdi kütâh

3768. Düşdi elinden hemân ol iki şâh
Haşret *ile* çekdi anda *katı* âh

[286]

3769. Döndi Haydar üstüne geldi revân
Tolaşuban birbirine ol zamân

3770. Tîği şalup na‘raları başdılar
Nîzeleri birbirine başdılar

3771. Akşam oldu çün beşâret çaldılar
Dönüp andan yerlerine geldiler

3772. Ol Şemâme-i nigâr-ı nâzenîn
Cebe cevşen giydi anda ol hemîn

3773. Cümle eşbâbını giydi bi’t-temâm
Geldi Haydar yanına virdi selâm

3774. Luţf ile virdi selâmı Hayder’e
Merhabâ didi cemî‘-i leşkere

3775. Şâh-ı Merdân *aña* ‘izzet eyledi
Ta‘zîm ile yahşi sözler söyledi

3776. Ol nigârı döndi şâha söyledi
N’eylemişdim saña ey cânım didi

3777. Yeddi oğlumu sen eylediñ helāk
Anları qatl eylediñ ber-rū-yı hāk
3778. Yüregimden kanı seyl-āb eylediñ
Cigerimi derd ile nār eylediñ
3779. Nice biñ ‘askerimi itdiñ telef
Cümlesini kılıca itdiñ ‘alef
3780. Didi Haydar ey Şemāme-i nigār
Çünkü bu sözleri kıldıñ ihtiyār
3781. Gitmiş idim ben ki ta Hāver-zemīn
Kaçdı elimden o Cemşīd-i la‘īn
3782. Kaçuban Qahmās’a gelmişdi revān
Cemşīd’i kıldım taleb andan hemān
3783. Yok idi fikrim seninle kıyl ü kāl
Baña leşker çekdi Şalsāl ibn-i Dāl
3784. Leşkerini kırdım²⁵⁶ tıtdum oğlunu
Hil‘at ile yine gönderdim anı
3785. Şehr-i Zerr’i görmeyince dönmezem
Tanrı haqqı’çün bu yerden gitmezem
3786. Gör sen imdi suç kimindir yā nigār
İtdi kendi kendine ol bī-qarār

[287]

²⁵⁶ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

3787. Pes Şemāme didi ey şîr-i celāl
Baḡa söylemiş idi Dāl ibn-i Dāl
3788. Kim kopar *bu dünyāda* kavm-i ‘Arab
Bir yigit peydā *ola* şîr-i ‘aceb
3789. Bura gelmez andan *özge* bir beşer
Şehr-i Zerr’e *gide aça* ser-te-ser
3790. Şimdi bildim sensin ol Ḥaydar hemîn
Şehr-i Zerr’e *gidesin* ayne’l-yakîn
3791. Didi Ḥaydar ey Şemāme-i nigār
Dāl’ı görmüşdün meger sen bî-şümār
3792. Pes Şemāme didi ey şîr-i Ḥudā
Baḡa Dāl *idi* cihānda kethudā
3793. Şehr-i Zerr’i eyledi cümle temām
Tā ki *gelüp* seyr idesin yā İmām
3794. Pādişāhdı devr içinde bir beşer
Hemtāy *olmazdı aḡa* her pür-hüner
3795. Devr-i cihān hükmi altında anıḡ
Tā ki Zü’l-ḡarneyn ile İskender’in
3796. Şehr-i Zerr’i ben *ḡamu* seyr itmişim
Çün *toḡuz* yıl ben içinde *ḡalmışım*
3797. Ba‘dezīn *çıkdı* şehirden ibn-i Dāl
Tılsım *itdi* şehri ol Dāl ibn-i Dāl

3798. Dāl ile ardař idi řalřāl-i řūm
Baa ‘āřık idi ol merd-i řalūm
3799. Dūřdi Dāl’ın ardına bu bed kefer
‘Āķıbet öldürdi anı bī-aber
3800. Oldı yüz elli sene bunda temām
Maremiyim řalřāl’ın ben yā Īmām
3801. şehr-i Zerr’i ister isen cā-be-cā<h>
Benden özge kimse yokdur reh-nümā
3802. Cümle mālī bulasın tā ser-te-ser
Yarı saa yarı bize pūr-hüner
3803. Didi aydar öyle olsun yā nigār
Tanık olsun bu söze Perverdigār
3804. Pes řemāme vardı ol sā‘at revān
Geldi leşkeri yanına ol zamān

[288]

3805. Gitdi řalřāl yanına anda nigār
aydar’a gitdigini virdi aber
3806. şehr-i Zerr’i fetħ idiser didi ol
Yarı bize yarı aa olsun ol
3807. Hışma geldi ol zamān řalřāl řāh
Ol řemāme’ye didi ey rū-siyāh
3808. Gitdi anda ‘āřık oldu ayder’e
Söz bir idüp geldin andan bu yere

3809. *Dağı* bakmazam *sağa* olduñ *harām*
Gör ki *sağa nice* işler iderem
3810. *Turna* *bunda* git yanımdan yüz *kara*
Şimdi *seni* iderim *pāre pāre*
3811. Yazdı seksen nāme ol *Şalşāl Şāh*
Her birin bir oğluna gönderdi *rāh*
3812. Cümle oğlanlarına *kıldı* haber
Tā gele leşker ile *ağa* meger
3813. Her biri yetmiş biñ er cümle *temām*
Aluban geldiler *anda* *hāşş u ‘ām*
3814. ‘Avretinden çünkü *hiddet* eyledi
Der-zamān ‘askerini *cem*‘ eyledi
3815. *Hükme* *kıldı* leşker atlandı *hemān*
Yola düşüp geldiler *andan* *revān*
3816. Na‘ra *urdu* ditredi *arz u zemīn*
Çünkü *hışma* gelmiş *idi* ol *la‘īn*
3817. Bu *yağadan* ol *Emīrū’l-Mü’minān*
Mālik ü Bū’l- Mu‘cin ü İslāmiyān
3818. *Tuğ [u]* şancağ *nuşret-i Rabbū’l-Hudā*
Hem *muẓaffer rāyet-i şīr-i Hudā*
3819. *Şaf çeküben* iki leşker *turdılar*
Mevc urup *deryā gibi* *berğ urdılar*

3820. Nāgehān leşker-i İslām'dan hemān
Çıkdı bir er meydāna girdi revān

3821. Ejdehāya beñzer anda nerre şīr
Er diledi meydān içre ol dilīr

3822. İsmi Kevrāb Şalşāl'ın oğlu idi
Çün şāhilde Müslimān olmuş idi

[289]

3823. Geldi Şalşāl leşkerinden bir yigit
Girdi meydān içine kavm-i pelīd

3824. O dağı Şalşāl'ın oğlıymış meger
Geldi karşı Kevrāb'ı anda söger

3825. Varup anda sen Müselmān olasın
Şimdi gelüp Şalşāl'a kaşd idesin

3826. Gel götürem seni babam yanına
Öp ayağın yūzi sür tūrābına

3827. Tā suçundan giçe 'afv ide seni
Tut sözümi a cānım diñle beni

3828. Öyle deyince Kevrāb'a²⁵⁷ ol la'ın
Tıgı çekdi ol Kevrāb ender-zemīn

3829. Didi ey dinsiz la'ın çok söyleme
Bī-īmānsın yok yere lāf eyleme

²⁵⁷ Her iki mısradan da bu Bu kelimedenden dolayı vezin aksamaktadır.

3830. Birdir ancaḡ ol İllāhe'l-'ālemīn
Ol Muḡammed Ḥaḡ resūlidir hemīn
3831. Cān gerekdir cānāna ḡurbān ola
Ḳan gerekdir yoluna seylān ola
3832. Öyle ḡaldı ḡardaḡının başına
Aḡu ḡatdı ol la'īniḡ aḡına
3833. İki biḡdi bilini miḡl-i ḡıyār
Gitdi tā cehenneme ol bī-ḡarār
3834. Anı ḡörünce o ḡalḡāl-i la'īn
Āh ḡekdi yaḡasın yırtdı hemīn
3835. Girdi meydāna o dem ol bī-īmān
Oḡluna iriḡdi virmedi amān
3836. Öyle urdı Kevrāb'a ḡürzi la'īn
Dāne-i ḡaḡḡāḡ gibi itdi hemīn
3837. İki leḡker ḡarbini ḡün ḡördiler
Vālih olup aḡa ḡözler urdılar
3838. Düldül'e bindi Emīrū'l-Mü'minīn
Geldi meydān içine ol ḡāh-ı dīn
3839. Zü'l-fiḡār'ı ḡaldı anda ejdehā
Na'ra urdı ditredi arz u semā
3840. Kesmedi ḡalḡāl'i anda Zü'l-fiḡār
Bir daḡı ḡaldı hemān ol ḡehriyār

3841. Zü'l-fiķār'ı çaldı yetmiş kez aña
Şalşāl'ı kesmedi şāh kaldı taña

[290]

3842. İki biçdi fîlini Hâydar anıñ
Düşdi yere yayaķ oldu ol hemîn

3843. Tutdı anda Hâydar'ı ol bî-îmân
Aldı atdan aşağıya ol zamân

3844. Çünkü yayaķ oldu 'Alî ol zamân
Hiddet itdi Zü'l-fiķār'a der-nihân

3845. Heybetinden Hâydar'ıñ ol Zü'l-fiķār
Ol kıızıl bayrağı gibi ditirer

3846. Zü'l-fiķār'ı öyle görünce 'Amir
Gidüben gizlendi bir yerde meger

3847. Meydân içre yayaķ oldu iki cân
Heybet ile urdılar gürz-i girân

3848. Baş [u] ayak kol u göz dimediler
Nîzeleri birbirine urdılar

3849. Yaķaları tutup anda çekdiler
Donlarını pâreleyüp sökdiler

3850. Akşam olunca çün itdiler şavaş
Kân elinden lâle oldu kara taş

3851. Akşam oldu ayrıluban döndiler
Leşkeriñ yanına andan geldiler

3852. *İkisi de ğark-ı hūn olmuş idi*
Cizmeleri kan ile tolmuş idi
3853. *Döndi ol dem çün ‘Aliyy-i nāmdār*
Bārgāha gelüben itdi qarār
3854. *Fikre düşdi anda ol şîr-i cihān*
‘Ûc bin ‘Unuĸ geldi fikrine hemān
3855. *Çaldı Mūsā ‘aşāyı ‘Ûc’a revān*
İtdi helāk Mūsā anı ol zamān
3856. *Pes ‘Unuĸ’dan erdurur Şalşāl-i Dāl*
Ķatline anı bulunmaz bir mecāl
3857. *Pes münācāt eyledi şîr-i Hudā*
Didi kim yā Hālîĸ-ı arz u semā
3858. *Vir baĶa Mūsā’ca kuvvet yā İlāh*
Tā ki fetĥ idem bu mel‘ûnı şabāĥ
3859. *Ol gice ta‘ām yimedi ol İmām*
Uykusını eyledi cümle ĥarām
- [291]
3860. *Öyle gitdi uykuya ol bā-şafā*
Geldi düşüne Muĥammed Muştafā
3861. *Didi aĶa ol Resûlü’l-mürselîn*
Ķam yime ey şîr-i Rabbü’l-‘ālemîn
3862. *Fikr idüp vücûduĶa virme zühel*
Kim bu mel‘ûna henüz yokdur ecel

3863. Merhamet kılmış *ağa* Kıddūs-i pāk
‘Ākıbet sen *anı* idersin helāk
3864. Çünkü *düşde* gördi ol şāh-ı cihān
Uyanup tırdı yerinde ol zamān
3865. Çün şabāh *oldı* namāza başladı
Namāz içre çok niyāza başladı
3866. Āfitāb-ı tal‘atı *oldı* revān
Rūşen oldı bu cihān ender-zamān
3867. *Hoca* ‘Amir Haydar’a *virdi* haber
Şalşāl’ın oğulları *geldi* meger
3868. Geldi bī-ḥadd leşker *anda* ol zamān
Şanki dünyā *dökilüp* *geldi* revān
3869. Seksen²⁵⁸ şāhın çāderini kırdılar
Her biriyle yetmiş²⁵⁹ biñ er geldiler
3870. Hayme-gāhı şahrā üzre kırdılar
Girüben içlerine oturdılar
3871. İslām *anı* gördi dehşet eyledi
Bī-ḥad *oldı* leşker-i küffār didi
3872. *Didi* Haydar anlara ender-zamān
Çekmeyin ğam ey ki ehl-i mü’minān

²⁵⁸ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

²⁵⁹ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

3873. Kim bize dā'im du'ācıdır Resūl
Bize her dem nuşreti virir Ğafūr
3874. Şād [u] hurrem oldu ol Şalşāl-i Dāl
Göricek oğullarını ol himāl
3875. Seksen oğlu geldi anıñ yanına
Şanki āteş düşdi anıñ cānına
3876. Şād olup tırdı hemān Şalşāliyān
Kūs na(k)kāre urdılar mel'ūniyān
3877. Na'ralardan mevce geldi deryālar
Cünbiş idüp dād elinden şahrālar
3878. At ü ester gergedāna bindiler
Şahrā yüzine ol anda indiler
- [292]
3879. Tağ u taş şahrā guluv itdi hemān
Kıpladı şahrāyı leşker ol zamān
3880. Yazu içre eylediler cünbişi
Heybet iderdi anı gören kişi
3881. İşt imdi leşker-i İslāmiyān
Birbirine elvedā' itdi hemān
3882. Didiler kim ey dirīgā Muşafā
Bir de yüzün görse idik bā-şafā
3883. Cānı kıpunda iderdik biz fedā
Gel meded kıl cān iline Muşafā

3884. Şaf çeküp küffāra karşı turdılar
Nerre şîrler sâz [ü] çengi kurdılar
3885. Leşker-i küffāra nisbet eylesen
Şanki deryā içre bir gildir hasen
3886. Irmağ aḳsa deryā içine revān
Aḡa nisbet eylediler ol zamān
3887. Girdi meydān içine Mālik hemān
Er diledi cevlān itdi ol zamān
3888. Na‘ra urdu şîr-i ġarrān bî-ḳarār
Şanki dîvler mîşeden geldi hezār
3889. Hükḡm kıldı ol zamān Şalşāl la‘în
Oğluna didi çağır leşkerlerin
3890. Cümleñiz birden hücūm idin aḡa
Yoksa hükḡmi idemezsiz siz aḡa
3891. Çünkü Şalşāl söyledi bu sözi uş
Cünbişe geldi o leşker kıldı cūş
3892. Talğalandı yeryüzi ender-zamān
Yerlerin tozu çıkar tā āsumān
3893. Her taraḡdan el ḳılıca urdılar
Nîze ḳalkān ḳollarına şaldılar
3894. Şanki Ye‘cüc ile Me‘cüc ol zamān
Çıkdı dünyā yüzünü aldı tūfān

3895. Şāh-ı Merdān *dahı* kılmadı karar
Çekdi *kınından* hemān dem Zū'l-fiķār

3896. Heybet *ile* na'ra urdı ol zamān
Tağlar *içinde* ider hayvān figān

3897. Yıldırımlar çāk ider ra'd-ı bahār
Nüh felek cünbişe geldi bī-ķarār

[293]

3898. Çarha girdi şems ü kamer ol zamān
Çekdi *yüzüne* niķābı der-nihān

3899. Zehreler çāk olup²⁶⁰ vīrān oldılar
Anda yetmiş biñ la'īn cān virdiler

3900. Zū'l-fiķār'ı şaldı bürrān eyledi
Rūzgārı kāfire teng eyledi

3901. Düşdi İslām leşkeri çün ortaya
Şanki beñzer ol zamān yumurṭaya

3902. Öyle geldi ol zamān Şalşāliyān
Şanki tağlar cūş idüp geldi revān

3903. Bir figān düşdi o leşker içine
Şanki tūfān girdi deryā içine

3904. İslām'ı orta yere çün aldılar
Na'ra urup gürz-i girān çaldılar

²⁶⁰ Bu kelimededen ötürü vezin aksamaktadır.

3905. Yüz *kāfir* bir İslām'a üşdi revān
Kaldılar deryā içinde ol zamān
3906. Urdılar İslām'ı şehīd itdiler
Bī-cān olup cennet içre gitdiler
3907. Mālik [ü] Bū'l-Mu'cin [ü] Sa'd-ı dilīr
Na'ra ile *darb urdı* nerre şīr
3908. Her birine iki biñ *kāfir* hemān
Dökilüp virmez idi *aḡa* amān
3909. Böyle bir ceng olmamışdı bir zamān
Şanki *kopdı* anda bir *ulu tūfān*
3910. İslām'ı eylediler *hayli* şehīd
Ol *arada* çünkü ol *qavm-i pelīd*
3911. Fikre düşdi Hāydar-ı Kerrār hemān
Hakk'a nālān eyledi ender-zamān
3912. Akşama dek böyle oldu *kār* u *sāz*
Ceng içinde gelmez idi bir *āvāz*
3913. Akşam oldu çün beşāret çaldılar
Dönüben *yerlū* yerine geldiler
3914. Leşker-i İslāmīden *aḡla* işi
Kalmış idi anda *elli* biñ kişi
3915. Ol *daḡı* cümle *cerāḡatlū* temām
Tīr ü ok *cidā* *yarası* *ḡāşş* u 'ām

3916. *Revā* eyler ol gün ol Sa‘d-i emîn
Secde kıldı Hâlik’a ender-zemîn
3917. Fırkat *ile* oturur anda melûl
Geldi anda *Hoca* ‘Amir pür-uşûl
3918. *Didi* ey cānım cihānım pehlüvān
Cümle *şehîd olanı* ender-zamān
3919. Bir *araya* defn *idi*ben geldik uş
Rāzî *oldı* sizden Allāh şöyle hoş
3920. *İşit* imdi leşker-i Şalşāl-i Dāl
İki yüz yetmiş biñ er olmuş kıtāl
3921. Pehlüvānlar olmuş *anda* bî-ķarār
Cümlesi *gönli* hāzîn uş tārūmār
3922. *Bu* *yağadan* ehl-i İslām hep gulū
Her biri *yaralu* olmuş ķaygulu
3923. *Zirā* cümle *yaralu* olmuş o dem
İçlerinde *yokdurur* bir sağ ādem
3924. Yeddi *yara* var Mālîk’de bî-gümān
On *dağı* Mu‘cin cānında ol zamān
3925. Ol Emîrû’l-Mü’minîn’de yok hemîn
Urmamışlar *ķarb aña* ayne’l-yakîn
3926. Gördi İslām cümle *yaralı* ‘Alî
Hakķ’a *niyāz eyledi* şîr-i Ğanî

3927. *Giceniñ nışfi hemān giçmiş idi*
Çıkdı taşra fikri anda eyledi
3928. *Ğanber'e hükm itdi çekdi Düldül'i*
Bindi ol dem Düldül'e emr-i Ğanī
3929. *Geldi yarı gicede şīr-i İlāh*
Yalınız bā-leşker-i Şalsāl Şāh
3930. *Gördi anda leşker-i Şalsāl kefer*
Cümle yatmış uyur anlar bī-ğaber
3931. *Girdi Ğaydar orta yere ol zamān*
Şağa şola kıldı nazār ol zamān
3932. *Na'ra urdı anda ol şīr-i İlāh*
Didi yā Rab sen bağa olğıl penāh
3933. *Şanki mahşer kopdı oynadı felek*
Na'rasından cünbişe geldi melek

[295]

3934. *Leşker-i Şalsāl uyandı kavm-i şüm*
Cānı virdi anda elli biñ zalüm
3935. *Bāk̄si cümle serāsım oldılar*
Bir taraıdan el kılıca urdılar
3936. *Cümle çāderdan tışaru çıkdılar*
Birbirini bī-emān hem kırdılar
3937. *Tīri bārān idüben gürz aldılar*
Birbiriniñ başlarına çaldılar

3938. Mevc urup deryā gibi *karışdılar*
Nîzeleri başlara *çalışdılar*
3939. Göz gözi görmez karanlık bu cihān
Tanımaz baba oğlu ol zamān
3940. Ucuz oldu cān alıcı bāzārı
Ağlaşurlar niceler zārı zārı
3941. Çün şabāh oldu hemān uyandılar
Yād kişi yok içlerinde gördiler
3942. Birbirini kırmış anlar bî-gümān
Düşdi efgān içlerine ol zamān
3943. Varup anı Şalşāl'a söylediler
Gör ne itdi 'Alī saḡa didiler
3944. İtdi saḡa ol 'Alī gör bu işi
N'ideceksin ol 'Alī'den sen başı
3945. Çağırır leşkerine tutdı yüzi
Ceng iderler kimse işitmez sözi
3946. Hāy ururlar baş ayāḡa gürzini
Kimse işitmez çün anıḡ sözini
3947. Na'ra urup tîri bārān itdiler
Giḡ cihānı kāfire teng itdiler
3948. Gice gitdi çün şabāh oldu cihān
Toḡdı güneş rüşenā oldu nihān

3949. ‘*Ālemi kıldı münevver ol zamān*
Zulmet açıldı çün anda ol zamān

3950. Gördiler birbirini kesmiş olar
Kān elinden lālezār olmuş ğubār

[296]

3951. Hem kalanlar yaralı olmuş hemān
Yok lisānı söyleye bir söz revān

3952. Çün ikindi oldu emr-i Müste‘ān
Kalmadı bir kimse oldılar revān

3953. Seksen oğlu mürd olup virmişdi cān
Yaralısı didiler kim el-amān

3954. Şaķalını yoldı Şalşāl ol zamān
Āh u ḥasretle ider anda fiġān

3955. Tācını yere şalup na‘ra urur
Toprak alup başı üzre şavurur

3956. Çün Şemāme saçını yoldı hemān
Yüzini yırtup ider anda fiġān

3957. Kalmadı anda qarārı anlarıñ
Geydiler anda hemān giyimleriñ

3958. İkişi o demde fīle bindiler
Çın pūlātdan kākānını aldılar

3959. Na‘ra urup ejdehālar geldiler
Leşker-i İslāmiyāna irdiler

3960. Karşı çıktı ol zamān şīr-i Hudā
Ol Şemāme geldi eyledi şadā
3961. Çekdi tīḡı hamle kıldı ‘Alī’ye
Haykıruban şaldı anı velīye
3962. Urdı şemsīri Şemāme-i nigār
Reddi kıldı ol ‘Aliyy-i nāmdār
3963. Tutdı anı çekdi ol şīr-i İlāh
Urdı yere didi ey rū-yı siyāh
3964. Ol nigārın ellerini bağladı
Şalşāl’ın yüregini çün daḡladı
3965. Gürzi aldı geldi Şalşāl ibn-i Dāl
Karşı tırdı Haydar’a göḡli melāl
3966. Şāh-ı Merdān hışma geldi ol zamān
Zü’l-fikār’ı çekdi anda bī-karār
3967. Birbirine gürzi anda atdılar
Yeryüzünü ol zamān teng itdiler
3968. Çaldı Haydar başına gürz-i girān
Kūh-ı Kāf’a ursa olurdı vīrān
3969. Zer[rece kār] itmedi aḡa hemīn
Hayrete düşdi Emīrū’l-Mū’minīn
- [297]
3970. İki ejderhā uruşdı ol zamān
Tā ikindi vakti olunca hemān

3971. Ākıbet Şalşāl-i Dāl oldu za‘ıf
Gönli yandı yüzi kıldı münharif
3972. Bir yağa oğlanlarının āteşi
Bir yağa şîr-i Hudā’nın uruşı
3973. Tākati kalmadı o Şalşāl Şāh
Tutdı anı ol zamān şîr-i İlāh
3974. Ellerini bağladı anda hemān
Şaldı zindān içine ender-zamān
3975. Çün Şemāme gördi Şalşāl’ı revān
Cān u dilden eyledi Hakk’a ĩmān
3976. Ellerini açdı anın Murtażā
Çünkü ikrār eyledi ol Muştafā
3977. Şād ü hurrem oldu İslām ol zamān
Çünkü Şalşāl tutılup oldu vîrān
3978. Kaldı zindān içre Şalşāl-i la‘ın
Yeddi gün yeddi gice anda hemīn
3979. Ba‘dezīn hüküm eyledi şîr-i Hudā
Şalşāl’ı ister ol anda Murtażā
3980. Ol la‘īni varuban getürdiler
Şāh-ı Merdān yanına yetürdiler
3981. Didi söyle birdir ancak ol İlāh
Dü cihānda birdir ancak pâdişāh

3982. Hem reşûli hem habîbi Muştafâ
Dü cihânîñ sultānı ol müctebâ
3983. Didi Şalşâl ey Emîrû'l-Mü'minîn
Ben gelürüm îmāna bil sen hemîn
3984. Kim temāmen Şehr-i Zer'in mālını
Benim ile bölesin cümle anı
3985. Didi Haydar Şalşâl'e anda nāgāh
Tañrı haqqıy'çün ki oldur pādîşāh
3986. Sen Müselmān ol hemān ey nāmdār
Cümle māl olsun saña ol bî-ķarār
3987. Dil ile oldı Müselmān ol la'în
Göñli içre tıldurupdur küfr [ü kîn]
[298]
3988. Mālik'e ısmarladı leşkerini
Kendi tutdı Şehr-i Zerr'in yolını
3989. Şehr-i Zerr'e kıldılar andan yaraķ
Dimedi āh n'eyleyim yolum ırak
3990. 'Amr-ı Meyye [vü] Şalşāl yüz er bile²⁶¹
Haķķ'ı ańdı girdiler andan yola
3991. Gıtdiler ol gün olunca tā aķşam²⁶²
Gün ğurūba gıtdi çün oldı aķşam

²⁶¹ Mısrada vezin aksamaktadır.

²⁶² Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

3992. İns ü cān yatdı bu ‘ālem maḥlūḳāt
Yatdı anlar hem ‘Aliyy-i pāk-zāt
3993. Çünki yatdı ol Emīrū’l-Mü’mīn
Düşüne geldi Resūlü’l-mü’mīn
3994. Şāh-ı Merdān ‘a didi yā ibn-i ‘am
Kıl hāzer Şalşāl’dan ey cān muḥterem
3995. Zīrā kim ḥā’indurur ol nā-bekār
‘Ākıbet öldürecekseñ bī-ḳarār
3996. Uyḳudan uyandı anda Murtaẓā
Gördi ‘ālem rūşen olmuş bā-şafā
3997. Çün şabāḥ oldu uyandılar hemān
Toḡdı güneş rūşenā oldu cihān
3998. Cümle anda şād ü ḥurrem oldılar
Atlanuban yola revān oldılar
3999. Tā gün orta yere geldi ey emīn
Issılıḳdan lāleveş oldu zemīn
4000. Şan cehennem oldu anda āşikār
Kalmadı tāḳatleri uş bī-ḳarār
4001. Her gidince şiddet-i nār eyledi
Çün ḥarāret anları zār eyledi
4002. Tırdı anda ol Emīrū’l-Mü’mīn
El münācāt eyleyü dir yā Mu‘īn

4003. Urdı âteş içine gitdi revân
Zikr u tesbîh eyler *idi* her zamân

4004. Ol gün akşama kadar şîr-i Hudâ
Gitdi âteş üzerinde Murtażâ

[299]

4005. İrte oldu gitdi yine bir zamân
Gördi ol kervânsarâyı karşıdan

4006. Çün irişdi ol sarâyın bâbına
Gördi bir kapu mu‘azzam hoş sarây

4007. Gördi bir pacası vardır çün anda²⁶³
Bî-hisâb duhân çıkar ol pacadan

4008. Kapusını bağıu gördi ki ulu
Bir sehem-nâk yer durur burcî bârû

4009. Didî bismi’llâh’ı ol şîr-i Hudâ
Kıl meded yâ Muştafâ nûru’l-hudâ

4010. Açdı kapuyı bi-emr-i Müste‘ân
Girdi içerü Emîrû’l-Mü’minân

4011. Geldi anda ol zamân bir nev-cüvân
Şâh-ı Merdân’a selâm virdi hemân

4012. Çok selâm olsun sağa ey nûr-ı dîn
Çok selâm olsun sağa ey şâh-ı dîn

²⁶³ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

4013. *Didi aḡa ol zamān Ḥaydar-ı cān*
Ne bilürsün Ḥaydar olduḡum hemān
4014. *Didi kim ey ibn-i ‘amm-i Muṣṭafā*
Cān fedādır yoluna cān-ı şafā
4015. *Beni bunda koydı ol Dāl ibn-i Dāl*
Söyledi baḡa hemān her kıyl ü kāl
4016. *Kim ‘Alī’den ḡayrı bunda bir beşer*
Gelebilmez buraya ey mu‘teber
4017. *Pes yaḡın bildim ki sensin yā ‘Alī*
Saḡa müştāk idim ey Şāh-ı Velī
4018. *İki yüz elli senedir burada*
Bekler idim şimdi irdim murāda
4019. *Pes ‘Alī didi aḡa pīr-i beşer*
Bu tütün ḡandan çıkar virgil ḡaber
4020. *Didi ol pīr kim eyā şīr-i Ḥudā*
Ḥücre vardır iḡerüde Murtażā
4021. *Ḥücreden çıkar tütün bil yā İmām*
Gir iḡerü göresin anı temām
- [300]
4022. *Bir taş anda vardır üsti yazılı*
Tılsım itmiş orta yiri ḡazılı
4023. *Gör taş oḡu yazusını ‘ıyān*
Ne dimiş anı yazan seyf-i girān

4024. *İçerü girdi o dem şîr-i Hudâ*
Cân iliniñ sultânı ol Murtaẓâ
4025. *Gördi anda bir kaya olmuş âteş*
Ol duhân andan çıkar hep başa baş
4026. *Didi Bi'smillâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm*
Tutdı taş ol zamân şîr-i Kadîm
4027. *Çekdi kopardı yerinden nerre şîr*
Atdı taşra ol zamân şâh-ı dilîr
4028. *Gördi bir şanduk hem anda şâh-ı dîn*
Ağzı açık çıkar âteş ber-zemîn
4029. *Açdı şandugı hemân ol şîr-i Hâk*
Çıkıdı âteş şanki yandı nüh tabak
4030. *Tutdı zulmet yeri gögi ol zamân*
Bî-hod oldu ol Emîrû'l-Mü'minân
4031. *Öyle âteş çıkıdı şandıkdan 'ıyân*
Zulümât oldu cihân ender-zamân
4032. *Gitdi ol gün irte olunca 'ıyân*
Şıçradı Haydar uyandı ol zamân
4033. *Gözünü açdı hemân şîr-i Hudâ*
Gördi cihân rûşen olmuş Murtaẓâ
4034. *Secde kıldı ol 'Aliyy-i nâmdâr*
Döndi geldi pîr yanına şehriyâr

4035. Pîr *didî* bundan öte yâ Murtażā
Aña dirler Kervān²⁶⁴-sarāy bā-şafā

4036. Anda *daḥı* bir ‘acāyib kıyl ü kāl
Tılsım bend eylemiş Dāl ibn-i Dāl

4037. Onı *daḥı* feth idersin yâ velī
Bir ‘acāyib dīv var anda yâ ‘Alī

4038. Ol dīviñ ağızında var bir levḥ-i zer
Git *aña anı saña* virir [püser]

[301]

4039. Hem yine *seni* çıkarır kuyudan
Şehr-i Zer’i levḥ ile feth eyle sen

4040. Ger cefā çok var ise Ebu’l-Hasen
Şehr-i Zerr’i sen anıñla alasın

4041. Aşlı *budur* ben şehādet eylerim
Hak yolunda cānı kurbān eylerim

[*Mefāīlün Mefāīlün Feūlün*]

4042. Dilerseñ cān ü dilden tayyibātı
Virelim Hak ḥabībine şalātı

4043. Oḳuyup dinleyen*i* hem yazan*i*
Kerem kıl yâ İlāhī ‘afv it anı

4044. Cemī‘-i ehl-i imāna kerem kıl
İki cihān içinde muhterem kıl

²⁶⁴ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

4045. Diler nâzım olanlar hazretinden
İçür kaatre zülâl-i rahmetinden

[Fâilâtün Fâilâtün Fâilün]

4046. Dergâhında çok günehkâr bende var
Benden özge bilmezem ki kanda var

4047. Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilât
Vir Muhammed Muştafâya şalavât

**Şâh-ı Merdân'ın Kâl'a-i Zer'i Feth Eyledigi ve Şalşâl'in Mürd
Olduğudur**

[Mefâilün Mefâilün Feülün]

4048. ‘Aceb nedir yatar gönül uyanmaz
Bu dünyânın hayâlinden uşanmaz

4049. Cihâna meyli virmiş ülfet eyler
Hakikat yollarına ol tayanmaz

4050. Gü[zel] bāğında var mı gonca güli
Anın'çündür ‘aceb bülbul uşanmaz

4051. [Elin] çekmez cihânın lezzetinden
Görünür bu cihân kimseye kalmaz

[302]

4052. Eger mahşer gelince ey dilārā
O nârın şiddetine cân tayanmaz

4053. N'idelim nefis-i emmāre elinden
Âhiret yollarını fikre almaz
4054. Rûz u şeb meyl ider bu bî-vefāya
Hayāsız nefis-i emmārem utanmaz
4055. İder cevır ü sitemi 'aqla her dem
Didikçe ol anıñ sözine kıanmaz
4056. İlāhî sen bizi hıfz eyle andan
İder dürlü ziyānı ol uşanmaz
4057. Kıpundan eyleme bizleri mahrûm
Senin 'afvıñ ki aslā vaşfa gelmez
4058. Bizi 'afv it İlāhî rahmetiñle
Seniñ rahmıñ nihāyeti bulunmaz
4059. Hābîbinden dūr itme kıl kerem sen
Anıñ hürmetine mişli bulunmaz
4060. Keremler kânı sensiñ 'ālî Ğaffār
Seniñ 'afvıña bir şey kıyās olmaz
4061. Emān yā 'Alî Settār kıl ğāyet
Elimde saña yarar şey bulunmaz
4062. Didin "lā taknutū min rahmeti' llāh"²⁶⁵
Ümîdim oldur ancak dūr olunmaz
4063. Diler Şükrî kıpundan her devāyı
Kıpundan ğayrı yerde hîç bulunmaz

²⁶⁵ "De ki: "Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin." (Zümer, 53)

4064. Velî şimdi diyelim nev-bahârı
Cihân bâğında kıalsun yâdigârı

4065. Hâbîbe vir şalavât cân içinde
Göresin sen anı cinân içinde

4066. ‘Alî çünkü gider kervânsarâya
İrişdi hayli ezmânda oraya

[Fâilâtün Fâilâtün Fâilün]

4067. Şalşâl ile yârânı kalmış idi
Şehr-i Zerr’e çün olar tırmuş idi

[303]

4068. Bakdılar ki gelmedi ol Murtażâ
Kalkuban anlar dağı girdi yola

4069. Varuban Haydar’a irdiler hemân
Yola düşdiler berâber ol zamân

4070. Haydar ile ‘Amr-ı Me[y]ye ol zamân
Şalşâl ile Şemâme oldu revân

4071. Gitdiler gün orta yere geldi hem
Zemherîye düşdiler anlar o dem

4072. Şanki buzları evâya dökdiler
Ol cehennem kapusını sökdiler

4073. Öyle soğuk oldu tutdı ‘âlemi
Görmez oldu anda âdem âdemi

4074. Bî-hoş oldılar şavıqdan ol zamân
Yol gidilmez kaldılar yolda hemân
4075. Şâh-ı Merdân gördi anlar hâlini
Siz turın ben göreyim encâmını
4076. Yola düşüp gitdi andan Murtażâ
Her gidince soğuk oldu ziyâde
4077. Tâkati tāk oldu şîr-i Hudâ'nın
Himmeti irdi aña Muştafâ'nın
4078. İrte oldu 'aşr vaḳti ol İmâm
Gördi kaşrı karşıdan şâhib-kerem
4079. Kapusına irdi bağılı gördi ol
Didi bi'smillâhi ol şâh-ı uşûl
4080. Çünkü kaşra girdi ol sâ'at İmâm
Gördi birbir anda turmuş bi't-temâm
4081. Yüzi üzre düşmüş ol pîr-i fedâ
Kalkdı ol sâ'at bi-fermân-ı Hudâ
4082. Şanki bir nev-civân oldu ol zamân
Döndi şâha söyledi anda hemân
4083. Es-selâm olsun saḡa şîr-i velî
Es-selâm olsun saḡa cânım 'Alî
4084. Didi Haydar derd-mend-i cân-ı pîr
Sen ne bildiḡ ben 'Alî'yim nerre şîr

[304]

4085. *Didi kim ey ibn-i ‘amm-i Muṣṭafā*
Çok şükür Hakk’a eyā şıdk-ı şafā
4086. *Didi Haydar aḡa ey pīr-i zamān*
Zemherī kandan gelür eyle beyān
4087. *Didi pīr ol dem eyā şīr-i Mecīd*
Var bu kaşır içinde bir dīv-i sefid
4088. *Her nefes alanda dīv-i bī-naẓīr*
‘Ālemi kaplar hemān dem zemherīr
4089. *Günde iki nefes alur ol hemān*
İki günlük yolu kaplar ol zamān
4090. *Girdi iḡerü hemān şīr-i cihān*
Gördi bir dīv taḡa beñzer der-nihān
4091. *‘Alī’yi görünce ol dīv-i be-nām*
Ṭurdu anda Haydar’a virdi selām
4092. *Söyledi anda dīve şīr-i Mecīd*
Bunda n’eylersin eyā dīv-i sefid
4093. *Dīv didi ey şīr-i Hayy-i Zū’l-celāl*
Beni bunda koydı ol Dāl ibn-i Dāl
4094. *Senden ötri beklerim bu yolları*
Kimseye yol virmedim senden beri
4095. *Şakladım bu yolları ser-tā-be-ser*
Kimse Şehr-i Zerr’e gitmesün meger

4096. Çün cemālîñ gördüm ey şîr-i Hüdâ
Şad hezârân saña cân olsun fedâ
4097. Böyle *deyüp* çıkdı andan nüh felek
Gitdi andan görmedi ins ü melek
4098. Çünkü gâ'ib oldu anda bî-naẓîr
Ne şoğuk kaldı ne *dağı* zemherîr
4099. Şâh-ı Merdân'ın öñünde pîr-i cân
Geldi İslâm'a hemân sâ'at revân
4100. Çün Müselmân oldu pîr-i muḳtedâ
Cânı Hakk'a teslîm itdi o revâ
4101. *Didi* anda 'âkıbet dünyâ budur
Her gelen tırmaz gider *yolu* odur
4102. Zemherî gitdi açıldı bu cihân
Geldiler anlar *dağı* ender-zamân
- [305]
4103. Gelüben anlar *dağı* irişdiler
Şâh-ı Merdân *ayağına* düşdiler
4104. Pes hemân dem şîr-i Ma'būd [*u*] İlâh
Çıkdılar andan berâberce yola
4105. *Didi* anda şîr-i Rabbü'l-'âlemîn
Bu kuyuya girmek elzemdir hemîn
4106. *Hoca* 'Amir ağladı çün zâr zâr
Bilesince ol Şemâme-i nigâr

4107. *Didiler girme bu çāha yā ‘Alī*
Cānıŋa kıyma cefāyı yā velī
4108. *Sen gidince biz yalnız n’ideriz*
Sensiz ey şāh biz nereye gideriz
4109. *Şehr-i Zer açılmaz aşlā bil hemīn*
Çıkmayınca levh kuyudan der-zemīn
4110. *Çün bu sözi didiler ağladılar*
Hüzn ile cān ü ciger dağladılar
4111. *Şīr-i Yezdān eline aldı kemend*
Bağladı biline anı kayd u bend
4112. *Viridi Şalşāl’e ucunı nāmdār*
Didi bi’smillāhi ism-i Kirdigār
4113. *İndi kuyuya Emīrū’l-Mū’minīn*
Çün kemendi tıtdı Şalşāl-i la‘īn
4114. *Fırşatı gözler idi ol nā-bekār*
Şaldı elinden kemendi bī-ķarār
4115. *Ķuyuya pertāv ider şīr-i Hudā*
İşit imdi ol la‘īn Şalşāl gedā
4116. *Çaldı gürzi bir taĝa ol bī-īmān*
Atdı Ħaydar üstüne ender-zamān
4117. *Nice taşlar atdı kuyuya revān*
Ķapu aĝzı tıldı anda bī-gümān

4118. Çünkü gitdi *kuyuya* şāh-ı cihān
Okudu besmeleyi anda hemān

4119. Bakdı *yukarı* ‘Aliyy-i nāmdār
Gördi taşlar *gelür* anda bī-ķarār

[306]

4120. İki *ayağımı* urdı ol emīn
Kuyunun dīvārına ol şāh-ı dīn

4121. Didi kim senden meded *ya* sāz-kār
Ey Hākīm [ü] Hākīm-i Perverdigār

4122. İndi *kaya* anda şāhın üstüne
Didi yā Hāk aldı desti üstüne

[Mefāilün Mefāilün Feülün]

4123. Kayaya bağladı kemendi anda
İner çāhın dibine çünkü anda

4124. Vefāsızdır cihān kimseye kalmaz
Ha[k]k’a maķbül olanlar rāhat olmaz

4125. Gider çāhın dibine şāh-ı Yezdān
İşit Şalşāl nā-bekār hāksārdān

[Fāilātün Fāilātün Fāilün]

4126. Düşdi ‘Amr’iñ ardına ol bī-īmān
İremedi aña döndi ķaltabān

4127. Şādumān *oldı* ol *anda* ol kefer
Didi buldum ‘Alī’den *şimdi* zafer
4128. Didi *oldı* ‘Alī’ haşhāş bī-gümān
Gideyim şehrine *şimdi* ben hemān
4129. Leşkerini eyleyim zīr ü zeber
İçeyim *kanlarını* ser-tā-be-ser
4130. Şehrine *geldi* hemān dem ol la‘īn
Diñle imdi *Hoca* ‘Amir aḥvālīñ
4131. Geldi şāhıñ üstüne ol bī-қarār
Ağladı *anda* nice gün zāri zār
4132. Gāhī derde *düşüben* büryān olur
Gāh yüzini yere *sürer* қan olur
4133. Ağlar *anda* dirdi ey şīr-i İlāh
Қanda қaldın Şāh-ı Merdān āh u vāh
4134. Kendi kendiñ yere *çalardı* hemīn
Pes Şemāme ‘ye didi ey nāzenīn
4135. Sen bu çāh üstünde turgıl yā nigār
Ben giderim Şalşāl’a uş bī-қarār
4136. Görelim *anda* n’ider ol қavm-i şūm
Bilki başıñ *keseyim gide* zālūm
- [307]
4137. Çünkü Şalşāl gitdi *Hoten* şehrine
Çıkdı taḥtı üstüne *anda* yine

4138. Leşkerine söyledi ol rû-siyâh
Haydar 'ı şaldım hemân sâ'at be-çâh
4139. Üstüne bir kaya atdım mişl-i tağ
Hurd-ı haşhâş eyledim kaldı bucağ
4140. Çünkü leşker *bu* sözi işitdiler
Şâd olup kûs [u] na(k)kâre çaldılar
4141. Kim yarağ idin ser-â-ser siz temâm
Gidelim ol leşkere biz hâşş u 'âm
4142. Anlara gürzi urayım bî-karâr
'Alî gibi ideyim zîr ü zeber
4143. Hoca 'Amir anda işitdi hemîn
Âh çekdi ol zamân ol pâk-dîn
4144. Geldi pâzâra hemân dem ol İmâm
Bir şîş aldı üç zirâ' boyı temâm
4145. Geldi Şalşâl yanına ol nâmdâr
Gördi şöhet idiyor ol nâ-bekâr
4146. Gice yarı oldu anda ey hümâm
Yatdı anda leşkeriyle hâşş u 'âm
4147. Şîşi koydı âteşe kızdı meger
Aldı geldi Şalşâl'e ol şîr-i ner
4148. Boğazına didi şokam ben anı
Kuruya nefesi hem çıka cânı

4149. Fikri itdi çün batırdı gözine
Kör ola bari gelince özine
4150. Geldi Şalşāl üstüne ol nāmdār
Didi kim senden meded ya sâz-kār
4151. Şokdı şîşî gözine anda hemân
Dönüp andan yoluna oldı revân
4152. Na‘ra urdı anda Şalşāl ibn-i Dāl
Şanki tağlar kopdı anda bî-mecāl
4153. Uyğudan şıçradı anda ol kefer
Leşkerini eyledi bî-hüş meger
4154. Gördi ‘Amir karşıda eyler firār
Didi Şalşāl gitdi elden bî-karār
- [308]
4155. Hüküm kıldı ol zamân Şalşāl Şāh
Bindi ata ol gice cümle sipāh
4156. Düşdiler anda ‘Amir’iñ ardına
Leşkeriyle düşdiler hep ardına
4157. Gördi ‘Amir ata bindi ol çeri
Didi yā Rabb saña kurbān ‘Amir’i
4158. Şehr-i Zerr’iñ yolını tutdı hemân
Ardı sıra leşker-i Şalşāliyān
4159. Gitdi kuyu üstüne ol nāmvār
Gördi kim ağlar Şemāme zār u zār

4160. Ol hemān kıldı Şemāme 'ye haber
Gelür imdi Şalşāl uş algıl haber
4161. Bir gözini kör itdim²⁶⁶ şimdi anıñ
Andan ötri ardıma düşdi la'ın
4162. Pes Şemāme 'Amir ile ol zamān
Bir yüce tağ üstüne çıkdı revān
4163. Çıkdı tağın üstüne anda hemān
Atdı şapan taşını virmez emān
4164. Her atanda taşı peyk-i Muştafā
Bir la'ını ser-nigün ider şafā
4165. Cümle küffār tağı orta aldılar
Çār kūşeyi cümle hişār kıldılar
4166. Kaldı tağda ol 'Amir ile nigār
Çünkü tağı küffār eyledi hişār
4167. İşit imdi Şāh-ı Merdān'dan haber
İndi çāhın dibine anda meger
4168. Bakdı çāhın dibine şır-i İlāh
Gördi bī-hadd ejdehā şaru siyāh
4169. Nice yüz bin ejdehā anda turur
Birbirine cümlesi hep şarılır
4170. Çāh dibinde cümlesi geldi temām
Haydar'a karşı turup virdi selām

²⁶⁶ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

4171. Kuyruk üzre *turuban* şād oldılar
Çāhıñ *içini* gelüp taldurdılar
- [309]
4172. Şoñra gördi ol Emīrū'l-Mū'minīn
Geldi bir dīv şanasın tağdır hemīn
4173. Haydar'a virdi selām ol nerre dīv
Didi kim ey Şāh-ı Merdān gırīv
4174. Tut bu levhi ey habībıñ yārānı
Ey Emīrū'l-Mū'minīn cānım cānı
4175. Şehr-i Zerr'in fethi bundadır hemīn
Feth olunmaz olmayınca bu yaķın
4176. Aldı levhi ol zamān şīr-i Hudā
Ol yārān-ı şāh-ı 'ālem Muştafā
4177. Pes 'Alī'niñ elini aldı hemān
Gel benimle didi ey şāh-ı cihān
4178. Gitdi dīv ile hemān şīr-i Kadīr
Gördi bir kapu var anda bī-naẓīr
4179. Didi dīv anda 'Alī'ye ol zamān
Sen bu kapudan yola olgıl revān
4180. 'Āķıbet murādına sen iresin
Çıkuban dünyā yüzini göresin

4181. Girdi andan *kapuya* şîr-i İlâh
Gördi zulmât bî-nihâye yok ziyâ
4182. Ol zulümât *denizine* girdi ol
Çâr-kûşeye *bakuban* bulmadı yol
4183. Bir gün *iki gice* gitdi uş revân
Yalnızca yok idi yoldaş hemân
4184. Nâgehân göründi bir şevk-ı ziyâ
Çok şükür kıldı Hudâ'ya Murtazâ
4185. Çün revân *oldı* yürüdi bir zamân
Çıkıdı dünyâ *yüzine* şâh-ı cihân
4186. Karşuya *bağdı* hemân şîr-i Hudâ
Gördi kim Şalşâl ile *hayli* sipâh
4187. Öyle na'ra urdı anda Murtażâ
Na'rasından irdi *tağlara* sadâ
4188. Na'rasını işidir Şalşâl la'în
Ditredi *yaprak gibi* ender-zemîn
4189. Didi kim *bu* ölmedi *çıktı* diri
Cânımı *kıldı* yine ol serserî
- [310]
4190. Bari *karşu* gideyim şimdi hele
'Özr *ideyim* tâ ki yol *ele* gire
4191. Karşu *vardı* Haydar'a Şalşâl-i Dâl
Yüz yere *koydı* o mel'un-ı melâl

4192. *Didi tevbe ey Emîrû'l-Mü'minîn*
Ben yeñildim 'afv kı1 ey şâh-ı dîn
4193. *Gözümü kör itdi 'Amir nâ-bekâr*
Hor u haķîr olmuşam uş bî-ķarâr
4194. *Ķıldı 'özrini ķabûl ol şehriyâr*
Baķdı gördi Şemâme 'Amr-i medâr
4195. *Çün 'Alî'yi gördiler ol iki cân*
Şükri kıldılar Hudâ'ya ol zamân
4196. *Düşdiler ayağına anda hemîn*
Didi ķanda ķaldın ey şâh-ı emîn
4197. *Leşkeri gönderdi Şalsâl girüye*
Yine dördi girdiler andan yola
4198. *Şehr-i Zerr'e oldılar anda revân*
Gitdiler bir gün bi-emr-i Müste'ân
4199. *Şehr-i Zerr'e yetdiler anlar temâm*
Bir yüce taĝa çıkup itdi maķâm
4200. *Bir taraıdan şudurur baır-i 'azîm*
Bir taraıdan taĝ u taş râh-ı kadîm
4201. *Baķdı Haydar yol bulunmaz varalar*
Baķdı gördi nerdübân-ı serâlar
4202. *Cümle mermerden düzülmüş taşları*
Tâ sarâya irmiş anıı başları

4203. Şāh-ı Merdān besmele *did*i hemān
Ol sarāy *tağ*ına *çık*dılar revān

4204. Önce *git*di ol Emīrū'l-Mü'minīn
Bir mu'azzam *kal*'a *görd*i ol emīn

4205. Üç taraftan *şu*dudur baħr-i muħīṭ
Bir *taraf*i *tağ*durur hūkm-i muḳīt

4206. *Ne kapu*sı var o şehriñ *ne* yolu
Bir taraftan yolu yokdur toptolı

[311]

4207. Nāgehān *çık*dılar²⁶⁷ *tağ*a ey Hoca
Bir muḳīm *kal*'adurur ucdan uca

4208. Hayrete *düş*di 'Aliyy-i nāmdār
*Did*i kim senden meded Perverdigār

4209. Geldi hātifden hemān dem bir nidā
*Did*i kim ey Şīr-i Yezdān [*u*] Hudā

4210. *Kapuy*ı arar isen ey şīr-i dīn
Mīlin altında durur *yol*ı hemīn

4211. Çok şükür *kıld*ı Hāk'ıñ tevḫīkine
Döndi andan geldi mīliñ *yan*ına

4212. Bir 'acāyib mīldürür bī-ḥadd var
*İ*ki yüz otuz zirā' *kā*meti var

²⁶⁷ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

4213. *Ḳal‘anıñ bir yanına yapmış mīli*
 Mīle yapışdı o dem şīr-i Ğanī
4214. *Ḳuvvet itdi mīle ol nūr-ı şafā*
 Didi yā Allāh bi-nūr-ı Muştafā
4215. *Mīli yerinden kopardı ol İmām*
 Geldiler tağdan aşığı bi’t-temām
4216. *Gördi bir kaçrı orada āşikār*
 O mīliñ altında oldu āşikār
4217. *Ḳapusı bağılu temāmet āhenīn*
 Ol Şemāme didi ey şīr-i Mu‘īn
4218. *Miftāhı bu ḳal‘anıñ yā pehlūvān*
 Kūh-ı Billūr üstündedir²⁶⁸ bil ‘ıyān
4219. *Tılsım içinde o bābıñ miftāhı*
 Olmayınca miftāh açılmaz bābı
4220. *El uzatdı koynına ol nāmdār*
 Gelse-y-di çıkardı anda şīr-vār
4221. *Didi bi’smillāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm*
 Ḳapuyı açdı hemān şīr-i Ḥakīm
4222. *Çünkü kıldı kapuyı anda güşād*
 Gördiler kapuda тұrmuş iki at
4223. *İki Zengī anlara olmuş süvār*
 Ḳapucıdır bunları uş gördiler

²⁶⁸ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

[312]

4224. *Atları cümle gümüşden ser-be-ser*
Yüzleri altun ve gözleri güher
4225. *Haydar'ı görünce bunlar ey hümām*
İkisi de kılıca el urdı tām
4226. *Tiği bürrān eylediler Hayder'e*
Aldı tiği Haydar anda sipere
4227. *Öyle atdı tiği anlar ol zamān*
Şanki yıldırım yere oldu revān
4228. *Tutdı anlarıñ kemerini 'Alī*
Çaldı yere virdiler anda cānı
4229. *Hoca 'Amir anları aldı hemān*
Şokdı birbir içine ender-zamān
4230. *Hışma geldi anda Şalşāl-i la'īn*
Sögdi Hoca 'Amir'i anda hemīn
4231. *Zīrā mālī cem' iderdi ol 'Amir*
Hem anıñ'çün hışma geldi ol kefer
4232. *Didi n'ichün cem' idersin sen anı*
Her kişi payını alsun bil anı
4233. *Didi 'Amir anda ey Şalşāl-i Dāl*
Şaqlarım anı n'ichün olduñ melāl

4234. *Ḳapudan çün girdiler hep iḫerü*
Şaldı Ḥaydar ol nigārı ilerü
4235. *İḫerü girdi nigārı ol zamān*
Rüşen oldı ol zamānda her nihān
4236. *Gördiler kim yetmiş²⁶⁹ biḡ tāze süvār*
İki taraf şaf çeküp ṭurmuş olar
4237. *Atları dürr yüzleri altun temām*
Gözleri gevher temāmen ey hümām
4238. *Hep cevāhir başları esbābları*
Begleriyle leşkeri cümle varı
4239. *Şaf çeküp ṭurmuşlar anda çok ‘alem*
Kūs u naḳḳāre ururlar anda hem
4240. *Ba‘zılar meydān içinde ceng ider*
Cevlān idüp giḡ cihānı teng ider

[313]

4241. *Ellerinde nīzeler altun temām*
Birbirine pertāv ider ey hümām
4242. *Yorulunca atdılar tīḡı temām*
Çıkdılar meydān içinden fi’l-kelām
4243. *Geldi anda daḡı bir alay süvār*
Meydāna girüp berāber ṭurdılar

²⁶⁹ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

4244. Tîğ ile geldi hemân yetmiş biñ er
Girdi meydāna o dem bir nāmver
4245. Şanki başı ‘arşa irişmiş anıñ
Bir mu‘azzam kāmeti var o cānıñ
4246. Şu‘lesi çār kūşeyi eyler ziyā
La‘l ü gevher esbābı cümle zībā
4247. Gün görünmez oldu şevkınden anıñ
Berķı kaplar ‘ālemi ol şu‘leniñ
4248. Şanır isen şu‘le virdi āfitāb
Şu‘lesinden kimse viremez cevāb
4249. Girdi meydāna hemân ol ejdehā
Cevlān idüp na‘ra urdı ber-hevā
4250. Aldı topı çaldı birine hemân
Çıkdı andan turmadı ender-zamān
4251. Birbirine düşdi yetmiş biñ çeri
Turmadılar aña qarşu hıç biri
4252. Tā gün orta yere geldi ey hümām
Issılıkdan kızdı ortalık temām
4253. Döndiler meydān içinden serserī
Yüzlerinden dökilür anda teri
4254. Hayrete düşdi ‘Aliyy-i nāmdār
Didi anda ey Şemāme-i nigār

4255. Ol Şemāme didi ey şîr-i İlāh
Ol idi Dāl ibn-i Dāl-i pādişāh
4256. Şad āferîn eyledi ‘Alī aṇa
Zīrā kim bu işlere ḳaldı taṇa
4257. Pes Şemāme didi anda yā ‘Alī
Gel benim ardımca ey Şāh-ı Velī

[314]

4258. Ḳapuyı açdı Emīrū’l-Mü’minīn
Girdi ‘anbār içine anlar hemīn
4259. Bī-ḥad anda gördiler hınṭa şa‘îr
Cümlesi altun düzülmüş bī-naẓîr
4260. Yeddi eyvān yeddi sarāy toptolı
Cümlesi dürr zer cevāhir hep ṭolu
4261. Yeddi eyvān ḳavun u ḳarpuz temām
Hem üzüm armud u elma ey hümām
4262. Yetmiş anbār ṭoludur cümle yemiş
Cümlesi la‘l [ü] güher zer ü gümüş
4263. Çün temāşā ḳıldı bunları hemīn
Pes Şemāme didi ey şîr-i Mu‘în
4264. Gel benim ardımca ey şîr-i Hudā
Ḳıl temāşā kim saṇa cānım fedā
4265. Başḳa ḳapuya getürdi bunları
Açdı ḳapuyı o dem şîr-i Ğanī

4266. *İçerü* girdiler anlar ey hümām
Bir ‘acāyib bāğı gördiler temām
4267. Nār u līmūn *şeftāli turuncı* var
Ne ki halk itmiş Hudā hep anda var
4268. Sünbül [*ü*] *şuşam gül ü reyḥān* temām
Nergis *ü lāle gūne* gūn ey hümām
4269. Cümlesi altun ile virmiş *ziyā*
Şanasıñ cennet bāğıdır ol me’vā
4270. Her ağaç *başında* yüz biñ kuş öter
Kimi uçar kimi öter kim yatar
4271. Güllere *karşu* ider bülbül *fiğān*
Çağırır ism-i Hudāvend-i cihān
4272. Nice yüz biñ *havzı* kurmuş orada
Altun ile hoş müzeyyen ol aṭa
4273. Ḥayrete *düşdi* Emīrū’l-Mü’minīn
Didi sensin yā İlāhe’l-’ālemīn
4274. Bāğı *gezdiler* çün anda bī-karār
Yetdi bir *havza* hemān dem *şīr-vār*
- [315]
4275. *Qurılu* *havzıñ* öñünde ‘ālī taḥt
Aya benzer bir kız oturmuş be-taḥt
4276. Cümle zer esbābı *tācı* ey hümām
Taḥtı üzre oturur *anda* temām

4277. *Karşusunda iki hatun zer kemer*
El tutup hem yüzleri şems ü kamer
4278. *Öğlerinde bunların cām-ı şarāb*
Şohbet ü sâz ü nevāzende kebāb
4279. *Sâz çalanlar cümlesi hep dil-nüvāz*
Kim muḥammes kim müseddes hoş āvāz
4280. *Kimi oynar kimisi ṭurmuş bakar*
Kimisi birbirine elin kaçar
4281. *Pes Şemāme didi ey şîr-i İlāh*
Gel benim ardımca ey leşker-penāh
4282. *Gitdiler ardınca bunlar bil hemîn*
Yetdiler Dāl'ın sarāyına yakîn
4283. *Bir 'acāyib taht-ı zer-āreste var*
Gevher ü la'l ü zeberced cümle var
4284. *Tahtın üstünde oturmuş Dāl Şāh*
Karşu ṭurmuş leşker [ü] mîr ü sipāh
4285. *Karşusunda yetmiş²⁷⁰ biñ tāze gulām*
Cümlesi zerrîn kemer ṭurmuş o dem
4286. *Onı görünce Şemāme ol zamān*
Zārī zārī ağladı kıldı fiğān
4287. *Dāl'ı gördi ağladı ol nāzenîn*
Didi aña ol Emîrû'l-Mü'minîn

²⁷⁰ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

4288. Ağlama didi aŗa řĩr-i Ĥudā
Ĥũzn oduna cānını sen tağlama
4289. Ķanı Ĥusrev-i Rũstem ile Ķahramān
Ol Ferĩdũn [ķa]nıya Nũřirevān
4290. Ķanıya ũç yũz nebiyy-i Kirdigār
Anlara ķalmadı dũnyā pāyidār
4291. Pes ecel bir kimseye virmez amān
‘Āķıbet bu şerbeti iķer ‘ıyān
[316]
4292. Ger pādiřāh ger faķĩr ũ ger zũħal
Biŗ yaşarsa yeter aŗa bil ecel
4293. Ŭç gũn ũç gice bular anda meger
Ķıldılar cũmle temāřā ser-be-ser
4294. Ĥaydar irdi anda bunca ĥikmete
řũkri ķıldı anda Rabbũ’l-‘izzete
4295. Levĥi yanından ķıķardı ol emĩn
Oķudı ol řĩr-i Rabbũ’l-‘ālemĩn
4296. Oķudı levĥi hemān ķopdı fiġān
Ķaldılar zũlmet iķinde ol zamān
4297. Talġalandı ol zemĩn ũ āsumān
şanasın ķopdı kıyāmet ol zamān

4298. Yıldırımlar çağıdı gökler oynadı
Dīv ü filler ejdehâlar gürledi
4299. Berķ-ı hâtifden virirlerdi şadā
Düşdi yere ol zamān şîr-i Hudā
4300. Bir gün²⁷¹ bir gice çün anda kaldılar
Ölü mi ya sağ mıdır bilmediler
4301. İki günden sonra ol şîr-i Hudā
Uykudan uyandı anda Murtażā
4302. Bağıdı gördi ins ü cāndan kimse yok
Cümlesi bölük bölük olmuş tırurık
4303. Cümle hayvān hep canāvār iki şāk
Olmuş anda cümlesi altun tabāk
4304. Hep cevāhir la‘l ü mercān zer gümüş
Olmuş anda bir ‘acāyib kār-ı hoş
4305. ‘Amir’i gönderdi Haydar leşkere
Leşker-i İslāmiyān cümle gele
4306. Düşdi yola anda peyk-i Muştafā
Leşker-i İslām’a gitdi bā-şafā
4307. Yetdi İslām’a ‘Amir anda temām
Geldiler Haydar yanına hāşş u ‘ām
4308. Düşdiler Haydar ayağına hemīn
Hakk’a çok şükr eylediler mü’minīn

²⁷¹ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

[317]

4309. Akşama dek çekdiler māl ey hümām
Taşraya çıkardılar anı temām
4310. Kal‘adan taşra anı çıkardılar
Kırk biñ ādem cümlesi yoruldılar
4311. Akşam oldu yatdı cümle leşkeri
Geldi andan Şalşāl-i bī-dīn harı
4312. Didi leşkeri getürmüş ol ‘Alī
Baña virmez götürür cümle mālī
4313. Pes hemān dem yatmadı turdı meger
Urdı biline etegini kefer
4314. Taşıdı mālī hemān ol bī-īmān
Dökdi deniz içine mel‘ūn hemān
4315. Nāgehān uyandılar İslāmiyān
Gördiler ol habīsi ider ziyān
4316. Şāh-ı Merdān ı hemān kaldırdılar
Ol la‘īniñ hālīni bildirdiler
4317. Düldül’e bindi hemān şāh-ı Hudā
Düşdi Şalşāl ardına ol ejdehā
4318. Çün bakınca irdi ol şīr-i İlāh
İndi atdan yere o Şalşāl Şāh
4319. Çıkdı andan bir tağa ki nüh felek
Mest olur aña bakan ins ü melek

4320. Geldi Haydar *tağın altına* revān
İndi Döldül'den bi-emr-i Müste'ân

4321. Haydar'ı görünce *anda* ol kefer
Atdı tağdan *aşağıya* çok hâcer

4322. Haydar'a virmez amân atar taş
Heybetiyle ditredir *tağı* taş

4323. Çekdi kalkan *başına* şîr-i İlâh
Didi kim senden meded ey pâdişâh

4324. Çıkdı *tağa* yüz kadem Haydar hemân
Atdı bir ok *anda* Şalşâl ol zamân

[318]

4325. Atdı Haydar'a revān ol bî-îmân
Aldı kalkan *anı* şâh-ı cihân

4326. Nice oklar atdı *anda* bî-medâr
Haydar *üstüne* hemân dem bî-ķarâr

4327. 'Āciz oldu ol 'Aliyy-i nâmdâr
Aldı *okı* eline Döldül-süvâr

4328. *Anda okı* *kirişine* gizledi
Tağın üstünde la'îni gözledi

4329. Didi bi'smillâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm
Atdı *urdu okı* ol şîr-i Qadîm

4330. Degdi egninden o Şalşāl'ın hemān
Çıkdı *dalından* ol itin ol zamān
4331. Öyle na'ra urdı düşdi ol la'ın
Tağdan *aşağı* yuvarlandı hemīn
4332. Tā düze irince o Şalşāl-i şūm
Hürd u haşhāş oldu *anda* ol zālūm
4333. Gördi *anı* ol 'Aliyy-i nāmdār
Secde kıldı ber-Hudā-yı Kirdigār
4334. Düldül 'e bindi hemān dem ol İmām
Şād ü hurrem Şehr-i Zer'e geldi hem
4335. Pes hemān hüküm itdi ol sâ'at İmām
Yüklediler cümle mālî hāşş u 'ām
4336. Girdiler tā 'aşra olunca hemān
Geldiler Şalşāl *yanına* ol zamān
4337. Ol la'ının üstünü hep aldılar
Yeddi cevşen giymiş *anda* gördiler
4338. Yeddi cevşen altına *anda* la'ın
Giymiş *idi* bir fāhīr gömlek hemīn
4339. Yazılı ol gömlek üzre ey hümām
Üç yüz on peygamberin *adı* temām
4340. Hem Muhammed 'Alī'nin *adı* var
Çehār²⁷²-yār-i bā-şafānın *adı* var

²⁷² Vezin gereği çār şeklinde okunmalıdır.

4341. Pes Şemāme yakdı bir āteş revān
Yakdılar ol kāfiri ender-zamān
[319]
4342. Yola düşdiler kamu mīr ü sipāh
Ol Hoten şehrine geldiler n[ā]gāh
4343. Kırk gün anda leşker ile kaldılar
Anda olanı Müselmān kıldılar
4344. Cümle anda şād [u] hurrem oldılar
Ol Hudā'ya çok şükürler kıldılar
4345. Bir gice yatdı hemān şāh-ı cihān
Geldi düşüne habīb-i Müste‘ān
4346. Didi aña ol habībü'l-mürselīn
Bunca yıldır dünyāyı feth eylediñ
4347. Toğuz²⁷³ yıl oldu cemāliñ görmedim
Zāhiren vaşlıña seniñ irmedim
4348. Kalmadı şabr u qarārımız hemīn
Sensin ancak şīr-i Rabbü'l-‘ālemīn
4349. Uyğudan uyandı çün şīr-i Hudā
Cānına boyandı ‘anber ü ğidā
4350. Mest ü hayrān kalmadı şabrı anıñ
Fırkatinden ol şefī‘ Muşţafā’nıñ

²⁷³ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

4351. *Didi anda ol yārānlara hemān*
Didi baḡa yardım itsin Müste‘ān
4352. *Emr kıldı ‘askerine şāh-ı dīn*
Bindi leşker mīr [ü] vezīr der-zemīn
4353. *Her ne varsa cümle mālī ol İmām*
Yeddi yüz ester kaṭārı uş temām
4354. *Yükledüp oldu revāne yoluna*
Viridi şehri ol Semek’e hoş yine
4355. *Bindiler sāhil-zemīn’e gideler*
Kırk iki gün çöldürür uş n’ideler
4356. *Ol zamān didi Emīrū’l-Mü’minīn*
Deryā üzre giderim bilin hemīn
4357. *Gemileri çekdi ol şāh-ı Semek*
Mālları tıldurdılar alınca dek
4358. *Bir gemiye Haydar [u] Mu‘cin hemān*
Ġayrilerde at u māl oldu revān
- [320]
4359. *Leşker ile gemilere bindiler*
Deryā üzre gemiler indirdiler
4360. *Bir yel esdi eyledi vāfir şadā*
Gemi ile Mālik’i kıldı cüdā
4361. *Öyle gitdi nā-bedīd oldu hemān*
Āh çekdi ol Emīrū’l-Mü’minān

4362. Çün münâcât eyledi ol H       
Sa  a tap  urdum H  d   bu le  keri
4363.       imdi bir h  k  yet b  -kerem
Ol h  b  be vir   al  t ile sel  m
4364.       s  hilden i        bir h  ber
M  r Seyy  f anda   alm      meger
4365. Le  keri otuz bi   er   sl  miy  n
S  hili itmi   h     r ol pehl  v  n
4366.       oldu   al  ada   ahm  s     h
N  me g  nderdi be-r  y   p  di    h
4367. Yazm     id   n  mede   ahm  s     h
Ey             vel   ma  rib-sip    h
4368. Bir meded eyle ba  a ey     riy  r
Per     n oldum h         b  -  ar  r
4369. Buradadır serd  r-   Seyy  f M  r
T   h  berd  r olas  n ey d  d-g  r
4370. Ol zam  n cem   itdi D  y     le  keri
N  mesini o  ud           seri
4371. Le  keri cem   eyledi ender-zam  n
S  hile gitmek gerek didi rev  n
4372. Hem a  a gitmi     id   Cem         h
D  y     itmi     an   le  ker-pen    h

4373. Şād [ü] hurrem oldu ol Cemşîd hemân
Ya'nî kim gitmiş Emîrû'l-Mü'minân

4374. Pes yarağ itdi o dem Cemşîd Şāh
Bilesince leşker otuz biñ sipāh

[321]

4375. Sür'at ile sürdiler anlar hemîn
Varuban irişdiler Sāhîl-zemîn

4376. Gördiler İslāmiyân anda nāgāh
Deryā yüzi toptolu gelür sipāh

4377. Gemilerden taşra çekdi leşkeri
Leşker ile şāh-ı Cemşîd Hāveri

4378. Atlarına bindiler cümle temām
Cenge bünyād eylediler hāşş u 'ām

4379. Ceng içün kūs u na(ķ)ķāre urdılar
Mîr Seyyāf karşusunda tûrdılar

4380. Bu yañadan Mîr Seyyāf-ı dilîr
Hükûm kıldı leşkerine nerre şîr

4381. Her tarafdan leşkeri atlandılar
Kāfire varup berāber tûrdılar

4382. Tuğ u şancaķ çok 'alemler aldılar
Kāfire karşıu na(ķ)ķāre urdılar

4383. Girdi meydāna o dem Cemşîd Şāh
Na'rasından ditredi cümle sipāh

4384. Geldi meydāna ve cevlan eyledi
Lāf uruban anda bir er diledi
4385. Çıkdı leşkerden hemān bir nāmdār
Girdi meydāna o demde şeh-süvār
4386. Çekdi tıǵı ol zamānda bī-īmān
Ol dilāver başına urdı hemān
4387. Oldı şehīd ol civān anda revān
Rūḥ-ı pāki cennete gıtdi revān
4388. Bir daḥı geldi anıḡ meydānına
Anıḡ²⁷⁴ daḥı urdı gürzi cānına
4389. Ol daḥı oldı şehīd geldi yine
Ol daḥı girdi kāfirin cengine
4390. Birbiri ardı sıra yetmiş ādem
Şehīd itdi anda ol şüm-ı kadem
4391. Geldi meydān içine Seyyāf-ı dīn
Ḥiddetinden lālezār oldı zemīn
- [322]
4392. Na‘ra urdı çekdi tıǵı bā-rehā
Şanki çıkdı deryādan bir ejdehā
4393. Şanır isen kim budur şīr-i Ḥudā
Yer ü gökler ol zamān kıldı şadā

²⁷⁴ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

4394. Yetdi Cemşîd'e hemân ol nerre dîv
Öyle na'ra eyledi ol bā-ğırîv
4395. Kıldı Cemşîd'i atından ser-nigûn
Düşdi yere oldu ol mel'ûn zebûn
4396. Şıçradı atdan yere Seyyâf-ı dîn
Cemşîd'e yumruk ile urdı hemîn
4397. Yüzi üzre düşdi anda ol kefer
Bağladılar elini uş bî-haber
4398. Yer yerinden leşker-i Cemşîd Şâh
El kılıca urdılar cümle sipâh
4399. Mîr Seyyâf üzerine geldiler
Tolı gibi üstüne döküldiler
4400. Leşker-i İslâmiyân hep geldiler
Cân ü dilden el kılıca urdılar
4401. İki deryâ ol zamân karışdılar
Mevc urup birbirine uruşdılar
4402. Baş ayağa tîglerini çaldılar
Tîr ü oklar birbirine şaldılar
4403. Mîr Seyyâf na'ra urur haykırır
Kâfîri bölük bölük uş kaydırır
4404. Her taraftan şaldı küffâr içine
Kiminiñ biline kimiñ kılıcına

4405. Dağdağa düşdi *kāfire* ol zamān
Taş kayaya düşdiler ender-zamān

4406. Tā ikindi oldu ol Seyyāf-ı dīn
Leşker-i Cemşīd'i feth itdi hemīn

4407. Girü döndi geldi Seyyāf cānlara
Başdan *ayağa* bulaşmış kanlara

4408. Giçdi üç gün ortadan ey pādīşāh
Oldı deryānıñ yūzi bī-ḥadd sipāh

[323]

4409. Geldi mağrib şāhı Dāyağ şehriyār
Leşkeri yetmiş biñ er cümle süvār

4410. Çıkdı deryādan karaya ol çeri
Atlanuban geldiler hep ileri

4411. *Bu yañadan* Mīr Seyyāf ey hümām
Başdan *ayağa* temür giymiş temām

4412. Şaf çekūben iki taraf tūrdılar
Pehlūvānlar meydān içre girdiler

4413. Geldi Dāyağ şāh-ı mağribī hemān
Bir 'acāyib file binmiş ol zamān

4414. Kāmeti elli zirā' vardır anıñ
Gök demürden burca beñzer ol la'īn

4415. Müslimānlar ḥayrete hep düşdiler
El münācāt eyleyüp tūruşdılar

4416. Na‘ra urdı anda ol Dāyağ meger
Birbirinden leşker oldı bī-ḥaber
4417. Girdi meydāna o dem Seyyāf-ı dīn
Karşu tırdı Dāyağ’a ol şīr hemīn
4418. Birbirine urdılar yetmiş cidā
Na‘ra urup eylediler hoş şadā
4419. Çekdi kılıc Dāyağ-ı mağrib hemān
Kıldı Seyyāf’a havāle ol zamān
4420. Aldı kalķana o dem Seyyāf-ı dīn
İtdi şemşīri Dāyağ mel‘ūn hemīn
4421. Yardı kalķanı anıñ tīğı hemān
İşledi Seyyāf cānına ol zamān
4422. Omuzundan yaralandı ol emīr
Kıatı na‘ra urdı anda nerre şīr
4423. Yer yerinden leşker-i İslām temām
Çekdiler kılıcılarını ve’s-selām
4424. Ol la‘īnin üstüne döküldiler
Tīri bārān eyleyüp söküldiler
- [324]
4425. Elli biñ leşker-i küffār-ı la‘īn
İslām’a at şaldılar ender-zemīn
4426. Orta yire İslām’ı çün aldılar
Na‘ra urup baş ayaklar kırdılar

4427. ‘Āciz oldu leşker-i İslām hemān
Zīrā kāfir virmez *idi* hīç emān
4428. On iki biñ şehīd oldu ol zamān
Didiler senden ‘ināyet Müste‘ān
4429. Bākī *kal*an hep *yaralu* oldılar
Her biri bir yire *yüzi* urdılar
4430. Yeddi yirde Seyyāf²⁷⁵ *yaralı* idi
Şağa *şola* haykırır *çalar* idi
4431. Çok kırıldı leşker-i Seyyāf Şāh
Gördiler *deñiz yüzi* oldu siyāh
4432. Gördi Mālik leşkeri *itdi* hūrūş
Na‘rasından deryālar *eyledi* cūş
4433. Öyle na‘ra urdı Mālik pehlüvān
Ol *kāfir* na‘rasın *itdi* vīrān
4434. Şanasın *kopdı* kıyāmet ol zamān
Urdı *nikāb yüzüne* şems āsumān
4435. Talğalandı leşker-i küffāriyān
Şanki *geldi* ejdehālar ol zamān
4436. Geldi irdi Mālik *anlara* revān
Şaldı *kılıc şağa şola* ol zamān
4437. Leşkerine irdi küffārīñ emīn
Urdı *kılıc* kāfire ender-zemīn

²⁷⁵ Bu kelimedden ötürü vezin aksamaktadır.

4438. Geldi Dāyağ üstüne şaldı tîğı
Gürz elinde şanki ururdu tağı
4439. Ditredi yaprak gibi Qahmās Şāh
Yüz çevirdi kaçmağa ol rû-siyāh
4440. Yetdi Seyyāf Qahmās 'a ender-zamān
Çaldı gürzi başına ol pehlüvān
4441. İki böldi ol la'îni ol zamān
Tā cehenneme virir anda o cān
- [325]
4442. Bākī leşker çün bu hāli gördiler
El-emān diyü hemān yalvardılar
4443. Ceng içinde idi ol sa'āt çeri
Geldi ol fettāh-ı bāb-ı Hayber'i
4444. Gemiden çıkdı o dem şîr-i İlāh
Ayağına düşdiler cümle sipāh
4445. Kocdı bir bir bunları ol nāmdār
Didi sizden rāzî olsun Kirdigār
4446. Hāk penāh olsun size yoldaş Resūl
Olmayasız devr-i cihānda melūl
4447. Hayme çāder cümle anda kırdılar
Girüben içlerine oturdılar

4448. Zer muraşsa‘ kürsileri düzdiler
Haydar’ı İslāmiyān oturdılar
4449. Cemşīd’i bağıu getürdiler revān
Şāh-ı Merdān öñüne ender-zamān
4450. Bakdı Cemşīd’e Emīrū’l-Mü’mīnīn
Didi ey [ol] şāh heme Hāver-zemīn
4451. Cān ü dilden Müslimān ol sen hemān
Küfri terk it bulasın cānda īmān
4452. Tanık olsun ol Hudāvend-i Mu‘īn
Yine saña vireyim Hāver-zemīn
4453. Çün bu sözi söyledi Şīr-i İlāh
Geldi īmāna hemān Cemşīd Şāh
4454. Şād [ü] hürrem oldı ol şadr-ı şafā
Vir şalavāt rūh-ı pāk-i Muştafā
4455. Geldi Dāyağ oğlu ismi Şehriyār
Kabūl itdi īmānı ol bī-ķarār
4456. Sāhili virdi hemān şīr-i İlāh
Şāhı oldı çün anıñ Fīrūz Şāh
4457. Leşker atlandı kamu yüklendiler
Şād [ü] hürrem yollarına indiler
4458. Kırk iki gün yürüdiler bi’t-temām
Geldiler Hāver-zemīn’e hāşş u ‘am

4459. Girdi leşker şehre *anda hoş-revân*
Gitdi Mâlik *evine ender-zamân*
- [326]
4460. Hem Ebû'l-Mu'cin girer evden *yaña*
Gitdi *eve* *anda iki ejdehâ*
4461. Sa'd-ı Vakkaş gitdi *dahı* ol *zamân*
Hânedânı *yanına* ol *pehlüvân*
4462. Şâd ü hurrem gitdiler *evlerine*
Vir şalavât *dü* *cihân* *serverine*
4463. Çıkdı Cemşîd *tahtına oldu* *şebâb*
Murtaza'ya *virdi peşkîş bî-hisâb*
4464. Cümlesinden *hoşnûd oldu* *Murtaza*
Vir şalavât *göresin cânda şafâ*
4465. Hükûm *kıldı* *Murtaza* *ender-zamân*
Cümle leşker *atlanup geldi* *revân*
4466. Yola *revân* *oluban uş* *geldiler*
Mîr Zinhâr *ülkesine* *irdiler*
4467. Hükûm *kıldı* ol *zamân şîr-i İlâh*
Mîr Zinhâr *gitdi şehrine* *be-râh*
4468. Mîr Seyyâf'a *Emîrû'l-Mü'minîn*
Didi sen dahı *var imdi ey emîn*
4469. *Didi Seyyâf yâ 'Aliyyü'l-Murtaza*
Yoluğa cânım ola *her dem fedâ*

4470. Dilerim seniñle *bile* varayım
Hakk Resül'ini ħazretini göreyim
4471. N'olur²⁷⁶ bir kez pâyine yüz süreyim
Ol münevver ħüb cemâli göreyim
4472. Oldı mesrûr çün anda Şâh-ı Merdân
İderler şâzılık anda firāvân²⁷⁷
4473. Yola düşüp anda kırk gün gitdiler
Ol Medîne illerine yetdiler
4474. İki günlük yolları kaldı hemân
Didi Haydar 'Amir'e olgıl revân
4475. Didi var şimdi Medîne şehrine
Vir selâm iki cihân rehberine
4476. Muştuluk vir anlara şâd eyle sen
Hem taĥiyyatla selâmı söyle sen
- [327]
4477. Başım üzre didi 'Amir ol zamân
Öpdi elin yoluna oldu revân
4478. Ol Medîne şehrine gitdi revân
'Amir'i gördi şehir ħalkı 'ıyân
4479. Talğalandı şehrin içi âdemi
Uş görünce ehl-i belde 'Amir'i

²⁷⁶ Bu kelimeden ötürü vezin aksamaktadır.

²⁷⁷ Beyitte vezin aksamaktadır.

4480. Ol risālet ḥazretine girdiler
Ḥāk-i pā-yı ḥazretine yetdiler
4481. Muṣṭafā'nın elini öpdü 'Amir
Pâyine sürdü yüzini pür-hüner
4482. Didi *saḡa* muştuluk yâ müctebâ
Geldi 'Alî uş budur yâ Muṣṭafâ
4483. Leşker *ile* geldiler anlar temâm
Şād ü ḥurrem geldiler uş ḥāşş u 'am
4484. Çok sevindi ol Resûl-i Kibriyâ
Şanasın mi'râca çıkdı der-semâ
4485. Ol zamân geldi Resûlü'l-Mürselîn
Fâtıma'nın evine vardı hemîn
4486. Didi olsun çok beşâret ey kızım
Geldi zevceñ ol 'Alî iki gözüm
4487. Ol Ḥasan *ile* Hüseyin uş geldiler
Dedeleri boynına el şaldılar
4488. Ey dede *kanı* babamız didiler
Ol mekânda şâzılık eylediler
4489. Anları aldı omuza Muṣṭafâ
Çıkdı taşra ol zamânda müctebâ
4490. Gördi *anı* ol zamân pîr ü civân
Yürüdiler karşıya atlu yayan

4491. Varup *anda* gitdiler hep hāşş u ‘am
Gider *idi* hem *dağı* hayrū’l-enām

4492. Karşudan tozlar belürdi bī-karār
Hem göründi ol ‘Aliyy-i şehriyār

[328]

4493. Gözlerinden Haydar’ın yaşlar akar
İndi atdan çevresine ol bakar

4494. Geldi *anda* ol habībın yanına
Çün kavuşdı dü cihān sultānına

4495. Öpdi *elini* şefā‘at diledi
Cümle halkın gönlini hūn eyledi

4496. Hem kucakladı anı o Muştafā
Öpdi kocdı cān ü dilden bā-şafā

4497. Yer ü gök kapularını açdılar
Üstlerine ‘ūd u ‘anber saçdılar

4498. Gördi Haydar *anda* oğullarını
Öpdi kocdı *anda* kuzularını

4499. Her birin bir omuza aldı revān
Şükri kıldı bā-Hudā-yı Müste‘ān

4500. Haydar *anda* Şehr-i Zer’in mālını
Medīne’ye getürür gör hālını

4501. Cümle mālī *anda* taķsīm eyledi
Ol Medīne şehrini hep toyladı

4502. Kalmadı anda fukarā ol zamān
Bay u yoḥsul ḡanī oldılar hemān

4503. Şükr kıldı ḥāş u ‘am anda temām
Saḡlık ile geldi evine İmām

[Mefāilün Mefāilün Feülün]

4504. Dilerseñ dü cihānda tayyibātı
Virelim ol ḥabībe çok şalātı

[Fāilātün fāilātün fāilün]

4505. Okuyup dinleyeni hem yazanı
Raḥmetinle yarlıḡaḡıl yā Ḡanī

[Mefāilün Mefāilün Feülün]

4506. Cemī‘-i ehl-i imāna kerem kıl
İki cihān içinde muḥterem kıl

4507. Diler Şükrī İlāhī ḥazretinden
İçir kaṭre biḥār-ı raḥmetinden

4508. Cihānda çok günehkār bende vardır
Ya benden özge bilmem kıanda vardır

[329]

[Fāilātün Fāilātün Fāilün]

4509. Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilāt
Vir Muḥammed Muştafā’ya şalavāt

[*Mefāīlūn Mefāīlūn Feūlūn*]

4510. Kıra‘atden murād ancak du‘adır²⁷⁸
Bugün *baña* ise yarın *sağadır*

[*Fāīlātūn Fāīlātūn Fāīlūn*]

4511. Hāk Çalab şol kişiyi dil-şād ide
Kim yazanı Fātiḥayla yād ide

[330]

²⁷⁸ Bazı mezar taşlarında “Ziyâretten murad ancak duadır” şeklinde bu beyit yer almaktadır.

SONUÇ

Belirli bir edebî türü tüm yönleriyle tanıtan çalışmalar, edebiyat tarihimiz açısından oldukça kıymete haizdir. Bu çalışmayla da cenk-nâme türüne ait zincirin bir halkası daha tamamlanmıştır. Tespitimize göre bu alandaki boşluğun temel sebepleri; halk bilimi araştırmacılarının bu tür el yazma metinlere meyletmemesi, eski Türk edebiyatı sahası araştırmacılarının ise böyle eserleri çok fazla klasik edebiyat geleneği içerisinde değerlendirmeyişidir. Cenk-nâmeler, her iki bilim dalının da inceleme sahasına giren metinler olup araştırmacıların ilgisini beklemektedir. Yine geçmiş zamanın romanları oldukları için de yeni Türk edebiyatı sahasının metotlarıyla irdelenmelidir.

Yerli, yabancı ve şahıs kütüphanelerindeki ulaşılabilen tüm manzum cenk-nâmelerin ilk defa derli toplu bir kataloğu hazırlanmış, -araştırmacılara kolaylık sağlaması adına- yüzden fazla manzumenin nüsha tavsifine yer verilmiştir. Ayrıca cenklerin geniş özetleri sayesinde bulunan yeni metinlerin muhteva tespiti kolayca yapılabilecek, nüshalarına ve yapılan çalışmalara ulaşılacaktır. Görüldü ki daha evvel literatüre geçmemiş, yeni harflere aktarılmamış, konusu bilinenlerden farklı pek çok manzum Hz. Ali cenk-nâmesi, araştırmacıların ilgisini beklemektedir. Bu husustaki en ciddi problem; bazı cenk-nâmelerin yanlış adla kütüphaneye kaydedilmesidir. Bu manzumelerin kahir ekseriyeti mecmualar içinde kayıtlı olduğu için “mecnua” yahut mecmuadaki öne çıkmış eserin adıyla kütüphaneye kaydedilmiştir. Bazı cenk-nâmelerin neşrinde bu problemten dolayı tek nüsha esas alınmış ve eksik cenk-nâme neşirleri yapılmıştır. Millet Kütüphanesi Ali Emiri Bölümü’ndeki bir mecnua ile Koyunoğlu Müzesi’nde tespit ettiğimiz bir mecnua, en değerli cenk-nâme metinleri olarak göze çarpmaktadır. Şüphesiz ilerleyen dönemlerde hazırladığımız kataloğun dışında yeni nüshalar da bulunacak ve türe ait çalışmalar devam edecektir.

Tezimizin asıl önemi ise daha evvel edebiyat tarihlerine geçmemiş bir şair olan İbrahim Şükrî ve onun bilinmeyen iki manzum eseri gün yüzüne çıkmıştır. Ömrünü, memleketi Diyarbakır-Ergani’de geçirmiş bir molla olan Ayân-zâde İbrahim Şükrî H. 1259/ M. 1843-44 – R. 1336/ M. 1920 yılları arasında yaşamış, şairlik kuvveti pek de güçlü olmayan mahallî düzeyde kalmış bir şairdir. Bir

divanının olduğu söylense de henüz bulunamamıştır. Bazı müstakil şiirlerinin dışında Topkapı Sarayı Müzesi Y.790'da kayıtlı bir mecmuada tespit edilen iki mesnevisi elimize ulaşmıştır. 1603 beyitlik *Kan Kalesi* ve 4511 beyitlik *Hikâye-i Hâver-zemîn*'i, manzum Hz. Ali cenk-nâmesi türünden eserleridir. Bu iki hacimli mesnevisi, İbrahim Şükrî'nin bir meddah olma ihtimalini de akla getirmektedir. Belki de köy odasında yahut meclislerde dinleyicilere bizzat kendisi de nakletmiştir.

Hz. Ali cenkleri, genellikle mecmualar arasında kayıtlı olup hacimli eserler müstakildir. En dikkat çekici özellikleri ise müellif yahut musannıfın belli olmayışdır. Cenk-nâmeler sözlü kültürün bir parçası olduğu için hepsinin vak'a akışı benzerdir. Kimi eserlerde ise mevlid geleneğinde olduğu gibi beyitlerde, dil ve üslupta benzerlikler vardır. Şükrî'nin *Hâver-zemîn*'i ile Millî Kütüphane'de kayıtlı *Hâver-zemîn*'in bazı beyitlerinin neredeyse aynı olmasının asıl sebebini; sözlü kültür ürünü olmalarında aramak gerekir. Millî Kütüphane nüshasında sadece müstensih adı son beyitlerde belirtilmiş olup müellifi meçhuldür. Şayet müellif biliniyor olsaydı bu durum belirtilirdi. Anlaşıyor ki Şükrî bu hikâyeyi okumuş yahut dinlemiş ve bazı nazım parçaları, bölümler, olay ve kahramanlar ekleyerek kendi mahlasıyla yeniden nazma çekmiştir. Sözlü kültür geleneğinde bu tür metinler arası etkileşimler olduğu bilindiğinden meseleye bir intihal hadisesi olarak bakmamak gerekir. Şüphesiz *Hâver-zemîn*'in ileride bulunacak yeni bir nüshalarıyla bu durum daha da açıklığa kavuşacaktır.

Kan Kalesi cengi ise *Hâver-zemîn*'e göre daha orijinal bir görünümüdür. Her iki mesnevi de kendi geleneği içinde sayısı az olan manzum cenk hikâyelerinden olup bu yönüyle önemli sayılmaktadır. *Kan Kalesi* cengini nazma geçirmek şairler arasında bir gelenek hâlini almıştır. Şükrî de bu hikâyeyi nazmeden dördüncü şair olup *Hâver-zemîn*'ler içinde müellifi belli olan ilk ve tek eser yine İbrahim Şükrî'ye aittir. Sonuç olarak bu tez ile cenk-nâme türüne katkı sağlanmış ve bilinmeyen bir şair daha kütüphane raflarından kalkıp edebiyat tarihlerinde yerini almıştır.

KAYNAKÇA

- Akbayar, Nuri (1996). *Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî C.1-6*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Akkuş, Metin (2007). *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası: Edebi Türler ve Tarzlar*, Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Akman, Eyüp (2019). “Hz. Ali ve Mukâtil Cenginin Yeni Bir Nüshası: Kastamonu Nüshası”, *XI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, s. 725-729.
- Akraz, Oktay (2008). “Dâstân-ı Gazavât-ı İmam Ali”, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Aksoy, Hasan (1994). “Dursun Fakih”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 10. s. 7-8.
- Aktaş, Şerif (2013). “Hz. Ali’nin Kan Kalesi Fethi Metninin Tahlili”, *Anlatma Esasına Bağlı Metinlerin Tahlili*, Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları, s.125-130.
- Albayrak, Nurettin (2007). “Türk Halk Hikâyelerinin Genel Özellikleri, Tasnifi ve İlk Taş Baskısı Halk Hikâyeleri”, *Halk Hikâyeleri*, (Ed: Muhammet Ertürk), İstanbul B.B. Yayınları, s. 9-14.
- Albayrak, Sadık (1980). *Son Devir Osmanlı Uleması C. 1-3*, İstanbul: Medrese Yayınevi.
- Alkayış, Mehmet Fatih (2013). *Hâveran-nâme*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Argunşah, Mustafa (2002). *Kirdecî Ali Kesikbaş Destanı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Arslan, Mehmet (1994). *Mehmet Siraceddin, Mecma’-i Şu’ara ve Tezkire-i Üdeba*, Sivas: Dilek Matbaacılık.
- Aslan, Namık (1995). “Bir Yazma Hikâye Mecmuası ve Kesikbaş Destanı”, *Milli Folklor*, Sayı: 28, s. 35-38.
- Aslan, Namık (2016). “Hz. Ali Cenknâmeleri Bağlamında Bir Eser (Destan-ı Ejderha ve Bazı Motifleri Üzerine)”, *Milli Folklor*, Sayı: 111, s. 208-219.
- Atalan, Mehmet (2008). “Türk Kültüründe Hz. Ali Cenknâmeleri”, *E-Makâlât Mezhep Araştırmaları*, Cilt: 1, Sayı: 2, s. 7-27.
- Atalan, Mehmet (2011). *Türk Kültüründe Muhammed Haneî Cenknâmeleri*, İstanbul: TBBD., Yayınları.

Atilay, Ali (2020). “Kitâb-ı Hâver-nâme’nin Metindeşliği ve İncelenmesi”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Ayaz, Berna (2022). “Cenknâme Geleneğinde Hz. Ali İle İfrit Cengine Dair Yeni Bir Nüsha Hakkında Değerlendirme”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 37, s. 39-53.

Aykaç, Onur. (2017). “Hz. Ali-İfrit Cenginin Yeni Bir Nüshası”, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 15, s. 31-69.

Beysanoğlu, Şevket (1935). *Diyarbakır’da Gömülü Meşhur Adamlar*, Ankara: Neyir Matbaası.

Beysanoğlu, Şevket. (1997). *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları, C. 1-3*. Ankara: San Matbaası.

Boratav, Pertev Naili (1982). *Folklor ve Edebiyat 1*, İstanbul: Adam Yayınları.

Boyraz, Şeref (2003). “Dursun Fakih’in Umman Cengi Mesnevisinin Yeni Bir Nüshası: Cumhurnâme”, *Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri*, Sayı: 2, s. 215-274.

Bozkurt, Nebi (2012). “Ûc b. Unuk”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 42, s. 34-35.

Buluç, Sadettin (1964). “Dursun Fakih’in Gazavât-nâmesi”, *X. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler*, Ankara: Türk Dil Kurumu, s. 11-22.

Bülbül, Eda (2008). “Hz. Ali’nin Cenklere Üzerine Bir Tedkik”, Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.

Canım, Rıdvan (2012). *Divan Edebiyatında Türler*, Ankara: Grafiker Yayınları.

Ceyhan, Âdem (2009). *Türk Edebiyatında Hz. Alî Vecizeleri*, Ankara: Öncü Yayınları.

Ceyhan, Âdem (2013). “Hz. Ali Cenknâmelerinin Tesirleri ve Yeniden Yazılmaları Meselesi”, *Âşık Paşa ve Anadolu’da Türk Yazı Dilinin Oluşumu Sempozyumu 1-2 Kasım, Bildiri Kitabı*, (Haz: Mehmet Fatih Köksal), s. 115-154.

Ceyhan, Âdem ve Kayaokay, İlyas (2018). “Hz. Ali’nin Mısır Valisine Nasihatları: Adâlet-nâme-i Emîrî’l-Mü’minîn İmâm Alî”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 21, s. 49-81.

Çetin, İsmet (1995). “Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenklere”, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

Çetin, İsmet (1997). *Türk Kültüründe Hz. Ali Cenk-nâmeleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Çetin, İsmet (1999). “Âşık Şenlik’in Salsâl Destanı Hakkında”, *Millî Folklor*, Sayı: 41, s. 9-13.

Çetin, İsmet (2002). *Tursun Fakih Hayatı- Edebî Şahsiyeti Mesnevileri*, Ankara: İLESAM Yayınları.

Çetin, İsmet (2008). *Tursun Fakih Gazavât-ı Mukaffa*, Ankara: Sarıyıldız Ofset.

Çetin, İsmet (2008b). *Tursun Fakih Gazavât-ı Ummân*, Ankara: Sarıyıldız Ofset.

Çetin, İsmet (2010). “Destandan Hikâyeye Hz. Ali Cenk-nâmeleri”, *Anadolu’da Aleviliğin Dünü ve Bugünü*, Sakarya Üni. Yayınları, s. 379-403.

Daşdemir, Özkan (2021). *Mikdat ile Miyase ve Mikdat’ın Talkan Cengi, Hikâyeleri*, Ankara: Fenomen Yayıncılık.

Demir, Necati ve Erdem, Mehmet Dursun (2007). *Hz. Ali Cenklere*, Ankara: Destan Yayınları.

Demir, Rugeş (2019). “Manzum Hz. Ali Cenklereinden Yemâme Cengi Üzerine Bir İnceleme”, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi.

Develi, Hayati (2003). “Tursun Fakih’in Gazavatnâmesinin Yayımı Üzerine”, *Türklük Bilgisi Araştırmaları (Günay Kut Armağanı II.)*, Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü Yayınları. Cilt: 27, Sayı: 2, s. 33-39.

Ekinci, Ramazan (2019). *Fâik Reşâd, Eslâf / Terâcim-i Ahvâl / Terâcim-i Ahvâl-i Meşâhîr*, İstanbul: DBY Yayınları.

Elçin, Şükrü (1995). “Kirdeci Ali’nin Kesik Baş Destanı”, *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı: 517, s. 64-68.

Ercan, Aylin (2018). “Gazavât-ı İmâm Alî (K.A.V.) Adlı Yazma Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir: Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.

Erdoğan, Mehtap (2013). *Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Ergun, Sadettin Nüzhet (1945), *Türk Şairleri*, C. 1-4.

Fayda, Mustafa (1991). “Amr b. Ümeyye”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 3, s. 94-95.

Fığlalı, Ethem Ruhi (1989) “Ali”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 2, s. 375-378.

Galotta, Aldo (1991). “Salsâl-nâme”, *Turcica*, Sayı: 23, s. 175-190.

Güden, Zehra (2013). “Hz. Ali Cenk-nâmelerinin Estetik Değerler Bakımından İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.

Güleç, İsmail (2011). *Cevâhîrzâde Mustafa Hilmi, Hz. Ali'nin Kan Kalesi Hikâyesi*, İstanbul: Pan Yayıncılık.

Güleç, İsmail (2013). “Kan Kalesi Hikâyeleri ve Cevahir-zade'nin Manzum Kan Kalesi Hikâyesi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı: 65, s. 251-270.

Gümüşkılıç, Mehmet (2007). *Gazavât-ı Ummân ve Sanduk (Cumhur-nâme)*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.

Gümüşkılıç, Mehmet (2013). “Cumhur-nâme’de Hz. Ali’nin Özellikleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 24, s. 142-152.

Güneli, Şerafettin (1966). *Bütün Yönleriyle Ergani*, Ankara: Modern Matbaa.

Güzel, Abdurrahman, Tatçı, Mustafa (1990). “Hz. Ali ile İlgili Bir Manzum Hikâye: Destan-ı Ejderha ve Hz. Ali’ye atfedilen bir eser: Emsal-i Hz. Ali”, *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, s. 67-89.

Güzel, M. Şeyhmus (2010). *Ergani Yürüyor*, İstanbul: Mart Matbaacılık.

Hekimoğlu, Yaşar ve Atılgan Enver (1967). *Ergani*, İstanbul: Fatih Matbaası.

İlhan, Nadir (2016). “Oğuz Türkçesinin Kuruluş Metinlerinden Salsâl-nâme”, *XI. Milli Türkoloji Kongresi*, 11-13 Kasım 2014, İstanbul Üniversitesi.

İlhan, Nadir (2019). “Oğuz Türkçesinin Kuruluş Metinlerinden Salsâl-namenin Paris Nüshası”, *Turkish Studies*, Cilt: 14, Sayı: 4, s. 1907-1924.

İnalcık, Halil ve Oğuz Mevlüd (1989). *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehemmed Hân*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Kadıoğlu, İdris (e-kitap), *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,208593/ali-emiri-efendi--tezkire-i-suara-yiamid.html>

Kartal, Ahmet (2013). *Doğu'nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevi*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.

Kavlak, Tuba (2018). “Şükrî: Hz. Ali ile Kahkaha Sultan Cengi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Kavruk, Hasan (2016). *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikayeler*, Ankara: M.E.B. Yayınları.

Kaya, Doğan (1991). “Sivaslı Âşık Noksani’nin Manzum Kan Kalesi Cengi”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 14, s. 146-160.

Kaya, Doğan (2009). *Noksani’nin Kan Kalesi Cengi*, Sivas: Vilayet Kitabevi.

Kaya, İdris Güven (1997). “Beypazarlı Ma’âzoğlu Hasan ve Cenâdil Kal’ası Gazavatnâmesi”, *Journal of Turkish Studies = Türklük Bilgisi Araştırmaları: Hasibe Mazıoğlu Armağanı I*, Cilt: 21, Sayı: 1, s. 139-186.

Kaya, İdris Güven (1997). “Beypazarlı Ma’âzoğlu Hasan’ın Feth-i Kal’a-i Selâsil Hikâyesi”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 9, s. 89-116.

Kaya, İdris Güven (2003). “Gazavat-ı ‘Aremrem bin Musallat” *Journal of Turkish Studies = Türklük Bilgisi Araştırmaları: Kaf Dağının Ötesine Varmak II*, Cilt: 27, Sayı: 2, s. 357-372.

Kayaokay, İlyas (2021). “Türk Edebiyatında bî-Namaza Dair Nasihatnameler ve Hz. Ali İle Bî-Namazın Bilinmeyen Manzum Bir Kıssası”, *International Kosova Congress on culture, arts and multi-disciplinary studies, Nisan 16-18, Kosova*, (Editör: Valbon Ademi, Merva Acar), Iconsos Publishing House, s. 160-190.

Kayaokay, İlyas (2021a). “14. Asır Şairlerinden Nakîboğlu Taceddin’in Manzum Hz. Ali Cenk-nâmesi: Dâstân-ı ‘Aden Der Hikâyet-i Hasan ve Hüseyin”, *Uluslararası Kosova Kültür, Sanat ve Multidisipliner Çalışmalar Kongresi*, Bildiri Kitabı, s. 97-147.

Kayaokay, İlyas (2021b). “Bilinmeyen Manzum Bir Hz. Ali Menâkıb-nâmesi: Hikâyet-i İmâm ‘Alî İbn Ebî Tâlib Kerrama’llâhu Firengistân’a Esîr Oldığıdır”, *International "Başkent" Congress On Physical, Social And Health Sciences, Temmuz 16-17*, (Editors: Prof.Dr. Ali Bilgili ve Tuba Fırat), ISCY Yayınevi, s. 301-330.

Kayaokay, İlyas (2021c). *Yeni Bir Nüsha Işığında Eski Anadolu Türkçesi Devri Manzum Hz. Ali Cenk-nâmeleri: Beypazarlı Ma’âzoğlu Hasan, Selâsil Kalesi Cengi-Cenâdil Kalesi Cengi, Nakîboğlu Taceddin, Aden Kalesi Cengi, Şeyyâd İsâ, Salsâl-nâme (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)*, İstanbul: DYB Yayınları.

Kayaokay, İlyas (2021d). “Bilinmeyen Manzum Bir Hz. Ali Menâkıb-nâmesi II: Hikâyet-i Câbir Kerâmet-i İmâm ‘Alî”, 6. *International İstanbul Scientific Research Congress, 30-31 Ekim*, (Editors: Dr. Özerk Yavuz, Vugar Qahramanov, Tuba Fırat), ISCYA Yayınevi, s. 67-80.

Kayaokay, İlyas (2021e). “Hz. Ali’nin Şehadeti Hakkında Manzum Bir Vefat-nâme: Der-Beyân-ı Vefât-ı Hâzret-ı ‘Alî”, 6. *International İstanbul Scientific Research Congress, 30-31 Ekim* (Editors: Dr. Özerk Yavuz, Vugar Qahramanov, Tuba Fırat), ISCYA Yayınevi, s. 81-99.

Kayaokay, İlyas (2022). *14. Asrın Yeni Keşfedilen İki Eseri: Yûsuf-ı Meddâh - Hikâyet-i Yemâme, Sehâvet-i İmâm ‘Alî (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)*, İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.

Keçelioğlu, Sünbül (2008). “İslam Resim Sanatında Hz. Ali ve Hâvername” Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Kızıлтаş, Maşallah (2021). “Şairi Bilinmeyen Manzum Bir Hz. Ali Cenknâmesi: Hz. Ali’nin Melik İle Cengi”, *Edebi Eleştiri Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, s. 57-96.

Korkusuz, M. Şefik (1996). *Arşiv Belgelerinde Son Devir Diyarbekir Uleması*, İstanbul: Melissa Matbaası.

Korkusuz, M. Şefik (2004). *Tezkire-i Meşayih-i Amid Diyarbekir Velileri I, II*, İstanbul: Kent Işıkları Yayınları.

Korkusuz, M. Şefik (2009). *Cumhuriyet Öncesi Diyarbekir’de Maarif*, İstanbul: Kent Işıkları Yayınları.

Koşık, Halil Sercan (2021). “Divan Şiirinde Farklı Türleriyle Yer Alan Bir Savaş Aleti: Kılıç”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi/ Journal of Ottoman Legacy Studies*, Cilt 8, Sayı 20, s. 11-38.

Kozan, Ali ve Bilgili Rumeysa (2013). “Hz. Ali’nin Menkıbevî Hayatına Dair Bir Destan: Destan-ı Ejderha ve İslâmî Dönem Anadolu Türk Kültürüne Yansımaları”, *Turkish Studies*, Cilt: 8, Sayı: 5, s. 465-490.

Kozan, Ali ve Çelik, Mehmet Yusuf (2014). “Kesikbaş Destanı ve Türk Kültüründe Kesikbaş’a Dair Yeni Bulgular”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 209, s. 177-207.

Köksal, Mehmet Fatih, Kacar, Mücahit, İlhan, Mevlüt (2018). *Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, İstanbul: Kesit Yayınları.

Köprülü, Mehmet Fuat (1999). “Türklerde Halk Hikâyeciliğine Ait Bazı Maddeler”, *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara: T.T.K. Yayınları, s. 362-412.

Kuş, Fatih (2019). “İki Kazak Cenknâmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.

Kut, Günay (vd) (2014). *Ali Emiri, Mir'atü'l-Fevâ'id fî Teracimi Meşahiri Amid: Diyarbakır Ulema ve Eşrafi*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları.

Kutlar, Fatma Sabiha (2010). “Seher Abdal’ın Helvâ vü Nân’ı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, Alevîlik Özel Sayısı*, Sayı: 56, s. 269-298.

Kutlar, Fatma Sabiha (2011). “Menkabet-i Penc Keştî”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı: 58, s. 21-48.

Kutlar Oğuz, Fatma Sabiha- Koncu, Hanife- Çakır, Müjgan (ekitap) (2017). *Mehmed Tevfik Kafile-i Şu'arâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Küçük, Serhat (2014). *Hiz. Ali-İfrit Cenk-nâmesi*, İstanbul: Kesit Yayınları.

Külekçi, Numan (2002). *Tursun Fakih, Gazavât-ı Resulullah*, İstanbul: Toker Yayınları.

Levend, Agâh Sırrı (1967). *Divan Edebiyatında Hikâyeler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Levend, Agâh Sırrı (1988). *Türk Edebiyatı Tarihi 1 Cilt*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Levend, Agâh Sırrı (2000). *Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Mattei, Jean Louis (2004). *Hiz Ali Cenk-nâmeleri*, İstanbul: Kitapevi Yayınları.

Onur, Samet (2019). “Ejderha Destanı’nın Yeni Bir Neşri (Salur Kazan, Sarı Saltuk ve Hiz. Ali’nin Ejderhayla Cenklerinin İlişkisi)”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 4, s. 687-723.

Özalp, N. Ahmet (2017). *Hiz. Ali Cenkleri*, İstanbul: Kapı Yayınları.

Özaydın, Abdülkerim (1995). “Eşter”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 11, s. 486-487.

Özcan, Hüseyin (2008). *Hâver-nâme, Dâstân-ı Hâver-zemîn*, İstanbul: Horasan Yayınları.

Özdemir, Fuat (1974). “Dini Destanlarımızdan Kesik Baş ve Geyik Destanı”, *Lisans Mezuniyet Tezi*, Ankara Üniversitesi.

Özdemir, Fuat (1975). “İlk Dinî Destanlar ve Kesik Baş Destanı”, *Folklor Araştırmaları Kurumu Yıllığı*, s. 127-129.

Özfırat, Bayram (2016). “15. Yüzyıl Şairlerinden Muhammed’in Sîretü’n-Nebî’si”, *Doktora Tezi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Özgül, M. Kayahan (2000). *Son Asır Türk Şairleri-Kemâlî's-Şu'arâ, İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal, Cilt II*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Özkan, Ömer (2017) *Derviş Gubârî- Gazavat-nâme, Midilli Müdafası*, Ankara: Barış Kitap.

Öztürk, Aslıhan (2018). “Bilinmeyen Bir Hz. Ali Cenknâmesi”, *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu*, Bildiriler Kitabı, s. 309-331.

Özyurt, Mustafa (1995). “Dursun Fakih ve Gazavatnamesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Saluk, Reyhan Gökben. (2018). “Hz. Ali Cenknâmeleri ve Bir Metin: Esed İle Şâh-ı Merdân Cengi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı: 85, s. 71-85.

Saraç, M. A. Yekta (2016). *Osmanlı Müellifleri, Bursalı Mehmet Tahir, 3 C.* Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Yayınları.

Sarıkaya, Erdem (2017). “Hz. Ali-Kahkaha Sultan Cenknâme”, *I. Uluslararası Bilimsel ve Meslekî Çalışmalar Sempozyumu, Ürgüp-Nevşehir Bildiri Tam Metinleri*, s. 272-279.

Sarıkaya, Erdem (2019). *Hz. Ali-Kahkaha Sultan Cenknâme*, Ankara: Akademisyen Yayınevi.

Soku, Ziya Şakir (2014). *Hz. Ali Hayatı Öğütleri Cenkları*, İstanbul: Demos Yayınları.

Şahin, Hatice (1989). “Tursun Fakih: Gazavatnâme, Dil Özellikleri-Metin-Sözlük”, Yüksek Lisans Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi.

Şahin, Hatice (2007). “Tursun Fakih And His Gazavat-name”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 12, s. 121-132.

Şahin, Kürşat Şamil (2012). “Gazavât-nâmeler Üzerine Yapılan Çalışmalar Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi”, *Turkish Studies*, Cilt: 7, Sayı: 2, s. 997-1022.

Tan, Bünyamin (2013). “Millî Kütüphane Yz A 3755 Numarada Kayıtlı Bir Mecmua İnceleme - Transkripsiyonlu Metin”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi.

Taşkesenlioğlu, Lokman (2020). “Kesikbaş Destanı'nın Tespit Edilen Yeni Bir Nüshasına Dair Değerlendirmeler”, *Usbık 3.Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metin E-Kitabı*, s. 362-373.

Tepeli, Yusuf (1994). “Yeminî’nin Faziletname’si: İnceleme - Metin - Gramatikal İndeks”, Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Tomar, Cengiz (2013). “Yemen”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt: 43, s. 401-406.

Toprak, İsmail (2014). *Hız. Ali Cenklere*, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.

Toprak, Yaşar, Hülya (2007). “Hız. Ali’nin Hâver-nâme Cenklere”, Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.

Töret Büyükokutan, Aslı (2016). *Hız. Ali Cenk-nâmelerinden Kan Kalesi Kitabı*, Ankara: Kömen Yayınları.

Tuna, Osman Nedim (1976). “Osmanlıcada Moğolca Kelimeler”, *Türkiyat Mecmuası*, XVIII, İstanbul, s. 231-314.

Uyanıker, Nursel (2014). “Manzum Dinî-Kahramanlık Hikâyeleri Bağlamında Hız. Ali ile Kahkaha Sultan Cengi”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 12 s. 191-227.

Ünver, İsmail (1986). “Mesnevi”, *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Sayı: 415, Ankara, s. 430-563.

Üzölmez, Mustafa (2015). *Bilinmeyen Yönleriyle Ergani*, Diyarbakır: Doğu Matbaa.

Üzölmez, Müslüm (2005). *Çayönü’den Ergani’ye Uzun Bir Yürüyüş*, İstanbul: Ladin Matbaacılık.

Yazar, Sadık (2018). “Yeni Bir Nüshayla Değişen Fotoğraf: Yûsuf-ı Meddâh’ın (ö. XIV. yy) Kıssa-i Yûsuf’u ya da Erzurumlu Darîr Kıssa-i Yûsuf Adlı Bir Mesnevi Yazmış mıdır?”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 21, s. 681-719.

Yazıcı, Neslihan (2005). “Tursun Fakı’nın Cumhûr-nâme Adlı Eserinin Metni ve İncelemesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Yazıcıoğlu, Hayrünnisa (1937). “Maazoğlu Hasan’ın Cenâdil Kalesi Manzumesinin İmla, Fonetik, Gramer ve Mukayeseli Tetkiki”, Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Yekbaş, Hakan (2012). *Türk Edebiyatında Hız. Ali ve Hız. Fatıma Mevlidleri*, Ankara: Asitan Yayınları.

Yıldırım, İsmail (2021). *Ali Nihânî-i Yozgadî, Menâkıb-ı Murtzâviyye*, İstanbul: DBY Yayınları.

Yıldız, Hatip (2008) “Diyarbakır Valisi Mehmed Hâlid Bey’in Beş Yıllık İcraatı ve Hazırladığı Rapor” Osmanlı’dan Cumhuriyet’e (Ed: Bahaeddin Yediyıldız ve Kerstin Tomenendal), Diyarbakır Valiliği ve Türk Kültürü’nü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Yılmaz, Sibel (2006). “Gazavat-ı Emirü’l-Mü’minin ‘Ali, Der-Memleket-i Sind Bâ-Mukatil Şah (Gramer, Metin, İndex)”, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi.

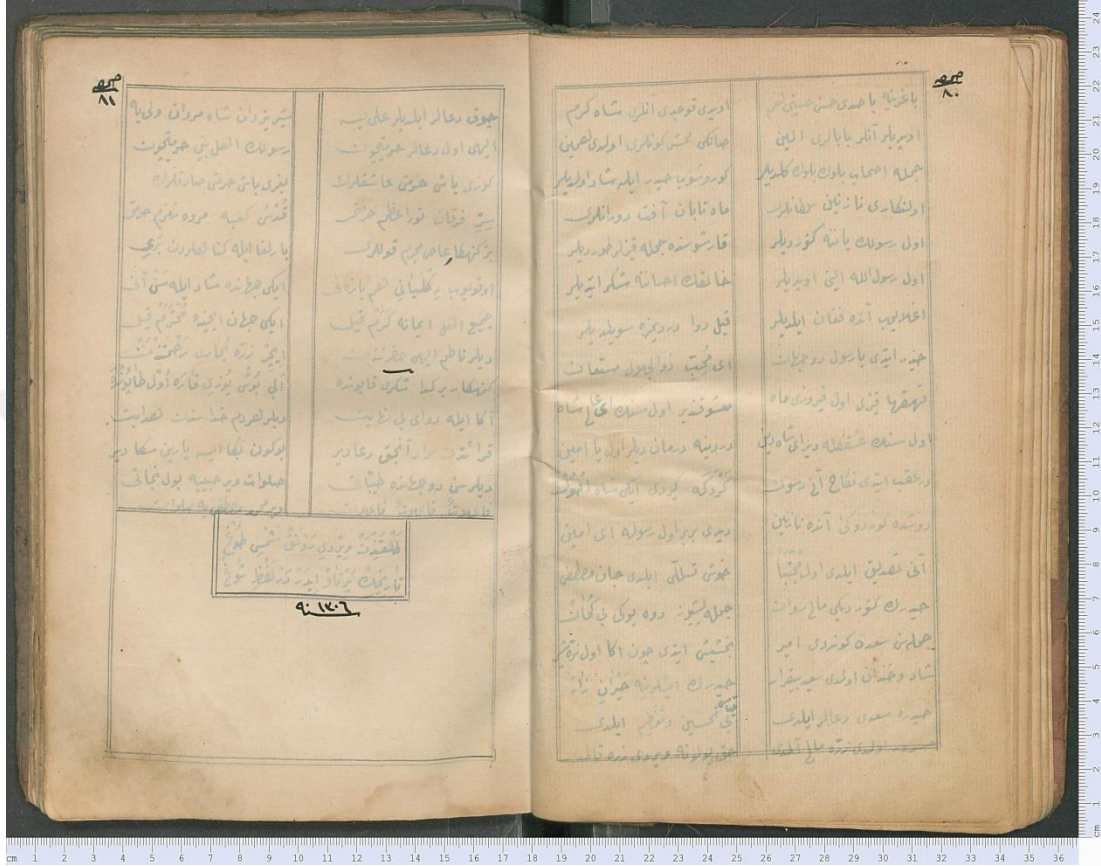
Yoldaş, Kazım ve Kavruk, Hasan (2013). *Manzum Hazret-i Ali Cenkleri*, İstanbul: Sonçağ Yayıncılık.

Zariç, Mahfuz (2007). “Kirdeci Ali’nin Kesikbaş Destanı’nın Metin Merkezli Temel Halkbilimi Kuramları Açısından İncelenmesi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 22, s. 199- 216.

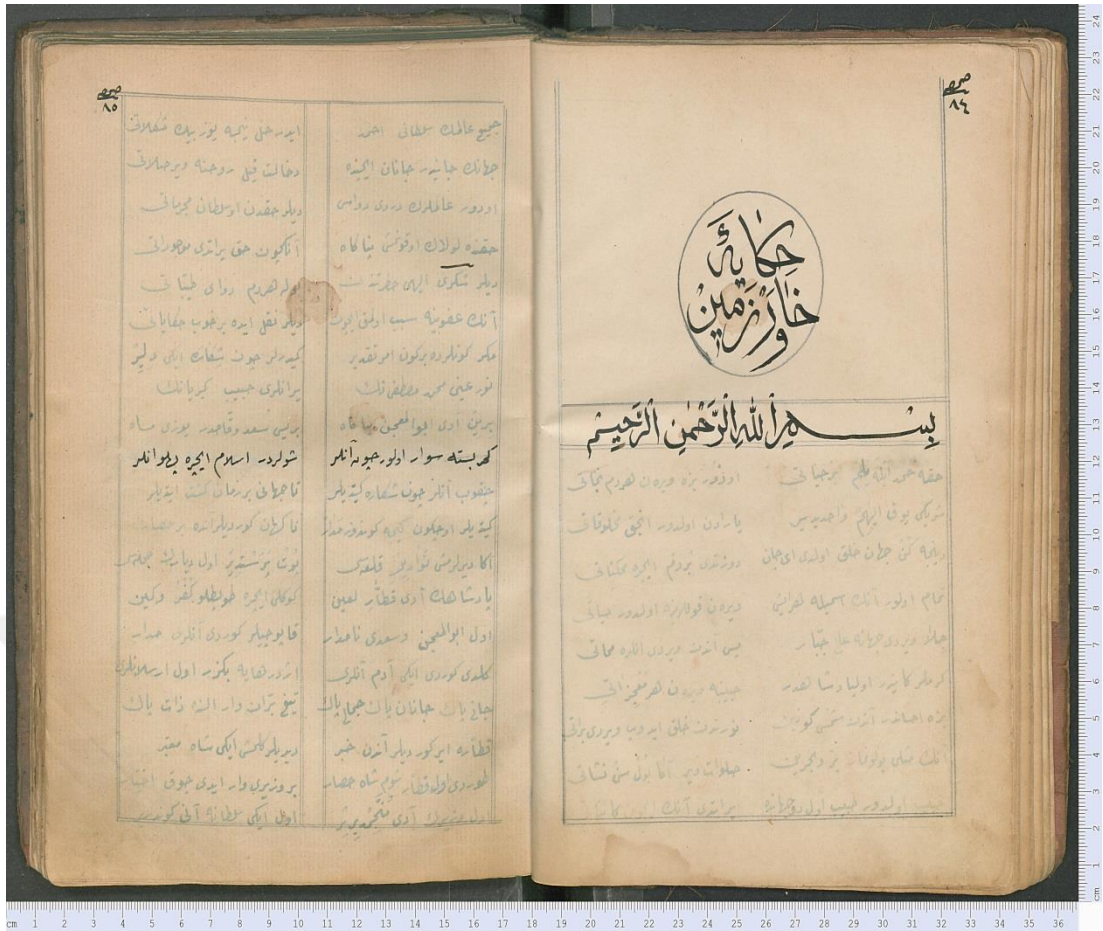
Ek: Orijinal Metinden Örnekler

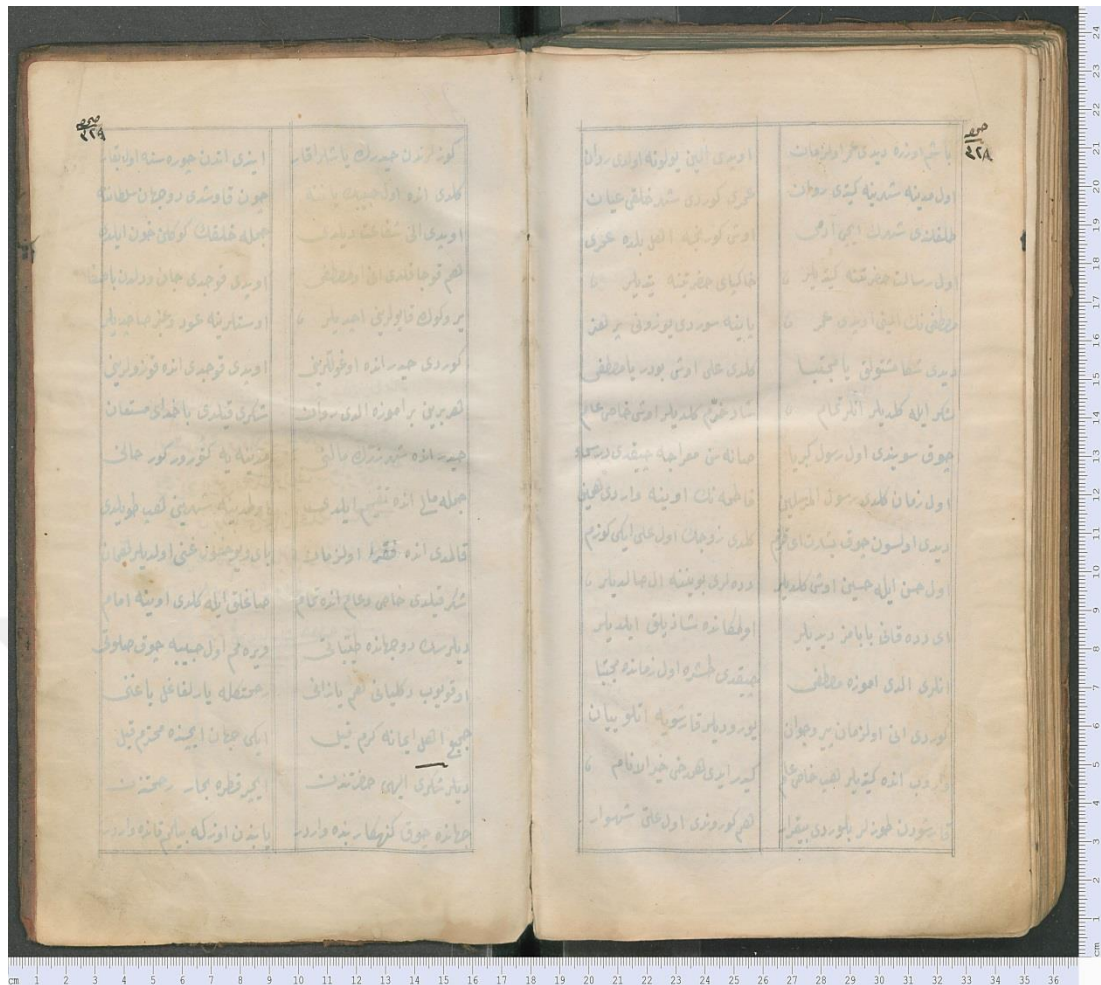
[Kıssa-i Kan Kalesi’nin İlk Sayfası]

[Kıssa-i Kan Kalesi'nin son sayfası]

[Hikâye-i Hâver-zemîn'in ilk sayfası]

[Hikâye-i Hâver-zemîn'in son sayfası]

[Hatime]